

The Project Gutenberg eBook of Sota ja rauha II, by graf Leo Tolstoy

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Sota ja rauha II

Author: graf Leo Tolstoy
Translator: Iivari Wallenius

Release date: April 1, 2014 [EBook #45284]

Language: Finnish

Credits: Produced by Tapio Riikonen

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SOTA JA RAUHA II ***

SOTA JA RAUHA II

Kirj.

Leo Tolstoi

Suomentanut
Iivari Wallenius

WSOY, Porvoo

1906.

SISÄLLYS:

[ENSIMÄINEN OSA.](#)

[TOINEN OSA.](#)

[KOLMAS OSA.](#)

[NELJÄS OSA.](#)

[VIIDES OSA.](#)

[VIITSELITYKSET:](#)

ENSIMÄINEN OSA.

I.

Vuoden 1806 alussa tuli Nikolai Rostof lomalle. Denisovkin läksi samalla kertaa kotiinsa Voroneshiin, ja Rostof sai hänet lähtemään mukanaan Moskovaan saakka, missä hänen piti vähän viivähtämän heidän luonaan. Viimeisen edellisessä pysähtymispaikassa kohtasi Denisof toverin,

jonka kera tyhjensi kolme pulloa viiniä ja loppumatkan Moskovaan saakka hän nukkui kyytiseen pohjalla, vaikka tie olikin kuoppaista. Rostof istui hänen vieressään ja sikäli kuin lähestyttiin Moskovaa tuli hän yhä kärsimättömämmäksi.

— Joko pian? Joko pian? Oi näitä sietämättömiä katuja, puoteja, rinkeliä, lyhtyjä, ajureita! — ajatteli Rostof, kun he tulliportilta suoriuduttuaan jo vihdoinkin ajoivat Moskovan kaduille.

— Denisof, olemme perillä! Nukkuu! — puheli hän nojaten ruumistaan eteenpäin, ikäänkuin hän siten olisi toivonut saavansa kiirehdityksi reen kulkua.

Denisof ei vastannut.

— Kas tuossapa on sama kulmaus, jossa ajuri Saharilla oli tapana seisottaa; siinäpä onkin Sahar, hänellä on yhä vielä sama hevonen. Tuossa on myös puotirähjä, josta mesileivoksia ostettiin. Eikö jo pian saavuta? No!

— Mihinkäs taloon sitä oikeastaan? — ajaja kysyi.

— Tuonne, tuonne päähän, suureen taloon, etkö jo näe! Tuo on meidän talomme, — puheli Rostof, — onhan tuo meidän talomme! Denisof! Denisof! Heti saavumme perille!

Denisof nosti päätään, yskiä köhisteli, mutta ei vastannut mitään.

— Dmitri, — kysyi Rostof kuskipukilla istuvalta palvelijalta. — Eikö tuo tuli ole meiltä?

— Kyllä, on se, isän työhuoneessa se palaa.

— Eivätkö he vielä ole menneet levolle? Hä? Mitäs arvelet? — Kuuleppas, äläkä unohda, hanki minulle heti uusi ratsuviitta, — lisäsi Rostof, hypistellen vasta puhjenneita viiksiään. — No, anna nyt mennä, — huusi hän ajajalle. Heräähän jo, Vasja, — virkkoi hän Denisoville, jonka pää taas nyökähteli. — Ajahan, aja, koko kolme ruplaa saat juomarahaa! — huudahti Rostof, kun enää kolme talon mittaa oli jälellä. Hänestä näytti, etteivät hevoset lainkaan liikkuneet. Vihdoinkin reki pysähtyi oikealle pääovesta; yläpuolellaan näki Rostof tutun räystäskoristeiden josta rappaus oli lohkeillut, rappuset ja katukäytäväpylvään. Ennenkuin hevonen oli pysähtynyt, hyppäsi hän reestä ja juoksi kuistille. Talo seisoi siinä liikkumaton, välinpitämättömänä, aivan kuin ei olisi sitä koskenut, kenen sai vieraakseen. Kuistilla ei ollut ketään. "Jumalani! Onkohan vaan kaikki hyvin!" — ajatteli Rostof, sydän sykkyrässä hetkeksi seisahtaen ja heti taas juosten läpi kuistin ja ylös tuttuja, rapistuneita portaita. Vielähän tuo vanha lukonväänin, jonka likaisuus oli harmittanut kreivitarta, avautui yhtä herkästi. Etehisessä paloi talikynttilä.

Mihaila vanhus nukkui laatikon kannella. Ratsupalvelija Prokofi, joka oli niin väkevä että nosti vaunut takanavatista, istui punoen veranpalteista tallukoita. Hän katsahti avautuneelle ovelle ja välinpitämättömät uniset piirteensä muuttuivat tuokiassa riemuitsevan hämmästyneiksi.

— Hyvät ihmiset, valista mua! Nuori kreivi! — huudahti hän tuntiessaan tulijassa nuoren herran. — Mitä tämä on? Kyyhkyläiseni! — ja Prokofi, mielenliikutuksesta vavisten, ryntäsi vierashuoneen ovelle, arvattavasti aikoen mennä ilmoittamaan, mutta nähtävästi uudestaan mietittyään palasi takaisin ja heittäytyi nuoren herran kaulaan.

— Ollaanko terveitä? — kysyi Rostof, temmaisten irti kätensä.

— Jumalan kiitos! Kaikki, Jumalan kiitos! — äsken juuri söivät. Antakaappa kun katson teitä, teidän ylhäisyytenne!

— Onko kaikki aivan hyvin?

— Kyllä, Jumalan kiitos!

Rostof, unohtaen tykkänään Denisovin ja toivoen, ettei kukaan ennen häntä ennättäisi, riisui turkkinsa ja juoksi varpaisillaan pimeään, suureen saliin. Kaikki oli ennallaan, samat pelipöydät sama kynttiläruunu peitteineen; mutta joku oli jo nähnyt nuoren herran, eikä ollut hän vielä ehtinyt vierashuoneeseen, kun jokin vinhaa vauhtia kuin myrsky lennähti sivuovesta, syleili häntä ja alkoi suudella. Vielä toinen, kolmas samallinen olento hyökkäsi toisesta ovesta; vielä syleilyjä, vielä suuteloita, vielä huudahduksia, ilon kyneleitä. Hän ei voinut erottaa missä ja kuka oli isä, kuka Natasha, kuka Petja. Kaikki huusivat, puhuivat ja suutelivat häntä samalla haavaa. Vain äiti ei ollut heidän joukossaan — sen hän käsitti.

— Mutta minäpä, enpä tuntenut... Nikolushka ... ystäväiseni!

— Kas hän ... meidän oma... Kolja ystävänä... Muuttunut olet! — Ei ole kynttilöitä! Teetä!

— Minullekin suutelo!

— Sydänkäpyseni ... mulle myös.

Sonja, Natasha, Petja, Anna Mihailovna, Vera, vanha kreivi, kaikki syleilivät häntä; ja palvelusväki, sisäkkö myös, huoneet täytenään puhua pakisivat ja ihmetyksestä huudahtelivat.

Petja riippui hänen jaloissaan.

— Minäkin! — hän huusi.

Natasha, sittenkun hän ensin oli häntä likistellyt ja suudellut kautta kasvojen ja vihdoinkin hänestä erkaantunut, piti hänen viittansa liepeistä, hyppi kuin vuohi samassa paikassa ja kirkua piipitti, jotta korvia vihloi.

Joka taholla oli ilon kyynelistä kimaltelevia, rakkautta uhkuvia silmiä, joka taholla oli suuteloita etsiviä huulia.

Sonja, punaisena kuin purppura, myöskin piteli tullutta kädestä ja aivan kuni kokonaan säteili

siihen autuaaseen katseeseen, jonka kiintäen loi noihin kauvan kaipaamiinsa silmiin. Sonja oli jo täyttänyt 16 vuotta ja hän oli hyvin kaunis, etenkin tänä elpymisen onnellisena, riemukkaana hetkenä. Yhä katseli tyttö häntä, päättään kääntämättä, hymyillen ja henkeä pidätellen. Hänkin katsoi tyttöön kiitollisena, mutta vielä odotti ja etsi hän jotakuta. Vanha kreivitär oli vielä poissa. Mutta kas, jopa kuului askelia ovelta. Nopeita olivat ne, eivät voineet ne olla äidin askelia.

Mutta hän se oli sittenkin puettuna pojalle outoon, tämän poissa ollessa neulottuun pukuun. Kaikki nyt jättivät pojan, joka juoksi äitinsä luo. Kun he saapuivat toistensa luo, lankesi äiti nyyhkyttäen poikansa rinnoille. Eikä voinut äiti nostaa päätään, hän vain puseri poikansa viitan kylmiä nauhoja. Denisof, jonka tuloa ei ollut kukaan huomannut, seiso siinä ja katseli heitä, hieroen silmiään.

— Vasili Denisof, poikanne ystävä, — sanoi hän, esittäytyen kreiville, joka kysyvästi katseli häntä.

— Terve tullut. Tiedän, tiedän, — sanoi kreivi, suudellen ja syleillen Denisovia. — Nikolushka kirjoitti... Natasha, Vera, tuo on Denisof.

Nuo onnelliset, riemuitsevat ihmiset kääntyivät pörhöiseen Denisoviin ja piirittivät hänet.

— Kyyhkyläiseni, Denisof! — ailahti Natasha, unohtaen itsensä riemun takia, hypähti hänen luokseen, ja suuteli häntä. Kaikki hämmentyivät Natashan käytöksestä. Denisovkin punastui, mutta hymyili ja, tarttuen Natashan käteen, suuteli sitä.

Denisof vietiin häntä varten valmistettuun huoneeseen, mutta Rostovit kaikki kokoontuivat Nikolushkan ympärille arkihuoneeseen.

Vanha kreivitär päästämättä poikansa kättä, jota hän tuon tuostakin suuteli, istui hänen rinnallaan; muut, ryhmittyneinä ympärille, ahmivat hänen jokaisen liikkeensä, sanansa, katseensa, eivätkä irroittaneet hänestä riemukkaita rakastuneita katseitaan. Veli ja sisaret riitelivät ja tungetteli toinen toisensa kilvalla lähemmäksi häntä, riitelivätkin siitä, ken saisi tuoda hänelle teetä, nenäliinan tahi piipun.

Rostof oli ylen onnellinen rakkaudesta, jota hänelle osotettiin, mutta kohtaamisen ensi hetki oli ollut niin ihana, että nykyhetken onni näytti hänestä vähäiseltä, ja hän odotti yhä ja aina vielä jotakin.

Seuraavana aamuna nukkuivat vieraat matkasta väsyneinä klo 10:een asti.

Etumaisessa huoneessa lojui miekkoja, renssleitä, satulalaukkuja, avatuita matkalaukkuja, likaisia saappaita. Kaksi paria kannuksineen oli juuri puhdistettuna asetettu seinustalle. Palvelijat kantoivat pesuastioita, kuumaa partavettä ja harjatuita vaatteita. Haisi tupakalta ja miehiltä.

— Hei, Griska, piippu! — kirkui Vasjka Denisovin käheä ääni. — Rostof, nouse ylös!

Rostof, hieroen räämäisiä silmiään, nosti raskaan sekaisen päänsä kuumalta patjalta.

— Onko jo myöhä?

— Myöhä on, käy 10:ntä, — vastasi Natashan ääni, ja viereisestä huoneesta kuului tärkättyjen vaatteiden kahinaa, tyttöjen kuisketta ja naurua, ja hieman raollaan olevasta ovesta vilahteli jotakin vaaleansinistä, nauhoja, mustia kiharoita ja iloisia kasvoja. Siellä oli Natasha, joka Sonjan ja Petjan kera oli tullut utelemaan, joko veli oli noussut.

— Nikolenjka, nouse ylös! — huusi taas Natashan ääni ovesta.

— Heti! Sillä aikaa askaroitsi Petja etuhuoneessa tarkastellen miekkoja ja huitoen niillä, tuntien sellaista ihastusta, jollaista tuntevat pojat nähdessään kotona vanhemman veljensä, joka on sotilas, ja nyt hän, unohtaen että sisarten oli sopimatonta nähdä pukeutumattomia miehiä, avasi oven.

— Onko tämä sinun miekkasi? — huusi hän.

Tytöt hypähtivät syrjään. Denisof silmät pöpperöllään piilotti karvaiset säärensä peitteeseen, apua anovasti katsoen toveriinsa. Petja työnnettiin sisään, ja ovi sulkeutui taas. Oven takaa kuului naurua.

— Nikolenjka, käy tänne yönutussa, — kehoitteli Natashan ääni.

— Onko tämä sinun miekkasi? — kysyi Petja. — Vai onko se teidän? — lisäsi hän sangen nöyränä ja kunnioittavana kääntyen viiksikkääseen, mustanhilvakkaan Denisoviin.

Rostof kenki itseensä kiireesti, veti yleen yönutun ja lähti huoneesta. Natasha oli vetäissyt kannuksellisen saappaan jalkaansa ja sänttäsi toistakin. Sonja oli tanssia pyörähdellyt ja aikoi juuri oikoa hameitaan istuutuakseen, kun Nikolai tuli. Tytöillä oli samankaltainen, uutukainen, taivaansininen puku — molemmat olivat raikkaita, punaposkisia, iloisia. Sonja juoksi pois, mutta Natasha, ottaen veljeä kädestä, vei hänet arkihuoneeseen ja he alkoivat jutella. He eivät ehtineet toisiltaan tarpeeksi kysellä eivätkä vastata kysymyksiin tuhansista pikku seikoista, jotka voivat viehättää vain heitä. Natasha nauroi joka sanalle, jonka veli tai hän itse sanoi, ei siksi, että olisi ollut puhelussa mitään naurettavaa, vaan siksi, että hän oli ihminen eikä kyennyt pidättämään rattoisuuttaan nauruksi puhkeamasta.

— Ah, miten hyvin, oivallista! — liitti hän kaikkeen.

Rostof tunsu, kuinka rakkauden lämpimistä säteistä, ensi kerran puoleentoista vuoteen, hänen sieluunsa ja kasvoilleen levisi tuollainen lapsellinen hymyily, jota hän ei ollut kertaakaan hymyillyt siitä asti kun kotoa läksi.

— Ei, kuuleppas, — sanoi sisar, — olethan nyt jo täysi mies? Olen hirveän iloinen, että olet veljeni.

Hän sively veljensä viiksiä. — Haluttaa tietääni, millaisia te miehet olette? Sellaisiako kuin mekin? Eihän?

— Miksi Sonja juoksi pois? — Rostof kysyi.

— Niin, se on jo koko historia! Miten puhuttelet tästälähin Sonjaa? Sinuksi vai teiksi?

— Miten sattuu, sanoi Rostof.

— Teitittele häntä, pyydän, sanon sinulle sitten syyn. No, sanonpa heti. Tiedät, että Sonja on ystäväni, ystävä sellainen, että poltan käteni hänen tähtensä. Katsoppas!

Hän kääri musliinihiansa ja näytti pitkässä, laiassa ja ihanassa olkavarressaan heti hartian alapuolella elikkä paljon yläpuolella kyynärpään (paikassa, minkä tanssijaispukukin peittää) punaista polttomerkkiä.

— Tämän poltin osoittaakseni rakkauttani. Ei muuta kuin kuumensin viivottimen tulella ja sitte painoin.

Istuen entisen luokkahuoneensa sohvalla, pidellen pikku tyynyjä polvillaan ja katsellen noihin Natashan huiman elokkaiisiin silmiin, Rostof ajatuksissaan taas syventyi siihen perheen ja lapsen maailmaan, jolla ei ollut minkäänlaista merkitystä kenellekään muulle kuin yksin hänelle, mutta joka muisteloillaan soi hänelle elämän parhaimpia nautintoja; ja eipä näyttänyt hänestä hyödyttömältä käden polttaminen viivottimella rakkauden merkiksi: hän käsitti sen eikä kummastellut.

— Entäs sitten? Siinäkö kaikki? — hän kysyi.

— Niin, olemme sellaiset ystävykset, sellaiset ystävykset! Mitäpä tämä on, tyhmyyksiä — viivottimella; mutta me olemme ainaiset ystävykset! Hän kun kerran alkaa jotakuta rakastaa, rakastaa ikuisesti; minä en sitä käsitä, unohdan heti.

— No entä sitten?

— Niin, mitenkä hän rakastaa minua ja sinua!

Natasha punehtui yhtäkkiä.

— Kuule muistathan, ennen lähtöäsi ... siitä hän sanoo aina, että unohtaisit kaiken sen... Hän sanoo: rakastan Nikolaita ikäni kaiken, mutta pysyköön hän vapaana. Onhan totta, että tämä on jalomielistä ja suurta? — Niinkö, niinkö? Hyvinkö jalomielistä? Onko? — kyseli Natasha niin vakavana ja huolestuneena, jotta oli selvää, että sen minkä hän nyt lausui, oli hän ennen kyynelten vuotaessa sanonut.

Rostof vaipui aatoksiinsa.

— En mitenkään ota takaisin sanaani, — hän sanoi. — Ja sitten, onhan Sonja niin verrattoman ihana, että hulluko kieltäytyisi onnestaan?

— Ei, ei, — huudahti Natasha. — Me olemme jo tästä hänen kanssaan puhuneet. Tiesimme, että näin sanoisit. Mutta se ei käy päinsä, sillä ymmärräthän, jos niin sanot — pidät itsesi sanasi sitomana, ja silloin näyttää siltä kuin olisi Sonja tämän tahallaan sanonut. Tästä seuraisi, että sittenkin menisit hänen kanssaan naimisiin vasten tahtoasi, ja silloin käy aivan toisin kuin on tarkoitettu.

Rostof huomasi heidän harkinneen hyvin. Sonja oli eilen hämmästyttänyt häntä kauneudellaan. Tänäpä, nähtyään tytön välähdykseltä, oli tämä näyttänyt hänestä vielä ihanammalta. Hän oli suloinen 16-vuotias tyttö, joka nähtävästi rakasti häntä palavasti (Nikolai ei tätä hetkeäkään epäillyt). Miksei hän nyt saanut häntä rakastaa, vieläpä mennä naimisiinkin, — arveli Rostof, — mutta olihan nyt niin paljon muita iloja ja puuhia! "Niin, he ovat harkinneet oivallisesti", — hän ajatteli, — "pitää pysyä vapaana."

— No, mainiota, — sanoi hän, — myöhemmin puhulemme tästä. Oi, miten nyt olen iloinen! — lisäsi hän.

— No, ethän vain liene tullut Borikselle uskottomaksi, — alkoi taas veli.

— Mitä tyhmyyksiä! — huusi Natasha nauraen. — En ajattele häntä enkä liioin ketään muuta, en tahdo tietääkkään.

— Kas vaan! Mitäs sinä nyt sitten?

— Minäkö? — innostui Natasha, ja onnellinen hymy kirkasti hänen kasvosensa. — Oletko nähnyt Duportia?

— En.

— Et ole nähnyt kuuluisaa Duportia, tanssिताituria? Etpäs sitten ymmärrä. Kas mitä nyt tulee.

Natasha pyöristi kätensä ja haali hameensa kuten tanssittaessa on tapa, juoksahti jonkun askeleen, kääntyi, hypähti, löi jalkojaan yhteen ja, seisoen aivan varpaidensa kärillä, astui jonkun kerran.

— Seisonhan? Kas noin, puheli hän; mutta ei pysyntykään varpaillaan. — Tällaista minä. En milloinkaan mene naimisiin, vaan rupean tanssijattareksi. Mutta älä puhu kenellekään.

Rostof alkoi hohottaa niin äänekkäästi ja iloisesti, että Denisovin toisessa huoneessa kävi kateeksi, eikä Natashakaan voinut pidättäytyä, vaan yhtyi hänkin nauruun,

— Ei, eikös ole erinomaista? — puheli hän yhä.

— On, on, et enää tahdo mennä Borikselle?

Natasha tulistui.

— En tahdo mennä kenellekään. Sanon hänelle saman kun tapaan.

— Kas vaan! — sanoi Rostof.

— No niin, loruja kaikki tyyni, — jatkoi Natasha löperrystään. — Mutta onko Denisof hyvä? — hän kysyi.

— On.

— No, ja nyt hyvästi, mene pukeutumaan. Onko hän karski, Denisof?

— Miksikäs karski? — kysyi Nikolai. — Ei, Vasjka on oivallinen mies.

— Kutsut häntä Vasjkaksi — kummallista. — Mutta onko hän oikein hyvä!

— Oikein hyvä.

— No, tule sitte pian teetä juomaan. Kaikki yhdessä.

Ja Natasha nousi varpailleen ja läksi huoneesta kuin tanssijatar, mutta hymyili kuten hymyilevät vain onnelliset 15-vuotiaat tytöt. Kun Rostof tapasi vierashuoneessa Sonjan, punastui hän. Hän ei tiennyt, miten kohtelisi tyttöä. Eilen he toisiaan suutelivat jälleennäkemisen ilon ensi hetkenä, mutta tänään he tunsivat, ettei niin sopinut tehdä; Nikolai tunsu, että kaikki, sekä äiti että sisaret, katsoivat häneen kysyvästi ja odottivat, miten hän käyttäytyisi tytön seurassa. Hän suuteli tätä kädelle ja sanoi *te* — *Sonja*. Mutta heidän silmänsä sanoivat molemmin puolisesti "sinä" ja suutelivat toisiansa hellästi. Tyttö pyysi katseellaan häneltä anteeksi, että hän Natashan välityksellä oli rohjennut muistuttaa hänelle lupauksesta ja kiitti samalla hänen rakkaudesta. Poika katseellaan kiitti häntä vapauden ehdotuksesta ja sanoi, että olkoon niin tahi näin, ei hän kuitenkaan herkeä rakastamasta häntä, sillä häntä ei voi olla rakastamatta.

— Miten kumminkin on kummallista, — sanoi Vera, valittuaan yleisen hiljaisuuden hetken, — että Sonja ja Nikolenjka kohtasivat toisensa kuten vieraat ja sanoivat toisilleen te.

Veran huomautus oli oikea, kuten kaikki hänen huomautuksensa; mutta, kuten suuremmalta osalta hänen huomautuksensa, saattoi tämäkin kaikki hämille, ja eipä vain Sonja, Nikolai ja Natasha, vaan vanha kreivitärkin punastui kuin nuori tyttö. Kreivitär pelkäsi yhä tätä poikansa rakkautta Sonjaan, sillä se voi riistää pojalta loistavat naimakaupat. Denisof, Rostovin kummaksi uudessa puvussa, pomadalla ja hajuvesillä valeltuna, ilmaantui saliin. Hän oli samallinen keikari kuin tappelussakin ja oli oikein rakastettava naisia ja miehiä kohtaan, ja tämä oli Rostoville aivan uutta.

II.

Palattuaan armeijasta Moskovaan, oli Nikolai Rostovia kohdeltu kotona kuin parasta poikaa, sankaria ja armasta Nikolushkaa konsanaan; sukulaiset olivat hänet ottaneet vastaan lempeänä, hauskana ja kunniallisena nuorena miehenä; ja tuttavat pitivät häntä kauniina husaariluutnanttina, sukkelana tanssijana ja yhtenä Moskovan paraista sulhaspojista.

Koko Moskova oli Rostovin tuttava; rahoja oli tänä vuonna vanhalla kreivillä riittävästi, sillä kaikki maatilat olivat pantatut ja siksi Nikolushka, ruvettuaan pitämään omaa erityistä raviratsua ja uusimuotisimpia ratsuhousuja, jollaisia ei ollut kenellekään muilla Moskovassa, ja saappaita, joissa oli hyvin terävät kärjet ja pienet hopeakannukset, viettikin aikaansa aika hauskasti. Rostof, tultuaan kotiin tunsu mieltymystä saadessaan totuttaa itseänsä vanhoihin oloihin, joista jonkun aikaa oli ollut erossa. Hänestä näytti, että hän oli aika tavalla miehistynyt ja kasvanut. Epätoivoon joutuminen, kun ei suoriutunut uskonnon tutkinnosta, rahojen lainaaminen ajuri Gavrilalta, salaiset sukkokset Sonjalta, kaikki muistui hänen mieleensä pelkkänä lapsellisuutena, josta hän nyt oli mittaamattoman kaukana. Nyt hän oli husaariluutnantti. Hänellä oli hopeahetaleinen lyhyt husaaritakki, sotilasristi rinnassa; ja hän harjoitteli tunnettujen kokeneiden ratsastajien johdolla ratsuaan kilpa-ajoihin. Hänellä oli mielitiettynsä bulevardilla ja sen luo hän aina iltasin ajoi. Hän johti masurkkaa Arharovien tanssiaisissa, keskusteli sodasta sotamarski Kamenskin kanssa, kävi englantilaisessa klubissa ja oli veli erään neljäkymmenen vuotiaan everstin kanssa, johon Denisof oli hänet tutustuttanut.

Hänen keisari-ihailunsa oli hieman laimentunut Moskovassa. Mutta kun hän ei keisaria nähnyt eikä tullut tilaisuuteen näkemään, puhui hän usein hallitsijasta, rakkaudesta häneen, samalla huomauttaen sivumennen, ettei vielä kaikkea ollut puhunut, että vielä oli jotakin hänen tunteissaan hallitsijaan, jotakin, jota eivät kaikki voineet ymmärtää; ja hän omaksui koko sydämmellään siihen aikaan Moskovassa yleisen tunteen, keisari Aleksanteri Pavlovitsin jumaloimisen. Keisaria kutsuttiin siihen aikaan Moskovassa "enkeli ihmisen haamussa".

Tänä lyhyenä aikana, jonka Rostof ennen armeijaan lähtöään oleskeli Moskovassa, ei hän Sonjaan erityisemmin kiintynyt, vaan päinvastoin vieraantui hänestä. Tyttö oli sangen ihana, lempeä ja silminnähtävästi tulisesti Nikolaihin rakastunut; mutta tämä eli sitä nuoruuden ajankohtaa, jolloin ihmisellä näyttää olevan niin paljon tehtävää, *ettei ole aikaa* sellaisia ajatella, ja nuorukainen pelkää sitoutua — hän pitää kalliina vapauttaan, joka on hänelle tarpeen monessa muussa. Kun Rostof ajatteli Sonjaa nyt Moskovassa oleskelunsa aikana, puhui hän itseksensä: "Pah, vielä tulee sellaisia paljon, paljon, ja onkin jossakin, joita en vielä tunne. Vielä ehdin kun tahdon lempimään

ruveta, mutta nyt ei ole aikaa." Sitä paitsi näytti hänestä vähäsen miehuutta alentavalta olla naisten seurassa. Hän kävi tanssiaisissa ja naisseuroissa muka vastenmielisesti. Kilpa-ajot, englantilainen klubi, remuilemiset Denisovin seurassa, matkat *sinne* — kas se oli toista: se sopi nuorelle husaarille.

Maaliskuun alussa alkoi kreivi Ilja Andrejevitch Rostoville kova puuha. Englantilaisessa klubissa valmistettiin päivällisiä ruhtinas Bagrationin vastaanottajaisiksi.

Yönutussaan käveli kreivi salissa, jaellen määräyksiä klubin taloudenhoitajalle ja kuuluisalle Feoktistille, englantilaisen klubin ylikokille parsasta, tuoreista kurkuista, mansikoista, vasikanpaistista ja kalasta. Kreivi oli klubin perustamisesta asti ollut sen jäsen ja vanhin. Hänelle oli klubi uskonut Bagrationin kunniaksi pidettävien juhlallisuuksien järjestämisen, sillä harva osasi niin anteliaalla kädellä ja niin vieraanvaraisesti järjestää pitoja kuin hän. Mutta erittäin sen tähden kreivi sai pidot toimekseen, että oli harvoja, jotka niiden kustantamiseksi olisivat tuhlanneet rahojaan. — Klubin kokki ja taloudenhoitaja kuuntelivat kreivin käskyjä iloisin naamoin, sillä he tiesivät, ettei kenenkään päivällisistä voinut niin paljon hyötyä kuin hänen. Päivälliset maksoivatkin muutaman tuhannen.

— Niin katsoppa vaan, ettei mykeröitä puutu kilpikonnaliemestä, tiedäthän!

— Kylmiä ruokia arvatenkin kolme? ... — kysyi kokki.

Kreivi mietti hetkisen.

— Ainakin kolme ... majoneesi yksi, — sanoi kreivi, koukistaen yhden sormistaan.

— Käskettekö siis hankkimaan suuria sterlettejä? — kysyi taloudenhoitaja.

— Eipä muu auttane, ota kun eivät helpota. Mutta veli veikkoset, olin aivan unohtaa. Eiköhän tarvita pöytään vielä toinen väliruoka? Voi isät hyvät! — Hän tarttui päähänsä. — Mutta kuka toimittaa minulle kukkia? Mitinjka! Hei Mitinjka! Riennähän, Mitinjka rakas, maatilalle, — kääntyi kreivi huoneeseen ilmestyneelle taloudenhoitajalleen, — riennä, rakkaani, maatilalle ja sano Maksimka puutarhurille, että heti järjestäisi puutarhatyötä alustalaisille. Sano, että kaikki kasvit ovat tuotavat tänne, kääriköön huopiin. Katsokoon, että täällä on kaksisataa ruukkua perjantaiksi.

Annettuaan yhä vaan uusia käskyjä, hän oli menemäisillään levähtämään kreivittären luo, mutta muisti vielä jotakin tärkeää, palasi itse, palautti kokin ja taloudenhoitajan ja alkoi taas käskä. Kuului ovissa kevyt miehen käynti, kannusten kilinä ja punakka, verevä nuori kreivi astui huoneeseen. Nähtävästi oli hän tarpeekseen levähtänyt ja tottunut taas Moskovan rauhalliseen elämään.

— Ah, veli! Pää menee pyörälle — sanoi ukko ja hymyili aivan kuin olisi hävennyt poikaansa. — Auttaisit sinäkin! Vielähän tarvitaan laulajia. Musiikkia minulla on, mutta mustalaisia, mitäs jos hankkisi niitäkin. Te sotilaat niistä pidätte.

— Totta toisen kerran, isäseni, luulen että ruhtinas Bagration, valmistautuessaan Schöngrabenin tappeluun, puuhaili vähemmän kuin te nyt, — sanoi poika hymyillen.

Vanha kreivi oli suuttuvinaan.

— Niin, sinä, mutta koetappas.

Ja kreivi kääntyi kokkiin, joka ymmärtäväisen ja kunnioittavan näköisenä tarkkaavasti ja liehakoivasti katseli isää ja poikaa.

— Jaa-a, minkälaista nuorisoa, Feoktist? — kreivi sanoi, — nauravat meitä vanhuksia.

— Sepä se, teidän ylhäisyytenne, he vain osaavat hyvää syödä, mutta sitä kaikkea hankkimaan ja *tarjoamaan*, siihen heistä ei ole.

— Niin, niin, — huusi kreivi, ja temmaten poikansa molemmat kädet, jatkoi: — Kas, jopas vaan jouduit kynsiini! Ota heti reki ja parihevosekset ja mene Besuhovin luo ja sano, että kreivi Ilja Andreitsh, näetkös, lähetti pyytämään teiltä mansikoita ja tuoreita ananaseja. Keneltään muulta niitä ei saa. Ellei hän itse ole kotona, niin pistäy ruhtinattarien luokse ja pyydä heiltä ja sitten, kuuletkos, aja Rasguljaihin — kyllä Ipatha kuski tietää — etsi sieltä mustalais-Iljushka, se joka silloin tanssi kreivi Orlovilla, muistatkos, valkea kasakanviitta yllä, ja retusta hänet tänne minun luokseni.

— Ja tuonko mustalaistyttöjä mukanaan? — kysyi Nikolai nauraen. — No, no!...

Samassa tuli huoneeseen kuulumattomin askelin, asioihin perehtyneen, huolestuneen ja kristillisen nöyrän näköisenä, kuten aina, Anna Mihailovna. Huolimatta siitä, että Anna Mihailovna joka päivä tapasi kreivin yönutussa, kreivi kuitenkin joutui hämilleen ja pyysi anteeksi pukunsa puutteellisuutta.

— Ei mitään, kallis kreivi, — sanoi hän, nöyrästi sulkien silmänsä. — Minä kyllä pistäydyn Besuhovilla, — hän sanoi. — Pierre on saapunut ja nyt saamme kaikkea, kreivi, hänen kasvihuoneistaan. Minun tarvitsisi myös hänet tavata. Hän on minulle lähettänyt kirjeen Borikselta. Jumalan kiitos, Borja on nyt esikunnassa.

Kreivi ilostui siitä, että Anna Mihailovna otti toimittakseen osan hänen tehtävistään ja käski valjastaa pienet vaunut.

— Sanokaa Besuhoville että hän tulisi. Minä hänet merkitsen listaan. Mitä, onko hänellä vaimo mukanaan? — hän kysyi.

Anna Mihailovna kohotti silmänsä, ja hänen kasvoilleen kuvastui syvä, säälivä suru.

— Oi, ystävänä, Pierre on sangen onneton, — sanoi hän. — Jos on totta, mitä olemme kuulleet, on se kauheata. Ja voimmeko sellaista ajatellakaan, silloin kun niin iloitsimme hänen onnestaan! Ja sellainen suuri taivaallinen sielu, tuo nuori Besuhof! Niin minä sydämestäni säälin häntä ja koetanpa puolestani häntä lohduttaa.

— Mitä tämä oikein merkitsee? — kysyivät molemmat Rostovit, vanha ja nuori.

Anna Mihailovna huokasi syvään.

— Kerrotaan, että Dolohof, Maria Ivanovnan poika, — sanoi hän salaperäisesti kuiskaten, — on saattanut Helenan häpeällisiin selkkauksiin. Besuhof toi hänet jälleen seurapiiriin, kutsui luokseen taloonsa Pietariin ja kas... Rouva matkusti tänne Moskovaan, ja tuo huimapää hänen jälissään, — sanoi Anna Mihailovna, tahtoen osoittaa myötätuntoisuuttaan Pierreen, mutta tahtomattaan ilmaantuvilla äänen- ja hymyn väreilyillä hän osoittikin myötätuntoisuuttaan huimapäälle, joksi kutsui Dolohovia. Sanotaan, että Pierre itse on surusta menehtyä.

— No, sanokaa kumminkin, että tulisi klubiin, — kaikki haihtuu. Niistä tulee aika kemit.

Seuraavana päivänä, maaliskuun 3:ntena, kello 2:den vaiheilla jälkeen puolipäivän, 250 englantilaisen klubin jäsentä ja 50 vierasta odotti päivällisille kallista vierasta ja Itävallan sotaretken sankaria, ruhtinas Bagrationia. Ensi päivinä tiedon saavuttua Austerlitzin tappelusta joutui Moskova ymmälle. Siihen aikaan olivat venäläiset niin tottuneet voittoihin, että kun tuli tieto tappiosta, muutamat yksinkertaiset eivät uskoneet, toiset etsivät selvityksiä tuollaiselle kummalliselle tapaukselle joistakin tavattomista syistä. Englantilaisessa klubissa, jonne tavallisesti kokoontui Moskovan kerma ja henkilöt, joilla oli oikeita tietoja ja vaikutusvaltaa, ei joulukuussa, jolloin alkoi saapua turmanviestejä, puhuttu mitään sodasta ja viimeisestä tappelusta, aivan kuin kaikki yhteisestä suostumuksesta olisivat päättäneet odottaa. Henkilöt, joilla oli ollut tapana määrätä keskustelun suunta ja juoksu, eivät enää tulleet klubiin, vaan kokoontuivat toistensa luo, ja sellaisia olivat kreivi Rostoptshin, ruhtinas Juri Vladimirovitsh Dolgoruki, Valujef, kreivi Markof, ruhtinas Vjasemski. Kun he näin muodostelivat ystäväpiirejä, niin jäivät ne moskovalaiset, jotka tavallisesti puhuivat muitten mielipiteiden mukaan (niihin kuului myös Ilja Andreitsh Rostof), lyhyeksi ajaksi ilman määrättyä kantaa sotatapahtumiin nähden ja ilman opastajia. Moskovalaiset tuumivat, että jokin oli hullusti, ja että näitä huonoja viestejä oli vaikea tutkistella, ja siksipä oli parempi vaieta. Mutta jonkun ajan kuluttua, aivan kuten valamiehet astuvat ulos neuvotteluhuoneesta, niin ilmestyivät mahtavatkin klubin äänitorvet, ja kaikki alkoivat puhua selvästi ja määrätysti. Oli keksitty syitä tuolle uskomattomalle, ennen kuulumattomalle ja mahdottomalle tapahtumalle, että venäläiset olivat hävinneet, kaikki kävi selväksi, ja Moskovan joka sopessa alettiin puhua yhtä ja samaa. Syyt olivat seuraavat: itävaltalaisten petollisuus, sotajoukon huono muonitus, puolalaisen Pshebyshefskyn ja ranskalaisen Langeronin petos, Kutusovin kykenemättömyys ja (niin hiljaisuudessa puhuttiin) hallitsijan nuoruus ja kokemattomuus, hän kun luotti kehnoihin ja mitättömiin henkilöihin. Mutta venäläiset sotajoukot olivat olleet verrattomia ja tehneet urouden ihmeitä, sen sanoivat kaikki. Sotilaat, upseerit ja kenraalit olivat sankareita. Mutta sankarien sankari oli ruhtinas Bagration, joka oli hankkinut kunniansa Schöngrabenin taistelussa ja peräytymisellä Austerlitzista, mistä hän yksin hyvässä järjestyksessä pelasti osastonsa ja koko päivän vastusti kaksi kertaa voimakkaampaa vihollista. Siihen, että Bagrationista Moskovassa tehtiin sankari, vaikutti osaltaan myös se seikka, ettei hänellä ollut mitään suhteita Moskovassa, vaan oli siellä vieras. Hänen olennossaan kuvastui sopiva määrä taistelevaa, yksinkertaista, koukutusonta ja juonetonta venäläistä sotilasta, johon vielä yhdistyi Italian retken ja Suvorovin nimen muistot. Sitä paitsi tuli Kutusovin halveksuminen ja moittiminen selvemmin julki, kun Bagrationille valmistettiin erityisiä kunnianosoituksia.

"Ellei olisi ollut Bagrationia, *il faudrait l'inventer*"^[1] — sanoi pilkkakirves Shinshin, ivallisesti mukailien Voltairen sanoja. Kutusovista ei puhunut kukaan ja muutamat kuiskaten sättivät häntä, kutsuen hovihepakoksi ja vanhaksi ilveilijäksi.

Moskovassa kerrottiin ruhtinas Dolgorukovin sanoja: "liimaa, liimaa, niin takerrut itsekin", lohduttauduttiin tappiossa entisiä voittoja muistelemalla ja kerrottiin myös Rostoptshinin sanoja, että ranskalaisia oli innostettava taisteluun pöyhkeillä lauseparsilla, että saksalaisille piti loogillisesti näyttää ja vakuuttaa, että on vaarallisempi paeta kuin mennä eteenpäin; mutta venäläisiä täytyi vain hillitä ja kehottaa: hiljempaa! Joka taholla kerroeltiin yhä uusia ja uusia juttuja venäläisten upseerien ja sotilaiden erinomaisista urotöistä Austerlitzin luona. Mikä oli pelastanut lipun, mikä surmannut viisi ranskalaista, mikä taas yksinään syöttänyt viittä tykkiä. Puhuttiin myös niille, jotka eivät Bergiä tunteneet, että tämä, haavoittuneena oikeaan käteensä, tempasi miekan vasempaan ja ryntäsi eteenpäin. Bolkonskista ei puhuttu mitään, ja vain hänen läheiset tuttavansa säälivät, että hän aikaisin kaatui ja jätti suremaan raskaan vaimon ja eriskummaisen isän.

III.

Maaliskuun 3:ntena päivänä kuului englantilaisen klubin kaikissa suojissa keskustelevien äänten sorinaa. Kuten mehiläiset keväisin, häärasivät klubin jäsenet ja vieraat edes takaisin, istuivat, seisovivat, kokoontuivat, hajaantuivat, kuka puettuna virkapukuun, kuka hännystakkiin, vieläpä jokuset puuteroiduin hiuksin ja kauhtanat yllä. Puuteroituja, livreepukuisia palvelijoita, jaloissa pitkät sukat ja solkikengät, seisoi joka ovella, tarkastellen tutkivasti vieraiden ja klubin jäsenten liikkeitä, tarjotakseen heille palvelustaan. Suurin osa saapuvilla olevista oli vanhoja,

kunnianarvoisia miehiä, joilla oli leveät itseluottamusta ilmaisevat kasvot, paksut sormet, jyrkät liikkeet ja kova ääni. Tällaiset vieraat ja jäsenet istuivat tavallisissa paikoissaan ja kokoontuivat vanhoihin, tuttuihin piireihin. Vähemmistönä tässä tilaisuudessa olivat satunnaiset vieraat — etupäässä nuoriso, jonka joukossa olivat Denisof, Rostof ja Dolohof. Viimemainittu oli taas Semenovin kaartin upseeri. Nuorison, erittäinkin nuorten sotilasten, kasvoilla kuvastui tuollaista halveksuvaa kunnioitusta vanhuksia kohtaan, joka ikäänkuin sanoo vanhalle sukupolvelle: teitä kunnioittamaan ja arvossa pitämään olemme valmiit, mutta muistakaa, että tulevaisuus sittenkin riippuu meistä.

Nesvitski oli myös juhlassa klubin vanhana jäsenenä. Pierre, joka vaimonsa käskystä oli antanut tukkansa kasvaa ja lakannut käyttämästä silmälasia, käveli salista saliin muodikkaasti puettuna, mutta suruisen ja alakuloisen näköisenä. Häntä ympäröi, kuten ainakin, piiri henkilöitä, jotka jumaloiden kumarsivat hänelle, ja heitä hän kohteli hallitsemaan tottuneen tavoin, hajamielisen halveksuvasti.

Ikänsä puolesta olisi Pierren pitänyt seurustella nuorten kanssa, mutta rikkautensa ja tuttavuusuhteittensa takia oli hän vanhojen, kunniaa pidettyjen piirien jäsen ja siksi hän kävi piiristä toiseen. Tärkeimpään piirien vanhimmat muodostivat niiden keskuksen, ja kuunnellakseen noita huomatuimpia henkilöitä, lähestyi heitä nöyrästi kunnioittaen tuntemattominkin. Suurimmat piirit olivat kertyneet kreivi Rostoptshinin, Valujevin ja Narishkinin ympärille. Rostoptshin kertoi, miten itävaltalaiset sotkivat paetessaan venäläiset alleen, niin että näiden oli pakko pistimillä raivata tie pakenevien keskitse.

Valujef kertoi hyvin luottamusta herättävästi, että Uvarof oli Pietarista saapunut kuulostamaan moskovalaisten mielipidettä Austerlitzista.

Kolmannessa piirissä puhui Narishkin itävaltalaisen sotaneuvoston istunnosta, missä Suvorof vastaukseksi itävaltalaisen kenraalin tyhmyyksille oli huutanut "kukkokiekaa". Shinshin, joka myös seiso siinä, tahtoi pistää pilaksi, sanoen että Kutusof nähtävästi ei ollut voinut oppia Suvorovilta tätäkään helppoa taitoa — huutaa kukkokiekaata; mutta vanhukset katsahivat ankarasti pilkkakirveeseen, antaen tämän tietää, että sellaisessa seurassa ja sellaisena päivänä oli sopimatonta puhua Kutusovista tällä tavoin.

Kreivi Ilja Andreitsh Rostof käveli pehmeine saappaineen huolekkaana ja hätäisenä ruokahuoneen ja vierashuoneen väliä, tervehtien kiireesti ja aivan samalla tavalla sekä arvokkaampia että vähäpätöisempiä henkilöitä, jotka hän kaikki tunsu. Aina vähän päästä etsi hän silmillään nuorta poikaansa ja katsoi häneen iloisesti silmää iskien. Nuori Rostof seiso ikkunan luona Dolohovin seurassa, jonka oli tullut äskettäin tuntemaan ja jonka ystävyyttä piti suuressa arvossa. Vanha kreivi meni heidän luokseen ja puristi Dolohovin kättä.

— Ole hyvä ja tule luokseni, olethan poikani tuttava ... yhdessä olette urotöitäkin tehneet... Kah! Vasili Ignatitsh ... terve, vanha veikko, — sanoi hän kääntyen ohikulkevaan vanhukseen, mutta ei ehtinyt vielä lopettaa tervehdystään, kun salissa kaikki sähähti, ja luo kiihuhtava palvelija hämmästyksissään lausui: — Hän on tullut!

Kellot kilisivät: vanhimmat riensivät vastaan: eri huoneisiin hajautuneet vieraat kerääntyivät yhteen kasaan kuin puitu ruis lapiossa. Yhteen kasaan he jäivätkin ja pysähtyivät odottamaan suuren vierashuoneen salin ovelle.

Etehisen ovella näkyi Bagration lakitta ja miekatta, jotka hän, klubissa vallitsevan tavan mukaan, oli jättänyt ovenvartijalle. Hänellä ei nyt ollut nahkareunaista lippulakkaa eikä kasakkapiiskaa olalla, jollaisena Rostof oli hänet nähnyt Austerlitzin taistelun edellisenä yönä, vaan oli hänellä yllään uusi tiukka virkapuku, jossa oli venäläisiä ja ulkomaalaisia ritarimerkkejä ja yrjönristi vasemmalla puolen rintaa. Hän oli nähtävästi juuri vähää ennen tuloaan leikkuuttanut tukkansa ja ajattanut poskipartansa, mikä muutos ei suinkaan ollut eduksi hänen ulkomuodolleen. Hänen kasvoissaan oli jotakin naivin juhlallista, joka saattoi ne, noiden jäykkien, miehekkäiden piirteiden yhteydessä, vivahtamaan hieman koomillisiltakin. Bekleshof ja Fjeodor Petrovitsh Uvarof, jotka olivat saapuneet hänen seurassaan, pysähtyivät ovelle, toivoen että hän arvokkaimpana vieraana astuisi edellä. Bagration hämmentyi kun ei tahtonut käyttää hyväkseen heidän kohteliaisuuttaan; siinä syntyi ovella seisaus ja kumminkin vihdoinkin kävi Bagration edellä. Hän kulki tietämättä minne panisi kätensä, arkaillen ja kömpelönä vastaanottosalin parkettilattialla: tottuneemmin ja vapaammin hän olisi käynyt kynnetyllä pellolla kuulatuiskussa, kuten kävikin Kurskin rykmentin edessä Schönggrabenissa. Vanhimmat kohtasivat hänet ensimmäisellä ovella ja lausuttuaan hänelle muutamin sanoin, miten ovat iloisia nähdessään niin korkean vieraan, ja odottamattakaan vastausta he ikäänkuin hänet valloitettuaan ympäröivät hänet ja veivät vierashuoneeseen. Vierashuoneen ovesta oli mahdoton päästä tungettelevilta jäseniltä ja vierailta, jotka sulloivat toisiaan ja koettivat toistensa olkapäiden yli tarkastella Bagrationia kuin harvinaista petoa. Kreivi Ilja Andrejevitsh muita tarmokkaammin tungeskellen ja kehoitellen: "päästä, *mon cher*, päästä, päästä", sai joukon hajoamaan, vei vieraat saliin ja asetti istumaan keskimäiselle sohvalle. Pomot, klubin kunnioitetuimmat jäsenet, saarsivat vastatulleet. Kreivi Ilja Andrejevitsh, taas tunkien joukon läpi, läksi vierashuoneesta ja palasi hetken päästä toisen vanhimman avustamana kantaen suurta hopeaista kulhoa, jonka tarjosi ruhtinas Bagrationille. Kulho sisälsi sankarin kunniaksi sepitettyjä, painettuja runoja. Bagration, nähtyään kulhon, katsahti hämmästyneenä ympärilleen aivan kuin apua etsien. Mutta kaikkien silmissä näkyi vaatimus, että hän itse nöyrytyisi ottamaan. Tuntien olevansa heidän vallassaan, otti Bagration päättävästi molemmin käsin kulhon ja katsahti vihaisesti ja nuhtelevasti tarjoavaan kreiviin. Jokunen otti palvelemaan kerkeänä vadin Bagrationin käsistä (tämä näytti muuten aikovan pitää sitä näin iltaan asti ja mennä se käsissä vielä pöytänsäkin) ja käänsi hänen huomionsa runoon. Bagration mumisi jotakin: "No, kyllä luen", ja luoden väsyneet silmänsä paperiin, alkoi lukea kiintyneen ja vakavan näköisenä. Sepittäjä otti

itse runon ja alkoi lukea. Ruhtinas Bagration taivutti päänsä ja kuunteli.

"Ain Aleksanterille työs
Tuo mainetta, Tiituksen valtaa varjoo,
Oot peljättävä päällikkö, mies lauha myös
Maassas, Caesar, missä luoti turman tarjoo.
Niin, Napoleon onnekas,
Kun tuta saat, mi mies on Bagration, kas,
Et tohdi Venäjän sä vastaan sankareita"...

Mutta lukija ei ollut vielä lausunut runoan loppuun, kun suuriääninen hovikyökkimestari julisti: "Ateria on valmis!" Ovi avautui ja ruokahuoneesta kajahti marssi: "Voiton pauhu, kai'u, kai'u, riemuitse sä Venään urho", ja kreivi Ilja Andrejevitch, katsahdettuaan syrin karin sepittäjään, joka yhä luki runoan, kumarsi syvään Bagrationille. Kaikki nousivat, tuntien että päivällinen oli runoja tärkeämpi, ja taas kävi Bagration muiden edellä pöytään. Ensimmäiselle sijalle, kahden Aleksanterin — Bekleshovin ja Narishkinin väliin asetettiin Bagration, ja tällä oli merkitystä hallitsijan nimeen nähden. 300 ihmistä sijoitettiin ruokahuoneeseen viran ja arvon mukaan, niin että se joka oli hiemankin arvokkaampi, pääsi lähemmäksi kunniavierasta: aivan yhtä luonnonmukaisesti kuin vesi virtaa alemmaksi, missä on alavampaa paikkaa.

Juuri vähän ennen päivällistä esitti kreivi Ilja Andrejevitch ruhtinaalle poikansa. Bagration, tuntien hänet, sanoi muutamia tolkkuttomia, typeriä sanoja, kuten olivat kaikki hänen sanansa tuona päivänä. Kreivi Ilja Andrejevitch katseli iloisen ylpeästi ympärillä oleviin sillä aikaa kuin Bagration puhui hänen poikansa kanssa.

Nikolai Rostof Denisovin ja uuden tuttavansa Dolohovin kera istui melkein keskessä. Heitä vastapäätä istui Pierre ja hänen rinnallaan ruhtinas Nesvitski. Kreivi Ilja Andrejevitch ynnä muut vanhimmat istuivat vastapäätä Bagrationia. Kreivi kestitsi ruhtinasta, personoiden itseensä kaiken moskovalaisen hyvänsuopuuden.

Hänen vaivannäkönsä eivät olleet hukkaan menneet. Hänen paastopäivällisensä, joissa sentään oli tarjolla liharuokaakin, olivat suurenmoiset, mutta ei hän kuitenkaan voinut pysyä täysin tyynenä niiden loppuun asti. Hän iski silmää hovimestarille, jakeli kuiskaten käskyjä palvelijoille eikä odottanut rauhallisena jokaista uutta, hänelle tuttua ruokalajia. Kaikki oli oivallista. Kun tultiin toiseen ruokalajiin, jona oli jättiläiskokoinen sterletti, (jonka nähdessään Ilja Andrejevitch punehtui ilosta ja kainoudesta), alkoivat jo palvelijat paukahutella tulppia ja kaataa maljoihin samppanjaa. Kalan jälkeen, joka oli herättänyt jonkun verran ihmettelyä, kreivi Ilja Andrejevitch vaihtoi silmäyksen toisten vanhinten kanssa. "Paljon tulee juhlamaljoja, on aika alkaa!" hän kuiskasi, otti maljan käsiinsä ja nousi. Kaikki vaikenivat, odottaen mitä hän sanoisi.

— Keisarimme malja! — huusi hän ja samalla kostuttivat hänen hyvänsävyisiä silmiään ilon ja ihastuksen kyynleet. Silloin alettiin soittaa: "Voiton pauhu, kai'u, kai'u." Kaikki nousivat paikoiltaan ja huusivat "eläköön!" ja Bagration huusi "eläköön!" samallaisella äänellä kun oli huutanut Schönggrabenin luona. Nuoren Rostovin riemastunut ääni kaikui kaikkia noita 300 ääntä mahtavampana. Hän oli vähällä itkeä. "Keisarimme malja, — hän huusi, — eläköön!" Juotuaan siemauksella maljansa pohjaan, heitti hän sen lattiaan. Moni seurasi esimerkkiä. Ja kauan jatkui jyrieviä huutoja. Kun äänet vaikenivat, keräsivät palvelijat rikotut lasit ja kaikki istuutuivat, hymyilivät äskeiselle huudolleen ja tulivat puheliaiksi. Kreivi Ilja Andrejevitch nousi taas, vilkaisi muistilappuunsa lautasen vieressä ja esitti venäläisten viime kamppailun sankarin, ruhtinas Pjotr Ivanovitsh Bagrationin maljan. Taas kostuivat kreivin siniset silmät. "Eläköön!" huusivat taas 300:n vieraat äänet, ja soiton sijasta alkoi kuulua Pavel Ivanovitsh Kutusovin sepittämä kantaatti laulajien esittämänä:

"Turhat kaikki esteet meille,
Urhous on voittoin tie,
Meidän Bagrationeille
Tyhjää viholliset lie j.n.e."

Tuskin olivat laulajat lopettaneet, kun seurasi uusia ja uusia maljoja, joita esitettäessä kreivi Ilja Andrejevitch yhä enemmän heltyi, ja yhä enemmän särettiin juoma-astioita ja yhä enemmän huudettiin. Juotiin Bekleshovin, Narishkinin, Uvarovin, Dolgorukovin, Apraksinin, Valujevin malja kaikkien klubin jäsenten ja erittäin sen vanhinten maljat, kaikkien klubin vieraiden maljat, pitojen järjestäjän malja ja vihdoin erityisesti päivällisten toimeenpanijan kreivi Ilja Andrejevitchin malja. Ja tätä juodessa otti kreivi nenäliinan ja peittäen sillä kasvonsa pyrskähti ääneen itkemään.

IV.

Pierre istui vastapäätä Dolohovia ja Nikolai Rostovia. Hän söi paljon ja ahnaasti ja joi paljon, kuten ainakin. Mutta ne, jotka tunsivat hänet lähemmin, näkivät, että hänessä tänä päivänä oli tapahtunut jokin suuri muutos. Hän oli vaiti koko päivällisten ajan ja silmiään räpyttellen ja otsaansa rypistellen katseli ympärilleen tai silmät tuijollaan aivan hajamielisen näköisenä kaiveli sormella nenäänsä. Hänen kasvonsa olivat alakuloiset ja synkät. Näytti siltä, ettei hän nähnyt eikä kuullut mitään, mitä ympärillä tapahtui, vaan ajatteli jotakin erityistä, raskasta ja vielä ratkaisematonta.

Tämä ratkaisematon, häntä vaivaava kysymys oli ruhtinattaren vihjaus Moskovassa Dolohovin läheisistä suhteista hänen vaimoonsa. Samaten hänelle tänä aamuna saapunut nimetön kirje, jossa sanottiin sellaisella halpamielisellä pilalla, joka on ominaista kaikille nimettömille kirjeille, että hän näkee huonosti silmälasiansa läpi, ja että hänen vaimonsa ja Dolohovin välinen suhde on salaisuus vain hänelle itselleen. Pierre ei täyttä totta uskonut ruhtinattaren vihjauksiin eikä myös kirjeeseen, mutta hänestä tuntui hirveältä katsella edessään istuvaa Dolohovia. Joka kerta kun hänen katseensa sattumoisin kohtasi Dolohovin kauniit, mutta julkeat silmät, Pierre tunsu miten jotakin kauheata ja rumaa nousi hänen sieluunsa, ja hän kääntyi äkisti pois. Tahtomattaan muistellessaan vaimonsa koko entistä elämää ja hänen suhdettaan Dolohoviin, näki Pierre selvästi, että se mitä kirjeessä sanottiin, voi olla totta, ainakin todennäköistä, ellei se olisi koskenut *hänen vaimoansa*. Pierre muisti tahtomattaan, miten Dolohof, joka viime taistelun jälkeen oli saanut entisen arvonsa, oli palannut Pietariin ja tullut hänen luokseen. Käyttäen hyväkseen juomakemujen aikuisia ystävyyden suhteitaan Pierreen, oli Dolohof suoraa päätä tullut hänen luokseen ja Pierre oli luovuttanut hänelle asunnon ja lainaillut hänelle rahaa. Pierre muisti, kuinka Helena monasti oli hymyillen lausunut paheksumisensa sen johdosta, että Dolohof asui heidän talossaan, ja kuinka Dolohof oli hänelle kyynillisesti kehumut hänen vaimonsa kauneutta, ja mitenkä hän siitä ajasta aina Moskovaan saapumiseen asti ei ollut hetkeksikään heistä erkaantunut.

"Niin, Dolohof on hyvin kaunis", — ajatteli Pierre, — "tunnen hänet. Olisipa häneltä aika kauniisti tehty, jos hän häpäisisi nimeni ja nauraisi minua juuri sen vuoksi, että olen puuhannut hänen hyväkseen ja holhonnut ja ja auttanut häntä. Tiedän, ymmärrän, miten tämä tekisi hänen petoksensa kutsuttavaksi hänen silmissään, jos se vaan olisi totta. Niin, jos se olisi totta; mutta en usko, minulla ei ole oikeutta enkä voi sitä uskoa." Hän muisti millaisen jäykän kovan ilmeen saivat toisinaan Dolohovin kasvot, kuten silloinkin kun hän oli sitonut poliisiin ja karhun yhteen ja paiskannut ne veteen, taikka kun hän haastoi toisen syyttä suotta kaksintaisteluun tahi tappoi pistolilla ajomiehen hevosen. Tämä ilme oli usein Dolohovin kasvoilla, kun Pierre katsoi häneen. "Niin, hän on riitapukari", — Pierre ajatteli, — "hän ei pidä minään ihmisen tappamista, hänestä varmaan näyttää, että minä pelkään häntä. Ja tosiaan pelkäänkin häntä", — ajatteli Pierre, ja tätä ajatellessaan hän taas tunsu, miten jotakin kauheata ja rumaa nousi hänen sieluunsa. Dolohof, Denisof ja Rostof istuivat nyt juuri Pierreä vastapäätä ja näyttivät hyvin iloisilta. Rostof jutteli iloisesti noiden kahden toverinsa kera, joista toinen oli uljas husaari, toinen tunnettu tappelija ja remuilija. Aina tuon tuostakin katsoi Rostof pilkallisesti Pierreen, joka näillä päivällisillä kummastutti kaikkia tuossa kookkaana ja hajamielisenä istuessaan ja alituisesti samaa asiaa miettiessään. Rostof katseli pahansuovasti Pierreen ensinnäkin siksi että Pierre hänestä, husaarista, näytti siviilipohatalta, kaunottaren mieheltä, ylipäänsä akalta, toiseksi sentähden, ettei Pierre tuossa johonkin keskittyneessä, hajamielisessä sieluntilassaan ollut tuntenut Rostovia eikä vastannut hänen tervehdyksiinsä. Kun alettiin juoda keisarin maljaa, istui Pierre ajatuksiinsa vaipuneena eikä tarttunut maljaansa.

— Mitäs te? — huudahti Rostof hänelle, ilkamoivan pahanelkisesti häneen katsoen. — Ettekö kuule: hallitsijamme keisarin malja!

Pierre huoasti, nousi nöyrästi, tyhjensi maljansa ja odotettuaan kunnes kaikki olivat istuutuneet kääntyi Rostoviin, tapansa mukaan suopeasti hymyillen.

— Mutta minäpä en teitä tuntenut, — hän sanoi. Mutta Rostof ei nyt siitä välittänyt, hän huusi "eläköön!"

— Miksikäs et uudista tuttavuutta, — sanoi Dolohof Rostoville.

— Välipä hänen, hupsun, — Rostof sanoi.

— Pitää lellitellä kauniin vaimon miestä, — sanoi Denisof.

Pierre ei kuullut, mitä he puhuivat, mutta tiesi hänestä puhuttavan. Hän karahti punaiseksi ja kääntyi pois.

— No, nyt kauniiden naisten malja, — sanoi Dolohof, ja vakavana mutta suupielet hymyssä kääntyi hän maljoineen Pierreen.

— Kauniitten naisten malja, Petrushka, ja heidän rakastajainsa samoin, — sanoi hän.

Pierre loi silmänsä alas, joi maljakostaan katsomatta Dolohoviin ja vastaamatta hänelle. Palvelija, joka jakeli Kutusovin kantaattia, asetti lehden Pierren kohdalle, pitäen häntä arvokkaamana vieraana. Pierre aikoi ottaa lehden, mutta Dolohof kumartui yli pöydän, sieppasi sen hänen kädestään ja alkoi lukea. Pierre katsahti Dolohoviin, hänen silmäteränsä suppenivat: tuo kauhea ja ruma, joka oli hämmäntänyt häntä koko päivällisten ajan, tunkeutui esiin ja valtasi hänet. Hän vuorostaan kumartui kallistaen rotevan ruhonsa pöydän yli.

— Rohjetkaappas ottaa! — kirkasi hän.

Kuultuaan tämän huudon ja nähtyään kenen kanssa hän oli tekemisissä, kääntyivät Nesvitski sekä oikean puolinen naapuri hämmästyksissään ja kiireesti Besuhoviin.

— Tyyntykää, riittää, mitä te? — kuiskasivat pelästyneet äänet.

Dolohof katsoi Pierreen kirkkain, iloisin, jäykin silmin, hymyillen, ikäänkuin olisi sanonut: "Kas tästä minä pidän."

— En anna, — sanoi hän painokkaasti.

Kalpeana, vapisevin huulin tempasi Pierre lehden.

— Te ... te ... olette heittiö!... Vaadin teidät tilille, — hän lausui ja lykäten tuolin altaan nousi

pöydästä.

Samassa silmänräpäyksessä kun Pierre teki tämän ja lausui nämät sanat, tunsu hän, että kysymys hänen vaimonsa syyllisyydestä, joka häntä oli kiusannut näinä viime vuorokausina, oli nyt lopullisesti ja varmasti ratkaistu. Hän vihasi vaimoaan ja oli iäksi rikkonut välinsä hänen kanssaan. Huolimatta Denisovin pyynnöstä, ettei Rostof sekautuisi tähän asiaan, suostui Rostof olemaan Dolohovin sekundanttina ja keskusteli atrian loputtua Nesvitskin, Besuhovin sekundantin, kanssa kaksintaistelun ehdoista. Pierre ajoi kotiin, mutta Rostof Dolohovin ja Denisovin kera istui klubissa myöhään yöhön kuunnellen mustalaisia ja laulajia.

— Huomenna siis, Sokoljnikin metsässä, — sanoi Dolohof jättäessään Rostovia hyvästi klubin rappusilla.

— Ja oletteko rauhallinen? — Rostof kysyi.

Dolohof pysähtyi.

— Katsoppas, selitän sinulle parilla sanalla kaksintaistelun koko salaisuuden. Jos menet kaksintaisteluun ja kirjoitat testamenttisi ja heliä kirjeitä vanhemillesi, jos ajattelet sitä, että sinä voidaan tappaa, olet — hölmö ja varmasti hukkaan joudut. Mutta menepäs vakaasti aikoen vastustajasi tappaa niin pian ja varmalla tavalla kuin mahdollista, silloin käy kaikki oivallisesti, kuten jutteli minulle usein kostromalainen karhunnäyttelijä. Ja karhuapa, hän sanoi, kumminkin luulisi pelkäävän. Mutta kun sen tapaat, niin pelko valtaa sinut, ettei se vain pääsisi kysistäsi! Niin, samoin ajattelen minäkin. Huomiseen, rakkaani!

Seuraavana päivänä, kello 8 aamulla Pierre ja Nesvitski ajoivat Sokoljnikin metsään ja tapasivat siellä Dolohovin, Denisovin ja Rostovin. Pierre näytti siltä kuin olisi hänellä ollut mielessään mietteitä, jotka eivät ensinkään koskeneet tulevaa taistelua. Hänen riutuneet kasvonsa olivat keltaiset. Hän nähtävästi ei ollut yötään nukkunut. Hän katseli hajamielisesti ympärilleen ja rypisteli kulmiaan kuten auringon häikäistessä. Kaksi ajatusta oli hänet kokonaan vallannut: vaimonsa syyllisyys, josta hänelle unettoman yön jälkeen ei ollut jäänyt epäilyksen siruakaan, ja Dolohovin viattomuus, Dolohovin, jolla ei ollut lainkaan syytä säästää hänelle vieraan henkilön kunniaa. — "Ehkäpä olisin tehnyt ihan samoin hänen sijassaan", — arveli Pierre. — "Niin, aivan varmaan olisin tehnyt samoin; miksi siis tämä kaksintaistelu ja murhaaminen? Joko tapan minä hänet, tai osaa hän minua päähän, kyynärpäähän tai polveen. Jospa lähtisin täältä, pakenisin, vetäytyisin jonnekin", — pälkähti hänelle päähän. Mutta juuri sillä hetkellä kun hänen mieleensä juolahti tuollaisia ajatuksia, kysyi hän erittäin rauhallisen ja hajamielisen näköisenä, mikä synnytti kunnioitusta niissä, jotka hänet näkivät: "Joko pian, onko jo valmis?"

Kun kaikki oli valmiina, miekat pistetyt lumeen merkitsemään mihin asti sai toisiaan lähestyä ja pistoolit ladatut, meni Nesvitski Pierren luo.

— En täyttäisi velvollisuuttani, kreivi, — sanoi hän aralla äänellä, — enkä ansaitsisi sitä luottamusta ja kunniaa, jonka olette minulle osoittanut valitessanne minut todistajaksenne, ellen tänä tärkeänä, perin tärkeänä hetkenä, puhuisi teille suutani puhtaaksi. Arvelen, ettei tällä asialla ole riittäviä syitä ja ettei ansaitse vuodattaa vertaan sen tähden... Te olitte väärässä, jonkun verran väärässä, te kiivastuitte...

— Oh niin, hirveän tyhmästi ... — Pierre sanoi.

— Niinpä, suokaa minun välittää heille surkuttelunne sen johdosta, mitä on tapahtunut, ja olenpa vakuutettu, että vastustajamme suostuvat anteeksipyyntöönne, — sanoi Nesvitski (kuten kaikki asian osalliset ja kuten kaikkikin saman laatusissa tiloissa, kun eivät usko, että asiasta vielä tulisi täysi tosi). — Tiedätte, kreivi, paljon jalommaksi tunnustaa vikansa, kuin saattaa asia auttamattomiin. Loukkausta ei ollut vain yhdellä puolen. Sallikaa niin keskustelen...

— Ei, mitä tässä on puhumista! — sanoi Pierre, — olkoon... Onkos siis valmiina? — hän lisäsi. — Sanokaa minulle vain, minne on mentävä ja minne ammuttava? — sanoi hän hymyillen luonnottoman lempeästi.

Hän otti pistoolin käsiinsä ja alkoi perin pohjaisesti kysellä laukaisemisen taitoa, sillä hän ei ollut vielä elämässään pistoolia käsitellyt, jota ei sentään tahtonut tunnustaa.

— Ai niin, kas noin, kyllä tiedän, olen vain unohtanut, — puheli hän.

— Ei mitään anteeksipyyntöjä, ei kerrassaan mitään, — sanoi Dolohof Denisoville, joka puolestaan teki sovinnon yrityksiä, ja Dolohof meni myös määrätylle paikalle.

Kaksintaistelun paikka oli valittu 80 askelta tiestä, jolle reet olivat pysähtyneet, pienelle aukeamalle hongikossa. Paikkaa peitti viime päivinä vallingeiden suojasäitten pehmittämä lumi. Vastustajat seisovivat noin neljänkymmenen askeleen päässä toisistaan, aukeaman ääriillä. Sekundantit, mitattuaan askeleet, tallasivat märkään, syvään lumeen painuvat jälet siitä paikasta, missä taistelijat seisovivat, Nesvitskin ja Denisovin pystyyn pistettyihin miekkoihin asti. Miekat, jotka olivat sallittuina raja-aitana, olivat pistetyt kymmenen askeleen päähän toisistaan. Suoja ja sumu lisääntyivät. 40:n askeleen päästä ei voinut nähdä mitään. Kolmisen minuuttia oli jo kaikki ollut valmiina ja kuitenkin hidasteltiin, kaikki olivat vaii.

V.

— No, aletaan! — sanoi Dolohof.

— Kuinkas muuten, — sanoi Pierre yhä hymyillen.

Syntyi kauhea hetki! Oli silminnähtävää, että tekoa, joka niin helposti oli alkanut, ei mitenkään voinut keskeyttää, että se jatkui itsestään, riippumatta enää ihmisten tahdosta, ja täytyi se siis loppuun saattaa. Denisof astui ensimmäisenä rajaviivalle ja julisti:

— Koska vastustajat ovat kieltäytyneet sopimasta, niin eikö olisi sopiva alkaa: ottakaa siis pistoolit ja lausuttuani kolme alkakaa toisianne lähestyä.

— Yks'! Kaks'! Kolme! ... kiljasi Denisof kiukkuisesti ja vetäytyi syrjään.

Molemmat vastustajat alkoivat edetä ja tulivat tallattuja polkuja pitkin yhä lähemmäksi, koettaen nähdä sumun keskestä toisensa. Heillä oli oikeus, rajaviivaan etäännyttyään, ampuu koska ja kumpaa halutti. Dolohof kulki hitaasti, nostamatta pistooliaan, katsellen kirkailla, loistavilla, sinisillä silmillään vastustajaansa kasvoihin. Hänen suunsa oli kuten ainakin sille ominaisessa hymyssä.

Sanottaissa *kolme* alkoi Pierre nopein askelin edetä, poiketen tallatulta polulta ja astuen ehjää lunta. Pierre piti pistooliaan kurkottaen oikeaa kättänsä nähtävästi peläten, ettei vaan tuolla aseella itseään tappaisi. Tavan takaa hän tempasi vasenta kättään taaksepäin, sillä häntä halutti tukea sillä oikeata, mutta tiesi, ettei niin saanut tehdä. Kulettuaan noin kuusi askelta ja poikettuaan polulta lumeen, katsahti Pierre jalkoihinsa ja taas äkkiä Dolohoviin ja, vetäen sormellaan, kuten oli hänelle opetettu, laukaisi. Kun ei ollenkaan ollut odottanut niin kovaa pamausta, vavahti Pierre omaa laukaustaan, sitten hymyili itsekkin tuota ja pysähtyi. Savu, joka sumun takia oli erittäin sakea, esti häntä ensi silmänräpäyksessä näkemästä; mutta toista laukausta, jota hän oli odottanut, ei tullutkaan. Kuului vain Dolohovin kiireiset askeleet ja savun takaa näkyi hänen hahmonsansa. Toisella kädellä hän piteli vasenta kylkeään, toisella puristi alas painunutta pistoolia. Hänen kasvonsa olivat kalpeat. Rostof juoksi hänen luokseen ja sanoi jotakin.

— E ... e ... ei, — lausui Dolohof hampaidensa välistä — ei, ei ole päätetty, — ja otettuaan vielä muutamia heikkoja, horjuvia askeleita miekkaan asti, kaatui hän lumelle sen viereen. Hänen vasen kätensä oli verissä, hän pyyhki sitä takkiinsa ja nojautui siihen. Hänen kasvonsa olivat kalpeat, synkät, ja vavahtelivat.

— Olkaa niin ... — alkoi Dolohof, mutta ei voinut kerralla sanoa loppuun ... — olkaa hyvä, — lausui hän väkisten.

Pierre, joka tuskin voi pidättyä itkusta, alkoi juosta Dolohovia kohti ja oli juuri kulkemaisillaan poikki erottavan alan, kun Dolohof huusi: "rajaviivalle!" ja Pierre ymmärtäen mistä oli kysymys, pysähtyi aivan puoleisensa miekan luo. Vain 10 askelta eroitti heidät. Dolohof antoi päänsä vaipua lumeen, haukkasi ahnaasti lunta, nosti taas päänsä, kohentautui, veti jalat alleen ja etsi vakavaa tukipistettä. Hän nieleskeli kylmää lunta ja imeskeli sitä; hänen huulensa vapisivat, vaan hymyilivät yhä, silmät kiiluivat viimeisten voimanponnistusten häijyydellä. Hän nosti pistoolin ja alkoi tähdätä.

— Sivuttain, suojelkaa itseänne pistoolilla — sanoi Nesvitski.

— Suojelkaa! — huusi Denisovkin vastustajalleen, voimatta tätä enää kestää.

Pierre lempeästi hymyillen säälistä ja katumuksesta ja avuttomasti harittaen jalkansa, seisoi Dolohovin edessä leveä rintansa suoraan häntä päin ja katseli surullisesti häneen. Denisof, Rostof ja Nesvitski sulkiivat silmänsä. He kuulivat aivan samalla haavaa laukauksen ja Dolohovin häijyn huudon.

— Ohi! — kirkaisi Dolohof ja kaatui voimattomana lumelle kasvot maahan päin.

Pierre tarttui päähänsä, kääntyi takaisin ja läksi metsään, sotkien paksussa lumessa ja hokien ääneen käsittämättömiä sanoja:

— Tyhmästi ... tyhmästi! Kuolema ... vale ... hän toisteli, otsaansa rypistellen.

Nesvitski pysäytti hänet ja vei kotiin.

Rostof ja Denisof läksivät kulettamaan kaupunkiin haavoittunutta Dolohovia.

Dolohof vaiti ollen, silmät ummessa makasi reessä eikä vastannut sanaakaan kysymyksiin, joita hänelle tehtiin. Mutta ajettaessa Moskovaan, hän havahtui äkkiä ja, vaivaloisesti nostaen päätään, tarttui vieressään istuvan Rostovin käteen. Rostovia kummastutti Dolohovin täysin muuttuneet kasvot ja niiden odottamattoman hellän autuaallinen ilme.

— No, mitä? Miten on laitasi? — Rostof kysyi.

— Kehnosti! Mutta se ei ole tärkeintä asiassa, ystäväni, — sanoi Dolohof katkonaisella äänellä. — Missä olemme? Olemme Moskovassa, kyllä tiedän. Ei minusta, mutta tapoin hänet, tapoin... Hän ei kestä tätä. Hän ei kestä...

— Kuka? — kysyi Rostof.

— Äitini, äitini, enkelini, jumaloittu enkelini, äiti, — ja Dolohof pyrskähti itkuun, pusertaen Rostovin kättä.

Kun hän hieman oli rauhoittunut, selitti hän Rostoville asuvansa äitinsä luona, ja että jos äiti saa nähdä hänet kuolemaisillaan, ei hän voi sitä kestää. Hän pyysi hartaasti Rostovia lähtemään äitiä siihen valmistamaan.

Rostof lähti täyttämään tehtävänsä ja huomasi suureksi kummastukseksensa, että Dolohof, tuo reuhaaja ja suuri tappelija Dolohof, asui Moskovassa iäkkään äitinsä ja kyttyräselkäisen sisarensa

VI.

Pierre oli viime aikoina harvoin katsonut vaimoaan silmästä silmään. Sekä Pietarissa että Moskovassa oli heidän talonsa alituiseen vieraita täynnä. Kaksintaistelun jälkeisenä yönä hän, kuten oli monasti ennenkin tehnyt, ei mennyt makuuhuoneeseen, vaan jäi suureen isän työhuoneeseen, siihen missä kreivi Besuhof oli kuollut.

Hän heittäysi sohvalle ja tahtoi nukkua unohtaakseen kaiken, mikä häntä vaivasi, mutta hän ei voinut saada unta. Sellainen tunteiden, ajatuksien ja muistojen myrsky riehahti hänen sielussaan, että hän ei voinut nukkua, yhtä vähän istua paikoillaan. Hänen täytyi hypätä sohvalta ja kulkea nopein askelin pitkin lattiaa. Silloin kuvautui hänen eteensä vaimonsa sellaisena kuin tämä oli ollut ensi aikoina naimisen jälkeen, paljain olkapäin ja väsynein intohimoisin katsein. Ja heti sen kuvan rinnalle ilmestyi Dolohovin kauniit, julkeat ja jäykän pilkalliset kasvat sellaisina kuin ne olivat olleet päivällisissä, samaten Dolohovin kasvat, kalpeina, vavahtelevina ja kärsivinä, semmoisina kuin ne olivat olleet hänen kaatuessaan lumeen.

— Mitä siis on tapahtunut? — kysyi hän itseltään.

— Tapoin *rakastajan*, niin tapoin vaimoni rakastajan. Niin, siten se kävi. Miksikä? Miten siihen jouduin? — Siksi, että sinä olet mennyt hänen kanssaan naimisiin, — sanoi sisäinen ääni.

— Mutta missä suhteessa olen syyllinen? — hän kysyi. — Siinä, että otit hänet puolisoaksesi häntä rakastamatta, että petit itsesi ja hänet. — Ja hän näki elävästi edessään sen hetken illallisten jälkeen ruhtinas Vasilin luona, jolloin hän lausui nämä muistista häipymättömät sanat: "*Je vous aime*".^[2] Kaikki johtuu siitä! "Tunsin silloinkin, — ajatteli hän, — tunsin silloin, että niin ei ollut asian laita, että minulla ei ollut siihen oikeutta. Niin on käynytkin."

Hän muisti kuherruskuukauden ja tätä muistellessa hän punehtui. Erittäin elävänä, nöyryyttävänä ja hävettävänä oli hänellä muistossa, miten hän kerran, heti naimisiin menonsa jälkeen, päivällä kellon käydessä 12:ta, silkkinen yönuttu yllä oli tullut makuukamarista työhuoneeseen. Silloin oli hän kohdannut täällä ylitaloudenhoitajansa, joka oli kunnioittavasti kumartanut, katsahtanut Pierren kasvoihin, hänen yönuttuunsa ja hienosti hymyillyt, ikäänkuin tällä hymyllä osoittaen kunnioittavaa myötätuntoa isäntänsä onnelle.

"Ah, miten monasti olenkaan ylpeillyt vaimostani, ylpeillyt hänen ylevästä kauneudestaan, hänen hienoista tavoistaan", — hän ajatteli; — "olen ylpeillyt tuosta talostani, jossa hän otti vastaan koko Pietarin kaupungin, olen ylpeillyt hänen lähentelemättömyydestään ja kauneudestaan. Kas mistäpä olenkaan ylpeillyt?! Silloin ajattelin, etten ymmärrä häntä. Kuinka usein mietiskellessäni hänen luonnettaan olen puhellut itseseni, että olen syyllinen, etten ymmärrä häntä, en ymmärrä tuota ainaista tyyneyttä, tyytyväisyyttä ja kaikellaisten halujen ja toiveiden puutetta. Mutta koko arvoituksen selitys on siinä kauheassa sanassa, että hän on irstas nainen." Hän sanoi itseksensä tämän kauhean sanan ja kaikki alkoi selvitä.

"Anatolilla oli ollut tapana käydä hänen vaimonsa luona rahoja lainailemassa, ja tällöin oli hän aina suudellut hänen paljaita olkapäitään. Helena ei ollut antanut hänelle rahoja, mutta oli sallinut itseään suudella. Isä oli leikillä herättänyt vaimon mustasukkaisuutta; tämä oli rauhallisesti hymyillen sanonut, ettei hän ole niin tyhmä, että olisi mustasukkainen: 'tehköön mitä tahtoo', oli hän puhellut minusta. Kysyin häneltä kerran, eikö hän tunne raskauden oireita. Hän naurahti ylenkatseellisesti ja sanoi, ettei hän ole hullu, jotta haluaisi lapsia, ja ettei hänelle ainakaan *minusta* lapsia tule."

Sitten hän muisti hänen ajatustensa törkeyden ja selvyiden ja hänelle ominaisten lausetapojen rivouden, joita hän käytti, vaikka olikin kasvatettu korkeimman ylhäisön piirissä. "En ole mikään hölmö ... mene ja koeta itse ... *allez vous promener*", niin oli hänellä tapa puhua. Usein, vaikka oli nähnyt hänen vanhain ja nuorten, miesten ja naisten silmissä saavuttamansa suosion, ei Pierre ollut voinut käsittää, miksikä hän ei häntä rakastanut. — Niin, en ole koskaan häntä rakastanut, — puheli Pierre itseksensä; — minä tiesin, että hän on irstas nainen, — Niin hän toisteli itseksensä, mutta ei rohjennut sittenkään sitä uskoa. — Ja sitten Dolohof, hän istuu hangella ja hymyilee väkinäisesti ja tekee loppuaan ehkä jonkinmoista uljuutta teeskennellen vastaten katumukseeni!

Pierre oli niitä henkilöitä, jotka huolimatta ulkonaisesta, niin kutsutusta luonteen heikkoudesta, eivät etsi uskottua surussaan. Hän pureskeli itse surunsa.

— Vaimoni on kaikkeen, hän yksin on kaikkeen syypää, — puheli hän itseksensä; mutta mitäs siitä? Miksi sidoin itseni häneen, miksi sanoin hänelle tuon: "*Je vous aime*", mikä oli valetta ja vielä pahempaakin kuin valetta, — puheli hän taas. — Minä olen syypää ja olen velvollinen kantamaan... Mitä? Häväistyn nimen, onnettoman elämän? Ah, kaikki on roskaa, — hän ajatteli, — sekä häväisty nimi että kunnia, kaikki on sovinnasta, riippumatonta minusta.

Ludvig XVI mestattiin siitä syystä, että *he* sanoivat hänen olevan kunniaattoman ja rikollisen (juolahti Pierren mieleen), ja he olivat oikeassa omalta näkökannaltaan, aivan kuten olivat oikeassa nekin, jotka hänen tähtensä kuolivat marttyyrikuoleman ja korottivat hänet pyhimysten joukkoon. Sitten mestattiin Robespierre sen vuoksi, että hän oli hirmuvalti. Kuka on oikeassa ja kuka syyllinen? Ei kukaan. Mutta elä kun elät: huomenna kuolet, kuten olisin minä voinut kuolla äsken. Ja maksaako vaivan itseään kiusata, kun on enää elettävä silmänräpäys iäisyyteen verraten?

Mutta sillä hetkellä kun hän luuli päässeensä rauhaan sellaisista ajatuksista, esiintyi hänelle yhtäkkiä Helena kuunnellen hänen vilpillisen rakkautensa tunnustuksia, ja hän tunsu veren virtaavan sydämeensä, ja hänen oli pakko taas nousta ja liikkua, särkeä ja repiä käteensä sattuvia esineitä. Miksi sanoin hänelle: "*Je vous aime?*" hän yhä hoki itsekseen. Ja toistettuaan kymmenennen kerran tämän kysymyksen, juolahti hänen mieleensä Molièren sanat: "*Mais que diable allait-il faire dans cette galere?*"^[3] ja hän naurahti: itseään hän nauroi.

Yöllä hän kutsui kamaripalvelijan ja käski panna matkakapineet kuntoon Pietariin lähtöä varten. Hän ei voinut kuvitellakkaan, miten hän tästä lähin puhuttelisi vaimoaan. Hän päätti, että hän lähtee huomenna ja jättää hänelle kirjeen, jossa selvittää hänelle aikomuksensa olevan hänestä ainiaaksi erota.

Aamulla kun kamaripalvelija kahvineen astui työhuoneeseen, makasi Pierre turkkilaisella sohvalla avattu kirja kädessä ja nukkui.

Hän havahtui ja katseli kauvan hämmästyneenä ympärilleen kykenemättä muistamaan, missä hän oli.

— Kreivitär käski kysyä, onko teidän ylhäisyytenne kotona, — sanoi kamaripalvelija.

Mutta Pierre ei ollut vielä ehtinyt päättää, mitä vastaisi, kun kreivitär itse puettuna valkeaan, hopealla kirjailtuun atlassinuttuun, hiukset yksinkertaisesti laitettuina (kaksi suunnatonta palmikkoa *en diademe* ympäröi kahteen kertaan hänen ihanaa päätään) astui huoneeseen tyyneenä ja majesteetillisena. Mutta hänen marmorivalkealla, hieman kaarevalla otsallaan oli vihan rypy. Hänellä oli toki tuo ylenpalttisen kärsivällinen tyyneytensä eikä hän alkanut puhua kamaripalvelijan läsnäollessa. Hän tiesi kaksintaistelusta ja oli tullut siitä puhumaan. Hän odotti kunnes palvelija oli järjestänyt tuomansa kahvin ja lähtenyt pois. Pierre katseli vaimoansa arasti silmälasiansa takaa. Hän oli kuin jänis, joka koirain ympäröimänä, korvat kumussa yhä vaan makaa vihollistensa näkyvissä; niinpä hänkin koetti pitkittää lukemistaan, mutta tunsu sen olevan mieleetöntä ja mahdotonta ja katsahti taas arasti vaimoonsa. Tämä ei istunut, katseli miestänsä halveksivasti hymyillen, odottaen palvelijan poistumista.

— Mitä tämä taas on? Mitä olette saattanut aikaan, kysyn teiltä, — sanoi hän ankarasti.

— Minä? Mitäkö minä? — sanoi Pierre.

— Kas, onpa niitä urhoja! No, vastatkaa, mikä kaksintaistelu se oli? Mitä tahdoitte sillä osoittaa? Mitä? Kysyn, teiltä.

Pierre kääntyi raskaasti sohvalla ja avasi suunsa, vaan ei voinut vastata.

— Ellette vastaa, niin sanon sen teille... jatkoi Helena. — Te uskotte kaikki, mitä teille sanotaan, teille sanottiin... — Helena naurahti, — että Dolohof on rakastajani. — Hän puhui ranskaksi, törkeään täsmällisesti, lausuen sanan "rakastaja" samaten kuin muutkin sanat. Niin sanottiin ja te uskoitte! — No, mitä osoititte sillä? Mitä osoititte tällä kaksintaistelulla? Sen, että olette hölmö, *que vous êtes un sot*, senhän kaikki jo tiesivät! Mihin tämä vie? Siihen, että minä joudun koko Moskovan ivan esineeksi; siihen, että jokainen sanoo teidän päihtyneessä tilassa, itsenne unohtaen, haastaneen kaksintaisteluun miehen, jota aiheettomasti vihaatte mustasukkaisuuden takia, — Helena yhä enemmän korotti ääntään ja innostui, — joka on kaikin puolin teitä parempi...

— Hm... Hm... — mylvi Pierre, rypyssä otsin, katsomatta puolisoonsa ja liikahuttamatta ainoatakaan jäsentä.

— Ja miksi luulitte voivanne uskoa, että hän on rakastajani?... Miksikä? Siksikö, että rakastan hänen seuraansa? Jos olisitte ollut viisaampi ja hauskempi, niin olisin pitänyt teidän seuraanne parempana.

— Älkää puhuko kanssani ... rukoilen, — kirisi Pierre käheästi.

— Miksi en saisi puhua? Voin puhua ja sanonkin rohkeasti, että harva se nainen, joka ei sellaisen miehen vaimona kuin te olette, ottaisi itselleen rakastelijoita (*des amants*), mutta minä en niin tehnyt, — hän sanoi.

Pierre tahtoi sanoa jotakin, katsoi häneen kummallisoin silmin, joiden ilmettä Helena ei ymmärtänyt ja heittäysi taas pitkälleen. Tänä hetkenä hän kärsi fyysillisesti: hänen rintaansa ahdisti, ja hänen oli vaikea hengittää. Hän tiesi, että hänen oli jotakin tehtävä lopettaakseen tämän kärsimyksen, mutta se, mitä hän tahtoi tehdä, oli liian kauheaa.

— Meidän on parempi erota, — sanoi hän katkonaisesti.

— Erot, kernaasti, mutta vain jos luovutatte minulle omaisuuden. — Helena sanoi...

— Erot, kas millä peljätti!

Pierre hyppäsi sohvalla ja huojuen ryntäsi hänen kimppuunsa.

— Tapan sinut! — kiljui hän, sieppasi pöydältä marmorilevyn, jonka painoa voimansa eivät ennen olleet koetelleet, otti askeleen häntä kohden ja huitasi häntä levyllä.

Helenan kasvot saivat kauhistavan ilmeen: hän parahti ja hyppäsi syrjään. Isän luonto ilmeni hänessä. Pierre tunsu, miten kiehtovaa ja ihanaa oli raivostuminen. Hän heitti levyn rikki ja lähestyen vaimoaan kädet ojossa, kirkkaisi: "Ulos!!" niin hirvittävällä äänellä, että koko talossa se huuto kuului. Jumala ties, mitä Pierre tällä hetkellä olisi tehnyt, ellei Helena olisi juossut huoneesta.

Viikon kuluttua antoi Pierre vaimolleen valtakirjan kaikkien isovenäläisten maatilain omistamiseen, maatilain, mitkä muodostivat suurimman osan hänen omaisuuttaan, ja lähti yksin Pietariin.

VII.

Kaksi kuukautta oli kulunut siitä, kun Lisijagorissa saatiin tieto Austerlitzin tappelusta ja ruhtinas Andrein perikadosta. Huolimatta kaikista kirjeistä, joilla lähetystöistä tiedusteltiin, ja kaikista etsiskelyistä ei hänen ruumistaan löydetty eikä ollut häntä vangiksi joutuneidenkaan joukossa. Ikävintä kuitenkin oli hänen omaisilleen, että he vielä salaisesti toivoivat, että asukkaat olivat korjanneet hänet taistelulentältä ja että hän nyt ehkä makasi joko toipuvana tai kuolemaisillaan jossakin yksinään vieraiden luona kykenemättä antamaan itsestään tietoa. Sanomissa, joista ruhtinasvanhus ensinnä sai tiedon Austerlitzin tappiosta, ilmoitettiin, kuten ainakin, hyvin lyhyesti ja epämääräisesti, että venäläisten loistavasti taisteltuaan oli ollut pakko peräytyä, mutta että peräytyminen oli suoritettu täydessä järjestyksessä. Vanha ruhtinas ymmärsi tästä virallisesta tiedonannosta, että venäläiset oli lyöty. Viikon kuluttua saapui Kutusovin kirje, jossa tämä tarkemmin kertoi ruhtinas Andrein kohtalosta.

"Nähteni kaatui poikanne, — kirjoitti Kutusof, — lippu kädessä rykmentin etupäässä isälleen ja isänmaalleen ansiokkaana sankarina. Minun ja koko armeijan suruksi ei siitä lähtien ole saatu tietää onko hän elossa, vaiko kuollut. En henno omaani ja teidän toivoanne särkeä, vaan arvelen poikanne elävän, sillä muussa tapauksessa hän kait olisi mainittu kentältä löydettyjen upseerien luettelossa, jonka airut minulle toi."

Vanha ruhtinas sai tämän tiedon myöhään illalla, yksin istuessaan työhuoneessaan. Seuraavana päivänä läksi hän tapansa mukaan aamukävelyille. Mutta hän murjotti vihaisesti kirjuriin, puutarhuriin ja arkkitehtiin, mutta ei sanonut kellekään sanaakaan.

Kun tyttärensä, ruhtinatar Maria tavalliseen aikaan tuli hänen luokseen, seisoi hän sorvipöytänsä ääressä työskennellen, mutta, kuten tavallista oli, ei kääntänyt katsettaan tulijaan.

— Ab! Ruhtinatar Maria! — sanoi hän äkkiä luonnottomasti ja heitti kädestään sorvitaltan. (Pyörä kiepsahti vielä vauhtiaan. Ruhtinatar Maria muisti kauvan tämän pyörän häipyvän kitinän, sillä se sulautui hänen muisteloissaan niin täydellisesti sitä seuranneeseen keskusteluun.)

Ruhtinatar Maria siirsihe isänsä luo, katseli häntä kasvoihin, ja äkkiä hänessä jotakin höltyi. Silmissä alkoi sumeta. Hän oivalsi isänsä kasvoista, jotka eivät olleet surulliset eivätkä toivottomat, vaan kiukkuiset ja luonnottomasti vääntyneet, että nytpä, nytpä hänen yllään kauhea onnettomuus uhkaavana väikkyi, onnettomuus pahin elämässä, ennen kokematon, auttamaton, käsittämätön onnettomuus: rakkaan henkilön kuolema.

— *Mon père! André!*^[4] — sanoi ruma, kömpelö ruhtinatar sellaisella surun ja itsensä unohtamisen aiheuttamalla, kuvaamattomalla lumolla, että isä ei kestänyt hänen katsettaan, vaan kääntyi hänestä nyhkyttäen.

— Sain tiedon. Vangittujen joukossa ei ole, ei myös kuolleitten. Kutusof kirjoittaa, — kirkaisi hän kimakasti, ikäänkuin tahtoen tällä huudollaan karkottaa ruhtinattaren, — kaatunut!

Ruhtinatar ei pyörtynyt, hänelle ei tullut paha olo. Hän oli jo kalpea, mutta kuultuaan nämä sanat hänen kasvonsa muuttuivat, ja jotakin tunkeutui kirkkaana hohteena hänen säteileviin kauniisiin silmiinsä. Ikäänkuin ilo, korkein ilo, riippumaton ilo tämän maailman suruista ja iloista, levisi valtavana tuota hänessä olevaa syvää surua hälventämään. Hän unohti kokonaan pelkonsa isään, meni hänen luokseen, tarttui häntä käteen, veti sitä puoleensa sekä syleili hänen kuivaa suonikasta kaulaansa.

— *Mon père*, — hän sanoi. — Älkää kääntykö minusta, itkekäämme yhdessä.

— Konnat, ilkiöt! — huudahti ukko, väistäen hänestä kasvojaan. — Tuhoavat armeijan, tuhoavat ihmisiä! Miksikä? Mene sanomaan Lisalle!

Ruhtinatar vaipui voimatonno nojatuoliin isän viereen ja purskahti itkuun. Hän näki nyt veljensä sinä hetkenä, kun tämä hyvästeli häntä ja Lisaa hellän ja samalla ynseän näköisenä. Hän näki hänet sinä hetkenä, jolloin hän hellästi ja pilkallisesti ripusti kaulaansa pyhänkuvan. "Uskoiko hän? Katuiko hän epäuskiaan? Oliko hän nyt tuolla? Tuollako, ikuisen rauhan ja autuuden asunnoissa?" — hän mietiskeli.

— *Mon père*, sanokaa minulle, miten se oli? — kysyi hän kyynelten lomasta.

— Mene, mene, kaatunut tappelussa, jonne johdettiin surmattaviksi Venäjän paraat pojat ja venäläinen maine. Menkää, ruhtinatar Maria! Mene sanomaan Lisalle! Minäkin tulen.

Kun ruhtinatar Maria palasi isänsä luota, istui pikku ruhtinatar työnsä ääressä. Hän heitti ruhtinatar Mariaan sydämen onnea ja rauhaa uhkuvan katseen, joka on ominainen ainoastaan raskaille naisille. Näkyi, etteivät hänen silmänsä nähneet ruhtinatar Mariaa, vaan katselivat syvälle — itseensä — johonkin onnelliseen ja salaperäiseen, joka hänessä kehittyi.

— *Marie*, — sanoi hän etäännyen ompelukehyksestä ja nojautuen taapäin, anna tänne kätesi.

Hän otti ruhtinattaren käden ja asetti sen vatsalleen. Silmänsä hymyilivät odottavina, haiveninen ylähuuli nousi ja jäi, lapsellista onnea kuvaten, koholleen.

Ruhtinatar Maria lankesi polvilleen hänen eteensä ja kätki kasvonsa kälynsä hameen poimuihin.

— No, no — kuuletko? Minusta tuntuu niin kummalta. Ja tiedätkö, Maria, minä aina rakastan häntä, — sanoi Lisa, katsellen loistavin, onnellisin silmin natoaan.

Ruhtinatar Maria ei voinut nostaa päätään: hän itki.

— Mikä sinun on, Masha?

— Ei mikään ... alkoi vaan tulla niin ikävä ... ikävä Andreita, — hän lausui, kuivaten kyyneliään kälynsä polviin.

Usean kerran aamun kuluessa alkoi ruhtinatar Maria valmistella kälyään, mutta joka kerta alkoi hän itkeä. Nämä kyneleet, joiden syytä pikku ruhtinatar ei käsittänyt, saattoivat hänet lopulta levottomaksi, vaikka hän yleensä oli huono tekemään havaintoja. Hän ei puhunut mitään, vaan katseli levottomana ympärilleen aivan kuin jotakin etsien. Ennen päivällistä astui hänen huoneeseensa vanha ruhtinas, jota Lisa aina pelkäsi. Ruhtinaan kasvoilla oli aivan erityisen rauhaton, häijy ilme, ja sanomatta sanaakaan hän poistui huoneesta. Lisa katsahti ruhtinatar Mariaan, vaipui sitten ajatuksiinsa, kiinnittäen huomionsa sisäänpäin, itseensä, kuten raskaat naiset usein tekevät; äkkiä herkesi hän itkuun.

— Onko saatu jotain tietoja Andreilta? — hän sanoi.

— Ei, tiedäthän, ettei vielä ole voinut viestiä saapua, mutta isä on huolissaan, ja minuakin kauhistaa.

— Ei siis mitään?

— Ei mitään, — sanoi ruhtinatar Maria, säteilevin silmin kiinteästi katsellen kälyään. Hän oli päättänyt olla puhumatta hänelle ja oli saanut isänkin salaamaan kauhean viestin saapumisen kälynsä synnyttämiseen asti, jonka piti tapahtua niinä päivinä. Ruhtinatar Maria ja vanha ruhtinas kestivät ja salasivat surunsa kumpikin tavallaan. Ruhtinas vanhus ei tahtonut toivoa: hän päätteli, että ruhtinas Andrei oli kaatunut. Ja huolimatta siitä, että oli lähettänyt virkamiehen Itävaltaan tiedustelemaan poikansa kohtaloa, tilasi hän hänelle hautakiven Moskovasta ja aikoi asettaa sen puutarhaansa, ja kaikille hän puhui, että hänen poikansa oli kuollut. Hän koetti tarkalleen noudattaa entistä elämäntapaa, mutta voimat pettivät: hän käveli vähemmän, söi vähemmän, nukkui vähemmän ja kävi päivä päivältä heikommaksi. Ruhtinatar Maria ei herennyt toivomasta. Hän rukoili veljensä puolesta, kuten elossa olevan puolesta, ja odotti joka hetki sanomaa hänen palaamisestaan.

VIII.

Ma bonne amie, — sanoi pikku ruhtinatar maaliskuun 19 päivän aamuna aamiaisen jälkeen, ja hänen haiveninen huulensa kohosi taas vanhaan tapaan; mutta kuten oli surua kaikissakin, ei vain hymyilyssä vaan äänen väreissä, vieläpä askelissakin tässä talossa tuon kauhean tiedon saapumisesta asti, niinpä nytkin pikku ruhtinattaren hymy kuvasti yleistä mielialaa, vaikka tosin ruhtinatar ei tiennyt tuon mielialan syytä. Niin, hänen hymynsä vielä enemmän kuin mikään muu muistutti yleistä surua.

— *Ma bonne amie, je crains que le fruschtique (comme dit Foka — kokki) de ce matin ne m'aie pas fait du mal.*^[5]

— Mutta mikäs sinun on? Olet kalpea. Ah, olet ylen kalpea, — sanoi ruhtinatar Maria hämmästyneenä ja meni raskain, pehmein askelin kälynsä luo.

— Teidän ylevyytenne, eikö lähetetä hakemaan Maria Bogdanovnaa? — sanoi eräs sisäköistä. (Maria Bogdanovna oli kättilö läheisestä kaupungista, mutta asui jo toista viikkoa Lisijagorissa.)

— Niin tosiaan, — yhtyi puheeseen ruhtinatar Maria, — kenties on paras. Minä menen. *Courage, mon ange!*^[6] — Hän suuteli Lisaa ja oli menemäisillään huoneesta.

— Ah, ei, ei! — Ja paitsi kalpeutta ja ruumiillista tuskaa, kuvautui pikku ruhtinattaren kasvoilla myös välttämättä tapahtuvan kärsimisen lapsellista pelkoa.

— *Non, o'est l'estomac ... dites que c'est l'estomac, dites, Marie, dites...*^[7] — ja ruhtinatar purskahti itkuun lapsellisessa tuskassaan, oikukkaasti, vieläpä hieman teeskennellystikin ja väänteli pieniä kätösiään.

Ruhtinatar juoksi huoneesta ja meni noutamaan Maria Bogdanovnaa.

— *Mon Dieu! Mon Dieu!*^[8] Oh! — kuuli hän takaansa.

Hieroen lihavia, pieniä valkeita käsiään tuli jo kättilö häntä vastaan merkitsevän tyyni ilme kasvoillaan.

— Maria Bogdanovna! Näyttää jo alkaneen, — sanoi ruhtinatar Maria, katsellen pelästyneen ällistyneenä muijaan.

— No, Jumalan kiitos, ruhtinatar, — sanoi Maria Bogdanovna, kiirehtimättä kulkuaan. — Teidän tyttöjen ei tarvitse tällaisista tietää.

— Mutta eipäs ole vielä saapunut tohtori Moskovasta? — ruhtinatar sanoi. (Lisan ja ruhtinas Andrein toivoa noudattaen oli lähetetty noutamaan Moskovasta erityistä naisten lääkäriä ja häntä odotettiin joka hetki.)

— Olkaa vaan huoleti, ruhtinatar, älkää hätäilkö, — sanoi Maria Bogdanovna, — ilman tohtoriakin

käy kaikki hyvin.

Viiden minutin kuluttua kuuli ruhtinatar Maria huoneeseensa, miten kannettiin jotakin raskasta. Hän katsahti ovesta — palvelijat kantoivat makuuhuoneeseen ruhtinas Andrein työhuoneesta nahkasohvaa. Kantajain ilmeessä oli jotakin juhlallista ja hiljaista.

Ruhtinatar Maria istui yksin huoneessaan, kuunnellen levottoman tarkkaavana. Vähä väliä avasi hän oven, kun käytiin ohi, ja piti silmällä, mitä käytävässä tapahtui. Muutamia naisia käveli hiljaisiin askelin ohi edestakaisin, katsahivat taakseen ruhtinattareen ja kääntyivät taas pois päin. Ruhtinatar ei tohtinut kysellä, vaan sulki oven ja palasi kamariinsa ja milloin istui nojatuoliinsa, milloin otti käteensä rukouskirjan, milloin laskeutui polvilleen pyhimyskaapin eteen.

Mielipahakseen ja kummakseen hän tunsi, ettei rukous tyyntänyt hänen levottomuuttaan. Äkkiä avautui hänen huoneensa ovi äänettömästi, ja kynnykselle ilmestyi, pää liinaan käärittynä, hänen vanha hoitajattarensa, Praskovja Savishna, joka sangen harvoin, ruhtinaan kiellon johdosta, kävi hänen luonaan.

— Tulin istumaan seuraksesi, Mashenjka, — hoitajatar sanoi, — ja toin ruhtinaan vihkikynttilät palamaan suojeluspyhimyksen kuvan eteen, enkelini, — sanoi hän huohtaen.

— Voi, miten olen iloinen, hoitajani.

— Jumala on armollinen, kyyhkyseni.

Hoitajatar syytti pyhimyskaapin eteen kultakierteiset kynttilät, ja istuutui oven luo sukkaa kutomaan. Ruhtinatar Maria otti kirjan ja alkoi lukea. Vain silloin kun kuului askeleita tahi ääniä, katselivat ruhtinatar ja hänen hoitajansa toisiinsa, edellinen hämmästyneenä ja kysyvästi, jälkimäinen rauhoittavasti. Kaikkiin talon soppiin oli levinnyt ja kaikkia hallitsi sama tunne, jota ruhtinatar Maria tunsi istuessaan huoneessaan. Luullen, että jota harvemmat tietävät synnyttäjän tuskista, sitä vähemmän hän kärsii, — koettivat kaikki heittäytyä tietämättömiksi; kukaan ei puhunut siitä, mutta kaikissa näkyi, paitsi tavallista hyvien tapojen arvokkuutta ja kunnioitusta, jotka vallitsivat ruhtinaan talossa, jonkinmoinen yleinen huoli, sydämen suopeus ja tietoisuus jostakin suuresta, tällä hetkellä tuntemattomasta.

Suuresta tyttökammiosta ei kuulunut naurua. Palvelijain huoneessa kaikki istuivat hiljaisina, valmiina jonkin varalle. Aloossa paloivat päreet ja kynttilät, ja kaikki valvoivat. Vanha ruhtinas astua jyskytteli kantapäillään pitkin työhuonettaan ja lähetti Tihonin Maria Bogdanovnalta kysymään: mitä? — Sano vain: ruhtinas käski kysymään: "mitä?" — ja tule ilmoittamaan, mitä hän sanoo.

— Ilmoita ruhtinaalle, että synnytys on alkanut, — sanoi Maria Bogdanovna, merkitsevästi katsahtaen lähettiin.

Tihon läksi ja ilmoitti ruhtinaalle.

— Hyvä, — sanoi ruhtinas ja sulki oven jälkeensä, ja Tihon ei siitä lähtien kuullut pienintäkään risausta työhuoneesta.

Hieman odotettuaan meni Tihon työhuoneeseen muka niistääkseen kynttilöitä. Huomattuaan ruhtinaan makaavan sohvalle katsahti Tihon herraansa, hänen surun murtamiin kasvoihinsa, puisti päätään, lähene ääneti häntä ja suudeltuaan häntä olkapäähän hän poistui huoneesta niistäkö kynttilöitä tai sanomatta, miksi oli tullut. Juhlallisin salaisuus maailmassa lähene täyttymistään. Kului ilta, tuli yö. Ja odottaminen ja sydämen suopeuden tunne tuota välttämätöntä kohtaan ei vähennyt, vaan eneni. Kukaan ei nukkunut.

Oltiin niissä maaliskuun öissä, jolloin talvi ikäänkuin tahtoo omansa ja ryöpyttelee epätoivoisella ilkeydellä viimeiset lumensa ja ulvoo viimeiset myrskynsä. Vastaaan ottamaan saksalaista lääkäriä, jota Moskovasta odotettiin joka hetki, oli lähetetty varahevosiä valtatielle; kylätien risteykseen oli lähetetty ratsastajia lyhtyineen helpottamaan kulkua kuoppaisella ja ouruvesien uurtamalla tiellä.

Ruhtinatar Maria oli jo kauvan sitten jättänyt kirjansa ja istui hiljaa, säteilevät silmät luotuina hoitajattarensa ryppyisiin, pienimpiinkin yksityispiirteisiin tuntemiinsa kasvoihin: harmaaseen hiuskiehkuraan, joka pilkisti huivin alta, ja leuan alla riippuvan nahan poimuun.

Savishna hoitajatar puheli kudin kädessä hiljaisella äänellä itsekkään kuulematta ja ymmärtämättä omia sanojaan. Hän kertoi jo satoja kertoja ennen kertomansa jutun, miten ruhtinatar vainaja Kishinevissä synnytti ruhtinatar Marian moldaulaisen talonpoikaismuijan ollessa kättilönä.

— Jumala on armollinen, ei koskaan tarvita lääkäriä, — sanoi hän.

Äkkiä tuulenpuuska rynnisti päin puoliskatonta ikkunankehystä (ruhtinaan tahdosta irrotettiin aina leivosten saapuessa kehys kustakin huoneesta) ja riuhtasten irti huonosti kiinnitetyn ha'an, alkoi hulmuuttaa silkkiä uutimia, ja huumaten kylmää ja lunta, puhalsi kynttilän sammuksiin. Ruhtinatar Maria vavahti; hoitajatar heitti kutimensa, meni ikkunan luo ja taiviltuen ikkunasta, alkoi tavotella riehtautunutta kehystä. Kylmä tuuli liehutti hulmuten hänen huivinsa nipukoita ja harmaita huivin alta ryöstäytyneitä hiuskiehkuroita.

— Ruhtinatar, kultaseni, joku ajaa talon tiellä! — hän sanoi pidellen kehystä, sitä kuitenkin sulkematta. — Ja lyhdyt mukana, varmaan saapuu lääkäri...

— Ah, Jumalani! Jumalan kiitos! — sanoi ruhtinatar Maria. — Pitää mennä häntä vastaan: hän ei ymmärrä venäjää.

Ruhtinatar Maria heitti huivin harteilleen ja juoksi tuleville vastaan. Kun hän meni etehisen poikki, näki hän ajoneuvot ja lyhtyjä portaitten edessä. Hän meni portaille. Kaidepuun pylväällä oli talikynttilä, jonka liekki lepatti tuulessa. Palvelija Filippus hämmästyksissään, kynttilä kädessä, seisoi alempana porrasjakson päässä olevalla väliportaalla. Vielä alemmaa, mutkan takaa, kuului läheneviä talvikenkään askeleita. Ja joku, kuten ruhtinatar Mariasta näytti, tuttu ääni puheli jotakin.

— Jumalan kiitos! — ääni sanoi. — Entäs isä?

— Pani levähtämään, — vastasi vouti Demjan, joka jo oli alhaalla.

— Sitten vielä sanoi ääni jotakin, ja Demjan vastasi jotakin, ja talvikenkien askeleet alkoivat nopeammin lähestyä rappusten kierteessä, jota ylös ei sopinut nähdä.

"Se on Andrei" — ajatteli ruhtinatar Maria. — "Ei, eihän se hän voi olla, se olisi liian tavatonta", ajatteli hän, ja samalla hetkellä kun hän ajatteli näin, ilmaantuivat väliportaalle, jolla palvelija kynttilöineen seisoi, ruhtinas Andrein kasvot ja vartalo. Hänellä oli turkki yllä ja kaulus lumessa. Niin, se oli hän, mutta hän oli kalpea, ja kasvopiirteensä olivat muuttuneet: kumman leppeät, mutta kiihtyneet. Ruhtinas nousi portaille ja syleili sisartaan.

— Ettekö saaneet kirjettäni? — hän kysyi ja odottamatta vastausta, jota hän ei olisi saanutkaan, sillä ruhtinatar ei voinut puhua, hän kääntyi takasin ja tuli lääkärin kanssa, joka oli astunut sisään hänen jälistään (ruhtinas oli yhtynyt lääkäriin viimeisessä majatalossa) nopein askelin taas portaille ja syleili taas sisartaan.

— Kumma kohtalo! — hän lausui. — Masha, armaani! — ja riisuttuaan turkkinsa ja kenkensä meni hän puolisonsa, ruhtinattaren suojiin.

IX.

Pikku ruhtinatar makasi patjoilla valkea tanu päässä (tuskat olivat juuri helpottaneet). Kiehkuroina kiemurrellen olivat mustat hiukset valahtaneet hänen tulehtuneille, hikisille poskipäilleen; punainen, ihana, pikkurainen suu mustain haiventen peittämine huulineen oli avoinna, ja hän hymyili iloisesti. Ruhtinas Andrei astui huoneeseen ja pysähtyi hänen eteensä sohvan jalkopäähän. Kirkkaat, lapsellisesti, hämmästyneesti ja levottomasti katselevat silmät pysähtyivät häneen muuttamatta ilmettään. "Rakastan teitä kaikkia, en ole tehnyt kellekkään pahaa, miksi kärsin? auttakaa minua", puhui tämä ilme. Ruhtinatar näki miehensä, mutta ei käsittänyt näkemänsä merkitystä. Ruhtinas Andrei kaarsi sohvan ja suuteli ruhtinatarta otsalle.

— Sydänkäpyni, — hän sanoi, sanan, jota ei koskaan ollut hänelle lausunut, — Jumala armahtakoon...

Ruhtinatar katsahti mieheensä kysyvästi ja lapsellisen moittivasti.

"Odotin sinulta apua, eikä mitään, ei mitään, sinäkin!" sanoivat hänen silmänsä. Hän ei ihmetelty puolisonsa tuloa; hän ei käsittänyt, että tämä oli tullut. Hänen saapumisellaan ei ollut mitään yhteyttä hänen kärsimyksiinsä ja niiden lieventämiseen. Tuskat alkoivat uudelleen, ja Maria Bogdanovna neuvoi ruhtinas Andrein lähtemään huoneesta.

Lääkäri astui huoneeseen. Ruhtinas Andrei meni pois ja, kohdattuaan ruhtinatar Marian, meni taas hänen luokseen. He alkoivat kuiskaten puhella, mutta keskustelu katkesi alituisesti. He odottivat ja kuulostelivat.

— Menkäämme, ystäväni, — sanoi ruhtinatar Maria.

Ruhtinas Andrei läksi taas vaimonsa luo ja istui odotellen viereisessä huoneessa. Joku nainen tuli hänen huoneestaan pelästynein kasvoin ja hämmästyneesti nähdessään ruhtinas Andrein. Tämä peitti kasvonsa käsillään ja istui niin jonkun hetken. Vaikeroivia, avuttoman eläimellisiä valituksia kuului oven takaa. Ruhtinas Andrei nousi, meni ovelle ja tahtoi avata sen. Ovea piteli joku.

— Ei saa, ei saa! — puheli sieltä pelästynyt ääni.

Ruhtinas alkoi kävellä pitkin huonetta. Huudot vaikenivat, kului vielä jokunen silmänräpäys. Yhtäkkiä kuului viereisestä huoneesta hirveä kirkaisu — ei ruhtinattaren huuto, sillä hän ei voinut huutaa siten. Ruhtinas Andrei juoksi ovelle; huuto vaikeni, alkoi kuulua lapsen porua.

"Miksi tuotiin sinne lapsi?" — ajatteli ensi silmänräpäyksessä ruhtinas Andrei. — "Lapsi? Millainen?... Minkä tähden on siellä lapsi? Taikka syntyikö siellä lapsi?"

Silloin hän äkkiä ymmärsi tämän kirkaisun koko iloisen merkityksen; kyneleet tukahuttivat hänet, ja nojaten molemmin kyynärvarsin ikkunanalustaan hän purskahti itkuun niiskuttaen lapsen tavoin. Ovi avautui. Lääkäri tuli huoneesta paidanhiet käärittyinä, takitta, kalpeana ja vapisevin leuvoin. Ruhtinas Andrei kääntyi häneen, mutta lääkäri katsoi hämmästyneenä häneen ja meni sanaa sanomatta ohi. Nainen pöllähti huoneesta ja, huomattuaan ruhtinas Andrein, jäi ällistyneenä kynnykselle. Ruhtinas astui vaimonsa luo. Tämä lojui kuolleena samassa asemassa, jossa ruhtinas oli hänet nähnyt viisi minuttia sitten, ja sama ilme, lukuunottamatta jäykistyneitä silmiä ja poskien kalpeutta, asusti näillä ihanilla, lapsellisilla kasvoilla mustien haiventen peittämine huulineen.

"Rakastan teitä kaikkia, enkä ole tehnyt kellekkään pahaa, ja mitä olette minulle tehneet?" — puhuivat hänen kauniit, säälittävät, kuolleet kasvonsa.

Huoneen nurkassa ärisi ja pirisi jokin pikkuinen ja punainen Maria Bogdanovnan valkeissa, vapisevissa käsissä.

Kaksi tuntia tämän jälkeen meni ruhtinas Andrei hiljaisin askelin isän työhuoneeseen. Vanhus tiesi jo kaikki. Hän seiso i aivan oven luona, ja tuskin oli se avautunut, kun ukko kietoi vanhuudenheikot, kovat kätensä kuin pihdit poikansa kaulaan ja pillah i itkuun pienen lapsen lailla.

Kolmen päivän kuluttua saatettiin pikku ruhtinatar hautaan, ja viimeisiä hyvästejä ottaessaan kiipesi ruhtinas Andrei kirstun ääreen. Kirstussakin olivat samat kasvot, vaikka silmät olivat umpeen painetut. "Ah, mitä teitte minulle?" puhuivat ne yhä, ja ruhtinas Andrei tuns i, että hänen sielussaan jokin repeyty i, että hän oli syypää johonkin, jota hän ei voinut auttaa eikä unohtaa. Hän ei voinut itkeä. Vanhuskin meni ja suuteli pikku ruhtinattaren vahanjäykkää kättä, joka rauhallisesti lepäsi korkealla toisella kädellä. Vanhukselle sanoivat myös nuo kasvot: "Ah, mitä teitte minulle, ja mitä varten?" Ja vanhus kääntyi harmissaan pois, nähtyään nämä kasvot.

Kun vielä viisi päivää oli kulunut, ristittiin nuori ruhtinas Nikolai Andrejevitch. Imettäjä piteli leuvallaan pusertaen kapaloita, sillä aikaa kuin pappi voiteli hanhensulalla pojan uurteisia punakoita kämmen- ja jalkapohjia.

Iso-isä, joka oli kummina, kantoi miehenalkua lommoisen läkkipeltisen kastemaljan ympäri vapisevin käsin, peläten pudottavansa, sekä antoi lapsen sitten äitikummitte, ruhtinatar Marialle. Ruhtinas Andrei istui toisessa huoneessa odotellen juhlallisuuden päättymistä. Hän oli ihan jähmettynyt pelosta etteivät vaan hukuttaisi piskuista kastemaljaan. Kun hoitajatar toi hänelle lapsen, loi hän siihen iloisen silmäyksen ja nyökäytti hyväksyvästi päätään, kun hoitajatar ilmoitti, että kastemaljaan heitetty vahasta ja kastettavan hiuksista kierretty pallero ei ollut uponnut, vaan jäänyt kellumaan pinnalle.

X.

Vanhan kreivin ponnistukset olivat saaneet Rostovin osallisuuden Dolohovin ja Besuhovin väliseen kaksintaisteluun enemmittä seurauksitta unohtumaan, ja Rostof, sen sijaan että olisi menettänyt upseerinarvonsa, kuten oli odottanut, määrättiin Moskovan kenraalikuvernöörin adjutantiksi. Tämän johdosta ei hän voinut mennä maalle muun perheen keralla, vaan jäi uuteen toimeensa koko kesäksi Moskovaan. Dolohof parani ja Rostovin ystävyys häneen lujittui hänen parantumisensa aikana. Dolohof sairasti äitinsä luona, joka rakasti häntä intohimoisesti ja hellästi. Maria Ivanovna vanhus, rakastaen Rostoviakin, koska tämä oli Fedjan ystävä, puheli usein pojastaan.

— Niin, kreivi, hän on liian jalo ja puhdassieluinen, — hän puheli, — elääkseen nykyisenä, turmeltuneena aikanamme. Jaloutta ei kukaan rakasta, se on jokaisen silmätikkuna. No, sanokaahan, kreivi, onko tämä Besuhovilta oikein, onko tämä kunniallisesti tehty? Mutta jaloluontoinen Fedja rakasti häntä eikä nytkään koskaan puhu hänestä mitään pahaa. Tekiväthän he yksin tuumin nuo vallattomuudet Pietarin poliisille ja muut tepposet? Mutta miten olikaan, Besuhovin ei käynyt kuinkaan, vaan sälytettiin kaikki Fedjan niskoille! Ja mitä hän kärsikään! Antoivathan he tosin pojalleni arvon takaisin, mutta miksikäs eivät olisi antaneet? Arvelen, että sellaisia urhoja ja isänmaan poikia kuin hän ei siellä monta ollut. Ja entäs sitten tämä kaksintaistelu! Onko näillä ihmisillä säälin- ja kunniantunnetta? Vaikka tietävät hänen olevan ainoan pojan, haastavat kaksintaisteluun ja noin vaan oijeti ampuvat! Hyvä, että Jumala armahti meitä. Ja miksi kaikki tapahtui? No, kelläpäs ei meidän aikanamme olisi oikkuja? Entäs, jos hän on niin mustasukkainen. Ymmärrän, vaan miksi ei voinut ennen ilmaista, kestihän sitä jo vuoden verran. Ja tämä sitten: haastoi kaksintaisteluun, arvellen, ettei Fedja tappele, kun on hänelle velassa. Mikä halpamaisuus! Mikä ilkeys! Tiedän, että te, armas kreiviseni, ymmärsitte Fedjan, siksi rakastan teitä sydämestäni. Harvat häntä ymmärtävät. Hän on sellainen suuri, taivaallinen sielu!

Usein puhui Dolohof itse parantumisensa aikana Rostoville sanoja, joita ei mitenkään olisi häneltä saattanut odottaa.

— Minua pidetään ilkeänä ihmisenä, sen tiedän, — hän puheli, — ja olkoon menneeksi. En ole tietääkseni muista kuin niistä, joita rakastan, mutta ketä rakastan, rakastan niin että annan vaikka henkeni hänen tähtensä. Mutta muut kaikki järjestään muserran, jos tielleni asettuvat. Minulla on jumaloittu, kullankallis äiti, pari kolme ystävää, sinä niitten joukossa, mutta muista, välitän heistä vain sikäli, mikäli he ovat minulle hyödyksi tahi vahingoksi. Ja melkein kaikki ovat vahingoksi, — eritoten naiset. Niin, armas ystäväni, — jatkoi hän, — miehiä olen tavannut rakastavia, jaloja, yleviä; mutta muita naisia, paitsi ostettavissa olevia luontokappaleita — olkootpa sitten kreivittäriä tahi kyökkipiikoja, saman tekevä, — en ole vielä tavannut. En ole vielä

tavannut sitä taivaallista puhtautta, uhrautuvaa uskollisuutta, jota naisesta etsin. Jos löytäisin sellaisen naisen, antaisin henkeni hänen tähtensä. Mutta nämä!... — Hän teki halveksivan eleen. — Ja uskotko minua, jos vielä pidän elämää jonkin arvosesta, niin pidän vain siksi, että toivon vielä tapaavani sellaisen taivaallisen olennon, joka herättäisi minussa uuden ihmisen, puhdistaisi ja kohottaisi minut. Mutta sinä et tätä käsitä.

— Ei, käsitän hyvinkin, — vastasi Rostof, joka oli tykkänään uuden ystävänsä vallassa.

Syksyllä palasi Rostovin perhe Moskovaan. Talven tullen palasi Denisovkin ja jäi Rostovien luo. Tämä 1806 vuoden talven alkupuoli, jonka Nikolai Rostof vietti Moskovassa, oli onnellisimpia ja hauskipia hänelle ja koko perheelle. Nikolai houkutteli mukanaan vanhempain kotiin paljon nuorta väkeä. Vera oli kaksikymmenvuotias, kaunis neito; Sonja — kuudentoista ikäinen tyttö juuri puhjenneen kukan koko ihanuudessa. Natasha oli taiteiässä, milloin lapsellisen naurettava, milloin neitseellisen hurmaava.

Rostovien talon täytti siihen aikaan jonkinlainen rakkauden tuoksu, kuten on laita talossa, missä on armaita, nuoria tyttöjä. Jokainen nuori mies, joka tuli Rostovien taloon ja katseli näitä nuoria, herkkätunteisia, jotakin (arvattavasti onneaan) hymyileviä neitosten kasvoja, tätä vilkasta hyörinää sekä kuunteli tätä harkitsematonta, vaan kaikkia hyväilevää ja hivelevää, kaikkeen valmista, toivon täyttämää nuorten naisten leperrystä, kuunteli näitä laulun tahti soiton sekavia ääniä, tunsu samaa lempeen syttymisen ja onnenodotuksen tunnetta kuin nuoret rostovilaisetkin.

Nuorten miesten joukossa, jotka olivat löytäneet tiensä Rostovien luo, oli etupäässä — Dolohof, joka miellytti kaikkia talon asukkaita, paitsi Natashaa. Dolohovin takia oli Natasha miltei riidassa veljensä kanssa. Hän pysyi lujana väitteessään, että Dolohof oli häijy ihminen, että kaksintaistelussa hänen ja Besuhovin välillä Pierre oli ollut oikeassa, vaan Dolohof väärässä ja että tämä oli vastenmielinen ja luonnoton.

— Muuta en saa päähäni, — huusi Natasha itsepäisesti, — hän on ilkeä ja tunteeton. Ka, rakastanpa Denisoviasi, vaikka hänkin on mellastelija ja muuta, kuitenkin häntä rakastan, tottapa siis jotain ymmärrän. En osaa sinulle oikein sanoa... Dolohovissa on kaikki niin määriteltyä, mutta en siitä pidä. Denisovia...

— No, Denisof on aivan toista, — vastasi Nikolai, ilmaisten äänenpainollaan että Dolohoviin verraten oli Denisovkin aivan vähäpätöinen, — pitää ymmärtää, millainen sielu on tällä Dolohovilla, pitää nähdä hänet äitinsä seurassa, ah, millainen sydän!

— No sitäpä en nyt tiedä, mutta hänen seurassaan tuntuu ikävältä. Ja tiedätkös, että hän on rakastunut Sonjaan?

— Mitä hullutuksia...

— Ihan varmaan, saatpa nähdä.

Natashan ennustus kävi toteen. Dolohof, joka ei pitänyt naisten seurasta, alkoi yhä useammin käydä talossa ja pian huomattiin, (vaikkei kukaan siitä puhunut), että hän kävi Sonjan takia. Ja Sonja, joskaan ei tohtinut siitä milloinkaan puhua, tiesi sen myöskin ja joka kerta Dolohovin tullessa karahti punaiseksi kuin purppura.

Dolohof söi usein päivällistä Rostovien luona ja kävi kaikissa iltamissa, joihin tiesi Rostovilaistenkin menevän. Myöskin oli hänellä tapana käydä nuorten tanssiaisissa Jogelin luona, joissa Rostovilaisetkin aina kävivät. Hän oli erityisen huomaavainen Sonjaa kohtaan ja katseli tätä sellaisin silmin, ettei ainoastaan Sonja voinut tuota katsetta punehtumatta sietää, vaan punehtuivatpa vanhan kreivittären ja Natashankin posket tuosta samaisesta katseesta.

Selvästi huomasi, että tummanverevä, siro Sonja, joka rakasti tulisesti Nikolaita, oli tehnyt voimakkaaseen, kummalliseen Dolohoviin vastustamattoman syvän vaikutuksen.

Rostof huomasi jotakin uutta Dolohovin ja Sonjan välillä; mutta hän ei ottanut vaivakseen selvittää, millaisia nämä uudet suhteet olivat. "Molemmat ovat he johonkuhun rakastuneet", — arveli hän Sonjasta ja Natashasta. Mutta hän ei ollut entisellään, eikä suhteensa Sonjaan ja Dolohoviin yhtä vapaa, ja siksi alkoi hän olla harvemmin kotona.

Syksyllä vuonna 1806 alettiin taas puhua sodasta Napoleonin vastaan vielä suuremmalla kiihkeydellä kuin edellisenä vuonna. Otettiin kymmenen rekryyttiä ja sitä paitsi yhdeksän nostokasta tuhannelta. Kaikkialla julistettiin Bonaparten puoluelaiset pannakiroukseen ja Moskovassa ei muusta juteltukaan kuin alkavasta sodasta. Rostovien perheessä näistä valmistuksista ei suuria välitetty, sillä kaikkien huomio oli keskittynyt Nikolushkaan, joka ei millään ehdolla suostunut jäämään Moskovaan. Hän odotti vain Denisovin loma-ajan loppua, jotta sitten pyhien jälkeen yhdessä hänen kanssaan saisi lähteä rykmenttiin. Lähenevä ero ei mitenkään estänyt häntä huvittelemasta, vieläpä se häntä siihen yllyttikin. Suurimman osan aikaa vietti hän poissa kotoa, päivällisillä, iltamissa ja tanssiaisissa.

XI.

Kolmantena joulupäivänä söi Nikolai päivällisen kotona, mikä viime aikoina oli harvoin tapahtunut. Nämä olivat viralliset jäähyväispäivälliset sen johdosta että hänen ja Denisovin piti

lähteä rykmenttiin loppiaisen jälkeen. Pöydässä oli parikymmentä henkeä, niiden joukossa Dolohof ja Denisof.

Ei koskaan ollut Rostovien talossa rakkauden ja lemmen tuoksu ilmennyt niin voimakkaana kuin näinä juhlapäivinä. "Ota vaari onnen hetkistä, pakoita toiset sinua rakastamaan ja rakasta itse! Vain tämä ainoa on pysyväistä maailmassa, kaikki muu on joutavaa. Emmekä me täällä muusta välitäkään", — näin kuiskaili tämä ilmapiiri.

Nikolai tapansa mukaan lopen väsyttettyään kaksi paria hevosia ja sittenkään ehtimättä käydä kaikissa paikoissa, joihin häntä oli kutsuttu, saapui kotiin juuri vähää ennen päivällistä. Heti taloon astuessaan huomasi ja tunsi hän tuon rakkaudesta tihkuvan ilmakehän, mutta samalla hän huomasi kummallisen hämmingin, jonka vallassa muutamat seuran jäsenet olivat. Erittäin olivat kuohuissaan Sonja, Dolohof, vanha kreivitär ja vähin Natashakin. Nikolai ymmärsi, että jotakin oli tapahtunut ennen päivällistä Sonjan ja Dolohovin välillä ja siksi hän, hänelle ominaisella sydämen herkkyydellä päivällisten aikana oli hyvin hellä ja varovainen käytöksessään heitä molempia kohtaan. Tuon saman kolmannen joulupäivän iltana piti oleman taas Jogelin (tanssinopettajan) luona tanssiaisit, jollaisia hän pani toimeen pyhinä kaikille sekä mies- että naisoppilaille.

— Nikolenjka, menetkö Jogelin tanssiaisiiin? Pyydän, tulethan, — sanoi Natasha, — hän pyysi sinua erittäin, Vasili Dmitritshkin (Denisof) lähtee.

— Mihinkäpä en lähtisi kreivittären käskystä! — sanoi Denisof, joka aina leikillään tekeytyi Natashan ritariksi, — olen valmis tanssimaan *pas de châtea*.

— Jos ehdin! Lupasin Arharoveille tämän illan, — Nikolai sanoi.

— Entäs sinä? ... — sanoi hän Dolohoviin kääntyen. Ja heti kysytyään hän huomasi, ettei sitä olisi pitänyt kysyä.

— No, ehkä ... — vastasi Dolohof kylmästi ja nyreissään, loi silmäyksen Sonjaan ja otsaansa rypistäen katsahti taas Nikolaihin aivan samallaisin katsein kuin Pierreen klubin päivällisillä.

"Jotakin tässä on", — ajatteli Nikolai, ja hänen arvelunsa yhä varmenivat, kun Dolohof poistui heti päivällisten päätyttyä. Nikolai kutsui Natashan luokseen ja kysyi häneltä: — mitä on tapahtunut?

— Sinuapa olen etsinytkin, — sanoi Natasha, juosten veljensä luo. — Mitäs sanoin, etkä vaan tahtonut uskoa, — sanoi hän, voitostaan riemuiten, — hän kosi Sonjaa.

Vaikka Nikolai vähät oli välittänyt Sonjasta viime aikoina, niin hänessä kuitenkin jokin aivan kuin repeytyi tämän kuullessaan. Tämä avioliitto olisi ollut edullinen, vieläpä muutamissa suhteissa loistavakin Sonjalle, tuolle köyhälle, osattomalle orpotytölle. Vanhan kreivittären ja tuttavapiirin näkökannalta ei Dolohovin tarjousta olisi saattanut hyljätä. Ja siksipä Nikolai, asian kuultuaan, aluksi raivostuikin Sonjaan. Hän valmisteli jo mielessään, mitä sanoisi Sonjalle: "Oivallista, tietysti pitää unohtaa lapselliset lupaukset ja suostua tarjoukseen", — mutta hän ei ehtinyt vielä tätä sanoa...

— Ajattelehan! Sonja antoi hänelle rukkaset, lopulliset rukkaset! — ehätti Natasha. — Hän sanoi rakastavansa toista, — lisäsi sisar, hetkisen vaiti oltuaan.

"Niin, toisin ei Sonjani voinutkaan menetellä!" — ajatteli Nikolai.

— Miten äiti häntä pyytelikin, hän vaan ei suostunut, ja tiedän, ettei hän päätöstään muuta, kun kerran on sanonut...

— Äiti siis kehoitti häntä! — sanoi Nikolai nuhtelevasti.

— Kehoitti, — sanoi Natasha. — Kuulehan, Nikolenjka, älä suutu; mutta tiedän, ettet häntä nai. Tiedän, Jumala ties miksi, vaan tiedän varmasti, ettet nai.

— Mutta sitäpä et mitenkään tiedä, — Nikolai sanoi; — mutta minun tarvitsisi puhella hänen kanssaan. Miten suloinen, tuo Sonja! — lisäsi hän hymyillen.

— Todellakin suloinen! Lähetän hänet luoksesi.

Ja Natasha juoksi tiehensä, suudeltuaan veljeään.

Hetken kuluttua ilmestyi Sonja pelästyneenä, hämillään ja syyllisen näköisenä. Nikolai meni hänen luokseen ja suuteli hänen kättään. Tämä oli ensimmäinen kerta kun he Nikolain loma-ajalla puhelivat silmästä silmään ja lemmestään.

— *Sophie*, — sanoi Nikolai, alussa arasti, mutta sitten yhä rohkeammin ja rohkeammin, — jos tahdotte kieltäytyä ei ainoasti loistavasta, edullisesta avioliitosta; mutta hän on myöskin kaunis, jalo mies ... hän on ystäväni...

Sonja keskeytti hänet...

— Olen jo kieltäytynyt, — sanoi hän kiireesti.

— Jos kieltäydytte minun tähteni, niin pelkään, että...

Sonja keskeytti taas hänet, katsoen häneen rukoilevan pelästyneenä.

— *Nicolas*, älkää puhuko minulle tästä, — hän sanoi.

— Ei, minun täytyy. Ehkäpä tämä on turhamaisuutta minun puoleltani, mutta paras on kumminkin puhua. Jos kieltäydytte minun tähteni, niin olen velvollinen sanomaan suoraan totuuden. Rakastan teitä luullakseni enemmän kuin ketään muuta...

— Se minulle riittääkin, — sanoi Sonja innosta hehkuen.

— Ei, vaan olen tuhannesti rakastunut ja rakastun vieläkin, vaikkei ole minulla sellaista

ystävyyden, luottamuksen, lemmen tunnetta ketään muuta kuin teitä kohtaan. Ja olenhan sitäpaitsi nuori. Äiti ei sitä tahdo. No, suoraan sanoen, en lupaa mitään. Ja pyydän teidän ajattelemaan Dolohovin tarjoustaan, — sanoi hän, vaivoin lausuen ystävänsä sukunimen.

— Älkää puhuko minulle tästä. En tahdo mitään. Rakastan teitä veljeniä ja olen aina rakastava ja enempää en tarvitse.

— Te olette enkeli, teitä en ansaitse, vaan pelkään pettää teitä.

Nikolai suuteli vielä kerran hänen kättään.

XII.

Jogelin tanssiaisat olivat Moskovan hausimpia. Sen myönsivät äidit, katsellessaan lastensa uutterasti viimestelevän hiljan oppimiaan tansseja; sen myönsivät itse lapsetkin, jotka näissä tanssiaisissa tavallisesti tanssivat läikähtyäkseen; myönsivät sen aikuisetkin, neitokset ja nuorukaiset, jotka olivat käyvinään näissä tanssiaisissa vain muka nuorempain mieliksi, mutta joilla sentään aina oli niissä ylen hauskaa. Tänä vuonna oli näissä tanssiaisissa solmittu kaksi avioliittoa. Kaksi ruhtinas Gontsharovin ihanaa tytärtä oli löytänyt täällä sulhasensa ja mennyt miehelään, ja tämä se entistään enemmän kohotti näitten tanssiaisten mainetta. Erityinen viehätys näillä tanssiaisilla oli sentähden, ettei niissä ollut isäntää: oli ainoastaan kevyenä liehuva, kaikkien taiteen sääntöjen mukaan kumarteleva, hyvänluontoinen Jogel, joka kokoili kaikilta vierailtaan oppitunneista luovutettavia merkkejä. Vielä on mainittava, että näihin tanssiaisiiin saapuivat ainoastaan ne, jotka todella tahtoivat tanssia ja ilakoita, kuten tahtovat ja voivat 13 ja 14 vuotiset tyttöset, jotka ensi kertaa esiintyvät pitkissä hameissa. Kaikki, harvoja poikkeuksia lukuunottamatta, olivat, tahi ainakin näyttivät olevan kauniita: niin riemuisasti he kaikki hymyilivät, ja niin palavina heidän silmänsä hehkuivat. Toisinaan tanssivat *pas de châleakin* parhaimmat oppilaat, joista etevin oli erityisen suloliikkeinen Natasha; mutta näissä tanssiaisissa tanssittiin ainoastaan ekoseesia, englaista ja vastikään muotiin tullutta masurkkaa. Salin oli Jogel vuokrannut Besuhovin talosta, ja tanssiaisat olivat verrattoman onnistuneet, kuten kaikki sanoivat. Paljon oli kauniita tyttöjä ja Rostovin neitokset eivät suinkaan jääneet varjoon. He olivat molemmat erittäin onnellisia ja iloisia. Tänä iltana oli Sonja, ylpeänä Dolohovin kosinnasta, omasta kieltävästä vastauksestaan ja selittelystään Nikolaille, pyörähdellyt jo kotona, antamatta kamarineidin laittaa palmikoita valmiiksi, ja nyt hän aivan loisti kiihkoisasta riemusta.

Natasha oli vielä onnellisempi ja ylpeä hän oli hänkin. Sillä olihan hän nyt ensi kertaa oikeissa tanssiaisissa ja sitä paitsi ensi kertaa pitkissä hameissa. Sekä Sonjalla että Natashalla oli molemmilla valkoinen musliinihame vaaleanpunasine uumavöineen.

Natasha rakastui heti kun astui tanssialiin. Ei hän kehenkään erityisesti rakastunut, vaan kaikkiin yhteisesti. Hän rakastui aina siihen, kehen kulloinkin katsoi.

— Ah, miten verratonta! — hän yhä toisteli, juosten Sonjan luo.

Nikolai ja Denisof astelivat pitkin huoneita ja katselivat ystävällisen suojelevasti tanssivia.

— Miten hän on suloinen, hänestä tulee kaunotar, puheli Denisof.

— Kuka?

— Kreivitär Natasha, — Denisof vastasi.

— Ja miten hän tanssii, sitä suloutta! — sanoi hän taas, hetken vaiti oltuaan.

— Kenestä sinä oikein puhut?

— Sisarestasi, — huusi Denisof harmistuneena.

Rostof naurahti.

— *Mon cher comte, vous êtes l'un de mes meilleurs écoliers, il faut que vous dansiez,* — sanoi pikku Jogel, lähestyen Nikolaita.

— *Voyez combien de jolies demoiselles!*^[9]

Samaa pyytäen, kääntyi hän Denisoviin, joka myös oli hänen entisiä oppilaitaan.

— *Non, mon cher, je feroi tapisserie,*^[10] — sanoi Denisof. — Muistattehan, miten huonosti käytin hyväkseni tuntejanne?...

— Oh ei! — sanoi Jogel, rientäen häntä lohduttamaan. — Te olitte vain tarkkaamaton, mutta kykyä teillä oli, niin, teillä oli kykyä.

Alettiin soittaa tuota uutta masurkkaa. Nikolai ei voinut Jogelille kieltää ja pyysi parikseen Sonjan. Denisof istuutui vanhusten viereen ja, nojaten käsiään ja leukaansa miekkansa kahvaan ja jalallaan tahtia lyöden, jutteli hauskoja juttuja ja huvitti vanhoja naisia, jotka katselivat nuorten tanssia. Jogel tanssi ensimmäisenä parina ylpeytensä ja paraimman oppilaansa kera. Pehmeästi ja sulavasti siirrähytellen pienen hienoja kenkiään, kiidätti Jogel ensimmäisenä ympäri lattia, rinnallaan Natasha arastelevana, mutta silti tarkoin ja taitavasti askelensa harkiten. Denisof ei irroittanut katsettaan Natashasta ja yhtyi miekkallaankin tahtia lyömään. Hänen ilmeestään huomasi selvästi, että hän on tanssimatta vain siksi ettei tahdo vaan ei suinkaan siksi, ettei osaisi. Keskellä erästä kuviota kutsui hän ohitse kiitävän Rostovin luokseen.

— Eihän tämä lainkaan, — hän sanoi. — Onko tämä puolalaista masurkkaa? Mutta oivasti hän

tanssii.

Tietäen, että Denisof oivallisesti tanssi puolalaista masurkkaa, vieläpä Puolassa ollessaan oli ollut siitä kuulukin, juoksi Nikolai Natashan luo ja sanoi:

— Mene ja pyydä Denisovia. Hänpä vasta tanssii!

Kun tuli taas Natashan vuoro, nousi hän ja, sukkelasti kepsutellen somilla nauharuusrintaisilla kengillään, juoksi ujona yksin yli lattian nurkkaan, missä Denisof istui. Hän huomasi kaikkein katselevan häntä ja odottavan jotain. Nikolaiakin näki, miten Denisof ja Natasha hymyillen väittelivät. Denisof kielteli, vaan hymyili iloisesti. Nikolai juoksi heidän luokseen.

— Olkaa hyvä, Vasili Dmitritsh, — puheli Natasha, menkäämme, olkaa hyvä.

— No, mutta armahtakaa kreivitär, — pyyteli Denisof.

— Mitäs turhia, Vasja, — Nikolai sanoi.

— Aivan kuin Vaska kolliä kehottelevat, — sanoi Denisof leikillä.

— Laulan teille sitten koko illan, — sanoi Natasha.

— Tenhotar, kaikkeen saa minut suostumaan! — sanoi Denisof ja päästi miekan vyöltään.

Hän siirtyi tuolien takaa, tarttui lujasti Natashan käteen, heitti päänsä takakenoon ja, tahtia odotellessaan, hän päästi oikean jalkansa länkään. Ratsulla ja masurkassa hänen pienuutensa ei pistänyt silmään, ja hän näytti sangen reimalta pojalta, jommoiseksi itsekkin tunsi itsensä näissä tilaisuuksissa. Päästyään sitten tahtiin hän katsahti sivulta naiseensa voitonvarmana ja veitikkamaisesti, tömäytti äkkiä toisen jalkansa lattiaan, kimposi kuin pallo ilmaan ja lensi kaarena ympäri salia, lennättäen Natashaa mukanaan. Hän kiisi kuulumattomasti yhdellä jalalla salin toiseen päähän eikä näyttänyt lainkaan huomaavan edessään olevia tuoleja; mutta äkkiä kilahtivat kannukset, ja jalat harilla nousi hän koroilleen, seisoi näin silmänräpäyksen, tömisteli, kannusten kilistessä, paikallaan seisten jalkojaan, pyörähti äkkiä ympäri ja, takoen vasemmalla jalalla oikeata, hän taas ponnahti laajaan kaareen. Natasha arvasi, mitä Denisof kulloinkin aikoi tehdä ja itsekkään käsittämättä miten, seurasi häntä — heittäytyen täydellisesti hänen valtaansa. Milloin kaarsi Denisof Natashan oikealta, milloin vasemmalla puolen, milloin laskeutui polvilleen, kiepautti Natashan ympäriinsä ja hypähti taas jaloilleen, kiitäen sellaista vauhtia kuin olisi aikonut henkeä vetämättä juosta läpi koko huoneuston. Ja taas hän äkkiä pysähtyi ja taas teki uuden ja odottamattoman mutkan. Kun hän viimein oli saattanut Natashan tämän paikalle, pyörähti hän ketterästi hänen edessään ja kumarsi, kannuksiaan kilistellen. Mutta Natasha ei istuutunut, hän tuijotti vain häntä silmiin ja hymyili ihmeissään aivan kuin ei olisi häntä tuntenut.

— Mitä tämä tällainen on? — lausui hän.

Huolimatta siitä, ettei Jogel tunnustanut tätä masurkkaa oikeaksi, olivat kaikki ihastuneet Denisovin mestaruuteen, pyysivät yhtäpäättä häntä tanssimaan ja vanhukset alkoivat hymyillen jutella Puolasta ja vanhasta hyvästä ajasta. Denisof, punaisena masurkasta ja pyyhkien hikeä nenäliinallaan, istuutui Natashan viereen eikä koko tanssiaisten aikana erkaantunut hänestä.

XIII.

Pariin päivään tämän jälkeen ei Rostof tavannut Dolohovia omaistensa luona eikä hän ollut tavattavissa kodissaankaan; kolmantena päivänä sai hän häneltä kirjeen.

"Kosken enää aijo teidän luonanne käydä sinulle tunnetuista syistä ja koska pian ajon lähteä armeijaan, niin pidän ystäväilleni tänä iltana lähtökekkerit — tule Englantilaiseen hotelliin."

Samana iltana oli Rostof omaistensa ja Denisovin seurassa teatterissa ja saapui kymmenettä käydessä sieltä Englantilaiseen hotelliin. Hänet johdatettiin heti hotellin hienoimpiin suojiin, mitkä Dolohof oli vuokrannut täksi yöksi. Parikymmentä miestä tungeskeli pöydän ympärillä, jonka ääressä isäntä itse istui kynttilä kummallakin puolella. Pöydällä oli kultarahoja ja seteleitä, ja Dolohof, joka hoiteli kassaa, jakeli paraillaan korttia. Rostof ei ollut ystävänsä tavannut senjälkeen, kun tämä oli kosinut ja saanut rukkaset, ja siksi tämä tuntuikin hänestä kumman oudolta tämä tapaaminen.

Dolohovin kirkas, kylmä katse kohtasi hänet jo ovella, ja tuntui kuin hän jo kauvan olisi odotellut ystävänsä.

— Pitkiin aikoihin emme ole tavanneet toisiamme, — Dolohof sanoi, — kiitos, että tulit. Kun tämän olen jakanut, saapuu Iljushka laulajineen.

— Olen käynyt sinua tapaamassa, — sanoi Rostof punastuen.

Dolohof ei vastannut hänelle.

— Voithan koettaa onneasi, — sanoi hän Rostoville.

Rostof muisti samassa kumman keskustelun, joka oli joskus tapahtunut hänen ja Dolohovin välillä. — Ainoastaan pöllöt luottavat pelionneensa, — oli Dolohof silloin sanonut.

— Vai pelkäätkö pelata kanssani? — jatkoi Dolohof, aivan kuin hän olisi arvannut ystävänsä mietteet, ja hymähti.

Tästä hymystä Rostof huomasi, että Dolohof oli saman tunteen vallassa kuin hän oli päivällisten

aikana englantilaisessa klubissa ja yleensäkin niinä hetkinä, jolloin hän, arki-elämään kyllästytneenä, kummallisilla, enimmäkseen julmilla teoillaan tahtoo siitä riehtautua.

Rostovista tuntui seurassa olo vastenmieliseltä; hän ei mitenkään keksinyt sukkeluutta, jolla olisi vastannut Dolohovin kysymykseen. Hänen yhä aprikoidessaan vastausta, kääntyi Dolohof häneen, katsahti häntä suoraan silmiin ja lausui harvalleen ja painolla, niin että kaikki saattaisivat kuulla hänen sanansa:

— Muistathan, mehän puhuimme kerran uhkapelistä... Hölmö on se ihminen, joka luottaa pelionneensa; on pelattava varmuudella, ja minä tahdon koettaa.

"Koettaisikohan tuota onneaan vai varmuuttaan?" ajatteli Rostof.

— Ja viisainta on ettet pelaa, — jatkoi Dolohof puhettaan, ja lyöden risaisella korttipakalla pöytään, hän lisäsi: — Jatkakaamme, hyvät herrat!

Sitten siirsi Dolohof rahat edemmäksi ja valmistautui jakamaan korttia. Rostof istuutui hänen viereensä, muttei yhtynyt heti peliin. Dolohof katsahti häneen.

— Et siis pelaa? — kysyi Dolohof.

Ja tämä kysymys herätti Rostovissa kummallisen pelihimon; hänen täytyi ottaa kortti, asettaa sille pieni panos ja yhtyä peliin.

— Minulla ei ole rahoja mukani, — sanoi Rostof.

— Uskon velaksi!

Rostof asetti 5 ruplaa kortille ja menetti sen, asetti toisen kerran ja taas menetti. Dolohof voitti Rostovilta yhteen menoon 10 korttia.

— Hyvät herrat, — sanoi Dolohof, jaettuaan jonkun aikaa korttia, — asettakaa panokset kortille, tehkää hyvin, muuten saatan erehtyä laskuissa.

Eräs pelureista huomautti, että häneen, hänen toivoakseen, saattaa luottaa.

— Luottaa tosin saattaa, mutta voin sotkea laskut; tehkää hyvin ja asettakaa panokset kortille, — vastasi Dolohof. — Älä ole milläsikään, teemme sittemmin selvän väleistämme, — lisäsi hän Rostoville.

Peli jatkui; palvelija tarjoili alituiseen samppanjaa.

Rostovin jokainen kortti lyötiin, ja hänen häviönsä nousi jo 800 ruplaan. Hän oli jo merkinnyt yhden kortin kohdalle 800 ruplaa, mutta kun hänelle samassa tarjottiin samppanjaa, muutti hän päätöksensä ja merkitsi tavallisen panoksen, 20 ruplaa.

— Pidä 800, — sanoi Dolohof, vaikkei hän edes näyttänyt tarkanneenkaan Rostovin toimia, — pikemmin pääset omillesi. Muille häviän, mutta sinulta voitan. Vai pelkäätkö minua? — hän toisti.

Rostof totteli ja merkitsi 800 ruplaa lattialta nostamalleen herttaseitsemäiselle, josta kulma oli nyhtäisty. Sen kortin hän sittemmin hyvin tunsii. Sitten joi hän pohjaan lämmenneen samppanjalasinsa, hymähti Dolohovin sanoille ja, odotellen sydän kurkussa seitsemäistä, hän alkoi katsella Dolohovin käsiin, joista kortit lentelivät oikealle ja vasemmalle. Tämän herttaseitsemäisen tuottama voitto tai häviö ei suinkaan ollut yhdentekevä Rostoville. Edellisen viikon sunnuntaina oli kreivi Ilja Andrejevitch antanut pojalleen 2000 ruplaa ja samalla huomauttanut, ettei hän ennen toukokuuta voi hänelle luovuttaa rahoja, ja oli kehoittanut poikaa elämään tavallista säästävämmin. Nikolai oli sanonut, että isän antama summa on liiankin suuri, ja oli antanut kunniasanansa, ettei ennen kevättä vaadi rahoja. Nyt oli hänellä näistä rahoista jäljellä 1200 ruplaa. Jos siis herttaseitsemäinen lyötäisiin, niin häviäisi hän ensiksikin 1600 ruplaa ja sitä paitsi söisi hän sanansa. Sydän kurkussa katseli hän Dolohovin käsiin ja ajatteli: "No, käännähän väleen tuo kortti, silloin otan lakkini ja lähdän kotiin ja syön illallisen Denisovin, Natashan ja Sonjan seurassa, enkä tämän jälkeen luullakseni enää koskaan koske kortteihin." Ja hänen näin ajatellessaan, muistui hänen mieleensä kotoinen elämä, leikinlasku Petjan kanssa, keskustelut Sonjan kanssa, duetot Natashan kanssa, pikettipeli isän kanssa, ja vieläpä rauhallinen vuodekin tuolla Povarskajakadulla. Ja nämä kuvat esiintyivät sellaisella voimalla, niin selvinä, niin ihanina, aivan kuin niihin liittyvä ääretön onni olisi ollut mennyttä, iäksi kadotettua. Hän ei voinut sallia, että sokea sattuma, käänntämällä herttaseitsemäisen mieluummin oikealle kuin vasemmalle puolelle, saattaisi ryöstää häneltä tämän uudelleen käsittämänsä ihanan onnen ja syöstä hänet tunteettomaan, epämääräiseen onnettomuuden kuiluun. Se oli mahdotonta, mutta sittemkin odotti hän sydän kurkussa Dolohovin käsien liikkeitä. Nämä suuriluiset, karvaiset, punakat kädet laskivat korttipakan pöydälle ja tarttuivat lasiin ja piippuun.

— Et siis pelkää pelata kanssani? — toisti Dolohof ja, aivan kuin olisi aikonut kertoa jonkun iloisen kaskun, hän laski kortit käsistään, heittäytyi nojalleen tuolissaan ja alkoi hymyhuilin kertoa verkalleen:

— Niin, hyvät herrat, minulle on kerrottu, että Moskovassa kiertelee huhu, jonka mukaan minä pelissä teen vääryyttä, sentähden kehoitan teitä olemaan varuillanne.

— No, käännähän! — sanoi Rostof.

— Oh, te Moskovon täti kullat! — lausui Dolohof ja tarttui hymyellen kortteihin.

— Aaah! — äännähti Rostof melkein kirkaisten ja tarttui molemmin käsin tukkaansa. Hänen odottamansa seitsemäinen oli jo käännetty; se oli päälimäinen pakassa. Hän oli hävinnyt enemmän kuin saattoi suorittaa.

— Älä toki vaivu maahan, — sanoi Dolohof, vilkaistuaan hätimiten Rostoviin, ja jatkoi korttien

XIV.

Puolentoista tunnin kuluttua piti suurin osa pelureista omaa pelaamistaan leikin asiana.

Kaikkien huomio oli keskittynyt Rostoviin. Hänen laskuunsa oli 1600 ruplan asemasta merkitty jo pitkä rivi numeroita, joista Rostof oli yhteenlaskemalla saanut 10,000 ruplaa, mutta hänen arvelunsa mukaan nousi summa kaikkiaan jo ainakin 15,000:teen ruplaan. Todellisuudessa nousi summa jo yli 20,000. Dolohof ei enää kuunnellut eikä kertoellut kaskuja; hän seurasi Rostovin jokaista kädenliikettä ja vilkasi toisinaan hätäisesti Rostovin velkaluetteloon. Hän oli päättänyt jatkaa pelaamista siksi kunnes velka nousisi 43,000 ruplaan. Tämän luvun hän oli valinnut sentähden, että Sonjan ja hänen oma ikänsä yhteenlaskettuna oli 43. Rostof istui pää käsien varassa, nojaten viinin ja liidun tahrimaan pöytään, jolla virui levällään kortteja. Hän ei voinut hetkeksikään irtautua erään kiusoittavan mielialan vallasta: nuo suuriluiset, punakat, karvaiset kädet, nuo kädet, joita hän sekä rakasti että vihasi, pitivät häntä vallassaan.

"Kuusisataa ruplaa, ässä, kulma, yhdeksäinen ... mahdoton on päästä omilleen!... Ja miten olisi hauskaa kotona... Pata-sotamies ... se on mahdotonta! Ja miksi hän tämän tekee minulle?" ... ajatteli ja muisteli Rostof. Toisinaan hän asetti suuren panoksen, mutta Dolohof kieltäytyi kääntämästä kortteja ja määräsi itse panoksen suuruuden. Rostof totteli, ja milloin rukoili hän Jumalaa, kuten ennen taistelun riehuessa Amstettenin sillalla, milloin ennusteli, että se kortti, joka pöydän alle pudonneista, rypistyneistä korteista ensimmäisenä sattuu hänen käteensä, pelastaa hänet; milloin taas laske husaari takkinsa pauloja ja päätti asettaa koko häviönsä määrän kortille, jossa on yhtä monta silmää kuin hänen takissaan paulaa, milloin apua anoen vilkuili muihin pelureihin, milloin katsahti Dolohovin kylmän jäykkiin kasvoihin ja koetti tunkeutua hänen sielunsa sisimpään.

"Tietäähän hän, mitä minulle merkitsee tämä häviö. Eihän hän toki saata toivoa minun perikatoani? Onhan hän ollut ystäväni. Olenhan häntä rakastanut... Mutta eihän se ole hänen syynsä; mitä saattaa hän tehdä, kun kerran onnetar häntä suosii? Enkä minäkään ole syyppää", — puheli Rostof itseksensä. — "En ole tehnyt mitään pahaa. Olenko sitten jonkun tappanut, jotakuta loukannut, jollekulle toivonut onnettomuutta? Miksi siis tällainen kauhea onnettomuus? Ja koska se sitten alkoi? Aivan äskenhän astuin tämän pöydän ääreen ja toivoin voittavani satasen ruplaa, joilla olisin ostanut lippaan äidille nimipäivälahjaksi, ja sitten ajoin heti lähteä kotiin. Olin niin onnellinen, niin vapaa, iloinen! Enkä silloin ymmärtänyt, miten olin onnellinen! Ja milloin tämä onnen aika loppui, ja milloin alkoi tämä kauhea tila? Miten tämä muutos tapahtui? Koko ajanhan olen istunut tässä samalla paikalla, tämän pöydän ääressä, ja samalla tavalla olen valinnut ja siirrellyt kortteja ja katsellut noita suuriluisia, näppäriä käsiä. Milloin tämä on tapahtunut, ja mitä oikeastaan on tapahtunut? Olen terve, voimakas ja yhä ennallani, ja istun yhä entisellä paikallani. Ei, se on mahdotonta! Varmaankin päättyy kaikki hyvin."

Hän oli punakka ja aivan hiessä, vaikka huoneessa ei ollutkaan kuuma. Hänen kasvonsa olivat kauhean ja surkean näköiset, erityisemmin sentähden, että hän turhaan koetti tekeytyä rauhalliseksi.

Rostovin häviö nousi jo tuohon hirvittäväään summaan, 43 tuhanteen ruplaan. Hän oli jo valmistanut kortin, jolle oli asettanut kolme tuhatta ruplaa, jotka juuri oli saanut, kun Dolohof napautti korttipakalla pöytään, sysäsi kortit sivuun, otti liidun ja alkoi selvällä, miehekkäällä käsialallaan laskea yhteen Rostovin häviöitä niin että liitu siruina räiskyi.

— Illalliselle, illalliselle, jo on aika! Tuossapa ovat mustalaisetkin!

Huoneeseen astui todellakin tummia miehiä ja naisia, jotka puhelivat jotain mustalaisella korostuksellaan ja toivat tullessaan huoneeseen kylmän hohkan. Rostof käsitti, että kaikki oli lopussa; mutta siitä huolimatta hän sanoi rauhallisesti:

— Etkö siis enää pelaa? Ja minulla kun oli valmiina erinomainen kortti. — Tuntui kuin hänestä tärkeintä olisi ollut pelaamisen hauskuus.

"Kaikki on lopussa, olen mennyttä miestä", — Rostof ajatteli. — "Nyt vain luoti otsaan — muu ei auta", — ja kaikesta tästä huolimatta hän sanoi iloisella äänellä:

— Käännähän toki vielä yksi kortti.

— Hyvä, — vastasi Dolohof, lopetettuaan laskemisensa, — hyvä! olkoon menneeksi 21 ruplaa, — hän sanoi, osoittaen 21 numeroa joka summassa oli yli 43 tuhannen, otti korttipakan ja alkoi kääntää. Rostof taittoi nöyrästi kortin kulman ja kirjoitti sille 21 ruplaa aikomainsa 6000 ruplan asemasta.

— Minulle on samantekevä, — hän sanoi, — huvittaisipa vain tietää, miten käy tämän kymmenikön.

Dolohof ryhtyi vakavana kääntämään kortteja. Voi, miten Rostof tällä hetkellä vihasi noita punertavia, lyhytsormisia, karvaranteisia käsiä, jotka pitivät häntä vallassaan... Kymmenikkö kääntyi Rostoville.

— 43 tuhatta teiltä saatavaa, kreivi, — sanoi Dolohof kiskotellen ja nousi pöydän äärestä. — Jopa väsyttää tällainen pitkä istuminen, — hän lisäsi.

— Jopa vain, väsynyt olen minäkin, — sanoi Rostof.

Dolohof keskeytti hänen puheensa, aivan kuin olisi tahtonut hänelle huomauttaa, miten sopimatonta hänen on laskea leikkiä:

— Milloin suvaitsette toimittaa rahat, kreivi? — hän tokasi.

Rostof lensi tulipunaiseksi ja pyysi Dolohovin seuraamaan itseään viereiseen huoneeseen.

— En voi heti koko summaa suorittaa, otathan vekselin, — Rostof sanoi.

— Kuulehan Nikolai, — sanoi Dolohof, hymyillen avonaisesti ja katsellen Rostovia silmiin, — tunnethan sananlaskun: "Onni pelissä, — onnettomuus rakkaudessa". Serkkusi on sinuun rakastunut. Kyllä tiedän.

"Ah! Kauheata on tuntea itsensä niin sidotuksi tuohon mieheen", ajatteli Rostof. Hän käsitti, miten kovan iskun hän häviöllään tuottaa isälleen ja äidilleen; hän käsitti, miten suloista olisi vapautua kaikesta tästä, ja hän käsitti senkin, että Dolohof tiesi voivansa vapauttaa hänet tästä häpeästä ja surusta ja siitä huolimatta hän leikki hänen kanssaan kuin kissa hiirellä.

— Sinun serkkusi ... — alkoi taas Dolohof; mutta Rostof keskeytti hänet:

— Minun serkullani ei ole tähän asiaan mitään osaa, jätä hänet rauhaan! — huusi Rostof raivoissaan.

— Milloin siis suoritat? — kysyi Dolohof.

— Huomenna; — sanoi Rostof ja poistui huoneesta.

XV.

Helppo oli sanoa "huomenna" ja pidättäytyä sopivaisuuden rajoissa; mutta kauheata oli yksin saapua kotiin, tavata sisaret, veli, äiti, isä, käydä tunnustuksille ja pyytää rahoja, joista oli kieltäytynyt kunniasanalla.

Kotona oltiin vielä valveilla. Palattuaan teatterista ja syötyään illallisen oli nuoriso kerääntynyt klaveerin ääreen. Heti kun Rostof oli tullut saliin, ympäröi hänet se runollinen rakkauden ilmakehä, joka koko talven oli täyttänyt Rostovien suojat ja joka nyt Dolohovin kosinnan ja Jogelin tanssiaisten jälkeen näytti yhä vain tiivistyneen Sonjan ja Natashan ympärille aivan kuin ilma isäsen edellä. Samat vaaleansiniset puvut yllä, joissa he olivat olleet teatterissa, seisovat Sonja ja Natasha hymyilevän kauniina ja onnellisina klaveerin ääressä. Vera pelasi shakkia Shinshinin kanssa vierashuoneessa. Vanha kreivitär odotteli poikaansa ja miestänsä ja pani pasianssia erään vanhan aatelisnaisen kanssa, joka asusteli Rostovien talossa. Karritukkainen Denisof istui loistavin silmin klaveerin ääressä, toinen jalka takasojossa, ja kosketteli näppäimiä lyhyvillä sormillaan. Hän lauloi pienellä, käheällä, mutta varmallalla äänellään sepittämänsä runoa "Tenhotar" ja koetti samalla, sointuja lyöden, löytää sille sopivan säestyksen.

Sa virka mulle, tenhotar, mi voima
Taas toi mun kanteloni luo,
Ja sydämeeni mist' on tulen loima,
Mi autuuden mun sieluhuni suo.

Hän lauloi intohimoisesti, katsellen pelästyneen onnellista Natashaa loistavilla, mustilla agaattisilmillään.

— Ihanaa! Verratonta! — huusi Natasha. Vielä toinen värsy, — sanoi hän, huomaamatta Nikolaita.

"Heillä on aina vain sama meno", ajatteli Nikolai, katsahtaessaan vierashuoneeseen, missä näki Veran, äitinsä ja vanhan aatelisnaisen.

— Hei! tuossapa on Nikolaikin! Natasha juoksi veljensä luo.

— Onko isä kotona? — kysyi veli.

— Miten olenkaan iloinen tulostasi! — sanoi Natasha, vastaamatta veljen kysymykseen, — meillä on niin hauskaa. Vasili Dmitritsh jäi vielä päiväksi minun tähteni, tiedätkö?

— Ei ole, isä ei ole vielä saapunut, — vastasi Sonja Nikolain kysymykseen.

— Koko,^[11] olet jo saapunut, käy luokseni, rakkaani! — kuului kreivittären ääni vierashuoneesta.

Nikolai meni äitinsä luo, suuteli hänen kättään, istuutui pöydän ääreen ja alkoi vaiti ollen katsella, miten äiti käänteli kortteja. Salista kuului yhä naurua ja iloisia ääniä, jotka kehoittelivat Natashaa johonkin.

— Hyvä, hyvä, — huusi Denisof. — nyt ei enää auta kieltelemiset, nyt on teidän laulettava *barcarolla*, rukoulen teitä.

Kreivitär katsahti vaiti olevaan poikaansa.

— Mikä sinun on? — kysyi äiti pojaltaan.

— Voih, ei mikään, — sanoi poika, aivan kuin hän jo olisi kyllästynyt tuohon ainaiseen kysymykseen. — Saapuuko isä pian?

— Arvatenkin.

"Heillä on aina vain sama meno. He eivät mitään tiedä! Mihin tästä menisin?" — ajatteli Nikolai ja lähti taas saliin, missä oli klaveeri.

Sonja istui klaveerin ääressä ja soitti Denisovin lempi-barcarollaan alkusoitelmaa. Natasha valmistautui laulamaan. Denisof katseli riemastunein silmin Natashaa.

Nikolai alkoi astella edestakasin salissa.

"Ja onpas hänelläkin halu saada sisko laulamaan! Mitä hän taitaa laulaa? Ja eihän tuossa kaikessa ole mitään iloa!" ajatteli Nikolai.

Sonja näpäytti alkusoitelman ensimmäiset soinnut.

"Jumalani, olen mennyt mies, kunniaton raukka. Luoti otsaan, siinä kaikki, ei nyt ole laulun aika", ajatteli Nikolai: "Poistua? mutta minne? yhdentekevä, laulakoot!"

Synkkänä asteli Nikolai pitkin salia ja katsahti vähäväliä Denisoviin ja tyttöihin, vältellen heidän katseitaan.

— Nikolenjka, mikä teitä vaivaa? — näytti Sonjan tuijottava katse kysyvän. Tyttö oli heti huomannut, että jotain oli tapahtunut hänen armaalleen.

Nikolai kääntyi Sonjasta. Herkällä vaistollaan oli Natashakin ensi näkemältä huomannut veljen mielentilan. Hän oli sen huomannut, mutta tällä hetkellä hän oli niin iloinen, surut ja murheet ja nuhtelut olivat hänestä niin loitolla, että hän (mikä on niin tavallista nuorille ihmisille) tahallaan petti itseään. "Ei, olen liian iloinen tällä hetkellä turmellakseni iloni toisten suruilla", sanoi hänen sydämensä, ja hän sanoi itselleen:

— Ei, varmaankin olen erehtynyt, hän on varmaankin yhtä iloinen kuin minäkin. — No, Sonja, — hän sanoi ääneen, ja lähti istumaan keskelle salia, missä hänen sanojensa mukaan oli paras kaje.

Hän kohautti päänsä, päästi kätensä rennosti sivuilleen, kuten tanssijattaret tekevät, nousi reippaasti kannoilta varpaille, astui muutaman askeleen salin keskellä ja pysähtyi.

"Tässäpä nyt olen!" näytti hän sanovan vastaukseksi Denisovin riemuitsevaan katseeseen, joka ei hetkeksikään hänestä irtautunut.

"Ja mistä hän oikeastaan riemuitsee!" — ajatteli Nikolai, katsellessaan sisartaan. "Eikö mahda hänen olla ikävä ja eikö häntä hävettäne!"

Natasha lauloi ensimmäiset nuotit; hänen kurkkunsa laajeni, rinta kohoutui, ja silmäin ilme kävi vakavaksi. Hän ei tällä hetkellä ajatellut ketään eikä mitään, ja hymyilevästä suusta heläsivät säveleet, nuo säveleet joita ken tahansa saattaa laulaa samassa tahdissa ja samoissa intervalleissa, mutta jotka siitä huolimatta tuhannesti kuultuina saattavat jättää teidät kylmiksi, mutta taas tuhannetta ensi kertaa kuullessa saattavat hytkähtelemään ja itkemään ilosta.

Natasha oli vasta sinä talvena alkanut laulaa vakavasti, erittäinkin sen jälkeen, kun Denisof oli riemastunut hänen lauluunsa. Ei hän enää laulanut lasten tapaan, hänen laulussaan ei enää ollut tuota entistä lapsellisen hullunkurista hartautta; mutta asiantuntijain sanojen mukaan hän ei vielä laulanut hyvin. — "Ihana ääni, muttei koulutettu, on koulutettava", — sanoivat kaikki asiantuntijat. Mutta näin he sanoivat tavallisesti vasta sitten, kun tämä kouluttamaton ääni säännöttömine hengityksineen ja vaikeine ylimenoineen jo kauvan sitten oli valjennut heläjämästä. Sen soidessa he eivät sanoneet mitään, kuuntelivat vain hurmaantuneina ja odottelivat milloin taas saisivat sitä kuulla. Tästä äänestä soi sellainen neitseellinen viattomuus, omain voimain tuntemattomuus ja sametin hieno alkuperäinen viehkeys, jotka niin täydellisesti sulautuivat laulutaidon puutteellisuuksiin, että tuntui siltä kuin olisi mahdoton mitään tässä äänessä muuttaa sitä turmelematta.

— "Mitä tämä on?" — ajatteli Nikolai, avaten silmänsä selälleen, kun hän kuuli sisarensa laulavan.

— "Mikä on häneen tullut? Miten hän laulaa tänäpäpä?" — hän ajatteli. Ja hetkessä oli koko hänen maailmansa keskittynyt seuraavan nuotin ja seuraavan lauseen odottamiseen, ja koko hänen elämänsä jakautui kolmeen aikamittaan: "*Oh, mio crudele affetto...* Yks, kaks, kolme ... yks... *Oh, mio crudele affetto...* Yks, kaks, kolme ... yks. Ah, elämämme on roskaa!" — ajatteli Nikolai. — "Kaikki, onnettomuus, rahat, Dolohof, ilkeys, kunnia — kaikki on pötyä ... mutta tämä ainoa on todellista... No, Natasha, no, kyyhkyni! no, kalliini! ... miten saa hän nyt korkean h:n? Saipas! Jumalan kiitos!" — ja huomaamattaan alkoi hänkin laulaa korkeata h:ta, tosin terssiä matalammalta, saadakseen siihen enemmän voimaa. "Jumalani! miten hyvin! Minäkö sen todellakin otin? miten ihanaa!" — hän ajatteli.

Oi! miten väräeli tämä terssi, ja miten liikahti jokin paras Rostovin sielussa. Ja tämä jokin paras oli aivan riippumaton kaikesta maailmassa ja korkeampi kaikkea maailmassa. "Mitä merkitsevätkään häviöt, Dolohovit ja kunniasanat!... Kaikki pötyä! Saattaa tappaa, varastaa ja sittenkin olla onnellinen"...

XVI.

Pitkiin aikoihin ei Rostof ollut siihen määrin nauttinut musiikista kuin tänäpäpä. Mutta heti kun Natasha oli lopettanut barcarollansa, muistui hänen mieleensä todellisuus. Lausumatta sanaakaan hän poistui salista ja meni alas omaan huoneeseensa. Neljännestunnin kuluttua palasi vanha kreivi klubista iloisena ja tyytyväisenä. Nikolai lähti häntä tapaamaan.

— No, hauskaa oli? — sanoi Ilja Andrejevitch, hymyillen ylpeän iloisesti poikaansa katsellessaan.

Nikolai tahtoi vastata myöntäen, mutta ei voinut: hän oli vähällä pillahda itkuun. Kreivi syytteli piippuaan eikä huomannut poikansa mielen tilaa.

"Ah, siitä ei kumminkaan pääse!" — ajatteli Nikolai ensimmäistä ja viimeistä kertaa. Ja sitten sanoi hän äkkiä niin huolettomalla äänellä, että tunsu itsekin kehnoutensa, aivan kuin olisi pyytänyt vaunuja ajaakseen kaupungille asioilleen:

— Isä, olen tullut luoksenne asialle. Olin jo unohtaa. Tarvitsen rahaa.

— Vai niin, — sanoi isä, joka oli erityisen hyvällä tuulella. — Sanoinhan sinulle, ettei riitä. Paljonko?

— Sangen paljon, — vastasi Nikolai, punastuen. Ja tätä sanoessaan, oli hänen huulillaan niin tyhmän välinpitämätön hymy, ettei hän aikoihin saattanut sitä unohtaa eikä itselleen anteeksi antaa. — Olen hiukan hävinnyt korttipelissä, toisin sanoen, paljon, vieläpä sangen paljon, 43 tuhatta.

— Mitä? Kenelle?... Lasket leikkiä! — huudahti vanha kreivi. Ja hänen niskansa ja takaraivonsa kävivät hetkessä tulipunaisiksi, kuten on usein laita vanhain ihmisten.

— Lupasin maksaa huomenna, — sanoi Nikolai.

— No! ... — sanoi vanha kreivi, levitti kätensä ja vaipui voimaton sohvalle.

— Minkä sille teet! Kenelle tällaista ei olisi tapahtunut! — sanoi poika ujostelemattomalla, rohkealla äänellä, vaikkakin hän sielussaan tunsu olevansa lurjus, heittiö, joka ei koko elämällään saa tätä rikosta sovitetuksi. Hän olisi tahtonut suudella isänsä käsiä ja polvillaan pyytää häneltä anteeksi, mutta siitä huolimatta sanoi hän huolettomalla, vieläpä raa'allakin äänellä, että saattaahan sellaista tapahtua kenelle tahansa.

Kuultuaan nämä sanat Ilja Andrejevitch painoi silmänsä maahan ja hätäntyi aivan kuin olisi jotain etsinyt.

— Niin, niin, — hän mumisi, — vaikeata, pelkään, vaikeata on hankkia... Kenelle ei olisi sattunut! niin, kenelle ei olisi sattunut!...

Ohimennen vilkasi kreivi poikaansa ja lähti huoneesta. Nikolai oli valmistautunut puollustautumaan eikä lainkaan ollut odottanut tällaista käännettä.

— Isä kulta! i-sä kul-ta! — huusi hän isänsä jälkiin, nyyhkien, — antakaa minulle anteeksi! — Hän tarttui isänsä käteen, vei sen huulilleen ja alkoi itkeä ääneen.

Samaan aikaan kun poika selitteli asioitaan isälleen, tapahtui tyttären ja äidin välillä yhtä tärkeä keskustelu. Natasha oli kiihtyneenä juossut äitinsä luo.

— Äiti!... Äiti!... Denisof on minua...

— Mitä on?

— On minua, minua kosinut. Äiti! Äiti! — tyttö huusi.

Kreivitär ei uskonut korviaan. Denisof kosinut. Ketä? Tuota Natasha muruako, joka vielä äsken leikki nukilla ja jolla vielä nytkin on kotiopettajatar.

— Natasha, olehan, tyhmyyksiä! — sanoi äiti, toivoen tyttärensä puhuneen leikkiä.

— Jopa oli tyhmyyksiä! Puhun oikein todesta, — sanoi Natasha ärtyisästi. Tulin kysymään teiltä, mitä olisi tehtävä, ja te sanotte: "tyhmyyksiä"...

Kreivitär kohautti harteitaan.

— Jos on totta herra Denisovin kosinta, niin sano hänelle, että hän on hölmö, siinä kaikki.

— Ei, hän ei ole hölmö, — vastasi Natasha loukkautuneen vihaisesti.

— No, entä mitä aijot tehdä? Olettehan te nykyään kaikki rakastuneita. Jos olet rakastunut, niin menhän sitten hänelle! — sanoi äiti, vihaisesti hymyillen. — Onnea matkalle!

— Ei, äiti, en ole häneen rakastunut, en luullakseni ole häneen rakastunut.

— No, sano se siis hänelle.

— Äiti, oletteko vihainen? Älkää olko vihainen, rakkaani, eihän se ole minun syy.

— En ole, rakkaani, mutta mitä haluat, ystäväiseni? Tahdotko, menen hänelle sanomaan, — sanoi kreivitär hymyillen.

— En tahdo, menen itse, sanokaahan vain, miten menetellä. Teille on kaikki niin helppoa, — lisäsi hän vastaukseksi äidin hymyilyyn. — Mutta olisittepa nähnyt, kun hän sen minulle sanoi! Tiedänhän, ettei hän aikoonut sitä minulle sanoa, mutta tahtomattaan tuli sanoneeksi.

— Mutta sittenkin täytyy kieltäytyä.

— Ei, ei täydy. Minun on häntä niin sääli! Hän on niin herttainen.

— No, suostu sitte hänen vaimokseen. Ja todellakin, onhan jo aika mennä miehelleen, — sanoi äiti pilkallisen ärtyisästi.

— Ei, äiti, säälin häntä niin. En tiedä, mitä sanoisin.

— Eikä sinun mitään tarvitse sanoakkaan, sanon itse, — sanoi kreivitär kiihtyneenä siitä että hänen pikku tytärtään jo pidetään aikuisena.

— Ei, äiti, ei millään hinnalla, sanon itse, kuunnelkaa te ovelta, — ja Natasha lähti juoksemaan vierashuoneen läpi saliin, missä Denisof yhä istui entisellä paikallaan klaveerin luona, kädet kasvoilla.

Kuullessaan Natashan kevyet askeleet nousi Denisof seisomaan.

— Natalie, — sanoi hän, käyden nopein askelin Natashaa kohti, — ratkaiskaa kohtaloni. Se on teidän käsissänne.

— Vasili Dmitritsh, säälin niin teitä!... Ei, mutta te olette niin kelpo mies ... mutta ei ole tarvis ... tätä ... mutta minä muuten teitä aina olen rakastava.

Denisof kumartui suutelemaan Natashan kättä, ja tyttö kuuli kummallisia, käsittämättömiä ääniä. Natasha suuteli Denisovin mustia sotkeutuneita kiharia. Samassa alkoi kuulua kreivittären hameitten kahinaa. Hän saapui nuorten luo.

— Vasili Dmitritsh, kiitän teitä kunniaista, — sanoi kreivitär hämmentyneellä äänellä, joka Denisovista tuntui ankaralta, — mutta tyttäreni on niin nuori, ja minä luulin, että te, poikani ystävänä ensin olisitte kääntynyt minuun. Siinä tapauksessa ette olisi pakoittanut minua hylkäämään tarjoustanne.

— Kreivitär, — sanoi Denisof syyllisen näköisenä, silmät maahan luotuina, aikoi sanoa vielä jotain, mutta töpertyi.

Natasha ei voinut rauhallisena nähdä häntä noin surkean näköisenä. Hän alkoi ääneen itkeä.

— Kreivitär, olen syyllinen, — jatkoi Denisof katkonaisella äänellä, — mutta tietäkää, että niin jumaloin teidän tytärtänne ja koko perhettänne, että kahdesti olen valmis antamaan henkeni... Hän vilkasi kreivittäreen ja, huomattuaan hänen ankaran ilmeensä, jatkoi: — Hyvästi siis, kreivitär. — Sitten suuteli hän kreivittären kättä ja lähti nopein, päättävin askelin huoneesta, vilkaisematta edes Natashaan.

Seuraavana päivänä saattoi Rostof Denisovin matkalle, sillä tämä ei tahtonut enää päiväkseen jäädä Moskovaan. Lähtökekkerit vietettiin mustalaisten luona, eikä juhlinta lainkaan muistanut, miten ystävät olivat asettaneet hänet rekeen ja kuljettaneet häntä kolme ensimmäistä kieverinväliä.

Denisovin lähdettyä, viipyi Rostof Moskovassa vielä parisen viikkoa, odotellen rahoja, joita vanha kreivi ei saattanut noin vain käden pyyhkimällä hankkia. Hän ei poistunut kotoa ja vietti suurimman osan ajastaan tyttöjen suojissa.

Sonja oli hänelle hellempi ja läheisempi kuin ennen. Näytti siltä kuin Sonja olisi pitänyt hänen häviötään urotyönä, jonka johdosta hän rakasti häntä entistään enemmän; mutta Nikolai piti itseään kelvottomana hänelle.

Nikolai kirjoitteli runoja ja sävelmiä tyttöjen muistikirjoihin ja lähetettyään viimein loput velastaan Dolohoville ja saatuaan tältä kuitenkin hän marraskuun loppupuolella lähti Moskovasta tavoittamaan rykmenttiään, joka silloin jo oli Puolassa. Hän ei käynyt hyvästelemässä ketään moskovalaisista ystävistään.

TOINEN OSA.

I.

Selvitettyään välinsä vaimonsa kanssa lähti Pierre Pietariin. Torschokissa ei kievarissa ollut hevosia, tai ei kievarin isäntä tahtonut niitä toimittaa. Pierren täytyi jäädä odottamaan. Riisuutumatta heittäytyi hän nahkaiselle sohvalle, jonka edessä oli pieni pyöreä pöytä. Tälle pöydälle nosti hän suuret jalkansa, joissa oli vuorilliset päällyssaappaat, ja vaipui mietteisiin.

— Tuonko matkalaukut suojiin? Tahdotteko valmistamaan vuoteen, tuonko teetä? — kyseli kamaripalvelija.

Pierre ei vastannut, sillä hän ei kuullut eikä nähnyt mitään. Jo edellisessä kievarissa oli hän vaipunut aatoksiinsa ja yhä hän vain ajatteli samaa — jotain niin tärkeätä, ettei lainkaan huomannut, mitä ympärillään tapahtui. Hän ei vähääkään välittänyt siitä, milloin saapuu Pietariin, tai voiko hän tässä kievarissa levähtää. Kaikki tuntui vähäpätöiseltä niiden mietteiden rinnalla, jotka nyt täyttivät hänen sielunsa, vieläpä sekin, onko hänen tässä kievarissa viivyttävä muutama tunti vai koko elämän ikänsä.

Huoneeseen pistäytyivät milloin kievarin isäntä, milloin hänen eukkonsa, milloin kamaripalvelija, milloin torschokilaisten ompeleiden kaupustelijatar, ja kaikki tarjoilivat he Pierrelle apuaan ja palvelustaan. Asentoaan muuttamatta katseli Pierre heitä lasiensa läpi eikä voinut käsittää, mitä he oikeastaan tahtoivat, ja miten he kaikki saattoivat elää, ratkaisematta niitä kysymyksiä, jotka

nykyään täyttivät koko hänen olemuksensa. Nämä samat kysymykset olivat hänen sydämensä täyttäneet siitä alkaen, kun hän kaksintaistelun jälkeen oli palannut Sokoljnikista ja oli viettänyt unettomana ensimmäisen kauhistavan yön; mutta vasta matkalla, yksinäisyydessä, kävivät nämä kysymykset erityisen voimakkaiksi. Mitä ikänä hän alkoikin ajatella, aina palasi hän samoihin kysymyksiin, joita hän ei voinut ratkaista, muttei myöskään jättää aprikoimatta. Tuntui kuin hänen päässään olisi *kääntynyt kiero*on tärkein ruuvi, jonka varassa oli koko hänen elämänsä. Se ei kiertynyt syvemmälle, muttei tullut uloskaan, kiersi vain rihlassaan, tarttumatta mihinkään, mutta vääntää sitä täytyi.

Huoneeseen astui kievarin isäntä ja alkoi nöyränä pyytää hänen jalosukuisuuttaan odottamaan parisen tuntia, sitten hän hänen jalosukuisuudelleen (tuli mitä tuli!) toimittaa pikakyydin. Kievarin isäntä nähtävästi valehteli ja tahtoi vain nylkeä matkustajia.

"Oliko se pahasti vai hyvin tehty?" — kyseli Pierre itseltään. — "Minulle hyvä, jollekin toiselle matkustajalle paha, mutta isännälle välttämätöntä, sillä hänet pakottaa siihen nälkä. Hän sanoi, että eräs upseeri häntä sen johdosta kuritti. Mutta upseeri kuritti siksi että hänellä oli kiireellinen matka. Minä ampusin Dolohovia, koska pidin itseäni loukattuna, ja Ludvig XVI mestattiin siksi että häntä pidettiin rikollisena; mutta vuoden kuluttua tapettiin hänen mestaajansa jostakin syystä. Mikä on paha? Mikä on hyvää? Mitä pitää rakastaa, mitä vihata? Miksi elää, ja mikä minä olen? Mitä on elämä, mitä kuolema? Mikä voima kaikkia hallitsee?" — kyseli hän itseltään.

Vastausta vain ei tullut yhteenkään kysymykseen. Tosin oli yksi vastaus, mutta se oli aivan epäloogillinen, eikä lainkaan vastannut näihin kysymyksiin. Tämä vastaus kuului: "kun kuolet — kaikki päättyy. Kun kuolet, kaikki käy selväksi, tai lakkaat ainakin kysymästä." Mutta kuolemakin tuntui kauhealta.

Torschokilainen kaupustelijatar tarjosi tavaroitaan kimakalla äänellä, erittäinkin pukin nahkaisia tohveleita.

— "Minulla on satoja ruplia, joille en läpeä löydä, mutta hän seisoo tuossa arkana rääsyisessä turkissaan ja katselee minua", — ajatteli Pierre. — "Ja mitä tekee hän näillä rahoilla? Aivan kuin voisivat hiuskarvan vertaa nämä rahat hänelle lisätä onnea ja rauhaa? Voiko mikään maailmassa varjella häntä tai minua pahasta ja kuolemasta? Kuolema, joka kaikki lopettaa ja joka tulee joko tänään tai huomenna — joka tapauksessa hetken kuluttua iäisyyteen nähden." Ja Pierre tarttui taas tuohon tyhjää pyörivään ruuviin, ja ruuvi vääntyi yhä vaan entiseen tapaansa samalla paikalla.

Kamaripalvelija antoi hänelle puoleksi avatun, kirjeiden muotoon kyhätyn rouva Suzan romaanin. Hän alkoi lukea jonkun Amelie de Mansfeldin kärsimyksistä ja jaloista pyrkimyksistä. "Ja miksi taisteli hän viettelijäänsä vastaan", — Pierre ajatteli, — "kun hän kerran häntä rakasti. Eihän Jumala ollut voinut hänen sieluunsa virittää oman tahtonsa vastaisia pyrkimyksiä. Minun entinen vaimoni ei taistellut ja kenties oli hän oikeassa. Ei mitään ole keksitty", — sanoi Pierre taas itselleen, — "ei mitään ole keksitty". Tiedämme ainoastaan sen, ettemme mitään tiedä, ja tämä se onkin — inhimillisen viisauden korkein aste.

Kaikki hänessä itsessään ja hänen ympärillään näytti sekavalta, järjettömältä ja vastenmieliseltä. Ja tässä kaiken ympäröivän ällättävyydessä oli Pierren mielestä jonkinlaista kiihoittavaa nautintoa.

— Rohkenen pyytää teidän jalosukuisuutenne tekemään hieman tilaa tälle vieraalle, — sanoi kievarin isäntä tullen huoneeseen matkustajan seurassa, jonka myös oli täytynyt jäädä odottamaan hevosia.

Matkustaja oli tanakka, suuriluinen vanhus, jonka kurttuinen naama oli aivan keltainen, ja jonka epämääräisen harmahtavia, loistavia silmiä varjostivat riippuvat, tuuheat, harmaat kulmakarvat.

Pierre laski jalkansa pöydältä, nousi sohvalta ja heittäytyi pitkälleen häntä varten valmistetulle vuoteelle, vilkuen silloin tällöin matkustajaan, joka synkän ja väsyneen näköisenä riisuutui palvelijansa avustamana. Matkustaja jätti yleen nankinikankaalla päällystetyn kuluneen puoliturkin ja laihoihin, luiseviin jalkoihinsa huopasaappaat, istuutui sitten sohvalle, nojaten lyhyeksi leikatun, mahdottoman suuren, ohimoilta ylen leveän päänsä sohvan selkämystään ja katsahti Besuhoviin. Pierreä kummastutti vieraan ankara, viisas ja läpituokea katse. Hänen teki mieli ruveta vieraan kanssa juttusille, mutta juuri kun hänen piti ruveta puhumaan tiestä, matkustaja sulki silmänsä, asetti kurttuiset kätensä ristiin rinnalle, istui liikkumattomana ja näytti joko lepäävän tai vaipuneen syvään, rauhalliseen mietiskelyyn. Vieraan sormessa oli suuri, rautainen, pääkallolla koristettu sormus. Matkustajan palvelija oli myös kurttunaamainen, keltahipiäinen vanhus, jolla ei ollut viiksiä eikä partaa. Ajelluilta eivät hänen leukansa ja huulensa näyttäneet, varmaankaan ei niissä koskaan ollut partaa ollutkaan. Vanhus oli vielä aika ketterä ja pian kaiveli hän matkalippaasta teekojeet, valmisti pöydän ja toi sille kiehuvan teekiehtiön. Kun kaikki oli valmiina, avasi matkustaja silmänsä, kaatoi itselleen lasin teetä, sitten parrattomalle palvelijalleen ja ojensi lasin hänelle. Pierre kävi rauhattomaksi, hänestä tuntui tarpeelliselta, vieläpä välttämättömältäkin ryhtyä keskusteluun vieraan kanssa.

Palvelija toi takaisin kumolleen kaadetun tyhjän lasinsa, jonka pohjalle hän oli asettanut säästyneen sokerimurun, ja kysyi, onko jotain tarvis.

— Ei mitään. Anna kirja, — sanoi matkustaja.

Palvelija toi kirjan, joka Pierrestä näytti hengelliseltä, ja vieras syventyi lukemaan. Pierre katseli häntä. Yhtäkkiä vieras taukosi lukemasta, pisti merkin lehtien väliin ja sulki kirjan. Sitten sulki hän silmänsä, nojautui sohvan selkämystään ja asettui entiseen asentoonsa. Pierre katseli yhä häntä eikä kerinnyt kääntämään hänestä katsettaan, kun matkustaja äkkiä avasi silmänsä ja

suuntasi vakavan, ankan katseensa suoraan Pierren silmiin.

Pierre tunsu hämmäntyvänsä ja tahtoi välttää tuota katsetta, mutta loistavat vanhuksen silmät vetivät vastustamattomasti häntä puoleensa.

II.

— Minulla on kunnia puhua kreivi Besuhovin kanssa, jollen erehdy, — sanoi matkustaja harvalleen ja äänekkäästi.

Pierre katseli kysyvästi lasiensa läpi matkustajaa ja oli vaiti.

— Olen kuullut teistä, — jatkoi matkustaja, — ja teitä kohdanneesta onnettomuudesta, herraseni. Tuntui kuin olisi hän erityisellä painolla lausunut sanan onnettomuus, aivan kuin hän olisi tahtonut sanoa: "niin, onnettomuus, sanokaa mitä tahansa; tiedän, että se, mitä teille Moskovassa on tapahtunut, on onnettomuus". Surkuttelen suuresti sitä, herraseni.

Pierre punastui, kohoutui istumaan vuoteelle, kumartui vanhuksen puoleen ja hymyili luonnottoman arasti.

— En ole uteliaisuudesta ottanut tätä puheeksi, herraseni, syyni ovat paljoa tärkeämmät.

Hän vaikeni hetkeksi, tarkastellen yhä Pierreä, siirrältihe hieman sohvalle, aivan kuin pyytäen tällä siirtymisellään Pierreä istumaan viereensä. Pierrestä tuntui ikävältä ryhtyä keskustelemaan tämän vanhuksen kanssa, mutta tahtomattaan hän totteli vanhuksen viittausta, astui sohvan luo ja istuutui hänen viereensä.

— Te olette onneton, herraseni, — jatkoi vanhus puhettaan. — Olette nuori, minä olen vanha. Tahdon voimaini mukaan auttaa teitä.

— Ah, niin, — sanoi Pierre, luonnottomasti hymyillen. — Olen sangen kiitollinen... Mistä olette matkalla?

Matkustajan kasvojen ilme ei ollut suinkaan hyväilevä, päinvastoin kylmä ja ankara, mutta siitä huolimatta vaikuttivat sekä hänen puheensa että kasvojensa ilme vastustamattoman puoleensavetävästi Pierreen.

— Jollette jostakin syystä halua mielellänne kanssani puhella, niin sanokaa suoraan, herraseni, — huomautti vanhus.

Ja aivan odottamatta ilmeni vanhuksen kasvoille isällisen hellä hymy.

— Ah, eihän minulla, ei mitenkään, päinvastoin olen ylen iloinen tutustumisesta, — sanoi Pierre ja katsahti vielä kerran vieraan käteen. Nyt eroitti hän selvästi pääkallosormuksen, vapaamuurarien merkin.

— Suvaitkaa minun kysyä, — Pierre sanoi, — oletteko vapaamuurari?

— Olen, kuulun vapaiden muraarien veljeskuntaan, — vastasi matkustaja, tunkeutuen katseellaan yhä syvemmälle Pierren silmiin. — Ja omasta ja heidän puolestaan ojennan teille veljen käden.

— Pelkään, — sanoi Pierre, hymyillen. Vapaamuurari herätti hänessä tosin luottamusta, mutta olihan hän aina tottunut laskemaan leikkiä heidän opistaan ja uskostaan. — Pelkään, — hän toisti, — että minun on mahdoton käsittää, tai miten sanoisin, pelkään, että ajatustapani koko maailman rakenteesta on niin vastakkainen teidän käsityskannallenne, että meidän on mahdoton toisiamme ymmärtää.

— Tunnen teidän ajatustapanne, — sanoi vapaamuurari, — tuon ajatustapanne, jonka luulette olevan syvällisen ajatustyön hedelmän, mutta joka onkin vain suuren yleisön ajatustapa ja suoranainen hedelmä ylpeydestä, laiskuudesta ja tietämättömyydestä. Suokaa anteeksi, herraseni, jollen olisi tuntenut tuota ajatustapanne, en olisi ryhtynyt kanssanne puhelemaan. Teidän ajatustapanne on surullinen erehdys.

— Aivan samoin kuin teidänkin ajatustapanne minun mielestäni, — sanoi Pierre, hymyillen hillitysti.

— En milloinkaan rohkene väittää, että tunnen totuuden, — sanoi vapaamuurari, ihmetyttäen yhä enemmän Pierreä puheensa täsmällisyydellä ja vakavuudella. Kukaan ei saata yksinään käsittää totuutta; ainoastaan kivi kiveltä, miljoonain sukupolvien yhteistyöllä, kantaisämme Aatamin ajoista näihin päiviin saakka on nousemassa se temppeli, joka on oleva kyllin arvokas Suuren Jumalan asunnoksi, — sanoi vapaamuurari ja sulki silmänsä.

— Minun täytyy teille sanoa, en usko, en ... usko Jumalaan, — sanoi Pierre vaivoin ja surkeasti, tuntien välttämättömyyden lausua koko totuuden.

Vapaamuurari katsahti tarkkaavasti Pierreen ja hymähti, kuten hymähtäisi miljoonien omistaja köyhälle mierolaiselle, jos tämä hänelle kertoisi, ettei ole hänellä viittä ruplaa, joista hänen onnensa riippuu.

— Niin, ette tunne Häntä, herraseni, — sanoi vapaamuurari. — Ette voi Häntä tuntea. Ette Häntä tunne, siksi olettekin onneton.

— Niin, niin, olen onneton, — vahvisti Pierre; — mutta mitä on minun tekeminen?

— Ette tunne Häntä, herraseni, ja siksi olettekin kovin onneton. Ette tunne Häntä, mutta Hän

on täällä, Hän on minussa, Hän on minun sanoissani, Hän on sinussa, vieläpä juuri lausumissasi, herjaavissa sanoissakin! — sanoi vapaamuurari ankarin, värjävin äänin.

Sitten hän hetkeksi vaiken, huohti, haluten nähtävästi rauhoittua.

— Jollei Häntä olisi olemassa, — jatkoi hän hiljaa, — niin emme tässä nyt puhuisi Hänestä, herraseni. Mistä, kenestä puhuimme? Kenen kielsit? — sanoi hän äkkiä juhlallisen ankaralla ja hallitsevalla äänellä. — Kuka on Hänet keksinyt, jollei Häntä ole olemassa? Miksi olet ruvennut olettamaan tuollaisen käsittämättömän olennon olemassaoloa? Miksi sinä ja koko maailma olette ruvenneet olettamaan, että on olemassa tuollainen järjelle käsittämätön, kaikkivoipa, ikuinen ja kaikissa ominaisuuksissaan ääretön olento?...

Hän herkesi puhumasta ja oli kauvan vaiti. Pierre ei voinut eikä tahtonutkaan katkaista äänettömyyttä.

Hän on olemassa, mutta vaikea on Hänet käsittää, — alkoi vapaamuurari taas puhua, katsoen suoraan eteensä ja käännellen kirjan lehtiä vapisevilla käsillään, joita mielenliikutuksesta ei saattanut pitää paikoillaan. — Jos Hän olisi ihminen, jonka olemassa olosta olisit epätietoinen, niin tarttuisin tuon miehen käteen, toisin hänet luoksesi ja näyttäisin sinulle. Mutta miten minä kuolevainen vaivanen saatan näyttää Hänen koko mahtavuutensa, koko iäisyytensä, koko hurskautensa sokealle tai sille, ken sulkee silmänsä, jottei Häntä näkisi eikä käsittäisi, ja jottei näkisi eikä käsittäisi omaa kehnouttaan ja saastaisuuttaan? — Hän vaiken hetkeksi. — Ken olet? Mitä olet? Kuvittelet olevasi viisas sentähden että osait lausua nuo herjaavat sanat, — jatkoi hän synkän pilkallisesti, — mutta todellisuudessa olet tyhmempi ja järjettömämpi kuin pieni lapsi, joka leikitellessään kellon rattaila sanoisi, ettei hän usko kellon tekijään sentähden vain, ettei hän käsitä kellon tarkoitusta. Vaikea on Hänet tuntea... Vuosisatoja, kanta-isästämme Aatamista näihin päiviin saakka, olemme pyrkineet tähän tuntemiseen, mutta silti olemme saavuttamattoman kaukana päämäärästämme; mutta tämä todistaa vain meidän heikkouttamme ja Hänen suuruuttaan.

Sydän kurkussa, loistavin silmin katsellen vapaamuurariin, kuunteli Pierre vieraan puhetta; hän ei puhujaa keskeyttänyt, ei mitään kysellyt, mutta hän uskoi täysin sydämin vieraan sanoihin. Uskoiko hän sitten vapaamuurarin järkeviin todistuksiin, vai uskoiko hän, kuten lapset, hänen sydämelliseen, vakuuttavaan puhetapaansa, tai hänen äänensä värinään, joka toisinaan oli katkaista häneltä puheen, vai uskoiko hän noihin vanhuksen loistaviin silmiin, jotka olivat vanhentuneet samassa vakaumuksessa, vai herättivätkö hänessä uskoa vapaamuurarin koko olennosta uhkuva rauhallisuus, varmuus ja tietoisuus elämän tarkoituksesta, joita hän omaan saamattomuuteensa ja toivottomuuteensa verratessaan suuresti ihmetteli, — joka tapauksessa hän tahtoi sydämensä pohjasta uskoa ja uskoikin, ja hän tuns sydämensä täyttyvän rauhoittavasta riemusta, tuns nuortuvansa ja palaavansa uudelleen elämään.

— Häntä ei käsitetä järjellä, vaan elämällä, — sanoi vapaamuurari.

— En käsitä, — sanoi Pierre, tuntien kauhukseen, miten epäily taas hiipi hänen sydämeensä. Hän pelkäsi matkustajan todistelujen sekavuutta ja heikkoutta, hän pelkäsi menettävänsä uskonsa häneen. — En ymmärrä, — hän sanoi, — miten ihmisjärki ei käsittäisi sitä, mistä puhuitte.

Vapaamuurari hymähti isällisen lempeästi.

— Korkein viisauts ja totuus ovat kuin puhtain taivaitten utu, jota niin halajamme vetää keuhkoihimme. Voinko minä, saastainen astia, täyttyä tästä puhtaasta udusta ja arvostella sen puhtautta? Ainoastaan itse sisäisesti puhdistumalla saatan johonkin määrin puhdistaa hengittämäni udun.

— Niin, niin, niinhän se on! — sanoi Pierre iloisena.

Korkein viisauts ei perustu ainoastaan järkeen eikä niihin maallisiin tieteisiin, historiaan, fysiikkaan ja kemiaan, jotka ovat järkeistietoisuuden perustana. Korkein viisauts on yksi, ja siinä on ainoastaan yksi tiede — kaikkeuden tiede, tiede, joka selvittää luomistyön ja ihmisen aseman tässä luomistyössä. Omistaaksemme tuon tieteen täytyy meidän puhdistaa ja uusia sisäinen ihmistemme, ja siksi onkin ensin uskottava ja tultava täydelliseksi ja sitten vasta hankittava tietoja. Ja näiden päämääräin saavuttamiseksi on meidän sydämiimme vuodatettu Jumalan valo, jota kutsutaan omaksitunnoksi.

— Niin, niin, — vahvasti Pierre.

Katsahda hengen silmillä sisäistä ihmistäsi ja kysy itseltäsi, oletko itseesi tyytyväinen. Minne olet tullut järkesi avulla? Mitä oikeastaan olet? Olette nuori, rikas, viisas, sivistynyt, herraseni. Mitä olette näillä kaikilla saamillanne lahjoilla tehnyt? Oletteko tyytyväinen itseenne ja elämäänne?

— En, vihaan elämäni, — vastasi Pierre, kulmiaan yrmistäen.

— Vihaat, elä siis toisin, puhdistaa itsesi, ja sikäli kun puhdistut olet myös käsittävä todellisen viisauden. Katsahdakaan elämäänne, herraseni! Miten se on kulunut? Hurjissa irstailuissa ja siveettömyydessä. Saaden kaikki yhteiskunnalta ja mitään sille antamatta saitte rikkautenne. Miten olette sitä käyttäneet? Mitä olette tehnyt lähimmäisenne hyväksi? Oletteko ajatellut kymmeniä tuhansia orjianne, oletteko auttanut heitä heidän ruumiillisessa ja siveellisessä hädässään? Ette. Olette käyttäneet heidän työtään viettääksenne irstasta elämää. Siinä teidän työnne. Oletteko etsinyt tilaisuutta palveluksenne hyödyllisellä tavalla lähimmäistänne? Ette. Joutilaisuudessa olette elämänne viettänyt. Menittepä sitten naimisiin, herraseni, otitte vastuullenne nuoren naisen tukemisen ja ohjaamisen, ja mitäs teitte? Ette auttanut häntä, herraseni, löytämään totuuden tietä, vaan syöksitte hänet valheen ja onnettomuuden kuiluun. Muuan mies loukkasi

teitä, te tapoitte hänet, ja puhutte, ettette Jumalaa tunne ja että vihaatte elämäänne. Siinä ei ole rahtuakaan järkeä, herraseni!

Lausuttuaan nämä sanat nojautui vapaamuurari, ikäänkuin väsyneenä pitkästä keskustelusta, jälleen sohvan selustaan ja sulki silmänsä. Pierre katseli näitä ankaria, liikkumattomia, melkein elottomia vanhuksenkasvoja ja liikutti ääneti huuliaan. Hän tahtoi sanoa: "niin, inhoittava, joutilas, irstas elämä", — mutta ei tohtinut katkaista äänettömyyttä.

Vapaamuurari yskähti käheästi vanhan miehen tavoin ja kutsui palvelijan.

— Entä hevoset? — hän kysyi, katsomatta Pierreen.

— Kyytihevoset ovat saapuneet, — vastasi palvelija. — Ettekö aio levähtää?

— En, käske valjastamaan.

"Jokohan hän lähtee ja jättää minut yksin, puhumatta asioita loppuun ja lupaamatta minulle apua?" — arveli Pierre, nousi, katsahti tuon tuostakin alta kulmain vapaamuurariin ja alkoi käyskellä pitkin huonetta. — "Niin, en ole sitä ajatellut, mutta tosiaan olen viettänyt halveksittavaa, irstasta elämää. Mutta en ole rakastanut sitä, enkä ole tahtonut sitä, mutta tämä mies tietää totuuden ja jos hän tahtois, voisi hän sen minulle paljastaa."

Pierre tahtoi sanoa tämän vapaamuurarille, mutta ei rohjennut. Pakattuaan tamineensa tottuneilla, vanhoilla käsillään alkoi matkustaja napittaa turkkiaan. Nämä puuhut päätettyään hän kääntyi Besuhoviin ja sanoi hänelle välinpitämättömän kohteliaalla äänellä:

— Mihin nyt suvaitsette lähteä, herraseni?

— Minäkö?... Menen Pietariin, — vastasi Pierre lapsellisella, epävarmalla äänellä. — Kiitän teitä. Olen kaikessa kanssanne yhtä mieltä. Mutta älkää ajatelko, että olisin ollut niin huono. Sydämeni pohjasta olen halunnut olla sellainen, jollaisen tahtoisitte minun olleen; mutta koskaan en ole keneltäkään apua löytänyt... Muuten, itse ennen muita olen syyppää kaikkeen. Auttakaa minua, opettakaa minua, ehkä vielä tulen...

Pierre ei voinut jatkaa; hän nuhisti nenäänsä ja kääntyi matkustajasta.

Vapaamuurari oli kauvan vaiti, nähtävästi jotakin miettien.

— Kaikkinainen apu tulee yksin Jumalalta, — hän sanoi, — mutta sen määrän apua, joka veljeskuntamme vallassa on antaa, senkin teille suon, herraseni. Kun menette Pietariin, antakaa tämä kreivi Villarskille (hän kaivoi lompakon ja kirjoitti muutamia sanoja nelitaitteiselle paperilehdelle). Yhden neuvon annan teille, jos sallitte. Saavuttuanne pääkaupunkiin, vetäytykää ensi aikoina yksinäisyyteen, itsenne tutkistelemiseen, älkääkä palatko entisen elämänne poluille. Lisäksi toivotan onnellista matkaa, herraseni, — sanoi hän huomattuaan palvelijan tulleen huoneeseen, — toivon menestystä.

Matkustaja oli Josef Aleksejevitch Basdejef, kuten Pierre sai tietää majatalon päiväkirjasta. Basdejef oli tunnetuimpia vapaamuurareita ja martinisteja jo Novikovin ajoilta. Kauvan hänen lähtönsä jälkeen käveli Pierre majatalon tuvassa, menemättä levolle tai tilaamatta hevosia. Hän mielti entisyyttään ja kuvitteli uuden elämän hurmaamana onnellista, nuhteetonta, hyveellistä tulevaisuuttaan, joka näytti hänestä niin helpolta. Hän oli ollut, niin hänestä tuntui, syntinen vain siksi, että hän jollakin tavalla sattumalta oli unohtanut, miten hyvä on olla hyveellinen. Hänen sieluunsa ei jäänyt jälkeäkään entisistä epäilyksistä. Hän uskoi lujasti ihmisten veljeyden mahdollisuuteen, ihmisten, jotka ovat yhtyneet päämääränään toistensa tukeminen hyveen polulla, ja sellaisena väikkyi hänen mielessään vapaamuurarien veljeskunta.

III.

Saavuttuaan Pietariin ei Pierre ilmoittanut kenellekään tulostaan eikä käynyt missään, vaan vietti kaikki päivät lukemalla Tuomas Kempiläistä, jonka kirjan joku hänen tietämättään oli hänelle toimittanut. Yhden ainoan seikan Pierre aina käsitti lukiessaan tätä kirjaa; hän käsitti ennen tuntemattoman nautinnon, minkä tuottaa usko täydellisyyden saavuttamisen mahdollisuuteen ja veljelliseen toimivaan rakkauteen, jonka Josef Aleksejevitch oli sanonut olevan mahdollisen ihmisten kesken. Viikkoa jälkeen hänen tulonsa astui illalla hänen huoneeseensa nuori puolalainen kreivi Villarski, jonka Pierre päällisin puolin tunsu Pietarin seurapiirien ajoilta. Villarski astui sisään yhtä virallisen ja juhlallisen näköisenä kuin aikoinaan Dolohovin sekundantti ja sulettuaan oven jälkeensä ja tultuaan vakuutetuksi, ettei huoneessa ollut ketään muita kuin Pierre, kääntyi hän tämän puoleen:

— Saavuin luoksenne, koska tehtäväkseni on annettu ehdottaa teille jotakin, kreivi. Veljeskunnassamme hyvin korkeassa asemassa oleva henkilö on suositellut teitä otettavaksi veljeskuntaan ennen määräaikaa ja on ehdottanut, että minä toimittaisin teidän asianne. Katson pyhäksi velvollisuudekseni tämän henkilön tahdon täyttämisen. Tahdotteko minun toimenpiteisiini alistuen astua vapaamuurarien veljeskuntaan?

Tuon miehen kylmä ja ankara ääni, jonka Pierre oli nähnyt melkein aina tanssiaisissa miellyttävä hymy huulilla loistavinten naisten seurassa, hämmästytti Pierreä.

— Tahdon kyllä, — Pierre sanoi.

Villarski nyökkäytti päätään.

— Vielä kysymys, kreivi — hän sanoi, — kysymys, johon en käske teitä vastaamaan tulevana vapaamuurarina, vaan kunnan miehenä (galant homme) varsin vakaasti: oletteko luopunut entisistä vakaumuksistanne, uskotteko Jumalaan?

Pierre mietti.

— Kyllä ... kyllä, uskon Jumalaan, — sanoi hän.

— Siinä tapauksessa ... — alotti Villarski, mutta Pierre keskeytti.

— Kyllä, uskon Jumalaan, — sanoi hän vielä kerran.

— Siinä tapauksessa voimme lähteä, — sanoi Villarski. Vaununi ovat käytettävänä.

Koko matkan Villarski oli vaiti. Pierren kysymyksiin, mitä hänen piti tehdä ja miten vastata, sanoi Villarski vain, että häntä ansiokkaammat veljet tutkivat häntä, ja että Pierren ei ole muuta tarvis kuin totta puhua.

Ajettuaan portista suureen taloon, jossa veljeskunnan huoneusto oli, ja kulettuaan pitkin pimeitä portaita, astuivat he valoisaan, pieneen eteiseen, missä palvelijain avutta riisuivat turkkinsa. Eteisestä he menivät toiseen huoneeseen. Jokin kummallisesti puettu mies ilmestyi ovelle. Mennen miehen luo, sanoi Villarski hänelle jotakin hiljaa ranskaksi ja meni sitten pienen kaapin luo, jossa Pierre huomasi pukuja, jollaisia hän ei ennen ollut nähnyt. Otettuaan kaapista liinan pani Villarski sen Pierren silmille ja solmi taakse kietaisten solmuun hänen hiuksensa, mikä koski kipeästi. Sitten veti hän hänet luokseen, suuteli ja, ottaen kädestä, läksi häntä jonkin taluttamaan. Hiussolmu koski, Pierre rypisteli kasvojaan tuskasta ja hymyili jotakin häveten. Hänen suunnattoman suuri ruumiinsa liikkui hapuilevin, aroin askelin Villarskin jälissä, hänen kätensä roikkuivat rentoina, ja kasvot olivat samalla kurtuissa ja hymyssä.

Talutettuaan häntä kymmenkunta askelta Villarski pysähtyi.

— Mitä ikänä teille tapahtuneekin, — hän sanoi, on teidän se kaikki miehuullisesti kestävä, jos vakaasti olette päättäneet liittyä veljeskuntaamme. (Pierre vastasi vakuuttavasti päätään nyökkäyttämällä). Kun kuulette koputusta ovelta, päästätte siteen silmiltänne, — lisäsi Villarski; — toivotan teille miehuutta ja menestystä. — Ja puristettuaan Pierren kättä Villarski lähti huoneesta.

Jäätyään yksikseen jatkoi Pierre yhä hymyilemistään. Pari kertaa kohautti hän hartioitaan, nosti kätensä siteelle ikäänkuin olisi tahtonut sen irroittaa, mutta antoi taas käden vaipua. Viisi minuuttia, mitkä hän vietti side silmillä, tuntui hänestä tunnilta. Hänen kätensä puutuivat, ja jalkansa herpoutuivat; hänestä tuntui kuin olisi hän väsynyt. Häntä kuohuttivat mitä moninaisimmat ja erilaisimmat tunteet. Hän pelkäsi sitäkin, mitä hänelle tapahtuisi ja vielä enemmän hän pelkäsi, miten voisi olla pelkoaan näyttämättä. Hän oli utelias tietämään, mitä hänelle tehdään, mitä hänelle paljastetaan; mutta ennen kaikkea hän iloitsi siitä, että oli tullut hetki, jolloin hän astuu sille uudistuksen ja reippaan hyveellisen elämän polulle, joista oli uneksinnut siitä asti kun oli tavannut Josef Aleksejevitchin. Ovelta kuului voimakkaita lyöntejä. Pierre päästi siteen ja katseli ympärilleen. Huoneessa oli mustaa — pimeätä; vain yhdessä paikassa paloi pieni lamppu jonkin valkoisen sisässä. Pierre meni lähemmäksi ja huomasi lampun olevan mustalla pöydällä, jolla myös oli kirja levällään. Kirja oli raamattu; valkoinen, missä lamppu paloi, oli ihmisen pääkallo tyhjine silmäreikineen ja hampaineen. Luettuaan ensimmäiset Evankeliumin sanat: "Alussa oli Sana ja Sana oli Jumalan tykönä", kiersi Pierre pöydän ja huomasi suuren, jollakin täytetyn, avatun laatikon. Se oli ruumiskirstu, jossa oli luita. Häntä ei näkemänsä lainkaan kummastuttanut. Haluten astua täysin uuteen elämään, täysin entisestä eroavaan, hän oli odottanut kaikkea tavatonta, vielä tavattomampaa kuin se oli, jonka nyt näki. Pääkallo, kirstu, raamattu, — hänestä tuntui kuin olisi hän tätä kaikkea odottanut, odottanut paljon suurempaakin. Koettaen herättää itsessään harrasta liikutusta, hän katseli ympärilleen. — "Jumala, kuolema, rakkaus, ihmisten veljeys", — puheli hän itseksensä, näillä sanoilla yhdistäen kuvitteluja jostakin sekavasta, mutta iloisesta. Ovi aukeni, ja joku astui huoneeseen.

Heikossa valossa, johon Pierre jo kumminkin oli ennättänyt tottua, astui esille lyhyt mies. Nähtävästi astui mies valosta pimeyteen ja siksipä hän seisautui, siirtyi sitten varovasti pöydän luo ja laski sille pienet, nahkahansikkaiden verhoamat kätensä.

Tällä pienellä miehellä oli yllä valkea nahkaesiliina, joka peitti hänen rintansa ja osan jalkoja, kaulassa oli hänellä jokin kaulanauhan tapainen ja kaulanauhan päälle pistäysi korkea, valkea rintaröyhelö, joka reunusti hänen pitkulaisia, alaalta käsin valaistuja kasvojaan.

— Miksi tulitte tänne? — kysyi vastatullut Pierreltä, arvaten tämän olinpaikan kolinasta. — Miksikä te, uskomatta valon totuuteen ja näkemättä valoa, miksi tulitte tänne, mitä meiltä tahdotte? Viisauttako, hyvettä, valistusta?

Sinä hetkenä kun ovi avautui ja tuntematon mies astui sisälle, tunsu Pierre pelkoa ja hartautta sen kaltaista, jollaista oli tuntenut lapsuudessaan, käydessänsä ripillä: hän tiesi olevansa silmästä silmään elämän tapojensa puolesta vento vieraan, mutta samalla ihmisten veljeyden perustalla läheisen ihmisen parissa. Pierre siirtyi katkonaisin henkäyksin ja tykyttävin sydämin ritoria kohti (niin nimittivät vapaamuurarit veljeä, joka valmisti kokelasta, *etsivää* kokelasta, astumaan veljeskuntaan). Astuttuaan lähemmäksi tunsu Pierre ritorin tutuksi mieheksi, Smoljaninoviksi, mutta hänestä oli loukkaavaa ajatella, että tulija oli tuttava: tulija oli vain veli ja nuhteeton opettaja. Pierre ei voinut pitkään aikaan lausua sanaakaan, niin että ritorin oli pakko toistaa kysymyksensä.

— Kyllä, mi ... minä ... tahdon uudistua, — lausui Pierre vaivoin.

— Hyvä, — sanoi Smoljaninof ja jatkoi heti: — Onko teillä käsitystä keinoista, joilla pyhä

järjestömme auttaa teitä päämääränne saavuttamisessa? ... ritori sanoi tämän tyyneesti ja nopeasti.

— Minä ... haluan ... opastusta ... apua ... uudistuksessani, — sanoi Pierre vapisevin äänin ja ponnistaen, mikä johtui sekä liikutuksesta että tottumattomuudesta puhua venäjäksi abstraktisista asioista.

— Mikä käsitys teillä on vapaamuurariudesta?

— Minun käsitykseni mukaan on vapaamuurarius fraternité ja ihmisten yhden vertaisuus, johon hyveelliset tarkoitusperät yhtyvät, — sanoi Pierre, häveten yhä enemmän sitä, etteivät sanansa vastanneet hetken juhlallisuutta. — Minun käsitykseni mukaan...

— Hyvä, — sanoi ritori kiireesti, ollen nähtävästi tähän vastaukseen täysin tyytyväinen. — Oletteko etsinyt keinoja päämääränne saavuttamiseen uskonnosta?

— En, pidin uskontoa vääränä, enkä seurannut sen määräyksiä, — sanoi Pierre niin hiljaa, ettei ritori kuullut hänen sanojaan, ja kysyi sentähden, mitä hän puhuu. — Olin jumalankieltäjä, — Pierre vastasi.

— Etsitte totuutta sen tähden, että elämässänne seuraisitte sen lakeja; etsitte siis suurta viisautta ja hyviä avuja, niinkö? — sanoi ritori hetken vaitiolon jälkeen.

— Niin, niin, — vahvasti Pierre.

Ritori rykäsi, pani kätensä ristiin rinnalle ja alkoi puhua:

— Nyt olen pakotettu paljastamaan veljesliittomme päätarkoituksen. Ja jos se sopii teidän tarkoitukseenne, niin hyödytte veljeskuntaamme liittymällä. Ensimmäinen ja suurin tarkoitusperä ja samalla veljeskuntamme perustus, jolle se on rakennettu ja jota ei mikään inhimillinen voima saata hävittää, on polvesta polveen säilynyt perimätieto eräästä tärkeästä salaisuudesta ... muinaisimmilta vuosisadoilta; se on kulkenut tällä tavoin perintönä aina ensimmäisestä ihmisestä meihin asti, josta salaisuudesta kenties riippuu ihmiskunnan kohtalo. Mutta koska tämä salaisuus on sen laatuinen, ettei kukaan voi sitä tietää ja hyväksyä käyttä, ellei hän pitkällisen ja utteran oman itsensä puhdistamisen kautta ole siihen valmistunut, niin eivät kaikki voi toivoa sitä pian saavuttavansa. Siksi on meillä toinen tarkoitus, joka perustuu siihen, että valmistamme jäseniämme mahdollisuuden mukaan ojentamaan sydämensä, puhdistamaan ja valistamaan järkensä niillä keinoilla, mitkä meille perimätietona ovat paljastaneet tämän salaisuuden etsimisessä vaivan nähneet miehet, ja tämän kautta teemme heidät kykeneviksi tajuamaan tuota samaista suurta salaisuutta.

Puhdistettuumme ja ojennettuumme omat jäsenemme on kolmantena pyrintönämme ojentaa myös koko ihmiskunta, sille esimerkkiä esittäen jäsentemme jumalanelon ja hyveellisyyden muodossa ja näin koetamme kaikin voimin maailmassa vallitsevaa pahuutta vastustaa. Miettikää tätä ja minä tulen taas luoksenne, — sanoi hän ja läksi huoneesta.

— Maailmassa vallitsevaa pahuutta vastustaa ... toisti Pierre, ja hänelle kuvastui tuleva toimintansa tällä elämänuralla. Hän näki sielunsa silmillä sellaisia ihmisiä, jollainen hän itse oli ollut kaksi viikkoa sitten, ja hän oli ajatuksissaan pitävinään heille opettavaista, neuvovaa puhetta. Hän näki syntisiä ja onnettomia ihmisiä, joita hän auttoi sanoin ja töin; näki sortajia, joilta hän pelasti heidän uhrinsa. Kolmesta ritorin mainitsemasta tarkoitusperästä tämä viimeinen — ihmiskunnan parantaminen, oli Pierren sydämelle erikoisen läheinen. Tuo jonkinlainen tärkeä salaisuus, josta ritori oli puhunut, ei näyttänyt oleelliselta, vaikkakin se kiihoitti hänen uteliaisuuttaan; ja toinen tarkoitus taas, oman itsensä puhdistaminen ja parantaminen kiinnitti vain vähän hänen mieltään, sillä tänä hetkenä hän nautti siitä, että hän tunsikin jo täysin parantuneeksi entisistä synneistään ja valmiiksi tekemään yksinomaan hyvää.

Puolen tunnin kuluttua ritori palasi antamaan kokelaalle ne Salomonin tempelin seitsemää porrasta vastaavat seitsemän hyvettä, joita jokaisen vapaamuurarin tuli itsessään kasvattaa. Nämä hyveet olivat: 1) *vaativattomuus*, veljeskunnan salaisuuden säilyttäminen, 2) *kuuliaisuus* lahkoon ylimpiä virkamiehiä kohtaan, 3) hyvä käytös, 4) rakkaus ihmiskuntaan, 5) miehuullisuus, 6) anteliaisuus ja 7) rakkaus kuolemaan.

— *Seitsemänneksi* pyrkikää, — sanoi ritori, — alituisesti ajattelemalla kuolemaa päästä siihen, ettei se enää näyttäisi teistä hirmuiselta viholliselta, vaan ystävältä ... joka vapauttaa tästä kurjasta elämästä hyveellisyyden vaivoissa riutuvan sielun, viedäkseen sen palkinnon ja rauhan majoihin.

— "Niin, niin sen täytyy olla", — ajatteli Pierre, kun ritori nämä sanat lausuttuaan uudestaan läksi hänen luotaan jättäen hänet yksinäisiin mietteisiin. — "Niin sen täytyy olla, mutta olen vielä niin heikko, että rakastan elämääni, jonka tarkoitus nyt vasta vähitellen minulle selvenee". — Mutta muut viisi hyvettä, jotka Pierre sormillaan laskien muisti, tunsikin hän sielussaan: sekä *miehuullisuuden*, *anteliaisuuden*, *hyvän käytöksen*, *rakkauden ihmiskuntaan* että ennen kaikkea *kuuliaisuuden*, mikä muuten ei hänestä velvollisuudelta näyttänyt kukaan, vaan onnelta. (Hänestä oli nyt niin ihanaa vapautua omasta tahdosta ja alistaa se sen ja niiden tahdolle, jotka tunsivat inttamättömän totuuden). Seitsemännen hyveen Pierre oli unohtanut eikä mitenkään voinut sitä muistaa.

Kolmannen kerran ritori palasi pikemmin ja kysyi Pierreitä, oliko hän yhä luja aikomuksessaan ja päättikö alistua kaikkeen, mitä häneltä vaaditaan.

— Olen valmis kaikkeen, — Pierre sanoi.

— Vielä täytyy teille ilmoittaa, — sanoi ritori, — ettei veljeskuntamme ja'a opetustaan ainoastaan

sanoin, vaan muillakin keinoilla, jotka totiseen viisauden ja hyveen etsijään vaikuttavat kenties voimakkaammin kuin vain sanalliset selitykset. Tämän kappelikammion koristuksineen, jotka näette, pitäisi jo selittää sydämellenne, jos se on vilpiton, enemmän kuin sanat; luullakseni tulette näkemään myöhempänäkin oppiaikananne senkaltaista selityksen tapaa. Veljeskuntamme jäljittelee muinaisia seuroja, jotka ilmaisivat oppinsa hieroglyyfeillä. Hieroglyyfi on, — sanoi ritori, — jonkinlaisen aistimilla havaitsemattoman esineen nimitys, joka esine sisältää kuvailemansa kaltaisia ominaisuuksia.

Pierre tiesi varsin hyvin, mitä hieroglyyfi on, mutta ei tohtinut puhua. Hän vaiti ollen kuunteli ritoria, tuntien kaikesta, että heti kokeet alkavat.

— Jos olette luja, täytyy minun ryhtyä teidän valmistamiseenne, virkkoi ritori, läheten Pierreä. — Auliuden merkiksi pyydän teidän antamaan minulle kaikki arvoesineenne.

— Mutta minulla ei ole mitään mukanani, — sanoi Pierre, arvellen, että häntä vaaditaan luovuttamaan kaikki, mitä hänellä on.

— Luovutatte sen, mitä mukananne on: kellon, rahat, sormukset...

Pierre kopeloi kiireesti kukkaron ja kellon, mutta ei voinut saada pitkään aikaan irti vihkisormusta lihavasta sormestaan. Kun kaikki oli luovutettu, vapaamuurari virkkoi:

— Kuuliaisuuden merkiksi pyydän teidän riisuutumaa.

Pierre otti yltään hännystakin, liivit ja vasemman saappaan ritorin osoituksen mukaan. Vapaamuurari avasi paidan hänen vasemman rintansa kohdalta ja, kumartuen, nosti vasemman jalan lahkeen yläpuolelle polven. Hätäisesti tahtoi Pierre riisua oikeankin saappaan ja kääriä housunsa, säästääkseen tästä vaivasta hänelle tuntemattoman ihmisen, mutta vapaamuurari sanoi, ettei tarvitse, ja antoi tohvelin hänen vasempaan jalkaansa. Kädet riipuksissa, jalat harillaan seiso Pierre ritori-veljen edessä, odotellen tältä uusia määräyksiä. Vastustamattomasti ilmestyi hänen huulilleen hymy, josta kuvastui lapsellisen kainoa häveliäisyyttä, epäilyä ja oman itsensä ivaamista.

— Ja vihdoin, puhtaan sydämen tunnustukseksi pyydän teidän ilmaisemaan minulle suurimman intohimonne, — sanoi tämä.

— Intohimoni! — Niitä minulla *on ollut* niin paljon, — Pierre sanoi.

— Sen himon, joka enemmän kuin toiset on pakoittanut teidät horjahtelemaan hyveen poluilta, — sanoi vapaamuurari.

Pierre vaikenä epäröiden.

"Viinikö? Ylönsyöminen? Joutilaisuus? Laiskuus? Kiivaus? Häijyys? Naiset?" — luutteli hän paheitaan, ajatuksissaan kutakin punniten ja tietämättä, mille antaisi etusijan.

— Naiset, — Pierre lausui hiljaisella, tuskin kuuluvalla äänellä.

Vapaamuurari ei hievahtanutkaan ja oli pitkän aikaa puhumatta tämän vastauksen kuultuaan. Vihdoin siirtyi hän Pierren luo, otti pöydällä olevan liinan ja satoi hänen silmänsä.

— Viimeisen kerran sanon teille; kääntäkää kaikki huomionne itseenne, pankaa tunteenne kahleihin, älkääkä etsikö autuutta intohimoissa, vaan sydämässänne. Autuuden lähde ei ole ulkopuolella meitä, vaan sisässämme...

Pierre tunsu jo itsessään tämän virkistävän autuuden lähteen, joka nyt riemulla ja hartaudella kokonaan täytti hänen sielunsa.

IV.

Pian tämän jälkeen saapui pimeään kappeliin Pierreä noutamaan, ei enää äskeinen ritori, vaan toimitsija Villarski, jonka Pierre tunsu äänestä. Uusiin kysymyksiin hänen aikeensa lujuudesta Pierre vastasi: "Kyllä, kyllä, suostun", — ja kasvot loistavina lapsellisesta hymystä, lihava rinta avoinna, epätasaisesti ja arasti astellen, toisessa jalassa saapas, toisessa tohveli, läksi Pierre eteenpäin Villarskin asettama miekka paljaalla rinnallaan. Huoneesta lähdettiin häntä viemään käytäviä pitkin, kuljettiin milloin eteenpäin, milloin taaksepäin, ja lopulta saatettiin hänet kokoushuoneen ovelle. Villarski yskähti, hänelle vastattiin vapaamuurarin tavallisilla vasaran koputuksilla, ovi heidän edessään avautui. Joku kyseli häneltä bassoäänellä (Pierren silmät olivat yhä peitettyt) kuka hän on, missä ja koska syntynyt? j.n.e. Sitten alettiin häntä taas viedä jonnekin, silmiä siteestä päästämättä, ja käydessä puhuttiin hänelle vertauskuvissa hänen vaelluksensa vaivoista, pyhästä ystävydestä, iankaikkisesta maailman Luojasta, miehuullisuudesta, jolla hänen piti kestää vaivat ja vaarat. Tämän kulun kestäessä Pierre huomasi, että häntä kutsuttiin milloin *etsijäksi*, milloin *ikäväiväksi*, milloin *vaatijaksi* ja aina kolkutettiin eri tavalla vasaroilla tai miekoilla. Kun hänet oli kuljetettu jonkin esineen luo, hän huomasi, että tapahtui hämminkiä ja sekaannusta hänen taluttajainsa joukossa. Hän kuuli, miten kuiskaamalla riideltiin hänen ympärillään, ja miten eräs kiven kovaan intti, että hänet oli kuljetettava jonkin maton poikki. Tämän jälkeen otettiin hänen oikea kätensä ja asetettiin jollekin esineelle, vasemmalla käskettiin hänen kiinnittää harppi vasempaan rintaansa ja käskettiin hänen, toistamalla toisen lukemat sanat, tehdä uskollisuusvala veljeskunnan laeille. Sitten sammutettiin kynttilät ja sytytettiin väkiviinalamppu, kuten Pierre hajusta tunsu, ja sanottiin että hän saa nähdä pienen valon. Side poistettiin silmiltä, ja Pierre näki kuin unessa väkiviinaliekien heikossa valossa muutamia ihmisiä,

jotka, samallaiset esiliinat vyöllä kuin ritorillakin, seisoivat hänen edessään, pitäen koholla hänen rintaansa suunnatuita miekkoja. Heidän keskellään seisoivat miehet, yllä valkea, vereen tahriitunut paita. Tämän nähtyään Pierre rinnoin liikahti eteenpäin, kohti miekkoja, haluten niihin syöksyä. Mutta miekat väistyivät hänestä, ja heti pantiin taas side hänen silmilleen.

— Nyt sinä näit pienen valon, — sanoi hänelle ääni. Sitten sytytettiin jälleen kynttilät, sanottiin että hänen täytyi nähdä täydellinen valo, otettiin taas side silmiltä, ja samalla toistakymmentä ääntä äkkiä lausui: *sic transit gloria mundi*.^[12]

Pierre alkoi vähitellen tointua ja selvemmin nähdä huoneen, jossa hän oli, ja siinä olevat ihmiset. Pitkän, mustalla peitetyn pöydän ääressä istui arviolta kaksitoista miestä, kaikki puettuina samallaisiin pukuihin kuin nekin, jotka Pierre oli ennen nähnyt. Muutamat olivat hänelle tuttuja Pietarin seurapiireistä. Puheenjohtajan paikalla istui tuntematon nuori mies erikoinen risti kaulalla. Oikealla istui italialainen abotti, jonka Pierre kaksi vuotta sitten oli nähnyt Anna Pavlovan luona. Vielä oli siellä eräs sangen arvokas, ylhäinen virkamies ja muuan sveitsiläinen kotiopettaja, joka ennen oli palvellut Kuragineilla. Kaikki olivat juhlallisen vakavat ja kuuntelivat vaiti ollen puheenjohtajaa, jolla oli kädessä vasara. Seinään oli tehty palava tähti, pöydän toisella puolella oli pieni erilaisilla kuvioilla koristettu matto, toisella oli jokin alttarin tapainen raamattuineen ja pääkalloineen. Pöydän ympärillä oli 7 suurta kynttiläjalkaa, jotenkin samallaisia kuin kirkoissa käytetyt. Kaksi veljestä vei Pierren alttarin luo, asetti hänen jalkansa suorakulmaiseen asentoon ja käski hänen laskeutua pitkälleen selittäen, että hän täten heittäytyy temppelein porteille.

— Hänen pitää ensin saada lappio, — sanoi kuiskaten muuan veli.

— Ah! olkaahan, älkää sekoittako, — sanoi toinen.

Pierre katseli ympärilleen ällistyneillä, lyhytnäköisillä silmillään, tottelematta käskyä, ja äkkiä valtasi hänet epäily. "Missä olen? Mitä teen? Eikö minusta tehdä pilkkaa? Enkö sittemmin häpeä tätä muistelllessani?" Mutta tämä epäily kesti vain silmänräpäyksen. Pierre katseli häntä ympäröivien henkilöiden vakavia kasvoja, muisti kaikki, mitä hän jo oli läpikäynyt ja ymmärsi, ettei puolitiehen voi pysähtyä. Hän kauhistui epäluuloaan ja saadakseen takaisin entisen hartauden tunteen laskeutui temppelein ovelle. Ja tosiaan valtasi hänet vielä entistä voimakkaampi hartauden tunne. Kun hän oli siinä jonkun aikaa maannut, käskettiin hänen nousta ja puettiin hänen ylleen samallinen valkea nahkaesiliina kuin oli muillakin, annettiin hänelle lappio käteen ja kolme paria hansikkaita, ja nyt kääntyi suurmestari häneen. Suurmestari kehoitti häntä huolehtimaan, ettei mikään tahraisi tämän esiliinan valkeutta, esiliinan, joka kuvasi lujuuutta ja puhtautta, sitten puhui hän arvoituksenalaisesta lapiosta, jolla hän kehoitti Pierreä puhdistamaan sydämensä paheista ja suopeasti tasoittamaan lähimmäistensä sydämiä. Ensimmäisistä miesten hansikkaista hän sanoi, ettei Pierre niiden merkitystä voi tietää, vaan on hänen ne säilytettävä, toisista miesten hansikkaista hän sanoi, että Pierren piti ne panna käsiinsä kokouksiin ja vihdoin kolmansista, naisten hansikkaista hän lausui: "Rakas veli, nämäkin naisen hansikkaat kuuluvat teille. Antakaa ne sille naiselle, jonka paraimmaksi katsotte. Tällä lahjalla vakuutatte sydämenne puhtautta sille, jonka valitsette itsellenne ansiokkaaksi muurarittareksi." Ja oltuaan hetken aikaa vaiti hän lisäsi: — "Mutta varo, rakas veli, etteivät kaunistana nämä hansikkaat likaisia käsiä". Näitä viimeisiä sanoja lausuaan näytti suurmestari Pierren mielestä hämmentyneen. Pierre joutui vielä enemmän hämilleen, punehtui kyyneliin saakka, niinkuin lapset punehtuvat, alkoi levottomasti katsella ympärilleen, ja syntyi kiusallinen hiljaisuus.

Tämän hiljaisuuden keskeytti eräs veljistä, joka vieden Pierren matolle, alkoi vihosta lukea hänelle selityksiä kaikista maton kuvioista: auringosta, kuusta, vasarasta; lyijyjuodista, lapiosta, möhkäle- ja kuutiokivistä, pylvästä, kolmesta ikkunasta j.n.e. Sitten määrättiin Pierrelle paikka, näytettiin hänelle veljeskunnan tuntomerkit, ilmaistiin tunnussana ja käskettiin lopuksi istumaan. Suurmestari alkoi lukea ohjesääntöjä. Säännöt olivat sangen pitkät, eikä Pierre ilon, liikutuksen ja häpeän vuoksi kyennyt ymmärtämään mitä luettiin. Hän tajusi vain viimeiset sanat, jotka painuivat hänen muistiinsa.

"Pyhäköissämme emme tiedä muita portaita", — luki suurmestari, — "paitsi ne, jotka ovat hyveen ja paheen välillä. Varo tekemästä minkäänlaista erotusta, joka rikkoo yhdenvertaisuuden. Riennä apuun veljelle kuka hyvänsä hän onkin, ojenna harhailevia, nosta lankeavia äläkä koskaan haudo pahoja aikeita tai vihaa veljeä kohtaan. Ole nöyrä ja kohtelias. Herätä jokaisessa sydämessä hyveen tuli. Ja'a onni lähimmäistesi kanssa, älköönkä koskaan kateutta syntykö tästä puhtaasta nautinnosta. Anna anteeksi vihollisellesi, älä hänelle kosta, paitsi tietysti hyvää tekemällä. Täytettyäsi näin korkeimman lain, sinä löydät muinaisen, sinulta hukkaan menneen suuruuden jäljet."

Hän lopetti ja noustuaan syleili ja suuteli Pierreä. Ilon kyneleet silmissä katseli Pierre ympärilleen tietämättä, mitä vastaisi onnen toivotuksiin ja uusille tuttavilleen, jotka hänet ympäröivät. Hän ei hyväksynyt mitään tuttavuuksia; kaikkia ihmisiä hän piti ainoastaan veljinään, joiden kera kärsimättömyydestä palaen halusi ryhtyä työhön.

Suurmestari koputti vasaralla, kaikki istuutuivat paikoilleen ja eräs luki saarnan nöyryyden tarpeellisuudesta.

Suurmestari ehdotti, että täytettäisiin viimeinen velvollisuus, ja arvokas, ylhäinen virkamies, jota kutsuttiin almujen kerääjäksi, alkoi kiertää veljestä veljeen. Pierreä halutti merkitä almulistalle kaikki mukanansa olevat rahat, mutta hän pelkäsi osottavansa tällä ylpeyttä ja kirjoitti vain niin paljon kuin muutkin.

Istunto päättyi ja kotimatalla näytti Pierrestä kuin olisi hän palannut joltakin kaukaiselta matkalta, jolla oli viettänyt kymmeniä vuosia, muuttunut perinpohjin ja luopunut entisistä

V.

Seuraavana päivänä veljeskuntaan ottamisensa jälkeen Pierre istui kotona lukien ja koettaen perusteellisesti saada selville sen neliön merkitystä, jonka yksi sivu kuvasi Jumalaa, toinen siveys- ja kolmas luonnonlakeja sekä neljäs kaikkea sekaisin. Tuon tuostakin irtaantui hän ajattelemasta kirjaa ja neliötä ja muodosteli mielikuvituksessaan uuden elämän suunnitelmaa. Eilen oli hänelle veljeskunnassa sanottu, että hallitsijan kuuluviin oli ehtinyt huhu kaksintaistelusta ja että Pierren olisi viisainta jättää Pietari. Pierre päättikin matkustaa eteläisille tiloilleen ja toimia siellä talonpoikiensa hyväksi. Hän paraillaan riemumielin ajatteli tätä uutta elämää, kun odottamatta astui huoneeseen ruhtinas Vasili.

— Ystävänä, mitä olet tehnyt Moskovassa? Miksi jouduit riitaan Helenan kanssa, rakkaani? Olet hairahtunut, — puheli ruhtinas Vasili astuessaan huoneeseen. — Olen saanut kaikki tietää, voin sinulle sanoa varmaan, että Helena on edessäsi viaton kuin Kristus juutalaisten edessä.

Pierre tahtoi vastata, mutta ruhtinas Vasili keskeytti hänet.

— Ja miksi et kääntynyt suoraan ja yksinkertaisesti minun puoleeni kuin ystävän? Tiedän kaikki, ymmärrän kaikki, — sanoi hän, — käyttäydyit kuin sopiikin miehen, jolla on herkkä kunniantunto, mutta ehkä liian hätäisesti, mutta tätä emme tuomitse. Mutta muista, millaiseen asemaan saatat hänet ja minut koko seurapiirin silmissä, niin ja vieläpä hovinkin, — lisäsi hän alentaen ääntään. — Helena asuu Moskovassa, sinä täällä. Tiedä, rakkaani, — hän veti hänet kädestä istumaan, — tässä on joku väärinkäsitys; luullakseni tunnet sen itekin, Kirjoita heti minun kanssani kirje, ja hän saapuu tänne, kaikki selviää, ja sen sanon sinulle, voit hyvin helposti tämän kärsiä, rakkaani.

Ruhtinas Vasili katsahti kehoittavasti Pierreen.

— Luotettavista lähteistä olen kuullut, että leskikeisarinna alusta alkain mielenkiinnolla on seurannut tätä juttua. Tiedäthän, hän on hyvin suosiollinen Helenalle.

Jonkun kerran oli Pierre aikonut avata suunsa, mutta toisaalta ei ruhtinas Vasili antanut tähän aikaa ja toisaalta Pierre itse pelkäsi ruveta puhumaan niin päättävän kielteisesti ja myöntymättömästi kuin hän kumminkin lujasti oli päättänyt vastata apelleen. Sitä paitsi muistivat hänen mieleensä vapaamuurarien sääntöjen sanat: "ole nöyrä ja kohtelias". Hän rypisteli kasvojaan, punehtui, nousi ja istuutui, taistellen sielussaan elämänsä vaikeinta taistelua — pitkö hänen sanoa ikävyyksiä, sanoa toista kuin tuo mies odotti, olipa hän ken tahansa. Hän oli niin tottunut tottelemaan ruhtinas Vasilin leväperäisen itsetietoista ääntä, että hän nytkin tunsii olevansa voimaton sitä vastustamaan; mutta hän tunsii myös, että siitä, mitä hän ensi hetkenä sanoo, riippuu hänen koko vastainen kohtalonsa: lähteekö hän kulkemaan vanhaa, entistä polkua, vaiko tuota uutta, jonka niin houkuttelevana vapaamuurarit olivat hänelle näyttäneet, ja jolla hän lujasti uskoi löytävänsä syntymisen uuteen elämään.

— No, rakkaani, — sanoi ruhtinas Vasili leikkisästi, sanoppa minulle: "suostun", ja minä kirjoitan hänelle omassa nimessäni, ja mepä vedämme ison apajan.

Mutta ruhtinas Vasili ei ennättänyt lausua sukkeluuttaan loppuun, kun Pierre, kasvot raivosta vääntyneinä, jolloin hän muistutti isäänsä, seuralaisensa silmiin katsomatta, kuiskaten lausui:

— Ruhtinas, en ole käsenyt teitä luokseni, poistukaa, olkaa hyvä, poistukaa! — Hän hypähti ylös ja avasi hänelle oven. — Menkää nyt, — hän toisti itseään uskomatta ja oli iloinen nähdessään hämmentymisen ja pelon ilmeen ruhtinas Vasilin kasvoilla.

— Mikä sinun on? Oletko sairas?

— Menkää! — lausui vielä kerran vapiseva ääni. Ja ruhtinas Vasilin oli lähteminen tiehensä, saamatta minkäänlaista selvyyttä.

Viikon kuluttua, jätettyään hyvästi uudet vapaamuurari-ystävänsä ja jätettyään heille suuria summia almuihin, läksi Pierre maataloilleen. Hänen uudet veljensä antoivat hänelle kirjeitä Kieviin ja Odessaan, sikäläisille vapaamuurareille vietäviksi ja lupasivat kirjoittaa Pierrelle ja ohjata häntä uudella toimialallaan.

VI.

Pierren ja Dolohovin jutun annettiin painua, ja huolimatta hallitsijan silloisesta ankaruudesta kaksintaisteluja kohtaan, ei kumpikaan taistelija eivätkä heidän sekundanttinsa joutuneet kärsimään. Mutta tieto kaksintaistelusta, jota Pierren ja hänen vaimonsa välinen eripuraisuus vahvasti, levisi yleisöön. Pierre, jota oli kohdeltu halveksuvasti, suojelevasti, silloin kun hän oli avioton poika ja jota oli imarreltu ja ylistelty silloin kun hän oli ollut Venäjän keisarikunnan parhaita sulhasmiehiä, kadotti paljon seurapiirien suosiota naimisiin mentyään, kun tyttärillä ja äideillä ei ollut häneltä mitään odotettavana, ja näin tapahtui sitä suuremmalla syyllä, kun hän ei osannut eikä halunnut etsiä seurapiirein mielisuosiota. Nyt syytettiin häntä yksin siitä, mitä tapahtunut oli, sanottiin että hän on mustasukkainen viiriöpää, samallaisten verenhimoisten raivon puuskien vallassa kuin isänsäkin. Ja kun Pierren lähdön jälkeen Helena palasi Pietariin,

ottivat kaikki tuttavat hänet vastaan ilomielin, vieläpä tavalla, joka vivahti kunnioitukseen, omistaen tämän kunnioituksensa erityisesti hänen onnettomalle kohtalolleen. Kun keskustelu kääntyi hänen mieheensä, muuttui Helena arvokkaan näköiseksi. Tämän vakavan ilmeen merkitystä hän ei tosin käsittänyt, mutta hänelle ominaisella käytöstävän joustavuudella oli hän sen itselleen omistanut. Tämä ilme sanoi, että hän oli päättänyt valittamatta kantaa onnettomuutensa, ja että hänen miehensä oli Jumalan hänelle lähettämä risti. Avomielisemmin lausui ruhtinas Vasili mielipiteensä. Hän kohautti hartioitaan, kun tuli puhe Pierrestä, ja osoittaen otsaansa sanoi:

— *Un cerveau fêlé — je le disais toujours.*^[13]

— Minä sanoin edeltäpäin, — puheli Anna Pavlovna Pierrestä, — sanoin silloin jo heti ja ennenkuin muut (hän piti kiinni ensimmäisen oikeudestaan) että hän on mieletön nuorukainen, jonka aikakauden irstaat aatteet ovat turmelleet. Silloin jo sen sanoin, kun kaikki hurmaantuivat häneen hänen juuri palattuaan ulkomailta, silloin kun hän, muistatthän, iltamassa luonani kuvitteli itsestään tulevan jonkin Maratin. Mitenkäs kävi? Olin jo silloin näitä häitä vastaan ja ennustin tarkalleen, mitä tapahtuman piti.

Anna Pavlovna järjesteli entiseen tapaan vapaina päivinä illanviettoja, aivan entisen kaltaisia ja sellaisia, jollaisia vain hänellä oli kyky toimeenpanna, illanviettoja, joihin ensinnäkin kokoontui *la crème de la véritable bonne société, la fine fleur de l'essence intellectuelle de la société de Pétersburg*,^[14] kuten itse Anna Pavlovna sanoi. Paitsi tämän hienostuneen valioseuran kautta, erkanivat Anna Pavlovnan illatsut muista siinäkin suhteessa, että Anna Pavlovna joka kerta niissä esitti jonkun uuden, kuuluisan henkilön, ja ettei missään muualla näkynyt niin silmiinpistävästi ja suuressa mitassa valtiollisen ilmapuntarin nousu ja lasku, mistä kulloinkin näkyi Pietarin laillistetun hoviseurapiirin mieliala.

1806 vuoden lopulla, kun jo oli saatu tietää kaikki surulliset yksityiskohdat Napoleonin voitosta ja Preussin armeijan häviöstä Jenan ja Auerstädtin luona, ja kun suurin osa Preussin linnoituksista oli antautunut, kun venäläiset joukot jo olivat marssineet Preussiin ja Venäjän toinen sota Napoleonia vastaan alkanut, järjesti Anna Pavlovna taas illanvieton. *La crème de la véritable bonne société*na olivat hurmaava ja onneton, miehensä hylkäämä Helena, Mortemart, hurmaava ruhtinas Hippolyt, joka juuri oli Wienistä palannut, kaksi valtiomiestä, täti, eräs nuori mies, joka yksinkertaisesti kulki vierashuoneissa nimellä *un homme de beaucoup de mérite*,^[15] eräs hiljan nimitetty hovineiti äitineen ja muutamat muut vähemmin huomattut henkilöt.

Henkilö, jolla Anna Pavlovna tänä iltana ensi kerran kestitsi vieraitaan, oli Boris Drubetskoi, juuri saapunut pikaviestinä Preussin armeijasta, missä hän oli sangen tärkeän henkilön adjutanttina.

Aste, jota tässä illanvietossa valtiollinen ilmapuntari näytti, oli tällainen: miten paljon Europan hallitsijat ja sotapäälliköt yrittänevätkin Bonapartea mairitella tehdäkseen *minulle* ja yleensä *meille* ikävyyksiä ja murheita, niin meidän s.o. venäläisten mielipide Bonaparten suhteen ei voi muuttua. Me emme herkeä osoittamasta ajatustemme teeskentelemätöntä kantaa tähän nähden ja voimme vain sanoa Preussin kuninkaalle ja muille: sitä pahempi teille. *Tu l'as voulu, George Dandin*,^[16] siinä kaikki, mitä voimme sanoa. Tällainen oli valtiollisen ilmapuntarin tila Anna Pavlovnan illanvietossa. Kun Boris, joka piti esitettämän vieraille, astui saliin, oli jo melkein koko seura koolla, ja keskustelu, Anna Pavlovnan johtamana, käsitteli venäläisten valtiollisia suhteita Itävaltaan ja sen kanssa solmittavan liiton toiveita.

Keikarimaiseen adjutanttin virkapukuun puettu, miehistynyt, raikas ja ruusukas Boris astui vapaasti vierashuoneeseen, ja vietiin, kuten tapa vaati, ensin tervehtimään tätiä ja sitten istumaan yhteiseen piiriin.

Anna Pavlovna salli hänen suudella kuivaa kättään, tutustutti hänet muutamiin hänelle tuntemattomiin henkilöihin ja määritteli jokaisen kuiskaten.

— *Le Prince Hyppolite Kouraguine — charmant jeune homme. M-r Krouq chargé d'affaires de Kopenhague — un esprit profond*, ja yksinkertaisesti: *M-r Shitoff un homme de beaucoup de mérite*.^[17]

Anna Mihailovnan hommain ja varovaiselle luonteelleen ominaisten kykyjen ja makujen avulla oli Boris kuluneena palveluskautenaan ehtinyt saavuttamaan sangen edullisen aseman armeijassa. Hän oli sangen arvokkaan henkilön adjutanttina — oli ollut sangen tärkeällä asialla Preussissa, mistä juuri oli palannut pikaviestinä. Hän oli täydellisesti omaksunut tuon ohjesäännöistä riippumattoman käskynalaisuuden, joka häntä Olmützissä oli niin miellyttänyt, ja jonka mukaan vänrikki voi olla verrattomasti korkeammalla kenraalia ja jonka avulla ei palveluksessa menestyäkseen tarvinnut ponnistuksia, ei vaivoja, ei urhoollisuutta, eikä järkkymätöntä lujuuutta, tarvittiin vain käyttäytymistaitoa niitä kohtaan, jotka palveluksesta palkitsevat. — Usein hän itsekin kummasteli nopeata menestystään ja sitä, miten eivät toiset voineet sitä ymmärtää. Tämän keksinnön jälkeen koko hänen elämäntapansa, kaikki suhteensa entisiin tuttuihin, kaikki tulevaisuuden suunnitelmat, — tykkönään muuttuivat. Hän ei ollut varakas, mutta viimeiset rahansa hän käytti ollakseen muita paremmin puettu; hän kernaammin olisi itseltään riistänyt monta huvia kuin olisi ajanut huonoissa ajopeleissä tahi näyttäytynyt vanhassa virkapuvussa Pietarin kaduilla. Hän lähenteli ja etsi tuttavikseen vain itseään ylempiä ihmisiä, jotka voivat olla hänelle hyödyksi. Hän rakasti Pietaria ja inhosi Moskovaa. Rostovien talon ja Natashan lapsellisen rakkauden muistelo oli hänestä vastenmielistä, eikä hän armeijaan lähtönsä jälkeen ollut kertaakaan käynyt Rostovien talossa. Anna Pavlovnan vierashuoneessa, missä edellytykset ylenemiseen hänen mielestään olivat suuret, hän nyt heti käsitti osansa tärkeyden ja salli Anna Pavlovnan vapaasti tuoda näkyville kaiken, mitä hänessä saattoi olla mieltäkiinnittävää. Hän tutkisteli tarkkaavasti jokaista henkilöä ja laski lähentelemisen edut ja mahdollisuudet. Hän

istuutui hänelle osoitetulle paikalle kauniin Helenan viereen ja alkoi kuunnella yhteistä keskustelua.

— Wienissä pidetään ehdotetun sopimuksen perusteita siihen määrään mahdottomina, että liitto ei voi aikaan saada meidän loistavimmatkaan voittomme, ja siellä epäillään keinojakin, joilla me ne saattaisimme saavuttaa.

Tällainen on Wienin kabinetin alkuperäinen lausunto, — puhui Tanskan hovin asiamies.

— *C'est le doute qui est flatteur!*^[18] — sanoi *l'homme à l'esprit profond*, hienosti hymyillen.

— *Il faut distinguer entre le cabinet de Vienne et l'Empereur d'Autriche;* — sanoi Mortemart. — *L'Empereur d'Autriche n'a jamais pu penser à une chose pareille ce n'est que le cabinet qui le dit.*^[19]

— *Eh, mon cher vicomte,* — sekaantui Anna Pavlovna puheeseen, — *l'Urope* (hän lausui erityisenä ranskalaisena hienoutena *l'Urope* eikä *l'Europe*) *l'Urope ne sera jamais notre alliée sincère.*^[20]

Tämän jälkeen Anna Pavlovna johti keskustelun Preussin kuninkaan miehuullisuuteen ja lujuteen siinä tarkoituksessa, että jouduttaisiin Boriksen asiaan.

Boris kuunteli tarkkaavaisena aina kutakin puhujaa, odotellen vuoroaan, mutta sillä välin hän ehti jonkun kerran katsahtaa naapuriinsa, Helena-kaunottareen, joka myös muutamia kertoja kohtasi kauniin, nuoren adjutantint katseen.

Varsin luonnollista oli, että puhuttaessa Preussin asemasta, Anna Pavlovna pyysi Boriksen kertomaan matkastaan Glogauhun ja Preussin sotajoukon tilasta. Boris kertoi kiirehtimättä, puhtaalla ja säntillisellä ranskan kielellä sangen monta jännittävää yksityisseikkaa sotajoukoista ja hovista, koko kertomuksensa aikana huolellisesti välttämällä ilmaisemasta omaa mielipidettään kuvaamistaan tapahtumista. Vähässä ajassa Boris oli voittanut yleisen huomion ja Anna Pavlovna tunsu, että hänen uutiskestityksensä miellytti kaikkia vieraita. Ennen muita osoitti Helena huomiota Boriksen kertomukselle. Hän kysyi häneltä muutamia kertoja matkan yksityiskohtia ja oli nähtävästi hyvin innostunut preussilaisen armeijan tilasta. Tuskin oli Boris lopettanut, kun Helena, tapansa mukaan hymyillen kääntyi häneen:

— *Il faut absolument que vous veniez me voir!*^[21] — sanoi hän sellaisella äänenväreellä, kuin olisi se muutamien painavien perusteiden vuoksi, joita Boris ei voinut tietää, aivan välttämätöntä.

— Tiistaina 8 ja 9 välillä. Tuotatte minulle suuren mielihyvän.

Boris lupasi täyttää hänen toivomuksensa ja aikoi ryhtyä hänen kanssaan keskustelemaan, kun Anna Pavlovna kutsui häntä luokseen sillä tekosyyllä, että tati muka halusi puhella hänen kanssaan.

— Tunnettehan hänen miehensä? — sanoi Anna Pavlovna, sulkien silmänsä ja surunvoittoisin liikkein osoittaen Helena. — Ah, hän on niin onneton ja ihastuttava nainen! Älkää vain hänen lähettyvillään puhuko hänen miehestään, älkää millään muotoa. Se koskisi häneen liian raskaasti.

VII.

Kun Boris ja Anna Pavlovna palasivat yhteiseen piiriin, oli ruhtinas Hippolyt yleisen huomion esineenä.

Hän kumartui etukenoon nojatuolissaan ja sanoi: *Le Roi de Prusse!*^[22] ja tämän sanottuaan hän alkoi nauraa. Kaikki kääntyivät häneen.

— *Le Roi de Prusse?* — kysyi Hippolyt, alkoi taas nauraa ja painautui sitten vakavan rauhallisena nojatuoliinsa. Anna Pavlovna ajatteli vielä hetkisen, mutta kun Hippolyt lopullisesti näytti vaienneen, alkoi hän puhua siitä, miten jumalaton Bonaparte Potsdamissa oli anastanut Fredrik Suuren miekan.

— Tämä Fredrik Suuren miekka, jonka minä... — alkoi Anna Pavlovna, mutta Hippolyt keskeytti hänet sanomalla:

— *Le Roi de Prusse ...* ja vaikenä taas saamattomana, niin pian kun häneen käännettiin.

Anna Pavlovna nyrpisti nenäänsä. Mortemart, Hippolytin ystävä, kääntyi kiivaasti häneen:

— No, entäs mitä tahdotte sanoa tällä *Roi de Prusse*llänne?

Hippolyt naurahti, aivan kuin häntä olisi hävettänyt tämä ainainen nauramisensa.

— En mitään, enhän minä, tahdoin ainoastaan sanoa... (Hänellä oli aikomus toistaa eräs Wienissä kuulemansa sanansutkaus ja koko illan oli hän odottanut sopivaa tilaisuutta). *Je voulais dire seulement, que nous avons tort de faire la guerre pour le Roi de Prusse.*^[23]

Boris hymähti varovaisesti, niin että saattoi luulla hänen hymyilevän joko pilkallaan tai myöskin sanansutkaukselle. Kaikki alkoivat nauraa.

— Teidän sanaleikkinne on ilkeä, sangen terävä, mutta väärä, — sanoi Anna Pavlovna, häristäen kurtuisella sormellaan. — Me emme käy sotaa *pour le Roi de Prusse*, vaan oikeuden periaatteiden tähden. Ah, miten hän on ilkeä, tuo ruhtinas Hippolyt!

Keskustelu hyrisi kaiken iltaa, ja erittäin innokkaasti puheltiin valtiollisista uutisista. Lopulla iltaa kiihtyi keskustelu kuumimmilleen, kun tuli puhe keisarin suomista armon osoituksista.

— Saihan NN viime vuonna muotokuvalla varustetun nuuskarasian, — sanoi *l'homme à l'esprit profond*, — miksei SS voi saada samaa lahjaa?

— Suokaa anteeksi, keisarin kuvalla varustettu nuuskarasia on palkinto, muttei kunnian osoitus — sanoi valtiomies, — mieluummin sanoisin lahja.

— On ollut ennenkin esimerkkejä, mainitsen vain Schwarzenbergin.

— Mahdotonta, — intti eräs toinen.

— Lyökäämme veikka. Ritarinauha on toista... Kun kaikki olivat nousseet paikoiltaan lähteäkseen kotiinsa, kääntyi taas Helena, joka illan kuluessa oli puhunut sangen vähän, Borikseen, pyytäen häntä mielittelevän käskevästi luokseen tiistaina.

— Tulonne on välttämätön, — sanoi Helena hymyillen ja vilkasi Anna Pavlovnaan, joka myöskin, hymyillen tuota surunvoittoista hymyään, joka aina liittyi hänen sanoihinsa, kun mainittiin hänen korkean suojelijattarensa nimi, vahvasti Helenan toivomuksen.

Boriksen puhuessa Preussin armeijan tilasta, oli yhtäkkiä Helenan päähän pistänyt, että hänen välttämättä täytyi tavata tämä nuori mies kahden kesken. Hän aivan kuin lupasi tiistaina Borikselle selittää tämän tapaamisen välttämättömyyden.

Saavuttuaan sitten tiistai-iltana Helenan komeaan vierashuoneeseen, ei Borikselle selitettykään hänen käyntinsä välttämättömyyttä. Siellä oli muitakin vieraita, ja kreivitär puheli hänen kanssaan vain ohimennen, ja vasta kun Boris lähteissään kumartui suutelemaan hänen kättään, sanoi Helena kuiskaten hänelle kumman vakavana: *Venez demain diner ... le soir. Il faut que vous venez... Venez.*^[24]

Koko oleskelunsa ajan Pietarissa oli Boris läheinen henkilö kreivitär Besuhovin talossa.

VIII.

Sota syttyi, ja sen verilaineet lähenivät yhä Venäjän rajoja. Kaikkialla sadateltiin ihmiskunnan vihollista, Bonapartea; maaseudulta koottiin sotilaita ja rekryyttejä, ja sotänäyttämöltä saapui ristiriitaisia tietoja, valheellisia, kuten tavallisesti, ja siksipä niitä erilailla selitettiin.

Vanhan ruhtinas Bolkonskin, ruhtinas Andrein ja ruhtinatar Marian elämässä oli tapahtunut paljon muutoksia sitten vuoden 1805.

Vuonna 1806 oli vanha ruhtinas nimitetty erään maanpuolustuspiirin ylipäälliköksi. Tällaisia puolustuspiirejä oli perustettu kaikkiaan 8 Venäjän eri kulmille. Näihin aikoihin oli vanha ruhtinas käynyt sangen raihnaiseksi, erittäinkin sen johdosta, että oli luullut poikansa kuolleeksi, mutta siitä huolimatta piti hän velvollisuutenaan ryhtyä ylipäällikön toimeen, johon itse keisari oli hänet nimittänyt. Ja tämä uudelleen alkava toimeliaisuus herätti hänet uudelleen elämään ja antoi hänelle uusia voimia. Hän oli alati matkoilla kolmessa hänen piiriinsä kuuluvassa läänissä, hän oli pikkumaisuuteen saakka tarkka velvollisuuksiensa täyttämässä, julmuuteen saakka ankara valtansa alaisille, ja otti itse selvän pienimmistäkin yksityisseikoista. Ruhtinatar Maria ei enää käynyt laskuoppi-tunneillaan, mutta pikku ruhtinas Nikolain (kuten vanha ruhtinas nimitti pojanpoikaansa) ja imettäjän seurassa kävi hän sentään vielä isänsä työhuoneessa joka aamu, kun vaan isä sattui olemaan kotosalla. Piskuinen ruhtinas Nikolai asui imettäjätärensä ja hoitajattarensa Savishnan kanssa äiti vainajansa suojissa, ja siellä oleskeli ruhtinatar Mariakin suurimman osan ajastaan ja koetti voimainsa mukaan olla äidin asemassa orpo rukalle. Neiti Bouriennekin näytti intohimoisesti rakastavan pienokaista, ja usein täytyi ruhtinatar Marian uhratuen luovuttaa pikku *enkeli* (kuten hän nimitti veljensä poikaa), ystävättärensä hoidettavaksi, joka sydämestään nautti pojan kanssa leikkiessään.

Lisijagorin kirkon alttarin viereen oli rakennettu kappeli pikku ruhtinatar vainajan haudalle, ja kappeliin oli pystytetty Italiasta tuotettu marmorinen enkelin kuva, joka siivet levällään valmistaui kohoutumaan taivaaseen. Enkelin ylähuuli oli hieman kohollaan, aivan kuin hymyyn valmiina, ja kerran kun ruhtinas Andrei ja ruhtinatar Maria palasivat kotiin kappelista, tunnustivat he toisilleen, että enkelin kasvot heidän mielestään kummasti muistuttavat vainajan kasvoja. Mutta eräs seikka, josta ruhtinas Andrei ei maininnut edes sisarelleen, oli vielä kummallisempi: Hän oli enkelin ilmeestä lukevinaan nuo samaiset lempeän nuhtelevat sanat, jotka olivat olleet vainajan kasvoilla: "Ah, miksi olette tämän minulle tehneet?"...

Pian ruhtinas Andrein kotiin tulon jälkeen määräsi vanha ruhtinas poikansa perintö-osaksi Bogutsharovan suuren maatilan, joka sijaitsi 40 virstan matkalla Lisijagorista. Ruhtinas Andrei suostui isän määräykseen, sillä liittyihän Lisijagoriin hänelle niin ikäviä muistoja, ja kun hän usein tunsu vaivoin kestävänsä isän luonteen omituisuuksia ja tarvitsi toipuakseen ennen kaikkea yksinäisyyttä ja rauhaa, niin järjesti hän elämänsä uudessa kodissaan paraan mukaan, eikä sieltä usein minnekään poistunutkaan.

Austerlitzin taistelun jälkeen oli ruhtinas Andrei vakavasti päättänyt, ettei enää milloinkaan ryhtyisi sotapalvelukseen; ja kun sota taas syttyi, ja kaikkien oli lähdeävä osastoihinsa, niin ryhtyi hän isänsä piirissä nostoväkeä kokoamaan, siten välttääkseen vakinaisen palveluksen. Ja niinpä kävi, että isä ja poika niin sanoaksemme vaihtoivat osia 1805 vuoden sotaretkien jälkeen. Vanha ruhtinas, josta toimeliaisuus oli tehnyt aivan kuin uuden ihmisen, odotti kaikkea mahdollista hyvää nyt alkaneelta sotaretkeltä, ruhtinas Andrei taas, joka ei nyt ollut mukana retkellä, ja joka salaisesti sitä suri sydämessään, oli menettänyt kaiken toivon.

Helmikuun 26 p:nä 1807 oli vanha ruhtinas matkalla piirissään. Ruhtinas Andrei taas oli jäänyt Lisijagoriin, kuten tavallisesti isän poissa ollessa. Pikku Nikolushka oli jo neljättä päivää sairaana. Vanhan ruhtinaan ajurit palasivat kaupungista ja toivat ruhtinas Andreille asiakirjoja ja kirjeitä isältä.

Kamaripalvelija lähti viemään kirjeitä nuoren ruhtinaan työhuoneeseen, mutta kun ei täältä ruhtinasta tavannut, lähti hän ruhtinatar Marian suojiin; mutta ruhtinas ei ollut täälläkään. Hänelle sanottiin että ruhtinas oli mennyt lapsenhuoneeseen.

— Teidän ylhäisyytenne, — Petrusha on tuonut teille papereita, — ilmoitti eräs lapsenhoitajattaren apulaisista ruhtinas Andreille, joka pienellä lapsenjakkaralla istuen, vapisevin käsin, otsa rypyissä, tipautteli pullosta lääkettä puolillaan vettä olevaan lasiin.

— Mikä hätänä? — sanoi ruhtinas Andrei ärtyisästi, hänen kätensä vavahti varomattomasti, ja lasiin lorahti liian paljon lääkettä. Hän tyhjensi lasin permannolle ja käski tuomaan uutta vettä. Lapsenhoitajan apulainen täytti hänen pyyntönsä.

Huoneessa oli lapsen vuode, pari arkkusta, pari nojatuolia, lapsen pöytä ja pieni tuoli, jolla ruhtinas Andrei istui. Akkunat olivat verhoilla peitetyt, ja pöydällä paloi kynttilä, jonka eteen, vuoteen puolelle, oli asetettu sidottu nuottikirja nojalleen, jottei valo lankeaisi vuoteelle.

— Ystäväiseni, — sanoi ruhtinatar Maria vuoteen luota veljelleen, — viisainta on odottaa ... sittemmin...

— Olehan, yhä vain tyhmyyksiä, oletpa jo kyllin odottanut, siinä ovat odottamisesi seuraukset, — sanoi ruhtinas Andrei kuiskaten, mutta vimmoissaan, haluten nähtävästi loukata sisartaan.

— Ystäväiseni, todellakin, älä herätä, hän on vasta juuri nukahtanut, — sanoi ruhtinatar rukoilevalla äänellä.

Ruhtinas Andrei nousi seisaalleen ja lähti varpailaan astumaan vuodetta kohti, lääkelasi kädessä.

— Ehkemme sentään herättäisikään? — hän lausui epäröiden.

— Miten tahdot, minä arvelen ... mutta tee miten tahdot, — vastasi sisar, nähtävästi kainostellen ja häveten, kun hänen mielipiteensä pääsi voitolle. Hän osoitti veljelleen tyttöä, joka oli ilmoittanut kamaripalvelijan tulosta.

Toista yötä jo valvoivat veli ja sisar kuumeessa hourivan pienokaisen vuoteen ääressä. He eivät luottaneet kotilääkəriin ja, odotellessaan kaupungista noutamaan lähetettyä lääkäriä, he koettivat milloin yhtä, milloin toista keinoa. Valvomisesta uupuneina ja kiihtyneinä he moittivat toisiaan ja joutuivat vähä väliä riitaan.

— Petrushalla on papereita isältänne, — sanoi tyttö kuiskaten.

Ruhtinas Andrei lähti huoneesta.

— Paholainen heidät on lähettänyt! — hän mumisi ja, kuultuaan isänsä suusanallisesti lähettämät käskyt ja, otettuaan kamaripalvelijalta paperit ja kirjeen, hän palasi lapsenhuoneeseen.

— Entä nyt? — kysyi hän sisareltaan.

— Yhä ennallaan, odotahan, — Jumalan nimessä. Karl Ivanitsh aina sanoo, että uni on paras apu sairaalle, — kuiskutti ruhtinatar, huoaten.

Ruhtinas Andrei astui vuoteen luo ja kosketti kädellään pienokaista. Poikanen hohkui kuumaa.

— Hiiteen Karl Ivanitshinenne! — Hän otti lääkelasin ja palasi vuoteen luo.

— *André*, älä huoli! — sanoi ruhtinatar.

Mutta veli katsahti sisarensa ilkeän synkkänä ja taivistui lapsen puoleen.

— Annahan hänelle, se on tahtoni, — hän sanoi. — Pyydän, anna hänelle.

Sisar kohautti hartioitaan, mutta otti nöyrästi lasin, kutsui lapsenhoitajatarta avukseen ja alkoi tuputtaa lapselle lääkettä. Lapsi huusi läkähtyäkseen. Ruhtinas Andrein kasvot vääntyivät, hän tarttui päähänsä, lähti huoneesta ja istuutui sohvalle viereiseen huoneeseen.

Hän piti yhä papereita kädessään. Hän avasi konemaisesti kuoret ja alkoi lukea. Siniselle paperille oli vanha ruhtinas suurella, soikealla käsialallaan, käyttäen siellä täällä lyhennysmerkkejä, kirjoittanut seuraavaa:

"Pikalähetti on juuri tuonut minulle sangen hauskan uutisen, jollei kaikki ole valetta. Bennigsen on muka Eylauun luona lyönyt Buonaparten perinpohjin. Pietarissa riemuitaan, ja armeijaan on lähetetty suunnattomasti palkintoja. Onnittelten — vaikka hän onkin saksalainen. En käsitä, mitä ajattelee Kortshevon päällikkö, joku Handrikof; yhä vielä ei kuulu lisäväkeä eikä muonaa häneltä. Lähde heti hänen luokseen ja sano, että teen hänet päätä lyhemmäksi, jollei viikon kuluttua kaikki ole saapunut. Preussisch-Eylauun taistelusta on minulle kirjoittanut Petenjka, hän on ollut mukana, — kaikki on totta. Kun eivät sivulliset sekaannu asiaan, niin lyö saksalainenkin Buonaparten. Kerrotaan hänen pakenevan suin päin. Muista heti lähteä Kortshevoon ja täytä käskyni!"

Ruhtinas Andrei huoautti ja avasi toisen kuoren. Tämä kaksi arkkia pitkä, tiuhalla käsialalla kirjoitettu kirje oli Bilibiniltä. Hän taittoi kirjeen, pisti kuoreen, sitä lukematta, ja luki uudelleen isän kirjeen, joka päättyi sanoihin: "Muista heti lähteä Kortshevoon ja täytä käskyni!"

"Ei, suokaa anteeksi, nyt en lähde, ennenkuin poikani toipuu", — ajatteli ruhtinas Andrei, astui ovelle ja vilkasi lapsenhuoneeseen.

Ruhtinatar Maria seiso yhä vuoteen ääressä ja tuuditteli hiljalleen pienokaista.

"Niin, mitä se isä kirjoittaakaan, eihän vain jotain ikävää?" — muisteli ruhtinas Andrei. — "Niin, meikäläiset ovat voittaneet Bonaparten juuri silloin, kun olen poissa armeijasta. Niin, niin yhä vain laskee minusta pilaa... No, olkoon menneeksi" ... ja hän alkoi lukea Bilibinin ranskankielellä kirjoittamaa kirjettä. Hän luki, muttei puoliakaan käsittänyt, lukihan vain, jotta edes hetkeksi irtaantuisi mietteistään, jotka häntä hellittämättä jo liian kauvan olivat kauheasti kiusanneet.

IX.

Bilibin oli tähän aikaan diplomaattisena virkamiehenä armeijan pääkortteerissa. Vaikka hän kirjoittikin ranskankielellä, höystäen kirjeensä ranskalaisilla sukkeluuksilla ja lauseparsilla, niin kuvaili hän siitä huolimatta sotaretken tapahtumia aito venäläisellä kursailemattomuudella, paljastaen säälimättä puutteet ja heikkoudet ja säästämättä tätä tehdessään ivan kirveltävää vitsaa. Hän kirjoitti, että hänen diplomaattinen *discretion*'insa (vaikeneminen) häntä vaivaa, ja että hän on onnellinen, kun hänellä ruhtinas Andreissa on luotettava kirjeenvaihtaja, jolle voi purkaa sappensa, *ylitsevuotavaisen* kaiken sen johdosta, mitä armeijassa näkee tapahtuvan. Kirje oli jo kauvan sitten kirjoitettu, jo ennen Preussisch-Eylaun taistelua.

"Tiedätte, rakas ruhtinas", — kirjoittaa Bilibin, — "etten meidän loistavain Austerlitzin päiviemme jälkeen enää ole poistunut pääkortteerista. Olen nyt täydellisesti päässyt sodan makuun, josta olen ylen onnellinen. Näkemäni näiden kolmen kuukauden aikana tuntuvat uskomattomilta.

"Alotan *ab ovo*. Kuten tiedätte, on *ihmissuvun vihollinen* hyökännyt preussilaisten kimppuun. Preussilaiset ovat meidän uskollisia liittolaisiamme, jotka ovat meidät pettäneet ainoastaan kolmasti kolmen vuoden kuluessa. Me olemme heidän puolellaan. Mutta *ihmissuvun vihollinen* ei vähääkään välitä meidän kauniista puheistamme, vaan hyökkää hänelle ominaisella röyhkeän raa'alla tavalla preussilaisten niskaan, sallimatta heidän lopettaa alkamaansa paraatia, lyö heidät perinpohjin ja asettuu asumaan Potsdamin palatsiin.

"'Toivon sydämeni pohjasta', — kirjoittaa Preussin kuningas Bonapartelle, — 'että Teidän Majesteettinne ystävällisimmin otettaisiin vastaan minun palatsissani. Itse olen mahdollisuuden mukaan koettanut kaikki hyvin päin järjestää tämän toteuttamiseksi. Toivon tässä onnistuneeni!'

"Preussilaiset kenraalit mairittelevat kilvan ranskalaisia ja luopuvat aseistaan ensi vaatimuksella. Glogaun linnaväen päällikkö, jolla on johdossaan 10 tuhannen miehen suuruinen armeija, kysyy Preussin kuninkaalta, mitä hänen on tehtävä, jos täytyy antautua?... Kaikki tämä on totta. Sanalla sanoen, me toivoimme voivamme peloittaa heitä ainoastaan sotavoimaimme mahtavuudella, mutta kävikin niin, että jouduimme sodan mylläkkään, vieläpä omilla rajoillamme, ja mikä on tärkeintä, *avec et pour le Roi de Prusse*.^[25] Meillä on kaikkea ylenpalttisesti, meiltä puuttuu ainoastaan eräs pikku seikka, — ei ole ylipäällikköä. Kun kävi selväksi, että Austerlitzin taistelun seuraukset olisivat voineet olla suotuisimmatkin, jollei ylipäällikkönä olisi ollut niin nuori mies, niin alettiin etsiä ylipäällikköä kahdeksankymmenen vuotiasten kenraalien joukosta, ja Prosorovskin ja Kamenskin välillä lankesi arpa jälkimäiselle. Kenraali saapuu meidän luoksemme kuomureessä Suvorovin tapaan, ja hänet otetaan vastaan avosylin, riemuhuudoin.

"4:nä päivänä saapuu ensimmäinen pikalähetti Pietarista. Matkalaukut kannetaan sotamarsalkan työhuoneeseen. Itse hän tahtoo kaikki tehdä. Minut kutsutaan auttamaan kirjeiden lajittelussa ja ottamaan haltuuni meille kuuluvat. Sotamarsalkka katselee meidän työtämme ja odottaa hänelle osoitettuja kirjeitä. Me etsimme — mutta niitä ei olekkaan. Sotamarsalkka alkaa käydä kärsimättömäksi, ryhtyy itse työhön ja löytää kirjeitä keisarilta kreivi T:lle, ruhtinas V:lle y.m. Hän raivostuu, purkaa sisuaan koko maailmaa vastaan, avaa kirjeet ja lukee nämä toisille osoitetut kirjeet. Vai niin minun kanssani menetellään! Minuun ei luoteta! Minua siis käsketään pitämään silmällä, hyvä, menkää tiehenne! Ja hän kirjoittaa tuon kuuluisan päiväkäskyn kenraali Bennigsenille:

"'Olen haavoittunut, en saata ratsastaa, enkä siis myöskään armeijaa johtaa. Olette vienyt lyödyt joukkonne Pultuskiin: siellä ovat ne nyt suojatta, muonatta ja polttopuitta, siksi on niitä autettava, ja koska te eilen itse olette kääntynyt Bukshövdenin puoleen, niin on ajateltava meidän rajalle peräytymistä, ja on tämä tuuma toteutettava vielä tänä päivänä.'

"Keisarille hän kirjoitti: 'Alituisesta ratsastamisesta ovat pakarani vioittuneet, niin etten lainkaan saata ratsastaa enkä johtaa näin suunnatonta armeijaa, ja siksi olen johdon luovuttanut minun jälkeeni vanhimmalle kenraalille, kreivi Bukshövdenille, jolle olen myös lähettänyt koko kanslian tarpeineen, ja olen häntä neuvonut leivän puutteessa vetäytymään lähemmäs Preussin sydäntä, sillä leipää on ainoastaan yhdeksi päiväksi ja muutamilla rykmenteillä ei ole muruakaan, kuten ovat ilmoittaneet divisionan päälliköt Österman ja Sedmorjetski; talonpojat taas ovat riistetyt putipuhtaiksi; itse jään parantumaan Ostrolenkan sairashuoneeseen. Myös ilmoitan, että jos armeija vielä viisitoista päivää sen jälkeen kun tämän kirjeeni alamaisimmasti olen päivännyt viipyy nykyisellä leiripaikallaan, niin ei ole keväällä ainoatakaan tervettä miestä koko armeijassa.'

"'Päästäkää vanhus rauhaan, sallikaa hänen jäädä maineettomana unholaan, sillä hän ei ole voinut täyttää suurta, mainehikasta tehtäväänsä, johon oli valittu. Täällä sairashuoneessa odotan teidän armollisinta suostumustanne, jottei minun tarvitsisi armeijassa näytellä jonkinlaista *kirjurin* osaa *ylipäällikön* osan asemasta. Kaikki ovat armeijassa mielissään erostani, sillä onhan sokea poistunut. Sellaisia kuin minä on — Venäjällä tuhansia.'

"Sotamarsalkka suuttuu keisariin ja rankaisee meitä kaikkia; onhan tämä loogillista!

"Tällainen on ensimmäinen näytös. Seuraavissa näytöksissä käy toiminta jännittävämmäksi ja

naurettavat puolet kohoavat huippuunsa, kuten on luonnollistakin. Sotamarsalkan poistuttua huomataan, että olemme aivan vihollisen jaloissa, ja että on mahdoton välttää taistelua. Bukshövden on iän perusteella ylipäällikkö, mutta Bennigsen on aivan toista mieltä, sillä hän on osastoineen lähinnä vihollista ja tahtoo koettaa onneaan taistelussa '*aus eigener Hand*', kuten saksalainen sanoo. Hän ryhtyykin taisteluun. Näin taisteltiin Pultuskin taistelu, jota meikäläiset pitävät loistavana voittona, mutta joka minun mielestäni on jotain aivan toista. Me maallikot olemme yleensä, kuten tiedätte, huonoja tuomareita voiton tai tappion määrittelemisessä. Meidän mielestämme on se taistelun hävinnyt, joka jättää tappotantereen, ja tätä arvostelutapaa käyttämällä olemme hävinneet Pultuskin luona. Sanalla sanoen, me jätämme taistelutantereen, mutta lähetämme samalla pikaviestin viemään Pietariin voitonsanomaa, eikä Bennigsen luovuta ylipäällikkyyttä Bukshövdenille, sillä hän toivoo palkinnoksi voitostaan tulevansa nimitetyksi ylipäälliköksi. Tänä välihallituksen aikana alkavat joukkomme sangen mieltäkiinnittävän ja omituisen liikkeiden sarjan. Tarkoituksenamme ei enää ole vihollisen kaikkoaminen tai ahdistaminen, kuten alkuperäisesti oli suunniteltu, nyt vältetään kaikin voimin kenraali Bukshövdeniä, jonka iän perusteella pitäisi toimia ylipäällikkönä. Tämän tarkoituksiperän saavuttamiseksi toimitaan niin voimaperäisesti, että paetessamme poltamme siltä sellaisistakin joista, joissa ei ole kaalamoita, jotta voisimme nopeammin paeta vihollista, jona nykyään emme pidä Bonapartea, vaan kenraali Bukshövdeniä. Kenraali Bukshövden oli vähällä joutua ylivoimaisen vihollisen saartamaksi erään tällaisen liikkeemme johdosta, jonka avulla me olimme vivahtaneet hänen käsistään. Bukshövden ahdistaa meitä — me pakenemme. Heti kun hän saapuu meidän puolisolle joen rannalle, siirrymme me toiselle rannalle. Viimein saavuttaa vihollisemme, kenraali Bukshövden, meidät ja hyökkää kimppuumme. Molemmat kenraalit sydämistyvät. Kenraali Bukshövden vaatii vastustajansa kaksintaisteluun; kenraali Bennigsen saa kaatuvaistaudin kohtauksen. Mutta jännittävimmällä hetkellä saapuu voiton viestinviestä Pietarista, ylipäällikkö on nimitetty, ja ensimmäinen vihollinen, Bukshövden, on voitettu: nyt voimme ajatella toista, Bonapartea. Mutta silloinpa ilmestyykin meille kolmas vihollinen *oikeuskoinen armeija*, — joka kirkuen vaatii leipää, lihaa, korppuja, heiniä, kuroja — ja ties Herra mitä! Aitat ovat tyhjä, tiet kululle mahdottomat. Oikeuskoinen alkaa ryöstää, vieläpä tavalla, josta teillä viime sotaretken ajoilta ei ole edes aavistusta. Puolet rykmenteistä ovat muodostaneet vapaita komennuskuntia, jotka kiertelevät seutuja, hävittäen kaikki tulella ja miekalla. Asukkaat ovat ryöstetyt paljaiksi, sairaalat ovat äärillään, ja kaikkialla vallitsee nälkä. Rosvosoturit ovat kahdesti käyneet pääkortteerinkin kimppuun, ja ylipäällikön täytyi hälyttää aseisiin kokonainen pataljoona, saadakseen rosvot karkoitetuksi. Erään tällaisen hyökkäyksen aikana vietiin minulta tyhjä matkalaukku ja yönuttu. Keisari aikoo antaa divisioonan päälliköille oikeuden ammuttaa kaikki rosvosoturit, mutta pelkäänpä tästä seuraavan, että armeijan toinen osa surmaa toisen."

Alussa luki ruhtinas Andrei vain silmillään, mutta sitten hän tahtomattaan (vaikka tiesikin, miten varovaisesti oli uskomisen Bilibinin sanoihin) yhä enemmän innostui. Luettuaan nuo viimeiset kauheat sanat ruhtinas Andrei rutisti kirjeen ja sinkautti lattialle. Hän ei kiivastunut kirjeen sisällöstä, häntä harmitti, että tuo hänelle niin vieras elämä armeijassa saattoi hänen mielensä rauhattomaksi. Hän sulki silmänsä, hieroi kädellä otsaansa aivan kuin olisi tahtonut riehtaautua irti kirjeen herättämistä mielikuvista ja alkoi kuunnella, mitä tapahtui lapsenhuoneessa. Yhtäkkiä oli hän oven takaa kuulevinaan kummallista ääntä. Hän kauhistui; hän pelkäsi, että pojalle kenties oli tapahtunut jotain sillä aikaa kun hän luki kirjettä. Hän hiipi varpaillaan lapsenhuoneen ovelle ja avasi sen varovasti.

Ovea avatessaan hän huomasi, että lapsenhoitaja pelästyneenä näköisenä koetti jotakin kätkeä häneltä, ja ettei ruhtinatar Maria enää seisonut lapsen vuoteen vieressä.

— Rakas ystävä — lausui ruhtinatar Maria kuiskaten hänen takanaan, ja hänestä tuntui sisaren ääni toivottoman valittavalta.

Hänet valtasi aiheeton kauhu, kuten niin usein valtaa ihmisen pitkän unettomuuden ja mielenjännityksen jälkeen: hänen pisti päähänsä, että lapsi oli kuollut. Kaikki, mitä hän näki ja kuuli, näytti vahvistavan hänen arveluaan.

"Kaikki on mennyttä", — hän ajatteli, ja kylmä hiki nousi hänen otsalleen! Huumautuneena astui hän vuoteen luo, varmasti vakuutettuna, että tapaisi sen tyhjänä, ja että lapsenhoitaja häneltä oli kätkenyt kuolleen lapsen. Hän raotti uutimia, mutta pitkään aikaan hän ei voinut eroittaa lasta pelästyneillä, harhailevilla silmillään. Vihdoin hän sen huomasi: punaposkinen poikanen lojui poikittain vuoteessa. Hänen päänsä oli kierähtänyt päänaluselta, ja unessa pienokainen maiskutteli suutaan ja hengitti tasaisesti.

Ruhtinas Andrei riemastui lapsen nähdessään, aivan kuin olisi sen saanut jälleen kuolemalta. Hän kumartui lapsen puoleen ja koetti huulillaan, onko lapsella kuumetta. Hienokainen otsa oli kostea; hän kosketti kädellään lapsen päätä — hiuksetkin olivat kosteat: niin voimakkaasti oli lapsi hionnut. Eipä ollutkaan poikanen kuollut, päinvastoin näytti taudin selkä taittuneen, ja lapsi oli terve. Hän tahtoi ottaa tuon piskuisen, avuttoman olennon syliinsä, puristaa sitä rintaansa vastaan, mutta ei hän sentään tohtinut. Hän seisoi kumarissaan vuoteen yli ja tarkasteli pienokaisen päätä, käsiä ja peitteen alta näkyviä jalkasia. Jokin kahahti hänen vieressään, ja hän näki vuoteen verhojen alla jonkinlaisen varjon. Hän ei irroittanut katsettaan lapsesta, kuuntelihan vain sen tasaista hengitystä. Tumma varjo oli ruhtinatar Maria, joka hiipien oli tullut vuoteen luo, nostanut verhot ja pujahtanut niiden alle. Katsettaan kääntämättä oli ruhtinas Andrei tuntenut sisarensa ja ojensi kätensä häntä kohti. Sisar puristi hänen kättään.

— Hän on hionnut, — sanoi ruhtinas Andrei.

— Olin juuri tulossa siitä sinulle ilmoittamaan, — vastasi sisar.

Pienokainen liikahti hieman, hymähti ja hiersi otsaansa päänalukseen.

Ruhtinas Andrei katsahti sisarensa. Verhojen puolihämärässä loistivat ruhtinatar Marian säteilevät silmät tavallista kirkkaampina. Niissä kiului onnenkyyneliä. Ruhtinatar taivistui veljensä puoleen ja suuteli häntä, pidellen varovasti vuoteen verhoista. Molemmat varoittivat he toisiaan olemaan hiljaa, seisovat vielä hetkisen verhojen puolihämärässä, aivankuin eivät olisi halunneetkaan poistua tästä sopukastaan, missä he kolmisin olivat eroitettuina koko maailmasta. Ensin poistui vuoteen äärestä ruhtinas Andrei, selvitellen hiuksiaan musliiniverhoista.

— Niin, eihän minulla enää ole muuta jäljellä, — sanoi hän huohtaen.

X.

Pian vapaamuurarien veljesliittoon yhtymisensä jälkeen lähti Pierre Kievin kuvernementtiin, missä sijaitsi suurin osa hänen maatioistaan. Itse oli hän laatinut suunnitelman uudistuksiksi, joita aikoi toimeen panna talonpoikainsa tilan parantamiseksi.

Saavuttuaan Kieviin kutsutti Pierre pääkonttooriin kaikki voudit ja selitteli heille aikomuksiaan ja toiveitaan. Hän ilmoitti heille, että viipymättä ryhdytään toimenpiteisiin talonpoikain täydelliseksi vapauttamiseksi maaorjuudesta, ettei toistaiseksi pidä rasittaa talonpoikia liiallisella työllä, että äidit, joilla on pieniä lapsia, ovat vapautettavat työstä, että talonpoikia on autettava heidän hädässään, että talonpoikia on rangaistava ainoastaan neuvoilla ja varoituksilla, muttei ruumiinrangaistuksilla, että jokaiselle maatilalle on perustettava kouluja, turvakoteja ja sairaaloita. Muutamat voudit (heidän joukossaan oli sellaisiakin, jotka tuskin osasivat lukea ja kirjoittaa) kuuntelivat peloissaan herransa määräyksiä, sillä he arvelivat nuoren kreivin puheillaan tarkoittavan, ettei hän ole tyytyväinen heidän hallintoonsa ja rahojen kavaltamiseensa; toisista taas, ensi pelon hävitettyä, tuntuivat Pierren söpellykset ja uudet, oudot puheet sangen huvittavilta; olipa sellaisiakin, joista yksinkertaisesti oli hauskaa kuulla herran puhuvan; mutta viisaimmat heistä, niiden joukossa myös ylivouti, olivat heti selvillä, miten on meneteltävä herran kanssa, jotta voisivat toteuttaa omat päämääränsä.

Ylivouti sanoi olevansa sangen myötätuntoinen Pierren aikeille; mutta huomautti samalla, että näiden parannuksien ohella on yleensä käytävä käsiksi asioihin, jotka ovat huonossa kunnossa.

Huolimatta kreivi Besuhof vainajan jättämistä suunnattomista rikkauksista — Pierrellä sanottiin olleen 500 tuhatta ruplaa vuotuisia tuloja — tunsu Pierre itsensä nyt köyhemmäksi kuin silloin, kun hän kreivi vainajalta sai 10 tuhatta ruplaa vuodessa. Hämärästi oli hän selvillä seuraavasta menoarviosta: Holhousneuvostolle suoritettiin kaikista maatioista yhteensä noin 80 tuhatta ruplaa; Moskovan läheisen maatilan, Moskovan talon ja ruhtinattaren kunnossapitoon ja elatukseen kulutettiin noin 30 tuhatta; eläkkeinä maksettiin noin 15 tuhatta, saman verran hyväntekeväisyyslaitosten hoitoon; kreivitär Helenalle lähetettiin vuosittain 150 tuhatta; korkoja maksettiin noin 70 tuhatta; eräs rakenteilla oleva kirkko oli näinä kahtena vuonna vienyt noin 10 tuhatta; loput — noin 100 tuhatta ruplaa — hupenivat niin ja näin, Pierre itsekkään ei tietänyt minne, ja melkein joka vuosi täytyi tehdä uusia lainoja. Tämän ohella saapui ylivoudilta joka vuosi jos jonkinlaisia Jobin postia: tulipaloista, kadosta, tehtaiden ja ruukkien rappeutumisista ja korjausten välttämättömyydestä. Ja näin ollen täytyi Pierren ensi työkseen — ryhtyä työhön — johon hänellä vähimmin oli taipumusta ja taitoa.

Joka päivä oli Pierre ylivoudin kanssa *toimessa*. Mutta hän tunsu, etteivät asiat hänen toimintansa johdosta edistyneet hituistakaan. Hän huomasi, ettei hänen toimintansa lainkaan kohdistunut asiain menoon, ei lainkaan tarttunut itse asioihin eikä pakoittanut niitä edistymään. Ylivouti puolestaan esitti kaikki asiat sangen synkillä väreillä, koettaen Pierrelle vakuuttaa, että velkoja on välttämättä lyhennettävä ja tätä varten käytettävä maaorjain työtä uusiin yrityksiin. Tähän ei Pierre suostunut. Hän taas puolestaan vaati, että viipymättä oli ryhdyttävä talonpoikia vapauttamaan. Ylivouti piti tätä mahdottomana, ennen kun velka Holhousneuvostolle oli maksettu, ja tahtoi jättää asian tuleviin aikoihin.

Ylivouti ei pitänyt Pierren hankkeita mahdottomina; hän ehdotti, että niiden toteuttamiseksi myytäisiin metsiä Kostraman kuvernementistä ja maita Volgan alajuoksun varsilta ja Krimiläiseltä tilalta. Mutta ylivoudin puheiden mukaan seuraisi näistä toimenpiteistä niin viljalti oikeusjuttuja, takavarikkojen, uloshakujen, sopimusten y.m.s. peruutuksia, että Pierre joutui suunnilta ja vastaili lopulta kaikkiin voudin ehdotuksiin: "Niin, niin, tehkääkin niin."

Pierreltä puuttui käytännöllinen repäisevä tarmokkuus, jonka avulla hän välittömästi olisi saattanut ryhtyä toimeen, ja siksi hän työtä ei rakastanutkaan, koetteli vain voutia saada uskomaan, että hän todella on asioihin syventynyt. Vouti taas viekasteli kreiviä, koettaen tätä saada uskomaan, että pitää näitä hommia sangen hyödyllisinä isännälle ja itselleen rasittavina.

Suuressa kaupungissa tapasi Pierre tuttavvia; tuntemattomat kiiruhtivat tutustumaan häneen ja ottivat avosylin vastaan saapuneen pohatan, kuvernementin rikkaimman tilanhaltijan. Kiusaukset Pierren helmasyntiin, siihen, jonka hän veljeskuntaan otettaissa oli tunnustanut suurimmaksi synnikseen, olivat niin voimakkaat, ettei hän niitä voinut vastustaa. Taas kuluivat kokonaiset päivät, viikot, kuukaudet yhdessä humussa: oli alituisen illatsuja, päivällisiä, suuruksia, tanssiaisia, niin ettei Pierre ehtinyt lainkaan tointua, kuten oli ollut asiain laita Pietarissakin. Uudesta elämästä, jota Pierre oli tahtonut alkaa, ei tullutkaan mitään: entinen elämä jatkui, ainoastaan uudessa ympäristössä.

Veljeskunnan kolmesta elämän ohjeesta tunsu Pierre täydellisesti unohtaneensa sen, joka

määräsi, että jokaisen vapaamuurarin on oltava siveellisyys esikuvana, ja seitsemästä hyveestä ei hän itsessään tuntenut jälkeäkään kahdesta: säädyllisyydestä ja rakkaudesta kuolemaan. Hän lohdutteli itseään sillä, että oli täyttänyt sen määräyksen, joka velvoitti toimimaan ihmissuvun tilan parantamiseksi ja että hänessä olivat muut hyveet sangen kehittyneet: lähimäisen rakkaus ja etenkin anteliaisuus.

Keväällä 1807 päätti Pierre palata Pietariin. Paluumatkalla aikoi hän käydä kaikilla maatiloillaan ja tarkastaa, missä mitassa olivat hänen uudistus- ja parannushommansa, ja missä tilassa oli nyt se kansa, jonka Jumala oli uskonut hänen huostaansa ja jonka hän aikoi tehdä onnelliseksi parannuspuuhillaan.

Ylivouti, joka piti kaikkia Pierren hommia melkein mielettömyyksiä, epäedullisina hänelle itselleen, talonpojille ja vieläpä Pierrelle itsellekin — oli mukaantunut isäntänsä tahtoon. Vaikka hän pitikin talonpoikain vapauttamista mahdottomana, oli hän sentään kaikilla maatiloilla ryhtynyt rakennuttamaan suuria rakennuksia kouluille, sairaaloille, turvakodeille ja järjestänyt isännälleen kaikkialla tuliaisjuhllisuuksia, ei juhllisen komeita, joiden tiesi olevan vastenmielisiä kreiville, vaan tuollaisia uskonnollisen nöyriä, jumalankuvineen, leivän suolan tarjoiluineen, joiden hänen mielestään piti vaikuttaa kreiviin ja saattaa hänet harhaan.

Etelän kevät, rauhallinen, nopea matkustaminen wieniläisissä vaunuissa ja suloinen yksinäisyys vaikuttivat elvyttävästi Pierreen. Maatilat, joilla hän ei koskaan ollut käynyt, olivat toistan ihanaampia; kansa näytti kaikkialla hyvinvoivalta ja liikuttavan kiitolliselta tehtyjen parannusten johdosta. Juhlallisuudet tosin saattoivat Pierren ymmälle, mutta sisimmässä sydämensä sopukassa tunsu hän sentään riemua niiden johdosta. Eräällä tilalla tarjosivat talonpojat hänelle leipää ja suolaa, lahjoittivat hänelle hänen suojeluspyhimyksiensä Pietarin ja Paavalin kuvat ja pyysivät herransa suostumusta rakentaakseen omalla kustannuksellaan kirkkoon uuden sivualttarin noiden lahjoittamainsa suojeluspyhimysten kunniaksi ja rakkauden ja kiitollisuuden merkiksi isännän tekemistä hyvistä töistä. Toisella tilalla tulivat vaimot rintalapsineen kiittämään häntä siitä, että oli vapauttanut heidät raskaasta työstä. Kolmannella tilalla oli vastassa pappi, risti kädessä, lasten ympäröimänä, joille hän kreivin suosiollisella luvalla oli opettanut uskontoa ja lukemisen ja kirjoittamisen alkeita. Kaikilla tiloilla näki hän valmiita ja rakenteilla olevia suuria kivrakennuksia kouluja, sairaaloita ja turvakoteja varten, jotka pian piti vihittämän toimintaan. Kaikkialla näyttivät voudit hänelle työlistojaan, joista kävi selville että veropäiviä oli tuntuvasti entisestäään vähennetty, ja tästä jalosta teosta siniviittaiset talonpojat häntä kävivät liikuttavin sanoin kiittämässä.

Mutta sitä Pierre ei saanut tietää, että se kylä, missä hänelle tarjottiin leipää ja suolaa ja missä Pietarille ja Paavalille rakennettiin alttari, oli vilkas kauppapaikka, missä Pietarin päivänä oli suuret markkinat, että alttarin rakentamisen olivat kylän rikkaat talonpojat, samat jotka olivat häntä olleet tervehtimässä, jo aikoja sitten panneet alulle, että yhdeksän kymmenettä osaa talonpojista eli surkeassa kurjuudessa. Hän ei tiennyt, että ne imettävät äidit, jotka hän oli vapauttanut talon töistä, tämän johdosta kodeissaan joutuivat entistä raskaampaan työhön. Hän ei tietänyt, että pappi, joka risti kädessä oli ollut häntä vastassa, nylki armotta talonpoikia, eikä sitäkään, että häntä tervehtimään saapuneet oppilaat olivat jätetyt papille kyynelsilmin, ja että monet heistä suurilla lahjoilla oli vapautettu opiskelemasta. Hän ei tietänyt, että hänen suunnitelmansa mukaan rakennetut kivitalot olivat omain alustalaisten rakentamat, joille tämän johdosta oli lisätty veropäiviä, ja että veropäiviä oli vähennetty ainoastaan paperilla. Hän ei tietänyt, että niillä tiloilla, missä voudit kirjoistaan näyttivät hänen määräämänsä veron vähennyksen kahteen kolmannekseen entisestä, olikin työvelvollisuutta lisätty puolella. Ja siksi olikin Pierre ihastunut tarkastusmatkaansa, ja uudelleen valtasi hänen sydämensä se ihmisystävällinen tunne, jonka huumaamana hän oli lähtenyt Pietarista, ja hän kirjoitteli innosta hehkuvia kirjeitä opettaja-veljelle, kuten hän nimitti suurmestaria.

"Miten helposti saattaa tehdä näin paljon hyvää, miten vähän on siinä vaivaa", — ajatteli Pierre, — "ja miten välinpitämättömiä sentään olemme!"

Hän oli sydämessään onnellinen hänelle osoitetun kiitollisuuden johdosta, mutta sitä osoitettaissa hän häpesi. Tämä kiitollisuuden osoitus pani hänet ajattelemaan, miten *paljon enemmän* hän saattaisi tehdä hyvää näille yksinkertaisille, hyville ihmisille.

Ylivouti, joka oli sangen tyhmä ja viekas mies, käsitti täydellisesti viisaan ja naivin kreivin ajatukset. Hän leikki niillä kuin leluilla ja kun huomasi, miten hänen järjestämänsä vastaanottajaiset vaikuttivat kreiviin, alkoi hän päättävämmiin esittää ajatuksiaan talonpoikain vapauttamisen mahdottomuudesta ja erittäinkin sen tarpeettomuudesta, sillä olivathan hänen mielestään talonpojat muutenkin täysin onnelliset.

Sydämensä salaisimmissa sopukoissa täytyi Pierrenkin tunnustaa, että oli vaikeata kuvitella mielessään onnellisempia ihmisiä, ja että heitä vapaudessa odottivat, Jumala ties, mitkä vaarat; mutta sittenkin hän pysyi päätöksessään, jonka piti oikeudenmukaisena. Vouti lupasi käyttää kaikki voimansa kreivin lempiaatteiden toteuttamiseksi, sillä hän käsitti selvästi, ettei kreivi koskaan voisi tarkastaa hänen toimiaan: ovatko metsät ja maatilat myödyt mahdollisimman edullisesti, ovatko velat suoritettut Holhousneuvostolle j.n.e. Ja sitäpaitsi hän oli varmasti vakuutettu, ettei kreivi luultavasti koskaan edes kysy eikä saa tietää, miten hänen rakennuttamansa kivitalot seisovat tyhjinä, ja miten talonpojat vastakin rahassa ja työllä maksavat saman veron kuin muidenkin tilain talonpojat s.o. niin paljon kuin irti saavat.

XI.

Palattuaan nyt mitä onnellisimmassa mielentilassa eteläisiltä maatiloiltaan päätti Pierre käydä tapaamassa ystäväänsä Bolkonskia, jonka luo jo oli kauvan ollut hankkeissa matkustaa ja jota hän ei ollut tavannut kahteen vuoteen.

Bogutsharovo sijaitsi laakealla, rumalla alangolla peltojen ja kuusi- ja koivumetsien ympäröimänä. Herraskartano oli kylän suussa, joka suorana piiruna lojui kahden puolen valtatieä. Talon edessä oli hiljan kaivettu, äärillään vettä oleva lammikko, jonka rannoille ei ruoho edes vielä ollut kerinnyt nousemaan. Talon ympärillä kasvoi nuorta metsää, siellä täällä jokunen mäntykin.

Rakennuksia oli talossa: luha, väentupa, talli, sauna, kylkirakennus ja suuri, kivinen päärakennus puoliympyräisine otsamineen, joka sentään vielä ei ollut valmis. Päärakennuksen ympärille oli istutettu pieniä puita ja pensaita. Aidat ja portit olivat jyrkät ja uuden uutukaiset; katoksessa oli kaksi ruiskua ja viheriäiseksi maalattu vesitynnyri; tiet olivat suorat, sillat kaidepuilla varustetut ja vahvat. Kaikki todisti täsmällisyyttä ja hyvää talouden hoitoa. Kohtaamiltaan talon miehiltä sai Pierre tietää, että ruhtinas asui pienessä, hiljan rakennetussa kylkirakennuksessa, aivan lammikon rannalla.

Ruhtinas Andrein vanha hoitaja, Anton, auttoi Pierren vaunuista, sanoi ruhtinaan olevan kotona ja vei Pierren siistiin, pieneen eteiseen.

Pierreä kummastutti pienen, mutta siistin talon vaatimattomuus sellaisten loistavien olojen jälkeen, jollaisissa hän viimeksi oli tavannut ystäväänsä Pietarissa. Hän astui kiireesti vielä hongalta hajahtavaan, kalkkiamattomaan pienoiseen saliin ja tahtoi mennä etemmäksi, mutta Anton juoksi edeltä varpaisillaan ja koputti ovelle.

— No, mitä siellä? — kuului räikeä, vastenmielinen ääni.

— Vieras, — vastasi Anton.

— Pyydä hieman odottamaan, — ja kuului sysättävän tuolia. Pierre meni nopein askelin ovelle ja töyttäsi huoneesta tulevaan, synkän näköiseen, vanhentuneeseen ruhtinas Andreihin, Pierre syleili häntä ja nostettuaan lasit silmiltään suuteli häntä poskiin ja tarkasteli läheltä.

— Kas enpä odottanut, tervetullut, — sanoi ruhtinas Andrei.

Pierre ei puhunut mitään; kummastellen, tuijottavin katsein hän tarkasteli ystäväänsä. Häntä hämmästytti ruhtinas Andreissa tapahtunut muutos. Sanat olivat mairittelevia, hänen huulillaan ja kasvoillaan leikki hymy, mutta katse oli sammunut, kuollut, johon ruhtinas Andrei, vaikka nähtävästi sitä halusi, ei voinut iloista ja liekehtivää loistetta lietsoa. Eipä hän juuri ollut laihtunut, kalvistunut, miehistynyt tämä hänen ystäväänsä; mutta tuo katse ja tuo uurre otsalla, mitkä kertoivat pitkäaikaisesta, yhteen ainoaan asiaan kohdistuneesta miettimisestä, kummastuttivat ja oudostuttivat Pierreä, kunnes hän tottui niihin.

Kuten on laita pitkän eron jälkeen kohdattaissa, ei keskustelu voinut pitkiin aikoihin asettua; he kyselivät ja vastailivat lyhyesti sellaisistakin asioista, joista tiesivät kauvan tarvitsevan keskustella. Viimeinkin alkoi keskustelu vähitellen pysähtyä ennen hätimiten kosketeltuihin seikkoihin: kysymyksiin entisestä elämästä, tulevaisuuden tuumiin, Pierren matkaan, hänen toimiinsa, sotaan y.m.s. Aatoksien keskittyminen ja alakuloisuus, jotka Pierre oli huomannut ruhtinas Andrein katseesta, kuvautuivat vielä voimakkaammin hymyssä, jota tämä hymyili Pierren puhuessa, varsinkin silloin, kun Pierre puheli ilon innossa menneisyydestä tai tulevaisuudesta. Ruhtinas Andrei näytti tahtoneenkin muttei mitenkään voinut innostua Pierren puheisiin. Pierre alkoi tuntea, että ruhtinas Andrein kuullen oli sopimatonta puhua riemusta, haaveista, onnen ja hyvän toiveista. Häntä hävetti ilmaista kaikkia uusia vapaamuurari-aatteitaan, jotka hänen viime matkallaan olivat erityisen voimakkaina hänessä uusiutuneet ja heränneet. Hän puheli varovaisesti ja pelkäsi, että häntä pidetään naivina; sen ohessa häntä vastustamattomasti halutti pian näyttää ystävälleen, että hän nyt oli aivan toinen, parempi Pierre kuin Pietarissa ollessaan.

— En voi teille sanoa, miten paljon olen siitä ajasta kokenut ja muuttunut. En itseäni enään tuntisi.

— Niin, paljon, paljon olemme niistä päivin muuttuneet, — sanoi ruhtinas Andrei.

— No, entäs te? — Pierre kysäsi, — mitä suunnitelmia teillä on?

— Suunnitelmia? — toisti ruhtinas Andrei pilkallisesti.

— Minulla suunnitelmia? — hän kertasi, ikäänkuin olisi ihmetelty sellaisen sanan merkitystä. — Niin, näethän, rakennutan, haluan tulevana vuonna jo tykkönään muuttaa...

Pierre vaiti ollen herkeämättä katseli Andrein vanhentuneisiin kasvoihin.

— Ei, minä kysyn, — sanoi Pierre, mutta ruhtinas Andrei keskeytti:

— Niin, mitäpä minusta puhetta ... kerrohan sinä, kerro matkastasi, kaikesta, mitä maatiloillasi olet toimittanut.

Pierre alkoi kertoa, mitä hän oli tehnyt maatiloillaan, parhaampansa mukaan kumminkin koettaen salata osallisuutensa tehtyihin parannuksiin. Ruhtinas Andrei ehätti jonkun kerran edeltä sanomaan Pierren ajatuksen, aivan kuin olisi kaikki, mitä Pierre oli tehnyt, ollut jo kauvan tunnettu tarina, ja hän kuunteli, ei ainoastaan haluttomasti, vaan vieläpä kuni häveten Pierren puheita.

Pierren olo ystäväänsä seurassa kävi kiusalliseksi, jopa raskaaksikin. Hän vaiken.

— Kuulehan rakkahani, sanoi ruhtinas Andrei, jonka nähtävästi myös oli raskas ja pulmallinen vieraineen, — elän täällä näin leirioloissa, tulin vain katsomaan. Menen tänään taas sisareni luo. Tutustan sinut heihin. Mutta oletkin, luulen, jo tuttu, — hän sanoi, nähtävästi vain kohteliaisuudesta vieraaseen, jonka kanssa hänellä tällä erällä ei tuntunut olevan mitään yhteistä. — Lähdemme päivällisen syötyämme. Mutta nyt kai tahdot katsastaa kartanoani?

He läksivät kartanolle ja käyskentelivät päivällisiin asti, keskustellen valtiollisista uutisista ja yhteisistä tuttavista, kuten keskustelevat vain vähän toisiaan tuntevat henkilöt. Vähän vilkkaammin ja innokkaammin jutteli ruhtinas Andrei sentään rakenteella olevasta uudesta kartanostaan ja asuinrivistä, mutta siinäkin kesken puhelun, telineillä oltaessa, kun hän kuvaili Pierrelle rakennuksen asemaa, hän äkkiä keskeytti:

— Muuten, eihän siinä ole mitään huvittavaa, menkäämme päivälliselle ja sitten matkalle.

Päivällistä syötyessä johtui keskustelu Pierren naimiseen.

— Tulin kovin kummiini, kun kuulin siitä, — sanoi ruhtinas Andrei.

Pierre karahti punaiseksi, kuten aina tästä asiasta puhuttaessa, ja sanoi hätäisesti:

— Joskus juttelen teille, miten tämä kaikki tapahtui. Mutta tietäkää, että kaikki on ikuisiksi ajoiksi katkennut.

— Ikuisiksiko? — sanoi ruhtinas Andrei. — Ikuista ei ole mikään.

— Mutta tiedättehän miten kaikki loppui? Olettehan kuullut kaksintaistelusta?

— Kyllä, sinä läpäisit senkin.

— Eräästä seikasta Jumalaa kiitän, kiitän siitä, etten tappanut sitä miestä, — Pierre sanoi.

— Miksikä? — virkkoi ruhtinas Andrei. — Häijyn koiran tappaminen on hyväkin työ.

— Ei, ihmisen tappaminen on pahasti, väärin...

— Miksi väärin? — toisti ruhtinas Andrei. — Mikä on oikeata, mikä väärää, ei ole ihmisten määrättävissä. Ihmiset ovat iät päivät erehtyneet ja tulevat erehtymään, eivätkä missään enemmän kuin siinä, mitä katsovat kulloinkin oikeaksi ja vääräksi.

— Väärää on se, mikä on vahingoksi toiselle ihmiselle, — sanoi Pierre hyvillään siitä, että ruhtinas Andrei ensi kerran hänen tulonsa jälkeen innostui ja alkoi puhua, tahtoen ilmaista kaiken, mikä oli tehnyt hänet sellaiseksi kuin hän nyt oli.

— Mutta kuka sinulle on sanonut, mikä on vahingoksi toiselle ihmiselle? — kysyi ruhtinas Andrei.

— Vahingoksi? Vahingoksi? — Pierre sanoi. — Kaikki tiedämme, mikä on vahingoksi itsellemme.

— Niinpä tiedämme, mutta sitä, mikä on itselleni vahingoksi, en voi tehdä toisille, — sanoi ruhtinas Andrei, yhä enemmän innostuen ja nähtävästi haluten ilmaista Pierrelle uuden maailmankatsomuksensa. Hän puhui ranskaa. — *Je ne connais dans la vie que deux maux hien réels: c'est le remord et la maladie. Il n'est de bien que l'absence de ces maux.*^[26] Elää itseään varten ja välttää vain näitä kahta pahaa: siinä nykyinen viisauteni.

— Mutta lähimäisenrakkaus ja uhrautuvaisuus? — puuttui Pierre puheeseen. — Ei, en koskaan ole kanssanne yhtä mieltä! Elää vain niin, ettei tee pahaa, ettei tee kaduttavia tekoja, ei riitä. Minä elin niin, elin itseäni varten ja turmelin elämäni. Ja vasta nyt, kun elän, tai ainakin koetan elää (vaatimattomuudesta Pierre korjasi lauseensa) toisia varten, vasta nyt olen käsittänyt elämäni koko onnen. Ei, en ole kanssanne yhtä mieltä, ja ettepä tekään niin ajattele kuin puhutte.

Ruhtinas Andrei katseli vaiti ollen Pierreä ja hymyili ilkamoivasti.

— Kunpa näet sisareni, ruhtinatar Marian. Teistä tulee ystävät, — hän sanoi. — Ehkä olet oikeassa itseesi nähden, — jatkoi hän hetkisen kuluttua; — mutta kukin elää omalla tavallaan: sinä elit itseäsi varten ja sanoit, että sillä olit turmelemaisillasi elämäsi, mutta että aloit tuntemaan onnen vasta kun aloit elää muita varten. Minäpä olen kokenut päinvastaista. Minä olen elänyt kunnian vuoksi. (Sillä mitä on kunnia? Myöskin rakkautta toisiin, halu tehdä heille jotakin, halu heidän kiitoksiinsa). Niin, olen elänyt muita varten enkä vain ole ollut turmelemaisillani elämäni, olen sen hoki turmellut. Ja siitä saakka, kun aloin elää itseäni varten, olen ollut rauhallisempi.

— Mutta mitä itselleen elämistä teidän elämäne on? — kysyi Pierre innostuen. — Entä poika, entä sisar, isä?

— Niin, nehan ovat kaikki samaa *minää*, ne eivät ole toisia, — sanoi ruhtinas Andrei, — mutta muut, lähimäiset, *le prochain*, kuten te ruhtinatar Marian kanssa niitä nimitätte, nepä ovat hairahduksen ja pahuuden päälähde. *Le prochain* ovat ne, sinun kieviläiset talonpoikasi, joille tahdot tehdä hyvää.

Ja hän katsahti Pierreen pilkallisen härnäävin katsein. Hän nähtävästi haastoi Pierreä kinastelemaan.

— Laskette leikkiä, — puheli Pierre yhä enemmän innostuen. — Mitä hairausta ja pahaa voi olla siinä, että halusin (hyvin vähän ja huonosti täytin), mutta halusin tehdä hyvää ja teinkin jotakin? Mitäpä pahaa voi olla siinä, että onnettomat ihmiset, talonpoikamme, ihmiset meidän vertaisemme, jotka kasvavat ja kuolevat käsittämättä Jumalasta ja oikeudesta muuta kuin juhlamenot ja ja ajattelematta luetut rukoukset, saavat oppia tulevan elämän, hyvityksen, palkinnon, lohdutuksen lohdullisia oppeja? Mitä pahaa ja hairahdusta on siinä, että ihmiset kuolevat avutta tautiin, kun niin helppo on aineellisesti heitä auttaa, ja minä annan heille

lääkkeitä, sairashuoneen, ja vanhuuden turvan? Ja eikö se ole kouraantuntuva ja epäilemätön hyvä työ, että talonpoika muijineen, lapsineen, joilla ei ole päivän eikä yön rauhaa, saa minulta lepo- ja joutoaikaa? ... — puheli Pierre hätäisesti ja tapailen. — Ja näin tein, joskin huonosti, joskin vähässä määrässä, mutta jotain toki tein tämän hyväksi, ja te ette mitenkään saa minua luopumaan vakaumuksesta, että tekemäni on hyvää, enkä sitäkään usko, että toisin näistä asioista ajattelisitte. Mutta pääasia, — jatkoi Pierre, — minäpä tiedän ja tiedän varmasti, että nautinto tämän hyvän tekemisestä on ainoa todellinen elämän onni.

— Niin, jos kysymys asetetaan tälle kannalle, on se toista, — sanoi ruhtinas Andrei. — Minä rakennan taloa, viljelen puutarhaa ja sinä — perustat sairashuoneita. Kummankin työ voi olla hyvää ajanvietettä. Mutta mikä on oikeata, mikä hyvää — jätä se sen arvosteltavaksi, joka kaikki tietää, mutta älä meidän. No, tahdot riidellä, — hän lisäsi, — annappa tulla.

He nousivat pöydästä ja menivät istumaan kuistille.

— No, riidelkäämme sitten, — sanoi ruhtinas Andrei. — Sinä puhut kouluista, — jatkoi hän, taivuttaen sormeaan, — opetuksista ja niin pois päin, se on, tahdot ohjata tuon, — hän näytti talonpoikaa, joka lakki kourassa kulki heidän ohitse, — hänen elämellisestä tilastaan, ja herättää hänessä siveellisiä tarpeita, mutta minusta näyttää, että ainoa mahdollinen onni on — elämellinen onni, — ja sen sinä tahdot häneltä ryöstää. Minä kadehdin häntä ja sinä tahdot tehdä hänet minuksi, antamatta hänelle minun käytettävissäni olevia elämisen keinoja. Sitten sanot: on huojennettava hänen työtaakkaansa. Mutta minun mielestäni ruumiillinen työ on hänelle yhtä välttämätön, yhtäläinen olemisen ehto, kuin minulle ja sinulle järjen työ. Sinä et voi olla ajattelematta. Minä panen maata kello 3:n aikaan, ajatukset täyttävät pääni, enkä voi nukkua, kieriskelen vuoteella aamuun saakka enkä nuku siksi, että ajattelen, enkä voi olla ajattelematta, kuten ei hänkään voi olla kyntämättä, niittämättä; muuten menee hän kapakkaan tai sairastuu, samoin kuin en minä voi kestää hänen hirveätä ruumiillista työtään, vaan kuolla kuperrun viikon kuluttua, samoin ei hänkään kestä minun ruumiillista joutilaisuuttani; hän lihoo suunnattomasti ja kuolee. Kolmanneksi, — mitäs sinä taas vielä sanoitkaan? — Ruhtinas Andrei taivutti kolmannen sormen. — Ah, niin, sairashuoneita ja lääkkeitä. Hän saa halvauksen, on kuolemaisillaan, mutta sinä isket suonta, ja parannat hänet. Hän raatustaa raajarikkona kymmenen vuotta kaikkien taakkana. Paljon rauhallisempaa ja yksinkertaisempaa on hänen kuolla. Toisia syntyy, ja onpa niitä muutenkin paljon. Jospa säählittelisit, että sinulta meni työmies, — jona minä häntä pidän, mutta rakkaudesta häneen tahdot hänen parantaa. Mutta ei hän sitä tarvitse. Niin, ja siksi toiseksi, on pelkkää mielikuvitusta, että lääketiede olisi koskaan ketään parantanut! Tappaa — sen tekee! — hän sanoi, häijyn ilkeästi kasvojaan rypistäen ja kääntyen Pierrestä.

Ruhtinas Andrei lausuili ajatuksensa niin selvästi ja täsmällisesti, että selvästi huomasi hänen näitä asioita monasti miettineen, ja hän puhui mielellään ja vinhaan, kuten ihminen, joka pitkään aikaan ei ole saanut puhua. Mitä toivottomammaksi hänen arvostelunsa kävivät sitä elokkaimmiksi kävivät hänen kasvonsa.

— Ah, se on kauheata, kauheata! — sanoi Pierre. — En vain käsittää, miten on mahdollista niin ajatellen elää. Minullakin oli sellaisia hetkiä, aivan hiljan, Moskovassa ja matkoilla ollessani, mutta silloin siihen määrään masennun, etten eläväni tunne, kaikki on minusta inhottavaa ... etenkin minä itse. Silloin en syö, en peseydy... No, entäs te?

— Miksikäs olla peseymättä, se ei ole siistiä, — sanoi ruhtinas Andrei. — Päinvastoin, on koetettava tehdä elämä mahdollisimman miellyttäväksi. Elän, enkä ole siihen syypää, siispä pitää jotenkuten paraan mukaan mutta ketään häiritsemättä, elää kuoloon asti.

— Mutta mikä herättää teissä halua elämään noine ajatuksinenne. Istua liikkumatta, eikä ryhtyä mihinkään...

— Elämä ei niinkään jätä rauhaan. Mielelläni olisin mitään tekemättä, mutta katsos, toiselta puolen tšekäläinen aatelisto piti minut ansiokkaana puhemiehekseni; vaivoin pääsin siitä eroon. He eivät voineet käsittää, ettei minussa ole sitä, mitä tällaisessa toimessa tarvitaan, ei ole tuota hyväntahtoista ja huolehtivaa typeryyttä, joka on välttämätön. Sitten tämä talo, jota piti ryhtyä rakentamaan, jotta olisi ihmisellä rauhallinen sopukkansa. Nyt vielä nostoväki.

— Miksi ette palvele armeijassa?

— Austerlitzin jälkeen! — sanoi ruhtinas Andrei synkästi. — Ei, kiitän nöyryimmästi; olen mielessäni päättänyt, etten Venäjän toimivaan armeijaan palvelemaan ryhdy. Enkä ryhdy, vaikkapa Bonaparte olisi tuossa Smolenskin luona ja uhkasi Lisijagoria, en silloinkaan astu venäläiseen armeijaan. No, sanoin sen siis sinulle, — pitkitti rauhoittavasti ruhtinas Andrei. — Nyt nostoväessä, isä on 3:n piirin ylipäällikkö, ja ainoa keino minulle pelastua palveluksesta on — olla hänen palveluksessaan.

— Siispä te palvelette?

— Palvelen.

Hän oli hetkisen vaiti.

— Mutta miksi sitten palvelette?

— Sanonko sen teille. Isäni on aikakautensa mainioimpia miehiä. Mutta hän alkaa jo vanheta ja hän on, ei juuri julma, mutta luonteeltaan liian toimintahaluinen. Hän on kauhea rajattomaan valtaansa tottuneena, etenkin nyt, kun Hallitsija on antanut tämän vallan kaikille nostoväen ylipäälliköille. Jos kaksi viikkoa sitten olisin myöhästynyt kaksi tuntia, olisi hän hirttänyt pöytäkirjan pitäjän Juhnovissa, — sanoi ruhtinas Andrei hymyillen. — Niinpä palvelenkin sentähden, että paitsi minulla ei kellään ole vaikutusta isääni, ja pelastan hänet silloin tällöin

teoista, jotka häntä jälkeensä kaivelisivat. — No kas, siinäpä ollaan!

— Kyllä, *mais ce n'est pas comme vous l'entendez*,^[27] — jatkoi ruhtinas Andrei. — En tutuistakaan hyvää halunnut enkä halua tuolle pöytäkirjuri roistolle, joka oli varastanut vähäisen saappaita nostomiehiltä; olisinpa ollut tyytyväinen nähdessäni hänet hirtettynä, mutta minun oli sääli isää, se on taaskin itseäni.

Ruhtinas Andrei innostui yhä enemmän. Hänen silmänsä loistivat kuumeentapaisesti hänen koettaessaan todistaa Pierrelle, että hänen menettelytapansa aina on ollut vapaa lähimäisenrakkaudesta.

— Vai niin, tahdot vapauttaa talonpojat, — hän jatkoi. — Se on varsin hyvä; mutta ei sinulle (sinä, luullakseni, et ole ketään piessyt kuoliaaksi etkä lähettänyt Siperiaan) ja vielä vähemmän talonpojille. Jos heitä lyö, pieksee, lähettää Siperiaan, niin ei se heille, arvelen, ole sen pahempi. Siperiassa hän viettää samaa nautan elämää, arvet ruumiissa kasvavat umpeen, ja hän on yhtä onnellinen kuin oli ennenkin. Mutta talonpoikain vapauttaminen on tarpeellinen niiden ihmisten tähden, jotka joutuvat siveelliseen rappiotilaan, jotka ovat tehneet kaduttavia töitä, sitten tukahuttaneet katumuksen tunnon sydämestään ja raaistuvat sentähden, että saattavat tuomita kuolemaan syylliset ja syyttömät. Tällaisia ihmisiä säälin ja heidän tähtensä vapauttaisin talonpojat. Sinä kenties et ole nähnyt, mutta minä olen, miten hyvät ihmiset, jotka ovat kasvaneet näissä rajattoman vallan synnyttämässä oloissa, vuosien vierieessä, kun tulevat ärtyisemmiksi, myös tulevat ankariksi, jäykiksi, tietävät sen, mutteivät voi hillitä itseään ja tulevat yhä vain onnettomammiksi.

— Ruhtinas Andrei puhui niin lämpimästi ja viehkeästi, että Pierre tahtomattaankin tuli ajatelleeksi, että Andrei oli saanut aiheen näihin ajatuksiinsa omasta isästään.

Hän ei vastannut mitään.

— Niin, näetsen, ketä säälin — ihmisarvoa, oman tunnon rauhaa ja puhtautta, mutten heidän selkiään ja otsiaan, jotka, piestäköön ja lyötäköön heitä miten paljon tahansa, jäävät yhä samoiksi seliksi ja otsiksi.

— Ei, ei ja tuhannesti ei, en koskaan ole kanssanne samaa mieltä, — sanoi Pierre.

XII.

Illalla istuivat ruhtinas Andrei ja Pierre vaunuihin ja läksivät Lisijagoriin. Ruhtinas Andrei katseli Pierreen ja katkaisi tuon tuostakin äänettömyyden puheillaan, jotka ilmaisivat hänen olevan hyvällä päällä.

Hän jutteli, peltoja osoittaen, taloutensa saattamisesta täyteen kuntoon.

Pierre oli synkkä ja vaiti, vastaillen lyhyeen, ja näytti vaipuneen mietiskelyihinsä.

Pierre ajatteli, että ruhtinas Andrei on onneton, että hän on erehdysten vallassa, ei tunne totista valoa, ja että hänen, Pierren, pitäisi tulla hänelle avuksi, vahvistaa ja nostaa häntä. Mutta juuri kuin Pierre mietti, miten ja mistä hän alkaisi puhua, hän tunsu sydämessään, että ruhtinas Andrei yhdellä sanalla, yhdellä tosiolla kukistaa koko hänen oppinsa ja hän pelkäsi alkaa, pelkäsi panna rakasta pyhäkköään alttiiksi mahdolliselle pilkalle.

— Ei, miksikäs niin ajattelette, — alkoi Pierre äkkiä, painaen päänsä alas, jolloin hän muistutti puskevaa härkää, — miksi ajattelette niin? Teidän ei pidä niin ajatella.

— Mitäs minä ajattelen? — kysyi ruhtinas Andrei ihmeissään.

— Elämää, ihmisen tarkoituksiperää. Se on mahdotonta. Ajattelin samoin ja minut pelasti, tiedättekö mikä? Vapaamuurarius. Ei, älkää hymyilkö. Vapaamuurarius ei ole uskonnollinen ja juhlamenoja noudattava lahko, kuten minäkin ennen ajattelin, vapaamuurarius on parhaiden, ikuisten inhimillisten puolten paras ja ainoa ilmaisumuoto.

Ja hän alkoi juurta jaksain selvittää ruhtinas Andreille vapaamuurariutta sellaisena kuin hän sen käsitti. Hän sanoi, että vapaamuurarius on kristillinen oppi, joka vapauttaa maallisista ja uskonnollisista ikeistä; yhdenvertaisuuden, veljeyden ja rakkauden oppi.

Ainoastaan meidän pyhällä veljeskunnallamme on todellinen merkitys elämässä; kaikki muu on unta, — puheli Pierre. — Käsitätte, ystäväni, että tämän liiton ulkopuolella on kaikki täynnä valhetta ja vääryyttä, ja olen kanssanne yhtä mieltä siinä, että viisaalle ja hyvälle ihmiselle ei muuta tehtäväksi jää, kuin teidän tapaanne elää elämänsä loppuun, koettamalla olla muita häiritsemättä. Mutta omistakaa meidän perusvakaumuksemme, liitytkää meidän veljeskuntaamme, antautukaa meille ja sallikaa itseänne opastettaa, ja heti tunnette, kuten minäkin tunsin, itsenne osaksi siitä suunnattomasta ketjusta, joka on näkymätön, ja jonka alku piilee taivaissa, — Pierre puheli.

Ruhtinas Andrei oli vaiti ja kuunteli eteensä tuijottaen Pierren puhetta. Jonkun kerran kysyi hän toistamiseen Pierreltä sellaisia sanoja, joita ei vaunun pyöräin kolinalta eroittanut. Ruhtinas Andrein silmistä välähtelevästä erityisestä loisteesta ja hänen hiljaisuudestaan huomasi Pierre, etteivät sanansa olleet turhia, ettei ruhtinas Andrei keskeytä häntä eikä liioin ilvehdi hänen puheilleen.

He saapuivat tulvivalle joelle, jonka yli heidän oli mentävä lautalla. Sillä aikaa kun hevosia ja vaunuja sijoiteltiin lautalle, olivat hekin tulleet lautalle.

Ruhtinas Andrei, nojaten kyynärpäitään kaidepuuhun, katseli vaiti ollen laskevan auringon valaisemaa välkkyvää vuota.

No, mitä ajattelette tästä? — kysyi Pierre. — Miksi olette vaiti?

— Mitäkö ajattelen? kuuntelen sinua. Onhan se niin, — virkkoi ruhtinas Andrei. — Mutta sinä sanot: liity veljeskuntaamme ja me sinulle osoitamme elämän päämäärän ja ihmisen tarkoituspöytä ja maailmaa hallitsevat lait. Mutta keitä olemme me — ihmiset? Miksi tiedätte te kaikki? Miksi en minä yksin näe, mitä te näette? Te näette maan päällä hyvyyden ja totuuden valtakunnan, mutta en minä sitä näe.

Pierre keskeytti hänet.

— Uskotteko tulevaan elämään? — hän kysyi.

— Tulevaan elämään? — toisti ruhtinas Andrei, mutta Pierre ei antanut hänen vastata ja otaksui tämän toistamisen kielloksi, sitä suuremmalla syyllä, kun hän tiesi ruhtinas Andrein entiset ateistiset mielipiteet.

— Sanotte, ettette voi havaita hyvyyden ja totuuden valtakuntaa maan päällä. Minäkään en sitä nähnyt, ja sitä ei saata nähdä, jos pitää elämäämme ikäänkuin kaiken loppuna. *Maan* päällä, tämän samaisen maan päällä näet (Pierre osoitti kenttää), ei ole totuutta; kaikki on valhetta ja pahuutta — mutta maailmassa, koko maailmassa on totuuden valtakunta, ja me olemme nyt maan lapsia, mutta ikuisesti maailman lapsia. Tunnenhan sielussani, että olen osa tästä suunnattomasta, sopusointuisesta kokonaisuudesta. Tunnenhan, että olen tässä lukemattomien olentojen paljoudessa, jossa Jumaluus ilmenee, — korkein voima, miten sanoisin, — että olen rengas, porras alemmista olennoista ylempiin. Jos näen, jos selvästi näen nämä tikapuut, jotka vievät kasvista ihmiseen, niin miksikäs oletan, että nämä tikapuut loppuvat minuun, eivätkä vie yhä kauemmaksi. Tunnen, etten ainoasti voi olla häviämättä, niinkuin ei mikään maailmasta häviä, vaan myös, että aina olen oleva ja aina ollut. Tunnen, että, paitsi minua, yläpuolellani elää henkiä ja että tässä maailmassa on totuus.

— Niin, se on Herderin oppia, — sanoi ruhtinas Andrei, — mutta ei se, rakkahin ystävä, saa minua vakuutetuksi, elämä ja kuolema, kas nepä vakuuttavat.

— Se saa vakuutetuksi, kun näet sinulle kalliin olennon, johon olet sidottu, jolle olet väärin tehnyt ja jolle tahdot hyvittää, (ruhtinas Andrein ääni vavahti ja hän kääntyi ystävästään) yhtäkkiä joutuvan kärsimään, kitumaan, ja sitten tuo olento häviää... Miksi? Täytyyhän saada vastaus! Ja minä luulen, että se on olemassa... Kas tämä saa vakuutetuksi, tämä on saanut minut vakuutetuksi, — sanoi ruhtinas Andrei.

— No, kyllä, kyllä, puheli Pierre, — samaahan olen minäkin sanonut!

— Ei, sanoin vain, että tulevan elämän välttämättömyydestä eivät saa vakuutetuksi todistelut, vaan se kun käyt elämässä käsi kädessä ihmisen kanssa, ja äkkiä tuo ihminen häviää *tuonne ei mihinkään*, ja kun itse pysähdyt sen kuilun reunalle ja katselet sinne. Ja minä olen katsahtanut.

— No, entäs sitten! Tiedätte, että on *siellä* ja että on *joku*. Siellä on — tuleva elämä. Joku on — Jumala.

Ruhtinas Andrei ei vastannut. Vaunut ja hevoset olivat jo aikoja sitten saatetut toiselle rannalle, hevoset olivat jo valjastetut, ja jo oli aurinko puoliksi kätkössään, ja iltakylmä kattoi hileillä lätäköt lauttauspaikan luona, mutta Pierre ja Andrei, lakeijain, kuskien ja lautturien kummaksi, seisovivat yhä lautalla ja puhelivat.

— Jos on olemassa Jumala, tuleva elämä, niin on myös totuus, on hyve; ja ihmisen korkein onni on pyrkimys niitä saavuttamaan. Täytyy elää, täytyy rakastaa, täytyy uskoa, — puheli Pierre, — ettemme elä ainoastaan tänäpäpä tällä maan pallolla, vaan olemme eläneet ja tulemme elämään ikuisesti, siellä, kaikkeudessa (hän osoitti taivaaseen).

Ruhtinas Andrei seiso kyynärpäillään lautan kaidepuuhun nojaten ja Pierreä kuunnellen ja katsoa tuijotti auringon punaista kajastusta sinervässä vuossa. Pierre vaikenä. Oli aivan hiljaista. Lautta oli aikoja sitten laskenut rantaan, ja ainoastaan virran juoksun synnyttämät aallot heikosti loiskien löivät lautan pohjaan. Ruhtinas Andreista tuntui, kuin olisi aaltojen loiske Pierren sanoihin lisännyt: "totta, usko niihin."

Ruhtinas Andrei huokasi ja katsahti kirkkain, lapsellisen hellin katsein Pierren punastuneihin, riemukkaisiin mutta yhä ystävän etevämyyttä arasteleviin kasvoihin.

— Niin, jospa se niin olisi! — hän sanoi. — Mennään kuitenkin istumaan, — lisäsi ruhtinas Andrei, ja astuessaan lautalta, loi hän katseensa taivaalle, jonne Pierre oli osoittanut ja ensi kerran Austerlitzin jälkeen hän näki tuon korkean, iäisen taivaan, jonka oli nähnyt maatessaan Austerlitzin kentällä; ja jokin kauvan uinaillut, jokin parempi hänessä löytyvä heräsi äkkiä iloisena ja nuorena hänen sielussaan. Tämä tunne katosi niin pian kun ruhtinas Andrei palasi taas totuttuihin elämäntapoihinsa, mutta hän tiesi, että tämä tunne, jota hän ei taitanut kehittää, eli hänessä. Kohtaus Pierren kanssa oli ruhtinas Andreille ajankäanteenä, josta alkoi hänen, joskin ulkonaisesti sama, niin sisällisesti kumminkin uusi elämänsä.

XIII.

Hämärsi jo, kun ruhtinas Andrei ja Pierre ajoivat Lisijagorin talon pääkäytävän eteen. Siihen

ajettaessa käänsi ruhtinas Andrei hymyillen Pierren huomion takakäytävän luona syntyneeseen hälinään. Köyryinen akka, reppu selässä, ja mustapukuinen, pitkähiuksinen lyhyt mies, huomattuaan pihaan ajavat vaunut, viilettivät juoksemaan takaisin portille. Kaksi naista juoksi heidän kintereillään, ja kaikki neljä vaunuihin vilkuen juoksivat peloissaan takakuistille.

— Nämä ovat Mashan Jumalan väkeä, — sanoi ruhtinas Andrei. — He luulivat meitä isäksi. Mutta tämäpä onkin ainoa asia missä tytär ei tottele isää: isä käsknee karkoittamaan pyhiinvaeltajat mutta tytär niitä suojelee.

— Mitä Jumalan väkeä? — kysyi Pierre.

Ruhtinas Andrei ei ehtinyt vastaamaan. Palvelijat riensivät vastaan, ja ruhtinas Andrei kyseli, missä vanha ruhtinas on, ja koska häntä odotetaan.

Vanha ruhtinas oli vielä kaupungissa, ja häntä odotettiin joka hetki.

Ruhtinas Andrei vei Pierren omiin suojiinsa, jotka aina olivat täydessä kunnossa häntä varten isän talossa, ja meni itse lapsenhuoneeseen.

— Mennäänpä sisarta katsomaan, — sanoi ruhtinas Andrei palattuaan Pierren luo. — En ole nähnyt häntä vielä, hän piileilee nyt ja istuskelee Jumalan väkensä kanssa. Hän häpee, ja se on paikallaan, saatpa samalla nähdä Jumalan väkeä. *C'est curieux, ma parole.*

— *Qu'est ce que c'est que*^[28] — Jumalan väki? — Pierre kysyi.

— Saatpa nähdä.

Ruhtinatar Maria todellakin häpesi, ja punaiset läikät ilmestyivät hänen kasvoilleen, kun ruhtinas Andrei ja Pierre astuivat hänen huoneeseensa. Hänen kodikkaassa huoneessaan, missä pyhäinkuvakaappien edessä paloi lamppuja, istui sohvalla teekiekkon ääressä ruhtinattaren rinnalla nuori, pitkänäinen ja pitkätukkainen poika, munikin kaapu yllä.

Viereisellä nojatuolilla istui ryppyinen, laiha akka, jolla oli lempeä ilme lapsellisilla kasvoilla.

— *André, pourquoi ne pas m'avoir prévenu?*^[29] — sanoi ruhtinatar, hellästi moittien ja asettuen pyhiinvaeltajiensa eteen kuin kanaemo poikastensa.

— *Charmée de vous voir. Je suis très contente de vous voir,*^[30] — sanoi ruhtinatar Pierrelle, tämän suudellessa hänen kättään. Hän oli tuntenut Pierren jo poikasena, ja nyt Pierren ja Andrein välinen ystävyys, Pierren onneton avioliitto, mutta ennen kaikkea hänen hyväntahtoiset, yksinkertaiset kasvonsa tekivät hänet suosiolliseksi Pierreä kohtaan. Ruhtinatar katseli häntä ihanilla silmillään ja näytti sanovan: "minä pidän teistä hyvin paljon, mutta olkaahan vain pilkkaamatta *näitä*". Kun ensimmäiset kohteliaisuuden vaatimat sievistelyt oli vaihdettu, he istuutuivat.

— Hei, onpa Ivanushkakin täällä, — sanoi ruhtinas Andrei, osoittaen hymyillen nuorta vaeltajaa.

— *André!* — lausui ruhtinatar Maria rukoilevin katsein.

— *Il faut que vous sachiez que c'est une femme,*^[31] — sanoi Andrei Pierrelle.

— *André, au nom de Dieu,*^[32] toisti ruhtinatar

Näkyi selvästi, että ruhtinas Andrein ilvehtivä suhde vaeltajiin ja ruhtinatar Marian hyödytön puolusteleminen olivat totuttuja tapoja.

— *Mais, ma bonne amie,* — sanoi ruhtinas Andrei, — *vous devriez au contraire m'être reconnaissante de ce que l'explique à Pierre votre intimité avec ce jeune homme.*^[33]

— Todellako? — sanoi Pierre uteliaasti ja vakavasti (josta ruhtinatar Maria oli hänelle erittäin kiitollinen) katsellen lasiensa läpi Ivanushkan kasvoja, joka ymmärrettyään hänestä puhuttavan viekkain silmin pälyi kaikkiin.

Ruhtinatar Maria oli tuiki tarpeettomasti joutunut hämilleen *omiensa* tähden. Ne eivät lainkaan arkailleet. Akka istui silmät maahan luotuina, kyräten sentään tulijoihin, rauhallisena ja liikkumattomana nojatuolissaan ja odotteli, että hänelle vielä tarjottaisiin teetä. Hän oli kääntänyt kupin ylösalaisin tassille ja pannut näverrellyn sokeripalasen kupin viereen. Ivanushka, hörppien teetä tassilta, katseli alta kulmain viekkailla naisen silmillään nuoria miehiä.

— Missä, Kievissäkö olet käynyt? — kysyi ruhtinas Andrei akalta.

— Siellä, isäseni, — vastasi akka puheliaasti, — Joulupäivänä oli minulla armo tulla osalliseksi taivaallisesta Alttarin Sakramentista. Mutta nyt olen matkalla Koljasinista, suuri armon runsaus on siellä ilmennyt.

— Entäs, oliko Ivanushka mukana?

— Kuljeskelen omin päin, hyvä isä, — sanoi Ivanushka, koettaen puhua järeästi. — Vasta Juhnovossa yhdyin Pelagejushkaan...

Pelagejushka keskeytti toverinsa, hän nähtävästi halusi kertoa mitä oli nähnyt.

— Koljasinissa, isäseni, on suuri armon runsaus ilmestynyt.

— Mitä sitten, uusia pyhäinjäännöksiäkö? — kysyi ruhtinas Andrei.

— Olehan, Andrei, — sanoi ruhtinatar Maria. — Älä kerro Pelagejushka.

— E-e, äläpä, äitiseni, miksi en kertoisi? Minä pidän hänestä. Hän on hyvä, Jumalalle otollinen, hän minulle hyväntekijäni, antoi 10 ruplaa: muistan. Kun olin Kievissä ja minulle sanoo Kirjusha, mielipuoli — totinen Jumalan ihminen, kesät talvet käy avojaloin. "Mitäs kuljet", — sanoo, —

"sopimattomissa paikoissa, mene Koljasiniin, siellä on löytty ihmeitä tekevä pyhän kuva, neitsyt, Pyhä Jumalan äiti." Niihin sanoihin jätiin hyvästit pyhimyksille, ja lähdin...

Kaikki olivat vaiti, vain vaeltajatar puhui tahdikkaalla äänellään, henkeä vetäen.

— Tulin sinne, isäni, ja kansa sanoo minulle: suuri armo on ilmennyt, neitsyen, Pyhän Jumalanäidin tihkuu poskesta pyhää öljyä...

— No, hyvä, hyvä, kerro toisten, sanoi ruhtinatar Maria, punehtuen.

— Sallikaa häneltä kysyäni, — Pierre virkkoi. — Näitkö itse? — hän kysyi.

— Mitenkäs muuten isäseni, itselläni oli se kunnia. Loiste sellainen pyhimyksen kasvoilla kuin taivaan valo, mutta neitsyen poskuelta niin tihkuu, niin tihkuu...

— Mutta sehän on petosta, — sanoi viattomasti Pierre, joka tarkkaavasti oli kuunnellut vaeltajatarta.

— Ah, isäseni, mitä puhut! — sanoi Pelagejushka kauhistuen, ja kääntyi turvaa anovasti ruhtinatar Mariaan.

— Ne pettävät kansaa, — toisti Pierre.

— Herra Jesus Kristus! — sanoi vaeltajatar, ristien silmiään. — Oih, älä puhu noin, isäseni. Niinpä eräskin kenraali ei uskonut, sanoi: "munkit pettävät", mutta tuskin oli sanonut, kun tuli sokeaksi. Ja hän näki unta, että hänen luokseen tulee Luolaneito ja sanoo: "usko minuun, minä parannan sinut." Niin rupesikin pyytämään: "viekää minut viekää hänen tykönsä." Puhun sinulle totista totta, itse näin. Hän vietiin sokeana suoraan hänen luoksensa, lankesi maahan ja sanoi: "paranna! annan sinulle, sanoo, mitä keisarilta olen armossa saanut." Itse näin, isä, tähti oli neitoon tarttunut. Ja niinpä, — näkönsä sai! Synti on siten puhua. Jumala rankaisee, — sanoi hän opettavasti, Pierreen kääntyen.

— Mutta miten oli tähti kuvaan tullut? — kysyi Pierre.

— Kenraaliksiko neitsytkin ylennettiin? — kysyi ruhtinas Andrei nauraen.

Pelagejushka kalpeni äkkiä ja löi kätensä yhteen.

— Isä, isä, synti sinulle, sinulla on poika! — puhkesi hän puhumaan, ja kalpeus muuttui äkkiä heleäksi punaksi.

— Isä, mitä sanoitkaan, Jumala sinulle anteeksi antakoon. — Hän teki ristinmerkin. — Herra Jumala, armahda häntä Neitsyt, mitä tämä on ... — puhui hän, kääntyen ruhtinatar Mariaan. — Hän nousi ja itkuun pillahtamaisillaan alkoi sääliä laukkuuan kuntoon. Häntä nähtävästi sekä kauhisti että hävetti, että hän nautti vierasvaraisuutta talossa, jossa voitiin puhua sellaista ja suretti, että nyt oli pakko jättää tämän talon hyvyydet.

— No, mitä te haluatte? — sanoi ruhtinatar Maria. — Mitä varten tänne tulitte?...

— Ei, laskenhan leikkiä, Pelagejushka, — sanoi Pierre. — *Princesse, ma parole, je n'ai pas voulu l'offenser*,^[34] minä vaan muuten. Älä ole milläsikään, laskin leikkiä, — puheli hän, kainosti hymyillen ja tahtoen tasoittaa vikansa. — Niinhän minä ja hän myöskin teki pilaa vain.

Pelagejushka pysähtyi epäröiden, mutta Pierren kasvoilla näkyi sellainen vilpitiön katumus, ja ruhtinas Andrei katseli niin hellästi vuoroin Pelagejushkaan vuoroin Pierreen, että ensinmainittu vähitellen rauhoittui.

XIV.

Vaeltajatar rauhoittui ja päästyään taas puhumisen alkuun, hän kertoi kauvan isä Amfilohiasta, joka oli elämältään niin pyhä, että hänen kätensä tuoksuivat suitsutussavulta, ja siitä, miten hänen munkkituttavansa hänen viime Kievin matkallaan olivat antaneet hänelle luolien avaimet, ja miten hän, otettuaan mukaansa korppuja, kaksi vuorokautta oli viettänyt luolissa pyhimysten seurassa. "Rukoilen ja luen hiukan yhdelle ja lähdän toisen luo. Nukahdan ja taas käyn suutelemaan pyhän kuvaa; ja sellainen on, äitiseni, hiljaisuus, sellainen armon runsaus, ettei Jumalan päivän valkeuteen mieli teekkään."

Pierre kuunteli häntä tarkkaavana ja vakavana. Ruhtinas Andrei läksi huoneesta. Ja hänen jälkiinsä lähti ruhtinatar Maria viemään Pierreä vierashuoneeseen, jätettyään Jumalan ihmiset teetä juomaan.

— Te olette oikein hyvä, — sanoi hän Pierrelle.

— Ah, en tosiaankaan aikonut häntä loukata, ymmärrän niin hyvin ja pidän arvossa tällaisia tunteita.

Ruhtinatar Maria katsahti häneen ääneti ja hymyili hellästi.

— Olenhan tuntenut teidät jo kauvan ja rakastan teitä kuin veljeä, — hän sanoi. — Miten löysitte Andrein? — kysyi hän kiireesti, antamatta hänelle aikaa sanoa mitään vastaukseksi hänen hempeille sanoilleen. — Veljestäni olen kovin huolissani. Hänen terveytensä oli talvella parempi, mutta viime keväänä aukeni haava, ja lääkäri sanoi, että hänen pitäisi lähteä parannukselle. Ja siveelliseltäkin kannalta pelkään hänen tähtensä. Hän ei ole sitä luontoa kuin me naiset, jotta kerrassaan kärsisi ja itkisi loppuun surunsa. Hän kantaa sitä sydämessään. Tänään on hän iloinen

ja vilkas; mutta siihen on syynä teidän tulonne. Harvoin on hän sellainen. Jospa te voisitte saada hänet lähtemään ulkomaille! Hän tarvitsee tointa, tämä yksitoikkoinen, hiljainen elämä hänet tappaa. Muut eivät huomaa, mutta minä näen.

Kymmenettä käydessä palvelijat kiiruhtivat kuistille kuultuaan vanhan ruhtinaan ajoneuvojen tiu'ut. Ruhtinas Andrei ja Pierre menivät myös portaille.

— Kuka tuo on? — kysyi vanha ruhtinas, astuessaan vaunuista ja huomattuaan Pierren.

— Kah! Terve tuloa! Suutele, — sanoi hän havaittuaan nuoren miehen tuttavaksi.

Vanha ruhtinas oli hyvällä päällä ja oli ystävällinen Pierrelle.

Palattuaan vähän ennen illallista takaisin isän työhuoneeseen tapasi ruhtinas Andrei vanhan ruhtinaan ja Pierren kiivaassa riidassa. Pierre todisteli, että tulee aika, jolloin ei enää ole sotia. Vanha ruhtinas väitti vastaan virnistellen, mutta ei suuttunut.

— Laske veri suonista ja kaada vettä sijaan, silloin ei tule sotia. Akkain loruja, akkain loruja, — jutteli hän, mutta taputteli siitä huolimatta Pierreä ystävällisesti olalle ja meni sitten pöydän luo, jonka ääressä ruhtinas Andrei, joka nähtävästi ei tahtonut sekaantua keskusteluun, selaili isän kaupungista tuomia papereita. Vanha ruhtinas tuli hänen luokseen ja rupesi puhumaan asioista.

— Aateliston puhemies, Rostof kreivi, ei ollut hankkinut puoliakaan väestään. Tuli kaupunkiin, kutsuu päivällisille, — minä annoin hänelle sellaiset päivälliset... Mutta tarkastappas tätä... No, veli, — sanoi ruhtinas Nikolai Andrejevitch poikaansa kääntyen ja taputtaa läikytellen Pierreä olalle, kelpo poika, tämä ystäväsi, pidän hänestä! Ärsyttää minua. Toinen puhuu viisaita puheita, mutta eipäs haluta kuunnella; hän jaarittelee ja ärsyttelee minua, vanhusta. No, menkää, menkää, — hän sanoi, ehkä tulen istumaan iltaspöytäanne. Sitten taas riitelemme. Koeta mieltyä tölherööni, ruhtinatar Mariaan, — huusi hän vielä ovesta Pierrelle.

Vasta nyt, oleskellessaan Lisijagorissa, huomasi Pierre, miten luja ja suloinen oli hänen ja ruhtinas Andrein välinen ystävyysuhde. Eikä tämä ystävyys sulous ilmennyt ainoastaan heidän keskinäisissä väleissään, se ilmeni hänen suhteissaan kaikkiin ruhtinas Andrein omaisiin ja kotiväkeeseen. Pierre tunsi olevansa ensi näkemällä vanha ystävä vanhan, juron kreivin ja kainon, arastelevan ruhtinattaren kanssa, vaikka hän tuskin heitä tunsikaan. Kaikki he häntä rakastivat. Ei ainoastaan ruhtinatar Maria, jonka Pierren lempeys pyhiinvaeltajattaria kohtaan oli suostuttanut, katsellut häntä loistavin silmin, pieni, vuoden vanha ruhtinas Nikolaikin, kuten häntä kutsui isoisä, hymyili hänelle ja tuli hänen syliinsä. Mihail Ivanovitsh ja neiti Bourienne katselivat häntä iloisesti hymyillen, kun hän puheli vanhan ruhtinaan kanssa.

Vanha ruhtinas ilmestyi illalliselle: nähtävästi johtui tämä Pierren vierailusta. Kaksi päivää viipyi Pierre Lisijagorissa, ja koko tämän ajan oli vanha ruhtinas hänelle erinomaisen ystävällinen ja kehoitteli toistenkin tulemaan.

Kun Pierre oli lähtenyt, kokoontuivat kaikki perheen jäsenet ja alkoivat häntä arvostella, kuten aina on tavallista, kun talossa on käynyt uusi vieras. Mutta harvinaista tällaisille tilaisuuksille oli se, että kaikki puhuivat vieraasta pelkkää hyvää.

XV.

Palattuaan tällä kerralla lomalta tunsi ja huomasi Rostof ensi kerran, miten lujilla siteillä hän oli kiintynyt Denisoviin ja koko rykmenttiinsä.

Saavuttuaan rykmenttiinsä tunsi Rostof samaa kuin silloinkin, kun kuomureki pysähtyi Povarskajakadun varrella olevan kotitalon portaitten eteen. Kun hän näki ensimmäisen avorintaisen husaarin, kun hän tunsi punatukkaisen Dementjevin, näki rautioiden hevosten kammitsat, kun Lavrushka iloisena huusi herralleen: "Kreivi on saapunut!" ja kun Denisof, joka oli nukkunut vuoteella, oli juossut teltasta ja sulkenut hänet syleilyynsä, ja toisetkin upseerit kokoontuneet saapuneen ympärille, — tunsi Rostof samaa kuin silloinkin, kun häntä kotiin saavuttuaan syleilivät äiti, isä, sisaret. Ilon kyineleet pakkautuivat kurkkuun ja estivät häntä puhumasta. Rykmenttikin oli koti, vieläpä muuttumattoman armas ja kallis koti, kuten isän ja äidin kotikin.

Käytyään ilmoittautumassa rykmentinpäällikön luona, tultuaan komennetuksi entiseen eskadroonaansa, käytyään päivystysvuorollaan ja muonan hankintamatkoilla, totuttuaan taas kaikkiin rykmentin pikku hommiin ja huomattuaan, että oli menettänyt vapautensa ja oli sidottu yksiin, ahtaisiin, muuttumattomiin puitteisiin, tunsi Rostof olevansa rauhallinen, turvattu, ja hänet valtasi samallinen kodikkuuden tunne kuin vanhempainkin kodissa. Hän tunsi olevansa omalla alallaan. Ei ollut enää tuota vapaan maailman ainaista sekamelskaa, mistä hän ei ollut löytänyt itselleen tointa, vaan aina erehtyi valinnassa; ei ollut Sonjaa, jolle olisi pitänyt tehdä asiat selviksi tai kenties jättää selvittämättä. Ei ollut mahdollisuutta lähteä tai olla lähtemättä sinne tai tänne; ei ollut noita vuorokauden 24 tuntia, jotka saattoi käyttää niin suunnattoman monella eri tavalla; ei ollut tuota suunnatonta ihmismerta, jossa ei ollut läheisempiä eikä kaukaisempia; ei ollut noita epäselviä, hämääriä raha-asioita isän kanssa; täällä ei muistunut mieleen tuo kauhea häviö Dolohoville! Täällä rykmentissä oli kaikki niin selvää ja yksinkertaista. Koko maailma oli jakautunut kahteen vastakkaiseen osaan: toinen — oma Pavlogradin rykmentti, toinen — koko muu maailma. Ja tämän muun maailman kanssa ei ollut mitään tekemistä. Rykmentissä oli kaikki tuttua: ken luutnantti, ken ratsumestari, ken hyvä ihminen, ken paha, ja ennen kaikkea — jokainen oli toveri. Muonakauppias myö velaksi tavaroitaan, palkka maksetaan kolmanneksittain; ei ole aprikoimisen, ei valinnan varaa, kunhan et vain tee mitään sellaista, jota

Pavlogradin rykmentissä pidetään paheena; ja kun jonnekin lähdet, niin tee tarkalleen ja täsmällisesti, mitä on käsketty ja määrätty, — ja kaikki käy hyvin.

Kun Rostof taas uudelleen oli tottunut sotilaselämän säännöllisiin oloihin tunsikin hän olevansa rauhallinen ja iloinen, kuten väsynyt ihminen levolle päästyään. Ja elämä rykmentissä tuntui Rostovista tällä kertaa sitäkin onnellisemmalta kun hän tuon pelihäviön jälkeen (vaikka omaiset kuinkakin häntä olivat lohdutelleet, ei hän saattanut sitä itselleen antaa anteeksi) oli päättänyt muuttaa elämäntapansa, sovittaa syynsä, palvelua nuhteettomasti ja olla kelpo toveri ja upseeri, t.s. hyvä ihminen. Ja tämän päätöksen toteuttaminen tuntui aivan mahdolliselta rykmentissä, vaikkakin se *muualla maailmassa* oli tuntunut niin tuiki mahdottomalta.

Pelihäviönsä oli Rostof viiden vuoden kuluessa päättänyt maksaa vanhemmilleen. Ennen oli hän saanut isältään vuosittain 10 tuhatta ruplaa, nyt oli hän päättänyt tyytyä kahteen tuhanteen ja loppuilla lyhentää velkaansa.

Venäläinen armeija oli alituisten peräytymisten, etenemisten ja taistelujen jälkeen (Pultuskin, Preussisch-Eylaun luona) keskittynyt Bartensteinin luo. Odotettiin keisarin saapumista ja uuden sotaretken alkamista.

Pavlogradin rykmentti kuului siihen armeijaosastoon, joka oli ollut 1805 vuoden sotaretkellä ja oli ollut täydenikäisessä rivejään Venäjällä, eikä se sentähden ollutkaan mukana sotaretken ensi vaiheissa. Se ei ollut mukana Pultuskin eikä Preussisch-Eylaun taisteluissa, ja kun se sitten yhtyi toimivaan armeijaan määrättiin se Platovin osastoon.

Platovin armeija toimi itsenäisesti, pääarmeijasta riippumattomana. Pavlogradilaiset kahakoivat muutamia kertoja vihollisen kanssa, saivat muutamia vankeja, anastivatpa kerran marsalkka Oudinotin kuormastonkin. Huhtikuussa viivähti Pavlogradin rykmentti muutamia viikkoja erään tuhaksi poltetun, aution saksalaisen kylän luona.

Oli kevättulvien aika, tiet rapakkoina, ilmat kylmät, jäät pettivät, teitä oli mahdoton kulkea; muutamiin päiviin ei jaettu ihmisille eikä eläimille muonaa. Kun muonan kuljetus kävi mahdottomaksi, hajaantuivat sotilaat ympäristöön, kylmille jääneisiin, tyhjiin kyliin etsiäkseen hengenpitimiksi edes perunoita, mutta niistäkin oli kova puute.

Kaikki oli syöty putipuhtaaksi, ja asukkaat olivat paenneet turvallisille seuduille; kyliin jääneet olivat kurjemmassa tilassa kuin mierolaiset, eikä heiltä siis mitään voitu riistää, vieläpä tavallisesti niin armottomat sotilaat toisinaan antoivat omista rippeistään kärsiville kylien asukkaille.

Kahakoissa oli Pavlogradin rykmentti menettänyt ainoastaan kaksi haavoittunutta; mutta nälkä ja taudit olivat riistäneet melkein puolet rykmentin miehistä. Huonon ravinnon seurauksista sairastuivat sotilaat kuumetautiin ja pöhöön, ja kuolevaisuus sairaaloissa oli niin suuri, että sotilaat mieluummin sairainakin laahustivat mukana rintamassa kuin menivät sairaaloihin varmaan kuolemaan. Kun maa keväällä paljastui lumen peitosta, alkoivat sotilaat kedoilta löytää parsajuuren näköistä kasvin juurta, jota he, ties miksi, kutsuivat makeaksi poimulehdeksi. Vaikka oli ankarasti kielletty tätä terveydelle vahingollista juurta syömästä (se oli muuten maultaan sangen kitkerä), niin kuljeskelivat sotilaat kiellosta huolimatta pitkin ketoja, kaivellen miekallaan "makeata juurta." Keväällä ilmestyi sitten sotilain uusi tauti: kädet, jalat ja kasvot alkoivat pöhöttyä, ja niihin ilmestyi paisumia. Lääkärit arvelivat taudin syntyneen makeasta juuresta. Mutta mistään välittämättä söivät Denisovin eskadroonan sotilaat miltei yksinomaan tätä juurta, sillä jo toista viikkoa olivat korput olleet niukassa, ja sotilaille oli annettu ainoastaan puoli naulaa mieheen, ja viimeksi lähetetyt perunat taas olivat olleet paleltuneita ja itäneitä.

Toista viikkoa oli jo hevosiakin ruokittu yksinomaan katto-oljilla, ja siksipä ne olivatkin sanomattoman laihoja, ja talvinen takku peitti vielä niiden kylkiä.

Tällaisesta kurjuudesta huolimatta elivät sotilaat ja upseerit aivan entiseen tapaan; kuten ennenkin kokoontuivat kalpeat, pöhönaamaiset, repaleiset husaarit iltahuutoon, kävivät leikkauttamassa tukkaansa, siisteilivät hevosiaan ja varustuksiaan, kiskoivat katosta apetta hevosilleen ja kävivät kattiloillaan aterialla, vaikkakin he näiltä aterioilta lähtivät nälkäisinä, laskien leikkiä kurjasta ravinnostaan ja nälästään. Joutoaikojaan viettivät sotilaat entiseen tapaan: nuotioita sytytettiin, ja alastomat sotilaat paistattivat itseään niiden ympärillä, toiset tupakoivat, toiset valitsivat paraat itäneistä, nahkeista perunoista ja paistoivat niitä nuotiossa, kertoeltiin ja kuunneltiin juttuja Potjemkinin ja Suvorovin sotaretkien ajoilta tai Aljoshaveijarista tai Mikolka nimisestä papin rengistä.

Upseerit asuivat kaksin, kolmin katottomissa hökkeleissä. Vanhemmilla oli hommaa perunain ja olkien hankinnassa, yleensä muonan hankinnassa, nuoremmat taas viettivät aikaansa entiseen tapaan: toiset löivät korttia (rahoja oli viljalti, vaikka muonasta olikin puute), toiset taas huvitteleivat viattomilla leikeillä — rengas- ja sauvaleikeillä. Asian kulusta puhuttiin vähän, osaksi sentähden, ettei mitään asiallista tietty, osaksi senkin tähden, että hämärästi aavisteltiin asiain olevan hullusti.

Rostof asui yhä vielä Denisovin kanssa, ja loman jälkeen olivat heidän välinsä käyneet entistään sydämellisimmiksi. Denisof ei koskaan puhellut Rostovin omaisista, mutta Rostof tunsikin, että päällikön ystävytteen oli osansa hänen rakkaudellaan Natashaan. Hellävaroen näkyi päällikkö lähettävän suojattiaan vaaranpaikkoihin, säästelevän näkyi, ja aina kun eskadroona palasi kahakasta ja suojatti palasi terveenä ja vahingoittumattomana, niin ilomielin hänet päällikkö

syliinsä sulki. Eräällä muonanhankintaretkellään tapasi Rostof hävitetyssä, autiossa kylässä puolalaisen vanhuksen ja tämän tyttären rintalapsineen. Kaikki olivat he miltei alastomat, nälän nujertamat. Jalan he eivät jaksaneet kulkea, ja hevosmatkaan heillä ei ollut varoja. Rostof toi heidät leiripaikalle, sijoitti heidät omaan asuntoonsa ja ruokki ja hoiteli siksi kunnes ukko toipui. Kerran eräs Rostovin tovereista, puhuessaan naisista, alkoi ivailla Rostovia, miten tämä on muita sukkelampi, ja lisäsi, ettei suinkaan olisi synti, vaikka Rostof tutustuttaisi toverinsakin pelastamaansa sievään puolattareen. Rostof piti leikin totena, kiivastui ja sätti toverinsa pataluhaksi, niin että Denisof vaivoin sai toverukset sopimaan kaksintaistelutta. Kun upseeri oli poistunut, ja Denisof, jolla itselläänkään ei ollut selvillä Rostovin ja puolattaren välit, alkoi nuhdella suojattiaan liiallisesta kiivaudesta, sanoi Rostof hänelle:

— Miten saatat luulla... Pidän hänestä kuin sisarestani, enkä saata kuvailla, miten loukkaannuin ... sillä ... tiedäthän, oli aivan kuin...

Denisof löi ystäväänsä olalle ja alkoi kiivaasti astua pitkin huonetta, kuten hänellä oli tapana tehdä mielenliikutusten hetkinä.

— Ah, sitä hullua Rostovilaista rotua, — hän virkkoi, ja Rostof huomasi kyynelten helyvän päällikkönsä silmissä.

XVI.

Huhtikuussa saapui tieto keisarin saapumisesta armeijaan, ja tämä tieto reipastutti joukkoja. Keisari tarkasti armeijan Bartensteinissä, mutta Rostof ei ollut saapuvilla, sillä Pavlogradin rykmentti oli etuvartiossa, kaukana Bartensteinin takana.

Husaarit olivat ryhmittyneet pieniin vartiojoukkoihin. Denisof ja Rostof asuivat sotilaiden kaivamassa maakuopassa, joka oli katettu oksilla ja turpeilla. Tällaisia maakuoppia oli vasta viime aikoina alettu kyhätä, ja olivat ne rakenteeltaan tällaisia: Kaivettiin puolen neljättä kyynärän pituinen, kahden kyynärän syvyinen ja puolentoista levyinen oja. Ojan toiseen päähän kyhättiin portaat, ja niin oli kuisti valmis; oja muodosti sitten varsinaisen suojan, jonka toiseen päähän, ainakin päälliköiden kuoppiin, kyhättiin paalujen varaan laudoista pöydän tapainen. Ojan kummastakin reunasta oli kyynärän leveydeltä luotu maata, ja näin oli saatu kaksi vuodetta ja rahat. Suojan keskellä saattoi mies seistä suorana, saattoipa vuoteilla ja raheillakin istua, vallankin pöydän puoleisessa päässä. Denisof asui upeasti, sillä hänen eskadroonansa miehet rakastivat häntä. Husaarit olivat suojan päätyyn lyöneet lautoja ja kyhänneet lasinpalasista oikean akkunan. Kun oli kylmä ilma, toivat sotilaat nuotioiltaan hehkuvia hiiliä, asettivat ne kiverretyille rautalevyille maakuopan portaille (vastaanottohuoneeseen, kuten Denisof kutsui tätä suojan osaa), ja pian oli kuopassa niin lämmin, että upseerit — joita muuten aina oli paljon Denisovin ja Rostovin vieraina — saattoivat istua kuopassa paitahisasillaan.

Kerran huhtikuussa oli Rostof päivystäjänä. Kahdeksatta käydessä aamulla oli hän palannut kotiin valvottuaan edellisen yön. Hän käski tuomaan hiiliä, muutti ylleen kuivat vaatteet, toimitti aamurukouksensa, joi lämpimikseen teetä, järjesteli tavaroitaan nurkkasessaan pöydällä ja heittäytyi sitten pitkälleen vuoteelle, koukistaen kätensä päänsä alle. Hän oli paitahisasillaan, lämmön ja yöllisen ilman vaikutuksesta olivat hänen kasvonsa punakat. Hän odotteli ystäväänsä Denisovia ja ajatteli mielihyvin, miten hän varmaankin saa ylentymismääräyksen viimeisen tiedusteluretkensä johdosta. Hän olisi mielellään pakissut Denisovin kanssa.

Majan takaa kuului yhtäkkiä Denisovin jyrisevä ääni, joka kuulosti ärtyiseltä. Rostof siirtyi akkunan luo nähdäkseen, kenelle Denisof jyrisee, ja näki vääpeli Toptshejenkon.

— Olenhan sanonut, ettet päästäisi heitä kaivamaan tuota juurta, poimulehteä, mikä liekki! — karjui Denisof. — Näinhän itse, kun Lasartshuk raahusti niitä kentältä.

— Olen kieltänyt, teidän jalosukuisuutenne, eivät tottele, — vastasi vääpeli.

Rostof heittäytyi taas vuoteelle ja ajatteli mielihyvin: "puuhailkoon hän nyt ja hääriköön, minä olen tehnyt tehtäväni ja loion täällä — verratonta!" — Sitten kuuli hän vielä Denisovin reippaan, veitikkamaisen palvelijan Lavrushkan äänen. Lavrushka puhui jotain kuormastosta, korpuista ja häristä, joita oli nähnyt muonanhankintaretkellään.

Sitten kuului etäämpää Denisovin ääni, ja Rostof eroitti sanat: "Satuloitkaa! Toinen plutoona!"

— "Minnehän ne hankkiutuvat?" — ajatteli Rostof.

Viiden minuutin kuluttua tuli Denisof majaan, heittäytyi rapakkoisine saappaineen vuoteelle, poltti ärtyisenä piippunsa, heitteli hujan hajan tavaransa, otti miekan ja ratsasruoskan ja lähti ovelle. Rostovin kysymykseen, minne hän aikoo lähteä, vastasi hän kärtyisän epämääräisesti, että on mentävä.

— Tuomitkoot minut sitten Jumala ja korkea keisari! — lausui Denisof mennessään, ja Rostof kuuli majan takaa hevosten kavioiden mäjätystä rapakkoisella tiellä, Rostof ei viitsinyt edes tiedustella Denisovin matkan määrää. Lämmittyään nurkkasessaan Rostof nukkui ja vasta hämärissä hän tuli ulos majasta. Denisof ei ollut vielä palannut. Iltaelämä oli taas vilkastunut; viereisen maakuopan luona heitti kaksi upseeria ja junkkari rengaspeliä. Nauraa hohottaen he heittelivät junttinaulaa rapakkoiseen, pöyheään maahan. Rostof yhtyi heihin. Kesken leikkiään huomasivat upseerit lähestyvän kuormaston: kuormastoa seurasi noin 15 husaaria, istuen laihoilla hevosillaan. Kuormasto saapui kammitsain luo, missä husaarit sen ympäröivät.

— Suottapa Denisof on tuskailnut, — sanoi Rostof, — tuossapa on muonaa.

— Todellakin! — huudahtivat upseerit. — Siksipä ovatkin sotilaat haltioissaan!

Husaarien jälissä kulki Denisof, ja hänen vierellään kaksi jalkaväen upseeria, jotka keskustelivat jostain asiasta ratsumestarin kanssa.

Rostof lähti astumaan Denisovia kohti.

— Varoitin teitä, herra ratsumestari, — puhui toinen upseereista, laiha, lyhyläntä mies, joka nähtävästi oli kiihtyneessä mielentilassa.

— Olenhan sanonut, etten luovuta, — vastasi Denisof.

— Joudutte edesvastuuseen, herra ratsumestari, — tämä on väkivaltaa, — ryöstää oma kuormasto! Meikäläisillä ei ole kahteen päivään ollut leivän muruakaan.

— Mutta minun mieheni eivät ole syöneet kahteen viikkoon, — vastasi Denisof.

— Tämä on rosvoamista, joudutte vastuuseen, arvoisa herra! — toisti jalkaväen upseeri, ääntään korottaen.

— Mutta miksi minua ahdistatte? Miksi? — kiljasi yhtäkkiä Denisof. Hän tulistui. — Asiasta vastaan minä, ettekä te. Ja älkää tuossa surisko, jos nahkanne on teille kallis. Mars! — kirkasi Denisof upseereille.

— Hyvä, hyvä! — kirkasi pikku upseeri hämmentymättä ja istui levollisena satulassaan. — Rosvoamaan siis, minä teille...

— Helvettiin mars pikamarssissa, jos nahkaanne säästätte. — Ja Denisof käänsi hevosensa upseeria kohti.

— Hyvä, hyvä, — toisti upseeri uhkaavasti, käänsi hevosensa ja lähti ajamaan ravia, heiluen satulassaan.

— Koira joutunut aidalle, elävä koira aidalle joutunut, — huusi Denisof upseerin jälkiin, sinkauttaen täten ratsumiehen myrkyllisimmän kokkapuheen jalkamiehelle. Sitten ajoi hän Rostovin luo ja remahti äänekkääseen nauruun.

— Anastin jalkaväeltä kuormaston, väkisin anastin! — hän lausui. — Eihän toki sovi sallia miesten nälkään nääntyä?

Nämä muonakuormat olivat oikeastaan aiotut eräälle jalkaväkirykmentille, mutta kun Denisof Lavrushkalta sai kuulla, että kuormasto kulki vartioitta, niin anasti hän sen husaareineen. Husaarit saivat korppuja mielin määrin, annettiinpa osa vielä toisillekin eskadroonille.

Seuraavana aamuna kutsutti rykmentinpäällikkö Denisovin puheilleen, peitti harakourin silmänsä ja sanoi hänelle: "Katson asiaa näin, en mitään tiedä, enkä nosta tästä juttua; mutta neuvon teitä sentään käymään esikunnassa ja siellä muonatoimistossa koettamaan hähdyttää asia ja, jos käy mahdolliseksi, kuittaamaan saaneenne niin ja niin paljon muonavaroja; muuten merkitään muonamäärä jalkaväen tiliin: asiata aletaan penkoa, ja se saattaa saada ikävän lopun."

Denisof lähtikin suoraa päätä esikuntaan ja oli vakavasti päättänyt noudattaa päällikkönsä neuvoja. Illalla palasi hän maakuoppaansa sellaisessa mielentilassa, jollaisessa Rostof ei vielä milloinkaan ollut nähnyt ystävänsä. Hän ei saattanut puhua ja oli vähällä läikähtyä. Kun Rostof kysyi hänen vointiaan, saattoi hän käheällä, heikolla äänellä mumista ainoastaan kiroussanoja ja uhkauksia.

Rostof pelästyi ystävänsä toivottoman tilan johdosta, kehoitti tätä riisuutumaan ja juomaan raikasta vettä, ja lähetti noutamaan lääkäriä.

— Minut tuomitaan ryöstöstä — oh! Anna lisää vettä — tuomitkoot, aina lyön lurjuksia, aina, ja sen sanon keisarillekin. Antakaa jäätä, — puheli Denisof.

Rykmentin lääkäri saapui ja sanoi, että on iskettävä suonta. Denisovin karvaisesta kädestä laskettiin syvä lautasellinen mustaa verta, ja vasta nyt saattoi Denisof kertoa seikkailunsa perin juurin.

— Saavun esikuntaan, — alkoi Denisof. — "Missä on täällä teidän päällikkönne?" Neuvottiin. Suvaitkaa odottaa. "Minulla on virkani, olen saapunut 30 virstan päästä, ei ole aikaa odottaa, ilmoittakaa." Hyvä, saapuu sitten se päävoro: hänkin minua opettamaan: Tämä on rosvoamista! — "Rosvoamista ei ole se kun hankkii muonavaroja nälkäisille sotilaille, vaan se on rosvoamista kun pistää omiin taskuihinsa sotilaiden muonavarat!" Tämä ei kuulu asiaan. "Hyvä." Jättäkää kuitti toimitsijalle, ja tämä asia menee säännöllistä kulkuaan. Menen sitten toimitsijan luo. Astun huoneeseen — pöydän takana istuu... Kuka? Ajattelehan!... Kuka meitä nälällä uuvuttaa, — kirkasi Denisof, lyöden kipeällä kädellään niin voimakkaasti pöytään, että oli sen ruhjoa. Lasit pöydällä hypähtelivät. Teljanin!! "Vai sinä, sinäkö meitä nälällä uuvutat?!" Läiskis, päin turpaa, niin osavasti... "Minä sinut, senkin", ja aloin pehmittää. Ja teinpä sitä ilokseni, sen voin vakuuttaa, — kirkasi Denisof, ilkeän iloisesti irvistellen mustain viiksien alta hohtavilla valkeilla hampaillaan. — Olisin hänet tappanut, jolleivät olisi tulleet apuun.

— Mutta älähän kiru noin, rauhoitu, — sanoi Rostof: — verikin alkoi taas vuotaa. Odotahan, haava on uudelleen sidottava.

Haava sidottiin ja Denisof vietiin vuoteeseen. Seuraavana aamuna heräsi hän iloisena ja rauhallisena.

Mutta keskipäivän tienoissa saapui maakuoppaan vakavan ja surullisen näköinen adjutantti ja

näytti kirvelevin sydämin majuri Denisoville rykmentinpäälliköltä saapuneen virallisen paperin, jossa tiedusteltiin eilisiä tapahtumia. Adjutantti ilmoitti samalla, että juttu merkeistä päättäen saa ikävän käänteeseen, että asiaa tutkimaan on määrätty sotilastutkijakunta, ja että näinä ankarina aikoina, jolloin armeijassa on ilmestynyt napinaa ja mielivaltaisia tekoja, asia paraimmessa tapauksessa päättyy syytetyn upseerin arvon menettämiseen.

Kantajat esittivät asian tällaisessa valossa: Sittenkun kuormasto oli ryöstetty, saapui majuri Denisof kutsumatta humalaisena ylimuonanhankkijan luo, sanoi tätä voroksi ja uhkasi kurittaa, ja kun hän oli viety ulos huoneesta, niin syöksyi hän kansliaan, pieksi kahta virkamiestä ja nyrjäytti samalla toiselta käden.

Rostovin kyselyihin vastasi Denisof nauraen, että arvatenkin oli joku rytäkässä kuukertunut, mutta se on hänen mielestään vähäpätöinen seikka, aivan vähäpätöinen, ja lisäsi, ettei hän aijo pelätä tuomiota eikä tuomareita, ja että jos nuo konnat tohtivat häntä ärsyttää, niin vastaa hän heille jotta muistavat saaneensa.

Denisof puhui muuten halveksuen koko asiasta; mutta Rostof tunsi ystävänsä liiankin hyvin voidakseen olla huomaamatta, että ystävä oli peloissaan tuomion suhteen (vaikkakin hän koetti salata pelkoaan sivullisilta), ja että tämä asia, jolla nähtävästi tulisi olemaan huonot seuraukset, häntä kovasti kiusasi. Joka päivä alkoi Denisoville saapua papereita ja kyselyjä, ja toukokuun ensimmäisenä päivänä määrätään päiväkäskyssä, että hänen oli luovutettava eskadroonan johto arvossa häntä seuraavalle upseerille ja saavuttava esikuntaan tekemään selvää muonatoimistossa tapahtuneesta mellastuksesta. Huhtikuun viimeisenä päivänä teki Platof tiedusteluretken vihollisen asemille kahdella kasakkarykmentillä ja kahdella husaarieskadronalla. Denisof ratsasti ketjun edessä, kuten tavallisesti, ja oli huiman rohkea. Hän sai luodin reiteensä. Varmaankaan ei hän tavallisissa oloissa olisi tällaisen lievän haavan tähden poistunut rykmentistä, mutta nyt käytti hän tilaisuutta hyväkseen, kieltäytyi lähtemästä esikuntaan ja meni sairaalaan.

XVII.

Kesäkuussa oli Friedlandin taistelu, jossa Pavlogradin rykmentti ei ollut osallisena, ja sen jälkeen solmittiin välirauha. Rostof ikävöi kovin ystävänsä. Tämän lähdettyä rykmentistä ei hän ollut mitään hänestä kuullut, ja siksipä häntä kovin huolestutti ystävän kohtalo ja terveydentila. Käyttäen hyväkseen rauhan aikaa hän pyysi lomaa, lähteäkseen tapaamaan sairaalaan ystävänsä.

Sairaala oli pienessä preussilaisessa kauppalassa, jonka venäläiset ja ranskalaiset joukot olivat kahdesti hävittäneet. Kesän ihanimmillaan ollessa näytti tämä hävitetty kauppa rähjä sangen surkealta ja jylhältä. Talot olivat katottomat, aidat hävitetyt, kadut saastaiset, kaikkialla maleksi repaleisia asukkaita, sairaita ja humalaisia sotilaita.

Sairaala oli kivirakennuksessa, jonka akkunoista osa oli lasittomia, osa kehyksettömiäkin, ja pihamaalla rehotti säretyn kiviainan jätteitä. Muutamia kalpeita, pöhötautisia sotilaita istui pihamaalla, paistattaen itseään päivässä.

Sairaalan ovella löyhähti Rostovin nenään mätänevän ruumiin ja sairaalan haju. Portaisissa kohtasi hän venäläisen sotilaslääkärin, jolla oli sikari suussa. Hänen jälissään kulki välskäri.

— Enhän toki voi joutua kaikkialle, puhui lääkäri; — tule hämärissä Makar Aleksejevitchin luo, tapaat minut siellä.

Välskäri kysyi häneltä vielä jotain.

— Ah! Tee paraasi mukaan! Onhan se saman tekevä! — Lääkäri huomasi portaita nousevan Rostovin.

— Mitä on teillä asiaa, teidän jalosukuisuutenne? — kysyi lääkäri. — Mitä on teillä asiaa? Kun olette luodeilta säästynyt, niin tahdotte nyt varmaankin saada lavantaudin? Tämä on, ystäväiseni pitaalitautisten talo.

— Miksi? — kysyi Rostof.

— Lavantauti, ystäväiseni. Ken tänne tulee — hän suistuu surman suuhun. Me kaksi, minä ja Makejef (hän osoitti välskäriä), me ainoat tässä vielä keikumme. Viisi on jo meikäläisiäkin, lääkäreitä, nukahtanut. Kun saapuu uusi, niin viikon kuluttua on jo Manan mailla, — puheli lääkäri, aivan kuin mielihyvin. On pyydetty preussilaisia lääkäreitä, mutta eivätpä halua tulla liittolaisemme.

Rostof ilmoitti tulleen tapaamaan husaarimajuri Denisovia.

— En tunne, en tiedä, ystäväiseni. Ajatelkaahan, minulla on hoidossani 3 sairaalaa, viidettä sataa sairasta! Preussilaiset naiset, hyväntekeväisyysseurojen jäsenet, lähettävät meille toki kahvia ja liinakaavetta 2 naulaa kuussa, muuten olisimmekin hukassa. — Hän rehahti nauramaan. — Viidettä sataa, ystäväiseni; ja yhä vaan tuodaan uusia. Onhan niitä niin paljon? Onko? kääntyi hän välskäriin. Välskäri oli kärsineen näköinen. Nähtävästi hän oli kärsimätön, odotellessaan lörröttelevää lääkäriä.

— Majuri Denisof, — toisti Rostof, — haavoittui Moliteinin luona.

— Hän on luullakseni kuollut. Vai miten, Makejef? — kysyi lääkäri rauhallisena välskäriältä.

Välskäri ei kuitenkaan yhtynyt esimieheensä.

— Onko hän sellainen mittava, punatukkainen? — kysyi lääkäri.

Rostof kuvaili Denisovin ulkonäön.

— Olihan täällä sellainen, oli, — ehätti lääkäri myöntämään iloisesti, — hän muistaakseni kuoli, mutta otetaan asiasta selvä, onhan minulla luettelo. Onko se saatavilla, Makejef?

— Luettelo on Makar Aleksejevitchillä, — vastasi välskäri: — Mutta menkähän upseerien osastoon, siellä saatte selvän, — lisäsi hän, Rostoviin kääntyen.

— Ah, älkähän menkö, ystäväiseni, — sanoi lääkäri, — saattaa käydä, että itse jäätte sinne.

Mutta Rostof kumarsi lääkeä ja pyysi välskäriä neuvomaan tietä.

— Älkää syyttäkö minua, kuulkaahan, — huusi lääkäri hänen jälkiinsä.

Rostof ja välskäri tulivat käytävälle. Sairaalan haju oli niin väkevä tässä pimeässä käytävässä, että Rostof tarttui nenäänsä, ja hänen täytyi pysähtyä kootakseen uusia voimia matkan jatkamiseksi. Oikealla avautui ovi, ja oven raossa näyttäytyi kainalosauvoihin nojautuva keltanaamainen, laiha sotilas, joka oli avojaloin ja alusvaatteissaan. Hän nojasi ovenkamana ja katseli kadehtien kiiluvilla silmillään ohikulkeviin. Rostof vilkasi ovesta huoneeseen ja näki lattialla, oljilla lojuvan sinelleihinsä kääriytyneitä sairaita ja haavoittuneita sotilaita.

— Saako mennä katsomaan? — kysyi Rostof.

— Mitäpä siinä on katsomista? — vastasi välskäri:

Mutta tämä välskärin vastaus se vasta herättikin Rostovissa halun nähdä sotilaiden osastoa.

Löyhkä, johon Rostof jo oli jonkunverran tottunut käytävällä, oli paljon voimakkaampi sairaiden huoneessa. Se ei ollut täällä samanlaista kuin käytävässä; se oli tuntuvasti alkuperäisempää, ja helposti huomasi, että täällä olikin sen todellinen alkulähde.

Huone oli pitkäkoko, ja kirkas aurinko tulvi virtana suurista akkunoista. Sairaat ja haavoittuneet lojuivat kahdessa rivissä pitkien huoneiden pitkiä seiniä, päin seinään, ja täten oli keskelle huonetta muodostunut käytävä hoitajille. Suurin osa sairaista oli tunnottomassa tilassa eivätkä sentähden huomanneetkaan tulijoita. Ne, jotka olivat tunnossa, kohottautuivat tai ainakin kääntyivät laihoine, kellertävine kasvoineen Rostoviin. Kaikkien ilmeessä oli tuo sama avun toive, joka samalla tuntui aivan kuin moittivan ja kadehtivan tulijan terveyttä uhkuvaa muotoa. Rostof meni keskelle huonetta, vilkasi avonaisista ovista viereisiin huoneisiin ja huomasi kaikkialla samanlaista kurjuutta. Vaiti ollen seisoi hän siinä ja katseli ympärilleen. Tällaista ei hän toki ollut luullut näkevänsä. Aivan hänen edessään, paljaalla lattialla, poikkipuolin käytävällä virui sairas sotilas, tukan leikkuutavasta päättään kasakka. Kasakka makasi selällään, suunnattoman suuret kädet ja jalat levällään. Hänen kasvonsa olivat tulipunaset, silmät vääntyneet, niin että ainoastaan valkuaiset näkyivät, ja paljaissa jaloissa ja käsissä olivat suonet julmasti paisuneet. Hän jyskäytti päällään permantoon, mumisi käheällä äänellään jonkun sanan ja alkoi sitä sitten toistella. Rostof alkoi tarkata hänen muminaansa ja erotti viimein sanan: "juotavaa — juotavaa;" Rostof vilkasi ympärilleen ja etsi katseellaan, kenen saisi auttamaan sairasta vuoteelle ja tuomaan juotavaa.

— Missä täällä on sairaiden hoitaja? — kysyi hän välskäriltä.

Samassa pujahti viereisestä huoneesta kuormastosotilas, sairaalan palvelija, hiljensi käyntiään ja suoristihe asentoon Rostovin eteen.

— Jumala varjelkoon, teidän jalosukuisuuttanne! — kirkasi sotilas, katsellen silmät selällään Rostovia, jonka hän varmaankin luuli kuuluvan sairaalan päällystöön.

— Hoivaahan tuota ja anna hänelle vettä, — sanoi Rostof, osoittaen kasakkaa.

— Ymmärrän, teidän jalosukuisuutenne, — vastasi sotilas iloisesti, ojensihe entistään suuremmaksi, muttei liikahtanut paikaltaan.

"Ei, täällä ei mikään näy auttavan", — ajatteli Rostof, loi silmänsä maahan ja aikoi poistua. Mutta huoneen oikealta sivulta huomasi hän erään sairaan kumman merkitsevän katseen. Miltei huoneen nurkassa istui sinellillään vanha, harmaapartainen sotilas ja katsoa tuijotti häneen. Vanhus oli laiha kuin luuranko, ja hänen vahankeltaisilla kasvoillaan oli tiukka ilme, kun hän siinä hellittämättä tuijotti Rostoviin. Vanhuksen vierustoveri puheli jotain kuiskaten ukolle ja osoitti Rostovia. Rostof käsitti, että ukolla oli aikomus häneltä jotain pyytää. Hän meni lähemmäs ja huomasi, että ukolta oli toinen jalka katkaistu polven yläpuolelta. Ukon toisella puolella makasi pää taakse päin venähtäneenä nuori, nykänenäinen sotilas, jonka pisamaiset kasvot olivat vahankeltaiset ja jonka elottomat silmät tirhusivat maidonvalkoisina ripsien alta. Rostof katsahti nuoreen sotilaaseen, ja kylmät väreet puistattivat hänen ruumistaan.

— Mutta tuohan on luullakseni ... — virkkoi hän välskärille.

— Olemme rukoillen pyytäneet, teidän jalosukuisuutenne, — puuttui puheeseen vanha sotilas, ja hänen alaleukansa vavahteli suonenvedon tapaisesti: — Hän kuoli jo aamulla. Olemmehan toki mekin ihmisiä, emmekä koiria...

— Heti lähetän noutamaan, heti lähetän, — puhui välskäri hätäillen. — Tehkää hyvin, teidän jalosukuisuutenne.

— Menkäämme, menkäämme, — vastasi Rostof hätäisesti. Hän loi silmänsä maahan ja koetti aivan kuin kokoonpuristuneena, huomaamattomana kulkea noiden nuhtelevain, kadehtivain katseiden keskitse.

XVIII.

Kun he olivat tulleet käytävän päähän, vei välskäri Rostovin upseerien osastoon. Täällä oli kolme huonetta ja levällään olevista ovista saattoi Rostof ensimmäiseen tultuaan saada yleiskuvan. Huoneissa oli vuoteita; haavoittuneita ja sairaita upseereja loikoili ja istuskeli vuoteilla, toiset kävelivät sairaanviittoihin pukeutuneina pitkin huoneita. Huoneeseen tultuaan huomasi Rostof ensimmäisenä toiskätisen, lyhytvartisen, laihan upseerin, joka sairaanviitta yllä, patalakki päässä ja piippunysä suussa asteli pitkin permanttoa. Kasvot näyttivät Rostovista tutuilta, ja hän koetti muistella, missä hän oli tuon miehen ennen nähnyt.

— Katsoppas missä Jumala toi yhteen, — sanoi pieni mies. — Tushin, Tushin, muistatteko, kuljetin teidät taistelutantereelta Schöngrabenin luona? Minusta ovat pienen palan viiltäneet, tästä ... — jatkoi hän hymyillen ja näytti tyhjää viittansa hihaa. — Vai etsitte te Vasili Dmitrijevitsh Denisovia, — hän on huonetoiverini! — sanoi pieni mies kuultuaan Rostovin asian. — Täällä, täällä, — ja Tushin lähti johtamaan Rostovia viereiseen huoneeseen, mistä kuului äänestä naurunhohotusta.

"Ja miten saattavat he täällä vielä nauraakkin?" — ajatteli Rostof tuntiessaan yhä vielä tuon kuoleman löyhkän, joka häneen oli tarttunut sotamiesten osastossa, ja nähdessään yhä ympärillään nuo kadehtivat katseet, jotka käytävän molemmilta puolilta häntä seurasivat, ja nuoren, kuolleen sotilaan maidon valkeat, elottomat silmät.

Vaikka kello jo kävikin kahdettatoista, nukkui Denisof vielä peite silmillä vuoteellaan.

— Hei, Rostof? Terve, terve — huusi Denisof samalla äänellä kuin ennen rykmentissäkin; mutta surukseen huomasi Rostof, että hänen ilmeestään, sanoistaan ja äänenpainostaan pilkisti jotain ututta, salattua, pahaa ennustavaa. Poissa oli nyt entinen rattoisuus ja huolettomuus.

Vähäpätöisyydestään huolimatta oli hänen haavansa yhä vielä lihalla, vaikkakin hän jo kuusi viikkoa oli ollut sairaalassa. Hänen kasvonsa olivat kalpean pöhäkät, kuten kaikkien sairaalan asukkaiden. Mutta tämä ei erityisesti Rostovia ihmetyttänyt, se häntä ihmetytti ettei Denisof näyttänyt reimastuneen hänen tulostaan ja katseli häntä luonnottomasti hymyillen. Hän ei kysellyt rykmentin kuulumisia, ei välittänyt asiain yleisestä menosta. Kun Rostof näistä asioista puhui, ei Denisof edes kuunnellut.

Rostof huomasi vielä, että Denisovia kiusasi, kun hän puhui rykmentistä tai yleensä vapaasta, sairaalan seinien ulkopuolella kuluva elämästä. Tuntui kuin tahtoisi hän perin unhottaa entisen elämänsä ja kuin ajattelisi hän yksinomaan vain tuota muonavarastossa sattunutta riitajuttuaan. Kun Rostof uteli jutun kulkua, otti Denisof heti patjan alta paperimytyn, jonka oli saanut tutkijakunnalta, ja näytti samalla luonnosta laatimaansa vastineeseen. Hän elostui lukiessaan vastinettaan ja erityisellä painolla luki hän ne kohdat, missä antoi oikein purevia pistoksia vihamiehilleen. Muut sairaut, jotka uteliaina olivat ympäröineet Rostovin — sanantuojan vapaasta maailmasta —, hajaantuivat heti, kun Denisof alkoi lukea vastinettaan. Rostof huomasi heidän katseistaan, että he jo olivat saaneet kyllänsä tuosta historiasta. Ainoastaan Denisovin vierustoveri, pyylevä ulaani, istui synkkänä piippuaan poltellen vuoteellaan, ja pieni, toiskätinen Tushin kuunteli lukemista, pudistellen epäröiden päätään. Ulaani keskeytti lukemisen.

— Minun mielestäni, — sanoi hän Rostoviin kääntyen, — olisi paras pyytää keisarilta armoa. Sanotaan suuria armonosoituksia olevan odotettavissa, ja varmaankin saisi hän anteeksi...

— Minäkö keisarilta armoa! — sanoi Denisof, koettaen saada äänelleen entistä vauhtia ja voimaa, mutta hyödyttömältä tuntui hänen yrityksensä, sillä ääni kuullosti ärtyisältä ja voimattomalta. — Minä armoa? Jos olisin rosvo, niin pyytäisin armoa, mutta minut tuomitaan sentähden, että tuon päivänvaloon rosvojen työt. Tuomitkoot, en pelkää ketään: olen rehellisesti palvellut keisaria, isänmaata enkä ole varastanut: Ja minulta riistetään upseerin arvo, ja... Kuulehan kirjoitan heille niin suoraan, kirjoitan, kas näin! "Jos olisin ruunun varas"...

— Verrattomasti sanottu, se on selvä, — sanoi Tushin. — Mutta se ei auta, Vasili Dmitritsh, — ja Rostoviin kääntyen Tushin jatkoi, — täytyy nöyryyä, mutta Vasili Dmitritsh ei suostu. Onhan tuomari sanonut, että asiamme on hullusti.

— Olkoon hullusti, — sanoi Denisof.

— Tuomarihan laati teille armonpyynnön, pistäkää nimenne alle, — jatkoi Tushin, — ja lähettäkää hänen mukanaan. Hänellä varmaankin (hän osoitti Rostovia) on esikunnassa suosijoita. Parempaa tilaisuutta ei teille tule.

— Olenhan sanonut, etten suostu ryömimään, — keskeytti Denisof ja jatkoi lukemistaan.

Rostof ei tohtinut ruveta suostuttamaan Denisovia, vaikkakin hän vaistomaisesti tunsikin, että Tushinin ja muiden upseerien ehdottama menettelytapa kieltämättä oli viisain, ja vaikkakin hän olisi ollut onnellinen voidessaan auttaa ystäväänsä: hän tunsikin Denisovin taipumattoman tahdonlujuuden ja hehkuvan totuudenrakkauden.

Denisof luki myrkyllistä vastinettaan toista tuntia. Rostof ei lausunut sen johdosta sanaakaan, mutta hänen mielensä oli raskas ja alakuloinen koko lopun päivää. Lukemisen päätyttyä kokoontuivat sairaut ja haavoittuneet upseerit taas Rostovin ympärille, ja tämä kertoi heille kuulumisia armeijasta ja vapaasta maailmasta tai kuunteli itse sairaiden juttuja. Denisof istui synkkänä koko illan eikä avannut suutaan.

Myöhään illalla hankkiutui Rostof lähtemään ja kysyi ystävältään, olisiko tällä jotain toimitettavia

asioita.

— Niin, odotahan, — sanoi Denisof, vilkasi upseereihin, otti patjan alta paperinsa, meni akkunan luo, missä hänellä oli kirjoituskojeet, ja istuutui kirjoittamaan.

— Ei se näy paise ruoskalla poistuvan, — sanoi hän palatessaan akkunan luota ja antoi suuren kirjekuoren Rostoville. Kuoressa oli sotatuomarin laatima armonpyyntö, jossa Denisof, lainkaan syyttämättä muonatoimistoa, pyytää keisarilta armoa.

— Vie perille, nähtävästi...

Hän ei voinut jatkaa ja hymähti sairaalaisen teennäisesti.

XIX.

Palattuaan rykmenttiin ja tehtyään selvää rykmentinpäällikölle Denisovin asiasta lähti Rostof Tilsitiin saattamaan perille Denisovin armonpyyntöä.

Kesäkuun 13 p:nä olivat Ranskan ja Venäjän keisarit kohdanneet toisensa Tilsitissä. Boris Drubetskoi oli pyytänyt esimieheltään ja korkealta suojelijaltaan, että hänet määrättäisiin tämän seurueeseen, keisarihohtauksen ajaksi.

— *Je voudrais voir le grand homme*,^[35] — sanoi hän, tarkoittaen Napoleonin, jota hän, kuten kaikki muutkin, näihin saakka aina oli kutsunut Buonaparteksi.

— *Vous parlez de Buonaparte?*^[36] — kysyi kenraali hymyillen.

Boris katsahti tutkivasti kenraaliinsa ja käsitti heti, että tämä koettelee häntä leikillään.

— *Mon prince, je parle de l'empereur Napoléon*,^[37] — hän vastasi. Kenraali löi häntä olalle ja hymyili.

— Kiipeät korkealle, — hän vastasi ja otti Boriksen mukaansa Tilsitiin.

Boris oli niiden harvojen onnellisten joukossa, jotka olivat Niemenjoella keisarihohtauksen aikana; hän näki keisarin nimikilvillä koristettuja lauttoja, näki Napoleonin virran toisella rannalla kulkevan kaarttinsa ohi, näki Aleksanterin mieltävänä istuvan rannalla odottamassa Napoleonin tuloa. Hän näki, miten molemmat keisarit astuivat veneisiin, ja miten Napoleon, joka ensimmäisenä saapui lautalle, nopein askelin riensi tervehtimään Aleksanteria, tarttui hänen käteensä, ja miten molemmat keisarit sitten kävivät teltaan. Siitä alkaen kun oli päässyt "suureen maailmaan" oli Boris ottanut tavakseen panna tarkoin merkille ja muistiin kirjoittaa kaiken, mikä tapahtui hänen ympärillään. Niinpä hän nytkin keisarihohtauksen aikana Tilsitissä merkitsi muistikirjaansa kaikkien Napoleonin seurueeseen kuuluvien henkilöiden nimet, kuvaili heidän pukunsa ja talletti tarkoin mahtavain henkilöiden puheet. Hän katsoi kelloaan juuri sinä hetkenä, jolloin keisarit hävisivät teltaan, ja samoin silloinkin, kun Aleksanteri saapui teltasta. Kohtaus kesti tunnin ja viisikymmentäkolme minuttia. Tämänkin hän heti samana iltana merkitsi muistikirjaansa monien muiden asioiden ohessa, joilla hän arveli olevan historiallista merkitystä. Koska keisarin seurue Tilsitin kokouksen aikana oli sangen harvalukuinen, niin saattaa käsittää, miten suurivirvojen oli tähän seurueeseen kuuluminen sellaiselle henkilölle, jolle virka-asteissa yleneminen oli elinehto. Ja siksiäpä huomasi Boriksen, miten hänen asemansa heti keisarihohtauksen jälkeen vasta oikein vakautui. Häntä ei ainoastaan tunnettu, vieläpä nähtiin hänet mielelläänkin ja häneen totuttiin. Pari kertaa oli hän ollut virkatoimissa itse keisarinkin luona, niin että tämä tunsikin hänet nimeltä, eivätkä keisarin suosikitkaan enää häntä katselleet, kuten ennen, hänen ollessaan vielä outo henkilö, vaan vieläpä olisivat ihmetelleetkin, jolleivät olisi häntä nähneet seurassaan.

Boriksen asuintoverina oli eräs toinen adjutantti, puolalainen kreivi Schilinski. Puolalainen oli saanut kasvatuksensa Parisissa, hän oli rikas, rakasti intohimoisesti ranskalaisia, ja siksiäpä olikin Boriksen ja Schilinskin luona melkein joka päivä keisarihohtauksen aikana ranskalaisia kaartin ja esikunta-upseereja milloin eineellä, milloin päivällisellä.

Kesäkuun 24 p:nä oli Schilinski järjestänyt illalliset ranskalaisille ystävilleen. Kunniavieraina olivat eräs Napoleonin adjutantti, muutamat ranskalaiset kaartinupseerit ja nuori poikanen vanhasta ranskalaisesta ylhäisöperheestä, nykyään Napoleonin hovipoika. Samana päivänä, pimeän tullen, oli Rostof sivilipukuisena saapunut Tilsitiin ja ilmestyi Boriksen ja Schilinskin asuntoon.

Ei ollut Rostof vielä, samoin kuin eivät yleensä armeija-upseerit, tottunut entisiin vihollisiin eikä Napoleoniin, kuten esikuntaupseerit ja Boris, jossa jo oli kerinnyt tapahtumaan täydellinen mielenmuutos. Armeijassa oltiin vielä entisellä kannalla: Bonapartea ja ranskalaisia vihattiin, halveksittiin ja pelättiin. Vielä aivan hiljan oli Rostof, väitellessään erään Platovin osastoon kuuluvan kasakka-upseerin kanssa, lausunut, että jos Napoleon joutuisi vangiksi, niin häntä ei kohdeltaisi kuten hallitsijaa, vaan kuten pahantekijää. Kun Rostof matkalla ollessaan oli tavannut haavoittuneen ranskalaisen upseerin oli hän kiivastunut ja väittänyt että rauha on mahdoton laillisen hallitsijan ja pahantekijän, Napoleonin välillä. Siksiäpä hän kovin hämmästyikin nähdessään Boriksen asunnossa ranskalaiset noissa vieraisissa virkapuvuissa, joita oli tottunut katselamaan aivan toisilla silmillä sivustaketjusta. Kun hän näki oven raosta kurkistavan ranskalaisen upseerin, valtasi hänet heti tuo samainen vihamielisyys ja sotainen mieliala, jonka tunsikin aina vihollisen nähdessään. Hän pysähtyi kynnykselle ja kysyi venäjäksi, asuiko siellä Drubetskoi. Kuultuaan oudon äänen eteisestä meni Boris Rostovia kohtaamaan. Kun hän tunsikin Rostovin, ilmestyi hänen kasvoilleen ensi hetkessä vihan ilme.

— Ah, sinäkö täällä, sepä hauska, todella hauska tavata sinut, — sai kuitenkin sanotuksi, hymyili ja lähenei ystäväänsä.

— En ole saapunut nähdäkseni sopivaan aikaan, — sanoi Rostof, — en olisi tullut, mutta minulla on tärkeä asia, — jatkoi hän kylmästi.

— Ethän toki sopimattomaan aikaan, minä vain ihmettelen, miten olet päässyt rykmentistä — *Dans un moment je suis à vous*,^[38] — huusi hän huoneeseen jollekulle, joka oli häntä huutanut.

— Näen että olen tullut sopimattomaan aikaan, — toisti Rostof.

Vihan leima oli jo kadonnut Boriksen kasvoilta; hän oli nähtävästi päättänyt mielessään, mitä hänen oli tehtävä, ja siksipä hän erityisen rauhallisena tarttuikin ystävänsä käsiin ja vei hänet viereiseen huoneeseen. Rauhallisen tiukkoina katselivat Boriksen silmät Rostovia, mutta tuntui kuin niitä olisi joku verhonnut — "elämäntottumuksen siniset silmälasit." Siltä tuntui ainakin Rostovista.

— Ah, olehan, voitko sinä tulla sopimattomaan aikaan, — sanoi Boris.

Boris vei Rostovin huoneeseen, missä illallinen oli valmiiksi katettu, esitteli hänet vieraille, selitellen, ettei tämä suinkaan ollut siviilihenkilö, vaan husaari-upseeri ja hänen vanha ystävänsä.

— Kreivi Schilinski, *le comte N.N., le capitaine S.S.*, — esitteli Boris vieraita. Rostof katsoa murjotti ranskalaisia, kumarrellen kankeasti, ja oli vaiti.

Schilinskiä ei nähtävästi miellyttänyt uuden venäläisen henkilön ilmestyminen hänen seurapiiriinsä, ja siksipä hän ei sanaakaan lausunut Rostoville. Boris ei ollut huomaavinaanakaan, että uuden henkilön tulo oli seuran jäykistänyt, vaan yritti miellyttävän rauhallisena, mutta silmissä tuo samainen verho kuin Rostovin tavatessaan, saada keskustelua vilkastumaan. Eräs ranskalaisista kääntyi aito ranskalaisella kohteliaisuudella Rostoviin ja virkkoi hänelle, että varmaankin hän on saapunut Tilsitiin nähdäkseen keisarin.

— En ole saapunut keisarin tähden, minulla on asioita, — vastasi Rostof lyhyeen.

Rostof oli tullut huonolle tuulelle heti kun oli huomannut tyytymättömyyden ilmeen Boriksen kasvoilla, ja kuten aina on laita huonotuulisten ihmisten, niin hänkin nyt luuli kaikkien olevan hänelle vihamielisiä ja itse olevansa toisille kiusaksi. Ja todellakin oli hän kiusaksi, ja pian huomasi hän, miten seurustelu taas vilkastui, eikä kukaan hänestä välittänyt. Ja miksi hän tuossa istuu? — kysyivät vieraiden katseet. Rostof nousi paikaltaan ja meni Boriksen luo.

— Sittenkin olen täällä tiellä, — sanoi hän hiljaa Borikselle, — menkäämme, puhukaamme asiastani, ja minä lähden.

— Etpä lähdekkään, et millään muotoa, sanoi Boris. — Mutta jos olet väsynyt, niin menkäämme minun huoneeseeni, paneudu pitkällesi ja lepää hieman.

— Todellakin...

He menivät pienehköön huoneeseen, missä Boris tavallisesti nukkui. Istumatta edes alkoi Rostof heti kiihtyneenä — aivan kuin Boris jollakin tavalla olisi tähän antanut aihetta — esittää Denisovin asiaa ja kysyi, tahtoiko ja voiko Boris esimiehensä välityksellä pyytää Denisoville armoa keisarilta ja jättää hänelle Denisovin pyynnön. Heidän ollessaan nyt kahdenkesken tunsivat Rostof ensi kerran, miten hänen oli vaikea katsoa ystäväänsä silmiin. Boris istui jalat ristissä, silitellen vasemmalla kädellään oikean kätensä ohuvia sormia, kuunteli Rostovin puhetta, kuten kenraali kuuntelee alaisensa esitystä, katsellen milloin syrjään, milloin suoraan Rostovia silmiin, jolloin hänen silmissään aina näkyi tuo kummallinen verho. Tällöin tuntui Rostovista aina vastenmieliseltä, ja hän loi katseensa maahan.

— Olen kuullut tämänkaltaisista asioista ja tiedän että keisari niiden suhteen on sangen ankara. Minun mielestäni ei kannata esittää keisarille. Paras on kääntyä suoraan armeijaosaston päällikköön... Muuten luulen...

— Et siis mitään tahdo tehdä, sano siis suoraan! — sanoi Rostof melkein huutaen, katsomatta Borista silmiin.

Boris hymähti.

— Päinvastoin, teen voitavani, minä vain arvelin...

Samassa kuului Schilinskin ääni ovesta; hän kutsui Borista.

— No, mene, mene, mene... — sanoi Rostof. Hän kieltäytyi lähtemästä illalliselle ja jäätyään yksin huoneeseen hän kauvan käveli edes ja takasin, kuunnellen iloista ranskalaista löperryistä viereisestä huoneesta.

XX.

Päivä, jona Rostof saapui Tilsitiin, oli mahdollisimman sopimaton hänen asiansa ajamiselle. Itse hän ei voinut mennä päivystävän kenraalin luo, sillä hän oli siviilipuvussa ja oli päällystönsä suostumuksetta poistunut rykmentistä, ja Boris taas, jos olisi tahtonutkin, ei seuraavana päivänä saattanut häntä auttaa. Tänä päivänä, kesäkuun 27:nä, allekirjoitettiin ensimmäiset rauhanehdot. Keisarit vaihtoivat ritarimerkkejä: Aleksanteri sai Kunnialegionan merkin, Napoleon — Pyhän Antrean ensimmäisen, ja samana päivänä olivat Ranskan kaartin Preobraschenskin kaartille

tarjoamat päivälliset. Keisarin piti olla läsnä tässä juhlallisuudessa.

Boriksen seura oli Rostovista niin ikävä ja vastenmielinen, että hän oli nukkuvinaan, kun Boris illan kuluessa pistäytyi häntä katsomaan, ja seuraavana aamuna hän koetti välttää ystäväänsä ja poistui hänen luotaan aamulla aikaiseen. Hännystakissa ja pyöreälierisessä hatussa kuljeskeli Rostof sitten kaiken päivää pitkin kaupunkia, tarkastellen ranskalaisia ja heidän virkapukujaan, niitä katuja ja taloja, joissa keisarit asuivat. Torilla järjesteltiin päivällisiä, kadut olivat verhoutuneet kankaisiin ja Ranskan ja Venäjän värisiin lippuihin, ja kaikkialla näkyi mahdollottoman suuria nimikilpiä, joissa upeilivat keisarien nimikirjaimet "A" ja "N." Talojen akkunoissakin oli lippuja ja nimikilpiä.

"Boris ei tahdo minua auttaa, enkä minäkään välitä hänen avustaan. Se asia on selvä", — ajatteli Rostof, — "välimme ovat siis selvät, mutta täältä en lähde ennenkun olen jättänyt kirjeen keisarille. Keisarille?!... Hän on tuossa!" — ajatteli Rostof, lähestyessään huomaamattaan taas taloa, jossa keisari asui.

Talon edessä oli ratsuhevosia, ja paikalle saapui alinomaa seurueen jäseniä. Nähtävästi hankkiutui keisari jonnekin lähtemään.

"Millä hetkellä tahansa saatan hänet nähdä", — ajatteli Rostof. — "Jospa voisin itse antaa hänelle kirjeen ja kertoa kaikki, tokkopa minua vangittaisi hännystakin tähden? Mahdotonta! Hänpä käsittäisi ken on oikeassa. Hän käsittää kaikki, tietää kaikki. Ken saattaa olla rehellisempi häntä? Jospa minut vangittaisikin sentähden että olen täällä, entäs sitten?" — ajatteli hän, katsellessaan, miten eräs upseeri meni ovesta keisarin asuntoon. "Menehän tuossakin eräs. Mitäs! yhdentekevä. Menen ja annan kirjeen keisarille: sen ikävämpi Drubetskoille, joka on minut tähän pakoittanut." — Ja yhtäkkiä lähti Rostof niin päättävästi, ettei itsekään olisi saattanut uskoa, astumaan keisarin asuntoa kohti, koettaen mennessään, onko kirje hänen taskussaan.

"Ei, nyt en enää päästä käsistäni tilaisuutta, kuten Austerlitzin jälkeen", — ajatteli hän, odottaen joka hetki tapaavansa keisarin ja tuntien, miten veri syöksyi sydämeen tätä hetkeä ajatellessa. — "Lankean hänen jalkoihinsa ja pyydän armaa. Hän käsittää asian, kuuntelee ja vieläpä kiittääkin minua." "Olen onnellinen voidessani tehdä hyvää, mutta vääryyden korjaaminen on suurin onni", — kuvitteli Rostof keisarin vastaavan. Ja hän lähti keisarin asunnon kuistille uteliaiden silmäysten saattamana.

Kuistilta johtivat leveät portaat suoraan yläkertaan; oikealla oli suljettu ovi. Alhaalta portaiden juuresta vei ovi alakertaan.

— Ketä etsitte? — kysyi joku.

— Tahdon jättää kirjeen, armonpyynnön Hänen Majesteetilleen, — sanoi Rostof vapisevin äänin.

— Armonpyyntö — päivystäjälle, tehkää hyvin, tänne? (Hänelle osoitettiin alakerran ovea). Mutta niitä ei oteta vastaan.

Kuultuaan tämän rauhallisen äänen Rostof pelästyi tekoaan; ajatus, että hän millä hetkellä tahansa saattaisi tavata keisarin, oli niin viekoitteleva, mutta samalla niin kauhea, että hän oli valmis juoksemaan tiehensä, mutta kamarikuriiri avasi oven päivystäjän huoneeseen, ja Rostof astui huoneeseen.

Huoneessa seisoi lyhyläntä, turpeahko mies noin 30 tienoilla. Hänellä oli jalassa valkeat housut ja ratsusaappaat, yllä nähtävästi juuri puettu batistinen paita: kamaripalvelija kiinnitti paraillaan takaa hänen silkillä kirjailtuja, kauniita, uusia olkahihnojaan, jotka erityisesti pistivät Rostovin silmiin. Hän puheli jonkun viereisessä huoneessa olijan kanssa.

— *Bien faite et la beauté du diablé*^[39] — sanoi hän juuri paraillaan, kun Rostof astui huoneeseen. Mutta huomattuaan Rostovin hän vaikenä ja yrmisti kulmiaan.

— Mitä haluatte? Anomusko?...

— *Qu'est ce que c'est?*^[40] — kysyi joku viereisestä huoneesta.

— *Encore un petitionnaire*,^[41] — vastasi olkahihnaniikka.

— Sanokaa hänelle että sittemmin. Keisari lähtee hetipaikalla, ei ole aikaa.

— Sittemmin, sittemmin, huomenna. Ei ole aikaa...

Rostof kääntyi ja aikoi poistua, mutta olkahihnaniikka pidätti hänet ja kysyi:

— Keneltä? Kuka olette?

— Majuri Denisovilta, — vastasi Rostof.

— Entä te? Oletteko upseeri?

— Olen luutnantti, kreivi Rostof.

— Mikä röyhkeys! Jättäkää säädetyssä järjestyksessä. Mutta nyt menkää, menkää... — Ja hän alkoi pukea ylleen kamaripalvelijan tarjoamaa virkapukua.

Rostof tuli taas eteiseen ja huomasi, että kuistille oli jo kokoontunut paljon täysissä juhlapukimissa olevia upseereja ja kenraaleja, joiden ohi hänen oli kuljettava.

Kiroillen rohkeuttaan ja sydän kurkussa ajatellen, että millä hetkellä tahansa saattaisi tavata keisarin, tulla häväistyksi, vieläpä joutua vankeuteenkin, käsittäen täydellisesti tekonsa sopimattomuuden ja sitä katuen, koetti Rostof, silmät maahan luotuina, hiipiä loistavan seurueen ympäröimästä talosta, kun hän yhtäkkiä kuuli tutun äänen mainitsevan nimeään ja tunsu jonkun tarttuvan käsivarteensa.

— Mitäs te, veliseni, täällä hommaatte hännystakissa? — lausui bassoääni.

Puhuja oli Rostovin divisionan entinen komentaja, joka nykyisen sotaretken aikana oli päässyt keisarin erityiseen suosioon.

Pelästyneenä alkoi Rostof puolustautua, mutta nähdessään kenraalin hyvänsuovan leikkiliset kasvot hän vetäytyi syrjään ja alkoi innosta väräjävin äänin esittää asiaansa kenraalille ja pyysi tätä toimimaan Denisovin hyväksi, jonka kenraali hyvin tunsu. Kuultuaan Rostovin selitykset kenraali pudisti vakavana päätään ja sanoi:

— Sääli, sääli kelpo poikaa; anna tänne kirje.

Tuskin kerkesi Rostof antamaan kenraalille kirjeen, kun samassa portailta alkoi kuulua nopeata astuntaa ja kannusten kilinää. Kenraali jätti hänet ja siirtyi kuistin luo. Keisarin seuruelaiset juoksivat kuistilta hevostensa luo. Sama ratsupalvelija, joka Austerlitzin luonakin oli taluttanut keisarin hevosta, toi nyt ratsun kuistin eteen, ja portailta kuului kevyt käynti, jonka Rostof heti tunsu. Rostof unohti pelkonsa ja tunkeutui muutaman uteliainen joukossa mahdollisimman lähelle kuistia ja siinä hän nyt taas kahden vuoden väliajan jälkeen näki nuo jumaloimansa piirteet, nuo samat kasvot, saman katseen, saman käynnin, saman majesteettillisuuden, saman lempeyden... Ja rajaton riemu ja rakkaus keisariin heräsi entiseen voimaansa hänen sielussaan. Keisarilla oli yllä Preobraschenskin rykmentin virkapuku, jalassa valkeat säämiskähousut ja pitkävartiset ratsastussaappaat; rinnalla helyili ritarimerkki, jota Rostof ei tuntenut (se oli *Légion d'honneur*). Hän pysähtyi kuistille, pitäen hattua kainalossaan ja vetäen hansikkaita käsiinsä. Hän katseli ympärilleen ja valaisi kaikki katseellaan. Hän lausui jonkun sanan muutamille kenraaleille. Hän tunsu myös Rostovin entisen päällikön, hymyili hänelle ja viittasi luokseen. Seurue teki tietä, ja Rostof näki, miten kenraali jotenkin kauvan puhui keisarille jotakin. Taas siirtyi seurue ja sen mukana uteliaat lähemmäs keisaria. Keisari meni ratsunsa luo, pysähtyi hetkiseksi, pidellen kädellään satulasta, ja kääntyen Rostovin entiseen päällikköön, hän sanoi äänekkäästi, nähtävästi tahtoen, että kaikki kuulisivat hänen sanansa:

— En voi, kenraali, ja siksi en voi, että laki on minua mahtavampi, — ja samalla pisti hän jalkansa jalustimeen.

Kenraali kumarsi kunnioittavasti, keisari istui satulaan ja lähti laukaten ajamaan pitkin katua. Riemusta huumautuneena lähti Rostovkin juoksemaan väkijoukon mukana.

XXI.

Torilla, minne keisari lähti, seisoivat vastakkain kaksi kaartin pataljoonaa: oikealla Preobraschenskin pataljoona, vasemmalla Ranskan kaartti karhunnahkakiivereissään.

Samaan aikaan kun Aleksanteri saapui pataljoonain sivustalle (jotka tekivät kunniaa), ilmestyi vastakkaiselle sivustalle ratsasjoukko, jonka etunenässä Rostof tunsu Napoleonin. Kukaan muu se ei saattanut olla. Hän ajoi nelistä harmaan, tavattoman puhdasrotuisen arabialaisen ratsun selässä. Hänellä oli päässä pieni hattu, yllä sininen virkapuku, jonka alta näkyi valkea liivi. Hänen olkansa yli vyötäisille kulki Pyhän Antrean ritarinauha, ja hänen vaaleanpunainen satulavaippansa oli kullalla kirjaeltu. Kun hän saapui Aleksanterin luo kohautti hän hattuaan, ja silloin huomasi Rostovin ratsumiehen silmä, että hän istui epävarmasti ja huonosti satulassa. Pataljoonat huusivat: "eläköön" ja "*vive l'Empéreur!*"^[42] Napoleon sanoi jotain Aleksanterille. Molemmat keisarit laskeutuivat ratsuiltaan ja tarttuivat toistensa käsiin. Napoleonin kasvoilla liekehti teeskennellyn vastenmielinen hymy. Hellän hyväilevä ilme kasvoilla puhui Aleksanteri hänelle jotain.

Rostof ei irroittanut silmiään keisareista, vaikka ranskalaiset santarit hevosillaan tuon tuostakin pakoittivat kansajoukkoa loittonemaan. Häntä suuresti kummastutti kun Aleksanteri kohteli Napoleonina kuin vertaistaan, ja kun Napoleon käyttäytyi Venäjän keisarin seurassa aivan vapaasti ja aivan kuin hän olisi tottunut tällaisiin läheisiin väleihin.

Keisarit, suurten seurueittensa saattamina, saapuivat Preobraschenskin kaartin oikealle sivustalle, aivan kansajoukon kohdalle. Kansa tunkeili niin likelle hallitsijoita, että Rostovia, joka oli aivan laidimmaisista, alkoi kauhistaa, ettei häntä vain tunnettaisi.

— *Sire, je vous demande la permission de donner la Légion d'honneur au plus brave de vos soldats!*^[43] — lausui räikeä, selvä ääni, joka tuntui lausuvan tarkalleen jokaisen äänteen.

Näin puhui pienikasvuinen Bonaparte, katsellen alhaalta suoraan Aleksanteria silmiin. Aleksanteri kuunteli tarkkaavana, nyökäytti päällään ja hymähti ystävällisesti.

— *A celui, qui s'est le plus vaillamment conduit dans cette dernière guerre,*^[44] — lisäsi Napoleon, pyöristellen jokaisen tavun ja tarkastellen kiusoittavan itsetietoisena ja rauhallisena venäläisten rintamaa. Venäläiset seisoivat liikkumattomina, kunniaa tehden, ja tuijottivat omaan keisariinsa.

— *Votre majesté me permettra-t-elle de demander l'avis du colonel?*^[45] — sanoi Aleksanteri ja astui kiirehtien muutaman askeleen pataljoonan päällikköä, ruhtinas Koslofskia, kohti.

Napoleon alkoi sillävälillä ottaa hansikasta pienestä, valkeasta kädestään. Hansikas repesi, ja hän heitti sen maahan. Adjutantti kiirehti sitä nostamaan.

— Kenelle annettava? — kysyi Aleksanteri matalalla äänellä venäjäksi Koslofskilta.

— Kenelle käskette, Teidän Majesteettinne? Keisari yrmisti tyytymättömänä kulumiaan, katsahti

ympäriin ja sanoi:

— Täytyyhän hänelle vastata.

Päättäväisen näköisenä vilkasi Koslofski riveihin, ja hänen katseensa sattui myös Rostoviin, "Eihän vain minulle?" — ajatteli Rostof.

— Lasarjef! — komensi Koslofski morskisti, ja pisin mies astui reippaasti esiin rintamasta.

— Minne menet? Pysähdy siihen! — kuiskailtiin Lasarjevulle, joka ei tiennyt, minne hänen piti mennä. Lasarjef pysähtyi ja katsoa muljotti pelästyneenä pataljoonan päällikköön. Hänen kasvonsa värähtelivät, kuten on aina laita sotilaiden, jotka ovat komennetut rintaman eteen.

Napoleon käänsi tuskin huomattavasti päätään taaksepäin ja ojensi pienen, turpean kätensä sivulleen, aivan kuin jotain ottaakseen. Seurueen jäsenet, jotka samassa hetkessä käsittivät keisarinsa tarkoituksen, alkoivat hyöriä ja kuiskaila. Sana kulki miehestä mieheen, ja esiin juoksi hovipoika, sama jonka Rostof edellisenä päivänä oli tavannut Boriksen luona, kumarsi kunnioitettavasti keisarin kädelle ja pisti siihen punanauhaisen ritarimerkin. Napoleon puristi yhteen kaksi sormeaan, ja ritarimerkki jäi niiden väliin. Sitten astui hän Lasarjevin luo, joka silmät selällään yhä katsoi omaa keisariaan, ja tuntui kuin hän olisi tahtonut näyttää Aleksanterille, että sen mitä hän nyt teki, hän teki liittolaisensa tähden. Pieni, valkea käsi kosketti Lasarjevin virkapuvun nappia. Napoleon tiesi, että koskettamalla kädellään tuon sotilaan rintaa hän teki hänet onnelliseksi, tyytyväiseksi ja päätti pitemmäksi kaikkea muuta kansaa. Napoleon painalti vain ristin Lasarjevin rintaan, päästi heti kätensä ja kääntyi sitten Aleksanteriin, aivan kuin hän olisi tietänyt, että ristin täytyi tarttua. Ja todellakin jäi risti Lasarjevin rintaan.

Heti riensi ranskalaisia ja venäläisiä Lasarjevin luo ja kiinnittivät ristin onnellisen sotilaan virkapukuun. Lasarjef vilkasi synkkänä pienikätiseen lyhyeen mieheen, joka oli jotakin hänelle tehnyt, ja alkoi taas tuijottaa Aleksanteria silmiin, tehden yhä kunniaa kiväärillään. Hän näytti kysyvän keisarilta: yhäkö pitää hänen vielä seistä, vai pitääkö hänen kenties jo lähteä, vai kenties vielä jotain toimittaa? Mutta hän ei saanut mitään käskyä, ja siksi hän vielä kauvan seisoikin liikkumatta paikallaan.

Keisarit nousivat ratsuilleen ja lähtivät ajamaan edelleen. Rintamat hajaantuivat, ja toisiinsa sekaantuneina sotilaat istuutuivat katettuihin pöytiin.

Lasarjef istui kunniasijalla, venäläiset ja ranskalaiset upseerit syleilivät häntä, toivottivat onnea ja puristelivat hänen käsiään. Upseereja, sotilaita ja kansaa kokoontui hänen ympärilleen; kaikki tahtoivat nähdä tuon miekkosen. Pöytien ympärillä oli puheen sorinaa, huutoa ja naurua. Rostovin ohi kulki kaksi punanaamaista, iloisen ja onnellisen näköistä upseeria.

— Kylläpä kestitsevät, veliseni! Pelkkää hopeata, — puhui toinen. — Näitkö Lasarjevin?

— Näin.

— Sanotaan, että huomenna Preobraschenskin pojat kestitsevät ranskalaisia.

— Ei, mutta onnenpoika tuo Lasarjef! Tuhatkaksisataa frangia vuotuista eläkettä.

— Tämöpäs on lakki, pojat! — huusi eräs venäläinen sotilas, pannen päähänsä ranskalaisen pörhöisen kiiverin.

— Mutta tämäpä on verraton, erinomainen!

— Oletteko kuullut tunnussanoja? — kysyi eräs kaartinupseeri toveriltaan. — Toissapäivänä oli — "*Napoleon, France, bravoure*";^[46] eilen — "*Alexandre, Russie, grandeur*";^[47] toisena päivänä määrää meidän keisari tunnussanat, toisena Napoleon. Huomenna lähettää keisari Yrjönristin urhoollisimmalle Ranskan kaarttilaiselle. Ei auta! Täytyy vastata samalla mitalla.

Boris ja hänen toverinsa Schilinski olivat myös tulleet katsomaan kaarttilaisten juhlaa. Kotiin palatessaan tapasi Boris Rostovin eräessä kadunkulmauksessa.

— Rostof! terve; emmepä tavanneetkaan sitten enää toisiamme, — Boris lausui, eikä voinut olla kysymättä, miten ystävän asiat olivat, sillä niin kumman synkiltä ja hajamielisiltä näyttivät Rostovin kasvat.

— Hyvin, hyvin, — vastasi Rostof.

— Käythän tapaamassa?

— Käyn, käyn.

Rostof seiso kauvan kadunkulmauksessa, tarkastellen kaukaa kaarttilaisten ilonpitoa. Hänen aivonsa olivat kiusoittavan raskaassa työssä, mutta kysymys ei mitenkään tullut ratkaistuksi. Kauheat epäilykset täyttivät hänen sielunsa. Milloin muisteli hän Denisovia muuttuneine, nöyrine ilmeineen, sairaalaa silvottuine käsineen ja jalkoineen, saastoineen ja tauteineen. Hän oli niin selvästi tuntevin tuon ruumiitten löyhkän, että vilkuili sivuilleen saadakseen selville mistä löyhkä tuli. Milloin muisteli hän itsetietoisien tyytyväistä, valkokätistä Napoleonia, joka nyt oli keisari, ja jota Aleksanteri rakasti ja kunnioitti. Miksi siis silvottuja käsiä, jalkoja, tapettuja ihmisiä? Milloin muisteli hän taas ristirintaa Lasarjevia ja samalla Denisovia — jota kohtaa rangaistus, jolle ei anneta armoa. Niin kummat aatokset olivat hänet vallanneet, että hän niitä kauhistui.

Kaarttilaisten herkkujen haju ja nälkä vapauttivat hänet näistä aatoksista. Hän päätti syödä jotakin ennen lähtöä. Hän lähti astumaan ravintolaa kohti, jonka muisti aamulla nähneensä. Ravintolassa oli niin paljon kansaa — enimmäkseen siviilipukuisia upseereja, jotka olivat saapuneet armeijasta, — että Rostof töintuskin sai annoksensa. Kaksi saman divisionan upseeria

yhtyi hänen seuraansa. He alkoivat luonnollisesti jutella rauhasta. Upseerit, kuten suurin osa armeijastakin, olivat tyytymättömiä rauhaan, joka oli solmittu Friedlandin taistelun jälkeen. Yleensä puheltiin, että jos vielä vähän aikaa olisi kestänyt, niin olisi Napoleon ollut hukassa, sillä hänen armeijallaan ei ollut enää korppuja eikä ampumavaroja. Rostof oli vaiti, söi ja erittäinkin joi. Hän joi yksinään kaksi pulloa viiniä. Sitäpaitsi painoi ja raukasi häntä tuo yhä jatkuva mietiskely. Hän pelkäsi näitä mietteitä, mutta siitä huolimatta ne häntä eivät jättäneet. Yhtäkkiä, kun toinen upseereista sanoi, että hänestä on kiusoittavaa katsella ranskalaisia, alkoi Rostof huutaa ja riehua erikoisemmatta syyttä, mikä suuresti ihmetytti hänen tovereitaan.

— Miten saatatte päättää, mikä olisi paras asiain ratkaisu! — kirkasi hän, ja veri nousi hänen kasvoihinsa. — Miten saatatte arvostella keisarin toimia, mikä oikeus on teillä arvostelemiseen?! Me emme saata käsittää keisarin tarkoituspieriä, hänen toimenpiteitään!

— Mutta enhän ole puhunut sanaakaan keisarista, — puolusteli itseään upseeri, joka huomasi, että humala oli syynä Rostovin kiivastumiseen.

— Me emme ole diplomaattisia virkamiehiä, olemme sotilaita, sillä hyvä, — jatkoi Rostof. Kun käsketään kuolemaan — mene, jos rangaistaan, niin oletpa sen ansainnut; ei sovi meidän arvostella. Jos herramme keisari haluaa kutsua Bonapartea keisariksi ja haluaa solmia hänen kanssaan liiton, niin — tietenkin on se välttämätöntä. Mutta jos me tässä alamme kaikkea arvostella ja tuomita, niin ei lopulta jää mitään pyhää. Voimmehan sanoa: ei ole Jumalaa, ei ole mitään! — huusi Rostof, mäjäyttäen nyrkillä pöytään. Hänen toveristaan tuntui hänen menettelynsä aivan käsittämättömältä, mutta olihan se aivan johdonmukaista hänen nykyiselle ajatussuunnalleen.

— Meidän on täytettävä velvollisuutemme, lyödä olan takaa ja jättää mietteet, siinä kaikki, — lopetti Rostof puheensa.

— Ja juoda, — sanoi toinen upseereista, joka tahtoi välttää riitaa.

— Niin, ja juoda, — toisti Rostof. — Hei siellä! Vielä pullo! — hän kirkasi.

KOLMAS OSA.

I.

Vuonna 1808 matkusti keisari Aleksanteri Erfurtiin kohdatakseen toistamiseen keisari Napoleonin, ja Pietarin ylhäisimmissä piireissä puhuttiin paljon tämän juhlallisen kohtauksen suurenmoisuudesta.

Vuonna 1809 kasvoi tuttavuus maailman kahden valtiaan kesken, kuten kutsuttiin Napoleonin ja Aleksanterin, niin suureksi, että kun Napoleon mainittuna vuonna julisti sodan Itävallalle, samoin venäläinen armeijaosasto rajan yli toimiakseen entisen vihollisensa Bonaparten puolella entistä liittolaista, Itävallan keisaria vastaan; puhuttiinpa ylhäisessä maailmassa Napoleonin ja keisari Aleksanterin välisen avioliiton mahdollisuudesta. Mutta paitsi ulkonaisiin valtiollisiin mietelmiin oli venäläisen yhteiskunnan huomio tähän aikaan erityisen innokkaasti tähdätty sisäisiin parannuksiin, joita näihin aikoihin puuhattiin valtion hallinnon kaikilla aloilla.

Mutta elämä, ihmisten todellinen elämä — siihen kuuluvine terveyttä, sairautta, työtä, lepoa, ajattelua, tiedettä, runoutta, musiikkia, rakkautta, ystävyyttä, vihaa, intohimoja koskevine harrastuksineen kulki kulkuaan riippumatta ja välittämättä Napoleonin ja Bonaparten välisestä valtiollisesta vihollisuudesta tai ystävydestä, välittämättä kaikista mahdollisista parannuksista.

Ruhtinas Andrei oli asunut maalla kaksi vuotta kuin karhu pesässään.

Kaikki nuo hommat tilusten suhteen, joita Pierre alueillaan oli pannut alulle, vaan ei ollut saattanut päätökseen, hän kun alinomaan siirtyi toisesta työstä toiseen, kaikki nuo hommat oli ruhtinas Andrei vienyt perille, puhumatta niistä kenellekään ja ilman huomattavaa vaivaa.

Hänellä oli mitä suurimmassa määrässä tuota Pierreltä puuttuvaa käytännöllistä sitkeyttä, joka ilman voimaiskuja ja ponnistuksia hänen puoleltaan antoi vauhtia työlle.

Eräs hänen tiluksistaan, jossa oli kolmesataa orjatalonpoikaa, palstoitettiin itsenäisiksi viljelyslohoiksi (tämä oli laatuaan ensimmäisiä esimerkkejä Venäjällä), toisissa muutettiin päivätyö rahaveroksi. Bogutsharovon hankittiin hänen kustannuksellaan koulunkäynyt kättilö synnyttäjien avuksi, ja pappi opetti erityisestä palkasta talonpoikien ja kartanonväen lapsia lukemaan ja kirjoittamaan.

Puolet ajastaan vietti ruhtinas Andrei Lisijagorissa isänsä ja poikansa seurassa, joka viimeksi mainittu oli vielä lapsenhoitajattaren hoivissa, puolet taas Bogutsharovon "puustellissa", kuten isä nimitti hänen maatilaansa. Huolimatta Pierrelle osoittamastaan välinpitämättömyydestä maailman kaikkia ulkonaisia tapahtumia kohtaan, seurasi hän niitä uutusterästi, hankki paljon kirjoja ja huomasi kummakseen, että kun hänen tai isänsä luo saapui vieraita Pietarista,

varsinaisesta elämän pyörteestä, nämä olivat kaikissa ulkomaan ja omanmaan valtiollisissa tapahtumissa suuresti jäljellä hänestä, joka istui kotonaan kuin karhu pesässään.

Paitsi töitä tiluksillaan ja yleisiä harrastuksia, joita hän piti vireillä lukemalla mitä erilaisimpia kirjoja, oli ruhtinas Andreilla tähän aikaan tekeillä arvosteleva tutkimus Venäjän kahdesta viimeisestä onnettomasta sotarekistä ja sitä paitsi muovaili hän luonnosta Venäjän sotilain säännösten ja asetusten uudistamiseksi.

Keväällä 1809 lähti ruhtinas Andrei poikansa rjasanilaisille tiluksille, sillä hän oli määrätty tämän holhojaksi.

Kevätauringon hyväilemänä hän istui vaunuissaan, katsellen ensi ruohoa, ensimmäisiä koivun lehtiä ja ensimmäisiä valkeita kevätpilviä, jotka liitelivät kirkkaalla, syvän sinisellä taivaalla. Hän ei ajatellut mitään, katseli vain iloisena ja huolettomana sivuilleen.

Kuljettiin joen yli lautalla, jolla hän vuosi sitten oli Pierren kanssa puhellut. Ajettiin läpi likaisen kylän, aumapihojen ja kasvilavojen, laskeuduttiin alamäkeä, jota vielä sillan luona peitti talvinen lumi, noustiin savipohjainen ylämäki, katkaistiin kaistaleittain sänkipeltoja ja paikka paikoin viheriöiviä pensaikkoja ja saavuttiin vihdoon molemmin puolin tietä kasvavaan koivumetsään. Metsässä oli miltei kuuma, eikä tuntunut tuulen leimustakaan. Koivut, yltyleensä viheriässä, tahmeassa lehdessä, eivät hievahtaneetkaan, ja viimevuotisten lehtien alta, kohottaen niitä tieltään ponnistivat ilmoille uusi viheriä ruoho ja vuokkoset. Siroteltuina sinne tänne koivikkoon muistuttivat matalat kuuset ainaisella synkällä viheriällään epämiellyttävästi talvea. Hevoset alkoivat metsään saavuttua pärskiä ja kävivät huomattavasti hikeen.

Pekka lakeija sanoi jotakin kuskille, kuski vastasi vahvistavasti. Mutta nähtävästi Pekalle ei riittänyt kuskin myöntymys: hän kääntyi pukiltaan herraan.

— Teidän ylhäisyytenne, miten on kevyttä! — sanoi hän kunnioittavasti hymyillen.

— Mitä?

— Kevyttä, teidän ylhäisyytenne.

"Mistähän hän puhuu?" — ajatteli ruhtinas Andrei. — "Keväästä varmaankin", — ajatteli hän katsellen ympärilleen. — "Ja kaikki niin viheriöi, miten pian! Kaikki: koivut tuomet ja lepät jo alkavat... Mutta tammea ei näykkään. Näykkypä, tuolla se on tammi."

Tien reunassa kohosi tammi. Ainakin kymmenen kertaa metsän valtapuita, koivuja, vanhempana oli se myös kymmenen kertaa paksumpi ja kaksi kertaa korkeampi niitä kaikkia. Se oli suunnattoman suuri, kaksi sylillistä ympäri mitaten, ja siltä oli jo nähtävästi aikoja sitten oksat alkaneet katkeilla ja kuori ruhjoutunut ja rosottunut. Suunnattomine, kömpelöine, säännöttömästi haarautuneine koukeroine käsineen ja sormineen seiso i siinä vanhana, ärtyisenä ja epäluuloisena ruojana hymyilevien koivujen keskellä. Vain kuolleet ja aina viheriöivät, pitkin metsää sirotellut pienoiset kuuset ja tammi eivät tahtoneet nähdä kevättä eivätkä aurinkoa.

"Kevät ja lempi ja onni!" — näytti puhelevan tämä tammi, — "ja kun ette jo kyllästykkään tuohon ainaiseen tyhmään ja mielettömään petokseen. Yhä samaa ja yhä petosta! Ei ole kevättä, ei aurinkoa eikä onnea. Katsokaappa, tuolla könöttävät sorretut, kuolleet kuuset aina samankaltaisina, ja tässä minäkin levittelen katkotuita, nyljetyitä sormiani, mistä ne kasvavatkin — mikä selästä, mikä kupeista; niin tässä seison enkä usko teidän toiveisiinne, pettymyksiinne."

Ruhtinas Andrei katsahti jonkun kerran tähän tammeen metsän läpi matkattaessa ikäänkuin olisi hän siltä jotakin odottanut. Kukkia ja ruohoa oli tammenkin alla, mutta sepä vaan seiso i siinä niiden keskellä synkkänä, liikkumatonna, rujokkaana ja jäykkänä.

"Niin, se on oikeassa, tuhannesti oikeassa tuo tammi, — ajatteli ruhtinas Andrei. — Antautukoot muut nuoret tuohon petokseen, mutta me tunnemme elämän, — elämämme on loppunut!"

Kokonainen uusi toivottomain mutta apean suloisten ajatusten sarja heräsi ruhtinas Andrein sielussa hänen tammea katsellessaan. Tämän matkan aikana hän ikäänkuin uudestaan ajatteli läpi elämänsä ja tuli entiseen rauhoittavaan ja toivottomaan johtopäätökseen, siihen, ettei hänen ole tarvis mitään alkaa, vaan että hän on velvollinen elämään elonsa loppuun tekemättä pahaa intoilematta ja mitään halajamatta.

II.

Rjasanilaisen tiluksen holhoajana oli ruhtinas Andreilla asioita piirikunnan esimiehelle. Esimiehenä oli kreivi Ilja Andrejevitch Rostof, ja ruhtinas Andrei läksi häntä tapaamaan toukokuun puolivälissä.

Oli jo kevään kuuma aika. Kauttaaltaan komeili metsä viheriässä vaipassaan, pölytti, ja oli niin kuuma, että vesien varsia kuljettaessa teki mieli uimaan.

Ruhtinas Andrei apeana ja huolestuneena mietiskellen, mitä hänen oikeastaan pitäisi kysyä esimieheltä, ajoi puutarhan lehtokäytävää Rostovien omistamalle Otradnjenkan tilalle. Oikealta puiden alta hän kuuli naisten iloisia huudahduksia ja huomasi tyttöparven juoksevan sulkemaan häneltä tietä. Parven edelle, lähemmäksi vaunuja pyrähti mustatukkainen, hyvin hoikka, hoikan hoikka, mustasilmäinen tyttö, yllä keltainen kretonkipuku, päässä valkea nenäliina, jonka alta liehuivat irrallaan hajalle kammattujen hiusten kutrit. Tyttö huusi jotakin, mutta tunnettuaan vieraan juoksi hän nauraen takaisin vieraaseen katsahtamatta.

Ruhtinas Andrein kävi äkkiä mieli apeaksi. Päivä oli niin ihana, aurinko niin kirkas, yltymäri kaikki niin iloista; mutta tuo hoikka ja sievä tyttönen ei tiennyt eikä tahtonutkaan tietää hänen olemuksestaan, vaan oli tyytyväinen ja onnellinen jonkinlaisesta erikoisesta, — varmaankin tyhmästä, mutta iloisesta ja onnellisesta elämästään. "Mistä hän niin iloitsee? Mitä hän ajattelee! Ei ainakaan sotalakia eikä rjasanilaisen maatilan verojen järjestämistä, Mitähän hän ajattelee? Mistä hän on onnellinen?" — kyseli ruhtinas Andrei välittömän uteliaana itseltään.

Kreivi Ilja Andrejevitch eleli v. 1809 Otradnjenkossa kuten ennenkin: piti pitoja miltei koko läänille, järjesteli metsästysretkiä, teatterinäytäntöjä, päivällisiä ja soittajaisia. Hän riemastui ruhtinas Andrein tulon johdosta, kuten jokaisen uuden vieraan, ja pakoitti hänet melkein väkisin jäämään yöksi.

Päivä oli ruhtinas Andreista ikävä, vaikka hänelle pitivätkin seuraa milloin isäntäväki, milloin talon arvokkaimmat vieraat, joita talo oli tulvillaan lähestyvän nimipäivien johdosta. Ruhtinas Andrei katsahti silloin tällöin päivän kuluessa Natashaan, joka alituisen, ties miksi, naureskeli ja ilakoi nuorten seurassa, ja kyseli itseltään: "Mitähän hän mahtaa ajatella? Mistä hän on niin iloinen?"

Jäätyään illalla yksin, ei ruhtinas Andrei oudossa paikassa saanut unta. Hän luki, sammutti sitten kynttilän ja sytytti sen taas. Huoneessa, jonka ikkunaluukut sisäpuolelta olivat suljetut, oli kuuma. Hän oli vihainen tuolle tyhmälle ukolle (niin nimitti hän Rostovia), joka pidätti hänet, vakuutellen, etteivät tarpeelliset paperit vielä olleet kaupungista saapuneet, ja itselleen siitä että oli jäänyt.

Ruhtinas Andrei nousi vuoteelta ja meni akkunan luo avatakseen sen. Tuskin oli hän avannut luukut, kun kuunvalo, ikäänkuin olisi se ollut ikkunan takana vartioimassa, hyökkäsi huoneeseen. Hän avasi ikkunan. Yö oli raikas ja läpikuultavan kirkas. Aivan akkunan edessä oli rivi tasaiseksileikatuita puita, tummia toiselta, hopean hohtoisia toiselta puolen. Puiden alla oli mehevä, kostea ja rehevä kasvullisuus, josta paikka paikoin hopeana välkkyi lehtiä ja varsikoita. Kauvempaa mustien puiden takaa kimalteli kosteinen katto, oikealla oli suuri tuuhea puu kirkkaan valkeine runkoineen ja oksineen, ja sen yläpuolella täyttymällään oleva kuu valoisalla, miltei tähdettömällä taivaalla. Ruhtinas Andrei nojasi kyynärpäillään ikkunalautaan, ja hänen silmänsä pysähtyivät katselemaan tätä keväistä taivasta.

Ruhtinas Andrein huone oli keskikerroksessa, hänen yläpuolellaan olevissa suojissa oli myöskin asujamia, eikä sielläkään nukuttu. Hän kuuli yläältä naisen puhetta.

— Vielä viimeisen kerran, — kuului yläältäpäin naisen ääni, jonka ruhtinas Andrei heti tunsi.

— Mutta koska aiot tulla nukkumaan? — vastasi toinen ääni.

— En aiokkaan, en voi nukkua, mitäpä teen! No, viimeinen kerta...

Kaksi naisääntä lauloi jonkun laulukappaleen loppusäkeet.

— Ah, miten ihanaa! No nyt nukkumaan ja lopetetaan.

— Nuku sinä, mutta minä en voi, — vastasi ensimmäinen ääni, lähestyen akkunaa. Tyttö pisti nähtävästi koko yläruumiinsa ulos akkunasta, sillä kuului vaatteiden kahinaa, vieläpä hengitystäkin. Kaikki kävi hiljaiseksi ja liikkumattomaksi kuin kuu, sen valo ja varjot. Ruhtinas Andreikin pelkäsi liikahdaa, jottei ilmaisisi läsnäoloaan.

— Sonja! Sonja! — kuului taas ensimmäinen ääni.

— Miten voitkaan nukkua! Katsoppa miten ihanaa! Voi, miten ihanaa! Herää nyt, Sonja, — sanoi hän miltei kyynelissä. — Eipä ole näin ihanaa yötä ollut koskaan, ei koskaan.

Sonja vastata murahti tyytymättömästi.

— Ei, katsoppa, millainen kuu!... Voi, miten kaunista! Tulehan tänne. Sydänkäpyni, kyyhkyni, tule tänne. No, näetkö? Kun kyykistyisi vain näin, kas näin, tarttuisi polviinsa, — lujasti, hyvin lujasti — pingoittaa pitäisi, ja sitten läksisi lentoon. Kas näin!

— Olehan, sinähän putoat...

Kuului kamppailua, ja Sonjan tyytymätön ääni: "Kellohan käy jo kahta."

— Voi, sinä vaan turmelet koko iloni. Mene jo, mene.

Taas kävi kaikki hiljaiseksi, mutta ruhtinas Andrei tiesi, että tyttö yhä istui akkunalla, hän kuuli väliin hiljaista kahinaa väliin huokauksia.

— Jumalani! Jumalani! mitäs tämä tällainen on! — huudahti Natasha äkkiä, — Nukkua kuitenkin pitää! — ja hän tempasi ikkunan kiinni.

"Ei ole minun olemukseni hänelle mitään!" — ajatteli ruhtinas Andrei, kuunnelleessaan hänen puheluaan ja odottaen jotakin sekä peläten, että tyttö lausuisi jotakin hänestä. — "Ja taas Natasha! Ja aivan kuin tahallaan!" — hän ajatteli.

Hänen sieluunsa nousi äkkiarvaamatta sellainen nuorten ajatusten ja toiveiden kiehde, vastakkainen hänen koko elämälleen, että hän, tuntien itsensä kykenemättömäksi saamaan selvää tilastaan, nukkui heti.

Seuraavana päivänä hyvästit heitettyään vain kreiville ja odottamatta naisten tuloa läksi ruhtinas Andrei kotiin...

Oli jo kesäkuun alkupäivät, kun ruhtinas Andrei kotiin palatessaan jälleen saapui tuohon koivistoon, missä vanha röhelöinen tammi oli häntä niin omituisesti ja mieleen painuvasti kummastuttanut. Vielä kumeammin kilisivät kulkuset metsässä kuin puolitoista kuukautta sitten; kaikki oli täyteläistä, siimeistä ja tihkua; pienet kuusetkaan, hajallaan metsässä, eivät häirinneet yleistä sopusointua, ja noudattaen yleisen, maisemalle omituisen leiman vaatimuksia, viheriöi niissä hellästi untuvasuomuiset nuoret kasvaimet.

Koko päivän oli kuuma, jossain ukosteli, mutta vain vähäinen sadepilvi räiskytteli vettä tien pölyyn ja meheville lehdille. Vasen puoli metsää oli pimeä ja varjossa; oikea — märkänä ja kirkkaana läikkyi auringon valossa, hienosti tuulessa lepattaen. Kaikki oli kukassa; satakielet lirittivät ja pyrähtelivät milloin lähellä milloin kaukana.

"Niin, täällä, tässä metsässähän oli tammi, joka oli kanssani yhtä mieltä", — ajatteli ruhtinas Andrei — "Mutta missäs on se nyt?" — ajatteli hän taas, katsellen tien vasemmalle puolelle, ja itse sitä tietämättään ihaili hän etsimäänsä tammea, jota ei samaksi tuntenut. Vanha tammi seiso siinä aivan muuttuneena peittäytyneenä mehevään tumman vihantaan teltaan ja lepatti siinä rentona ilta-auringon valossa. Ei ollut enää vääriä sormia, ei pahkuroita, ei entistä epäluuloa ja surua. Sitkeän, satavuotisen kuoren läpi olivat tunkeutuneet oksattomat, mehevät, nuoret lehdet, niin ettei ottanut uskoakseen tuon vanhuksen niitä synnyttäneen. "Niin, onhan se sama tammi", — ajatteli ruhtinas Andrei ja hän tunki äkkiä aiheetonta, keväistä iloa ja nuortumisen väreilyä. Kaikki hänen elämänsä paraimmat hetket muistui nyt samalla haavaa hänen mieleensä. Austerlitzkin ja sen korkea taivas ja hänen vaimonsa kuolleet, nuhtelevat kasvot ja Pierre lautalla ja yön kauneuden liikuttama tyttö ja tuo yö ja kuu — kaikki tuo yhtäkkiä muistui hänen mieleensä.

"Ei, 31 vuotiaana ei ole elämä lopussa", — päätti ruhtinas Andrei äkkiä lopullisesti ja vakaasti. — "Se ei riitä, että tiedän kaikki, mitä minussa on, on tarpeen, että sen tietäisivät muutkin: Pierre ja tuo tyttö, joka tahtoi lentää taivaaseen, kaikkein pitää minut tuntea, jottei yksistään minua varten kuluisi elämäni, jotteivät he eläisi niin riippumatta minun elämästäni, jotta se heijastuisi kaikkiin ja jotta he kaikki eläisivät yhdessä kanssani!"

Palattuaan matkaltaan päätti ruhtinas Andrei syksyllä lähteä Pietariin ja keksi kaikellaisia syitä tähän päätökseen. Koko joukko järkeviä, loogillisia todistuksia, miksi hänen oli välttämättä lähdettävä Pietariin, vieläpä ryhdyttävä palvelukseenkin, oli joka hetki valmiina häntä vakuuttamaan. Eikä hän nyt käsittänyt, miten hän koskaan oli voinut edes epäillä, että oli välttämätöntä ottaa osaa elämäänsä toimimalla, aivan kuten hän kuukausi takaperin ei ollut käsittänyt, miten olisi voinut päähänsä pälkähtää ajatus lähteä kylästänsä. Hänestä näytti selvältä että kaikkien hänen elämäkokemustensa täytyisi hukkaan mennä ja olla houkkamaisia, ellei hän käyttäisi niitä työhön ja ottaisi taas toimimalla osaa elämäänsä. Eikä hän sitäkään käsittänyt, kuinka ennen, niin löyhien järkitodisteiden perusteella, oli pitänyt päivän selvänä, että olisi ollut nöyryyttävää, jos hän elämän kovien koettelemusten jälkeen yhä olisi uskonut voivansa olla maailmalle hyödyksi, tai uskonut onnen ja rakkauden mahdollisuuteen. Nyt järki kuiskaili aivan toista. Tämän matkan jälkeen alkoi ruhtinas Andrein olla ikävä maalla, entiset askareet eivät häntä huvittaneet ja usein, yksin istuskeltuaan työhuoneessaan, hän nousi, kävi kuvastimen ääreen ja katseli kauvan kasvojaan. Sitten hän kääntyi ja katseli Lisa-vainajan muotokuvaa, joka *à la grecque* kohennetuin kiharin hellästi ja iloisesti katsoi häneen kultaisesta kehyksestä. Hän ei enää puhunut miehelleen entisiä kauheita sanoja, hän vain yksinkertaisesti ja iloisen uteliaasti katseli alas häneen. Ja ruhtinas Andrei käveli kädet selän takana kauvan huoneessaan, toisinaan ryppyisin otsin, toisinaan hymyillen, hautoen noita järjettömiä, sanoin selittämättömiä ajatuksia, jotka olivat salaisia kuin rikos ja joihin oli kiehtunutun Pierre, maine, tyttö ikkunassa, tammi, naisten kauneus ja lempi, mitkä olivat muuttaneet hänen koko elämänsä. Ja kun näin hetkinä joku tuli hänen luokseen, hän oli erittäin kuivakiskoinen, ankanan päättäväinen ja erikoisesti epämiellyttävän loogillinen.

— *Mon cher*,^[48] — sanoi esimerkiksi ruhtinatar Maria, astuen sisään sellaisena hetkenä, — Nikolushka ei voi mennä tänään kävelemään: on niin kylmä.

— Jos olisi lämmin, — vastasi silloin ruhtinas Andrei sisarelleen erittäin kuivasti, — niin hän menisi paitasillaan, mutta kun on kylmä, pitää pukea hänen ylleen lämpimät vaatteet, jotka sitävarten ovatkin olemassa. Sepä siitä seuraa, että on kylmä, vaan ei suinkaan kotiin jääminen, lapsi kun tarvitsee raitista ilmaa, — puheli hän sangen loogillisesti, ikäänkuin rangaisten jotakuta kaikesta tästä salaisesta, epäloogillisesta hänen sielulleen tapahtuvasta järjen työstä.

IV.

Ruhtinas Andrei saapui Pietariin elokuussa 1809. Nuoren Speranskin loistoaika oli parhaillaan; hänen aikaansaamiaan muutoksia pantiin parhaillaan toimeen, ja muutenkin oli ankanan, kiinteän työn aika. Tämän saman elokuun aikana hallitsija putosi vaunuista, loukkasi jalkansa ja jäi Pietarhoviin kolmeksi viikoksi, seurustellen tänä aikana jokapäivä ja yksinomaan Speranskin kanssa. Tähän aikaan ilmestyi m.m. kaksi mainittavaa, yhteiskuntaa kuohuttavaa käskykirjettä hovivirkojen lakkauttamisesta ja kollegiasessorin ja valtioneuvoksen virkojen

kelpoisuustutkinnoista. Mutta tärkein tapahtuma oli valtakunnan koko perustuslain ilmestyminen, joka muutti voimassa olevan oikeus-, hallinto-, ja rahalaitosta koskevan hallintojärjestelmän valtakunnan neuvostosta alkaen kunnallishallitukseen saakka. Nyt toteutettiin ja saatettiin näkyvään muotoon ne vapaamieliset hämärät haaveilut, joita keisari Aleksanterilla oli valtaistuimelle astuessaan ja joita hän oli pyrkinyt toteuttamaan apulaistensa Tshartorisckin, Novosiltsevin, Kotshubein ja Strogovin avulla, joita miehiä hän itse leikillä nimitti *comité du salut publique*.

Nyt oli tullut Speranski kaikkien sijalle siviili- ja Araktshejef sota-alalle. Ruhtinas Andrei ilmaantui kohta tulonsa jälkeen kamariherrana Hoviin ja pyrki puheillepääsyyn. Hallitsija joka oli kohdannut hänet kaksi kertaa, ei suvainnut lausua hänelle ainoatakaan sanaa. Ruhtinas Andreista oli aina ennenkin näyttänyt siltä, että hän oli hallitsijalle vastenmielinen, että hallitsijaa eivät miellyttäneet hänen kasvonsa eikä koko hänen olemuksensa. Kuivakiskoisesta, luotaan työntävästä katseesta, jonka hallitsija häneen loi, sai ruhtinas Andrei vielä entistä enemmän vahviketta luulolleen. Hovissa selitettiin ruhtinas Andreille hallitsijan epäsuosion häneen johtuvan siitä, että hänen Majesteettinsa oli tyytymätön siihen, ettei Bolkonski vuodesta 1805 alkaen ollut palvellut.

"Tiedän itse, mitenkä ei ole meidän vallassamme myötätunnon tai vastenmielisyyden herättäminen — ajatteli ruhtinas Andrei, — ja siksi ei ole ajattelemistakaan, että persoonallisesti saisin hallitsijalle esitetyksi kirjoitelmani sotalaista, mutta teko kyllä puhuu puolestaan."

Hän ilmoitti kirjoituksestaan vanhalle sotamarskille, isänsä ystävälle. Sotamarski määräsi hänelle tunnin, otti hänet sangen suosiollisesti vastaan ja lupasi esittää hallitsijalle. Muutaman päivän kuluttua ilmoitettiin ruhtinas Andreille, että hänen on mentävä sotaministeri, kreivi Araktshejevin puheille.

Yhdeksän aikaan aamulla määrätynä päivänä saapui ruhtinas Andrei kreivi Araktshejevin vastaanottosaliin.

Ruhtinas Andrei ei tuntenut Araktshejevia mieskohtaisesti, eikä ollut häntä koskaan nähnytkaan, mutta kaikki, mitä hän hänestä tiesi, ei saattanut häntä suuresti kunnioittamaan tätä miestä.

"Hän on — sotaministeri, keisarin uskottu; kenenkään ei ole tarvis tietää hänen persoonallisista ominaisuuksistaan; hänelle on annettu toimeksi tarkastaa kirjoitukseni, hän ainoa siis voi panna asian vireille", — ajatteli ruhtinas Andrei monen arvokkaan ja alhaisen henkilön joukossa odottaessaan vuoroaan kreivi Araktshejevin vastaanottosalissa.

Ruhtinas Andrei oli palveluksensa aikana — hän oli suurimman osan aikaansa ollut adjutanttina — nähnyt paljon tärkeiden henkilöiden vastaanottohuoneita ja niissä vallitsevat eri mielialat olivat hänelle hyvin selvillä. Kreivi Araktshejevin vastaanottosalilla oli aivan erikoinen leima. Vähäpätöisten vuoroaan odottavain henkilöiden kasvoilla kuvastui häveliäisyyden ja nöyryytyksen tunne; arvokkaiden henkilöiden piirteet ilmaisivat kaikilla samaa hämmentymistä; tätä epämiellyttävää mielentilaa koettivat he peitellä mikä milläkin tavalla: muutamat mieskohtaisella käytöksen sulavuudella, toiset ivalla, jonka kohdistivat itseensä, asemaansa tai odottamaansa henkilöön. Toiset kävelivät miettivinä edestakaisin, toiset kuiskailivat ja nauroivat, ja ruhtinas Andrei kuuli kokkanimen Jymy — Andreitsh ja sanat: "kyllä setä näyttää", joilla tarkoitettiin kreivi Araktshejevia. Eräs kenraali (arvokas henkilö) joka oli loukkautunut nähtävästi sentähden, että hänen niin kauvan oli tarvinnut odottaa, istui jalat päällekkäin ja hymyili itsekseen ylenkatseellisesti.

Mutta heti kun ovi avautui, näkyi kaikkien kasvoilla vain — pelkoa. Ruhtinas Andrei pyysi toisen kerran päivystäjän ilmoittamaan hänestä, mutta häneen katsottiin pilkallisesti ja sanottiin, että hänen vuoronsa kyllä tulee aikanaan. Kun adjutantti vielä oli vienyt muutamia vuoroaan odottavia ministerin työhuoneeseen ja sieltä jälleen johdattanut odotushuoneeseen, kuljetettiin tuolle hirvittävälle ovelle upseeri, jonka nöyrä ja pelästynyt haahmo kummastutti ruhtinas Andreita. Upseeri viipyi kauvan ministerin työhuoneessa. Äkkiä kuului oven takaa vihaisen äänen jyrähtelyä, ja kalpea upseeri tuoksahti ovesta huulet vapisevina, ja päättään pidellen kulki hän poikki vastaanottohuoneen.

Tämän jälkeen vietiin ruhtinas Andrei ovelle, ja päivystäjä kuiskasi: "oikealle ikkunan luo."

Ruhtinas Andrei astui yksinkertaiseen, siistiin työhuoneeseen ja näki pöydän luona nelikymmenvuotisen miehen, jolla oli pitkä vartalo ja pitkä pää, tukka lyhyeksi leikattu ja otsa syvissä uurteissa, kulmakarvat rypyissä, ruskeanviheriäisiä, tylsiä silmiä varjoten sekä punainen, riippuva nenä. Araktshejef käänsi häneen kasvonsa, kumminkaan häneen katsomatta.

— Mitä pyydätte? — Araktshejef kysyi.

— En pyydä mitään, teidän ylhäisyytenne, — lausui ruhtinas Andrei hiljaa.

Araktshejevin silmät kääntyivät häneen.

— Istukaa. — sanoi Araktshejef, — ruhtinas Bolkonski?

— En pyydä mitään, mutta hänen majesteettinsa keisari on suvainnut lähettää minun antamani kirjoituksen teidän ylhäisyydellenne...

— Suvaitkaa huomata, rakkahani, teidän kirjoituksenne olen lukenut, — keskeytti Araktshejef, lausuen vain ensimmäiset sanat mairittelevasti, mutta nytkään häneen katsomatta, ja sitten muuttaen äänensä yhä enemmän yrmeän halveksivaksi. — Ehdotatte uusia sotalakeja? Lakeja on paljon, mutta ei kukaan vanhojakaan täytä. Nykyaikana kaikki kirjoittavat lakeja, kirjoittaa on helpompi kuin täyttää.

— Tulin keisarin tahdosta kuulemaan teidän ylhäisyydeltänne, mihin toimiin aiotte ryhtyä kirjoituksen suhteen? — sanoi ruhtinas Andrei kohteliaasti.

— Kirjoitukseenne olen liittänyt lausuntoni ja olen lähettänyt sen komiteaan. *En hyväksy*, — sanoi Araktshejef, nousten ja ottaen kirjoituspöydältä paperin. — Tuossa! — hän ojensi sen ruhtinas Andreille.

Poikkipuolin paperille oli lyijykynällä vedetty ilman isoja alkukirjaimia, ilman välimerkkejä ja oikeinkirjoituksesta välittämättä! "Perusteettomasti laadittu siihen katsoen että on jäljitellen kirjoitettu ranskalaisesta sotalaista ja tarpeettomasti sota-artikkeleista poikkeava."

— Mihin komiteaan kirjoitus on lähetetty? — kysyi ruhtinas Andrei.

— Sotalakikomiteaan, ja jäseneksi ehdotin myös teidän jalosukuisuutenne. Mutta palkattomaksi. Ruhtinas Andrei hymähti.

— En lainkaan halua.

— Palkattomaksi jäseneksi, — toisti Araktshejef. — Minulla on kunnia. Hei, käske tulemaan! Onko ketään? — huusi hän ja kumarsi ruhtinas Andreille.

V.

Odottaessaan kutsua komitean jäseneksi uudisti ruhtinas Andrei vanhoja tuttavuuksia etenkin niiden henkilöiden kanssa, jotka hänen tietääkseen olivat mahtavia ja voivat olla hänelle tarpeen.

Hän tunsi nyt täällä Pietarissa samankaltaista uteliaisuutta kuin hän oli tuntenut taistelujen edellisenä päivänä, jolloin häntä myös aina vaivasi rauhaton uteliaisuus, ja hänellä oli vastustamaton halu päästä ylhäisiin piireihin, sinne, missä valmisteltiin tulevaisuutta, josta miljoonain kohtalo riippui. Hän tunsi vanhusten ärtyisyydestä, asioihin perehtymättömien uteliaisuudesta ja perehtyneitten vaiteliaisuudesta, yleisestä kiireestä ja komiteain ja komissioonein tavattomasta paljoudesta, joita joka päivä asetettiin yhä vain uusia, että nyt, vuonna 1809 valmistettiin täällä Pietarissa jotakin mahtavaa, yhteiskunnallista taistelua, jonka ylipäällikkönä oli hänelle tuntematon, salaperäinen, ja hänestä nerolta näyttävä henkilö — Speranski. Ja tuo hämärästi tuntemansa uudistustyö ja Speranski — päähenkilö — alkoivat niin kokonaan vallata hänen huomionsa, että sotalakijuttu varsin pian rupesi jäämään toisarvoiseksi seikaksi hänen tajuntapiirissään.

Ruhtinas Andrei oli mitä onnellisimmassa asemassa siihen nähden, että hänet avosylin otettiin silloisen Pietarin ylhäisimpiin, erivärisiin seurapiireihin. Edistyspuolue oli hänelle suosiollinen ja mielitelevä sentähden, että häntä pidettiin järkevänä ja oppineena miehenä, ja erittäinkin sentähden, että hänellä talonpoikainsa vapauttamisen johdosta oli todellisen vapaamielisen maine. Tyytymättömäin vanhusten puolue, joka arvosteli ankarasti uudistuspuuhia oli myötätuntoinen hänelle isän mielipiteitten tähden. Naispiiri, *maailma*, otti hänet ilomielin yhteyteensä sentähden, että hän oli arvokas ja rikas sulhasmies ja miltei uusi henkilö, sen jälkeen kun hänen vaimonsa surullinen kuolema ja hänen valekuolemansa olivat kruunanneet hänet romanttisella sädekehällä. Sitäpaitse tiesivät kaikki tutut kertoa, että hän viimeisten viiden vuoden kuluessa oli muuttunut edukseen; oli hioutunut ja miehistynyt: ei ollut hänessä enää entistä ivan sekaista ylpeyttä, ei teeskentelevää ylimielisyyttä, vaan että vuodet olivat tehneet hänet vakavan rauhalliseksi. Hänestä puhuttiin, hän oli yleisen mielenkiinnon esineenä ja kaikki tahtoivat hänet nähdä.

Kreivi Araktshejevillä käyntinsä jälkeisenä päivänä vietti ruhtinas Andrei iltansa kreivi Kotshubein luona. Hän kertoi kreiville käynnistään *Jymy-Andrejevitshin* puheilla (Kotshubeikin nimitti tätä Araktshejevia samallaisella epämääräisellä ivallisuudella, jonka ruhtinas Andrei oli huomannut sotaministerin vastaanottosalissa).

— *Mon cher*, ette tässäkö asiassa välttä Mihail Mihailovitshia. *C'est le grand faiseur*.^[49] Minäpä sanon hänelle. Hän lupasi tulla illalla...

— Mitä on Speranskilla sotalakien kanssa tekemistä? kysyi ruhtinas Andrei.

Kotshubei pudisti hymyillen päätään, ikäänkuin ihmetellen Bolkonskin tietämättömyyttä.

— Puhelimme teistä näinä päivinä, — jatkoi Kotshubei, — teidän vapaista maanviljelijöistänne...

— Niin ruhtinas, tekö se vapautitte talonpoikanne? sanoi Katarinan aikuinen vanhus, halveksivasti Bolkonskiin kääntyen.

— Pieni tilus ei tuottanut mitään tuloja, vastasi Bolkonski, koettaen vanhuksen silmissä lieventää tekoa, jottei häntä turhanpäiten suututtaisi.

— *Vous craignez d'être en retard*,^[50] — sanoi vanhus, katsahtaen Kotshubeihin.

— Yhtä seikkaa en ymmärrä, — jatkoi vanhus, — kuka sitten kyntää, jos niille annetaan vapaus? Helppo on lakeja laatia, mutta vaikea on hallita. Sallinette, kreivi, tässä teiltä kysyäni, kuka tulee palatsinpäälliköksi, kun kaikilta tutkintoja vaaditaan?

— Ne, luullakseni, jotka läpäisevät tutkinnon, — vastasi Kotshubei, pannen jalkansa päällekkäin ja katsellen ympärilleen.

— Siinä mulla palvelee Prjanitshnikovkin, kelpo mies, kerrassaan kultaa, mutta hän on 60 vuotias,

tokkopa hän menee tutkittavaksi?

— Niin, kyllä se vaivaloista on, semminkin kun sivistys on niin vähän levinnyt, mutta...

Kreivi Kotshubei ei lopettanut sanottavaansa, nousi, ja ottaen ruhtinas Andreita kädestä, hän läksi paljaspäistä, valkeaveristä miestä vastaan, joka oli noin neljänkymmenen ikäinen ja jolla oli suuri, avonainen otsa ja tavattoman, oikeinpa ihmeellisen valkeat, pitkähäköt kasvot. Tulijalla oli yllä sininen hännystakki, kaulalla risti ja vasemmalla puolen rintaa tähti. Tulija oli Speranski. Ruhtinas Andrei tunsi hänet heti, ja hänen sielussaan jokin vavahti kuten tapahtuu elämän tärkeinä hetkinä. Oliko se kunnioitusta, kateutta, jännitystä — sitä hän ei tiennyt. Speranskin koko olennessa oli erikoinen leima, josta hänet heti tunsi. Ei kenelläkään siitä seurasta, missä ruhtinas Andrei eli, hän ollut nähnyt tuota kömpelöiden ja kulmikkaiden liikkeitten tyyneyttä ja itseluottamusta, ei kenelläkään hän ollut nähnyt sellaista lujaa ja samalla pehmyttä katsetta, mikä tuikehti puoleksi suletuista, hieman kosteista silmistä, ei ollut nähnyt sellaista erikoisempaa ilmaisevan hymyn vakavuutta, niin hienoa, tasaista, hiljaista ääntä ja ennen kaikkea niin hempeätä kasvojen ja etenkin käten valkeutta, käten, jotka olivat jotenkin leveät, mutta tavattoman pehmeät, hienot ja valkeat. Sellaista kasvojen valkeutta ja hienoutta oli ruhtinas Andrei huomannut vain sairashuoneessa kauvan olleilla sotilailta. Tämmöinen oli Speranski, hallituksen sihteeri, keisarin esittelijä ja hänen kumppaninsa Erfurtin matkalla, jolloin hän useammin kuin kerran oli nähnyt Napoleonin ja puhunut hänen kanssaan.

Speranski ei vilkunut silmillään henkilöstä toiseen, kuten ihmiset tavallisesti tahtomattaankin tekevät, astuessaan suureen seuraan, eikä hätäillyt puhuessaan. Hän puhui hiljaa, vakuutettuna siitä, että häntä kuunnellaan, ja katsoi vaan siihen henkilöön, jolle puhui.

Ruhtinas Andrei seurasi erittäin tarkkaavasti Speranskin jokaista sanaa ja liikettä. Kuten on laita ihmisten, etenkin niiden, jotka ankarasti arvostelevat lähimäisiään, ruhtinas Andreikin uuden henkilön kohdattuaan, eritoten Speranskin kaltaisen, jonka tunsi maineesta, odotti aina hänessä löytävänsä ihmisansioiden suurimman täydellisyyden.

Speranski valitti Kotshubeille, ettei voinut varemmin saapua, sillä häntä oli pidätetty hovissa. Hän ei sanonut, että hallitsija häntä oli pidättänyt. Tämänkin vaatimattoman ilmauksen ruhtinas Andrei huomasi. Kun Kotshubei esitti hänelle ruhtinas Andrein, käänsi hän hitaasti silmänsä Bolkonskiin, hymyillen tavalliseen tapaansa ja alkoi vaiti ollen häntä katsella.

— Olen hyvin iloinen saadessani teihin tutustua, olen kuullut teistä, kuten kaikkikin.

Kotshubei sanoi jonkun sanan Bolkonskin käynnistä Araktshejevin luona. Speranski hymyili entistä enemmän.

— Sotalakikomissionin tirehtöörinä on hyvä ystäväni — herra Magnitski — sanoi hän, lausuen jokaisen tavun ja sanan täsmälleen, — ja jos haluatte, voin teidät häneen tutustuttaa. (Hän pysähtyi hetkeksi.) Toivon, että löydätte hänessä myötätuntoa ja pyrkimystä kaikkeen järkevään.

Speranskin ympärille muodostui heti piiri, ja vanhus, joka oli puhunut Prjanitshnikovistaan, kääntyi hänkin Speranskiin kysymyksineen.

Ruhtinas Andrei ei puuttunut keskusteluun, tarkastelihan vain Speranskin jokaista liikettä, tuon miehen, joka joku aika takaperin oli ollut vähäpätöinen seminarilainen, mutta joka nyt piteli käsissään, — noissa valkeissa pehmeissä käsissä, Venäjän kohtaloita. Ruhtinas Andreita hämmästytti tavaton, halveksiva tyyneys, jolla Speranski vanhukselle vastaili. Hän näytti mittaamattomasta korkeudesta pudottelevan vanhukselle armollisen sanasen. Kun ukko alkoi tulla liian äänekkääksi, hymyili Speranski ja sanoi, ettei hän voi arvostella, mitä hyötyä tai vahinkoa saattaa olla hallitsijan teoista.

Puheltuaan jonkun aikaa suuressa piirissä Speranski nousi, meni ruhtinas Andrein luo ja viittasi hänet huoneen toiseen päähän. Nähtävästi hän piti tarpeellisena puhutella Bolkonskia.

— En ehtinyt kanssanne puhelemaan, ruhtinas, tuolta vilkkaalta keskustelulta, johon minut vietteli tuo arvoisa vanhus, — sanoi hän, lempeän ylenkatseellisesti hymyillen, tällä hymyllä ikäänkuin tunnustaen, että hän ja ruhtinas Andrei kyllä ymmärtävät sellaisten ihmisten vähäpätöisyyden, joiden kanssa hän juuri oli puhellut. Tällainen kohtelu kutkutti ruhtinas Andreita. — Olette minulle vanha tuttu: ensinnäkin tunnen välinne talonpoikiinne, se on meillä ensimmäinen esimerkki, jolle niin hartaasti haluaisin seuraajia; ja toiseksi, olette niitä kamariherroja, jotka eivät ole loukkautuneet uudesta hovivirkoja koskevasta laista, joka on herättänyt niin paljon puhetta ja juoruavaa ennakoarvostelua.

— Niin, — sanoi ruhtinas Andrei, — isäni ei tahtonut, että olisin käyttänyt tuota oikeutta hyväkseni; olen alkanut palvelukseni alhaisimmista viroista.

— Isänne, vanhan ajan mies, on silminnähtävästi aikalaisiamme korkeammalla, noita, jotka niin tuomitsevat tämän toimenpiteen, joka vain saattaa luonnollisen oikeuden uudelleen arvoonsa.

— Arvelen kuitenkin, että on perusteita näihin arvosteluihin... — sanoi ruhtinas Andrei, koettaen riehtautua Speranskin vaikutuksesta, jota hän jo alkoi tuntea.

Hänestä oli epämieluisia kaikessa olla yhtä mieltä hänen kanssaan: hän tahtoi vastustaa. Ruhtinas Andrei, joka tavallisesti puhui helposti ja hyvin, tunsi nyt kankertavansa Speranskin kanssa puhuessaan. Hänet oli liiaksi vallannut tuon kuuluisan miehen tarkasteleminen.

— Persoonallisen kunnianhimon perusteita, ehkä saattaa olla, — sommitteli Speranski hiljaisen vastauksensa.

— Osaksi myöskin valtakuntaa koskevia, — lausui ruhtinas Andrei.

— Miten se on ymmärrettävä?... — sanoi Speranski, hiljaisesti luoden silmänsä alas.

— Olen *Montesquieun* ihailija — lausui ruhtinas Andrei, — ja hänen ajatuksensa siitä, että *le principe des monarchies est l'honneur, me parait incontestable. Certains droits et privilèges de la noblesse me paraissent être des moyens de soutenir ce sentiment.*^[51]

Hymy katosi Speranskin vaaleilta kasvoilta, joiden ilme tästä paljon voitti. Arvatenkin näytti ruhtinas Andrein ajatus hänestä mieltäkiinnittävältä.

— *Si vous envisagez la question sous ce point de vue,*^[52] — alkoi hän, silminnähtävän vaikeasti lausuen ranskaa ja puhuen vielä hitaammin kuin venäjää, mutta silti aivan tyyneesti.

Hän sanoi, että kunnia, *l'honneur*, ei voi riippua etuoikeuksista, mitkä ovat vahingoksi palvelemiselle, että kunnia, *l'honneur*, on joko kielteinen käsite, joka ilmaisee moitittavien tekojen puutetta, tahikka jonkinlainen kannustin tuottamaan hyväksymistä ja sen ilmaisumuotoja — palkinnoita. Hänen johtopäätöksensä olivat lyhyitä, yksinkertaisia ja selviä.

— Laitos, joka saattaa edistää tällaista kunniaa ja siihen kannustaa, on suuren keisarin Napoleonin *Légion d'honneurin* tapainen laitos, joka ei ole vahingoksi, vaan hyödyksi palvelemiselle, eikä ole sääty- ja hovi-etuoikeuksien edistäjä.

— En tahdo väitellä, mutta ei käy kieltäminen, että hovivirat ovat vieneet samaan päämäärään, — sanoi ruhtinas Andrei: — jokainen hovilainen pitää velvollisuutenaan arvokkaasti täyttää tehtävänsä.

— Mutta sittenkään ette tahtonut tästä etuoikeudesta hyötyä, ruhtinas, — sanoi Speranski, osoittaen hymyllään, että tahtoi tehdä puhekumppanilleen ikävästä kinastelusta herttaisen lopun. — Jos teette minulle kunnian ja saavutte keskiviikkona luokseni, — hän jatkoi, — niin Magnitskin kanssa keskusteltuani, saatan teille kertoa jotain mieltäkiinnittävää ja samalla on itsellänikin tilaisuus puhella kanssanne laveammalti.

Hän sulki silmänsä, kumarsi *à la française* ja poistui salista, tahtoen pysyä huomaamattomana.

VI.

Pietarissa ensi oleskelunsa aikoina tuntui ruhtinas Andreista, että ympäristön pikku huolet kokonaan himmensivät hänen maalaiselämän yksinäisyydessä hankkimansa aatosvaraston.

Palattuaan iltasin asuntoonsa täytyi hänen ensi työkseen merkitä muistikirjaansa 4-5 tärkeätä vieraskäyntiä tahi *rendez-vous'ta*. Elämän järjesteleminen, sellainen päiväjärjestys, että kunnekin kerkiäisi aikanaan, riisti suurimman osan elämän tarmosta. Hän ei mitään tehnyt, ei mitään ajatellut, eipä edes ehtinytkään ajattelemaan, hän vain puhui ja puhui verrattomasti niistä asioista, joita yksinäisyydessä maalla oli ehtinyt miettimään.

Toisinaan hän harmikseen huomasi, että samana päivänä eri paikoissa tuli puhuneeksi aivan samaa. Mutta päivät päikseen hän oli niin touhuissaan, ettei joutanut edes sitä ajattelemaan, ettei mitään ajatellut.

Sekä Kotshubein luona että nyt keskiviikkona kotonaan, missä kauvan ja luottavasti oli puhellut kahden kesken ruhtinas Andrein kanssa, oli Speranski tehnyt sangen syvän vaikutuksen Bolkonskiin.

Ruhtinas, Andrei, joka melkein kaikkia ihmisiä piti halveksittavina, mitättöminä olentoina, ja joka yhä etsi sitä täydellisuuden ihannetta, jonne itse pyrki, luuli nyt vihdoin Speranskissa löytäneensä täydellisen järkevän ja hyveellisen ihmisen ihanteen. Jos Speranski olisi elänyt samallaisissa oloissa kuin hän itse, olisi saanut samanlaisen kasvatuksen ja samallaiset siveelliset periaatteet, niin varmaankin olisi ruhtinas Andrei piankin huomannut hänen inhimilliset heikkoutensa ja puutteensa. Mutta nyt herätti sankarin selväjärkinen nero hänessä niin suurta kunnioitusta juuri sentähden, ettei hän sankaria täysin käsittänyt. Sitäpaitsi mielisteli Speranski ruhtinas Andreita ja koetti häikäistä häntä intohimottoman, rauhallisen järkensä loistolla, joko sitten voittaakseen hänet puolelleen tai kenties siksi, että oli huomannut tämän suuret luontaiset luonnonlahjat. Eikä siinä kyllin: hän vielä imartelikin uutta tuttavaansa, niin hillityn hienosti, itseluottavasti, aivan kuin sanomattakin olisi ollut selvää, että he molemmat olivat ainoat ihmiset, jotka täysin voivat käsittää *kaikkien* muiden järjettömyyden ja omain ajatustensa terävyyden ja syvyyden.

Heidän pitkän puhelunsa aikana keskiviikkoiltana sanoi Speranski useita kertoja: "*Meillä* pidetään kaikkea, mikä kohoo piintyneitten tapojen tasapintaa ylemmää" ... tai hymyillen: "Mutta *me* tahdomme, että sudetkin olisivat kylläiset, mutta lampaatkin raatelematta" ... tahi: "He eivät tätä saata käsittää" ... ja kaiken tämän hän lausui sen näköisenä kuin olisi tahtonut sanoa: "Me: minä ja te, mepä käsitämme keitä *he* ovat, keitä *me*."

Tämä ensimmäinen hänen ja Speranskin välinen keskustelu vain vahvasti ruhtinas Andreissa sitä tunnetta, jota hän oli kokenut ensi kerran nähdessään Speranskin. Hän näki hänessä järkevän, ankarasti ajattelevan äänettömän neron, joka tarmokkuudella ja hellittämättömyydellä oli itselleen hankkinut vallan ja käytti sitä ainoastaan Venäjän hyväksi. Speranski näytti ruhtinas Andrein silmissä juuri siltä mieheltä, jollainen hän itse halusi olla; hän selitti järkevästi kaikki elämän ilmiöt, tunnusti tärkeäksi vain sen, mikä oli järkevää, ja osasi antaa kaikelle järkevyyden mittakaavan. Kaikki esiintyi Speranskin todisteluissa ja selittelyissä niin yksinkertaisena, että ruhtinas Andrei tahtomattaankin oli kaikessa hänen kanssaan samaa mieltä. Joskin hän väitteli ja

kinasteli, niin teki hän sen vain siksi, että tahallaan tahtoi olla itsenäinen eikä tahtonut kokonaan alistua Speranskin ajatuksiin. Niinhän se oli, ja kaikki oli hyvin, eräs seikka vain häiritsi ruhtinas Andreita. Speranskin kylmä kuvastinkatse, joka ei päästänyt tunkeutumaan sielun syvimpään, sekä hänen valkea, hienoinen kätensä, johon ruhtinas Andrei katseli tahtomattaankin, kuten tavallisesti katsotaan vallassa olijain käsiin. Kuvastin-katse ja hienoinen käsi, nepä ruhtinas Andreita jostakin syystä ärsyttivät. Vastenmielisesti kummastutti ruhtinas Andreita vielä liian suuri ihmisten halveksuminen, jota hän oli huomannut Speranskissa sekä todistelutapojen kirjavuus, joita hän käytti mielipiteittensä vahvistamiseksi. Hän käytti kaikkia mahdollisia ajatuksen aseita paitsi vertauksia ja, kuten ruhtinas Andreista näytti, siirtyi liian rohkeasti aineesta toiseen. Milloin hän oli käytännöllisen toiminnanmiehen kannalla ja tuomitsi haaveilijoita, milloin ivailijan ja pilkkasi myrkyllisesti vastustajia, milloin pysytteli ankaran loogillisena, milloin taas kohousi metafysikan ilmapiiriin. (Tätä viimeistä todistelutapaa hän käyttikin erittäin usein). Hän vei kysymyksen metafysikan korkeuksiin, siirtyi alan, ajan ja ajatuksen määritelmiin ja saatuaan sieltä kumoustodisteita laskeutui taas kiistakentälle.

Yleensä ihmetytti ruhtinas Andreita Speranskin hengenlahjoissa tuo kaikessa näkyvä vahva, horjumaton usko järjen voimaan ja oikeutukseen. Oli ilmeistä, ettei Speranskin mieleen milloinkaan ollut saattanut juolahtaa tuo ruhtinas Andreille niin tavallinen ajatus, ettei ihminen toki saata ilmaista kaikkea, mitä ajattelee, eikä hän varmaankaan koskaan ollut epäillyt, eikä sentään olekkin pötyä kaikki mitä ajattelen ja kaikki mihin uskon? Ja juuri tämä Speranskille ominainen järjen runsaus eniten viehättikin ruhtinas Andreita ja veti puoleensa.

Tutustumisensa ensi aikoina oli ruhtinas Andrei aivan intohimon haltioissa Speranskiin samoin kuin oli ollut kerran Bonaparteenkin. Se seikka, että Speranski oli papin poika, jota tyhvät luulivat voivansa — kuten usein tekivätkin — empimättä halveksia "suntiona" ja papin penikkana, saattoi ruhtinas Andrein varovaiseksi tunteidensa ilmaisemisessa ja pakoitti nämä tunteet tiedottomasti vahvistumaan hänen sisimmässään.

Sinä ensimmäisenä iltana, jonka Bolkonski vietti Speranskin luona keskustellen lainvalmistusvaliokunnasta, kertoi tämä purevan ivallisesti ruhtinas Andreille, että lakivaliokunta oli jo ollut koolla 150 vuotta, kuluttanut miljoonia eikä saanut kortta ristiin, ja että Rosenkampfi liimaili otsikoita kaikkiin vertailevan lainsäädännön artikkeleihin.

— Ja kas siinä nyt on kaikki, mistä maa on maksanut miljoonia! — hän lausui. — Me tahdomme antaa uuden tuomiovallan Senaatille, mutta meillä ei ole lakeja. Siksipä onkin synti, etteivät teidän kaltaisenne miehet, ruhtinas, nykyään palvele.

Ruhtinas Andrei sanoi siihen tarvittavan lainopillista sivistystä, jota hänellä ei ollut.

— Sitähän ei ole kellään, miksi siis haikaillette? Tämä on *circulus vitiosus*, josta on päästävä ponnistuksilla.

Viikon kuluttua oli ruhtinas Andrei jo sotalakivaliokunnan jäsenenä ja lainlaadintavaliokunnan osastonpäällikkönä, mikä nimitys oli tullut aivan hänen odottamattaan. Speranskin pyynnöstä hän otti osalleen ensimmäisen osan tekeillä olevasta Sivililaista ja sommitteli *Code Napoleonin* ja *Code Justinianin* avulla osastoa: Yksilön oikeudet.

VII.

Palattuaan Pietariin pari vuotta sitten, v. 1808, tarkastusmatkoiltaan maatiloilleen joutui Pierre tahtomattaan sikäläisten vapaamuurarien johtomieheksi. Hän perusti ruokaloita ja ruumisarkkukammioita, hankki uusia jäseniä, hommaili eri veljeskuntien liittoja ja koetti hankkia alkuperäisiä asiakirjoja. Hän rakennutti omilla varoillaan kappeleita ja täytteli omasta kukkarostaan, niin pitkälle kuin riitti, puuttuvat almurahat, joiden maksamisessa veljet yleensä olivat hitaita ja kitsastelevia. Melkein yksinomaan hänen varoillaan eli veljeskunnan perustama köyhäinkoti.

Mutta kaikesta tästä huolimatta kulki hänen elämänsä entistä latuaan samoine mielitekoineen ja heikkouksineen. Hän rakasti syöminkejä ja juominkeja eikä voinut, vaikka pitikin sitä siveettömänä ja alentavana, pidättyä poikamiesten remuista, joissa oli ennenkin elostellut.

Tointen ja huvitusten humussa Pierre kuitenkin vuoden kuluttua alkoi tuntea, miten se veljeskunnan maaperä, jolla hän seiso, sitä enemmän väistyi hänen jalkainsa alta, mitä lujemmin hän sille koetti asettautua. Sen ohessa hän tuns, että mitä syvemmälle vaipui hänen jalkainsa alta tämä maaperä sitä välittömämmin hän oli siihen sidottuna. Tullessaan veljeskuntaan oli hän tuntenut samaa kuin ihminen, joka luottavasti laskee jalkansa suon tasaiselle pinnalle. Astuttuaan toisella jalalla hän vaipui. Tullakseen täysin vakuutetuksi maaperän lujuudesta astui hän toisellakin jalallaan, vajosi vielä syvemmälle, juuttui siihen ja kävi jo polvia myöten suossa.

Josef Aleksejevitch ei ollut Pietarissa. (Hän oli viime aikoina kokonaan eronnut pietarilaisten veljeskuntain toimista ja oleskeli yksinomaan Moskovassa). Kaikki veljet, veljeskuntain jäsenet, olivat Pierrelle arki-elämässä tuttuja henkilöitä, ja siksipä oli hänen vaikea olla näkemättä ruhtinas B:tä tai Ivan Vasiljevitch D:tä, vaikkakin hänen olisi pitänyt nähdä vain veljiä ja muurareita. Arki-elämässä olivat nämä henkilöt enimmäkseen heikkoja ja vähäpätöisiä miehiä. Vapaamuurarin esiliinain ja merkkien alta hän näki virkapukuja ja ritarimerkkejä, joita veljet

elämässä tavoittelivat. Usein almuja kootessaan, kun kymmeneltä hengeltä oli saanut kokoon 20-30 ruplaa, josta summasta vielä suurin osa oli luvattu maksaa vastedes, vaikkakin merkitsijöistä puolet olivat yhtä varakkaita kuin hänkin, tuli Pierren mieleen vapaamuurarin vala, jossa veli lupaa luovuttaa omaisuutensa lähimmäisten hyväksi; silloin nousi hänen sieluunsa epäilyksiä, jotka hän kuitenkin tahtoi mielestään haihduttaa.

Kaikki tuntemansa veljet jakoi Pierre neljään luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan luki hän sellaiset veljet, jotka eivät toimineet veljeskunnassa eivätkä yhteiskunnassa, vaan jotka olivat kokonaan pyhittäneet elämänsä veljeskunnan salaisuuksien tutkimiselle. He tutkivat Jumalan kolminaisuutta, kolmea alkuainetta: rikkiä, elohopeaa ja suolaa, tai neliön ja Salomonin temppelin kuvioiden merkitystä. Tähän luokkaan kuului enimmäkseen iäkkäitä veljiä, vieläpä, Pierren laskujen mukaan, itse Josef Aleksejevitsinkin. Tähän luokkaan kuuluvia veljiä Pierre kunnioitti, vaikkeikaan harrastanut heidän hommiaan. Vapaamuurariuden mystillinen puoli ei häntä vetänyt puoleensa.

Toiseen luokkaan luki Pierre itsensä ja kaltaisensa, etsivät, hapuilevat veljet, jotka eivät vielä olleet löytäneet suoraa, selvää tietä, mutta jotka toivoivat sen löytävänsä.

Kolmanteen luokkaan luki Pierre ne veljet (niitä oli enemmistö), jotka pitivät pääasiana veljeskunnan ulkonaiset muodot ja menot ja niitä tarkasti noudattivat, mutta eivät vähääkään välittäneet oppien sisällöstä tai merkityksestä. Tähän luokkaan kuului Vilarski ja vieläpä pääveljeskunnan suurmestarikin.

Neljänteen luokkaan vihdoinkin kuului myöskin paljon veljiä, varsinkin viime aikoina veljeskuntaan liittyneitä. Ne olivat Pierren havainnoiden mukaan ihmisiä, jotka eivät mihinkään uskoneet eivätkä mitään halunneet, vaan olivat liittyneet veljeskuntaan päästäkseen nuorten, rikkaitten ja sukulaisuussuhteidensa ja arvonsa puolesta mahtavien veljien läheisyyteen, joita oli sangen paljon veljeskunnassa.

Pierre alkoi tuntea vastenmielisyyttä toimintaansa. Vapaamuurarius, ainakin se, johon täällä oli tutustunut, tuntui hänestä perustuvan pelkkiin ulkonaisiin menoihin. Hänen ei juolahtanut mieleenkään epäillä itse vapaamuurarijärjestelmää, mutta hän alkoi epäillä, että Venäjän vapaamuurarius oli alkanut kulkea väärää latua ja eksynyt alkulähteiltään. Ja sentähden läksi Pierre vuoden lopulla ulkomaille tutustuakseen veljeskunnan pyhimpiin salaisuuksiin.

Jo kesällä 1809 palasi Pierre Pietariin. Venäläisten ja ulkomaalaisten vapaamuurarien välisestä kirjevaihdosta oli saatu tietää, että Besuhof ulkomailla oli ehtinyt saavuttaa monen arvokkaan henkilön luottamuksen, läpeensä tutkinut monet salaisuudet, korotettu korkeimpaan arvoon ja tuonut mukanaan paljon sellaista, mikä suuresti edistää vapaamuurarien yhteistä asiaa Venäjällä. Pietarin vapaamuurarit kävivät kaikki hänen luonaan, tungeskelivät hänen suosionsa ja kaikista tuntui kuin hautoisi hän mielessään jotain erinomaista!

Määrättiin juhllallinen kokous pidettäväksi toisen luokan veljeskunnassa, missä Pierre lupasi tehdä selvää siitä, mitä hänellä on tuotavana pietarilaisille veljille veljeskunnan korkeimmilta johtajilta. Kokous-sali oli täynnä väkeä. Tavallisten juhlamenojen jälkeen nousi Pierre ja alkoi puhua.

"Rakkaat veljet!" — alkoi hän punaisena ja änkäten, pitäen kädessään kirjoitettua puhetta. — "Ei riitä, että täällä veljeskunnan keskuudessa tutkiskelemme salaisuuksiamme — on toimittava, toimittava... Me torkumme, mutta meidän täytyy toimia." — Pierre otti vihkonsa ja alkoi lukea.

"Puhtaan totuuden levittämiseksi ja saavuttaaksemme hyveen kruunun", — hän luki, — "on meidän karsittava ihmisistä ennakkoluulot, laajennettava sääntömme ajan hengen mukaisiksi, ryhdyttävä kasvattamaan nuorisoa, yhdyttävä katkaisemattomilla siteillä viisaimpiin ihmisiin, rohkeasti ja samalla viisaasti kukistettava taikausko, uskottomuus ja tyhmyys, tehtävä meille suosiollisista ihmisistä yksimielisiä, yhteisestä päämäärästä selvillä olevia veljiä, voimakkaita ja vaikutusvaltaisia.

"Tämän tarkoituksen saavuttamiseksi täytyy saada hyveelle valta synnin yli, täytyy ahkeroida, jotta rehellinen ihminen voittaisi jo tässä elämässä iäisen palkan hyveistään. Mutta suurta asiaamme vahingoittavat sangen paljon nykyajan valtiolliset laitokset. Mitä on siis tehtävä tällaisissa oloissa? Onko meidän suosittava vallankumouksia, syöstävä kaikki kumoon, karkoitettava väkivalta väkivallalla?... Ei, tämä on meille aivan vierasta. Kaikki väkivallalla saadut uudistukset ovat hyljättäviä, sillä ne eivät nimeksikään poista vääryyttä, niin kauvan kun ihmiset ovat sellaisia kun ovat, ja sen lisäksi viisaus ei koskaan kaipaa väkivaltaa.

"Veljeskunnan koko toiminta on perustettava siihen, että kasvatetaan lujia, hyveellisiä ja samojen tarkoituserien innostamia ihmisiä, jotka aina ja kaikkialla kaikin voimin ahdistavat paheita ja tyhmyyttä ja suojelevat kykyjä ja hyvettä. Ihmiset ovat nostettavat tomusta, saatettavat tuntemaan arvonsa ja liitettävät meidän veljeskuntaamme. Vasta silloin on veljeskunnalla valta käsissä — se saattaa huomaamatta sitoa epäjärjestyksien toimeenpanijain kädet ja johtaa heitä niin, etteivät johdettavat sitä edes huomaa. Sanalla sanoen, on muodostettava yleinen maailmoja johtava hallitusmuoto, joka ei katkoisi yhteiskunnallisia siteitä eikä olisi haitaksi muille hallituksille jotka jatkakoot toimintaansa entiseen tapaansa, kunhan vain eivät vastusta veljeskuntamme suuria tarkoituseriä: hyveen riemuitsevaa voittokulkua. Tämä on ollut kristinuskonkin päämääränä. Se opetti ihmisiä viisaiksi ja hyväiksi ja kehoitti heitä omaksi edukseen seuraamaan parhaiten ja viisaimpien ihmisten esimerkkejä ja opetuksia.

"Kun pimeys vielä kaikkialla vallitsi, riittivät tietysti pelkät saarnat: totuuden uutuus antoi sille erityisen lennon, mutta nyt tarvitsemme jo paljon voimakkaampia keinoja. Nykyään täytyy tunteiden ohjaaman ihmisen löytää hyveestä tunteilleen hurmaa. Intohimoja ei pidä hävittää; niitä on vain ohjattava jaloihin tarkoitukseen, ja siksi on niin toimittava, että jokainen voi tyydyttää intohimojaan hyveen rajoissa, ja tähän on meidän veljeskuntamme velvollinen keksimään keinoja.

"Kun meillä vain on jommoinkin määrä ansiokkaita miehiä jokaisessa valtiossa, ja jokainen näistä voittaa asialle taas muutaman lisäksi, ja he kaikki liittyvät lujaksi järjestöksi — silloin on valta käsissä veljeskunnalla, joka sakassakin jo on tehnyt niin paljon ihmiskunnan onneksi."

Puheella ei ollut valtavaa vaikutusta, vieläpä se sai aikaan kuohuntaa veljien kesken. Enemmistö luuli puheessa huomanneensa illuminaattein vaarallisia hankkeita, ja siksipä arvosteltiin puhetta sangen kylmästi, mikä suuresti kummututti Pierreä. Suurmestari alkoi vastustaa Pierren ajatuksia. Pierre kiihtyi kiihtymistään, selvitellessään tarkemmin aatteitaan. Pitkiin aikoihin ei ollut näin kiihkoisaa istuntoa. Muodostui puolueita: toiset syyttivät Pierreä ja sanoivat häntä illuminaatiksi; toiset kannattivat häntä. Ensi kerran elämässä ihmetytti Pierreä tämän kokouksen aikana ihmisjärjen suunnaton vaihtelevaisuus, josta johtuu, ettei kaksi ihmistä voi koskaan käsittää samaa totuutta samalla tavalla. Nekin veljistä, jotka näyttivät kannattavan Pierreä, käsittivät hänen aatteensa omalla tavallaan: tahtoivat hänen suunnitelmiinsa rajoituksia ja muutoksia, joihin Pierre ei voinut suostua, sillä hänen pääasiallinen vaatimuksensa perustuikin juuri siihen, että häntä ymmärrettäisiin aivan hänen sanojensa mukaisesti.

Istunnon päätyttyä suurmestari ilkeän ivallisesti muistutti Pierreä liiallisesta kiivaudesta ja huomautti, ettei tätä ollut johtanut pelkkä hyveen rakkaus, vaan myöskin riidan halu. Pierre ei vastannut hänen muistutuksiinsa, kysyihän vain lyhyesti, hyväksytäänkö hänen ehdotuksensa. Ehdotusta ei hyväksytty, ja tavallisia muodollisuuksia odottamatta, Pierre poistui kokoushuoneesta ja lähti kotiin.

VIII.

Pierren valtasi tuo ikävä, jota hän niin kovin pelkäsi. Puheensa jälkeen hän kotona loikoi sohvalta kolme päivää, ei päästänyt vieraita puheilleen eikä itsekkään missään käynyt.

Tällöin sai hän kirjeen vaimoltaan, joka rukoillen pyytää tavata miestänsä, sanoo kovin kaipaavansa miestänsä ja haluavansa pyhittää elämänsä hänelle.

Kirjeen lopussa hän ilmoittaa pian saapuvansa ulkomailta Pietariin.

Heti kirjeen saavuttua tunkeutui Pierren yksinäisyyttä häiritsemään eräs muurariveli, jota Pierre ei lainkaan saattanut sietää, johti keskustelun Pierren perhe-elämään ja nuhteli häntä veljeyden nimessä sopimattomasta ankaruudesta hyljättyä vaimoa kohtaan. Hän huomautti, miten Pierre on poikennut vapaamuurarin perussäännöistä, kun ei ole antanut anteeksi katuvalla.

Samaan aikaan lähetti hänen anoppinsa, ruhtinas Vasilin puoliso, noutamaan häntä puheilleen ja rukoili häntä saapumaan luokseen edes muutamiksi hetkiksi neuvottelemaan sangen tärkeästä asiasta. Pierre huomasi, että oli muodostettu salaliitto hänen taivuttamiseksi ja että hänet aiottiin taas yhdistää hylkäämäänsä puolisoon, eikä tuo hanke hänestä tuntunutkaan vastenmieliseltä hänen silloisessa mielentilassaan. Hänestä tuntui kaikki yhdentekevältä: Yleensä ei hän pitänyt mitään niin erikoisen tärkeänä elämässä, ja nyt, tämän kauhean ikävän kalvaessa, ei hän pitänyt kalliina edes vapauttaan eikä välittänyt lujasta päätöksestään vaimoonsa nähden.

"Kukaan ei ole oikeassa, kukaan ei ole väärässä, siis ei Helenakaan ole syyllinen", — Pierre ajatteli.

Syynä siihen, ettei Pierre heti suostunut yhtymään vaimoonsa, oli hänen jäytävä ikävänsä, joka oli riistänyt häneltä kaiken toimintakyvyn. Mutta jos vaimo olisi tullut hänen luokseen, niin ei hän häntä olisi karkoittanut. Sillä mitä merkitsikään vaimo niiden asioiden rinnalla, jotka nykyään täyttivät hänen sydämensä?

Hän ei vastannut vaimolleen eikä anopilleen, vaan lähti eräänä iltana myöhään matkalle Moskovaan tapaamaan Josef Aleksejevitchia. Päiväkirjaansa oli hän merkinnyt seuraavaa:

Moskovassa, marraskuun 17 p:nä.

"Saavuin juuri hyväntekijäni luota ja kiirehdin tallettamaan kaiken tuntemani ja kokemani. Josef Aleksejevitch elää köyhissä oloissa ja sairastaa jo kolmatta vuotta tuskallista rakkotautia. Kukaan ei ole kuullut hänen valittavan tai napisevan. Aamusta myöhään iltaan istuu hän tieteensä ääressä, leväten ainoastaan niukkain aterioittensa aikana. Hän lausui minut tervetulleeksi ja asetti istumaan vuoteelle, millä oli pitkällään, tein hänelle Idän ja Jerusalemien ritarien merkin, hän vastasi samoilla merkeillä ja kysyi, lempeästi hymyillen, mitä olin oppinut ja saanut tietää preussilaisilta ja skotlantilaisilta veljiltä. Kerroin hänelle kaikesta taitoni mukaan; kerroin ehdotuksistani Pietarin veljeskunnassa ja mainitsin, miten kylmästi niitä kohdeltiin, ja miten olin joutunut riitaan veljien kanssa. Josef Aleksejevitch oli kauvan vaiti ja ajatteli; sitten lausui hän oman mielipiteensä kaikesta, ja samassa hetkessä kävi minulle selväksi entinen elämäni; ja tulevaisuuden tie aukeni eteeni: Minua ihmetytti, kun hän kysyi, muistanko veljeskunnan kolme tarkoituspäätä: 1) salaisuuden säilyttäminen ja tietäminen; 2) itsensä puhdistaminen ja parantaminen tämän salaisuuden omistamiseksi ja 3) ihmishuvun parantaminen puhdistamispyrintöjen avulla. Mikä näistä tarkoituspäätistä on ensimmäinen ja tärkein? Tietystikin

itsensä parantaminen ja puhdistaminen. Ainoastaan tähän päämäärään voimme aina pyrkiä kaikista mahdollisista olosuhteista huolimatta. Mutta samalla vaatii juuri tämä päämäärä meiltä enimmäin, ja siksi me ylpeyden sokaisemina sen jätämme ja ryhdymme joko salaisuuteen, jota omistamaan emme ole mahdolliset saastaisuutemme tähden, tai ryhdymme parantamaan ihmiskuntaa, vaikka itse olemme siveettömyyden ja kehnouden esikuvia. Illuminaattien oppi ei olekaan puhdas siksi, että se intoilee yhteiskunnallisissa puuhissa ja saa ravintonsa pelkämästä ylpeydestä. Tämän perustalla Josef Aleksejevitch tuomitsi puheeni ja koko toimintani. Sydämeni syvyydessä tunsin hänen puhuvan totta. Kun puhuimme minun perheoloistani, hän sanoi: — Todellisen vapaamuurarin suurin tehtävä on, kuten teille jo olen sanonut, pyrkiä täydellisyteen. Mutta usein me ajattelemme, että pikemmin saavutamme tämän päämäärämme poistamalla elämäämme rasittavat vaikeudet. Päinvastoin, herraseni, — sanoi hän minulle, — ainoastaan maallisten puuhain ja huolten keskellä saavutamme kolme tärkeintä päämäärää: 1) opimme tuntemaan itsemme, sillä tämän taidon oppii ihminen ainoastaan vertailemalla itseään muihin ihmisiin, 2) tulemme täydellisiksi, — ainoastaan taistelulla on se saavutettavissa, ja 3) saavutamme suurimman hyveellisyyden — rakkauden kuolemaan. Ainoastaan elämän epäkohdat ja puutteet voivat valaista sen turhuuden ja samalla vahvistaa meidän synnynnäistä rakkauttamme kuolemaan eli uuden elämän syntymiseen. Nämä sanat ovat siksi erittäin huomattavat, ettei Josef Aleksejevitch kovista ruumiillisista kärsimyksistään huolimatta koskaan valita elämän raskautta, vaan rakastaa kuolemaa, jota kohtaamaan ei vielä kukaan tunne olevansa kyllin valmis, vaikkakin hänen sisäinen ihmisensä on niin puhdas ja jalo. Sitten hyväntekijäni perinpohjin selitteli luomisen suuren neliön merkityksen ja mainitsi, että kaiken perustana ovat kolmi- ja seitsenluvut. Hän neuvoi minua jatkamaan yhteistyötä pietarilaisten veljien kanssa, toimimaan veljeskunnassa ainoastaan toisen luokan toimissa, kehoitti varoittamaan veljiä ylpeyden houkutuksilta ja johtamaan heitä täydellisyuden ja itsensä tuntemisen todelliselle tielle. Minua neuvoi hän ennen kaikkea seuraamaan oman itseni kehitystä ja antoi tätä tarkoitusta varten minulle tämän vihkosen, johon tästä lähtien kirjoitan kaikki tekoni ja toimeni."

Pietarissa, marraskuun 23 p:nä.

"Elän taas vaimoni kanssa. Anoppini tuli luokseni ja sanoi kyyneliä vuodattaen, että Helena on saapunut Pietariin ja rukoilee päästäkseen puheilleni. Hän vakuuttaa olevansa viaton ja onneton, kun hänet hylkäsini, ja paljon muuta samantapaista. Tiesin ennakolta, että jos sallisin hänen tulla puheilleni, niin en enää voisi vastustaa hänen pyyntöään. Epäroidessani en tiennyt, kenen puoleen olisin kääntynyt neuvoa kysymään. Jospa hyväntekijäni olisi täällä ollut, niin hänpä olisi neuvonut. Vetäydyin yksinäisyyteen, luin Josef Aleksejevitchin kirjeet, muistin hänen neuvojaan, ja lopulta tulin vakuutetuksi, ettei käynyt kieltäytyminen, vaan että minun oli ojennettava auttava käteni kaikille ihmisille, ja vallankin Helenalle, jonka kohtalo oli niin läheisesti minuun sidottu. Päätin kantaa ristini. Mutta jos hyveen nimessä olen antanut hänelle anteeksi, niin olkoon siis yhtymisellämme ainoastaan henkinen tarkoitus. Näin päätin ja näin kirjoitin asiasta myös Josef Aleksejevitchille. Pyysin vaimoani unohtamaan kaikki vanhat asiat, pyysin anteeksi kaikki mahdolliset rikokseni ja vikani ja ilmoitin, ettei minulla ole mitään anteeksi annettavaa hänelle. Olin iloinen sanoessani tätä hänelle. Enpä huoli hänelle sanoa, miten raskaalta minusta tuntui hänen tapaamisensa. Olen asettunut asumaan suuren taloni yläkertaan, ja sieluni riemuitsee uudistumisen tunteista."

IX.

Kuten aina, samoin olivat nytkin ylhäiset piirit, jotka kokoontuivat milloin hovissa, milloin suurissa tanssiaisissa, jakaantuneet useampiin ryhmiin, joista jokaisella oli oma omi värinsä. Suurin näistä oli ranskalainen ryhmä, joka oli muodostunut Napoleonin liiton johdosta, ja jonka sieluna olivat kreivi Rumjantsef ja Caulaincourt. Huomatuimpia henkilöitä tässä seurapiirissä oli Helena, senjälkeen kun hän oli miehensä kanssa asettunut asumaan Pietariin. Hänen vierashuoneessaan olivat tavallisia vieraita Ranskan lähetystön virkamiehet, ja muutenkin nähtiin hänen luonaan paljon viisaudestaan ja käytöstapansa hienoudesta kuuluja henkilöitä, jotka mielipiteiltään kuuluivat tähän seurapiiriin.

Helena oli ollut kuuluisan keisarikohtauksen aikana Erfurtissa, ja täältä olivatkin peruisin hänen tuttavuuksensa kaikkiin europalaisiin Napoleon-kuuluisuuksiin. Erfurtissa oli Helenalla ollut loistava menestys. Itse Napoleonkin oli teatterissa hänet nähtyään lausunut hänestä: "*C'est un superbe animal*".^[53] Pierreä ei lainkaan ihmetyttänytäkään, että hänen vaimonsa hurmasi kaikki kauneudellaan ja käytöstapansa hienoudella, sillä kuluneet vuodet olivat tehneet hänet entistäänkin ihanammaksi. Mutta se häntä ihmetytti, että hänen vaimonsa näiden kahden vuoden kuluessa oli saavuttanut maineen: "*d'une femme charmante, aussi spirituelle, que belle*".^[54] Kuuluisa ruhtinas de Ligne kirjoitteli hänelle kahdeksansivuisia kirjeitä. Bilibin säästeli sutkauksiaan, lausuakseen ne tuoreina kreivitär Besuhovin kuullen. Kenelle kreivitär Besuhovin vierashuoneen ovet avautuivat, hän oli saanut viisauden kunniakehän; nuoret miehet lueskelivat kokonaisia teoksia voidakseen viisaasti haastella hänen illanvietoissaan, ja lähetystöjen sihteerit, vieläpä itse lähettiläätkin uskoivat hänelle tärkeitä valtiollisia salaisuuksia, niin että Helena tavallaan tuli sangen merkitseväksi henkilöksi. Pierre, joka tiesi, että vaimonsa oli tyhmä, tunsu vaimonsa illanvietoissa ja päivällisillä, joissa tavallisesti puhuttiin valtiollisista asioista, runoudesta ja filosofiasta, kummallista epäroivaa pelkoa. Hän oli näissä tilaisuuksissa samallaisessa mielentilassa kuin taikatempujen tekijä, joka alituisen pelkää paljastuvansa. Mutta petos ei paljastunut. Liekkö sitten synnä ollut se, että tällaisten illanviettojen olemassaolo

jo perustui tyhmyyteen, tai kenties huvitti petettäviä juuri tämä petos. Se vaan oli varmaa, että kreivitär Helena Vasiljevnan maine yhä vain kasvoi, ja tämä "henkevä ja ihana nainen" saattoi lausua mitä suurimpia tyhmyyksiä ja typeryyksiä, ja sentään kaikki ihastuivat hänen jokaisesta sanastaan ja olivat löytävinään niistä syntyjä syviä, joista lausujalla itsellään ei ollut edes vähintäkään aavistusta.

Todellakin oli Pierre sopivin mies, mitä ajatella saattoi, tälle loistavan häikäisevälle maailmannaiselle. Hän oli oikein todellinen *grand seigneur*^[55]-puoliso, hajamielinen lallus, joka ei ketään häirinyt eikä pilannut vierashuoneen korkealle liitelevää sävyä, vaan joka täydellisenä vastakohtana vaimonsa käytöstavalle ja hienoudelle muodosti tälle oivallisen taustan. Viimeisten kahden vuoden aikana olivat aatteelliset mietiskelyt ja hommat tehneet Pierren täysin välinpitämättömäksi kaikille muille harrastuksille, ja siksipä hän nyt vaimonsa seurapiirissä, jolla ei ollut häneen pienintäkään vetoa, käyttäytyi välinpitämättömän rauhallisesti ja leuhkasti. Tätä taitoa ei saavuteta keinotekoisesti, ja siksi se herättääkin välitöntä kunnioitusta. Hän oli vaimonsa vierashuoneessa kuin teatterissa, oli kaikkien kanssa tuttavallinen, kaikille yhtä kohtelias, mutta kaikista yhtä välinpitämätön. Toisinaan takertui hän keskusteluunkin, kun se häntä kannusti, ja lausui silloin sopertuen mielipiteensä, jotka useinkin häiritsivät hetken mielialaa. Ei hän tällöin välittänyt vieraista eikä tarkannut olivatko saapuvilla *les messieurs de l'ambassade*.^[56] Mutta niin vakautunut oli jo mielipide "Pietarin hienoimman naisen" mieslalluksesta, ettei kukaan arvostellut vakavasti hänen päähänpistojaan.

Monien nuorten miesten joukossa, jotka olivat jokapäiväisiä vieraita Helenan vierassuojissa, oli Boris Drubetskoilla sangen huomattava asema. Helenan Erfurtin matkan jälkeen oli hän nopeasti ylentynyt virka-asteissa ja nyt oli hän sen lisäksi läheisin ystävä Besuhovien talossa. Helena kutsui häntä *mon page*^[57] ja kohteli häntä kuin poikasta. Hän hymyili hänelle kuten kaikille muillekin, mutta toisinaan tämä hymy sittenkin kiusasi Pierreä. Boris oli Pierren seurassa erityisen huomaavainen ja surunsekaisen nöyrä. Tämä nöyryyden ja kunnioituksen sävy myöskin huolestutti Pierreä. Kolme vuotta sitten oli Pierre niin syvästi loukkautunut vaimonsa menettelyn johdosta, että hän nyt oli varustautunut tällaisen loukkauksen varalta ensiksikin siten, ettei hän ollut vaimonsa mies, toiseksi siten, että hän sulki sielunsa täydellisesti epäilyksiltä.

— Ei, kun hän nyt on *bas bleu*,^[58] niin on hän ikuisiksi ajoiksi jättänyt entiset hullutukset, — puheli Pierre itsekseen. — Ei ole esimerkkiä siitä, että sinisukilla olisi ollut rakkaus-hullutuksia, — toisteli hän usein itsekseen, ja hän uskoikin lujasti tähän omituiseen, ties mistä saamaansa sääntöön. Mutta sittenkin vaikutti Boriksen läsnäolo Helenan vierashuoneessa (ja täällä oli hän miltei aina) Pierreen ruumiillisesti: hän tunsu jäsenensä sidotuiksi eikä voinut liikkua vapaasti ja välittömästi.

"Kummallinen vastenmielisyys", — ajatteli Pierre, — "ja ennen hän minua miellyttikin."

Maailman silmissä oli Pierre suuri herra, jonkunverran sokea ja naurettava kuuluisan naisen mies, viisas lallus, joka ei mitään toimita, muttei myös ketään vahingoita, hyvinluontoinen nahjus. Mutta Pierren sielussa tapahtui tänä aikana vaikea ja monivaiheinen sisäinen kehitystyö, joka avasi hänen silmänsä näkemään paljon uutta ja saattoi hänet moniin henkisiin epäilyksiin ja iloihin.

X.

Pierre kirjoitteli yhä vieläkin muistiinpanojaan. Tältä ajalta on hän merkinnyt seuraavaa:

Marraskuun 24 p:nä.

"Nousin kahdeksalta, luin raamattua, menin sitten toimeeni (hyväntekijänsä neuvosta oli Pierre ryhtynyt palvelemaan eräässä virastossa), tulin kotiin puolisolalle, söin yksinäni (kreivittärellä oli minulle vastenmielisiä vieraita), söin ja join kohtuullisesti ja aterian jälkeen jäljentelin veljille nuotteja. Illalla menin kreivittären suojiin ja kerroin siellä naurettavan jutun B:stä. Vasta kun kaikki rupesivat nauramaan, huomasin tehneeni tuhmasti.

"Menen levolle onnellisena ja rauhallisena. Suuri Jumala, auta minua vaeltamaan Sinun teilläsi, auta voittamaan vihan vimma — lempeydellä, rauhallisuudella, hekuma — pidättymisellä ja inholla, auta välttämään maailman hyörintää, mutta älä sentään vieroita: a) valtion palveluksesta, b) perhehuolista, c) ystävyys-suhteista, d) taloudellisista hommista."

Marraskuun 27 p:nä.

"Heräsin myöhään ja herättyäni lojuin kauvan vuoteessa. Jumalani! auta minua ja vahvista, jotta voisin Sinun teitäsi vaeltaa, Luin raamattua, mutta tunteeni liitelivät muualla. Luokseni tuli veli Urusof, puhelimme maailman turhuudesta. Hän puhui keisarin uudistuspuuhista. Aloin arvostella, mutta muistin veljeskunnan säännöt ja hyväntekijäni sanat, joiden mukaan todellisen vapaamuurarin innokkaasti pitää toimia valtiossa, kun hänen apuaan tarvitaan, ja pysyä rauhallisena, silloin kun asia ei koske häntä. Kieleni on — viholliseni. Luonani kävivät veljet G. V. ja O., neuvoteltiin uuden veljen ottamisesta veljeskuntaan. He vaativat minua ritoriksi. Tunnen itseni heikoksi ja ansiottomaksi. Sitten keskusteltiin temppelin seitsemästä pylvästä ja seitsemästä astinlaudasta, seitsemästä tieteestä, seitsemästä hyveestä, seitsemästä paheesta, seitsemästä Pyhän Hengen lahjasta. Veli O. oli sangen kaunopuhelias. Illalla oli vastaanotto. Kokoushuoneen uusi sisustus lisäsi suuresti juhlallisuutta. Uusi tulokas oli Boris Drubetskoi. Minä esitin hänet, olin ritorina. Ollessani hänen kanssaan kahdenkesken pimeässä huoneessa, valtasi

minut kummallinen tunne. Tunsin vihaavani häntä ja turhaan koetin tukahuttaa tuon tunteen. Ja siksi tahdoinkin sydämeni pohjasta hänet pelastaa ja johdattaa hänet totuuden tielle, mutta pahat ajatukset olivat kietoneet minut pauloihinsa. Ajattelin, että hän pyrki veljeskuntaamme ainoastaan siksi, että tutustuisi mahtaviin veljiin ja pääsisi heidän suosioonsa. Muita syitä ei minulla ollut epäilyksiin kuin se, että hän minulta useampaan kertaan kysyi, kuuluivatko N. ja S. meidän veljeskuntaamme (joihin kysymyksiin en saattanut vastata), ja se että huomioitteni perustalla luulin voivani väittää, ettei hän saata tuntea kunnioitusta veljeskuntaamme kohtaan, koska hän liian paljon puuhaa ulkonaisen ihmisensä kanssa ja on siihen liian tyytyväinen, voidakseen halata sisäistä parannusta; mutta hän tuntui minusta vilpilliseltä, ja koko ajan kun seisoin silmästä silmään hänen kanssaan pimeässä huoneessa, luulin huomanneeni hänen pilkallisesti hymyillen kuunnelleen sanojani, ja minun teki mieleni todellakin lävistää hänet paljastetulla miekalla, jota pidin ojennettuna hänen rintaansa kohti. En voinut olla kaunopuhelias enkä saattanut vilpittömästi ilmaista epäilyksiäni veljille ja suurmestarille. Luonnon suuri Rakennusmestari, auta minua löytämään oikeat tiet, jotka vievät minua valheen umpisokkeloista."

Sitten seurasi päiväkirjassa kolme tyhjää lehteä, ja sitten oli taas kirjoitettu seuraavaa:

"Keskustelin kauvan kahdenkesken veli V:n kanssa ja opin paljon. Hän neuvoi minua turvautumaan veli A:han. Minulle selvisi paljon, vaikken olekkaan sitä ansainnut. Adonai on maailman luojan nimi. Elohim on kaikkeuden ohjaajan nimi. Kolmas nimi on kielin mahdoton lausua ja sillä on merkitys *Kaikki*. Keskustelut veli V:n kanssa vahvistavat, virkistävät ja lujittavat minua hyveen tiellä. Hänen seurassaan häviävät epäilykset. Huomaan selvästi eron meidän kaikki käsittävän pyhän oppimme ja yleisten tieteiden köyhien oppien välillä. Maalliset tieteet jakavat kaiken — käsittääkseni tappavat kaiken — tutkiakseen. Veljeskunnan pyhä tiede on yhtenäinen, kaikki ilmenee ehjänä, elävänä. Kolminaisuus — olevaisen kolme alkuainetta — rikki, elohopea ja suola. Rikki on öljyn ja tulen sekaista ainetta; yhtyessään suolaan synnyttää se siinä tulenpitoisuudellaan taipumuksen, jonka avulla se vetää puoleensa elohopean, tempaa itseensä, pidättää ja synnyttää kokonaan uusia olioita. Elohopea on juokseva ja lentävät henkinen olio. — Kristus, Pyhä Henki, Hän."

Joulukuun 3 p:nä.

"Heräsin myöhään, luin raamattua, mutta olin tunteeton, sitten menin saliin ja kävelin pitkin permanttoa. Tahdoin mieltä, mutta mieltäni vaivasi eräs tapaus, joka oli sattunut neljä vuotta sitten. Herra Dolohof tapasi minut Moskovassa kaksintaistelumme jälkeen ja sanoi toivovansa, että nauttisין täydellistä sielunrauhaa, huolimatta vaimoni poissaolosta. En vastannut silloin mitään. Nyt johtuivat mieleeni tuon kohtauksen yksityisseikat, ja minä sanoin hänelle sydämässäni mitä ilkeimpiä sanoja ja pistoksia. Havahtuun ja jätin nuo mietteet vasta sitten, kun huomasi olevani vihan vimmassa; enkä sittenkään tarpeeksi katunut tekoani. Sitten tuli luokseni Boris Drubetskoi ja alkoi kertoa kaikellisista seikkailuista; olin heti alusta tyytymätön hänen tuloonsa ja sanoin hänelle jotain vastenmielistä. Hän vastasi. Tulistuin ja latelin hänelle joukon hävyttömyyksiä, vieläpä raakuuksiakin. Hän vaiken, ja minä äkkäsin tekoni vasta liian myöhään. Jumalani, en lainkaan taida seurustella hänen kanssaan. Tähän on syynä itserakkauteni. Pidän itseni häntä parempana ja siksi olenkin häntä paljon huonompi, sillä hän kärsii raakuuteni, mutta minä sitä vastoin häntä halveksin. Jumalani, anna minun hänen lähettyvillään paremmin huomata oma kehnouteni ja anna minun niin käyttäytyä, että siitä olisi hyötyä hänellekin. Puolisen jälkeen nukahdin ja unessa kuulin selvästi äänen sanovan vasempaan korvaani: — 'Sinun päiväsi.' Näin unta, että olin kulkevinani pimeässä, ja yhtäkkiä ympäröivät minut koirat, mutta en niitä pelkää, vaan jatkan rauhallisena matkaani; yhtäkkiä iskee pieni piski hampaansa vasempaan lonkkaani eikä päästä. Kuristan sitä kurkusta. Kun sain sen hellittämään, iskee minuun toinen koira, suurempi äskeistä. Alan nostaa sitä maasta, mutta mitä korkeammalle sen kohotan sitä suuremmaksi ja raskaammaksi se käy. Samassa tulee luokseni veli A., tarttuu käsipuoleeni ja vie rakennuksen luo, jonne on mentävä kapeata lautaa pitkin. Astuin laudalle; se taipui ja putosi. Aloin kiivetä aidalle, jonka reunasta vaivoin sain käsin kiinni. Ankarain ponnistusten jälkeen jouduin punnerruksiin aidalle: jalkani olivat toisella, ruumiini toisella puolella. Vilkasin sivulleni ja näin veli A:n seisomassa aidalla. Hän osoitti kädellään leveätä lehtokujaa ja puutarhaa, missä näin suuren, kauniin rakennuksen. Heräsin. Jumalani, luonnon suuri Rakennusmestari! auta minua vapautumaan koirista — intohimoistani, viimeisestäkin, joka taistelee kaikkien entistenkin yhdistynein voimin, ja auta minua pääsemään siihen hyveen temppeleihin, jonka haahmon näin unissani."

Joulukuun 7 p:nä.

"Näin unta, että Josef Aleksejevitch oli olevinaan talossani. Olin kovin riemuissani ja tahdoin häntä kestitä. Puhua lavertelin muiden kanssa taukoamatta ja sitten huomasi äkkiä, ettei rämä saattanut miellyttää Josef Aleksejevitchiä. Tahdoin mennä hänen luokseen ja syleillä häntä. Mutta kun saavuin hänen luokseen huomasi, että hänen muotonsa oli aivan muuttunut, hän oli käynyt nuoreksi ja alkoi puhella jotain veljeskunnan opeista, mutta niin hiljaa, etten saattanut hänen sanojaan eroittaa. Sitten olimme kaikki poistuvinaamme huoneesta, ja siellä tapahtui jotain kummallista. Me istuimme tai olimme pitkällämme lattialla. Hän puhui minulle jotain. Tahdoin osoittaa hänelle tunteellisuuttani ja kuulematta hänen sanojaan aloin kuvitella mielessäni sisäisen ihmisen tilaa ja suurta Jumalan armoa, jonka tunsin minut vallanneen. Kyyneleet tulivat silmistäni, ja olin onnellinen, kun hän sen huomasi. Mutta hän katsahti minuun vihaisena, taukosi puhumasta ja hypähti seisaalleen. Minä hätäännyin ja kysyin, tarkoittiko hän minua; mutta hän ei vastannut, katsahti vain ystävällisenä minuun, ja samalla olimme me minun makuuhuoneessani, missä on kahden maattava vuode. Hän pani pitkällään vuoteen reunalle, ja minun oli tekevinäni mieli häntä hyväillä ja laskeutua hänen viereensä. Ja hän oli kysyvinään minulta: 'Sanokaa totuuden nimessä, mikä on teidän voimakkain intohimonne? Tunnetteko sen? Arvelen että sen jo

tunnette.' Hämmentyin tästä kysymyksestä ja sanoin, että laiskuus on voimakkain intohimoni. Hän pudisti epäillen päätään. Hämmentyin vielä enemmän ja sanoin hänelle, että vaikka elänkin hänen neuvostaan vaimoni kanssa saman katon alla, niin en sentään ole vaimoni mies. Tähän hän vastasi, ettei pidä olla hyväilemättä vaimoan, ja huomautti, että olen siihen velvollinen. Mutta mieheä vastasin, että se tuntuu minusta häpeälliseltä, ja samalla kaikki katosi. Minä heräsin, ja mieleeni tulivat Pyhän Raamatun sanat: *Hänessä oli elämä, ja elämä oli ihmisten valo. Ja valo loistaa pimeässä, ja pimeä ei sitä omaksunut.* Josef Aleksejevitchin kasvat olivat nuorekkaat ja kirkkaat. Tänäpäni sain hyväntekijältäni kirjeen, jossa hän puhuu avioliiton velvollisuuksista."

Joulukuun 7 p:nä.

"Näin unen, josta heräsin vapisevin sydämin. Olin olevinani Moskovassa, omassa talossani, suuressa arkihuoneessa, ja vierashuoneesta ilmestyi Josef Aleksejevitch. Olin heti huomaavinani, että hänessä jo oli tapahtunut uudestasynntyminen, ja hypähdin häntä kohti. Olin suutelevinani häntä ja hänen käsiään, ja hän sanoi: 'Oletko huomannut, että olen täydellisesti muuttunut kasvoiltani?' Katsahdin häneen, syleillen yhä häntä, ja olin näkevinäni, että hänen kasvonsa olivat aivan nuorekkaat, mutta päänsä aivan paljas, ja piirteet aivan vieraat. Ja olin sanovinani hänelle: 'Olisinpa teidät tuntenut, jos sattumalta olisin teidät tavannut,' — mutta samalla ajattelin: — 'Puhuinkohan totta?' Ja samalla näin, miten hän makasi kuin kuollut ruumis; sitten hän vähitellen tointui ja lähti minun mukani suureen työhuoneeseen, kantaen kädessään suurta, piirustuspaperista nidottua kirjaa. Olin sanovinani: 'Tämä on minun kirjoittamani.' Ja hän nyökkäytti päällään. Avasin kirjan, siinä oli joka sivulla ihania kuvia. Ja minä olin tietävinäni, että nämä kuvat esittivät sielun ja hänen rakastettunsa välisiä rakkausseikkailuja. Ja olin näkevinäni kirjassa ihanan neitosen kuvan, jolla oli läpikuultava puku ja ruumis, ja tyttö oli lentävinään pilviin. Ja olin tietävinäni, että tämä tyttö kuvasi Korkeata veisua. Ja olin tuntevinani, että näitä kuvia katsellessani, tein väärin, syntiä, mutta en voinut silti olla niitä katselematta. Jumalani, auta minua! Taivaan Herra, jos tahallasi olet minut hyljännyt, niin tapahtukoon Sinun tahtosi; mutta jos itse olen tähän syypää, niin opeta minulle, mitä minun on tehtävä. Sorrun saastaani, jos Sinä minut kokonaan jätät."

XI.

Niiden kahden vuoden aikana, mitkä Rostovit viettivät maalla, eivät heidän raha-asiansa parantuneet.

Vaikka Nikolai Rostof ankarasti olikin noudattanut tekemäänsä päätöstä ja yhä palveli vaatimattomasti syrjäisessä rykmentissään, kuluttaen verrattain vähän rahoja, niin elettiin Otradnossa yhä entiseen tapaan, ja Mitenjka hoiti siten talousasioita, että velat yhä vain vuosittain kasvoivat. Vanhalle kreiville ei jäänyt muuta neuvoa kuin valtion palvelukseen turvautuminen, ja hän lähtikin Pietariin virkaa etsimään; hän lähti etsimään virkaa ja samalla, kuten hän sanoi, viimeisen kerran huvittamaan tyttösiä.

Pian Rostovien Pietariin saapumisen jälkeen Berg kosi Veraa, ja vanhemmat suostuivat tarjoukseen.

Huolimatta siitä, että Rostovit Moskovassa olivat kuuluneet korkeimpiin piireihin, itsekkään sitä tietämättä tai ajattelematta, muodostui heidän tuttavapiirinsä Pietarissa sekalaiseksi ja värittömäksi. Pietarissa heitä pidettiin maaseutulaisina, joiden luokse täällä eivät tulleet nekään henkilöt, joita Rostovit Moskovassa olivat ruokkineet, kysymättä, mihin seurapiiriin he kuuluivat.

Rostovit olivat Pietarissa yhtä kestiystävällisiä kuin olivat olleet Moskovassakin, ja heidän illallispöydässään yhtyivät mitä erilaisimpiin seurapiireihin lukeutuvat henkilöt: Otradnolaiset naapurit, köyhät tilanhaltijat tyttärineen, hovineiti Peronski, Pierre Besuhof ja piirikunnan postinhoitajan poika, joka palveli pääkaupungissa. Jokapäiväisiksi vieraisiksi Rostovien talossa tulivat pian Boris, Pierre, jonka vanha kreivi oli tavannut kadulla ja tuonut mukanaan taloon, ja Berg, joka päiväkaudet oleskeli talossa ja oli niin kohtelias talon vanhimmalle tyttärelle, Veralle, että joka hetki saattoi odottaa kosimista.

Berg ei ollut suotta näytellyt kaikille Austerlitzin taistelussa haavoittunutta oikeata kättään eikä suotta kantanut aivan tarpeetonta miekkaa vasemmassa kädessään. Hän oli niin väsymättömästi ja sellaisella arvokkuudella kaikille kertoellut tästä tapahtumasta, että kaikki uskoivatkin hänen tekonsa tarkoituksenmukaisuuden ja suuren merkityksen, ja hän sai ansioistaan Austerlitzin taistelussa kaksi palkintoa.

Suomen sodassa Berg myöskin kunnostautui. Kun pommi oli ylipäällikön vieressä surmannut adjutanttin, riensi Berg paikalle, otti maasta pommin sirpaleen ja vei sen päällikölleen. Kuten Austerlitzin tapahtuman jälkeen, samoin nytkin Berg kertoeli niin väsymättömästi ja kauvan tästä tapahtumasta, että lopulta kaikki uskoivat hänen tekonsa välttämättömyyden, ja ansioistaan Suomen sodassa Berg sai kaksi palkintoa. Vuonna 1809 hän oli ristirintakaartin kapteeni, ja sitäpaitsi oli hänellä Pietarissa jonkinlaisia erityisiä hyväpalkkaisia toimia.

Vaikka muutamat epäilijät hymyilivätkin, kun puhuttiin Bergin urotöistä, niin täytyy sentään tunnustaa, että Berg oli nuhteeton, urhoollinen upseeri, joka oli hyvissä väleissä päällystön kanssa, oli siveellinen nuori mies, jolla oli odotettavissa loistava virka-ura ja vankka asema yhteiskunnassa.

Kun Berg neljä vuotta sitten tapasi erään toverinsa teatterissa Moskovassa osoitti hän tälle Vera Rostovia ja sanoi saksaksi: "*Das soll mein Weib werden*",^[59] ja silloin hän myös päätti täyttää

lupauksensa. Kun hän nyt Pietarissa huomasi, miten olivat Rostovien asiat, päätteli hän ajan tulleen ja kosi.

Aluksi tämä tapaus saattoi vanhemmat hämille, mikä seikka ei ollut varsin mairitteleva Bergille. Tuntui aluksi kummalliselta, että vähäpätöisen liiviläisen aatelismiehen poika kosi kreivitär Rostovia; mutta Bergin luonteen pääomaisuutena oli niin vaatimattoman hyvänsuova itsekkyyden, että Rostovien tahtomattaankin täytyi uskoa, että kaikki käy hyvin, koska hän itse niin syvästi oli vakuutettu, että kaikki oli hyvin, vieläpä verrattoman hyvin. Sitäpaitsi olivat Rostovien raha-asiat aivan rappiolla, mistä seikasta sulhasenkin täytyi olla selvillä. Mutta tärkein seikka sentään oli se, että Vera jo oli 24 vuoden vanha, ja vaikka hän kieltämättä oli kaunis ja järkevä ja oli mukana kaikkialla, ei kuitenkaan kukaan ollut häntä kosinut. Bergin tarjous hyväksyttiin.

— Nähkääs, — puheli Berg eräälle toverilleen, jota kutsui ystäväkseen ainoastaan sentähden, että tiesi kaikilla ihmisillä olevan ystäviä. — Nähkääs, kaiken tämän tiesin enkä olisi mennytkään naimisiin, jollen olisi kaikkea ajatellut ja aprikoinut, eikä se olisi eräästä syystä oikein ollut sopivaakaan. Mutta nyt ovat asiat toisin, isän ja äidin asema on turvattu, sain järjestettyä tuon vuokrajutun Itämeren maakunnissa ja palkallani ja morsiameni myötäjäisillä saatan hyvin tulla toimeen Pietarissa, kun olen niin sääntillinen. Nyt voin elää huoletta. En mene rahain tähden naimisiin, pidän sellaista menettelyä halpamaisena, mutta välttämätöntä on, että vaimo tuo yhteiseen pesään osansa, mies osansa. Minulla on virkani — hänellä tuttavuudet ja pieni omaisuus. Meidän aikanamme on näillä seikoilla jonkinlainen merkitys, vai mitä arvelette? Mutta tärkeintä on, että hän on ihana, kunnioitettava neitonen ja rakastaa minua...

Berg punastui ja hymähti.

— Ja minä rakastan häntä, sillä hänellä on järkevä luonne — sangen hyvä. Niinpä hänen sisarensa —; saman perheen lapsia, mutta silti aivan toisellainen, luonteeltaan ilkeä, järkeä ei tuon vertaa ja sitäpaitsi sellainen ymmärrättekö?... Vastenmielinen... Mutta minun morsiameni... Kylläpä näette kun tulette meille... — jatkoi Berg ja aikoi sanoa "päivälliselle", mutta muutti mielensä ja sanoi: — "teetä juomaan", — ja puhalsi suustaan, sujauttaen vikkelaan kielellään, pyöreän, pienen savurenkaan, joka täydellisesti ilmaisi hänen haaveilunsa onnesta.

Kun vanhemmat olivat toipuneet Bergin kosinnan synnyttämästä ensi hämmästyksestä, valtasi perheen tällaisissa tapauksissa niin tavallinen ilo ja juhلاميeli, mutta ilo ei ollut todellista, se oli virallista. Tätä avioliittoa ajatellessaan tunsivat vanhemmat hämmentyvänsä ja häpeävänsä. Heitä aivan kuin hävetti se, että niin vähän olivat Veraa rakastaneet ja että nyt niin mielellään tahtoivat hänestä päästä. Eniten oli hämillään vanha kreivi. Varmaankaan ei hän olisi osannut ilmaista hämmentymisensä syytä, mutta synä olivat hänen raha-asiansa. Hän ei lainkaan tietänyt omaisuutensa määrää, ei tiennyt velkojensa suuruutta eikä saattanut arvioida, paljonko voisi antaa Veralle myötäjäisiksi. Tyttären maailmaan tullessa oli kummallekin määrätty myötäjäisiksi 300 sielua; mutta silloisista maatioista oli toinen myyty ja toinen kiinnitetty veloista, joiden maksuaika oli näin laiminlyöty, että sekin täytyi pian myydä. Maatiloja ei siis enää ollut myötäjäisiksi antaa, eikä ollut rahojakaan.

Berg oli jo toista kuukautta ollut kihloissa, häihin oli enää viikon päivät, mutta vanha kreivi ei vielä ollut selvillä myötäjäisistä eikä ollut keskustellut asioista vaimonsa kanssa. Milloin aikoi hän eroittaa Veralle rjasanilaisen maatilaa, milloin aikoi myydä metsää, milloin taas ottaa rahaa vekselillä. Muutamia päiviä ennen häitä astui Berg aamulla aikaseen kreivin työhuoneeseen ja kysyi, miellyttävän kunnioittavasti hymyillen, paljonko appi aikoi antaa myötäjäisiksi tyttärelleen.

Kreivi hämmentyi siihen määrään tästä kysymyksestä, jota hän sentään jo oli odottanutkin, että vastasi ajattelematta mitä mieleen sattui.

— Hyvä, että valvot etujasi, hyvä tyydytän toiveesi...

Hän nousi seisomaan, läimäytti Bergiä olalle, ja aikoi jättää asian silleen. Mutta Berg selitteli miellyttävästi hymyellen, että hänen täytyy purkaa kihlaus, jollei ennen häitä saa tietää myötäjäisten määrää ja jollei osaa summasta hänelle suoriteta ennen vihille menoa.

— Sillä ajatelkaahan, kreivi, miten konnamaisesti menettelin, jos menisin naimisiin eikä minulla olisi varmoja tuloja, joilla voisin elättää perheeni.

Keskustelu päättyi siihen, että kreivi, ollakseen jalomielinen ja päästäkseen jatkuvista pyynnöistä, lupasi antaa vävypojalle 80 tuhannen ruplan vekselin. Berg hymähti lempeästi ja suuteli kreiviä olalle ja sanoi olevansa kiitollinen, mutta lisäsi, ettei hän mitenkään voi järjestää kotiaan, jollei hänelle selvässä rahassa makseta heti 30 tuhatta ruplaa. — Vaikkapa edes 20 tuhatta, kreivi, — hän lisäsi; vekselillä silloin vain 60 tuhatta.

— Niin, niin, hyvä, — myönteli kreivi hätäisesti, — mutta sallinethan, ystäväiseni, annan 20 tuhatta, mutta vekseli olkoon silti 80 tuhatta. Suutele siis minua.

XII.

Natasha oli nyt 16 vuotias, 1809:äs vuosi oli menossa, ja 4 vuotta oli siis kulunut siitä, kun Natasha suudeltuaan Borista kukkasammioiden keskellä sormillaan laskien oli mittailnut tätä aikaa. Borista ei Natasha tänä aikana ollut kertaakaan tavannut. Kun tuli puhe Boriksesta, sanoi Natasha Sonjalle ja äidille aivan avomielisesti, ikäänkuin olisi asian sielussaan päättänyt, että kaikki entiset suhteet olivat olleet lapsellisuuksia, joista ei kannata puhua ja jotka aikoja sitten olivat unhoitetut. Mutta sielunsa syvimmissä sopukoissa kiusasi häntä kysymys — olivatko hänen

suhteensa Borikseen vain leikkiä, vai velvoittiko lupauksensa häntä vielä todellakin.

Siitä ajasta lähtien, kun Boris v. 1805 oli Moskovasta lähtenyt armeijaan, ei hän kertaakaan ollut tavannut Rostovilaisia. Hän oli jonkun kerran käynyt Moskovassa, oli matkustanut aivan Otradnon vieritse, mutta Rostovien talossa ei hän kertaakaan ollut käynyt.

Toisinaan pisti Natashan päähän, että Boris häntä välttelee, ja näitä arveluita yhä vahvasti se surunvoittoinen äänensävy, jolla vanhemmat perheenjäsenet puhuivat Boriksesta:

— Ei nykyään muistella vanhoja ystäviä, — puheli kreivitär, kun juteltiin Boriksesta.

Anna Mihailovnakin, joka viime aikoina yhä harvemmin oleskeli Rostovien talossa, käyttäytyi omituisen arvokkaasti ja puhui aina haltioissaan ja kiitollisena poikansa ansioista ja loistavasta menestyksestä. Kun Rostovit olivat saapuneet Pietariin, ilmestyi Boris heidän luokseen vieraskäynnille.

Ajaessaan Rostoveille tunsu Boris sydämensä leikahtelevan. Natashaan keskittyivät hänen elämänsä runollisimmat muistot. Mutta tästä huolimatta oli hän lujasti päättänyt käyttäytyä niin, että sekä Natasha että vanhemmat selvästi huomaisivat hänen ja Natashan välisten lapsellisten suhteiden mitättömyyden. Läheiset välinsä kreivitär Besuhoviin olivat hankkineet hänelle loistavan aseman seurapiireissä, virka-uralla odotti häntä valtava menestys, sillä hän oli saavuttanut erään korkea-arvoisan suojelijansa rajattoman luottamuksen, ja sitäpaitsi oli hänellä hyvät toiveet saada vaimokseen eräs Pietarin rikkaimmista tytöistä. Kun Boris astui Rostovien vierashuoneeseen, oli Natasha omassa huoneessaan. Kun hänelle ilmoitettiin Boriksen tulosta, pyrähti hän miltei juosten vierashuoneeseen, kasvoillaan hyväilevän kirkas hymy.

Boris muisteli Natashaa sellaisena kuin oli nähnyt hänet 4 vuotta sitten: lyhythameisena, lapsellisen veitikkamaisesti hymyilevänä tyttösenä, jonka mustat, loistavat silmät tuikkivat kutrien alta, ja siksipä hän hämmentyikin, kun näki edessään aivan uuden Natashan. Hänen kasvoilleen ilmestyi riemastuneen ihmettelevä ilme. Tämä ilme riemastutti Natashaa.

— No, tunnetko pikku ystävätär-veitikkasi? — kysyi kreivitär.

Boris suuteli Natashaa kädelle ja sanoi ihmettelevänsä, miten suuresti Natasha on muuttunut entisestä.

— Miten olette pulskistunut!

— Vieläpä ihmetellä! — vastasivat Natashan nauravat silmät.

— Onko isä mielestänne vanhentunut? — kysyi Natasha. Hän istuutui ja, sotkeutumatta Boriksen ja äitinsä keskusteluun, hän alkoi tarkastella lapsuuden ajan sulhastaan pienimpiä yksityiskohtia myöten. Boris tunsu tämän tutkivan, hyväilevän katseen ja katsahti silloin tällöin Natashaan.

Boriksen virkapuku, kannukset, kaulahuivi, tukan suorintatapa — kaikki oli viimeisen kuosin mukista ja *comme il faut*. Tämän Natasha heti huomasi. Boris istui hieman sivukenossa nojavuolissa kreivittären vieressä, sivellen vähäväliä oikealla kädellään vasemmassa kädessään olevaa hohtavan valkeata kiiltöhansikasta, ja puheli, hienosti huuliaan sirostellen, Pietarin hienoimpien seurapiirien huvituksista, muistutellen samalla entisistä Moskovan ajoista ja yhteisistä vanhoista tuttavista, joista puheli hyvänsuovan pilkallisesti. Tahallaan, kuten Natashasta tuntui, viittaili Boris Pietarin hienoimpaan ylhäistöön ja kertoeli erään lähettilään tanssiaisista, joissa hänkin oli ollut, mainitsi miten hänet oli kutsuttu NN:n ja SS:n luo.

Keskustelun aikana ei Natasha lausunut sanaakaan, istui vain ja tarkasteli kulmainsa alta Borista. Tämä katse saattoi Boriksen hetki hetkeltä yhä rauhattommaksi ja lopulta neuvottomaksi. Hän katsahti yhä useammin Natashaan ja hämmentyi kertomuksissaan. Kymmenkunnan minuttia istuttuaan hän nousi ja heitti hyvästit. Natashan utelias, kiehtova ja jonkun verran pilkallinen katse seurasi häntä yhä. Tämän ensimmäisen käyntinsä jälkeen tunnusti Boris sydämessään, että Natasha vielä on yhtä viehättävä kuin ennenkin, mutta hän päätti karkoittaa sydämeästään tämän tunteen, sillä jos hän naisi tämän köyhän tytön, niin olisivat ylenemismahdollisuudet lopussa, ja hän piti konnamaisena entisten välien uusimmista naimisaikomuksista. Hän päätti välttää Natashaa, mutta päätöksestään huolimatta saapui hän muutaman päivän päästä Rostoveille, alkoi käydä talossa yhä useammin ja oleskeli siellä päiväkaudet. Hänestä tuntui kuin olisi hänen pitänyt selvittää välinsä Natashan kanssa, sanoa hänelle, että kaikki entiset välit ovat unhotettavat, että kaikesta huolimatta hän ei voi Natashaa naida, koska hän on köyhä, eikä Natashan vanhemmat varmaankaan tähän avioliittoon suostuisi. Mutta selvittely jäi yhä tekemättä, ja hänestä tuntui vastenmieliseltä koko homma. Päivä päivältä takertui hän yhä lujemmin entisiin suhteisiin. Kreivitär ja Sonja olivat huomaavinaan, että Natashankin rakkaus oli uudelleen herännyt. Hän lauleli Borikselle tämän lempilauluja, näytteli hänelle muistikirjaansa, pakoittaen hänen siihen kirjoittamaan runoja, ei sallinut muistella vanhoja oloja, vaan huomautti alati, miten ihanalta tuntui nykyisyys; ja siksipä Boris joka päivä lähtikin Rostoveilta pää pyörällä, ilmaiseematta ajatuksiaan, tietämättä mitä oli tehnyt ja miksi hän talossa käy ja miten kaikki päättyy. Hän ei käynyt enää Helenan luona, vaikka saikin joka päivä nuhdekirjeitä. Päiväkaudet oleskeli hän Rostovien talossa.

XIII.

Eräänä iltana, kun vanha kreivitär huokaellen ja puhkuen, yllä ainoastaan yönuttu, päässä pumpulikankainen yötanu, jonka alta näkyi ainoastaan pieni, valkea hiusmykyrä — tekotukkansa

hän oli jo irroittanut — hartaaseen iltarukoukseen vaipuneena kumarteli jumalankuvien edessä, narahti ovi ja huoneeseen pyrähti Natasha, hänkin vain yönutussa ja tohveleissa, jotka oli pistänyt paljaisiin jalkoihinsa. Kreivitär vilkasi taakseen ja yrmisti kulmiaan. Hän oli juuri lopettamassa viimeistä rukousta: "Joko lie tämä vuode kuolinvuoteeni?" Hänen rukousmielialansa häiriytyi. Natasha oli punakka ja terhakka, mutta kun hän näki äidin rukoilevan pysähtyi hän juoksussaan, istahti kyykylleen ja sujautti kielen suustaan aivan kuin olisi itseään uhitellut. Huomattuun äidin yhä jatkavan rukoilemista hän hiipi varpaillaan hiljaa vuoteen luo, riisui tohvelinsa ja hypähti tuohon vuoteeseen, jonka äiti rukouksessaan pelkäsi tulevan kuolinvuoteekseen. Tämä höyhenpatjainen vuode oli korkea, ja korvapatjoja oli viisi päällekkäin, jotka pienenivät alhaalta ylöspäin tornin muotoon. Natasha hypähti vuoteeseen, vaipui untuviin, kierähti jalkopäähän ja alkoi teuroa peitteen alla, kiertyi peitteeseen, taivutti polvensa leuvan alle, potki jaloillaan ja nauraa hihitti tuskin kuuluvasti, pistäen toisinaan päänsä peitteen alta ja vikisten äitiin ja taas peittyen huppeluksiin. Kreivitär lopetti rukouksensa ja lähestyi ankaran näköisenä vuodetta; mutta huomattuaan, että Natasha oli peitteen alla hän hymähti hyvänsuovasti.

— No, no, no, — sanoi äiti.

— Äiti, saanko puhella, saanhan? — sanoi Natasha. — No, tuonne kuoppulaiseen vielä kerran, no, vielä, ja sitten riittää. — Ja hän kiersi kätensä äidin kaulalle ja suuteli häntä leuvan alle. Hyvällä mielellään äitiänsä näytti Natasha pitelevän häntä kovakouraisesti, mutta hän oli silti niin näppärä ja sulava liikkeissään, ettei milloinkaan häntä satuttanut, eivätkä hänen kepposensa äidistä tuntuneet vastenmielisiltä tai sopimattomilta.

— No, mistä nyt taas? — sanoi äiti saatuaan korvapatjat järjestykseen ja odotettuaan, kunnes Natasha päästi kätensä hänen kaulaltaan ja pari kertaa kierrähdettyään makasi vakavan näköisenä hänen vieressään saman peitteen alla.

Nämä Natashan yölliset vierailut, joilla hän kävi ennenkuin isä oli palannut kotiin klubista, olivat äidin ja tyttären hauskipia hetkiä.

— Mistä nyt taas? — Mutta minun täytyy sinulle sanoa...

Natasha tukki käsillä äidin suun.

— Boriksesta... Tiedän, — sanoi Natasha vakavana, — siitä olen tullutkin puhumaan. Älkää puhuko, tiedän. Ei, sanokaa vain! — Hän päästi kätensä äidin suulta. — Sanokaa äiti. Eikö hän ole herttainen?

— Natasha, olet 16 vuotias, sinun iässäsi olin minä jo naimisissa. Sanot, että Borja on herttainen. Hän on sangen herttainen, ja minä rakastan häntä kuin omaa poikaani, mutta mitä sitten?... Mitä ajattelet? Olet pannut hänen päänsä pyörälle, olen sen huomannut...

Tätä puhuessaan katsahti kreivitär tyttärensä. Natasha makasi suorana ja liikkumattomana, tuijottaen erääseen vuoteen kulmauksia koristavista sfinkseistä, niin että kreivitär vain sivulta näki tyttärensä kasvopiirteet. Kreivitärtä hämmästytti näiden kasvojen vakavuus ja mietiskelyyn keskittynyt ilme.

Natasha kuunteli ja mietti:

— No, mitä aijotte sitte sanoa? — hän kysyi.

— Olet saanut hänen päänsä aivan pyörälle, miksi? Mitä hänestä tahdot? Tiedäthän, ettet voi mennä hänen kanssaan naimisiin.

— Miksen? — kysyi Natasha, muuttamatta asentoaan.

— Siksi, että hän on nuori, siksi, että hän on köyhä, siksi, että hän on sukulaisesi ... siksi ettet häntä rakasta.

— Mistä sen tiedätte?

— Tiedämpä toki. Se ei sovi, rakkaani.

— Mutta jos tahdon ... — sanoi Natasha.

— Olehan lörpöttelemättä, sanoi kreivitär.

— Mutta jos tahdon...

— Natasha, puhun vakavasti...

Natasha ei sallinut hänen jatkaa puhettaan, veti äidin suuren käden huulilleen ja suuteli sitä nyrkin puolelle, sitten kämmeneen, käänsi sen ja alkoi suudella sormien ylänivelten kyhmyjä, sitten taiteiden välipaikkoja, sitten taas kyhmyjä, hokien kuiskaamalla: — "tammikuu helmikuu, maaliskuu, huhtikuu, toukokuu." — Puhukaa, äiti, miksi vaikenette? Puhukaa, — hän sanoi, katsellen äitiänsä, joka hellin katsein tarkasteli tyttärtään, ja näytti kokonaan unohtaneen sanottavansa.

— Tämä ei sovi, sydänpäpöni. Kaikki eivät ymmärrä teidän lapsellista suhdettanne, vaan saattavat nämä läheiset välit vahingoittaa sinua muiden meillä käyvän nuorten miesten silmissä, ja ennen kaikkea, Boris suotta kärsii. Kenties on hänellä tiedossa rikas morsian; mutta täällä hän menettää järkensä.

— Järkensäkö? — toisti Natasha.

— Puhun itsestäni. Minulla oli serkku...

— Tiedän — Kirilla Matveitsh, mutta hänhän on vanha ukko.

- Ei hän aina ole vanha ollut. Mutta kuulehan, sanon Borjalle, ettei kävisi niin usein meillä...
- Miksi ei kävisi, jos häntä haluttaa?
- Siksi, että tiedän hänen käyntinsä turhiksi...
- Mistä sen tiedätte? Ei, äiti, älkää sanoko hänelle. Jopa jotakin! — puhui Natasha, aivan kuin ihminen, jolta ajetaan ryöstää omaisuus. No, jääköön naiminen, mutta käyköön hän meillä, jos se hänestä on hauskaa ja minusta myös. — Natasha katsahti hymyillen äitiinsä.
- Ei naimisiin, mutta *muuten* vain, — hän toisti.
- Miten *muuten*, ystäväiseni?
- *Muuten* vain. Vähät naimisesta, mutta ... *muuten* vain.
- *Muuten*, *muuten*, — toisteli kreivitär ja alkoi odottamatta nauraa hohottaa niin äänekkäästi, että hänen ruumiinsa oikein hytkyi.
- Heretkää nauramasta, heretkää, — huudahti Natasha, — saatte koko vuoteen hytkymään. Olette kauheasti minun kaltaiseni, samallinen hohottaja... Lopettakaa... — Hän sieppasi kreivittären molemmat kädet, suuteli piippasen kyhmyä — "kesäkuun" ja jatkoi "heinäkuun", "elokuun" toiseen käteen. — Äiti, onko Boris kovin rakastunut? Miltä teistä näyttää? Oltiin teihin niin rakastuneita? Ja kovin herttainen, hyvin, hyvin herttainen hän on! Mutta ei oikein minun makuuni — hän on niin hintelä, aivan kuin pöytäkello... Ettekö käsitä... Hintelä, nähkääs, harmaa, vaalea...
- Mitä loruat! — virkkoi kreivitär.

Natasha jatkoi:

- Ettekö todellakaan käsitä? Nikoljenka käsittäisi... Besuhof — hän on sininen, tummansininen, punertava ... ja tuollainen nelikulmainen.
 - Sinä kiemaitet häntäkin, — sanoi kreivitär nauraen.
 - Ei, hän on vapaamurari, olen kuullut. Hän on kunnan mies, tummansininen, punertava... Miten sen teille selvittäisin...
 - Pikku kreivittäreni, — kuului kreivin ääni oven takaa. — Etkö nuku? — Natasha hyppäsi paljain jaloin sängystä, sieppasi tohvelit käteensä ja juoksi omaan huoneeseensa.
- Hän ei voinut pitkään aikaan nukkua. Hän ajatteli yhä sitä, ettei kukaan mitenkään voi ymmärtää kaikkea, mitä hän ymmärtää ja mitä hänessä on.

"Sonja" — ajatteli hän, katsellen nukkuvaa, keräksi kääriytynyttä kissanpoikaa ja sen suunnatonta palmikkoa. — "Ei, mihinkäs hänestä! Hän on hyveellinen. Hän on rakastunut Nikoljenkaan eikä muusta tahdo tietääkään. Äiti ei hänkään ymmärrä. Ihmeellistä, miten viisas olen ja miten ... tyttö on herttainen", — hän jatkoi, puhuen itsestään kolmannessa personassa ja kuvitellessaan, että hänestä puhuu näin joku hyvin viisas, viisain ja parhain mies... — "Kaikkea, kaikkea hänessä on", — jatkoi tämä mies, — "hän on viisas, tavattoman herttainen ja sitten kaunis, tavattoman kaunis, sukkela, — hän ui, ratsastaa oivallisesti, ja ääni! Voipa sanoa, ihmeellinen ääni!"

Hän lauloi lempisäkeensä Cherubinin operasta, heittäytyi vuoteelle, naurahti sille suloiselle ajatukselle, että heti pääsee unien maille, huusi Demjashan sammuttamaan kynttilän, ja Demjasha ei ollut ehtinyt vielä huoneesta poistua, kun hän jo oli muuttanut toiseen, vielä paljon onnellisempaan unien maailmaan. Siellä oli kaikki yhtä kevyttä ja ihanaa kuin todellisuudessaakin mutta olipa siellä vielä ihanampaakin, sillä siellä oli kaikki toisin.

Seuraavana päivänä kreivitär kutsutti Boriksen puheilleen, selitti hänelle asiat perusteellisesti, ja siitä päivin herkesi Boris käymästä Rostoveilla.

XIV.

Joulukuun 31 p:nä, vuoden 1810 aattona oli Katarinan aikuisella ylimyksellä tanssiaisat. Niihin piti saapuman ulkomaisten lähettiläiden ja hallitsijan.

Englantilaisella rantakadulla loisti ylimyksen tunnettu talo lukemattomien juhlatulien valossa. Valaistun punaisella veralla verhotun pääkäytävän luona seisoivat poliisit, eivät ainoastaan santarmit, mutta päärapppusilla poliisimestarikin ja kymmenittäin poliisi-upseereita. Ajoneuvoja lähti, toisia tuli yhtenä. Lakeijat olivat punaisissa puvuissa tai töyhtö-hatuissa. Vaunuista astui miehiä virkapuvuissa, tähdissä ja nauhoissa; atlasiin ja karpännahkaan puettut naiset laskeutuivat varovasti suurella melulla käännettyille vaununastimille ja kulkivat kiireesti ja kevyesti rappusten veralla.

Melkein joka kerta, kun uudet ajoneuvot saapuivat, kulki kansassa kuiske, ja päät paljastuivat. — Hallitsijako?... Ei, ministeri ... prinssi ... lähettiläs... Etkö näe töyhtöjä?... — puhuttiin väkijoukossa.

Muuan joukosta, muita paremmin puettu, näytti tuntevan kaikki ja mainitsi nimeltä sen ajan

kuuluisimmat ylimykset.

Jo oli kolmasosa vieraita saapunut näihin tanssiaisiin, mutta Rostoveilla, joiden piti myöskin niihin saapua, touhuttiin vielä pukeutumishommissa.

Paljon oli ollut puuhaa ja valmistelua näihin tanssiaisiin Rostovien perheessä, kovin oli pelätty, että kutsua ei saadakaan, puvut olivat viivähtyä, ja esteitä oli jos jonkinlaisia.

Rostovien seurassa piti näihin tanssiaisiin mennä Maria Ignatjevna Peronskin, kreivittären ystävättären ja sukulaisen, laihan, kellahtavan vanhan Hovin hovineidin, joka oli tutustuttanut maaseudulta saapuneita Rostoveita Pietarin ylhäisiin piireihin.

Kello 10 illalla piti Rostovien saapua Taurilaiseen puutarhaan noutamaan hovineitiä, mutta kello oli jo viittä vaille kymmenen, eivätkä neidit olleet vielä pukeutuneet.

Natasha valmistautui ensi kertaa elämässään suuriin tanssiaisiin. Hän oli tuona päivänä noussut kello 8 aamulla ja ollut koko päivän kuumeentapaisessa hyörinässä ja touhussa. Kaikki hänen voimansa olivat varhaisimmasta aamusta olleet jännitettynä, jotta he kaikki — hän, äiti, Sonja olisivat mahdollisimman hyvin puetut. Sonja ja kreivitär luottivat täydellisesti hänen makuunsa. Kreivittären piti esiintyä tummanpunaisessa samettipuvussa, molempien tyttöjen — valkeissa silkkiharsohameissa, joiden alla oli ruusunpunainen silkkinen puku ja puserossa ruusukimppuja. Tukkalaite *à la grecque*.

Kaikki varsinainen pukemistyö oli jo tehty: jalat, kädet, kaula, kasvot olivat jo erittäin huolellisesti pestyt, kuten tanssiaisiin on tapana, sekä hajuvesillä ja puuterilla sirotellut; jaloissa olivat jo taivaansiniset silkki-sukat ja valkeat silkkiset avokengät nauharuusuineen; tukkalaitteet olivat miltei valmiit. Sonja viimeisteli pukemistaan, kreivitär samoin; mutta Natasha, joka oli kaikista huolehtinut, oli jälellä. Hän istui vielä kuvastimen ääressä, hennoilla hartioilla aamunuttu. Sonja seisoi jo pukeuneena keskellä huonetta ja painoi pienellä sormellaan, niin että oikein koski viimeistä nuppineulaa nurisevaan silkkinauhaan.

— Ei niin, ei niin, Sonja, — sanoi Natasha, kääntäen päätään kuvastimesta ja käsillään hotaisten hiuksiaan, joita sisäkkö ei ennättänyt hellittämään. — Ei niin nauharuusua, tuleppa tänne.

Sonja kyykistyi. Natasha kiinnitti nauhan toisin.

— Anteeksi, neiti, mutta tämä ei käy, — puheli sisäkkö, joka piteli Natashan hiuksia.

— No, Herran tähden, kyllähän sitten laitamme! Kas noin, Sonja.

— Joko te pian? — kuului kreivittären ääni, — kello on kohta kymmenen.

— Heti, heti. — Oletteko te, äiti, valmis? Helttä vain on kiinnittämättä.

— Odottakaa minua, — huusi Natasha: — te ette osaa!

Mutta kello on jo kymmenen.

Tanssiaisiin oli päätetty saapua puoli yhdeltätoista, mutta Natashan oli vielä pukeuduttava ja sitten oli vielä poikettava Taurilaiseen puutarhaan.

Päätettyään tukansuorinnan juoksi Natasha äidin aamunutussa ja lyhyessä hameessaan, jonka alta tanssikengät näkyivät. Sonjan luo, tarkasti hänet ja juoksi sitten äidin luo. Käännellen tämän päätä, kiinnitti hän hiusheltan ja hätäisesti suudeltuaan hänen harmaita hiuksiaan hän juoksi jälleen tyttöjen luo jotka harsivat hänen hameensa paltetta.

Lähtemästä esti siis enää Natashan hame, joka oli liika pitkä; sitä harsi kaksi tyttöä, joiden hampaissa langat risahtelivat. Kolmas, nuppineuloja huulissa ja hampaiden välissä, juoksi kreivittären ja Sonjan väliä; neljäs piteli korkealle kohotetuin käsin silkkiharsopukua.

— Mavrusha, kiirehdä kyyhkyseni!

— Antakaappa tuolta sormustin, neiti.

— Ettekö jo pian? — sanoi kreivi, astuen ovesta. — Tässä on hajuvetenne. Neiti Peronski jo odottelee.

— Valmis on, neiti, — sanoi sisäkkö, nostaen kahdella sormella harsomaansa silkkiharsoista pukua, puhaltaen ja pudistellen sitä, täten osoittaakseen, että täysin käsittää pitelemänsä esineen ilmakuuden ja puhtauden.

Natasha alkoi pukeutua.

— Heti, tuossa tuokiossa, älä tule, isä, — huusi hän kreiville, joka raotti ovea.

Sonja lennätti oven kiinni. Hetken kuluttua päästettiin kreivi huoneeseen. Hän oli sinisessä hännystakissa, pitkissä sukissa ja avokengissä, tuli hajuvesiltä ja pomadalta.

— Ah, isä, miten olet komea, kerrassaan komea! — sanoi Natasha, seisten keskellä huonetta ja järjestellen pukunsa poimuja.

— Malttakaappa, neiti, malttakaa, — puheli palvelustyttö, seisten polvillaan Natashan edessä, pöyhötellen laskoksia ja käännellen kielellään nuppineuloja suunpielestä toiseen.

— Miten tahdot! — huudahti Sonja epätoivoisesti, tarkasteltuaan Natashan pukua, — miten tahdot, mutta se on taas liian pitkä!

Natasha peräytyi kauvemaksi nähdäkseen seinäkuvastimesta. Hame oli liian pitkä.

— Herran tähden, ei lainkaan liian pitkä, — sanoi polvillaan ryömivä Mavrusha.

— No, jos on pitkä, niin nostetaan, tuossa tuokiossa nostamme — sanoi päätteliäs Dunjasha,

ottaen esiliinastaan silmäneulan ja ryhtyen uudelleen työhön.

Samalla astui huoneeseen ujona hiljaisin askelin kreivitär samettipuvussa ja hiusheltassa.

— Hei! kaunottareni! — huudahti kreivi, — kaikkia teitä sievempi!...

Hän tahtoi syleillä kreivitärtä, mutta tämä väistyi, punastuen, jottei olisi pukunsa rypistynyt.

— Äiti, hiushelmta sivummalle, — sanoi Natasha. — Minä kiinnitän, — ja hän syöksähti eteenpäin, mutta harsivat tytöt, jotka eivät ennättäneet hänen jälistään, repäsivät harsosta palasen.

— Herra Jumala! Mitäs tämä on? Minä totta vieköön, en ole syypää...

— Ei tee mitään, harsin, ei näy, — puheli Dunjasha.

— Kaunotar tertiini sievä, — huudahti huoneeseen tullut lapsenhoitajatar. — Entäs Sonjushka sitten, olettepa ihania!...

Neljännestä yli kymmenen he vihdoinkin istuivat vaunuihin ja läksivät. Mutta vielä piti poiketa Taurilaiseen puutarhaan.

Neiti Peronski oli jo valmiina. Huolimatta hänen vanhuudestaan ja rumuudestaan oli hänen luonaan ollut samat puuhut kuin Rostoveillakin, vaikeikaan niin kiireiset (hän oli tällaisiin tottuneempi), mutta samalla tavalla oli hajuvesillä valettu, puhtaaksi pesty ja puuteroitu tuo vanha, ruma ruumis, yhtä huolellisesti olivat korvantaustat pestyt, ja olipa vielä, kuten Rostoveillakin, vanha sisäkkö ihailien ihmetellyt emäntänsä asua, kun tämä keltaisessa puvussa, hovineidin merkki rinnassa astui vierashuoneeseen. Neiti Peronski kiitteli Rostovilaisten pukuja.

Rostovit kehuivat hänen aistiaan ja pukuaan, ja tukkalaitteita ja pukujaan varoen istuivat he kello 11 kukin paikoilleen vaunuihin ja läksivät.

XV.

Natashalla ei ollut aamusta alkaen ollut ainoatakaan joutilasta hetkeä, eikä hän ollut ehtinyt kertaakaan ajattelemaan, mikä häntä odotti.

Rämisevien vaunujen kosteassa, kylmässä hämärässä ja ahtaudessa hän ensi kerran elävästi näki mielikuvituksensa silmillä kaiken sen, mikä häntä odotti tanssiaisissa, noissa valoisissa saleissa — soitto, kukat, tanssit, hallitsija, Pietarin koko loistava nuorisoparvi. Tämä kaikki oli niin ihanaa, ettei hän uskonut sitä edes mahdolliseksi, niin vähän oli sillä kaikella yhteistä kylmän, ahtauden ja vaunuissa vallitsevan pimeyden kanssa. Koko tämä loisto kävi hänelle selväksi vasta silloin, kun hän punaista verkamattoa pitkin oli tullut eteiseen, riisunut siellä turkkinsa ja lähtenyt Sonjan rinnalla äidin edellä nousemaan kukkain verhoamaa, valaistua porraskäytävää. Silloin vasta hän muisti, miten on käyttäydyttävä tanssiaisissa, ja hän koetti tekeytyä oikein juhlallisen arvokkaaksi, mikä hänen mielestään oli välttämätöntä nuorille neitosille tanssiaisissa. Mutta onnekseen huomasi hän silmänsä harhailevan: kaikki näytti hänen silmissään hämärältä, valtmonsä löi sata kertaa minutissa, ja veri alkoi sydämessä jyskyttää. Juhlallinen arvokkuus, joka olisi tehnyt hänet naurettavaksi, hävisi, ja hän kulki pakahtumaisillaan mielen kuohusta, jota koetti kaikin voimin salata. Ja tämä käytöstapa se hänelle paraiten sopikin. Heidän edessään ja takanaan kulki juhlapukuisia vieraita puhellen hiljaa keskenään. Porraskäytävän kuvastimista heijastui valkoisia, taivaansinisiä, ruusunpunaisia naisia, jalokivet ja helmet paljailla käsivarsilla ja kauloilla.

Natasha katseli kuvastimiin eikä voinut niissä eroittaa itseään muista. Kaikki sulautui loistavaksi juhlasaatoiksi. Astuttaissa ensimmäiseen saliin huumasi Natashaa äänten, askelten ja tervehdysten tasainen sorina; valo ja loisto vielä enemmän häntä häikäisivät. Isäntä ja emäntä, jotka jo puoli tuntia olivat seisoneet pääovella ja toistaneet kaikille tulijoille samat sanat: "*charmé de vous voir*", tervehtivät myöskin Rostoveita ja neiti Peronskia.

Kaksi valkoisiin puettua tyttöstä, yhtäläiset ruusut mustissa hiuksissa, nykistivät samalla tavalla polviaan, mutta tahtomattakin viivähti emännän katse kauvemmin hoikassa Natashassa. Hän katsahti tyttöön, ja tavallinen emännän hymy sai erikoisen hyväilevän ilmeen. Häntä katsellessaan emäntä kenties muisti kultaiset ainiaaksi menneet tyttövuodet ja ensimmäiset tanssiaisensa. Isäntäkin seurasi silmillään Natashaa ja kysyi kreiviltä, kumpiko oli hänen tyttärensä.

— *Charmante!* — hän virkkoi ja suuteli näppejään.

Salissa seisovat vieraat tungeskellen pääovella, hallitsijaa odottaen. Kreivitär asettui tämän joukon ensi riveihin. Natasha kuuli, että jotkut äänet puhelivat hänestä ja tunsu, että häntä katseltiin. Hän ymmärsi miellyttäneensä niitä, jotka häntä tarkastelivat, ja tämä havainto johonkin määrin häntä rauhoitti.

"On sellaisiakin kuin me, onpa huonompiakin" — hän ajatteli.

Neiti Peronski mainitsi kreivittärelle tanssiaisten huomattavimmat henkilöt.

— Tuossa on Hollannin lähettiläs, näettekö tuo harmaahapsinen, — puheli neiti Peronski, osoittaen vanhusta, jolla oli hopeanharmaa kiharainen, paksu tukka, ja joka jutuillaan nauratti ympärillään seisovia naisia.

— Mutta tuo tuolla on Pietarin kuningatar, kreivitär Besuhof, — puheli hän osoittaen Helenaa,

joka juuri astui saliin.

— Miten kaunis! Maria Antonovnan veroinen; katsokaa, kuinka sekä nuoret että vanhat häntä liehrittelevät. Hän on kaunis ja viisas... Sanotaan prinssin ... olevan hullaantuneen. Mutta nuopa kaksi, vaikkeivät olekkaan kauniita, ovat vielä suuremman ihailijajoukon ympäröiminä.

Hän näytti salin poikki kulkevaa naista ja hänen rumaa tytärtään.

— Hän on miljoonain perijätär, — sanoi neiti Peronski. — Mutta tuollapa ovat sulhasetkin.

— Tuo on kreivitär Besuhovin veli — Anatol Kuragin, — hän sanoi osottaen heidän ohitsean menevää kaunista hevoskaartilasta, joka korkeudestaan pää kenossa katseli jonnekin naisten yli.

— Miten kaunis! Eikö olekkin? Huhutaan hänelle hommailtavan tuota miljoonain perijätärtä. Ja liehakoipa häntä teidän serkkunne, Drubetskoikin. Sanotaan olevan miljoonia. — Äläpäs, sehän on itse Ranskan lähettiläs, Caulaincourt — vastasi neiti Peronski kreivittären uteluihin. — Katsokaappa kuin keisari ikään. Mutta ovatpa ranskalaiset sittenkin miellyttäviä, sangen miellyttäviä. Herttaisimpia seuramiehiä. Mutta tuossapa hän onkin! Ei, yhä on voittamaton Maria Antonovnamme! Ja miten yksinkertaisesti puettu. Hurmaava! — Mutta tuo paksu, silmälasinieikka on maailman kuulu vapaamuurari, — sanoi neiti Peronski, Pierreä osoittaen. — Verratkaappa häntä hänen vaimoonsa: tuota patakoukku!

Pierre astui, huojuttaen paksua ruhoaan ja hajoittaen joukkoa, nyökytteli päällään oikealle ja vasemmalla huolimattoman hyvänsuovasti aivan kuin olisi kävellyt kansajoukossa markkinoilla. Hän tunkeutui joukon läpi, silmännähtävästi jotakuta etsien.

Natasha katseli ilomielin Pierren tuttuja kasvoja, tuota patakoukku, joksi kutsui häntä neiti Peronski, ja hän tiesi Pierren etsivän joukosta heitä, erittäinkin häntä. Pierre oli hänelle luvannut tulla tanssiaisiin ja esitellä hänelle nuoria miehiä.

Mutta ehtimättä heidän luokseen pysähtyi Besuhof lyhyen, hyvin kauniin tummaverisen, valkeaan virkapukuun puetun miehen kohdalle, joka ikkunan luona seisoen puheli erään pitkän tähti- ja nauhaniekan kanssa. Natasha tunsu heti lyhyen, nuoren, valkea-virkapukuisen miehen: se oli Bolkonski, joka hänestä näytti nuortuneen ja käyneen ilosemmaksi ja kauniimmaksi.

— Kas tuossakin on tuttava, Bolkonski, näettekö, äiti? — sanoi Natasha, osoittaen ruhtinas Andreita. — Muistatteko, hän oli meillä yötä Otradnossa.

— Mitä, tunnetteko hänet! — virkkoi neiti Peronski. — En voi häntä kärsiä. *Il fait à présent la pluie et le beau temps.*^[60] Ja niin ylpeä, ettei ole ääriä! Hän on tullut isä-ukkoonsa. Hän on yhtynyt Speranskiin, heillä on tekeillä jonkinlaisia suunnitelmia. Katsokaa, miten käyttäytyy naisia kohtaan! Tuokin puhelee hänelle, mutta hän kääntää selkensä, — jatkoi neiti Peronski, ruhtinaaseen viitaten. — Minäpä hänet läksyttäisin, jos hän minua kohtelisi kuten noita naisia.

XVI.

Äkkiä syntyi hälinää, joukko alkoi sorista, pakkautui yhteen, erkani taas, ja täten syntyneiden rivien välitse astui saliin hallitsija, soiton sävelten kaikuessa. Hänen jälissään tulivat isäntä ja emäntä. Astellessaan hallitsija tervehti hätäisesti oikealle ja vasemmalle ikäänkuin olisi hän pian tahtonut vapautua tästä kohtauksen ensi hetkestä. Soittajat soittivat juhlararssia, joka silloin oli tunnettu siihen seipitetyistä sanoista "Aleksanteri, Elisabet ihastuttakaa meitä". Hallitsija meni vierashuoneeseen, joukko töyttäsi oville; jotkut kulkivat hätäisinä edestakaisin, kasvoilla kumman muuttunut ilme. Joukko syöksähti taas takasin vierashuoneen ovelta, missä hallitsija keskusteli emännän kanssa. Eräs nuori mies tuli hätäytyneen näköisenä naisten luo, pyytäen heitä etääntymään. Muutamat naiset näyttivät tykkänään unohtaneen suuren maailman tavat ja tunkeutuivat eteenpäin niin rivakasti, että tarvelivät pukulaitteensa. Miehet lähestyivät naisia, ja alettiin järjestyä pareiksi juhlararssiin.

Kaikki vetäytyivät syrjään, ja vierashuoneen ovesta ilmestyi hallitsija, hymyillen ja sekatahdissa kuljettaen talon emäntää juhlararssiin. Hänen jälissään kulki talon isäntä, kuljettaen rouva M.A. Narishkinia, sitten lähettiläät, ministerit, joukko kenraaleja, joita neiti Peronski väsymättä tutustutti suojateilleen. Suurin osa naisista oli saanut parinsa ja astui juhlararssissa tai ainakin valmistautui lähtemään. Natasha tunsu, että oli äidin ja Sonjan kanssa jäänyt niiden joukkoon, jotka olivat työnnetty seinille ja jääneet kutsumatta juhlararssiin. Hän seiso, hennot kädet riipuksissa, tasaisesti kohoilevin, neitseellisesti kehittynein rinnoin pidätellen hengitystä, katseli suoraan eteensä loistavin, pelästynein silmin, ja hänen ilmeestään huomasi, että hän oli riehahtamassa joko hillittömään riemuun tai syvimpään suruun. Häntä eivät huvittaneet hallitsija eivätkä arvokkaat henkilöt, joita neiti Peronski yhä nimitteli — hänet oli kokonaan vallannut yksi ainoa ajatus: "niinköhän ei kukaan tule minua pyytämään, enköhän pääse tanssimaan ensimmäisten joukossa, eivätköhän minua huomaa nuo miehet, jotka nyt eivät edes näy minuun vilkaisevan, ja jos vilkaisevatkin, niin tuntuu kuin sanoisivat heidän katseensa: 'Ah! eihän se hän olekkaan, mitäpäs hänessä katsomista.' Ei, se on mahdotonta", — hän ajatteli. — "Heidänhän täytyy tietää, miten mielelläni tahtoisin tanssia, miten oivallisesti tanssin, ja miten heidän olisi hauska kanssani tanssia."

Juhlararssin säveleet olivat jo raikuneet jotenkin kauvan, ja Natashasta alkoivat ne tuntua surunvoittoisilta — kaukaisilta muistelmilta. Häntä itketti. Neiti Peronski poistui heidän luotaan. Kreivi oli salin toisessa päässä. Kreivitär, Sonja ja hän seisovivat yksinään siinä vieraassa joukossa kuin metsässä, eikä kukaan heistä välittänyt. Ruhtinas Andrei kulki erään naisen kanssa heidän

ohitseen eikä nähtävästi heitä tuntenut. Kaunis Anatol puheli hymyillen jotakin naiselleen, jota kuljetti käsipuoleessaan, ja katsahti Natashaan aivan kuin olisi seinään katsahtanut. Boris kulki kahdesti heidän ohitse, mutta käänsi kummallakin kerralla katseensa heistä. Berg, joka ei tanssinut, tuli vaimoineen heidän luokseen.

Natashasta tuntui loukkaavalta tämä perheenomainen lähestyminen näin tanssiaisissa, aivan kuin ei siihen olisi muualla tilaisuutta. Hän ei kuunnellut Veran puhetta eikä edes häneen katsonut, kun tämä näytteli viheriäistä pukuaan.

Viimein hallitsija pysähtyi viimeisen naisensa viereen (hän oli kuljettanut juhلامarssissa kolmea naista), ja soitto taukosi; huolestunut adjutantti juoksi Rostovien luo ja pyysi heitä vetäytymään vielä syrjempään, vaikka he seisoivatkin jo aivan seinällä, ja samalla alkoi parvekkeelta kuulua valssin täsmälliset, varovaiset ja houkuttelevan tahdikkaat säveleet. Hallitsija katsahti hymyillen saliin. Kului hetki — kukaan ei vielä tanssinut. Järjestäjä-adjutantti meni kreivitär Besuhovin luo ja pyysi häntä tanssiin. Tämä ei katsahtanut edes pyytäjään, kohotti kätensä ja laski sen hymyillen adjutanttin olalle. Adjutantti, joka oli mestari alallaan, läksi varmana hitain, tahdikkain hiihtoaskelin, pitäen naistaan lujasti vyötäisistä, kiertämään piirin reunaa, tempasi salin kulmauksessa naisensa vasemman käden, pyöräytti hänet ympäri, ja yhä nopeavain sävelten keskestä kuului vain kannusten tahdikas helähtely, ja joka kolmannella tahdilla käännetyissä hulmahti lehahtaen kreivittären samettinen hame. Natasha seurasi silmillään tanssivia ja oli pillahdamassa itkuun, kun ei hän ollut mukana tässä valssin ensi vuorossa.

Ruhtinas Andrei seisoi valkeassa hevoskaartin everstin virkapuvussa, pitkissä sukissa ja avokengissä reippaana ja iloisena piirin eturivissä aivan lähellä Rostoveja. Vapaaherra Virchov puheli hänen kanssaan Valtakunnan neuvoston ensi istunnosta, jonka piti olla seuraavana päivänä. Ruhtinas Andrei, joka oli Speranskin uskottu ja joka itse oli jäsenenä lainsäädäntövaliokunnassa, saattoi antaa varmoja tietoja sanotusta istunnosta, josta muuten oli liikkeellä mitä erilaisimpia huhuja. Mutta hän ei kuunnellut Virchovin puheita, vaan katseli milloin hallitsijaa, milloin tanssiin aikovia, epäröiviä kavaljereja. Häntä huvitti nuo hallitsijaa kainostelevat kavaljerit ja naiset, jotka kiihkoisesti odottivat tanssiin kutsua.

Pierre tuli ruhtinas Andrein luo ja tarttui hänen käsipuoleensa.

— Tehän aina tanssitte. Täällä on minulla holhokki, nuori neitonon Rostof, viekää hänet tanssiin, — hän sanoi.

— Missä? — kysyi Bolkonski. — Anteeksi, — sanoi hän, vapaaherraan kääntyen, — tästä asiasta voimme muuallakin keskustella, täällä pitää tanssia. — Ja hän lähti astumaan Pierren osoittamaan suuntaan. Samassa huomasi hän Natashan epätoivoiset, tuskaiset kasvot. Hän tunsi hänet, arvasi hänen sydänsurunsa ja käsitti, että tyttönen oli ensi kertaa tällaisessa tilaisuudessa. Hän muisti hänen puhelunsa kesä-yönä avatun akkunaa ääressä Otradnossa ja astui iloinen ilme kasvoilla kreivittären luo.

— Sallikaa tutustuttuani teidät tyttäreeni, — sanoi kreivitär punastuen.

— Tämä onni on minut jo ennen kohdannut, jos kreivitär minut muistaa, — vastasi ruhtinas Andrei, kumartaen kohteliaan varovasti Natashalle, haihduttaen täten täydellisesti neiti Peronskin puheet käyttävän raakuudesta. Ja hän ei vielä ollut loppuun lausunut tanssiin pyyntöään kun jo kohotti käyristyneen kätensä kiertääkseen sen Natashan vyötäisille. Natashan kasvoilta katosi tuo surkea ilme, joka oli valmis purkautumaan joko syvään epätoivoon tai hillittömään riemuun, ja lapsekkaan onnellinen ja kiitollinen hymy valaisi koko hänen olentonsa.

"Kauvan olen sinua odottanut", — näytti sanovan tuo pelästynyt, onnellinen tyttönen, jonka äsken vielä kyyneltyäisillään olevia kasvoja valaisi nyt kirkas hymy. Hän laski kätensä ruhtinas Andrein olalle, ja he lähtivät toisena parina piiriin. Ruhtinas Andrei oli aikansa paraita tanssijoita. Natasha tanssi verrattomasti. Hänen pienet, atlassikenkäiset jalkansa liikkuvat nopeasti ja kevyesti tehden tehtävänsä hänestä riippumatta, ja hänen kasvonsa loistivat onnen riemusta. Hänen paljaat käsivartensa ja kaulansa olivat laihat ja rumat Helenan hartioihin verrattuina. Hänen hartiansa olivat laihat, rinnat kehittymättömät, käsivarret hennot: mutta Helenassa oli jo kuni tuhanten hänen ruumistaan nuoleksineiden katseiden kiilto, kun taas Natasha näytti impyeltä, joka ensi kerran oli paljastettu ja joka tätä alastomuuttaan olisi hävennyt, jolle hänelle olisi vakuutettu, että se oli välttämätöntä. Ruhtinas Andrei piti tanssimisesta ja siksipä hän, irtautuakseen ainaisista valtiollisista keskusteluista ja hallitsijan läsnäolon tuottamasta jäykkyydestä, joka häntä harmitti, läksikin tanssimaan ja valitsi Natashan, koska Pierre hänet oli esittänyt, ja koska Natasha oli ensimmäinen sievä nainen, joka sattui hänen silmiinsä. Mutta tuskin oli hän kiertänyt käsivartensa Natashan hennon, notkean vartalon ympärille ja tuntenut tytön vieressään väreillen hymyilevän, kun hän tunsi sydämensä leikahtavan: hän tunsi elostuneensa, nuortuneensa, kun hän huokuen irroitti käsivartensa tytön vyötäisiltä ja jäi tanssivia katsellen seisomaan hänen viereensä.

XVII.

Ruhtinas Andrein jälkeen tuli Boris pyytämään Natashaa tanssiin, tulipa taituri-adjutanttikin, joka tanssiaiset oli alkanut, y.m.m., ja Natasha tanssi onnellisena ja punakkana herkeämättä koko illan, luovuttaen liiat ihailijansa Sonjalle. Hän ei lainkaan huomannut eikä nähnyt sellaisia seikkoja, jotka muita viehättivät tanssiaisissa. Hän ei huomannut, miten hallitsija kauvan puheli Ranskan lähettilään kanssa, miten hän erityisen suosiollisesti puheli sen ja sen naisen kanssa,

miten se ja se prinssi teki sitä ja puheli tätä, miten Helenalla oli valtava menestys, ja miten se ja se oli hänelle erityisen kohtelias: hän ei huomannut edes hallitsijaa ja huomasi hallitsijan poistuneen vasta siitä, että hänen lähtönsä jälkeen elämä tanssiaisissa kävi paljon hauskemaksi, Hauskan kotiljongin ennen illallisia tanssi ruhtinas Andrei taas Natashan kanssa. Hän puheli Natashalle heidän ensi kohtauksestaan Otradnon lehtokujassa, unettomasta kuutamoyöstä ja mainitsi, miten hän tahtomattaan tuli kuunnelleeksi hänen haaveitaan. Natasha karahti punaiseksi ja koetti puolustautua, aivan kuin olisi näissä haaveiluissa ollut jotain hävettävää.

Ruhtinas Andrei, kuten kaikki suuressa maailmassa kasvaneet ihmiset, etsi sellaisia ihmisiä, joissa ei olisi tuota yleistä suuren maailman leimaa. Ja tällainen oli Natasha, joka vielä saattoi ihmetellä, riemastua ja kainostella. Hänen virheellinen ranskankielensäkin viehätti ruhtinas Andreita. Hän puheli Natashan kanssa erityisen varovasti ja hellästi. Istuessaan siinä tytön vieressä ja puhellessaan yksinkertaisimmista ja vähäpätöisimmistä asioista ruhtinas Andrei ihaili hänen hymyilevien silmiensä iloista loistoa, joka ei suinkaan johtunut keskusteltavista asioista, vaan tytön sisäisestä onnesta. Kun Natashaa pyydettiin tanssiin, ja hän hymyillen nousi paikoiltaan ja sitten lensi tanssin pyörteissä pitkin salia, ihaili ruhtinas Andrei erityisesti hänen kainostelevaa sulouttaan. Keskellä kotiljonkia, kun oli tanssinut vuoronsa, Natasha tuli raskaasti hengittäen paikalleen. Taas tuli joku pyytämään. Natasha oli väsynyt, läähätti ja aikoi nähtävästi kieltäytyä, mutta samassa hän taas iloisena nosti kätensä kavaljerin olalle ja hymyili ruhtinas Andreille.

"Mielelläni levähtäisin ja istuisin hetkisen teidän kanssanne, olen väsynyt, mutta näettehän, miten minua pyydetään, ja se minua miellyttää, olen onnellinen, rakastan kaikkia, ja me, minä ja te, tämän käsitämme", — ja vielä paljon, paljon muuta sanoi tuo hymy. Kun kavaljeri oli hänet jättänyt, lähti Natasha juoksesemaan poikki salin valitakseen kaksi naista seuraavaan vuoroon.

"Jos hän menee ensin serkkunsa luo ja sitten jonkun toisen naisen luo, niin tulee hänestä minun vaimoni", — sanoi ruhtinas Andrei itselleen aivan odottamatta, katsellessaan Natashaa. Natasha meni ensin serkkunsa luo.

"Mitä hullutuksia saattaa toisinaan tulla mieleen", — ajatteli ruhtinas Andrei; — "mutta se vain on varmaa, että tämä tyttönen on niin herttainen ja niin erikoinen, ettei hän täällä kuukautakaan tanssi miehelään joutumatta... Tuollainen on täällä harvinaisuus", — ajatteli hän, kun Natasha, korjaillen vyötäisiltään irroitunutta ruusua, valmistautui istuutumaan hänen viereensä.

Kotiljongin loputtua ilmestyi vanha kreivi sinisessä hännystakissaan tanssivain luo. Hän pyysi ruhtinas Andreita käymään talossa ja kysyi tyttäreltään, oliko hänellä ollut hauskaa. Natasha ei vastannut, hymyili vain, mutta tuosta hymystä saattoi selvästi huomata hänen nuhtelevan ihmettelynsä: "kuinka saattaa sellaista kysyä?"

— Elämässäni ei ole minulla ollut näin hauska! — hän sitten sanoi, ja ruhtinas Andrei huomasi, miten hänen käsivartensa nopeasti kohahtivat kietoakseen isän syleilyyn, mutta miten ne samassa hervahtivat alas. Natasha ei todellakaan ollut vielä milloinkaan näin onnellinen ollut. Hän eli sellaisessa onnen huumassa, jolloin ihminen on täysin hyvä ja jolloin hän pitää onnettomuuden, pahuuden ja surun mahdottomina.

Näissä tanssiaisissa tuntui Pierrestä ensi kerran loukkaavalta vaimonsa suhde ylhäisiin piireihin kuuluviin henkilöihin. Hän oli synkkä ja hajamielinen. Hänen otsassaan oli syvä uurre, ja akkunan luona seisten hän katsoa tuijotti lasiensa läpi ketään näkemättä.

Illalliselle mennessään kulki Natasha hänen ohitse.

Pierren synkät, onnettomat kasvot ihmetyttivät Natashaa. Hän pysähtyi Pierren eteen. Hän tahtoi auttaa onnetonta, luovuttaa hänelle liiat omasta onnestaan.

— Miten hauskaa, kreivi, — hän sanoi, — eikö teistäkin?

Pierre hymyili hajamielisenä, hän nähtävästi ei käsittänyt Natashan sanoja.

— Kyllä, olen sangen iloinen, — hän vastasi.

"Miten saattaakaan hän olla tyytymätön", — ajatteli Natasha. — "Vallankaan tuollainen herttainen mies kuin Besuhof." — Natashan mielestä olivat kaikki näissä tanssiaisissa yhtä hyviä, herttaisia, verrattomia ihmisiä, jotka kaikki rakastavat toisiaan: ei kukaan saattanut toista loukata, ja siksi piti kaikkien olla onnellisia.

XVIII.

Seuraavana päivänä ruhtinas Andrei muisti edellisen päivän tanssiaiset, mutta ei hänen mielensä niihin suurestikaan kiintynyt. "Niin, olivathan ne loistavat tanssiaiset. Ja ... niin, neiti Rostof oli herttainen. Hänessä on jotain raitista, erikoista, joka ei ole pietarilaista ja joka eroittaa hänet kaikista muista." Tähän päättyivät hänen muistelonsa edellisen päivän tanssiaisista, ja juotuaan teensä hän istuutui työn ääreen.

Mutta liekkö syynä ollut väsymys tai lyhyt yölepo, työ ei vain sujunut, eikä lähtenyt mitään valmista, ja yhä hän vain oli työhönsä tyytymätön, kuten muuten usein oli asian laita, ja siksi piti hän riemastuikin kun hänelle ilmoitettiin jonkun saapuneen häntä tapaamaan.

Tulija oli Bitski, useain valiokuntien jäsen, innokas Speranskin uusien aatteiden ihailija, joka tunsi kaikki Pietarin seurapiirit ja kulki niissä verrattomana kielikellona. Hän muutti suuntaa yhtä helposti kuin vaatteita — tuulahdusten mukaan, mutta oli siitä huolimatta kiivaimpia puoluemiehiä. Tuskin sai hän hatun päästään kun huolestuneena lähti rientämään ruhtinas Andrein työhuoneeseen ja alkoi heti puhua. Hän oli hetki sitten saanut tarkkoja yksityiskohtaisia tietoja sen päiväisen Valtakunnan neuvoston istunnosta, jonka itse hallitsija oli avannut, ja kertoi nyt niistä haltioissaan. Hallitsijan puhe oli ollut valtava. Tällaisia puheita pitävät ainoastaan perustuslaillisten valtakuntain hallitsijat. — "Keisari oli suoraan sanonut, että neuvosto ja senaatti ovat valtakunnan *säätyjä*; hän sanoi, että hallitus ei saa turvautua mielivaltaan, vaan on sen rakennettava *lujille perusteille*. Hallitsija sanoi, että raha-asiaiden hoito on saatettava uudelle kannalle ja tilit jätettävät julkisesti tarkastettaviksi", — kertoi Bitski, erityisesti korostaen muutamia sanoja ja tuntuvasti aukoen silmiään.

— Niin, tämä tapaus muodostaa ajankäanteen meidän historiassamme, — hän lopetti.

Ruhtinas Andrei kuunteli Bitskin kertomusta Valtakunnan neuvoston avaamistilaisuudesta, jota hän niin kärsimättömänä oli odotellut ja jota oli pitänyt niin kovin tärkeänä, ja ihmetteli, ettei tuo tapaus nyt enää häntä edes liikuttanut, vieläpä tuntui aivan vähäpätöiseltä. Salattu iva mielessä hän kuunteli Bitskin innostusta uhkuvaa kertomusta. Yksinkertaisin ajatus tuli hänen mieleensä: "Mitä oikeastaan liikuttavat minua tai Bitskiä keisarin puheet neuvostossa! Voinko kaikista niistä tulla onnellisemmaksi ja paremmaksi?"

Ja tämä yksinkertainen ajatus hävitti hetkessä ruhtinas Andrein mielestä entisen mielenkiinnon tekeillä oleviin parannuspuuhiin. Samana päivänä piti ruhtinas Andrein mennä päivällisille Speranskin luo "*en petit comité*", kuten isäntä oli sanonut kutsuessaan häntä. Tällainen kutsu ystävälliseen perhepiiriin henkilön luo, jota ruhtinas Andrei sydämestään ihaili ja jota hän ei vielä koskaan ollut nähnyt kotioloissa, olisi ennen ollut hänestä suurin onni, mutta nyt olisi hän mieluummin ollut menemättä.

Määrättyä aikana hän sentään ilmestyi Speranskin pieneen taloon Taurilaisen puutarhan luo. Talossa vallitsi tavaton siisteys (joka muistutti munkkimaista puhtautta), ja kun ruhtinas Andrei hieman myöhästyneenä astui parkettipermantoiseen, pieneen ruokasaliin tapasi hän jo koko *petit comité*n — isännän läheisiä tuttavvia — koolla odottamassa. Naisia ei ollut huoneessa muita kuin Speranskin pieni tyttönen (pitkäkasvuinen kuten isäkin) ja hänen kotiopettajattarensa. Vieraat olivat Gervais, Magnitski ja Stolipin. Jo eteiseen ruhtinas Andrei kuuli kovaäänistä puhelua ja heleätä tahdikasta naurua, samallaista kuin usein kuulee näyttämöltä. Joku aivan kuin Speranskin äänellä takoi tahdikkaasti: ha ... ha... Ruhtinas Andrei ei vielä koskaan ollut kuullut Speranskin nauravan, ja siksi tämä valtiomiehen heleä, kimakka nauru häntä kummasti ihmetyttikin.

Ruhtinas Andrei astui ruokasaliin. Koko seura seiso kahden akkunan välisen pöydän ääressä ja aherteli voileipäin kimpussa. Speranskilla oli harmaa hännystakki ja tähti rinnassa; valkeat liivit ja korkea valkea kaulahuivi olivat nähtävästi samat kuin hänellä oli ollut kuuluisassa Valtakunnan neuvoston istunnossa. Hänen kasvoillaan oli iloinen ilme. Vieraat seisoivat isännän ympärillä. Magnitski kertoi jotain hauskaa juttua, Speranski kuunteli, nauraen jo ennakkolta kertojan puheelle. Ruhtinas Andrein astuessa huoneeseen häipyivät Magnitskin sanat taas naurunremakkaan. Stolipin hohotti kuin tynnyristä, Gervais hihitti hiljaa, Speranski nauroi tahdikkaan kimakasti.

Speranski ojensi valkean, hienon kätensä ruhtinas Andreille, jatkaen yhä nauramistaan.

— Erittäin hauska nähdä teidät, ruhtinas, — hän sanoi. — Hetkinen... — kääntyi hän Magnitskin puoleen, keskeyttäen tämän kertomuksen. — Olemme sopineet: hauskat päivälliset, ei sanaakaan vakavista asioista. — Ja taas kääntyi hän kertojaan ja alkoi nauraa.

Ihmetellen ja pettynein kaihomielin kuunteli ruhtinas Andrei tätä naurua ja katseli nauravaa valtiomiestä. Hänestä tuntui kuin ei hänen edessään olisikaan Speranski, vaan joku toinen henkilö. Kaikki mikä ennen oli ollut salaperäistä ja tenhoavaa Speranskissa, kävi nyt hetkessä hänelle selväksi ja mitättömäksi.

Päivällispöydässä ei keskustelu tauvonnut hetkeksikään, ja toinen naurettava juttu seurasi toistaan. Tuskin Magnitski kerkisi lopettamaan juttunsa, kun jo joku toinen oli valmis kertomaan yhä vain huvittavamman jutun. Jutut koskettelivat kaikki, jolleivätäkään juuri itse virkamiesmaailmaa, niin ainakin erinäisiä virkamiehiä. Tuntui siltä kuin olisi tämä seura ollut niin varmasti vakuutettu näiden henkilöiden mitättömyydestä, että ainoa tapa, millä heistä saattoi puhua, oli juuri tällainen hyvänsuovan leikkilinen. Speranski kertoi, miten eräs kuuro korkea-arvoinen virkamies tämänpäiväisessä Valtakunnan neuvoston kokouksessa, kun kysyttiin hänen mielipidettään, oli vastannut, että hän on samaa mielipidettä. Gervais kertoi perin laajasti eräästä tarkastusjutusta, jossa toimivat henkilöt olivat käyttäytyneet aivan kuin pöllöt. Stolipin takertui änkäten kertomukseen ja alkoi sellaisella kiivaudella puhua vakavan suunnan rikkomuksista, että asia vähillä oli saada vakavan luonteen. Magnitski alkoi laskea leikkiä Stolipinin kiivaudesta, Gervais pisti väliin pienen pilapätkän, ja vähitellen solui keskustelu taas entiselle iloiselle ladulleen.

Nähtävästi oli Speranski ankaran työn jälkeen tahtonut levähtää ja pitää hieman hauskaa ystäväpiirissä, ja hänen vieraansa, käsittäen hänen tarkoituksensa, koettivat häntä huvittaa ja itse samalla huvitteleida. Mutta ruhtinas Andreista tuntui tämä ilonpito raskaalta ja ilottomalta. Speranskin kimakka ääni häntä häiritsi, ja hänen soinnuton herkeämätön naurunsa loukkasi hänen mieltään. Hän itse ei nauranut ja pelkäsi koko ajan, että hänen läsnä-olonsa kävisi seuralle sietämättömäksi. Mutta kukaan ei huomannut hänen yleisen mielialan vastaista mielentilaansa. Kaikilla näytti olevan sangen hauskaa.

Jonkun kerran aikoi hänkin sekaantua keskusteluun, mutta hänen sanansa kilvistyivät kuin korkki vedestä, eikä hän saattanut yhtyä heidän leikinlaskuunsa.

Mitään pahaakaan tai sopimatonta heidän puheissaan ei ollut, kaikki oli terävää, viisasta, vieläpä saattoi se olla naurettavaakin, mutta jotain puuttui, ja puuttui juuri sitä, mikä tekee ilonpidon välittömäksi, puuttui suola, mutta se olikin tälle seuralle aivan tuntematonta tavaraa.

Päivällisten päätyttyä nousivat tytär ja kotiopettajatar pöydästä. Speranski hyväili tyttärtään valkealla kädellään ja suuteli häntä. Mutta tämäkin näytti ruhtinas Andreista luonnottomalta.

Herrat jäivät englantilaiseen tapaan istumaan portviinin ääreen.

Kun puheltiin Napoleonin toimista Espanjassa, alkoi ruhtinas Andrei vastustaa toisten mielipiteitä, jotka kaikki olivat suosiollisia näille toimille. Speranski hymähti ja kertoi jutun, jolla ei ollut mitään yhteyttä keskusteluaineeseen kanssa, kääntääkseen keskustelun kulun toisille aloille. Jonkun hetken olivat kaikki ääneti.

Kun he olivat istuneet jonkun ajan pöydän ääressä, tulppasi isäntä viinipullon, antoi sen palvelijalle, nousi seisoaalleen ja sanoi: "nykyään kulkee hyvä viini saappaissa".^[61] Vieraatkin nousivat ja lähtivät äänekkäästi puhellen vierashuoneeseen. Palvelija ojensi Speranskille kaksi pikälähetin tuomaa kirjettä. Hän otti ne ja poistui työhuoneeseen. Samassa hävisi vieraiden hilpeys, ja he alkoivat hiljaa keskustella keskenään.

— No, nyt lausuntoa! — sanoi isäntä tullessaan työhuoneesta. — Verraton kyky! — hän jatkoi, kääntyen ruhtinas Andreihin. Magnitski oikasi heti asentoon ja alkoi lausua ranskankielistä pilarunoa, jonka oli sepittänyt eräistä Pietarin tunnetuista henkilöistä. Tuon tuostakin keskeytti kättenpauke hänet. Lausunnon loputtua astui ruhtinas Andrei isännän luo ja alkoi hyvästellä.

— Mihin näin aikaiseen? — sanoi Speranski.

— Olen luvannut saapua illatsuun...

Molemmat vaikenivat hetkeksi. Ruhtinas Andrei katseli läheltä noihin kiiltäviin kuvastinsilmiin, ja hänestä tuntui naurettavalta, että oli saattanut odottaa jotain Speranskilta ja heidän yhteisestä työstään ja että hän oli saattanut pitää niin tärkeinä Speranskin toimia. Vielä kauvan kaikui hänen korvissaan Speranskin täsmällinen, iloton nauru.

Kotiin palattuaan muisteli ruhtinas Andrei elämänsä Pietarissa viimeisten neljän kuukauden kuluessa ja se tuntui hänestä aivan oudolta. Hän muisteli hommiaan, liehakoimisiaan, sotalaki-ehdotelmaansa, joka oli jätetty komitealle, mutta silti tahdottiin jättää unhotuksiin ainoastaan sentähden, että samasta aineesta oli juuri vähää ennen laadittu sangen heikko ehdotelma, joka oli esitetty hallitsijan vahvistettavaksi; hän muisteli myös työtä komiteassa jossa jäsenenä oli m.m. Berg; muisteli miten huolellisesti ja kauvan aina oli tässä komiteassa keskusteltu työjärjestystä ja muotoseikkoja koskevista asioista, mutta miten vältellen ja hätimiten oli sivuutettu todelliset asiat. Hän muisteli toimiaan lakivaliokunnassa, miten huolellisesti oli kääntänyt venäjäksi roomalaisia ja ranskalaisia lakikokoelmia käsitteleviä kirjoituksia, ja hän häpesi itseään. Sitten kuvastuivat elävästi hänen mieleensä elämä Bogutsharovossa, toimet maalla, matka Rjasaniin; hän muisti talonpojat, kylänvanhimman Dronin, ja kun sitten mielessään sovitteli näihin henkilöihin *yksilön oikeuksia*, joita lakipykälissä oli koettanut määritellä, niin alkoi häntä ihmetyttää, miten oli niin kauvan saattanut tuhlata aikaansa näin turhaan työhön.

XIX.

Seuraavana päivänä kävi ruhtinas Andrei vieraskäynneillä muutamissa perheissä, joissa ei vielä ollut ennen käynyt, m.m. Rostoveilla, joihin oli uudestaan tutustunut viimeisissä tanssiaisissa. Kohteliaisuus jo vaati häntä käymään Rostoveilla, mutta sen lisäksi halutti häntä nähdä kotioiloissa tuo kumma, pirteä tyttönen, josta hänelle oli jäänyt niin hauska muisto.

Hän kohtasi Natashan miltei ensimmäisenä. Tyttösellä oli yllä sininen arkipuku, jossa hän ruhtinas Andrein mielestä oli vielä sievempi kuin tanssiaispuvussa. Natasha ja muutkin perheen jäsenet kohtelivat ruhtinas Andreita sydämellisen avonaisesti, aivan kuin vanhaa ystävää. Rostovilaiset, joita ruhtinas Andrei ennen oli arvostellut ankarasti, tuntuivat nyt kaikki hänestä verrattomilta, vaatimattomilta ja hyvänsuovilta ihmisiltä. Vanhan kreivin vieraanvaraisuus ja sydämellisyys — ominaisuudet, jotka Pietarissa ovat niin harvinaisia — vaikuttivat niin valtavasti ruhtinas Andreihin, ettei hän saattanut vastustaa päivälliskutsua. "He ovat todella hyviä, kelpo ihmisiä" — ajatteli Bolkonski — "vaikkeivatkään lainkaan käsitä, mikä aarre heillä on tyttäressään; mutta kelpo ihmisiä he ovat ja he muodostavat oivan taustan tuolle omituisen runolliselle, viehättävälle tyttöselle, joka uhkuu todellista elämää!"

Natashan lähettyvillä tunsu ruhtinas Andrei siirtyvänsä aivan vieraaseen, erityiseen maailmaan, jonka täyttivät hänelle aivan tuntemattomat riemut, siihen vieraaseen maailmaan, joka häntä niin kummasti oli viekoitellut jo Otradnon lehtokujassa ja avonaisen akkunan ääressä kuutamoyönä. Nyt tämä maailma ei enää häntä viekoitellut, ei se enää ollut hänelle vieras; tultuaan tähän maailmaan hän sieltä löysi uusia nautinnon aiheita.

Päivällisen jälkeen istuutui Natasha ruhtinas Andrein pyynnöstä klaveerin ääreen ja alkoi laulaa. Ruhtinas Andrei seiso i naisten kanssa keskustellen akkunan luona ja kuunteli. Kesken lausetta ruhtinas Andrei vaiken i ja tunsu itkun väreitä kurkussaan. Tämä oli hänelle aivan odottamatonta, sillä hän ei luullut voivansa itkeä. Hän katseli laulavaa Natashaa, ja uusi onnellinen kieli värähti

hänen sielussaan. Hän oli onnellinen, mutta samalla täytti kaiho hänen mielensä. Vaikkei hänellä ollut vähintäkään itkun syytä, oli hän sentään pillahtamaisillaan itkuun. Miksi? Entinen rakkausko oli syynä? Pikku ruhtinatar vainajako? Pettymyksensäkö?... Tulevaisuudentoiveensaako?... Olivat ja eivät olleet. Tärkeimpänä syynä oli se, että hän yhtäkkiä tunsu elävästi, miten kauhea ristiriita oli ruumissa jonkin hänessä asustavan äärettömän suuren ja määrittelemättömän ja jonkin ahtaan ja ruumiillisen välillä, jonka tiesi itseään sekä myöskin Natashaa hallitsevan. Tämä ristiriita häntä painoi ja samalla saattoi iloiseksi.

Heti kun Natasha oli lopettanut laulamisensa meni hän ruhtinas Andrein luo ja kysyi, mitä tämä piti hänen äänestään. Mutta samassa huomasi hän käyttäytyneensä tuhmasti ja hämmentyi. Ruhtinas Andrei katseli hymyillen häneen ja sanoi, että häntä miellytti hänen äänensä samoin kuin kaikkikin mitä hän tekee.

Illalla myöhään lähti ruhtinas Andrei Rostovien talosta. Hän meni levolle tavallisuuden mukaan, mutta huomasi pian, ettei voisi nukkua. Milloin sytytti hän kynttilän ja nousi istumaan vuoteessa, milloin nousi kokonaan vuoteesta, laskeutui taas pitkälleen, mutta unettomuus ei nyt häntä lainkaan rasittanut: niin riemukkaalta ja uudelta tuntui sielussa, aivan kuin olisi ummehtuneesta huoneesta päässyt vapaaseen Jumalan ilmaan. Hänen ei edes pistänyt päähänsä, että olisi rakastunut Natashaan; hän ei edes ajatellut tyttöä; tyttönen liiteli vain hänen mielikuviinsa, ja sentään näki hän koko elämänsä aivan uudessa valossa. "Miksi pelkään, miksi häärin näissä ahtaissa, suletuissa kehyksissä, kun kerran elämä, koko elämä kaikkine riemuineen on minulle avoinna?" — puheli hän itselleen. Ja ensi kerran pitkistä ajoista hän alkoi laatia onnellisia tulevaisuudensuunnitelmia. Hän päätti mielessään, että hänen on ryhdyttävä kasvattamaan poikaansa, on etsittävä hänelle kasvattaja, johon voi täysin luottaa; sitten on hänen erottava toimistaan ja lähdeävä ulkomaille, Englantiin, Sveitsiin ja Italiaan. "Minun on käytettävä hyväkseni vapautta niin kauvan kun vielä tunnen itseni näin voimakkaaksi ja nuoreksi. Pierre oli oikeassa sanoessaan, että onnelliseksi tullakseen on ihmisen uskottava onnen mahdollisuuteen, ja nyt siihen minäkin uskon. Jättäkäämme kuolleet kuolleitten haudattaviksi, mutta eläkäämme ja olkaamme onnelliset, kun elämä meissä vielä sykkii", — hän ajatteli.

XX.

Eräänä aamuna saapui Pierren luo eversti Adolf Berg, jonka Pierre tunsu, kuten kaikkikin Moskovassa ja Pietarissa. Bergillä oli yllä uudenuutukainen, siisti virkapuku, ja hänen rasvatut hiuksensa olivat suitut ohimoilta eteenpäin, keisari Aleksanteri Pavlovitshin tapaan.

— Tulen juuri kreivittären luota, joka ikäväkseni ei saattanut suostua pyyntöni; toivon että te, kreivi, olette suosiollisempi, — puhui Berg hymyillen.

— Mitä haluatte, eversti? Olen valmis täyttämään pyyntönne.

— Olen nyt, kreivi, saanut uuden kotini täydellisesti kuntoon, — ilmoitti Berg, arvelen nähtävästi, että kaikki tästä tiedosta riemastuvat; — ja siksi olen tuota aikoon järjestää pienen illatsun omille ja vaimoni tuttaville. (Hän hymyili entistä herttaisemmin). Tahdoin pyytää kreivitärtä ja teitä hyväntahtoisesti saapumaan luoksemme teille ja illalliselle.

Mutta kreivitär Helena Vasiljevna, joka piti alentavana seurustella jonkinjoutavain Bergien kanssa, saattoi olla kyllin julma kieltäytyäkseen tästä kunniaa. Berg selitteli niin juurtajaksain, miksi hän tahtoo koota luokseen pienen, hyvän seurapiirin, ja miksi se hänestä on hauskaa, ja miksi hän ei kuluta rahojaan korttipeliin tai muuhun huonoon elämään, mutta kyllä on valmis suuriakin summia uhraamaan hyvän seuran hankkimiseen, ettei Pierre saattanut kieltäytyä; vaan lupasi saapua.

— Mutta ei myöhään, kreivi, jos rohkenen pyytää, niin kymmentä vailla kahdeksan, rohkenen pyytää. Muodostamme peliseuran, meidän kenraalimme saapuu. Hän on minulle erittäin ystävällinen. Syömme sitten illallista, kreivi. Tehkää siis hyvin.

Sinä iltana ei Pierre tapansa mukaan myöhästynyt vaan saapui Bergien luo jo neljännestä vailla kahdeksan.

Bergit olivat jo valmiit vieraita vastaan ottamaan.

Aviopuolisot istuivat siistissä valaistussa työhuoneessa, joka upeili uusine huonekaluineen, tauluineen ja veistokuvineen. Berg istui uudessa napitetussa virkapuvussa Veran vieressä ja selitteli tälle, miten aina voi ja pitääkin hankkia itselleen ylhäisiä tuttavuuksia, sillä silloin vasta tuttavuuksista on iloa. "Aina heistä jotakin oppii ja voi jotakin pyytää. Niinpä minunkin virkaurani (Berg ei laskenut elämänsä vuosissa, vaan virka-asteissa). Toverini eivät vielä ole alullakaan, ja minä odottelen rykmentinpäällikön virkaa, ja on minulla onni olla teidän puolisonne (hän nousi paikaltaan ja suuteli Veran kättä). Ja miten olen kaiken tämän saavuttanut? Etupäässä — tuttavuuksien valitsemistaidolla. Sanomattakin on selvää, että pitää olla täsmällinen ja siveellinen."

Berg vaiken ja hymähti tuntiessaan etevämmyytensä heikon naisen rinnalla, joka herttaisuudestaan huolimatta sittenkin oli vain heikko nainen, joka ei voi täysin käsittää, mikä oikeastaan tekee miehestä miehen, — *ein Mann zu sein*. Vera myöskin hymähti tuntiessaan etevämmyytensä siveellisen, hyvän miehensä rinnalla, joka hänen mielestään, kuten kaikkikin miehet, käsitti väärin elämän tarkoituksen. Pitäen vaimoaan mittapuuna arveli Berg kaikkien olevan heikkoja ja tuhmia. Samoin Veerakin miestänsä ajatellen luuli, että kaikki miehet pitävät

ainoastaan itseään järkevinä, mutta siitä huolimatta ovatkin itse tyhmyreitä, ylpeitä ja itsekkäitä.

Berg nousi, syleili vaimoaan varovasti, jottei rutistaisi tämän kallista neulekaulusta, ja suuteli häntä keskelle suuta.

— Kun emme vain saisi aivan pian lapsia, — sanoi hän, huomaamatta itsekään tässä minkäänlaista ajatuksen yhtenäisyyttä.

— Niin, — vastasi Vera, — sitä en minäkään toivoisi. Pitäähän toki elää seuraelämää varten.

— Aivan tuollainen oli ruhtinatar Jusupovillakin, — sanoi Berg, osoittaen onnellisen hyvänsuovasti hymyillen vaimonsa neulekaulusta.

Samassa tuli palvelija ilmoittamaan, että kreivi Besuhof oli saapunut. Aviopuolisot katsahtivat itsetietoisesti hymyillen toisiinsa, aivan kuin kumpikin olisi tahtonut lukea ansiokseen tämän vieraan saapumisen.

"Nähkääs mitä tuttavuudet merkitsevät", — ajatteli Berg, — "nähkääs mitä käytöstapa merkitsee!"

— Mutta kuulehan, — sanoi Vera, — kun minä puhelen vieraiden kanssa, niin älä minua keskeytä, sillä tiedän tarkalleen, mistä kunkin kanssa on keskusteltava.

Berg hymähti.

— Täytyy toisinaan, — hän sanoi, — miesten kanssa on puhuttava toisinaan miestenkin asioista.

Pierre vietiin uutuuttaan upeilevaan vierashuoneeseen, missä ei saattanut istuutua rikkomatta sopusuhtaisuutta, siisteyttä ja järjestystä. Ja siksi ei ollutkaan kumma, päinvastoin aivan ymmärrettävä asia, ettei Berg kalliilta vieraalta saattanut kieltää sopusuhtaisuuden rikkomista, vaikkakin hän itse, nähtävästi sairaalloisesti peläten siihen ryhtymistä, jätti valinnan vieraalle. Pierre rikkoi sopusuhtaisuuden siirtämällä itselleen tuolin, ja isäntä ja emäntä alkoivat illatsun, keskustellen vieraan kanssa ja keskeyttäen alituisen toinen toistaan.

Vera oli saanut päähänsä, että Pierren kanssa oli puheltava Ranskan lähetystöstä, ja ryhtyikin heti tähän aineeseen. Berg taas päätteli, että oli jo miehistenkin asiain aika, keskeytti vaimonsa puheen ja siirtyi puhumaan Itävallan sodasta ja, poiketen mielivaltaisesti pääasioista, hän alkoi esittää omia mielipiteitään ja näkökantojaan niistä ehdoista, joilla hänelle oli tarjottu toimi tässä sodassa, ja selitteli niitä syitä, joiden perusteella hän oli kieltäytynyt tästä toimesta. Vaikka keskustelu ei oikein ottanut luistaakseen, ja vaikka Vera olikin miehelleen äkäinen miehisen aineksen sekaantumisen tähden, ja vaikkei vielä ollutkaan heillä kuin yksi vieras, niin sittenkin tuntui molemmista aviopuolisoista suloiselta, että *illatsu* oli alkanut mainiosti, ja että heidän illatsunsa keskusteluineen, teenjuontineen, palavine kynttilöineen oli aivan samallinen kuin kaikkien muidenkin illatsut.

Pian saapui sitten Boris, Bergin vanha toveri.

Hän kohteli Bergiä ja Veraa jonkun verran armollisesti ja suojelevasti. Boriksen jälkeen saapui eräs rouva everstineen, sitten itse kenraali, sitten Rostovit, ja nyt oli jo illatsu aivan tarkalleen tavallisten illatsujen kaltainen. Vera ja Berg eivät voineet olla iloisesti myhäilemättä katsellessaan vilkasta liikettä vierashuoneessa ja kuunnellessaan tätä tolkutonta puhelua ja pukujen kahinaa. Kaikki meni kuten muidenkin illatsuissa, ja erityisen tyypillinen oli kenraali, joka kehuskeli asuntoa, läimäytti Bergiä olalle ja isällisen omavaltaisena puuhaili pelipöydän järjestämisessä. Kenraali istuutui kreivi Rostovin viereen, joka hänen jälkeensä oli arvokkain vieras. Vanhukset yhtäällä, nuoret toisaalla, emäntä teepöydän ääressä, jolla oli aivan samallaisia leivoksia hopeaisissa vasuissa kuin oli ollut Panineillakin, kaikki oli aivan täydelleen samallaista kuin muillakin.

XXI.

Pierren, joka luettiin arvokkaimpiin vieraisiin, täytyi ryhtyä bostonia pelaamaan kreivi Rostovin, kenraalin ja everstin kanssa. Hän joutui istumaan vastapäätä Natashaa ja huomasi ihmeekseen, miten tyttö sitten tanssiaisien oli tavattomasti muuttunut. Hän oli vaitelias ja tuntuvasti rumempi kuin oli ollut tanssiaisissa; olisipa ollut jolsakin, jollei hänen kainon rauhallinen käytöstapansa olisi jossain määrin korvannut entistä suloutta.

"Mikä häntä vaivaa?" — ajatteli Pierre, vilkaistuaan tyttöön. Natasha istui teepöydän ääressä sisarensa vieressä ja vastaili sivulleen katsahtamatta Boriksen puheisiin. Pelattuaan koko vahvan värinsä ja otettuaan vastapelaajansa riemuksi viisi tikkiä Pierre kuuli tervehdysten ja askelten ääntä ja vilkasi taas Natashaan.

"Mitä on hänelle tapahtunut?" — puheli hän yhä enemmän ihmetellen itsekseen.

Natashan edessä seisoivat ruhtinas Andrei hellän hyväilevä ilme kasvoilla ja puhui työlle jotain. Pää pystyssä, poskilla raikas puna ja pidätellen katkonaista hengitystään katseli Natasha Bolkonskiin. Jonkinlainen sisäinen kirkas valo, joka äsken näytti sammuneelta, loisti taas hänen silmistään. Hän oli hetkessä aivan muuttunut: rumuus oli kadonnut, ja hän oli taas yhtä viehättävä kuin oli ollut tanssiaisissa.

Ruhtinas Andrei tuli tervehtimään Pierreä, ja tämä huomasi ystävänsäkin kasvoilla uuden, nuorekkaan ilmeen. Vaikka Pierre pelin kestäessä tuon tuostakin muutti paikkaa ja istui milloin selin, milloin kasvoin Natashaan, niin tarkasteli hän siitä huolimatta koko ajan tyttöä ja

ystäväänsä.

"Jotain sangen tärkeätä on tekeillä heidän välillään", — ajatteli Pierre, ja iloiset, mutta samalla myös katkerat tunteet riehahtelivat hänen sydämessään ja saattoivat hänen kokonaan unohtamaan pelin.

Kuudennen vuoron loputtua nousi kenraali pöydästä ja sanoi, että näin on mahdoton jatkaa, ja Pierre pääsi vapaaksi. Natasha puheli Sonjan ja Boriksen kanssa, ruhtinas Andrei taas puheli Veran kanssa, joka hienosti hymyillen koetti parastaan emäntänä. Pierre meni ystävänsä luo ja kysytyään keskustellaanko salaisuuksista, istuutui Veran ja Bolkonskin seuraan. Vera, joka oli huomannut ruhtinas Andrein suhteen Natashaan, arveli, että illatsussa, todellisessa illatsussa pitää hienolla tavalla viitata tunteisiinkin, ja siksi hän heti kun jäivät kahdenkesken alkoikin puhua ruhtinas Andreille ensin ylimalkaan tunteista ja sitten sisarestaan. Hänen täytyi näin viisaalle (jommoisena piti ruhtinas Andreita) vieraalle näyttää valtiomiestäittoaan.

Kun Pierre palasi heidän luokseen huomasi hän, että Vera oli ylen tyytyväinen ja innostunut keskusteluun, mutta ruhtinas Andrei taas (mikä muuten oli harvinaista) näytti hämmentyneeltä.

— Mitä arvelette? — puheli Vera, hienosti hymyillen. — Te, ruhtinas, olette niin tarkkanäköinen ja käsitätte ensi näkemältä ihmisen luonteen. Mitä ajattelette Natashasta, voiko hän vakavasti täyttää velvollisuutensa, voiko hän, kuten muut naiset (Vera tarkoitti itseään), kerran mieheen rakastuttuaan ikuisesti olla hänelle uskollinen? Sellaista pidän todellisena rakkautena. Mitä arvelette, ruhtinas?

— En tunne kyllin tarkasti sisartanne, — vastasi ruhtinas Andrei, ivallisesti hymyillen salatakseen hämmentyneen mielentilansa, — voidakseni ratkaista näin aran kysymyksen; ja sitäpaitsi olen huomannut, että mitä vähemmän naisella on ihailijoita sitä vakavampi hän on, — hän lisäsi ja katsahti samalla Pierreen, joka oli tullut heidän luokseen.

— Niin, se on totta, ruhtinas; meidän aikanamme, — jatkoi Vera (mainiten meidän aikamme, kuten yleensä mielellään mainitsevat yksinkertaiset ihmiset, jotka luulevat keksineensä ja määritelleensä meidän aikamme omituisuudet ja jotka luulevat ihmisten ominaisuuksien muuttuvan ajan mukana) — meidän aikanamme ovat tytöt niin vapaita, että *le plaisir d'être courtisée*^[62] useinkin tukahuttaa heissä todellisen tunteen. Ja täytyy tunnustaa, että Natashakin on tälle heikkoudelle sangen altis. — Natashan mainitseminen sai ruhtinas Andrein kasvoille taas yrmeän, epämiellyttävän ilmeen; hän aikoi nousta, mutta Vera vain jatkoi, hymyillen yhä hienommin:

— Ei ketään ole mielestäni niin liehakoittu kuin häntä, — puhui Vera, — mutta tähän saakka ei kukaan ole häntä vakavasti miellyttänyt. Tehän tiedättekin, kreivi, — sanoi hän Pierreen kääntyen, — ettei edes meidän herttainen serkkumme Boris, joka, meidän kesken sanottuna, oli sangen *dans le pays du tendre*...^[63]

Ruhtinas Andrei yrmisti kulmiaan ja oli vaihi.

— Tehän olette Boriksen ystävä? — sanoi Vera hänelle.

— Kyllä hänet tunnen...

— Hän on varmaan kertonut lapsuusajan rakkaudestaan Natashaan?

— Lapsuusajan rakkausko? — kysyi ruhtinas Andrei äkkiä ja punastui.

— Niin. Johtavathan serkusten väliset läheiset suhteet toisinaan rakkauteen: *le cousinage est un dangereux voisinage*.^[64] Eikö totta?

— Oi, epäilemättä, — sanoi ruhtinas Andrei ja alkoi luonnottoman vallattomasti varoitella Pierreä tämän viidenkymmenenvuotisista moskovalaisista serkuista, nousi kesken puhettaan, tarttui Pierren käsipuoleen ja vei hänet syrjään.

— Entä nyt? — sanoi Pierre ihmeissään katsellen ystävänsä kumman elokkaita kasvoja ja muistellen silmäystä, millä ruhtinas Andrei noustessaan oli katsahtanut Natashaan.

— Minun pitää, minun pitää puhella sinun kanssasi, — sanoi ruhtinas Andrei. — Tiedäthän meidän naisten hansikkaamme (hän tarkoitti niitä vapaamuurarihansikkaita, jotka annettiin jokaiselle tulokasveljelle, jotta tämä voisi antaa ne rakastamalleen naiselle). Minä... Mutta olkoon nyt silläan, puhun sinulle sittemmin... — Ja kumma loiste silmissä ja hätäisin liikkein hän astui Natashan luo ja istuutui hänen viereensä. Pierre huomasi, miten hän jotain kysyi Natashalta ja miten tämä vastasi pyrähtäen.

Samalla tuli Pierren luo Berg ja kehoitti innokkaasti häntä yhtymään kenraalin ja everstin väliseen kinasteluun Espanjan sodasta.

Berg oli tyytyväinen ja onnellinen. Hän hymyili kuin aurinko. Illatsu oli erittäin onnistunut ja aivan samallinen kuin muutkin illatsut, joissa hän oli ollut mukana. Kaikki oli samallaista: naisten hienot puheet, kortit, äänekkäästi korttipöydässä haasteleva kenraali, teekeittiö ja vieläpä leivoksetkin. Eräs seikka vielä puuttui, jotta illatsu olisi ollut sellainen kuin nekin, joita Berg jäljitteli. Puuttui kovaääninen miehinen keskustelu ja kinastelu jostain tärkeästä ja viisaasta asiasta. Kenraali oli jo alkanut tällaisen kinastelun, ja sitä kuulemaan ja siihen yhtymään Berg nyt houkuttelikin Pierreä.

Seuraavana päivänä lähti ruhtinas Andrei Rostoveille päivälliselle, koska Ilja Andrejevritsh oli hänet kutsunut, ja viipyi heidän luonaan koko päivän.

Kaikki talossa tiesivät ruhtinas Andrein tulon syyn, eikä hän itsekään sitä koettanut salata, vaan seurusteli koko ajan Natashan kanssa. Eikä ainoastaan Natasha säikähtyneessä, mutta riemuitsevassa ja onnellisessa sydämessään tuntenut pelkoa jotain tärkeätä, välttämätöntä odottaessaan, ei, koko talon oli vallannut samallinen pelko. Surullisin, vakavan ankarin silmin katseli kreivitär ruhtinas Andreita, kun tämä puheli Natashan kanssa, ja teeskennellyn kainosti alkoi hän puhella jonkin joutavaa, kun vain ruhtinas Andrei häneen vilkasi. Sonja ei uskaltanut jättää Natashaa ja pelkäsi samalla, että saattaisi olla esteeksi. Kun he vain hetkeksikin jäivät kahdenkesken, kävi Natasha kalpeaksi ja odotti sydäntuskalla jonkun saapumista. Häntä ihmetytti ruhtinas Andrein arkuus. Hän tunsi että ruhtinas Andreilla oli jotain erinomaisempaa sydämellä, mutta hän ei saanut sanotuksi.

Kun ruhtinas Andrei illalla oli lähtenyt, tuli kreivitär Natashan luo ja kysyi kuiskaten:

— No, armaani?

— Äiti, Jumalan nimessä, älä kysy minulta nyt mitään. En voi sanoa, — vastasi Natasha.

Siitä huolimatta lojui Natasha samana iltana kauvan äidin vieressä tämän vuoteessa. Hän oli kiihtynyt ja pelokas ja katsoa tuijotti suoraan eteensä. Hän kertoeli äidille, miten ruhtinas Andrei oli häntä kehunut, miten hän oli kertonut lähtevänsä ulkomaille ja kysellyt, missä he aikovat viettää kesän, ja miten hän oli udellut Boriksesta.

— Mutta tällaista, tällaista en vielä milloinkaan ole kokenut! — puheli Natasha. Mutta minä pelkään hänen lähettyvillään, mitä se merkitsee? Lieköhän, että tämä on se todellinen, niinkö? Äiti, joko nukut?

— En, rakkaani, itsekin pelkään, — vastasi äiti. — Menehän jo nukkumaan.

— En kuitenkaan saata nukkua. Ja hulluapa olisikin nyt nukkua. Äiti rakas, äiti, tällaista en vielä milloinkaan ole tuntenut, — puheli Natasha, ihmetellen ja kauhistuen sydämessään riehuvia tunteita. — Emmehän saattaneet edes aavistaa!...

Natashasta tuntui kuin olisi hän ollut rakastunut ruhtinas Andreihin jo Otradnon ajoilta. Häntä oli peloittavinaan tämä kummallinen, odottamaton onni, että se, jonka hän jo ensi näkemältä (nyt oli hän jo aivan varma siitä) oli omakseen valinnut, nyt taas tapasi hänet ja on häneen rakastunut.

"Ja pitipä hänen nyt juuri, kun mekin olemme täällä, saapua Pietariin. Ja pitipä meidän kohdata toisemme noissa tanssiaisissa. Kaikki on kohtalon työtä. On selvää, että kohtalo on asiat niin johtanut. Jo silloin kun ensikerran hänet näin tunsin jotain erikoista."

— Mitä hän sinulle vielä sanoi? Mitä runoja hän kirjoitti? Luehan ... — puhui äiti mietteissään, sillä hän oli huomannut, että ruhtinas Andrei kirjoitti jotain Natashan muistikirjaan.

— Äiti, onko se häpeällistä, kun hän on leski?

— Ole lölrpöttelemättä, Natasha. Rukoile Jumalaa. *Les mariages se font dans les cieux.*^[65]

— Kyyhkyni, äiti armaani, miten teitä rakastan, miten minun on hyvä olla! — huudahti Natasha, kiersi äidin syyleilynsä, ja onnen ja liikutuksen kyneleet tulvivat hänen silmistään.

Samaan aikaan oli ruhtinas Andrei Pierren luona ja kertoi tälle rakkaudestaan Natashaan ja lujasta päätöksestään ottaa tyttö vaimokseen.

Samana päivänä oli kreivitär Helenalla kutsut; oli saapunut Ranskan lähettiläs, eräs prinssi, joka viime aikoina oli ollut jokapäiväinen vieras talossa, ja paljon ylhäisiä herroja ja naisia. Pierrekin oli tullut vaimonsa suojiin, kulki läpi huoneuston ja ihmetytti kaikkia mieltävän hajamielisellä ja synkällä muodollaan.

Tanssiaisten jälkeen oli Pierre taas alkanut tuntea tuon kauhean ikävän läheisyyttä ja koetti kaikin voimin torjua sitä luotaan. Prinssin ilmestyttyä taloon oli Pierrestä tehty kamariherra, ja tämän tapauksen jälkeen alkoi häntä painostaa ja hävettää suurissa seuroissa, ja yhä useammin vaivasivat häntä entiset synkät mietteet ihmiselämän turhuudesta. Ja tämä synkkä mielentila yhä vain kasvoi, kun hän samoihin aikoihin huomasi holhokkinsa Natashan ja ruhtinas Andrein väliset suhteet ja samalla tuli verranneeksi ystävänsä asemaa omaansa. Hänestä oli yhtä vastenmielistä ajatella vaimoaan, Natashaa tai ruhtinas Andreita. Taas tuntui hänestä kaikki turhuudelta iäisyyden rinnalla, ja edessä oli kysymys: "miksi?" Ja hän aherteli yöt päivät veljeskunnan töiden ääressä, toivoen täten pidättelevänsä pahaa henkeä loitolla. Poistuttuaan kreivittären kutsuista Pierre istui puoliyön aikaan tupakansavuisessa, matalassa huoneessaan, yllä kulunut yönuttu, ja jäljenteli veljeskunnalle alkuperäisiä skotlantilaisia asiakirjoja. Äkkiä kuuli hän lähenevää astuntaa. Huoneeseen astui ruhtinas Andrei.

— Ah, tekö täällä, — sanoi Pierre hajamielisen ja tyytymättömän näköisenä. — Minä täällä työskentelen, — hän jatkoi, osoittaen pöydällä olevaa vihkoa aivan kuin pelastajaansa elämän onnettomuuksissa. Ruhtinas Andrei oli kuin uudestaan elämään herännyt; hänen kasvonsa olivat riemuitsevan loistavat, kun hän pysähtyi ystävänsä eteen. Hän ei huomannut tämän surullista katsetta, hymyili vain itserakkaan tyytyväisenä.

— No, rakkaani, — sanoi ruhtinas Andrei, — aijoin jo eilen sinulle puhua ja nyt olen tullut vartavasten. En milloinkaan ole tällaista kokenut. Olen rakastunut, ystäväiseni.

Pierre huoahhti syvään ja heittäytyi raskaine ruhoineen sohvalle ruhtinas Andrein viereen.

— Natasha Rostoviin, niinhän? — hän sanoi.

— Niin, niin, kehenkäs sitten? En olisi luullut, mutta tämä tunne on minua voimakkaampi. Eilen tuskittelin ja kärsin, mutta näistä tuskistakaan en luovu hinnalla millään. En ole ennen elänyt. Nyt vasta elän, mutta hänettä en voi elää. Mutta voiko hän minua rakastaa?... Olen liian vanha... Mikset puhu?...

— Minäkö? Minäkö? Mitä teille olen sanonut, — sanoi Pierre äkkiä ja alkoi astella pitkin permanttoa. — Olen aina sitä ajatellut... Hän on harvinaisuus... Rakas ystävä, pyydän, älkää järkeilkö, älkää epäröikö, ottakaa hänet, ottakaa, ottakaa... Ja vakuutan, että olette maailman onnellisin ihminen.

— Entä hän!

— Hän rakastaa teitä.

— Älä puhu pötyä... — sanoi ruhtinas Andrei hymyillen ja katsoi ystävänsä silmiin.

— Rakastaa, tiedän, — kirkasi Pierre kiivaasti.

— Älähän, kuulehan, — sanoi ruhtinas Andrei pidätellen ystävänsä käsipuolesta. — Käsitätkö asemani? Minun täytyy purkaa sydämeni jollekulle.

— No, no, puhu, olen iloinen, — puheli Pierre, ja todellakin muuttuivat hänen kasvonsa yhtäkkiä: rypyt otsalta hävisivät, ja iloisenä alkoi hän kuunnella ystävänsä puhetta. Ruhtinas Andreikin näytti aivan toiselta, uudelta ihmiseltä. Mihin oli hävinnyt hänen kaihomielisyytensä, mihin elämän halveksuminen, mihin pettymykset? Pierre oli ainoa ihminen, jolle hän saattoi avata sydämensä, ja siksi hän sen nyt purkikin täydelleen. Helposti ja rohkeasti hän suunnitteli tulevaisuuttaan, puhui, miten hänen on mahdollon uhrata onneaan isän päähänpistoille, miten hän pakottaa isän suostumaan tähän avioliittoon ja mieltymään Natashaan tai menee naimisiin isän suostumuksesta ja ihmetteli näitä kumman outoja hänestä itsestään riippumattomia tunteita, jotka nyt kokonaan olivat vallanneet hänen olemuksensa.

— Enpä olisi uskonut, vaikka ken minulle olisi sanonut, että voin näin rakastaa, — puheli ruhtinas Andrei. — Tämä tunne on aivan erilainen kuin entiset. Koko maailma on jakaantunut kahtia: toisaalla — hän ja pelkkää onnea ja toiveita, valoa; toisaalla — missä häntä ei ole, ikävää — ja pimeätä...

— Pimeätä ja synkkää, — toisti Pierre, — niin, niin, kyllä käsitan.

— En voi olla valoa rakastamatta, ei ole se minun syyni. Ja olen ylen onnellinen. Ymmärrätkö minua? Tiedän, että iloitset onnestani.

— Kyllä, kyllä, — vakuutteli Pierre, katsellen surumielisen hellin silmin ystävänsä. Mitä valoisemmalta hänestä näytti ystävänsä kohtalo, sitä synkemältä tuntui oma.

XXIII.

Avioliittoon tarvittiin isän suostumus, ja siksi ruhtinas Andrei seuraavana päivänä lähtikin matkalle Lisijagoriin. Isä tekeytyi väliäpitämättömän rauhalliseksi, vaikka asia häntä todellisuudessa kovin harmitti. Hän ei enää elämänsä viime taipaleella saattanut käsittää mitään muutoksia tai uutuuksia toistenkaan elämässä. — "Antaisivat minun jo kuolla rauhassa ja tekisivät sitten mielensä mukaan", — tuumiskeli vanhus itsekseen. Mutta kuten aina tärkeissä tapauksissa, niin nytkin ukko alkoi valtioviisaasti asiaa arvostella ja lausui ajatuksensa aivan rauhallisena.

Ensiksikin ei avioliitto ollut kyllin loistava sukuun, varallisuuteen ja yhteiskunnalliseen asemaan nähden. Toiseksi ruhtinas Andrei ei enää ollut nuoruutensa kukoistuksessa, oli heikko terveydeltään (tätä seikkaa piti vanhus erittäin tärkeänä), ja tyttö oli liian nuori. Kolmanneksi, surkea oli jättää poika nuoren tyttönsä hoiviin. — Ja neljänneksi, — sanoi vanhus, katsoen ivallisena poikaansa silmiin, — pyydän sinua jättämään asian ratkaisun vielä vuodeksi. Lähde ulkomaille, hoida terveystäsi, etsi mieleisesi saksalainen poikasi kasvattajaksi, ja jos sitten rakkaus, intohimo, itsepäisyys, tai miksi häntä nimittäisi, vielä on vastustamaton, niin mene sitten naimisiin. Ja nämä ovat viimeiset sanani, huomaa viimeiset... — lopetti vanhus sellaisella äänen painolla, että helposti saattoi huomata hänen järkkymättä pysyvän päätöksessään.

Ruhtinas Andrei käsitti, että isä toivoi joko hänen tai tytön rakkauden sammuvan tuon vuoden kuluessa, ja hän päätti suostua isän ehdotukseen. Hän päätti kosia ja siirtää häät vuodeksi eteenpäin.

Kolmen viikon kuluttua palasi hän maalta Pietariin.

Kun Natasha illalla oli puhellut äidin kanssa asiasta odotteli hän koko seuraavan päivän Bolkonskin tuloa, mutta turhaan. Yhtä turhaan odotteli hän seuraavina päivinä. Pierreäkään ei kuulunut, ja Natasha, joka ei tietänyt ruhtinas Andrein matkasta, oli aivan ymmällä.

Näin kului kolme viikkoa. Natasha ei käynyt missään, käyskenteli vain kuin varjo joutilaana ja alakuloisena huoneesta toiseen ja itkeä tihusteli iltasin huoneessaan. Ei hän enää iltasin käynyt äidinkään luona. Hän oli ärtyinen ja karahti pienemmästäkin punaiseksi. Hänestä tuntui kuin kaikki olisivat huomanneet hänen onnettomuutensa ja säälineet ja nauraneet häntä. Tämä itserakkaudesta ja turhamaisuudesta johtunut suru lisäsi vain raskasta sydämen surua.

Kerran tuli hän äidin luo ja aikoi hänelle jotain sanoa, mutta pillahtikin samassa itkuun. Hän itki kuten itkevät loukkaantuneet lapset, jotka eivät käsitä, miksi heitä on rangaistu.

Äiti alkoi häntä lohdutella. Natasha kuunteli alussa äidin lohdutuksia, mutta keskeytti hänet yhtäkkiä:

— Herjetkää jo, äiti, en edes ajattele, enkä tahdokkaan ajatella! Tulee ensin ja sitten jättää, jättää...

Hänen äänensä värisi, ja hän oli vähällä taas pillahtaa itkuun, mutta voitti luontonsa ja jatkoi rauhallisena.

— Enhän minä lainkaan haluakaan miehelään. Minä häntä pelkään; olen jo aivan rauhoittunut, aivan rauhoittunut...

Seuraavana päivänä Natasha puki ylleen sen vanhan pukunsa, jossa hän oli viettänyt niin monta iloista aamuhetkeä, ja alkoi aamusta alkaen puuhaila entisissä tomissaan, jotka oli jättänyt tanssiaisten jälkeen. Juotuaan teensä hän meni saliin, missä oli erinomaisen hyvä kafe, ja alkoi lauluharjoituksensa. Käytyään kertaalleen ensimmäiset harjoitukset hän pysähtyi keskelle salia, ja toisti erään sävelkatkelman, joka häntä erityisesti miellytti. Iloisena kuunteli hän hurmaavia säveliä, jotka helähten täyttivät tyhjän salin ja sitten häipyivät hiljalleen, ja riemu täytti hänen sydämensä. — "Ei sitä kannata niin paljon ajatella, näinkin on hyvä olla", — sanoi hän itselleen ja alkoi astella edestakasin salin kumajavalla parketilla. Joka askeleella nousi hän korolta kärjelle (hänellä oli jaloissa uudet, lempikenkänsä) ja yhtä iloisena kuin oli kuunnellut sävelten helinää hän nyt kuunteli tätä korkojen tahdikasta kapinaa ja kengänkärkien narahtelua. Kulkiessaan kuvastimen ohi hän vilkasi siihen. — "Tuossapa olen!" — näytti hänen ilmeensä sanovan. — "No, vähät muusta. Ketään en kaippaa."

Palvelija aikoi tulla saliin siivoamaan, mutta Natasha ei häntä päästänyt, sulki oven hänen jälkiinsä ja jatkoi kävelemistään. Hän oli taas joutunut tuohon mielentilaan, jolloin piti itsestään ja ihaili omia avujaan. — "Mutta onpas ihana tuo Natasha!" — puheli hän taas itsekseen aivan kuin jonkun miehiä edustavan henkilön sanoilla. — "Hän on sievä, nuori, hänellä on hyvä ääni, eikä hän ketään häiritse, jättäkää hänet vain rauhaan." Mutta vaikka hän olisi ollut miten rauhassa tahansa, ei hän silti ollut rauhallinen, ja heti hän itsekin sen tunsu.

Eteisen ovi avautui, ja joku kysyi: "ollaanko kotona?" — ja samassa kuului astuntaa. Natasha katseli kuvastimeen, muttei eroittanut sieltä itseään. Hän kuunteli askelia eteisestä. Kun hän erotti itsensä kuvastimesta huomasi hän olevansa kalpea. Se on *hän*. Hän tunsu hänet varmasti, vaikka vaivoin kuuli hänen äänensä sulettujen ovien takaa.

Natasha lähti kalpeana ja säikähtyneenä juoksemaan vierashuoneeseen.

— Äiti, Bolkonski on saapunut! — hän sanoi. — Äiti, tämä on kauheata, sietämätöntä! En tahdo ... kiusautua! Mitä on minun tehtävä?...

Kreivitär ei vielä ollut ehtinyt vastaamaan Natashalle, kun ruhtinas Andrei astui huoneeseen vakavan ja huolestuneen näköisenä. Kun hän näki Natashan, kirkastuivat hänen kasvonsa. Hän suuteli kreivittären ja Natashan kättä ja istuutui sohvan viereen.

— Ei ole meillä pitkiin aikoihin ollut iloa... — alkoi kreivitär, mutta ruhtinas Andrei keskeytti hänet, vastaten hätäisesti kreivittären kiertävään kysymykseen.

— En ole käynyt teillä tänä aikana, sillä olin isäni luona neuvottelemassa sangen tärkeästä asiasta. Palasin vasta viime yönä, — sanoi hän, katsahtaen Natashaan. — Tahtoisin puhella kanssanne, kreivitär, — lisäsi hän hetkisen vaiti oltuaan.

Kreivitär huoahsti raskaasti ja loi silmänsä maahan.

— Tehkää hyvin, — hän lausui.

Natasha tunsu, että hänen olisi poistuttava, mutta hän epäröi: jokin puristi kurkussa, ja silmät selällään hän katsoa töllisteli ruhtinas Andreihin.

"Nytkö? Tällä hetkellä!... Ei, se on mahdotonta" ... — ajatteli Natasha.

Ruhtinas Andrei katsahti taas Natashaan, ja nyt tämä huomasi, ettei ollut erehtynyt. Niin, nyt, tuossa tuokiossa ratkaistaan hänen kohtalonsa.

— Mene, Natasha, kutsun sinut sitten, — sanoi kreivitär kuiskaten.

Natasha katsahti pelästynein, rukoilevin silmin ensin ruhtinas Andreihin ja sitten äitiinsä ja poistui huoneesta.

— Olen saapunut, kreivitär, pyytämään tyttärenne kättä, — sanoi ruhtinas Andrei.

Kreivitär karahti punaiseksi, mutta hän ei vastannut sanaakaan.

— Teidän kosintanne... — alkoi kreivitär verkalleen. — Ruhtinas Andrei oli vaiti ja katseli kreivittärtä silmiin. — Teidän kosintanne ... (kreivitär hämmentyi) meitä miellyttää, ja ... minä annan suostumukseni, olen iloinen. Ja mieheni ... toivoakseni ... mutta Natashasta kaikki riippuu...

— Puhun hänelle asiasta kun ensin saan teidän suostumuksenne ... annatteko sen minulle? — sanoi ruhtinas Andrei.

— Annan, — sanoi kreivitär, ojensi kätensä ruhtinas Andreille ja painoi vierovan hellästi huulensa hänen kättään suutelemaan taivistuneen ruhtinas Andrein otsalle. Hän tahtoi rakastaa ruhtinas Andreita kuin omaa poikaansa, mutta tunsu samalla, että tämä oli hänelle vieras ja pelottava

henkilö. — Olen varma mieheni suostumuksesta, — sanoi kreivitär, — mutta entäs isänne...

— Isäni, jolle tein selvän aikeistani, pani ehdoksi suostumukselleni, että häät vietetään vasta vuoden kuluttua. Ja tästä ajoinkin juuri teille mainita, — sanoi ruhtinas Andrei.

— Tosin on Natasha vielä nuori, mutta näin kauvan...

— Muuten on mahdotonta, — sanoi ruhtinas Andrei huoaten.

— Lähetän hänet tänne, — sanoi kreivitär ja lähti huoneesta.

— Herra, armahda meitä, vaikeroi hän tytärtään etsiessään.

Sonja ilmoitti Natashan olevan makuuhuoneessa. Natasha istui kalpeana vuoteellaan, katsellen pyhäinkuvaan, ristien nopeasti silmiään ja supisten jotain itsekseen. Huomattuaan äitinsä hän kavahti seisoalleen ja heittäytyi tämän kaulaan.

— Miten? Äiti?... Miten?

— Mene, mene hänen luokseen. Hän pyytää kättäsi, — sanoi kreivitär kylmästi, kuten tuntui Natashasta. — Mene ... mene, — sanoi äiti surullisesti ja nuhtelevasti huoneesta kiitävälle tyttärelleen ja huohti raskaasti.

Natasha ei muistanut, miten oli tullut vierashuoneeseen. Tultuaan ovesta ja huomattuaan ruhtinas Andrein hän pysähtyi. "Onko tuo vieras mies todellakin minulle *kaikki* kaikessa?" — kysyi hän itseltään ja vastasi samassa hetkessä: — "On, kaikki: hän ainoa on minulle nyt kallein maailmassa." Ruhtinas Andrei tuli hänen luokseen silmät maahan luotuina.

— Rakastuin teihin ensi näkemältä. Voinko toivoa?

Hän katsahti Natashaan, ja tätä hämmästytti hänen silmistään säihkyvä syvän intohimon tuli. Natashan ilme sanoi: "Miksi kysytte? Miksi epäilette sellaista, mikä kysymättäkin on selvää? Miksi puhutte, kun on mahdoton sanoin lausua tunteita."

Hän astui lähemmäksi ruhtinas Andreita ja pysähtyi. Tämä tarttui hänen käteensä ja painoi sille huulensa.

— Rakastatteko minua?

— Rakastan, rakastan, — lausui Natasha aivan kuin ärtyneenä, huohti äänekkäästi, toisen kerran, yhä useammin ja useammin ja pillahti itkuun.

— Miksi? Mikä Teidän on?

— Ah, olen niin onnellinen, — vastasi Natasha, hymyili kyynelissään, siirtyi lähemmäksi, epäröi hetkisen aivan kuin olisi ajatellut tekonsa sopivaisuutta, ja suuteli ruhtinas Andreita.

Ruhtinas Andrei piteli Natashaa käsistä, katseli häntä silmiin, mutta rakkautensa ei enää ollut entisen kaltaista. Hänen sydämessään oli tapahtunut jonkinlainen äkillinen muutos: hän ei enää tuntenut runollisen salaperäistä intohimon hurmaa, hänen kävi sääliksi tytön naisellisen lapsellinen avuttomuus, häntä pelotti tytön välitön antautuminen ja luottamus ja raskas joskin samalla suloinen velvollisuuden tunne, joka iäksi kaikeksi sitoi hänen kohtalonsa tytön kohtaloon. Nämä tunteet, vaikkeivät olleetkaan niin kirkkaat ja runolliset kuin entiset, olivat silti vakavammat ja voimakkaammat.

— Onko äitinne sanonut, että meidän täytyy odottaa vielä kokonainen vuosi? — kysyi ruhtinas Andrei, katsellen yhä tyttöä silmiin.

"Olenko se todellakin minä, tyttönen, lapsi (kaikkihan ovat minua sellaisena pitäneet)", — ajatteli Natasha, — "olenko todellakin nyt tästä hetkestä *puoliso*, tuon vieraan, herttaisen miehen vertainen, tuon viisaan miehen, jota isäkin kunnioittaa. Onko se totta! Onko todellakin totta, ettei nyt enää sovi elämällä leikkiä, että nyt jo olen aikuinen, jonka on vastattava jokaisesta teostaan ja sanastaan? Niin, mitä hän minulta kysykään?"

— Ei; — hän vastasi, vaikkei lainkaan ollut käsittänytkään ruhtinas Andrein kysymystä.

— Suokaa anteeksi, — sanoi ruhtinas Andrei, — mutta te olette vielä niin nuori, mutta minä olen niin paljon kokenut elämässä. Pelkään teidän puolestanne. Ette vielä tunne itseänne.

Natasha kuunteli tarkkaavana hänen puhettaan, koettaen käsittää hänen sanojensa merkitystä, mutta ei käsittänyt.

— Miten raskaaksi käykään minulle tämä vuosi, joka siirtää onnelani tuonemmaksi, — jatkoi ruhtinas Andrei, — niin voittehan tänä aikana varmistua päätöksessänne. Pyydän teitä vuoden kuluttua tekemään minut onnelliseksi; mutta olkaa vapaa: kihlauksemme jääköön salaisuudeksi, ja jos huomaatte, ettette minua rakasta tai jos olette rakastanut... — sanoi ruhtinas Andrei, luonnottomasti hymyillen.

— Miksi puhutte tällaisia? — keskeytti Natasha. — Tiedättehän, että rakastuin teihin sinä hetkenä, jolloin saavuitte Otradnoon, — hän jatkoi, uskoen vahvasti puhuvansa totta.

— Vuoden kuluessa opitte itsenne tuntemaan.

— Ko-konainen vuosiko? — huudahti äkkiä Natasha, joka vasta nyt äkkäsi, että häiden vietto oli siirretty vuodeksi eteenpäin. — Miksikä kokonainen vuosi? Miksikä vuosi?... — Ruhtinas Andrei alkoi hänelle selittää siirtämisen syitä. Natasha ei kuunnellut.

— Eikö muuten käy päinsä? — hän kysyi. Ruhtinas Andrei ei vastannut, mutta hänen ilmeestään huomasi, että päätöstä oli mahdoton purkaa.

— Tämä on kauheata! Ei, tämä on kauheata, kauheata! — pyrähti äkkiä Natasha ja hertyi taas

itkemään. — Kuolen ennenkun vuosi on kulunut: tämä on mahdotonta, tämä on kauheata. — Hän katsahti sulhastaan kasvoihin, ja huomasi niillä säälin ja neuvottomuuden ilmeen.

— Ei, ei, suostun kaikkeen, — hän sanoi ja taukosi hetkessä itkemästä. — Olen niin onnellinen!

Isä ja äiti astuivat huoneeseen ja siunasivat sulhasen ja morsiamen.

Näistä päivin alkoi ruhtinas Andrei käydä Rostoveilla sulhasena.

XXIV.

Sormuksia ei vaihdettu, eikä Natashan ja Bolkonskin kihlausta julaistu; tätä vaati ruhtinas Andrei. Hän sanoi, että hänen on kärsittävä ikävyydetkin, koska hän yksinään on syyppää häiden siirtymiseen. Hän sanoi ikuisiksi ajoiksi sitoutuneensa sanaansa, mutta Natashaa hän ei tahdo sitoa, vaan jättää hänelle täyden vapauden. Jos tyttö puolen vuoden kuluttua tuntee rakkautensa kylmenneen, niin on hänellä oikeus purkaa kihlaus. Natasha ja vanhemmat eivät tietenkään tahtoneet kuulla tällaisia puheita; mutta ruhtinas Andrei pysyi päätöksessään. Hän kävi joka päivä Rostoveilla, muttei kohdellut Natashaa morsiamenaan: teititteli häntä ja suuteli ainoastaan kädelle. Kosinnan jälkeen muuttuivat Natashan ja ruhtinas Andrein välit aivan toisellaisiksi kuin ennen olivat olleet: läheisiksi ja vaatimattoman suoriksi. Tuntui aivan kuin he tätä ennen eivät olisi toisiaan tunteneetkaan. Mielellään he muistelivat, miten olivat toisiaan katselleet silloin, kun olivat vielä *vieraita* toisilleen; nyt tunsivat he molemmat olevansa aivan uusia olentoja: ennen teeskenteleviä, nyt välittömiä, todellisia. Alussa ei kukaan oikein tottunut ruhtinas Andreihin; hän tuntui olevan vieraasta maailmasta, ja kauvan sai Natasha tutustuttaa häntä kotiväelle ja ylpeänä hän kaikille vakuutteli, että hänen sulhasensa ainoastaan näyttää kummalliselta, mutta oikeastaan hän on samallinen kuin muutkin, ettei hän häntä pelkää, eikä pidä toistenkaan pelätä. Muutamassa päivässä häneen totuttiinkin, ja siekailematta alkoivat Rostovit viettää entistä elämäntapaansa, johon ruhtinas Andreikin sulautui. Hän osasi puhella kreivin kanssa talousasioista, kreivittären ja Natashan kanssa puvuista ja Sonjan kanssa, muistikirjoista ja kanevatöistä. Toisinaan Rostovilaiset keskenään, vieläpä ruhtinas Andreinkin kuullen, ihmettelivät miten asiat olivat tälle asteelle kehittyneet, ja miten oli ollut olemassa tätä ennustavia merkkejä. Ruhtinas Andrein saapumista Otradnoon pidettiin tällaisena ennusmerkkinä, samoin Rostovilaisten muuttoa Pietariin, Natashan ja ruhtinas Andrein yhdennäköisyyttä, jonka oli huomannut lapsenhoitajatar jo ruhtinas Andrein ensi käynnillä Otradnossa, samoin Nikolain ja ruhtinas Andrein välistä kinastelua 1805 vuoden sotaretkeltä ja vielä monia muita seikkoja.

Talossa vallitsi runollinen kaihomielisyys ja vaiteliasuus, jotka aina ovat kihlautuneen parin seurakumppanit. Usein istuttiin yhdessä, mutta kukaan ei hiiskunut sanaakaan. Toisinaan sivulliset sitten nousivat paikoiltaan ja poistuivat huoneesta, mutta kahden jäätyäänkin kihlautuneet olivat ääneti. Harvoin puhelivat he tulevista asioista. Ruhtinas Andreita peloitti ja hävetti näistä puhuminen. Natasha omaksui nämä tunteet, kuten kaikkikin sulhasensa tunteet, joita oli tavattoman herkkä arvaamaan. Kerran alkoi Natasha udella hänen pojastaan. Ruhtinas Andrei punastui, mikä muuten oli hyvin tavallista näinä aikoina ja mikä Natashaa erityisesti miellytti, ja sanoi, ettei poika tule asumaan heidän kodissaan.

— Miksei? — kysyi Natasha säikähtyneenä.

— En voi häntä riistää isä-ukolta ja sitäpaitsi...

— Miten häntä rakastaisin! — sanoi Natasha, käsittäen samassa tuokiossa sulhasensa ajatuksen juoksun; — mutta käsitänhän, että tahdotte vapauttaa itsenne ja minut moitteilta.

Vanha kreivi tuli toisinaan ruhtinas Andrein luo, suuteli häntä ja kysyi neuvoja Petjan kasvatusta ja Nikolain palvelusta koskevista asioissa. Kreivitär huokaili heitä katsellessaan. Sonja pelkäsi joka hetki olevansa kihlautuneiden tiellä ja koetti kaikellisilla tekosyillä poistua heidän seurastaan silloinkin kun se oli aivan tarpeetonta. Kun ruhtinas Andrei puhui (hän oli verraton kertoilija), kuunteli Natasha ylpeänä häntä. Kun hän itse puhui oli hän milloin peloissaan, milloin riemuissaan kun huomasi, miten tarkkaavana ja tutkivana ruhtinas Andrei katseli häntä silmiin. Epätietoisena hän kysyi itseltään: — "Mitä hän minusta etsii? Jotain hän katseellaan etsii! Entäs, jollei olekkaan minussa sitä, mitä hän katseellaan etsii?" Toisinaan hän joutui hänelle ominaisen hurjan iloisen mielialan valtaan, ja tällöin hän erittäin ihastuneena katseli ja kuunteli sulhasensa naurua. Ruhtinas Andrei nauroi harvoin, mutta kun nauroi, niin nauroi sydämensä pohjasta, ja aina tällaisen tapauksen jälkeen tunsu Natasha olevansa yhä lähempänä sulhastaan. Natasha olisi ollut täysin onnellinen, ellei häntä olisi kauhistanut yhä lähenevä ero, jonka ajatteleminenkin sai ruhtinas Andreinkin kalpenemaan.

Päivää ennen Pietarista lähtöään toi ruhtinas Andrei Rostoveille Pierren, joka tanssiaisten jälkeen ei kertaakaan ollut käynyt talossa. Pierre näytti hajamieliseltä ja hämmentyneeltä. Hän puheli vanhan kreivittären kanssa. Natasha istuutui Sonjan kanssa shakkipöydän ääreen, saadakseen ruhtinas Andrein lähettyvilleen. Tämä yhtyikin tyttöjen seuraan.

— Tehän olette jo kauvan tuntenut Besuhovin? — kysyi ruhtinas Andrei Natashalta. — Pidättehän hänestä?

— Pidän, hän on kelpo mies, mutta kovin naurettava.

Ja Natasha alkoi kertoa, kuten oli tavaksi tullut Pierrestä puhuttaessa, hänen hajamielisyydestään juttuja, jotka useinkin olivat aivan keksittyjä ja hänen laskuunsa seipitettyjä.

— Tiedättehän, että olen hänelle uskonut meidän salaisuutemme, — sanoi ruhtinas Andrei. — Tunnen hänet jo lapsuudesta. Hänellä on kultainen sydän. Pyydän teitä, Natalie, — sanoi hän yhtäkkiä vakavana; — minä lähden matkoille, Jumala tietää, mitä saattaa tapahtua. Rakkautenne saattaa kylm... Oh, tiedän, ettei minun pitäisi tästä puhua. Kuitenkin, — mitä teille tapahtuneekin minun poissa ollessani...

— Mitä sitten tapahtuu?...

— Mikä suru kohdanneekaan, — jatkoi ruhtinas Andrei, — pyydän teitä, neiti Sophie, mitä tapahtuneekaan, kääntykää ainoastaan häneen neuvoja ja apua etsimään. Hän on sangen hajamielinen ja naurettava henkilö, mutta hänellä on kultainen sydän.

Eivät isä, äiti, Sonja, eikä edes ruhtinas Andreikaan voineet aavistaa, miten ero koski Natashaan. Punakkana ja kiihtyneenä hän kuljeskeli kaiken päivää huoneesta toiseen ja toimitteli kaikellaisia vähäpätöisiä tehtäviä, aivan kuin ei olisi käsittänyt, mikä häntä odotti. Hän ei itkenyt, ei silloinkaan, kun ruhtinas Andrei hyvästellesään viimeisen kerran suuteli hänen kättään. — Älkää lähtekö! — hän vain lausui hänelle sellaisella äänellä, että ruhtinas Andrei alkoi epäröidä, pitäisikö hänen todellakin jäädä. Kauvan tämän jälkeen muisti ruhtinas Andrei vielä nuo sanat. Lähdönkään jälkeen ei Natasha itkenyt, istui vain muutamia päiviä huoneessaan, ei välittänyt mistään, silloin tällöin vain toistaen:

— Ah, miksi hän lähti!

Mutta kun kaksi viikkoa oli kulunut ruhtinas Andrein lähdöstä, tointui Natasha omaistensa ihmeeksi henkisestä taudistaan, kävi taas entisensä kaltaiseksi. Ilme vain hänen kasvoillaan oli muuttunut, kuten on lapsilla, kun he nousevat pitkä-aikaiselta tautivuoteelta.

XXV.

Tämän viimeksi vierineen vuoden kuluessa oli ruhtinas Nikolai Andrejevitch Bolkonski tuntuvasti raihnutunut. Hänen ruumiilliset voimansa olivat heikentyneet ja luonteensa oli käynyt entistäänkin ärtyisämmäksi. Hänen aiheettomat kiukunpurkauksensa kohdistuivat melkein yksinomaan ruhtinatar Mariaan. Hän aivan kuin etsimällä etsi tyttöparan arkoja kohtia voidakseen mahdollisimman julmasti häntä kiusata. Ruhtinatar Marialla oli kaksi intohimoa ja siksi myös kaksi ilonlähdeä: veljenpoika Nikolushka ja uskonto, ja näistä molemmista sai vanha ruhtinas ainaisia aiheita hyökkäyksiin ja ivaan. Mistä puhuttiinkaan, johti hän aina keskustelun vanhainpiikain taikauskaisuuteen tai lasten hemmoitteluun ja pilaamiseen. — "Sinä tahdot pojasta tehdä kaltaisesi vanhanpiian; se ei käy päinsä: ruhtinas Andrei tarvitsee pojan, ei tyttöä", — hän puhui. Toisinaan hän ruhtinatar Marian kuullen kääntyi neiti Bourienneen ja kysyi tältä, mitä hän piti venäläisistä papeista ja pyhäinkuvista, ja laski leikkiä näiden laskuun.

Alituisen vanha ruhtinas loukkasi syvästi tyttärtään, mutta tämän sydän oli aina aulis anteeksi antamaan. Kuinka saattoikaan isä olla syyllinen ja kuinka saattoikaan tytär syyttää jostain isäänsä, jonka tiesi itseään rakastavan ja kaikessa olevan oikeassa. Ja mikä on sitten oikeata? Ruhtinatar Maria ei koskaan ollut ajatellut tuon kalskean sanan "oikeus" merkitystä. Kaikki ihmiskunnan mutkikkaat lait olivat ruhtinatar Marialle keskittyneet yhdeksi ainoaksi yksinkertaiseksi ja selväksi, laiksi — rakkauden ja itsensäkieltämisen laiksi, jonka meille ihmisille on säätänyt Hän, joka rakastaen on kärsinyt ihmiskunnan tähden, vaikka olikin — Jumala. Mitä välittikään hän muiden ihmisten rehellisyydestä tai vilpillisyydestä? Hänen täytyi itsensä rakastaa ja kärsiä, ja sen hän tekikin.

Talvella saapui Lisijagoriin ruhtinas Andrei. Hän oli iloinen, hiljainen ja hellämielinen, jollaisena ruhtinatar Maria ei ollut nähnyt häntä pitkiin aikoihin. Sisar huomasi, että veljellä oli jotain sydämellä, mutta tämä ei puhunut sisarelleen rakkaudestaan. Ennen lähtöään ruhtinas Andrei keskusteli kauvan isänsä kanssa jostain asiasta, ja ruhtinatar Maria huomasi, että isä ja poika erosivat toisistaan tyytymättöminä.

Pian veljensä lähdön jälkeen kirjoitti ruhtinatar Maria kirjeen ystävättärelleen Julia Karaginille Pietariin. Tyttöjen tapaan oli ruhtinatar Mariakin haaveillut, että ystävättärestä tulisi hänen veljensä vaimo. Julia Karaginilla oli raskas surun aika, sillä hänen veljensä oli tapettu Turkissa.

Suru on nähtävästi meidän yhteinen osamme, rakas, hellä ystäväni Julia.

Teidän tappionne on niin kauhea, etten sitä muuten saata käsittää kuin erityisenä Jumalan armona ja koettelemuksena teille ja teidän verrattomalle äidillenne, joita Jumala rakastaa. Ah, ystäväni, uskonto, ja ainoastaan uskonto voi meitä, en sano enää lohduttaa, vaan vieläpä pelastaa toivottomuuteen vaipumasta; uskonto yksin saattaa meidät käsittämään sen, mitä sen avutta emme voisi käsittää; miksi, minkä tähden hyvät, jalot olennot, jotka löytävät elämästä onnen, jotka eivät ketään vahingoita, päinvastoin ovat toisten onnelle välttämättömät, miksi Jumala heidät kutsuu luokseen ja jättää tänne ilkeät, hyödyttömät, vahingolliset tai sellaiset, jotka ovat taakkana itselleen ja muille ihmisille. Nämä mietteet heräsivät mielessäni, kun ensi kerran näin kuoleman, kun näin rakkaan kälyni jättävän tämän maailman. Tätä en koskaan saata unohtaa. Samoin kuin te kysytte kohtalolta, miksi piti kuoleman teidän verrattoman veljenne, samoin kysyin minäkin, miksi piti kuoleman tuon Lisa-enkelin, joka ei yhdellekään ihmiselle tehnyt pahaa, sika milloinkaan sydämessään hautonut pahaa ajatusta. Ja nyt, ystäväiseni, kun tuosta tapauksesta on kulunut viisi vuotta, alan minä mitättömällä

järjelläni selvästi käsittää, miksi hänen täytyi kuolla, ja miten tämä kuolema oli ainoastaan Luojan rajattoman armon ilmauksena, Luojan, jonka kaikki teot, vaikkemme niitä suurimmalta osaltaan käsitäkkään, sittenkin ovat Hänen pohjattoman rakkautensa ilmauksia luomilleen. Ajattelen usein, että hän kenties oli liian enkelimäisen viaton voidakseen kestää kaikkia äidin velvollisuuksia. Hän oli nuhteeton nuori puoliso, mutta kenties ei hän olisi voinut olla sellainen äiti. Nyt me, mutta erittäinkin ruhtinas Andrei, säälimme ja muistelemme häntä vilpittömin sydämin, ja siellä alhaalla hän varmaankin on saava paikan, jollaista en edes uskalla haaveilla itselleni. Mutta, hänestä puhumattakaan, on tämä aikainen ja julma kuolema, kaikesta surusta huolimatta, vaikuttanut sangen jalostavasti sekä minuun että veljeeni. Silloin, eron hetkellä, eivät tällaiset mietteet mieleeni tulleet; olisin ne kauhistuneena luotani karkoittanut, mutta nyt ovat nämä asiat käyneet niin selviksi ja epäamättömiksi. Kirjoitan tästä kaikesta teille, ystäväiseni, ainoastaan siksi, että saisin teidät vakuutetuksi Evankeliumin totuudesta, joka on tullut minulle elämän määrääjäksi! ei hiuskarvankaan pidä päästänne hukkaa Hänen tahtomattaan. Mutta hänen tahtoaan johtaa hänen rajaton rakkautensa meihin, ja siksi kaikki, mitä ikinä meille tapahtuneekin, sääntyy meidän paraaksemme. Te kysytte, aijommeko viettää tulevan kesän Moskovassa? Vaikka hartaasti haluaisin teidät tavata, niin en sitä edes ajattele enkä toivo. Ja te ihmettelette, että tähän on syyppää Buonaparte. Selitän teille asian: isäni terveys on huomattavasti heikentynyt; hän ei voi sietää vastaväitteitä ja on käynyt kovin ärtyiseksi. Tämä ärtyisyys kohdistuu etupäässä valtiollisiin asioihin. Hän ei voi sietää ajatusta, että Bonaparte toimii aivan kuin vertainen Europan hallitsijain kanssa, ja erittäinkin ärsyttää häntä tämän suhde meidän keisariimme, Suuren Katarinan pojanpoikaan! Kuten tiedätte en lainkaan välitä valtiollisista asioista, mutta isäni puheista ja keskusteluista Mihail Ivanovitshin kanssa saan tiedon kaikesta, mitä maailmassa tapahtuu, ja erittäinkin olen selvillä kaikista mahdollisista kunnianosoituksista Bonapartelle, jota varmaankin kaikkialla muualla paitsi Lisijagorissa pidetään suurena miehenä. Täällä hän ei ole suuri, eipä edes Ranskan keisari. Tätä Bonaparten ihailua isäni ei voi sietää. Arvelen, että hän siksi ei tahdo Moskovaankaan matkustaa, kun tietää että siekailemattomuutensa nykyisten valtiollisten asiain ja Bonaparten suhteen saattaisi tuottaa hänelle ikävyyksiä. Sen minkä hän lääkärinhoidosta toipuu, sen hävittävät riidat Bonapartesta, ja näitä riitoja on hänen mahdoton välttää. Joka tapauksessa ratkaistaan asia pian. Elämämme soluu muuten entiseen tapaan, veljeni sentään on nykyään täällä. Hän on kovin muuttunut viime aikoina, kuten tälle jo kirjoitinkin. Vasta tänä vuonna on hän henkisesti toipunut surustaan. Hän on nyt samallinen kuin oli poikasenakin: hyväsydäminen, hellämielinen, kultasydän, jolle en tiedä vertaista. Hän käsittää taas, arvelen, ettei hänen elämänsä vielä ole mennyttä. Mutta tämä henkinen toipuminen on riuduttanut hänen ruumiinsa. Hän on laihtunut ja käynyt hermostuneeksi. Pelkään hänen puolestaan ja olen iloinen hänen ulkomaamatkastaan, jota lääkärit ovat hänelle suositelleet. Toivon, että tämä matka hänet parantaa. Kirjoitatte, että häntä Pietarissa pidetään sangen tarmokkaana, sivistyneenä ja viisaana miehenä. Anteeksi sukulaisylpeyteni — en koskaan ole tätä epäillyt. Mahdotonta on luetella kaikki hyvät työt, jotka hän on tehnyt täällä. Niistä ovat tulleet osallisiksi sekä talonpojat että aateliset. Pietariin saavuttuaan hän otti siis vain sen, mikä hänelle kuuluikin. Ihmettelen, miten huhut kulkevat sieltä Pietarista Moskovaan, ja vielä sellaiset perättömätkin kuin se, josta mainitsette kirjeessänne, — huhu, että muka veljeni aikoi mennä naimisiin nuoren kreivitär Rostovin kanssa. Arvelen, ettei veljeni koskaan mene naimisiin, ei ainakaan kreivitär Rostovin kanssa. Sanonpa teille syytkin: ensiksikin, tiedän, vaikka hän harvoin puhuikin vaimo vainajastaan, mutta niin syvälle on tämä suru hänen sydämeensä syöpynyt, ettei hän koskaan päästä Lisalle kilpailijaa sydämeensä eikä tee äitipuolta meidän pikku enkelille. Toiseksi ei kreivitär Rostof, tietääkseni, ole niitä naisia, jotka voisivat miellyttää ruhtinas Andreita. Arvelen, ettei ruhtinas Andrei ole valinnut häntä vaimokseen, ja sanon suoraan: en sitä toivoisi. Mutta jopa jaarittelen, lopetan toisen arkin. Hyvästi, armas ystävä; suojelkoon teitä Jumala pyhällä, mahtavalla kädellään. Rakas ystävättäreni, *mademoiselle Bourienne*, suutelee teitä.

Maria.

XXVI.

Keskikesällä ruhtinatar Maria sai odottamatta veljeltään Sveitsistä kirjeen, jossa tämä ilmoitti hänelle odottamattoman ja kummallisen uutisen. Hän ilmoitti menneensä kihloihin Natasha Rostovin kanssa. Kirje huokui rakkauten hurmaa morsiameen ja hellää ystävyyttä ja luottamusta sisareen. Hän kirjoitti, ettei koskaan ollut niin voimakkaasti rakastunut kuin nyt, ja nyt vasta hän oikein käsitti ja tunsu elämän arvon; hän pyysi sisarelta anteeksi, ettei Lisijagorissa ollessaan ollut puhunut asiasta sisarelle, vaikka silloin jo oli keskustellut asiasta isän kanssa. Hän sanoi näin menetelleensä siksi, että pelkäsi sisaren koettavan taivuttaa isää suostumaan, ja jollei olisi onnistunut, olisi ärsyttänyt isän itseään vastaan ja siten saanut kärsiä yksin kaikki ikävyydet. "Ja

sitäpaitsi", — hän kirjoitti, — "asia ei vielä silloin ollut lopullisesti päätetty kuten nyt on. Silloin määräsi isä miettimisajan, kokonaisen vuoden, josta nyt puolet, *kuusi kuukautta*, on kulunut, ja sentään olen lujempi päätöksessäni kuin milloinkaan tätä ennen. Jolleivät lääkärit pidättäisi minua täällä kylpypaikassa, niin olisin jo Venäjällä, mutta nyt täytyy minun vielä odottaa kolme kuukautta. Tunnet minut ja suhteeni isään. Minä en häntä tarvitse, olen aina ollut ja olen vastakin hänen riippumaton, mutta jos toimin hänen tahtoaan vastaan ja saattaisin hänet suuttumaan itseeni, vallankin kun hänen päivänsä jo kaiketi ovat luetut, niin olisin menettänyt puolet onnestani. Kirjoitan nyt samalla hänellekin tästä asiasta ja pyydän sinua otollisena hetkenä jättämään kirjeen hänelle ja ilmoittamaan minulle, millä silmillä hän nykyään asiaan katselee, ja onko toiveita, että hän suostuisi lyhentämään miettimisajan kahdeksaan kuukauteen."

Monien horjumisten, epäilyksien ja rukouksien jälkeen antoi ruhtinatar Maria kirjeen isälleen. Seuraavana päivänä vanha ruhtinas sanoi rauhallisena tyttärelleen:

— Kirjoita veljellesi, että odottakoon, kunnes kuolen... Ei kestä kauvan — pian päästän...

Ruhtinatar aikoi vastata, mutta isä ei sallinut, vaan alkoi pauhata yhä kovemmalla äänellä.

— Nai, nai, kyyhkyläiseni... Suku on verraton... Järkeviä ihmisiä, mitä? Rikkaita, mitä? Niin. Nikolushka saa oivallisen äitipuolen! Kirjoita hänelle että menkään naimisiin vaikka huomenna. Nikolushka saa äitipuolen ja minä otan Bourienneen!... Ha, ha, ha, eikä Andreikaan jää äitipuoletta! Mutta sen sanon, minun talossani on jo kylliksi akkaväkeä; menkään naimisiin, mutta eläkään omin luvun. Kenties muutat sinäkin hänen luokseen? Onnea matkalle, mene, mene, mene.

Tämän tupsahduksen jälkeen ei vanha ruhtinas enää kertaakaan puhunut asiasta. Mutta ruhtinatar Maria sai usein kokea, että viha kyti isän mielessä pojan halpamielisyyden tähden. Ivan ja pilan teko sai uutta yllykettä: vanhus puhui usein äitipuolesta ja mieltymisestään neiti Bourienneen.

— Miksen häntä naisi? — puhui hän tyttärelleen. — Hänestä tulee verraton ruhtinatar!

Viime aikoina alkoi ruhtinatar Maria todellakin ihmeekseen ja kummakseen huomata, että isä yhä enemmän ja enemmän alkoi lähennellä ranskatarta. Veljelle ruhtinatar kirjoitti, miten kirje oli vaikuttanut isään, mutta lohdutteli tätä samalla, että on toiveita isän lepyttämisestä.

Nikolushka ja hänen kasvatuksensa, Andrei veli ja uskonto olivat ruhtinatar Marian ilon ja lohdun aiheena; mutta näiden lisäksi oli hänellä, kuten täytyy olla jokaisella ihmisellä, oma ominainen salainen haave sydämen syvimpään sopukkaan kätkeytyneenä, ja tämä haave se hänelle tuotti suurimman lohdutuksen. Tämän lohduttavan haaveen olivat hänessä herättäneet Jumalan ihmiset — uskonrujut ja pyhiinvaeltajat, jotka vanhaa ruhtinasta kartellen kävivät salavhikkaa häntä tapaamassa. Mitä vanhemmaksi hän kävi ja mitä enemmän hän tarkasteli ja koki elämää sitä enemmän häntä ihmetytti ihmisten likinäköisyys, noiden maan lapsien, jotka etsivät täältä maan päältä nautintoa ja onnea, jotka häärivät ja hyörivät, kärsivät, kamppailevat ja tekevät pahaa toisilleen hankkiakseen itselleen tuota olematonta, utuista ja rikollista onnea. Ruhtinas Andrei rakasti vaimoaan; tämä kuoli. Mutta tämä ei hänelle riitä, hän tahtoo sitoa onnensa toiseen naiseen. Isä vastustaa hänen aikeitaan, sillä hän tahtoi pojalleen ylhäissukuisemman ja rikkaamman puolison. Ja kaikki he taistelivat ja kärsivät, kiusautuvat ja turmelevat sielunsa, ikuisen sielunsa, saadakseen etuja, jotka ovat hetken tuomat, toisen viemät. Vaikka itsekin tämän tiedämme, hyvin tiedämme, — niin on Kristus, Jumalan poika, tullut keskuuteemme ja sanonut, että tämä elämä on hetken elämää, etsikkoaikaa, mutta sittenkin me siinä riipumme ja luulemme siitä onnea löytävämme. "Miksi ei kukaan ole tätä käsittänyt?" — ajatteli ruhtinatar Maria. Ei muut kuin nuo halveksitut Jumalan ihmiset, jotka reppu selässä tulevat luokseni takatein kartellen isää, eivät kärsimyksien pelosta, vaan jotteivät johtaisi häntä syntiä tekemään. He jättävät omaisensa, synnyinseutunsa ja kaikki maalliset hyvyydet, jotteivät mihinkään kiintyisi; he kulkevat rohdinpaidassa, nimettöminä paikasta toiseen, tekemättä pahaa kenellekään, rukoillen sekä niiden puolesta, jotka heitä ahdistavat, että niiden puolesta jotka heitä suojaavat. Tässä on totuus ja todellinen elämä: korkeimpaa totuutta ja todellisempaa elämää ei ole!

Pyhiinvaeltajain joukossa oli eräs viidenkymmenen vuotias lyhytkasvuinen, hiljainen, rokonarpinen nainen, Fjedosjushka, joka jo neljättä vuosikymmentä vaelsi paljasjaloin ja kahleissa. Häntä ruhtinatar Maria erityisesti rakasti. Kun Fjedosjushka kerran puolipimeässä, pienen rasvalampun valaisemassa huoneessa kertoeli elämänsä vaihteita, tunsi ruhtinatar Maria äkkiä sydämessään voimakkaan äänen sanovan, että Fjedosjushka on ainoa ihminen maailmassa, joka on löytänyt oikean elämän tien, ja hänkin päätti lähteä vaeltamaan. Kun Fjedosjushka meni nukkumaan, jäi ruhtinatar Maria yksin miettimään tätä asiaa ja viimein hän vakaantui päätöksessään, että hänen täytyy lähteä vaeltamaan, niin kummalta kun se tuntuikin. Hän uskoi salaisuutensa rippi-isälleen, munkki Akinille, ja tämä hyväksyi hänen aikomuksensa. Hän oli hommailevinaan lahjoja pyhiinvaeltajattarille, mutta hankkikin itselleen täydellisen pyhiinvaeltajattaren puvun: paidan, virsut, kauhtanan ja mustan huivin. Lähestyessään sitä salaperäistä kaappia, jossa olivat kätöksä hänen pyhiinvaeltajattarinsa, ruhtinatar Maria usein pysähtyi aprikoimaan, eikö jo olisi aika toteuttaa tuo sydämen aikomus.

Kuunnellessaan pyhiinvaeltajattarien koruttomia kertomuksia ruhtinatar Maria niistä usein innostui siihen määrin, että oli valmis heittämään kaikki ja pakenemaan kodistaan. Pyhiinvaeltajattaret lappoivat kertomuksiaan koneellisesti ja ties kuinka monenteen kertaan, mutta ruhtinatar Marian mielestä nämä kertomukset uhkuivat syvintä viisautta. Mielikuvituksensa silmillä hän näki itsensä Fjedosjushkan seurassa kulkemassa pölyisellä tiellä. Hänellä on yllä karkea paita, selässä kontti, kädessä sauva, ja he vaeltavat sydän vapaana kateudesta, maailmallisesta rakkaudesta ja haluista pyhimyksen luota pyhimyksen luo ja saapuivat viimein sinne, missä ei surra eikä huokaella, vaan missä vallitsee ikuinen ilo ja autuus.

"Tulen jonnekin, rukoilen; en kerkiä vielä kotiutumaan, mieltymään, kun taas lähden edelleen. Ja vaellan siksi, kunnes jalat altani hetkahtavat, laskeudun lepoon, kuolen ja tulen viimein siihen ikuiseen rauhan satamaan, missä ei surra eikä huokaella!"... ajatteli ruhtinatar Maria.

Mutta kun hän taas näki isän ja erittäinkin pikku Nikolushkan, vaimeni hänen vaellushalunsa, hän alkoi itkeä tihustella ja tunsi sydämessään, että oli syntinen: rakasti isäänsä ja veljenpoikaansa enemmän kuin Jumalaa.

NELJÄS OSA.

I.

Raamattu kertoo, että ihminen ennen syntiinlankeemusta oli onnellinen sentähden, ettei hänen tarvinnut tehdä työtä, vaan sai viettää aikansa huolettomana ja joutilaana. Langennutkin ihminen rakastaa joutilaisuutta, mutta kiros painaa yhä häntä, eikä ainoastaan siksi, että meidän otsa hiessä täytyy syödä leipämme, vaan siksi, että olemme niin henkisesti rakennetut, ettemme toimeettomina saata olla rauhalliset. Mutta jos ihminen saattaisi tulla sellaiseen mielentilaan, että joutilaanakin tuntisi olevansa hyödyllinen ja täyttävänsä velvollisuutensa, niin silloin hän olisi saavuttanut osan alkuperäisestä onnentilasta. Ja todellakin viettää tällaista pakollista, huoletonta joutilaan elämää kokonainen säätyluokka — sotilaat. Tämä pakollinen, huoleton joutilaisuus se onkin voimakkain viekote ihmiselle antautumaan sotilasalalle.

Nikolai Rostof nautti täysin siemauksin tästä onnesta vuoden 1807 jälkeen palvellessaan Pavlogradin rykmentissä entisen Denisovin eskadronan päällikkönä.

Rostovista oli tullut karaistu kelpo mies, jota moskovalaiset tuttavat tosin olisivat pitäneet jonkun verran *mauvais genre*, mutta jota päällystö, toverit ja sotamiehet rakastivat ja kunnioittivat, ja joka itse oli täysin tyytyväinen elämäänsä. Viime aikoina, vuonna 1809 oli hän äidin kirjeissä yhä enemmän ja enemmän huomannut valituksia perheen taloudellisten asiain rappeutumisesta. Äiti huomautti, että pojan jo olisi aika palata kotiin ilahuttamaan ja rauhoittamaan iäkkäitä vanhempiaan.

Lukiessaan näitä kirjeitä Nikolai kauhistui kun huomasi, että hänet aijotaan houkutellessa tästä ilmapiiristä, missä hän oli elänyt niin rauhallista ja hiljaista elämää, kaukana kaikesta elämän hyörinästä. Hän tunsi, että hänen ennemmin tai myöhemmin taas on laskeuduttava tuohon elämän kuljuun, missä rappeutunut talous vaatii parannuksia, missä taloudenhoitajat ovat vedettävät tilille, missä riidellään, vehkeillään, missä hän on sidottu seurapiireihin, rakkauteensa Sonjaan ja hänelle antamiinsa lupauksiin. Kaikki tämä tuntui kauhean vaikealta ja sekavalta, ja hän vastaili äidin kirjeisiin kylmillä, klassillisilla kirjeillä, jotka alkoivat sanoilla: "*Ma chère maman*"^[66] ja päättyivät sanoihin: "*votre obéissant fils*"^[67] mutta tulostaan ei hän mitään maininnut. Vuonna 1810 hän sai vanhemmiltaan kirjeen, jossa ilmoitettiin Natashan ja ruhtinas Andrein kihlaus, ja kerrottiin että häät vietetään vasta vuoden kuluttua sulhasen isän vaatimuksesta. Tämä kirje suututti ja loukkasi Nikolaita. Ensiksikin kävi hänen sääliksi Natashan menettäminen, jota rakasti enin perheen jäsenistä; toiseksi karmi hänen husaariluontoaan, ettei hän ollut kotona näin tärkeän tapauksen sattuessa, sillä hänpä olisi tuolle Bolkonskille sanonut, ettei hänen sukulaisuuttaan niinkään kaivata, ja jos hän todella rakastaa Natashaa, niin pitäisi hänen vähät välittää puolihullun isänsä suostumuksesta. Hän mietti hetken lomalle lähtöä tavataksaan Natashan morsiamena, mutta silloin olivat tulossa suuret kenttäharjoitukset, hän muisti suhteensa Bonjaan ja tuon pelkäämänsä elämän hyörinän, ja hän jätti lomalle lähdön toistaiseksi. Mutta keväällä sai hän äidiltään kirjeen, jonka tämä oli kirjoittanut isän tietämättä, ja tämä kirje sai hänet lähtemään. Äiti kirjoitti että ellei Nikolai tule kotiin ja ryhdy asioiden johtoon, niin joutuu perheen koko omaisuus vasaran alle ja kaikki omaiset joutuvat maailmalle. Vanha kreivi on niin heikko, luottaa niin päättömästi Mitenjkaan, on niin hyväsydäminen, ja kaikki häntä pettävät siihen määrin, että asiat yhä vain rappeutuvat. "Jumalan nimessä, rukoilen sinua lähde heti kotiin, jollet tahdo tehdä minua ja koko perhettä onnettomaksi", — kirjoitti äiti.

Tämä kirje koski Nikolaihin. Hänessä oli käytännöllistä tervettä järkeä, joka tarpeen tullen ilmoitti, mitä oli tehtävä.

Nyt oli hänen lähdeävä, jolleikaan ainaiseksi, niin ainakin lomalle. Miksi hänen oli lähdeävä, sitä hän ei tietänyt; mutta levättyään puolisen jälkeen hän käski satuloida harmaan, julman äkäisen oriinsa Marsin, joka kauvan oli seissyt tallissa joutilaana, ja kun hän illalla palasi kotiin vaahdossa uivalla oriillaan ilmoitti hän Lavrushkalle (jonka oli saanut Denisovilta perinnöksi) ja luokseen kokoontuneille tovereilleen, että aikoo pyytää lomaa ja lähteä kotiin. Niin vaikealta ja kummalta kuin hänestä tuntuikin, että hänen oli lähdeävä tietämättä onko esikunta ylentänyt hänet ratsumestariksi vai Annan ritariksi viimeisten kenttäharjoitusten johdosta, ja niin kummalta kuin tuntuikin ajatella, että hänen näin nyt täytyi lähteä myömättä kimo kolmivaljakkoaan kreivi Goluhovskille, joka jo kauvan oli hieronut kauppa, ja josta asiasta hän oli lyönyt vedon, ettei möisi valjakkoa 2000 rupiaa vähempään, ja niin käsittämättömältä kuin tuntuikin, ettei hän saisi olla mukana tanssiaisissa, jotka husaarit olivat päättäneet järjestää panna Pshasgetsikin kunniaksi ja härnätäkseen ulaaneja, jotka olivat juhlineet panna Borschovskin kunniaksi, — niin kummalta kuin kaikki tämä tuntuikin, niin oli hän sentään selvillä, että hänen oli lähdeävä tästä hyvästä,

kirkkaasta maailmasta jonnekin tuonne, missä kaikki tuntui turhalta hyörintältä ja puuhalta. Viikon kuluttua Nikolai sai lomaluvan. Koko prikatin upseerit järjestivät Rostovin kunniaksi päivälliset, jotka maksoivat 15 ruplaa hengeltä. Kaksi soittokuntaa soitteli, kaksi kööriä lauleli. Rostof tanssi majuri Basovin kanssa treppakkaa; päihtyneet upseerit syleilivät Rostovia, heittelivät ilmaan ja lopuksi pudottivat permannolle; kolmannen eskadronan husaarit heittivät vielä viimeisen kerran hänet ilmaan ja huusivat eläköön. Sitten asetettiin Rostof rekeen, ja toverit saattoivat hänet ensimmäiseen kievariin.

Puoli tiehen Krementshugista Kieviin Rostof, kuten tavallisesti, ajatteli yksinomaan eskadronaansa; mutta sitten hän vähitellen alkoi unohtaa kimonsa, vääpelinsä Doschoiveikan ja alkoi rauhattomana kysellä itseltään, miltähän olot ja ihmiset Otradnossa nyt näyttävät. Mitä lähemmä hän saapui kotiaan sitä kiihkeämmin, paljon kiihkeämmin (aivan kuin tunteetkin olisivat noudattaneet kappaleitten putoamislakia: nopeuden neliö suhteellinen matkaan) hän alkoi ajatella kotiaan; viimeisessä kievarissa hän antoi ajajalle kolme ruplaa juomarahaksi ja juoksi hengästyneenä kuin nuori poikanen kotitalonsa portaille.

Kun Nikolai oli tointunut tapaamisen ensi riemuista tunsin hän taasen pettyneensä toiveisiinsa nähden. "Kaikkihan on ennallaan, miksi suotta niin riensin!" välähti mieleen. Mutta pian hän taas tottui kotioloihin. Isä ja äiti olivat ennallaan, hieman tosin vanhentuneet. Uutta oli heissä jonkinlainen rauhattomuus ja toisinaan riitaisuus, jota Nikolai ei ennen ollut huomannut. Pian hän saikin tietää tämän johtuvan talouden rappeutumisesta. Sonja oli jo yhdeksäntoista vuotias. Hän oli kuin kerästä puhjennut ruusu; ei ollut enää mitään odotettavissa lisää, mutta olipa kyllin näinkin. Nikolain tulo sai onnen ja rakkauden ylimmilleen hänessä, ja tytön uskollinen ja horjumaton rakkaus riemastutti Nikolaita. Enin ihmetteli Nikolai Petjaa ja Natashaa. Petja oli jo suuri, kolmentoista vuotias, iloinen ja järkevän vallaton poika, jolla paraillaan oli äänenmurros. Natashaa katsellessaan Nikolai kauvan ihmetteli ja nauroi.

— Aivan muuttunut, — hän toisteli.

— Olenko sitten rumentunut?

— Päinvastoin, mutta sinussa on jotain niin vakavan arvokasta. Ruhtinatar, — sanoi Nikolai kuiskaten.

— Niin, niin, niin, — vastasi Natasha iloisena.

Natasha kertoi veljelleen, miten oli rakastunut ruhtinas Andreihin, miten tämä oli saapunut Otradnoon ja näytti sulhasensa viimeisen kirjeen.

— Mitä arvelet, oletko iloinen? — kysyi Natasha. — Olen nykyään niin rauhallinen, niin onnellinen.

— Sangen iloinen, — vastasi Nikolai. — Hän on kelpo mies. Oletko oikein kovin rakastunut?

— Miten sanoisin, — vastasi Natasha, — olen ollut rakastunut Borikseen, kotiopettajaan, Denisoviin, mutta tämä on aivan toista. Olen rauhallinen, luja. Tiedän, että hän on miesten paraita, ja siksi olen niin rauhallinen, niin onnellinen. Tämä on aivan toista kuin ennen...

Nikolai ilmaisi tyytymättömyytensä häiden siirtämiseen, mutta Natasha hyökkäsi kiivaasti veljensä kimppuun, todistaen että siirtäminen oli aivan välttämätön, ja että olisi ollut sopimatonta tunkeutua perheeseen vasten sulhasen isän tahtoa, ja että hän itse oli siirtämistä vaatinut.

— Sinä et lainkaan, et lainkaan käsitä, — puhui Natasha.

Nikolai vaikenä ja yhtyi sisarensa mielipiteeseen.

Veli ihmetteli usein sisarta katsellessaan. Ei sisar lainkaan näyttänyt rakastuneelta morsiamelta, jonka sulhanen on kaukana muilla mailla. Sisar oli tyyni, rauhallinen ja iloinen kuten ennenkin oli ollut. Nikolaita tämä ihmetytti, ja hän alkoi epäillen ajatella Bolkonskin naimahommia. Hän ei uskonut, että sisaren kohtalo oli jo ratkaistu. Hänestä yhä tuntui kuin olisi tässä aijotussa avioliitossa jotain kieroä.

"Miksi häät siirrettiin? Miksei vaihdettu sormuksia?" — hän ajatteli. Haastellessaan kerran äidin kanssa sisaresta hän ihmeekseen ja osaksi riemukseenkin huomasi, että äitikin sydämensä sisimmissä sopukoissa kanto epäilyksiä tämän avioliiton suhteen.

— Tässä hän kirjoittaa, — puhui äiti, näyttäen pojalleen ruhtinas Andrein kirjettä, — kirjoittaa saapuvansa vasta joulukuussa. Mikä saattaa häntä pidättää niin kauvan? Varmaankin sairaus! Hänen terveytensä on sangen heikko. Älä sano Natashalle. Älä huolehdi hänen hilpeydestään: viettäähän hän viimeisiä neitsytaikojaan, minä kyllä tiedän, miten ruhtinas Andrein kirjeet häneen koskevat. Muuten, kaikki saattaa vielä hyvinkin päättyä, Jumala suokoon, — päätti äiti aina tästä asiasta puhuessaan: — onhan hän kelpo mies. — Jonkinlainen salattu ynseys särähti äidin puheesta, mikä seikka muuten on tavallista äideillä, kun he ajattelevat tyttärensä avio-onnea.

II.

Alkuaiikoina oli Nikolai kotona totinen, vieläpä ikäväkin. Häntä kiusasivat nuo ikävät, typerät talousasiat, joita järjestämään äiti oli hänet houkutellut kotiin. Heittääkseen mahdollisimman pian tuon taakan hartioiltaan, lähti Nikolai kolmantena päivänä tulonsa jälkeen vihaisena, yrmistynein kulmin, vastaamatta edes omaisten tiedusteluihin, Mitenjkan asuntoon piharakennukseen ja vaati tältä *täydelliset tilit*. Vielä vähemmän kuin hämmentynyt ja kauhistunut Mitenjka tiesi Nikolai,

mitä merkitsivät nuo sanat: *täydelliset tilit*. Tilinteko ja keskustelu eivät kauvan kestäneet. Eteisessä odottavat kylänvanhimmat apulaisineen ja kyläkirjuri kuuluivat kauhukseen ja samalla riemukseen, miten nuori herra pauhasi ja huusi yhä kasvavalla äänellä; he kuuluivat kirouksia ja kauheita sanoja, joita satoi kuin rakeita ukkosilmalla.

— Rosvo! Kiittämätön elukka!... Silvon sinut koiran ... et ole nyt tekemisissä isän kanssa ... ryöstänyt... j.n.e.

Sitten he yhä lisääntyvin mielihyvin ja kauhuin näkivät nuoren herran kiukusta punakkana ja veristävin silmin laahaavan Mitenjkaa kauluksesta eteiseen. Sangen näppärästi hän kesken sanatulvaansa sopivissa paikoissa milloin jalallaan, milloin polvellaan töpsäytti uhriaan selän pehmeään jatkoon ja huusi: "Ulos, senkin konna, ja laita täältä luusi!"

Mitenjka lensi suin päin portaista ja piiloutui kukkalavaan. (Tämä kukkalava oli yleinen pakopaikka Otradnossa. Itse oli Mitenjka monet kerrat siellä lymyillyt kun hän päähtyneenä oli palannut kaupunkimatkoiltaan, ja monet muutkin Otradnon asukkaat, jotka sinne olivat kätkeytyneet Mitenjkan vihoilta, tiesivät tämän kukkalavan pelastavan voiman).

Mitenjkan vaimo ja kälyt kurkkivat pelästynein ilmein oven raosta eteiseen. Huoneesta näkyi kiehuva teekeittiö ja voudin korkea vuode, joka oli peitetty pienistä tilkuista ommellulla peitteellä.

Nuori kreivi astui puhkuen heidän ohitse heistä vähäkään välittämättä ja lähti päättävin askelin astumaan päärakennusta kohti.

Kreivitär sai palvelustytöltä heti tiedon tapahtumasta. Osaltaan tämä tieto häntä rauhoitti, sillä hän toivoi asiain tämän johdosta paranevan, mutta osaltaan se teki hänet rauhottomaksikin, sillä hän pelkäsi, ettei poikansa tätä kestäisi. Vähäväliä hän kävi varpaillaan poikansa oven taakse ja kuunteli, miten tämä poltti piipun toisensa jälkeen.

Seuraavana päivänä vanha kreivi kutsui Nikolain luokseen ja sanoi hänelle kainosti hymyillen:

— Kuulehan, rakkaani, turhanpäiten tulistuit! Mitenjka on minulle kaikki kertonut.

"Tiesinhän", — ajatteli Nikolai, — "etten koskaan mitään käsittäisi täällä, tässä typerässä maailmassa."

— Sinä olit suuttunut siitä, ettei hän ollut merkinnyt kirjoihin näitä 700 ruplaa. Ovathan ne merkityt siirrolla, mutta sinä et tarkastanut seuraavaa sivua.

— Isä kulta, hän on — konna ja varas, sen tiedän. Ja tehköön mitä tahtoo. Ja jos tahdotte, niin en sanaakaan hänelle sano.

— Ei, rakkaani (kreivi hämmentyi, sillä hän tiesi huonosti hoitaneensa vaimonsa omaisuutta ja häpesi lapsiaan, mutta ei tiennyt, miten parantaisi rappeutuneet asiansa). Ei, pyydän sinua ryhtymään asioiden hoitoon; olen jo vanha, minä...

— Ei, isä kulta, antakaa anteeksi, jos olen tuottanut teille ikävyyksiä, olen taitamattomampi kuin te.

"Hiisi vieköön heidät kaikki, nuo talonpojat, rahat ja siirrot seuraavalle sivulle" — ajatteli Nikolai.

— "Olenhan minäkin aikoinani tietänyt kulman kääntämisen ja panoksen kuudentamisen korttipelissä, mutta toiselle sivulle siirroista en käsitä tuon tätäkään", — ajatteli hän itseksensä eikä sen jälkeen enään ryhtynyt asiain johtoon. Kerran sentään kutsutti vanha kreivitär hänet luokseen, näytti hänelle Anna Mihailovnan hyväksymää 2000 ruplan vekseliä ja kysyi mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä vekselin suhteen.

— Tällaisiin, — vastasi Nikolai. — Olette jättänyt asian ratkaistavakseni; en pidä Anna Mihailovnasta enkä hänen pojastaankaan, mutta ovathan he olleet ystäviämme ja ovat köyhiä. Siis tällaisiin! — ja hän pilppoi vekselin palasiksi. Tämä teko saattoi vanhan kreivittären vuodattamaan ilon kyyneliä. Tämän jälkeen ei nuori Rostof enää sekaantunut kenenkään asioihin, vaan ryhtyi innolla harjoittamaan ajometsästystä, joka aina oli ollut vanhan kreivin lempitoimia.

III.

Talvi teki jo tuloaan. Aamupakkaset kopersivat syksyisten sateiden liottaman maan roudalle; ruoho oli takkuuntunut, mutta loisti vielä kirkkaan vihreänä ruskean, karjan sotkeman syyssängän ja kirkkaan keltaisen toukosängen keskestä. Tattarisänki pisti punaisena silmään. Kunnaat ja mättäät, jotka vielä elokuun lopulla olivat olleet vihreitä keitaita mustien halmeiden ja sängistöjen keskellä, loistivat nyt kullankeltaisina ja kirkkaan punaisina viheriöivän oraan keskestä. Jänis oli jo vaaleentumassa, kettupoikueet alkoivat hajaantua ja suden pennut olivat jo koiran kokoisia. Oli paras metsästysaika. Nuori, tulinen Nikolai oli saanut koirat jo ajokuntoon, vieläpä ne olivat niin kiihtyneetkin, että yleisessä metsästäjäin neuvottelussa päätettiin suoda niille kolmen päivän lepo. Syyskuun 16 p:nä päätettiin taas alkaa ajo taimistossa, missä oli ajamaton susipoikue.

Tälläan olivat asiat syyskuun 14 p:nä.

Koko päivän olivat metsämiehet kotosalla; oli purevan kylmä sää, mutta iltapuoleen alkoi suojata. Kun Nikolai 15:n päivän aamuna yönuttuun pukeutuneena vilkasi akkunasta huomasi hän olevan verrattoman metsästyssään: taivas näytti sulavan ja laskeutuvan hiljalleen maahan. Ei ollut tuulen vierettäköön, pienen pienet utu hiutaleet vain hiljalleen hipuivat maata kohti. Paljastuneilla puiden oksilla hereilivät kirkkaan kuulakat vesipisararat ja tipahtelivat äsken

varisseille lehdille. Kasvitarhan kostea, musta multa kiiksi kuin unikukka ja sulautui silmältä harmaaseen tihkuvaan utuvaippaan. Nikolai tuli kostealle, poroiselle kuistille: lemahti koirilta ja lakastuneelta lehvältä. Mustankailava, leveälanteinen narttu Milka, jolla oli suuret mustat muljosilmät, tunki isäntänsä, nousi makuulta, peräytyi hiukan ja laskeutui koivilleen jäniksen tapaan, hypähti sitten odottamatta isäntänsä rinnoille ja nuoli tämän suun ja viikset. Vinttikoirra makasi kukkakäytävällä, huomasi sekin isäntänsä ja hyökkäsi selkää köyryssä kuistille. Häntä pystyssä se hyväili isäntänsä, nyhkien hänen jalkojaan.

— Ho hoi! kuului samassa tuo tuttu metsämiehen huuto, jota on mahdoton tarkalleen matkia ja jossa on mahdollisuuksia syvimpään bassoon ja heleimpään tenoriin; ja nurkan takaa ilmestyi koirien hoitaja ja metsästäjä Danilo, kurttunaamainen, harmaahapsinen vanhus, jonka tukka oli leikattu vähävenäläiseen tapaan.^[68] Hänellä oli kädessä pitkä koiraruoska ja kasvoilla niin itsetietoisien morski ja kaikkea halveksiva ilme että sellaisen saattaa nähdä ainoastaan todellisen metsästäjän kasvoilla. Hän paljasti päänsä isäntänsä edessä ja katsahti halveksivasti häneen. Ei nuori herra tästä halveksuvasta katseesta loukkaantunut, sillä hän tiesi, että tuo kaikkea halveksiva ja kaiken yläpuolella oleva Danilo sittenkin oli hänen miehiään ja ennen kaikkea metsästäjä.

— Danilo! — sanoi Nikolai arasti, sillä hän tunki että tämä verraton metsästyssää, koirat ja metsästäjä olivat hänessä jo herättäneet voittamattoman metsästysinnon, joka saa ihmisen unohtamaan kaikki entiset päätökset, kuten rakastunut unohtaa koko maailman armaansa lähettyvillä.

— Mitä käskette, teidän ylhäisyytenne? — kysyi maanalainen basso, joka alituisesta koirain usuttamisesta oli käynyt käheäksi, ja kaksi mustaa kiiluvaa silmää tuijotti kulmain alta vaikenemaan nuoreen herraan. "Etkö kestä kiusausta, vai?" — näyttivät nämä silmät kysyvän.

— Verraton sää, eikö totta? Ja entäs ajo-ilma, ja miten olisi mainio keli hevosille? — puhui Nikolai rapsuttaen Milkan korvan juurta.

Danilo ei vastannut, vilkutti vain veitikkamaisesti silmäänsä.

— Lähetin Uvarkan päivän koitteessa tiedustelemaan, — sanoi Danilo hetken kuluttua. — Hän kertoi, että on *vienyt* Otradnon näreikköön, siellä olivat ulvoneet (vienyt sanalla Danilo tarkoitti, että emäsusi oli pentuineen siirtynyt pesäpaikaltaan, jonka sekä Nikolai että Danilo tiesivät, pieneen Otradnon rintametsikköön, joka oli tilalta noin parin virstan matkan päässä).

— Pitäisihän toki lähteä! — sanoi Nikolai. — Tulehan luokseni Uvarkan kanssa.

— Kuten käskette!

— Älä siis ruoki koiria.

— Ymmärrän.

Viiden minuutin kuluttua olivat Danilo ja Uvarka Nikolain suuressa työhuoneessa. Huolimatta pienehköstä koostaan näytti Danilo huoneessa kuin olisi siinä huonekalujen keskellä seissyt hevonen tai karhu. Itsekin hän sen tiesi ja senvuoksi hän tavallisesti pysähtyikin aivan oven suuhun, seisoi liikkumatta ja puhui hiljaisella äänellä, jottei vaan turmelisi isännän suojia. Hän koetti lyhyeen sanoa sanottavansa päästäkseen väljemmille vesille, katon alta Jumalan vapaaseen ilmaan.

Lopetettuaan tiedustelunsa ja saatuaan Danilon tunnustamaan, että koirat ovat voimissaan (Danilonkin teki mieli metsälle), Nikolai käski satuloimaan hevoset. Danilo oli juuri lähtemässä huoneesta, kun huoneeseen nopein askelin astui Natasha. Hän ei ollut vielä sukinut hiuksiaan eikä pukeutunut, oli vain kääriytynyt lapsenhoitajattaren saaliin. Hänen mukanaan pyrähti huoneeseen myös Petja.

— Sinä ajot lähteä, — sanoi Natasha, — olin siis oikeassa! Sonja sanoi, ettei lähdettäisi. Arvasin, että tällaisella säällä ei kukaan saattaisi pysyä kotosalla.

— Lähdemme, — vastasi Nikolai kylmästi, sillä hän oli aikonut lähteä metsälle oikein vakavin aikomuksin eikä siis olisi tahtonut päästää Natashaa eikä Petjaa mukaan. — Lähdemme, mutta ainoastaan suden ajoon; sinun tulee ikävä.

— Tiedäthän, että se on suurin huvini, — sanoi Natasha. — Tämä on vääryyttä, itse aikoo lähteä, käskee satuloimaan hevoset eikä sano meille sanaakaan.

— Ei venäläistä pidätä mikään este, lähtekäämme! — huudahti Petja.

— Mutta onhan äiti sanonut ettet saa lähteä, — sanoi Nikolai Natashaan kääntyen.

— Mutta sittenkin lähden, lähden joka tapauksessa, sanoi Natasha päättävästi.

— Danilo, käske satuloimaan meidän hevosemme ja sano Mihailolle että ottakoon mukaan minun koirani.

Danilosta tuntui huoneessa olo sopimattomalta ja raskaalta, mutta neidin käskyn totteleminen tuntui aivan mahdolliselta. Hän loi silmänsä maahan ja luikki kiireesti huoneesta, aivan kuin ei asia häntä koskisikaan, ja koetti mahdollisimman siivosti päästä vapaaseen ilmaan, jottei vain huomaamattaan tekisi mitään vahinkoa neidille.

Vanha kreivi, joka koko ikänsä oli ollut innokas metsästäjä, oli jo luovuttanut näiden asiain hoidon pojalleen, mutta nyt oli hän erittäin iloisella tuulella ja päätti siis lähteä nuorten mukana metsälle.

Tunnin kuluttua oli koko seurue valmiina kuistin edustalla. Nikolai oli ankaran ja vakavan näköinen aivan kuin ihminen, jolla ei ole aikaa turhiin jaarituksiin. Hän tarkasti koko seurueen, lähetti koirat ja metsästäjät edelle ja nousi itse raution Donetsinsa satulaan, vihelsi omille koirilleen ja lähti aumapihan kautta ajamaan suoraan poikki vainion Otradnon näreikköä kohti. Vanhan kreivin valkojouhista, rautiasta valakkaa Vifljankaa kuljetti ratsupalvelija, sillä itse lähti kreivi määrätulle vartiopaikalle vaunuissa.

Ajokoiria oli kaikkiaan 54, joita ohjasi kuusi hoitajaa. Metsästäjiä, herroja lukematta, oli kahdeksan, joiden jälissä juoksi viidettäkymmentä vittikoira. Kaikkiaan lähti siis metsälle, kun herrainkin koirat luetaan, noin 130 koira ja 20 ratsastavaa metsästäjää.

Jokainen koira tunsu isäntänsä ja nimensä, jokainen metsästäjä tehtävänsä ja paikkansa. Kun seurue oli päässyt talon piiristä lähti se rauhallisen hiljaa verkalleen kulkemaan Otradnon näreikköä kohti.

Hevoset astuivat pellolla kuin höyhenpatjoilla, silloin tällöin vain mäiskien kavioidaan rapakossa, kun kuljettiin teiden poikki. Synkkä taivas yhä vieläkin laskeutui maata kohti; oli tyyni, ilma lämmin, luonto äänetön. Toisinaan kuului metsästäjän vihellys, toisinaan hevosien pärskyntä, toisinaan koirapiiskan sihaus tai paikaltaan poistuneen koiran vingahdus.

Kun seurue oli kulkenut virstan verran, tuli sitä vastaan sumusta viisi ratsastajaa koirineen. Eellimmäisenä ratsasti nuortea, kaunis vanhus, jolla oli rehevät harmaat viikset.

— Terve, setä, — sanoi Nikolai, kun vanhus oli saapunut seurueen luo.

— Selvä juttu mars!... Arvasinhan, — puhui setä (Rostovien kaukainen sukulainen ja köyhä naapuri), — arvasinhan, ettet kestäisi kiusausta, ja oikein teit kun lähdit. Selvä juttu mars! (Tämä oli sedän ainainen sanontatapa). Päästä heti koirat näreikköön, sillä Girtshik ilmoitti, että Ilaginit ovat koirineen Kornikissa; he vievät sinulta — selvä juttu mars! — poikueen nenän alta.

— Sinne olenkin matkalla. Jokohan koirat olisivat koottavat? — kysyi Nikolai, — käskenkö kokoomaan...

Ajokoirat koottiin yhteen parveen, ja Nikolai ja setä lähtivät rinnan edelleen. Natasha, joka oli kääriytynyt huiveihin niin että ainoastaan kirkaat silmät ja elostuneet kasvot näkyivät niiden alta, ratsasti sedän ja Nikolain luo. Hänen kintereillään ratsastivat Petja, Mihailo ja ratsupalvelija, joka oli pantu Natashan hoitajaksi. Petja nauroi jotakin löi ja nyki ratsuaan. Natasha istui ketterän varmana sysimustan Arabtshikinsa selässä ja ohjasi sitä vaivatta ja tottuneen varmasti.

Setä katsahti tyytymättömänä Natashaan ja Petjaan. Hän ei kärsinyt lastenleikkiä vakavissa asioissa.

— Terve, setä, mekin olemme mukana! — huusi Petja.

— Terve, terve, mutta älkää sotkettako hevosilla koiria, — sanoi setä tyyliä.

— Nikoljenjka, mikä verraton koira tuo Trunila! Se tunsu minut, — puhui Natasha, osoittaen veljelleen lempikoiraansa.

"Trunila ei ensiksikään ole koira, vaan ajokoiria", — ajatteli Nikolai ja katsahti tyyliä sisareensa, tarkoittaen tällä, että sisar huomaisi, miten kaukana heidän tällä hetkellä oikeastaan pitäisi olla toisistaan. Natasha käsitti veljensä tarkoituksen.

— Älkää luulko, setä, että me ketään häiritsemme, — sanoi Natasha. — Me pysymme paikallamme emmekä hievahdakaan.

— Oikein ajateltu, pikku kreivitär, — sanoi setä! — Mutta älkää vain pudotko satulasta, — hän lisäsi: — muuten, selvä juttu mars!

Otradnon näreikkö häämöitti jo satasen sylen päästä, ja koirain ohjaajat olivat aivan metsän laidassa. Nikolai ja setä olivat jo lopullisesti päättäneet, mistä koirat laskettaisiin metsään. Nikolai määräsi Natashalle lymypaikan, mihin hänen arvelunsa mukaan petoa ei ollut odotettavissakaan, ja lähti itse kiertämään rotkon taitse.

— No, veli hopea, kova on vastustaja, — sanoi setä: — katso vain, ettei pääse livistämään.

— Ties hänen, — vastasi Nikolai. — Karai, hei! kiihoitti hän koira, vastaten täten sedän varoituksiin. Karai oli vanha, ruma, viiksiniekka uroskoira, joka yksinään uskalsi käydä suurimmankin suden kimppuun. Kaikki asettuivat paikoilleen.

Vanha kreivi, joka tunsu poikkensa kiihkeän metsästysintona, koetti ajoissa ehtiä määräpaikalle ja ennen koirainhoitajaa saapuikin hän iloisena ja punakkana mustain vetämissä vaunuissa hänelle määrätulle lymypaikalle. Suorittuaan turkkinsa ja varustauduttuaan metsästystamineilla hän istuutui lihavan, sileäksi suitun, rauhallisen ja lauhkean Vifljankansa selkään, joka jo oli harmaantunut kuten isäntäkin. Vaunupari lähetettiin kotiin. Vaikkei Ilja Andreitsh ollutkaan sielultaan oikea metsämies, niin tunsu hän silti tarkoin kaikki metsästysäännöt ja siksi hän suuntasikin ratsunsa pensaikkoon, selvitteli ohjat, sovittautui satulaan ja kun tunsu olevansa valmis katsahti hymyillen sivulleen.

Hänen vieressään seisoi hänen kamaripalvelijansa Semjon Tshokmar, tottunut ratsastaja, mutta nykyään jo kangistunut. Tshokmar piteli kahleista kolmea uljasta susikoira, jotka olivat yhtä lihavia kuin isäntä ja hevonenkin. Kaksi vanhaa viisasta koira makasi kahleitta. Noin sadan

askeleen päässä, metsän laidassa oli kreivin toinen ratsupalvelija Mitjka, huima ratsastaja ja kiihkeä metsämies. Vanhan tavan mukaan joi kreivi ajon alkajaisiksi ryypyn ryytiä, einehti hiukan ja tyhjensi palan painimeksi puoli pulloa rakasta *bordeauxta*.

Ilja Andreitsh oli käynyt hieman punakaksi ajosta ja viinistä; hänen kosteat silmänsä loistivat, ja istuessaan turkkiin kääriytyneenä satulassa hän muistutti pientä poikasta, joka on viety kävelyille raittiiseen ilmaan.

Kun laiha, lomoposkinen Tshekmar oli toimittanut kaikki tehtävänsä katsahti hän herraansa, jonka kanssa oli elänyt 30 vuotta sydämellisissä väleissä, ja huomattuaan herransa hyvän tuulen hän odotteli hupaisan keskustelun alkamista. Kolmaskin henkilö läheni heitä varovaisesti metsän laidasta ja asettui kreivin taakse. Tämä henkilö oli harmaahapsinen vanhus, jolla oli yllä naisen viitta ja päässä korkea yötanu. Hän oli narri Nastasja Ivanovna.

— Kuulehan, Nastasja Ivanovna, — kuiskasi kreivi tulijalle silmää iskien, — älä vain säikäytä petoa, muuten Danilo sinut pehmittää.

— Pehmittää ... lehmittää, — sanoi Nastasja Ivanovna.

— Hiljaa... — varoitteli kreivi ja kääntyi Semjoniin.

— Oletko nähnyt Natalia Iljinitshnaa? — hän kysyi Semjonilta. — Missä hän on?

— Tuonne jäivät Petja herran kanssa Scharovon heinistön luo, — vastasi Semjon hymyillen. — Nainen on, mutta innokas metsästäämään.

— Etkö ihmettele, Semjon, miten hyvin hän ratsastaa ... mitä? — sanoi kreivi, miehille vetää vertoja.

— Jopa täytyy ihmetellä. Rohkea on ja taitava.

— Mutta missä on Nikolasha? Ljedovon kunnaan takanako, vai miten? — kysyi kreivi, yhä kuiskaten.

— Siellä, siellä. Kyllä hän tietää, minne asettua pitää. Niin tarkkaan tuntee metsästyksen, että me Danilon kanssa toisinaan hämmästyimme, — puhui Semjon, mairitellen kreiviä.

— Miten verrattomasti hän ratsastaa, mitä? Ja miten komea on satulassa, mitä?

— Vaikka kuvan maalaista! Kun tässä tuonaan Savarsinskin heinikosta ajoimme ketun, niin lähti hän lymypaikastaan laukkaamaan niin julmasti että — hevonen on tuhannen markan arvoinen, mutta ratsastaja on verraton. Sellaista saa etsiä!

— Etsiä... — toisti kreivi, nähtävästi sääliä, että Semjon niin pian lopetti ylistysvirtensä. — Etsiä, — hän vielä toisti, nostaen turkin liepeitä ja kaivaen taskustaan nuuskarasiaa.

— Kun hän eräänä päivänä tuli puolipäiväjumalanpalveluksesta täysissä juhlatamineissa, niin menee Mihail Sidoritsh... Semjon ei ehtinyt pitemmälle, sillä samassa kajahti tyynessä ilmassa kiihkeä haukunta. Ajoon otti osaa pari, korkeintaan kolme koiraa. Semjon kuunteli pää kallellaan ja härästi sormellaan kreiville. — Ovat poikuen kinterillä ... — hän kuiskasi, — ajavat suoraan Ljadovoa kohti.

Kreivi jäi hymyhuulin, nuuskarasia kädessä katselemaan aukeamaa kohti. Koirain haukuntaa seurasi Danilon torven rämähdykset, joka ilmoitti, että oltiin suden jälillä; koko koiraparvi yhtyi kolmeen ajajaan, ja pian raikui ja soi metsä ajokoirien haukunnasta ja kiljunnasta, joka on ominainen koirille kun ne ajavat sutta. Koirainhoitajat olivat raivoissaan: he huusivat ja ulvoivat, mutta ylinä muita kuului Danilon ääni, milloin syvänä bassona, milloin vihlovan korkeana tenorina. Se tuntui täyttävän koko metsän, tunkeutuvan kedolle ja kauvan siellä väräjävän.

Kuunneltuaan hetkisen kreivi ja hänen ratsupalvelijansa huomasivat, että koirat olivat jakautuneet kahteen parveen: toinen, suuri parvi, joka haukkui erittäin kiivaasti, alkoi edetä, toinen ajoi metsässä kreivin kohdalla, ja sieltä kuului myös Danilon ulvonta. Toisinaan ei eroittanut eri parvien haukuntaa yleisestä kiljunnasta, mutta selvästi saattoi huomata, että molemmat parvet loittonivat.

Semjon huohti ja kumartui irroittamaan kahleisiinsa sotkeunutta nuorta uroskoiraa; kreivikin huohti ja huomattuaan nuuskarasian kädessään hän otti siitä näpillisen. "Takasin!" — kirkasi Semjon uroskoiralle, joka oli poistunut pensaikosta. Kreivi vavahti ja pudotti nuuskarasiansa. Natasja Ivanovna laskeutui satulasta sitä ottamaan. Kreivi ja Semjon katselivat häntä.

Yhtäkkiä, kuten usein tapahtuu, alkoi haukunta lähetä, ja heistä tuntui kun olisivat he jo nähneet koirien avonaiset kidat ja ulvovan Danilon.

Kreivi vilkasi oikealle ja näki Mitjkan silmät selällään katselevan heitä ja lakillaan huitoen osoittavan vastakkaiseen suuntaan.

— Olkaa varuillanne! — huusi Mitjka hätäisen tuskallisena ja päästettyään koirat kahleista hän lähti täyttä nelistä ajamaan kreiviä kohti.

Kreivi ja Semjon ajoivat lymypaikastaan ja näkivät vasemmalla puolellaan suden hiljalleen jollottavan heidän äskeitä lymypaikkaansa kohti. Koirat vinkuivat innossaan, riehtautuivat kahleistaan ja syöksyivät hevosten jalkain lomitse suden jälkiin.

Susi pysähtyi hetkeksi, käänsi kömpelösti, aivan kuin sillä olisi ollut paise kurkussa, leveäotsaisen päänsä koiriin, hypähti sitten pari kertaa ja katosi häntäänsä heiluttaen metsän laitaan. Samassa alkoi ilmestyä aukeaman vastakkaiselta puolelta hätäisiä koiria, ensin yksi, sitten toinen, kolmas, ja viimein koko parvi. Ne vinkuivat ja kiljuivat aivan kuin olisivat hädissään parkuneet. Sitten taipuivat pähkinäpensaankin oksat ja aukeamalle ilmestyi Danilon tummanruskea vaahdossa uiva

hevonen. Eteenpäin kyyristyneenä istui sen selässä Danilo avopäin, harmaat, takkuiset hiukset löyhyen punakoilla hikisillä kasvoilla.

— Hoi, hoi, hoi!... — hän kirkui. Kun hän näki kreivin, välähti vihan tuli hänen silmissään.

— Pr... — kirkasi Danilo ja uhkasi ratsupiiskallaan kreiviä.

— Päästävät suden!... Jopa ovat metsämiehiä! — ja ryhtymättä pitempään sananvaihtoon hämmentyneen ja säikähtyneen kreivin kanssa Danilo purki kreiviä varten varatun vihansa määrän valakkansa kupeisiin ja lähti täyttämään laukkaa nelistämään koirien jälkiin. Kreivi katseli ympärilleen kuin rangaistuksen kärsinyt ja koetti hymyillen herättää Semjonissa myötätuntoisuutta tukalassa asemassaan. Mutta Semjonia ei näkynyt ei kuulunut: hän oli lähtenyt kiertämään suden eteen estääkseen sitä pääsemästä näreikköön. Kahdelta taholta olivat vinttikoirain kuljettajatkin koettaneet ehtiä suden eteen, mutta tämä kulki pensaikossa ja livahti metsästäjiltä metsään.

V.

Nikolai Rostof oli tällä vähin yhä paikallaan ja odotteli petoa. Ajon suunnasta ja etäisyydestä, koirain äänistä ja metsästäjien huudoista hän päätteli, mitä oli tekeillä metsikössä. Hän tiesi että metsikössä oli sekä nuoria että vanhoja susia; hän tiesi, että ajokoirat olivat jakautuneet kahteen parveen, että jossain oli päästetty peto saarroksista ja että oli tapahtunut jokin onnettomuus. Hän odotti joka hetki pedon saapuvan hänen lymypaikalleen. Hän suunnitteli tuhansilla eri tavoilla miten ja mistä peto ilmestyisi, ja miten hän sen saartaisi. Toivo muuttui toivottomuudeksi. Usean kerran hän kääntyi Jumalaan ja rukoili, että peto tulisi hänen lymypaikalleen; hän rukoili intohimoisen häveliäästi, kuten rukoillaan ankaran mielenliikutuksen vallassa, jonka syynä on jokin vähäpätöinen asia. "Helppohan on sinun suoda tämä minulle!" — puhui hän Jumalalle. "Tiedän, että olet suuri, ja että on synti tällaisia pyytää, mutta, suuri Jumala, anna sittenkin vanhan suden osua osalleni ja, salli Karain sedän nähden, joka tuolla paraillaan katselee hyökätä sen kimppuun ja antaa sille kuolinisku." Tuhannen kertaa puolen tunnin kuluessa katsahti Rostof jännitettynä ja rauhattomana aukeamaan, missä kaksi harvaoksaista tammea kohosi haavikosta, ja vesien uurtamaan rotkon seinämään ja oikealta pensaiden takaa vilahtelevaan sedän lakkiin.

"Ei, ei ole minulle tätä onnea suotu", — ajatteli Rostof, "ja mitä se maksaisi! Ei ole suotu! Ei ole minulla mitään onnea, ei sodassa eikä korttipelissä." — Selvästi välähtivät hänen muistossaan Austerlitz ja Dolohof. "Kunpa edes kerran elämässään saisi surmata vanhan suden, muusta en välittäisikään!" — ajatteli Rostof jännittäen äärimmilleen kuuloaan ja näköään, vilkuen milloin oikealle milloin vasemmalle ja tarkaten ajon pienimpiäkin vaihteluja.

Hän katsahti taas oikealle ja huomasi, että avonaisella kentällä jokin juoksi häntä kohti. "Ei, se on mahdotonta!" — ajatteli hän huohtaen raskaasti, kuten huohtaen ihminen, kun viimeinkin hänen harras toivonsa on toteutunut. Häntä kohtasi suurin onni — ja näin luontevasti, loistotta, humutta ja menotta. Rostof ei uskonut silmiään, ja tätä epäilystä kesti hetkisen. Susi jatkoi yhä kulkuaan ja hyppäsi raskaasti ojanteen yli. Se oli vanha peto, jolla oli harmaa selkä ja punertava remppuvatsa. Se juosta lönkötteli hiljalleen, luullen varmaankin, ettei kukaan sitä näe. Henkeään pidätellen vilkasi Rostof koiriin. Muutamat niistä makasivat, toiset seisovivat rauhallisina, sillä ne eivät olleet vielä sutta huomanneet. Vanha Karai makasi keränä ja kirpusti äkäisenä keltaisilla hampaillaan takapakaraansa.

— Us- us- us- — päästeli Rostof hiljaa huultensa välistä. Koirat nousivat makuulta ja hörivät korviaan. Karai lopetti kunimisen, nousi, höristi korviaan ja heilautti hännällään, josta riippui karvatakkuroita.

"Päästänkö jo koirat?" — puheli Nikolai itsekseen, kun susi yhä häntä lähenei ja loittoni yhä pitemmälle metsänlaidasta. Samassa suden ilme muuttui: se vavahti nähtyään luultavasti ensi kerran elässään ihmisisilmät, jotka tuijottavat suoraan häneen. Katsahtaen arasti metsästäjään susi pysähtyi. — Takasinko vaiko eteenpäin? — näytti se mieltävän, ja lähti laukkaamaan pehmein, sulavin, hätäilemättömin, mutta päättävin hypyin.

— Us- us- us! — huusi Nikolai huumaantuneena, ja käskemättä syöksyi hänen hyvä hevosenensa suin päin alas rinnettä yli veden uurtamain ojanteiden ja kuilujen päästäkseen suden eteen. Vielä nopeimpina kiisivät koirat sivuuttaen hevosen. Nikolai ei kuullut omaa ääntään, ei tuntenut että istui hevosen selässä, ei nähnyt koiria eikä ympäröivää seutua; hän näki ainoastaan suden, joka lisätyin vauhdin loikki yhä samaan suuntaan. Lähinnä sutta oli mustankailava, leveälanteinen Milka. Lähemmäksi, lähemmäksi ... nyt se on jo aivan sen kintereillä. Susi ei ollut tietääkseenkään, vilkasihan vain ohimennen koiraan. Milka ei tapansa mukaan hyökännyt suden niskaan, vaan töksähteli häntä pystyssä etujaloilleen.

— Us- us- us! — kirkui Nikolai.

Ruskea Ljubim syöksähti esiin Milkan takaa, ryntäsi kiivaasti suden kimppuun ja kävi hampain tämän pakaroihin, mutta hypähti samassa peljästyneenä syrjään. Susi istahti, loksautti hampaitaan ja painautui taas eteenpäin koko koiraparven seurattessa aivan kintereillä.

"Pääsee pakoon! Ei, mahdotonta!" — ajatteli Nikolai ja huusi yhä ääni käheänä.

— Karai! Us- us- us! — hän huusi etsien koirain joukosta vanhaa urosta, johon nyt liittyi hänen viimeinen toivonsa. Karai teki parastaan kankeilla jaloillaan ja koetti raskaasti juosten ehättää oikotein suden eteen. Mutta suden vauhdista päättäen näytti Karai erehtyneen laskuissaan. Nikolai näki jo aivan lähellä edessään metsän, jonne päästyään susi varmaan olisi pelastanut

turkkinsa. Suden eteen ilmestyi metsästäjä koirineen, Nikolai ei vielä menettänyt toivoa. Nikolaille outo tummanruskea, pitkäruumiinen uroskoira laukkasi vinhasti sutta vastaan ja oli vähällä viedä tämän kumoon. Susi nousi uskomattoman vikkelästi, hyökkäsi koiran kimppuun ja iski hampaansa sen kylkeen. Verissään, ammottava haava kyljessä vaipui koira maahan, kiljuen julmasti.

— Karajushka! Kultani!... — vaikeroi Nikolai. Tämä odottamaton välinäytös auttoi vanhaa Karaita, joka takkuisine pakaroineen oli enää viiden askeleen päässä sudesta. Aivan kuin vaaran tuntien vilkasi susi Karaihin, kumisti hännän koipien väliin ja lisäsi vauhtia. Mutta samassa — Nikolai ei muuta nähnyt kuin että jotain tapahtui Karaille — oli se suden niskassa, ja yhdessä suden kanssa se häikäpyllyä kierähti ojassa.

Nikolai näki suden temmeltävän koirain kanssa ojassa. Koirain keskeltä näkyi suden harmaa selkä, toinen takajalka, ja korvat luimussa se pelästyneenä ja hengästyneenä katseli Nikolaita. Karai oli iskenyt hampaansa sen kurkkuun. Tämä hetki oli Nikolain elämässä hänen onnellisimpiaan. Hän oli jo tarttunut satulan kaaseen ja aikoi laskeutua maahan antaakseen sudelle surmaniskun, kun samassa näki suden pään kohoutuvan koirain keskeltä. Hetken kuluttua sai susi etujalkansa ojan reunalle. Se louskutteli hampaitaan (Karai oli irroittanut hampaansa sen kurkusta), hypähti ojasta ja lähti häntä luimussa jatkamaan matkaansa. Karvat pörrössä kömpi ojasta Karai, joka varmaankin oli loukkautunut tai haavottunut.

— Jumalani! Miksi?... — huusi Nikolai toivottomana.

Sedän metsästäjä ajoi toiselta suunnalta suden eteen, ja koirat pysäyttivät taas pedon. Taas oli se koirain keskellä.

Nikolai, hänen ratsupalvelijansa, setä ja hänen metsästäjänsä kieppuivat suden ympärillä, usuttivat koiria, huusivat ja aikoivat laskeutua satulasta antamaan surmaniskua niin pian kuin susi vain laskeutui istumaan ja kannustivat hevosiaan, kun vain susi hetkeksikin vapautui koirista ja koetti lähestyä metsää, ainoata pelastajaansa.

Jo temmellyksen alussa oli Danilo ilmestynyt aukeamalle, kun oli kuullut koiria usutettavan. Hän näki, miten Karai hyökkäsi suden niskaan, ja pysäytti hevosensa, luullen leikin loppuneen. Mutta kun hän huomasi, että ratsastajat yhä vielä istuivat satulassa ja susi pääsi koirain kynsistä ja yritti livistämään, kannusti hän valakkaansa ja karautti täydessä lennossa, ei sutta kohti, vaan sen eteen metsän laitaan. Näin saapuikin hän temmellyspaikalle juuri silloin, kun sedän koirat toisen kerran pysäyttivät suden.

Danilo ei enää huutanut. Hänellä oli vasemmassa kädessä paljastettu metsästyspuukko ja oikeassa hän heilutteli ratsuruoskaa, jolla läimäytteli kuin rautavitjoilla valakkaansa kylkiin.

Nikolai ei ollut huomannut Daniloa ennenkun hänen ohitseen vinhasi puuskuva valakka. Samassa kuuli hän jonkun töpsähtävän maahan ja huomasi Danilon koirain keskellä rähmällään suden selässä tavoittelevan pedon korvia. Sekä koirat että metsästäjät, vieläpä itse susikin käsittivät, että leikki oli lopussa. Korvat luimussa koetti pelästynyt susi nousta, mutta koirat riippuivat sen turkissa. Danilo nousi seisaalleen, laskeutui hervottomana ruumiinsa koko painolla suden selkään, tarttuen samalla sen korviin. Nikolai aikoi antaa sille surmaniskun, mutta Danilo kuiskasi: — Tarpeetonta, pistämme kapulan sen suuhun, — ja samassa hän painoi jalkansa suden kaulalle. Suden suuhun pistettiin kapula, joka sidottiin aivan kuin kuonokopaksi, jalat sidottiin kahleilla, ja Danilo heilautti pari kertaa avuttonta petoa koivista.

Onnelliset, väsyneet metsästäjät nostivat elävän suden pärskivän, säikähtyneen hevosen selkään, ja vinkuvien koirien saattamana lähdettiin sutta kuljettamaan sovitulle yhtymäpaikalle. Koko seurue kokoontui sutta katselemaan. Kapula suussa ja leveäotsainen pää kallellaan katseli tämä suurilla lasisilmillään ympäröivää ihmis- ja koiralaumaa. Kun siihen koskettiin, sävähti se ja putkautti sidottuja jalkojaan katsellen avuttomana ympärillä olijoihin. Vanha kreivikin ajoi suden luo ja koski siihen.

— Oh, miten suuri, — hän sanoi. — Suuri, vai mitä? — kysyi hän Danilolta, joka seisoi hänen vieressään.

— Suuri on, teidän ylhäisyytenne, — vastasi Danilo ja paljasti hätäillen päänsä.

Kreivi muisti, miten oli päästänyt suden livistämään ja Danilon käytöksen tämän johdosta.

— Mutta olitpa, veliseni, kiukkuinen, — sanoi kreivi.

Danilo ei vastannut, hymyilihän vaan lapsellisen pehmeästi ja kohteliaan suloisesti.

VI.

Vanha kreivi lähti kotiin; Natasha ja Petja lupasivat myös heti lähteä. Metsästysseurue lähti edelleen, sillä aikaista oli vielä palata kotiin. Puolenpäivän tienoissa päästettiin koirat tiheän näreikön peittämään rotkoon. Nikolai seisoi sänkipellolla ja saattoi nähdä kaikki metsästäjänsä.

Rotkon toisella puolella Nikolain kohdalla oli kellertävä rämeikkö ja siellä seisoi eräs hänen metsästäjistään notkelmasta kohoavan pähkinäpensaan takana. Heti kun koirat olivat päästetyt rotkoon, kuuli Nikolai Voltorn nimisen koiran haukahtelemaan harvalleen; toiset koirat yhtyivät siihen, ja milloin kiivaammin milloin laimeammin kävi ajo. Hetken kuluttua kajahti metsästä torventörähdys, joka ilmoitti oltavan ketun jäljillä, ja samassa näki Nikolai koko koiraparven

täydessä laukassa ajavan rotkoon yhtyvää uomaa pitkin rämeikköä kohti.

Hän näki näreikön laidassa punalakkisia koirainhoitajia ja koiria ja odotti joka hetki rämeikössä näkevänsä ketun.

Notkelmassa seisova metsästäjä liikahti ja päästi koirat kahleista, ja Nikolai näki punaisenruskean, tuuheahäntäisen, kumman lyhytjalkaisen ketun hädissään juoksevan rämeikössä. Koirat saapuvat yhä lähemmäksi. Ovat jo aivan sen kintereillä, ja kettu alkaa tehdä mutkia, tuuhehäntä heilahtelee, — mutta jo käy sen turkkiin valkea koira, sitten musta. Kettua ei näy; koirat seisovat päät yhdessä, lanteet sätkähtelevät. Paikalle saapuu kaksi metsästäjää: toinen punalakkinen, toinen outo, viheriäinen kauhtana yllä.

"Mitä tämä merkitsee", — ajatteli Nikolai. — "Mistä on ilmestynyt tuo outo metsästäjä? Hän ei ole sedän miehiä."

Metsästäjät riistivät ketun koirilta, mutta satulaan ne sitä eivät sitoneet, vaan seisivat kauvan hevostensa vieressä, huitoivat käsillään ja näyttivät jostain keskustelevan. Samassa törähti torvi — riidan merkki.

— Ilagin metsästäjä siellä riitelee meidän Ivanan kanssa, — sanoi Nikolain ratsupalvelija.

Nikolai lähetti ratsupalvelijan etsimään Natashaa ja Petjaa ja lähti sitten käyden ajamaan riitapaikalle.

Nikolai hyppäsi satulasta ja jäi Natashan ja Petjan kanssa koirien luo odottamaan riidan ratkaisua. Metsänlaidasta ilmestyi Ivan kettu satulassa ja ajoi Nikolain luo. Hän paljasti jo kaukana päänsä ja koetti puhua arvokkaasti; mutta hän oli kalpea, hengästynyt, ja hänen silmistään sähköyi vihan tuli. Hänen toinen silmänsä oli mustelmilla, mutta tätä hän ei varmaan itsekään tiennyt.

— Mitä siellä tapahtui? — kysyi Nikolai.

— Hän kun aikoi meidän koirilta anastaa saaliin! Mutta minun narttunipa, hiirava, sen tavottikin. Riitelemään kävi! Tarttui kettuun! Mutta minä hänelle ketusta. Tuossa se nyt on satulassani. Tahdotkos maistaa tuota?... — puhui Ivan, näyttäen puukkoaan, sillä hän luuli arvatenkin vielä puhuvansa vihamiehen kanssa.

Nikolai ei ryhtynyt Ivanan kanssa pitempiin puheisiin, pyysi Natashaa ja Petjaa odottamaan ja lähti ajamaan sitä paikkaa kohti, missä oli nähnyt metsästäjään riitelevän.

Ivan meni omain metsästäjään joukkoon ja alkoi kertoa uteliaille kumppaneilleen urotyöstään.

Ilagin oli epäsovussa Rostovien kanssa, ja nytkin oli heillä paraillaan ratkaisematon oikeusjuttu. Hän metsästeli mailla, jotka ikimuistaisen nautinto-oikeuden nojalla kuuluivat Rostoville, ja nyt näytti hän tahallaan päästäneen koiransa metsikköön, minne Rostovit olivat tulleet ajoon, vieläpä oli sallinut metsästäjäänsä anastaa saaliin vierailta koirilta.

Nikolai ei milloinkaan ollut tavannut Ilaginia, mutta luonteensa mukaan — hän ei tuntenut kultaista keskitietä arvosteluissaan eikä tunteissaan ja oli huhuina kuullut puhuttavan Ilagin hurjasta luonnosta ja itsevaltaisuudesta — hän sydämensä pohjasta vihasi häntä ja piti häntä pahimpana vihamiehenään. Kiihtyneenä ja kiukkuisena lähenei hän nyt vihamiestään, puristaen lujasti ruoskansa vartta ja valmiina ryhtymään äärimmäisiin toimenpiteisiin.

Mutta tuskin oli hän ajanut metsäpengerältä aukealle kun näki vastaansa ajavan lihavan herrasmiehen mustalla kauniilla hevosella. Herraa seurasi kaksi ratsupalvelijaa.

Tuo kuviteltu vihamies olikin komea, kohtelias herra, joka erittäin mielellään tahtoi tutustua nuoreen kreiviin. Saavuttuaan Rostovin luo Ilagin nosti majavannahkaista lakkiaan ja sanoi olevansa kovin pahoillaan metsästäjille sattuneen riidan johdosta. Hän oli käskenyt ankarasti rangaista metsästäjää, joka oli rohjennut sekaantua vieraiden koirien ajoon, esitti kreiville tuttavuutta ja tarjota tämän käytettäväksi omia metsästysmaitaan.

Natasha, joka oli peljännyt veljensä ryhtyvän kauheisiin tekoihin, ratsasti aivan tämän lähettyvillä. Mutta huomattuansa, miten ystävällisesti vihamiehet toisiaan tervehtivät, hän ajoi heidän luokseen. Ilagin nosti erittäin kohteliaasti lakkiaan Natashalle ja miellyttävästi hymyillen hän virkkoi, että kreivitär muistutti Dianaa sekä metsästysintonsa että kauneutensa tähden, josta oli kuullut paljon puhuttavan.

Sovittaakseen metsästäjäänsä synnit pyysi Ilagin pyytämistään Rostovia siirtymään seurueineen noin virstan päässä olevalle saarelmalle, jonka hän oli säästänyt itseään varten ja missä hänen sanojensa mukaan oli vilisemällä jäniksiä. Rostof suostui hänen ehdotukseensa, ja toisen verran vahvistuneena lähti seurue liikkeelle.

Ilagin saarelmalle oli kuljettava poikki peltojen. Herrat vetäytyivät eri joukkoon. Setä, Rostof ja Ilagin tarkastelivat salaviihkaa toistensa koiria ja etsivät rauhattomina, olisiko joukossa vaarallisia kilpailijoita omille koirille.

Erityisesti pisti Rostovin silmään Ilagin puhdasrotuinen ruskeankailava narttu. Vaikka se olikin hintelä ruumiinrakenteeltaan, oli sillä silti teräksiset lihakset, sillä oli ohut kaunis turpa ja muljosilmät. Hän oli kuullut puhuttavan Ilagin koirain ajotaidosta ja tätä kaunista narttua hän piti Milkansa vaarallisena kilpailijattarena.

Kesken rauhallista keskustelua vuodentulosta osoitti Rostof Ilagin kaunista narttua.

— Kylläpä on kaunis tuo teidän narttunne! — sanoi hän välinpitämättömästi. — Varmaankin hyvä jaloistaan.

— Tuoko? Onhan se, on kelpo koira, hyvä saamaan kiinni, — vastasi Ilagin rauhallisena, vaikka hän tästä Jersastaan vuosi sitten oli maksanut naapurilleen kolme orjaperhettä. — Ei siis teilläkään, kreivi, sato ole ollut kehuttava? — jatkoi Ilagin äskeistä keskustelua. Hän tahtoi maksaa Rostovin kohteliaisuuden ja tarkasti hänen koiriaan. Hänen silmiinsä sattui vahvarakenteinen Milka.

— Tuo mustankailava on teillä kaunis eläin — todellakin! — hän sanoi.

— Onhan se, hyvä jaloistaan, — vastasi Rostof. — "Annappa kun tuohon tulisi jänis, niin kylläpä näyttäisin mitä se on koiriaan!" — ajatteli hän itsekseen. Sitten kääntyi hän ratsupalvelijaansa ja ilmoitti antavansa ruflan sille, joka löytää jäniksen makuulta.

— En käsitä, — jatkoi Ilagin, — miten muutamat metsämiehet ovat kateellisia saaliista ja koirista. Puhun itsestäni, kreivi. Minusta, nähkääs, on hauskaa kuljeskella metsällä; ja kun sitten tapaan tällaisen hauskan seuran, niin mikä onkaan sen haus Kempaa (hän kohautti taas majavannahkaista lakkiaan Natashalle); mutta saaliista minä viis!

— No niin!

— Tai että suuttuisin, kun vieraat koirat saavuttavat saaliin, ihailen ajoa sellaisenaan, eikö niin, kreivi? Siksi par arvelenkin...

— Hei-jaa, — huusi samalla verkalleen eräs koirainhoitajista. Hän seiso i mäentöppäällä pitäen ratsuruoskaa koholla ja toisti vielä kerran verkalleen: — Hei-jaa! (Tällä tahtoi hän ilmoittaa, että näki jäniksen makuulla).

— On varmaankin löytänyt, sanoi Ilagin huolettomasti. — Eiköhän päästetä koiria, kreivi!

— Niin, pitääpä lähteä ... yhdessäkö? — vastasi Rostof, katsahtaen Jersaan ja sedän Rugaihin, noihin koirainsa vaarallisiin kilpailijoihin. "Mutta entäs jos saattavat häpeään minun Milkani!" — ajatteli hän lähetessään Ilaginin ja sedän rinnalla jänistä.

— Onko suuri? — kysyi Ilagin koirainhoitajalta ja vilkaisten rauhallisena sivulleen hän vihelsi Jersaa.

— Entä te, Mihail Nikanoritsh? — kääntyi hän setään.

Setä ajoi jurona.

— Mitäpä minusta, teidän koiranne — selvä juttu mars! — ovat tuhansien arvoisia, kylillä ostettuja. Koettakaa te omianne, minä katselen!

— Rugai! No, no — huusi hän. — Rugajushka! — hän lisäsi, tahtomattaankin ilmaisten tällä hyväilynimellä, miten rakas koira hänelle oli ja miten rajattomasti hän luotti tähän ruskeaan koiraansa.

Natasha huomasi ja tuns i, miten innostuneita olivat molemmat vanhukset ja hänen veljensä, ja tämä innostus tarttui häneenkin.

Metsästäjä seiso i yhä kunnaalla ratsuruoska kädessä, ja herrat ajoivat käyden häntä kohti; koiraparvi kulki vainion reunaan ja kääntyi pois päin jäniksestä; metsästäjät ajoivat myös toisaalle. Kaikki kulkivat hiljaa ja rauhallisina.

— Minne on päin? — kysyi Rostof kun oli saapunut noin sadan askeleen matkalle metsästäjästä.

Metsästäjä ei ehtinyt vielä vastaamaan, kun jänis, vaaran vainuten, hypähti makuulta. Kahleissa olevat koirat syöksyivät kiljuen ylös kunnaalle; kaikilta suunnilta hyökkäsi vapaina kulkevia susikoiria jäniksen jälkiin. Rauhallisena kulkeva metsästyssseurue joutui hetkessä kuohuntaan: koirainohjaajat kirkuivat koirilleen, johtaen niitä jäljille, susikoirain hoitajat kiihoittivat koiriaan ja lensivät täydessä lennossa kentälle. Rauhallinen Ilagin, Rostof, setä ja Natasha menettivät kokonaan malttinsa ja lensivät ratsuillaan tietämättä itsekään miten ja minne, seuraten vain silmillään koiria ja jänistä ja sydän kurkussa seuraten ajon kulkua. Jänis oli suuri ja nopeakoipinen. Noustuaan makuulta ei jänis heti lähtenyt loikkimaan. Se istahti hetkeksi, hörästi korvansa ja kuunteli kaikkialta kuuluvia huutoja ja töminää. Se hypähti ensin jonkun kerran hiljalleen, päästäten koirat aivan lähelle, mutta kun se oli selvillä suunnasta ja vaaran suuruudesta veti se korvansa luihuun ja painautui loikkimaan minkä koivista lähti. Se oli maannut sänkipellossa, mutta nyt juoksi se rapakkoista rämeikköä kohti. Jäniksen löytäjän kaksi koiraa, jotka olivat lähinnä jänistä, pääsivät ensimmäisinä jäljille, mutta ne olivat vielä kaukana jäniksestä, kun Ilaginin ruskeankailava Jersa porhalsi niiden ohi, lähene i yhä jänistä ja päästyään mittansa päähän siitä syöksyi suu auki hirveällä vauhdilla tarttuakseen sen häntään. Se oli varma onnistumisestaan, mutta pöllähtikin suin päin maahan. Jänis köyristi selkensä ja paransi vauhtiaan. Jersan jälissä viiletti mustankailava Milka ja lähene i nopeasti jänistä.

— Milushka! Kultaseni! — huusi riemuitseva Nikolai. Tuossa hetkessä näytti Milka saavuttavan jäniksen. Mutta jänis pysähtyi, ja Milka lensi kovassa vauhdissa sen ohi. Pian oli Jersa taas jalkeilla, laukkasi aivan jäniksen kintereillä ja näytti varovaisena mittailevan välimatkaa voidakseen iskeä jäniksen pakaroihin.

— Jersanjka! Sisko kulta! — huusi Ilagin vaikeroivin oudoin äänin. Jersa ei kuullut hänen rukouksiaan. Kun se juuri oli tarttumassa jänikseen, lisäsi tämä vauhtiaan ja kääntyi sänkipellon ja rämeikön väliselle karkeelle. Rinnan kuni vaunupari viilettivät taas Milka ja Jersa jäniksen jälissä, mutta jänis juoksi karkeella paremmin kuin koirat, ja välimatka pitene i.

— Rugai! Rugajushka! Selvä juttu mars! — kuului samassa sedän ääni, ja ruskea, köyryselkäinen Rugai saavutti Milkan ja Jersan. Pian kiiti se niiden ohikin ja julman rajuna se hyökkäsi jäniksen niskaan. Jänis kuupertui karkeelta rämeikköön. Entistään kiukkuisempana hyökkäsi Rugai

jäniksen kimppuun, riuhtoi polviaan myöten rapakossa, ja samassa kieriskelivät sekä koira että jänis likaisessa liejussa. Pian oli koiraparvi heidän ympärillään. Hetken kuluttua saapuivat metsämiehetkin paikalle. Ainoastaan onnellinen setä laskeutui satulasta jänistä korjaamaan. Hän ravisti jänistä saadakseen sen verestä puhtaaksi ja vilkui levottomana ympärilleen. Hänen silmänsä pyörivät, kädet ja jalat eivät pysyneet alallaan, ja hän puhua löpötti, tietämättä itsekkään kenelle ja mitä. — Selvä juttu mars! ... siinä se on koira ... kaikki jätti jälkeensä, sekä tuhansien arvoiset että ruplan arvoiset ... selvä juttu mars, — hän puhui hengästyksissään ja vilkuen vihaisena ympärilleen, aivan kuin olisi jotakuta sätinyt, tai aivan kuin olisivat kaikki olleet hänen vihamiehiään ja häntä syvästi loukanneet, ja joille hän nyt viimeinkin oli saanut kostaa. "Siinä ovat teidän tuhansien arvoisenne — selvä juttu mars!..."

— Rugai, hoi jakajaisille! — sanoi setä heittäen koiralleen rapakkoisen jäniksenkypälän; — olet sen ansainnut, selvä juttu mars!

— Se väsyi, kun kolme kertaa yksinään oli jäniksen kintereillä, — puhui Nikolai ketään kuuntelematta tai välittämättä kuuliko kukaan hänen puhettaan.

— Mitäpä siitä kun juoksi jäniksen ohi! — huomautti eräs Ilagin metsästäjistä.

— Kun oli saarrettu, niin saattoihan sen saada kiinni mikä piski tahansa, — puhui samaan menoon punakka Ilagin, joka ajosta ja mielenkuohusta tuskin saattoi hengittää. Natashakin joutui hälinään ja kiljui ilosta ja innostuksesta niin kimakasti että korvia vihloi. Tällä kiljunnallaan hän ilmaisi samaa kuin muut metsämiehet, kovaäänisellä puhelullaan. Ja tämä kiljunta kuului niin kummalta, että hän itse ja kaikki muutkin olisivat sitä ihmetelleet ja hävenneet, jos se joskus muulloin olisi sattunut. Setä sitoi itse jäniksen ja heitti sen sulavan reippaasti ratsulleen. Hän oli moittivan ja ylpeän näköinen, ei sanonut enää sanaakaan, nousi rautiaansa selkään ja lähti ajamaan. Muut metsämiehet olivat surullisen ja loukkaantuneen näköisiä, ja kesti kauvan ennenkuin he taas pääsivät teeskennellyn rauhalliseen mielentilaan. Kauvan katselivat he ruskeata köyryselkäistä, rapakkoon tahriutunutta Rugaita, joka kahleitaan helistellen voittajan varmuudella astua tallusteli rautiaan jälissä.

"Niin, olen samallinen kuin muutkin, kun ei ole kysymyksessä ajo. Mutta silloin, siunaa ja varjele!" — tuntui Nikolaista tämän koiran ilme sanovan.

Ja siksipä tuntuikin Nikolaista mairittevalta, kun setä kaikesta tapahtuneesta huolimatta jonkun ajan kuluttua ajoi hänen luokseen ja rupesi juttusille.

VII.

Kun Ilagin illan suussa oli heittänyt hyvästit Nikolaille, huomasi tämä olevansa niin kaukana Otradnosta että mielihyvin suostui sedän ehdotuksesta jättämään seurasensa yöksi sedän tilalle, Mihailofkaan.

— Ja jos itsekin pistäysitte meillä — selvä juttu mars! — sanoi setä, — niin sen parempi. Nähkääs, sää on kostea, levähdätte hetken, pikku kreivittären sitten lähetämme kotiin vaunuissa.

Sedän ehdotukseen suostuttiin; eräs metsästäjistä lähetettiin vaunuja tuomaan Otradnosta; Nikolai, Natasha ja Petja lähtivät sedän tilalle.

Viisi, kuusi alustalaista tuli metsämiehiä kohtaamaan Mihailofkan pääarakennuksen portaille. Kymmeniä naisia, vanhoja, aikuisia ja lapsia tirkisteli nurkan takaa. Ratsain ajavan naisen näkeminen sai alustalaiset niin uteliaiksi, että useat heistä unohtivat arkuutensa, tulivat aivan Natashan lähettyville, katselivat häntä silmiin ja tekivät ääneen huomautuksia aivan kuin olisivat katselleet jotain merentakaista kummitusta, joka ei kuule eikä ymmärrä, mitä hänestä puhutaan.

— Arinka, katsohan kun istuu nassakalla! Itse istuu, ja liepeet liehuvat... Kato, sillä on torvikin!

— Siunaa ja varjele, puukkokin...

— Täys tataritar!

— Kun et kuukerru sieltä? — sanoi rohkein joukosta, kääntyen suoraan Natashaan.

Setä laskeutui satulasta villiityneen puutarhan ympäröimän pienen puisen asuinrakennuksensa portaiden edessä, katsahti alustalaisiinsa ja huusi käskevästi sivullisia poistumaan. Palvelijoita käskettiin huolehtimaan vieraista ja metsästysseurueesta.

Väkijoukko hajaantui. Setä auttoi Natashan satulasta, tarjosi käsivartensa ja vei hänet vaperia lautaportaita myöten suojiin. Huoneissa ei vallinnut liiallinen puhtaus. Seinät olivat hirsisalvoksella, eikä niitä edes oltu kalkkivärillä maalattu. Tahroja ja laikkoja tosin oli siellä täällä, mutta huomasi sentään järjestävän kädenkin jälkiä. Eteisessä löyhähti tuoreilta omenilta, ja sen seinillä riippui suden- ja ketunnahkoja.

Eteisestä setä vei vieraansa pieneen saliin, missä oli saranapöytä ja punaisia tuoleja, täältä vierashuoneeseen, missä oli pyöreä koivusta tehty pöytä ja sohva. Vierashuoneesta mentiin sedän työhuoneeseen, missä oli rääsytyn sohva ja kulunut vanha lattiamatto. Seiniä koristivat Suvorovin, isännän isän ja äidin sekä hänen oma muotokuvansa sotilaspuvussa. Tämä huone tuli vahvasti tupakalta ja koirilta. Setä käski vieraita istumaan ja olemaan kuin kotona, mutta itse hän poistui huoneesta. Rapakkoinen Rugai tuli huoneeseen, hyppäsi sohvalle ja alkoi nuoleksia ja kirpustaa itseään. Työhuoneesta lähti pimeä käytävä, mistä näkyi rikkinäinen kehysverhoke. Verhokkeen takaa kuului naisen naurua ja supatusta. Natasha, Nikolai ja Petja riisuutuivat ja

istuutuivat sohvalle. Petja nojautui kätensä varaan ja nukahti heti; Natasha ja Nikolai istuivat sanaakaan vaihtamatta. Heidän kasvonsa punottivat, he olivat kovin nälissään, mutta silti hyvällä tuulella. He vilkuilivat toisiinsa (Nikolai ei enää ajon päätyttyä tahtonut osottaa etevämmyyttään sisarelle); Natasha iski veljelle silmää, kumpikaan ei voinut hillitä itseään, vaan rehahtivat heleään nauruun, itsekkään tietämättä naurun aihetta.

Hetken kuluttua setä palasi huoneeseen. Hän oli pukeutunut ylleen kasakan viitan ja siniset housut ja vetänyt jalkoihinsa sirot saappaat. Natashasta tuntui kuin tuo puku, jota hän oli ihmetellyt ja nauranutkin Otradnossa, olisi sedälle ainoa sopiva ja oikea puku, aivan juhlapukujen ja hännystakkien arvoinen. Setäkin oli hyvällä tuulella; ei hän lainkaan loukkaantunut sisarusten naurusta (sillä ei hänen edes mieleensä juolahtanut, että nämä olisivat saattaneet nauraa hänen laskuunsa), vieläpä itsekin yhtyi nuorten aiheettomaan nauruun.

— Kas sellainen meillä on kreivitär pieni — selvä juttu mars — enpä ole sellaista vielä eläessäni nähnyt! — puheli setä ojentaessaan pitkävirtista piippua Nikolaille ja itse kieputellen tottuneesti kolmen sormen välissä lyhytvartista piippunysäänsä.

— Koko päivän on keikkunut satulassa kuin mikäkin mies, mutta siitä huolimatta ei ole tietäkseenkään!

Pian sedän tulon jälkeen avautui ovi — avajaan askelten äänestä päättäen avasi sen paljasjalkainen tyttönen —, ja huoneeseen astui, kukkurainen tarjotin kädessä, noin 40 vuotias, lihava, punaposkinen kaunis nainen, jolla oli kaksi leukaa ja täyteläät punaset huulet. Ystävällisen arvokkaana hän viehättävin silmäyksin ja liikkein kumarsi kunnioittavasti vieraille ja hymyili samalla hyväilevän viehkeästi. Huolimatta tavattomasta lihavuudestaan, joka pakoitti hänen kulkemaan rinta ja vatsa pystyssä ja pää takakenossa, tämä nainen (sedän taloudenhoitajatar) silti liikkui tavattoman keveästi. Hän meni pöydän luo, laski tarjottimen pöydälle ja lateli näppärästi valkeilla lihavilla käsillään sille pullot, särpimet ja muut herkut. Tämän tehtyään hän poistui pöydän luota ja jäi hymyellen seisomaan oven pieleen. — "Tällainen nyt olen! Joko nyt käsität sedän elämän?" — sanoi Nikolaille tämän naisen ilmestyminen. Käsittihän sen: eikä ainoastaan Nikolai käsittänyt, Natashallekin kävi selväksi sedän elämä, nuo yrmeät kulmat ja tyytyväinen onnellinen hymy, joka värähteli hänen huulillaan Anisja Fjedorovnan astuessa huoneeseen. Anisja oli tuonut pöytään: yrttiviinaa, kotitekoisia likörejä, sieniiä, kirnupiimään tehtyjä ruisjauhopiiraita, hunajakakkuja, vaahtoavaa simaolutta, omenia, raakoja, paahdettuja sekä hunajassa uitettuja pähkinöitä. Hetken kuluttua ilmestyi pöytään vielä hunaja- ja sokerihilloja, kinkku ja vastapaistettu kana.

Kaikki nämä herkut oli Anisja itse hankkinut, koonnut ja valmistanut. Siksi ne lehahtivatkin ja maistuivat Anisjalta. Kaikki oli mehukasta, puhdasta ja lempeän hymyilevää.

— Syökää, neitiseni, kreivittäreni, — kehoitti Anisja, tarjoten Natashalle milloin yhtä, milloin toista.

Natasha söi kaikkia herkuja, ja hänestä tuntui ettei koskaan ollut nähnyt eikä syönyt niin verrattomia piimäpiiraita, niin tuoksuavaa hilloa, sellaisia hunajapähkinöitä ja sellaista kanaa. Anisja Fjedorovna poistui huoneesta.

Rostof ja setä söivät myös hyvällä ruokahalulla, painoivat palan kirsikkalikörillä ja puhelivat äskeisestä ja tulevista ajoretkistä, Rugaista ja Ilaginin koirista. Natasha istui sohvalle ja kuunteli loistavin silmin sedän ja Nikolain juttuja. Jonkun kerran hän herätteli Petjaa antaakseen hänen maistaa herkuja, mutta poika ei herännyt, höpisi käsittämättömiä sanoja ja vaipui jälleen sohvalle. Natasha oli niin iloinen, ja hänen oli niin hyvä olla tässä hänelle oudossa ympäristössä, että hän oikein pelkäsi vaunujen saapuvan liian aikaseen. Keskustelu katkesi hetkeksi, kuten on tavallista ensimmäisillä vieraskäynneillä. Setä katkasi äänettömyyden vastaamalla aivan kuin omille ja vieraidenkin ajatuksille:

— Näin se menee minunkin elämäni... Tulee kuolema — selvä juttu mars — eikä mitään jää jällelle. Siinä ne sitten ovat synnitkin!

Sedän puhuessa olivat hänen kasvonsa ilmeikkäät, vieläpä kauniitkin. Nikolain mieleen tuli kaikki ne hyvät työt, joita oli isänsä ja naapurien kuullut sedästä kertovan. Koko piirikunnassa pidettiin setää jaloimpana ja epäitsekkäimpänä kesselinä. Hän sovitteli perheriitoja, toimi testamenttien toimeenpanijana, hänelle uskottiin salaisuuksia, hänet valittiin tuomariksi ja kaikenlaisiin muihin toimiin; mutta virkatoimista hän kieltäytyi jyrkästi, vietti syksyt ja kevät rautiaansa selässä saloilla, talvet istui kotosalla, kesät lojui villiityneessä puutarhassaan.

— Miksette ryhdy virkatoimiin, setä?

— Olen ollut, mutta jätin. En kelpaa, selvä juttu mars; en käsitä mitään niistä asioista. Ne toimet sopivat teille, minulla ei riitä järkeä. Metsästys, se on toista, se on selvä juttu mars! Avatkaahan ovi siellä, — hän huusi. — Miksi suljitte?

Käytävän päässä oleva ovi vei naimattomien metsästäjään huoneeseen, kuten setä kutsui väentupaa.

Kuului paljaiden jalkain nopeata sipsatusta, ja näkymätön käsi avasi oven. Käytävästä alkoi selvästi kuulua balalaikan^[69] ääni. Soittaja näytti olevan mestari alallaan. Natasha oli jo kauvan kuunnellut soittoa, mutta nyt meni hän käytävään kuullakseen selvemmin.

— Se kuuluu olevan Mitjka kuskini... Ostin hänelle hyvän balalaikan, pidän tästä... — sanoi setä.

Talossa oli tapana, että Mitjka soitti naimattomien huoneessa balalaikkaa kun isäntä oli palannut metsältä, sillä setä piti kovin tästä soitosta.

— Miten ihanaa, verratonta, — sanoi Nikolai jonkunverran laimeasti aivan kuin olisi hävennyt tunnustaa, että häntä nämä sävelet miellyttivät.

— Miten verrattomasti? — sanoi nuhdellen Natasha, sillä hän oli veljen äänen painosta arvannut veljen mielentilan. — Ei verratonta, vaan taivaallista!

Samoin kuin hän oli pitänyt maailman parhaina sedän sieniä, hunajaa ja likörejä samoin hänestä tällä hetkellä Mitjkan soitto tuntui säveltaidon viimeiseltä sanalta.

— Vielä, olkaa hyvä, vielä, — pyysi Natasha, heti kun soitto taukosi. Mitjka viritti koneensa, ja pian helähti taas reipas *Barinjan* sävel milloin hitaammassa milloin nopeammassa tahdissa. Setä istui pää kallellaan ja kuunteli tuskin huomattavasti hymyillen. *Barinjan* sävel toistui satakunta kertaa. Jonkun kerran viritti Mitjka välillä konettaan, mutta yhä vain helähtivät samat sävelet. Kuuntelijat eivät kyllästyneet kuulemaan, vaativat yhä vain enemmän. Anisja Fjedorovna tuli huoneeseen ja nojautui oven kamanaan.

— Suvaitsetteko kuunnella? — kysyi hän hymyillen Natashalta. Hänen hymynsä muistutti tavattomasti sedän hymyä. — Hän soittaa oivallisesti.

— Tämä kohta ei mene aivan oikein, — huudahti äkkiä setä, tehden kädellään tarmokkaan liikkeen. — Tässä pitäisi päästää — selvä juttu mars — päästää...

— Taidatteko tekin setä? — kysyi Natasha. Setä ei vastannut, hymähtihän vain.

— Katsohan, Anisjushka, ovatko kielet kitarassani ehjät? Ei ole se aikoihin ollut käsissäni — selvä juttu mars! — En ole viitsinyt.

Ilomielin lähti Anisja täyttämään herransa käskyä ja toi kitaran.

Kehenkään katsahtamatta puhalsi setä tomun koneesta, näpättyi luisilla sormillaan sen kanteen, viritti kielet ja sovittelihe nojatuolissaan. Sitten tarttui hän jonkun verran teatralisin ottein kitaran kaulaan, iski silmää Anisjalle ja alkoi. Mutta Barinjaa hän ei soittanutkaan, vaan näpättyi ensin heleän, puhtaan soinnun ja alkoi sitten rauhallisen tahdikkaasti, mutta varmasti ja tavattoman hitaasti kehittää tunnettua laulun säveltä: "Kadulla kun kivisellä." Tuo hillitty iloisuus, jota Anisjan koko olento uhkui, tunkeutui näissä sävelissä Nikolain ja Natashankin sydämiin. Anisja punastui, peitti huivilla kasvonsa ja poistui nauraen huoneesta. Setä soitti yhä puhtaasti, hartaasti ja pontevan voimakkaasti, tuijottaen muuttunein, innostunein katsein siihen kohtaan, missä Anisja oli seisonut. Tuskin huomattava hymyn väre leikihti sedän toisessa suupielessä harmaan viiksen alla, vallankin silloin, kun sävel alkoi käydä nopeaksi ja ylimenopaikoissa särähti joku väärä sointu.

— Hurmaavaa, ihanaa, setä; vielä, vielä! — huusi Natasha, heti kun setä lopetti. Hän hypähti paikaltaan, syleili ja suuteli setää. — Nikoljenka, Nikoljenka! — hän toisteli ja katsahti veljeensä aivan kuin olisi kysynyt häneltä: mitä tämä oikeastaan on?

Nikolaikin oli haltioissaan sedän soitosta. Setä alkoi soittaa uudelleen. Anisjan hymyilevät kasvot ilmestyivät ovelle, ja hänen takaansa tirkisteli muitakin kasvoja... "Kirkkaan lähteen luona poika" ... soitti setä, teki taas sukkelan ylimenon, lakkasi soittamasta ja heilautti harteitaan.

— Jatkahan, jatkahan, setä kulta, kyyhkyni, — vaikeroi Natasha niin rukoilevalla äänellä aivan kuin olisi hänen elämänsä siitä riippunut.

Setä nousi seisaalleen, ja näytti kuin olisi hänessä ollut kaksi eri ihmistä — toinen hymyili vakavana veitikalle, joka kainon hartaana valmistautui tanssiin.

— No, serkku pieni! huudahti setä ja huitasi kädellään Natashalle.

Natasha heitti saalin hartioiltaan, pyrähti sedän eteen, laski kätensä rennoilleen, hetkautti harteitaan ja alkoi.

Missä, miten ja koska oli tuo nuori kreivitär, jonka kasvattajana oli ollut vieras ranskatar, imenyt veriinsä tuon venäläisen hengen, joka hänestä nyt huokui; mistä oli saanut nuo eleet, jotka *pas de châlen* olisi luulleet jo aikoja sitten juuriaan myöten hävittäneen? Mutta henki ja eleet olivat aivan sedän toiveiden mukaiset tuollaiset aito venäläiset, joita ei voi matkia eikä oppimalla omistaa. Heti kun Natasha oli alkanut ja hymyili tuossa riemuitsevan hilpeänä ja ylpeän veikistelevänä, pääsi Nikolailta ja muilta läsnäolijoilta helpotuksen huokaus, sillä eivät he enää, kuten aluksi oli ollut laita, pelänneet hänen tähtensä, he häntä nyt jo ihailivat.

Hän teki tehtävänsä niin oikein, niin täysin oikein, että Anisja Fjedorovna, joka heti alussa oli hänelle ojentanut tässä toimessa niin välttämättömän huivin, nauroi kyynelissä katsellessaan tätä hentoa, sulavaa hänelle niin vierasta, silkissä ja sametissa kasvatettua kreivitärtä, joka oli täysin käsittänyt sen, mitä oli Anisjassa, hänen isässään, tädissään, äidissään ja jokaisessa venäläisessä.

— Mutta kreivitär pieni — selvä juttu mars, — sanoi setä iloisesti nauraen, kun oli lopettanut tanssimisen. — Sepä jotakin, serkku pieni! Ei nyt muuta kuin kelpo poika mieheksi hänelle — selvä juttu mars!

— Jo onkin tiedossa, — sanoi Nikolai hymyillen.

— Oo? — huudahti setä ihmetellen ja katseli kysyvästi Natashaan. Onnellinen hymy huulilla nyökäytti Natasha myöntävästi päällään.

— Ja millainen sitten! — hän sanoi. Mutta heti kun hän oli tämän sanonut, heräsi hänen sielussaan aivan uusi ajatusten ja tunteiden sarja: "Mitä tarkoitti Nikolain hymy, kun hän sanoi: 'jo onkin tiedossa?' Onko hän asiasta mielissään vai eikö ole? Tuntuu kuin hän ajattelisi, ettei minun Bolkonskini hyväksyisi eikä ymmärtäisi meidän ilonpitoamme. Mutta hänpä kaikki ymmärtäisi. Missä on hän tällä hetkellä?" — ajatteli Natasha, ja hänen kasvoilleen ilmestyi vakava

ilme. Mutta tätä kesti vain hetken. "Älä ajattele tällaisia asioita, herkene", sanoi hän itselleen, hymähti, istuutui taas sedän viereen ja pyysi tätä soittamaan vielä jotain.

Setä soitti vielä laulun ja valssin, sitten hän vaikenä hetkeksi, rykäsi ja lauloi erään lempilauluistaan, metsämiehen laulun.

Illalla kun laski viti
Metsämiehen mennä piti...

Setä lauloi kansanomaiseen tapaan, pitäen pääasiana sanoja, joihin sitten sävel liittyy jonkinlaisena täytteenä. Mitään erityistä nuottia ei tämän käsityskannan mukaan ole olemassakaan, se on ainoastaan sanojen koristeena. Ja siksi tämä sedänkin laulussa, kuten lintujenkin, tämä luonnollinen, koruton nuotti oli sanomattoman ihana. Natasha oli haltioissaan sedän laulusta. Hän päätti mielessään jättää harpun ja ruveta soittamaan kitaraa. Hän pyysi sedän kitaraa ja alkoi heti näppäillä erään laulun säveltä.

Kymmentä käydessä saapuivat kahdet vaunut ja kolme ratsastajaa Petjaa ja Natashaa noutamaan. Kreivi ja kreivitär eivät lainkaan tienneet, missä he olivat, ja olivat olleet kovin huolissaan, kertoi eräs etsijöistä.

Petja kannettiin kuin kuollut toisiin vaunuihin, Natasha ja Nikolai istuivat toisiin. Setä kääri Natashan huolellisesti ja heitti hänelle erikoisen hellät jäähyväiset. Käyden tuli hän saattamaan sillalle saakka, jota sentään ei voitu ajaa, vaan täytyi se kiertää kaalamoitse. Setä lähetti edeltä metsästäjensä valaisemaan tietä lyhdyillä.

— Hyvästi, rakas serkku, — kuului pimeässä sedän ääni, ei sellaisena kuin Natasha sen ennen oli kuullut, vaan sellaisena kuin hän sen oli kuullut laulussa: "Illalla kun laski viti."

Kun he kulkivat kylän läpi, tuikki talojen akkunoista punertavia tulia, ja suloinen savun haju tunki sieramiin.

— Mikä verraton ihminen tuo setä! — sanoi Natasha, kun he olivat saapuneet valtatielle.

— Niin on, — vastasi Nikolai. — Onko sinun kylmä?

— Ei, voin mainiosti, verrattomasti. Minun on niin hyvä olla, — vastasi Natasha, hieman ihmetellen veljen kysymystä.

He olivat kauvan ääneti! Yö oli kylmä ja kostea. Oli niin pimeä, ettei hevosia edes eroittanut, kuului vain, miten ne moiskivat rapakkoisella tiellä.

Mitä liikkukaan Natashan lapsellisessa sielussa, joka oli niin ahnas ja altis elämän erilaisimmille vaikuttimille? Miten mahtoikaan kaikki olla siellä järjestettynä?

Mutta onnellinen hän oli ylen. Kun he jo olivat aivan kodin lähellä, heläytti Natasha äkkiä: "Illalla kun laski viti." Koko tien oli hän tavoitellut tätä säveltä, mutta nyt hän sen vasta tavoitti.

— Jopa tavoitit, — sanoi Nikolai.

— Mitä sinä olet ajatellut matkalla, Nikolajenka? — kysyi Natasha.

Sisaruksilla oli usein tapana tehdä toisilleen tällaisia kysymyksiä.

— Minäkö? — sanoi Nikolai, muistellen; — ensin näes ajattelin, että Rugai, ruskea uroskoira muistuttaa setää, ja jos se olisi ihminen, niin varmaankin se elättäisi setää, jolleikaan ajon tähden, niin ainakin sielujen sopusoinnun tähden. Miten hän on herttainen tuo setä! Eikö olekin? Mutta entäs sinä?

— Minäkö? Odotahan! Niin, ensin ajattelin, että kuljemme ja luulemme kulkevamme kotia kohti, mutta kuljemmekin Jumala ties minne tässä pimeässä ja yhtäkkiä saavumme perille ja huomaamme, ettemme olekaan Otradnossa, vaan jossain lumotussa valtakunnassa. Ja sitten minä vielä ajattelin... Ei, en muuta ajatellutkaan.

— Tiedän; varmaankin ajattelit häntä, — sanoi Nikolai hymyillen, kuten Natasha saattoi arvata äänestä.

— En, vastasi Natasha, vaikka hän todellakin oli ajatellut ruhtinas Andreitakin, vieläpä sitäkin, mitä tämä olisi pitänyt sedästä. — Ja sitten minä vielä toistelin itsekseni, koko matkan toistelin itsekseni: miten edukseen Anisjushka esiintyi, edukseen... — sanoi Natasha. Ja Nikolai kuuli, miten sisar syyttä suotta nauraa helasi. — Mutta kuulehan, — sanoi Natasha yhtäkkiä, — tiedän, etten enää koskaan ole niin onnellinen ja rauhallinen kuin nyt.

— Olehan lörpöttelemättä tyhmyyksiä, — sanoi Nikolai ja ajatteli: "Suloinen on tämä Natashani! Toista sellaista ystävää minulla ei ole, enkä koskaan saakkaan. Miksi meneekään hän miehelään, hauska olisi yhdessä, olla aina vain kululla!"

"Mikä aarre tämä Nikolai!" — ajatteli Natasha.

— Hei! Vierashuoneessa on vielä tuli, — sanoi hän ääneen, osoittaen päärakennuksen akkunoita, jotka loistivat viehättävinä kosteassa samettiyössä.

VIII.

Kreivi Ilja Andreitsh oli luopunut aateliston puhemiehen toimesta, sillä hänen varansa eivät

sietäneet siitä johtuvia menoja. Mutta raha-asiat eivät sittenkään parantuneet. Usein tapasivat Natasha ja Nikolai vanhempansa salaperäisinä ja rauhattomina keskustelemasta ja vieläpä kuulivat joskus puhuttavankin suuren moskovalaisen sukutalon ja Moskovan läheisen maatilan myymisestä. Tosin oli nyt vierastulva jonkun verran asettunut, ja Otradnossa elettiin yksinkertaisemmin kuin takavuosina, mutta sittenkin oli talo vielä väkeä täynnä, ja puolispöydässä istui aina vähintään parikymmentä henkeä. Nämä henkilöt olivat kaikki aivan kuin omaisia, sellaisia jotka olivat taloon kotiutuneet, ja tuntuipa kuin he olisivat olleet kaikki siellä välttämättömiäkin. Tällaisia olivat soittotaiteilija Dimmler vaimoineen, tanssinopettaja Vogel perheineen, vanha neiti Bjelof, joka oli kauvan asunut talossa, ja monet muut: Petjan opettajat, tyttären entinen kotiopettaja ja sanalla sanoen ihmiset, joiden oli parempi ja edullisempi asua kreivin talossa kuin kotonaan. Vieraita ei käynyt niin paljon kuin ennen, mutta elämä oli entisen kaltaista, eivätkä kreivitär ja kreivi muunlaista elämää osanneet ajatellakaan. Metsästysseuruetta ja koiria oli Nikolai yhä lisännyt, tallissa oli 50 hevosta ja 15 kuskia, ja nimipäiviä vietettiin yhtä juhlallisesti kuin ennenkin: annettiin kallisarvoisia lahjoja ja järjestettiin komeita päivällisiä. Kreivillä oli yhä entiset whisti- ja boston-iltansa, jolloin hän hävisi satoja ruplia illassa, sillä hän piteli korttejaan niin huolettomasti, että naapurit saattoivat pelata aivan kuin levitetyn kortein. Naapurit pitivätkin näitä voittojaan niin luonnollisina, että Ilja Andreitshin peli-illoista oli tullut heille jonkinlaisia edullisia veronkantotilaisuuksia.

Kreivi kulki kuin mahdollottoman suurella metsästysverkossa, koettaen itselleen uskotella, ettei ole siihen takertunut. Mutta joka askeleella takertui hän yhä pahemmin ja tunki, ettei voi siitä irti riehtautua eikä ryhtyä varovasti ja kärsivällisesti silmuja päästelemään. Kreivittären rakastava sydän tunki, että heidän lapsiaan vaanii köyhyys ja taloudellinen perikato. Ei hän sitä pitänyt kreivin syynä, sillä tämä ei saattanut olla toisenlainen kuin oli, ja näkyihän hänkin kärsivän (vaikka koettikin sitä salata) tästä uhkaavasta häviöstä. Kreivitär mietiskeli keinoja pulan selvittämiseksi. Hänen naiselliselta näkökannaltaan katsoen oli ainoastaan yksi keino: Nikolain oli mentävä rikkaisiin naimisiin. Hänen mielestään oli tämä viimeinen toivo, ja jos Nikolai ei suostu hänen valitsemaansa tyttöön, niin ei ole enää toivoakaan asiain järjestämisestä. Tämä valittu oli Julia Karagin, kelpo vanhempain tytär, Nikolain lapsuudenystävä ja nyt rikas morsian, kun viimeinenkin hänen veljistään oli kuollut.

Kreivitär kirjoitti asiasta tytön äidille Moskovaan ja sai suosiollisen vastauksen. Rouva Karagin vastasi, että hän puolestaan suostuu ehdotukseen, mutta kaikki riippukoon tytön tunteista. Samalla pyysi hän Nikolaita saapumaan vierailulle Moskovaan.

Kyynelsilmin puhui kreivitär usein pojalleen, että nyt, kun molemmat tytöt jo ovat omansa löytäneet, hänen ainoa toivonsa on saada Nikolaille puoliso. Rauhallisena kallistaisi hän päänsä hautaan kun näkisi vain tämän onnellisen päivän. Sitten kertoi hän, että hänellä on ihana tyttö tiedossa ja tutkiskeli pojan mielialaa avioliiton suhteen.

Kesken puheita alkoi kreivitär kehuskella Juliaa ja kehoitteli Nikolaita matkustamaan pyhiksi Moskovaan huvittelemaan. Nikolai arvasi äidin aikomukset, ja kun kerran taas oli puhe näistä asioista, vaati hän äidiltä täyttä selvyyttä. Äiti tunnustikin suoraan, että hänen aikomuksensa oli naittaa Nikolai Julia Karaginille, sillä tämä oli ainoa keino, jolla perhe saatettiin pelastaa perikadosta.

— Mutta jos rakastankin köyhää tyttöä, äiti, tokkohan vaaditte, että rikkauksien tähden uhraan tunteeni ja kunniani? — kysyi poika äidiltään, käsittämättä kysymyksensä julmuutta ja tahtoen vain osottaa jalouttaan,

— En, et ole minua käsittänyt, — sanoi äiti, tietämättä, miten olisi itseään puolustanut. — Sinä et minua käsitä, Nikoljenka. Tarkoitin sinun onneasi, — hän lisäsi, mutta tunki samalla, ettei puhunut totta ja että hämmentyi. Hän pillahti itkuun.

— Äiti kulta, älkää itkekö, sanokaa vain, että tätä vaaditte minulta, sillä tiedättehän, että annan elämäni, kaikkeni teidän rauhastanne, — sanoi Nikolai. — Uhraan kaikkeni teidän tähtenne, tunteenikin.

Mutta tätä kreivitär ei tahtonut. Hän ei vaatinut pojaltaan uhreja, päinvastoin olisi hän itse ollut valmis uhraantumaan.

— Ei, et minua käsitä, jättäkäämme tämä asia, — hän sanoi, kuivaten kyyneliään.

"Niin, kenties rakastankin köyhää tyttöä", — puhui Nikolai itseksensä, — "miksikä siis uhraisin tunteeni ja kunniani? Ihmettelen, miten saattoikaan äiti minulle tällaista ehdottaa. Siksikö en saisi Sonjaa rakastaa että hän on köyhä?" — hän ajatteli. "Enkö saisi vastata hänen uskolliseen ja uhrautuvaan rakkauteensa? Varmaankin tekisi hän minut monin kerroin onnellisemmaksi kuin joku Julia nukke. Tunteeni tosin voin uhrata omaisteni tähden, mutta pakottaa en voi sydäntäni rakastamaan. Jos rakastan Sonjaa, niin ovat tunteeni voimakkaammat ja jalommat kaikkea maailmassa."

Nikolai ei matkustanut Moskovaan, eikä kreivitärkään enää puhunut avioliitosta, mutta surumieli, vieläpä toisinaan äkäisenäkin hän katseli, miten Nikolain ja köyhän Sonjan välit kävivät yhä hellemmiksi. Hän tunki tekevänsä väärin kun oli nyrperä Sonjalle ja häntä kiusasi syyttä suotta, nimitellen häntä milloin "rakkaani", milloin "Te." Enin harmitti hyväsydämistä kreivitärtä se, että köyhä, mustasilmäinen Sonja oli niin lempeä, hyvä ja uhrautuvan jalomielinen hyväntekijöilleen ja niin uskollisesti, järkkymättömästi ja epäitsekäästi rakasti Nikolaita, ettei mistään saattanut häntä nuhdella.

Nikolain loma-aika alkoi kulua lopulle. Ruhtinas Andreilta saapui Roomasta neljäs kirje, jossa hän kirjoitti, että jo aikoja sitten olisi ollut kotimatalla, ellei hänen haavansa lämpimän ilman

vaikutuksesta odottamatta olisi auvennut, mikä seikka pakoitti hänen siirtämään paluunsa seuraavan vuoden alkuun. Natasha rakasti yhtä kiihkeästi sulhastaan, oli rauhallisen onnellinen ja nautti täysin siemauksin elämän iloista; mutta kun neljäs kuukausi ruhtinas Andrein lähdöstä alkoi olla lopullaan, valtasi Natashan toisinaan sellainen ikävänpuuska, että hänen kävi mahdottomaksi sitä kukistaa. Hän sääli itseään, häntä suretti, että aika kului niin turhaan, tuottamatta kenellekään iloa tai hyötyä. Ja sentään, miten voimakkaana hänessä paloikaan rakkaus, ja miten paljon tunsu hän itsessään rakastettavaa.

Elämä Rostovien talossa oli käynyt ikäväksi.

IX.

Oli joulunpyhät. Jumalanpalvelukset olivat juhlallisia, naapurit ja alustalaiset kävivät ikävillä, virallisilla vieraskäynneillään, ja kaikkialla näkyi uusia pukuja. Mutta mitään erikoista, joulunpyhille ominaista ei ollut huomattavissa, vaikkakin tyynet, häikäisevän kirkkaat pakkaspäivät ja tähtikirkkaat kuutamoyöt näyttivät vaativan jotain erikoisempaa näiltä pyhiltä.

Kolmantena juhlapäivänä hajaantuivat perheenjäsenet puolisten jälkeen kukin taholleen. Oli päivän ikävin aika. Nikolai, joka koko aamupuolen oli ajellut vieraskäynneillä, oli nukahtanut arkihuoneeseen. Vanha kreivi veti päivällisunta työhuoneessaan. Vierashuoneessa, pyöreän pöydän ääressä istui Sonja ja jäljenteli jotain koristemallia. Kreivitär pani pasianssia. Narri Nastasja Ivanovna istui surullisen näköisenä kahden vanhan naisen seurassa akkunan luona. Natasha tuli huoneeseen, meni Sonjan luo, katsahti tämän työhön, meni sitten äidin luo ja pysähtyi sanaakaan sanomatta hänen eteensä. — Sinähän kuljet kuin koditon, — sanoi äiti. — Mitä haluat?

— Haluan hänet ... heti, tuossa hetkessä tahdon hänet, — sanoi Natasha loistavin silmin ja vakavana.

Kreivitär nosti päänsä kortista ja katsoa tuijotti tyttärensä.

— Älkää katsoko minuun. Äiti, älkää katsoko, en voi pidättää kyyneliä.

— Istuhan tähän viereeni, rakkaani, — sanoi äiti.

— Äiti, tahdon hänet. Miksi pitää minun näin kärsiä, äiti?...

Hänen äänensä värähti, silmät kyyneltyivät, ja hän kääntyi akka, salatakseen kyneleensä ja poistui huoneesta.

Hän meni arkihuoneeseen, pysähtyi hetkeksi ja lähti sitten palvelijattarien huoneeseen. Siellä vanha sisäkkö paraillaan ripitti nuorta tyttöä, joka juuri oli tullut väentuvasta.

— Yhä vain leikkiä ja leikkiä, — pauhasi vanhus. — Kaikella on aikansa.

— Päästä hänet, Kondratjevna, — sanoi Natasha. Mene, Mavruska, mene.

Ja päästettyään Mavrushan lähti Natasha salin kautta eteiseen. Eräs vanhus ja kaksi nuorta palvelijaa pelasivat täällä korttia. He lopettivat pelinsä ja nousivat seisaalleen, kun Natasha tuli eteiseen.

"Mitä antaisinkaan heille tehtäväksi?" — ajatteli Natasha.

— Niin, Nikita, menhän, ole hyvä ... minne hänet lähettäisinkään? Niin, menhän väentupaan ja tuo sieltä tänne kukko; niin ja sinä Misha tuo vähän kauruja.

— Vähän kauruja käskette? — toisti Misha alttiin iloisena.

— Mene, mene sukkelaan, — tiukkasi vanhus.

— Fjedor, hanki sinä minulle liitua.

Tarjoiluhuoneen läpi kulkiessaan käski Natasha tuomaan teekeittiön, vaikkei vielä ollutkaan teen aika.

Tarjoilija Foka oli talon äkäisin henkilö. Natasha mielellään näytteli mahtiaan Fokalle. Foka ei ollut uskovinaan määräystä ja meni tiedustelemaan tarkemmin.

— Kyllä se neiti osaa! — sanoi Foka ja oli olevinaan yrmeä.

Kukaan talossa ei vaivannut palvelijoita niin paljon kuin Natasha. Hän ei koskaan voinut mennä palvelijain ohi antamatta heille joitain määräyksiä. Näytti aivan siltä kuin olisi hän tahtonut koetella heidän kärsivällisyyttään ja saada heitä äkäisiksi; mutta siitä huolimatta eivät palvelijat täyttäneet kenenkään käskyjä niin mielellään kuin Natashan. "Mitä oikeastaan tekisin? Minne tästä menisin?" ajatteli Natasha kulkiessaan hiljalleen käytävässä.

— Nastasja Ivanovna, mitä minusta tulee? — kysyi hän narrilta, joka kaapu harteilla tuli häntä vastaan.

— Sinusta tulee kirppuja, heinäsiirkoja, hepokatteja, — vastasi narri.

— Jumalani, Jumalani, yhä vain samaa. Voi, minne tästä menisin? Mitä olisi minun itselleni tehtävä? — Ja hän lähti juosten, kolisten nousemaan yläkertaan, missä Vogel asui vaimoineen.

Vogelin luona oli kaksi kotiopettajatar, pöydällä oli rusinoita, pähkinöitä ja manteleja.

Kotiopettajattaret keskustelivat siitä missä voi halvemmalla elää, Moskovassako vai Odessassa.

Natasha istuutui ja alkoi kuunnella vakavan ja miettivän näköisenä heidän keskusteluaan, mutta nousi samassa seisaalleen.

— Madagaskarin saari, — hän lausui ääneen. — Ma-da-gas-kar, — toisti hän selvästi joka tavun. Vastaamatta M-me Schossin kysymykseen, mitä hän puheellaan tarkoitti, hän poistui huoneesta.

Petja oli myös yläkerrassa: hän järjesteli opettajansa kanssa ilotulitusta, jonka aikoi yöllä sytyttää, — Petja! Petjka! — huusi Natasha veljelleen, — kanno minut alakertaan.

Petja juoksi hänen luokseen ja taivisti selkensä. Natasha tarttui hänen kaulaansa ja hypähti selkään. Hyppien lähti Petja viemään sisartaan alas portaista.

— Ei, päästähän sentään... Madagaskarin saari, — lausui Natasha, hypähti Petjan selästä ja laskeutui alakertaan.

Natasha kulki kuin hallitsija valtakunnassaan, koettaen valtansa lujuttua ja kun tuli vakuutetuksi, että kaikki olivat kuuliaisia, mutta hänen siitä huolimatta ikävä, lähti hän saliin, otti kitaran, istuutui pimeään nurkkaan kaapin taakse ja alkoi hiljalleen kieliä näppäillen tapailia erästä operan katkelmaa, jonka oli kuullut Pietarissa ollessaan ruhtinas Andrein kanssa teatterissa. Sivullisesta tuntui hänen soittonsa sisällyksettömältä näppäilyltä, mutta hänen omiin mielikuviinsa loihdivat nämä sävelet sarjan muistoja. Hän istui kaapin takana, tuijotti tarjoiluhuoneen ovesta tulevaan valojuonteeseen, kuunteli kitaran heläilyä ja eli muistoissaan.

Sonja meni salin läpi tarjoiluhuoneeseen vesilasi kädessä. Natasha katsahti ovenraosta tarjoiluhuoneeseen, ja hänestä tuntui kuin olisi hän ennenkin nähnyt tuon saman näön: tarjoiluhuoneesta tuli valojuonne, ja Sonja meni vesilasi kädessä. "Niin, ja kaikki kävi aivan samalla tavalla", ajatteli Natasha.

— Sonja, tiedätkö mitä tämä on? — huusi Natasha, näppäytellen paksua kieltä.

— Ah, sinäkö siellä! — sanoi Sonja vavahtaen, tuli Natashan luo nurkkaan ja alkoi kuunnella. — En tunne. Liekö Myrsky? — sanoi hän arastellen ja peläten erehtyvänsä.

"Juuri noin hän silloinkin vavahti, noin tuli luokseni ja hymyili arasti", ajatteli Natasha: "ja samoin silloinkin mielestäni jotain hänestä puuttui."

— Ei, tämä on kööri Vedenkantajasta, tunnetko? — Ja Natasha lauloi kööriin, jotta Sonja olisi sen tuntenut.

— Missä kävit? — kysyi Natasha.

— Kävin vaihtamassa vettä lasiini. Lopetan tuossa paikassa mallini jäljennöksen.

— Sinä olet aina toimesta, mutta minäpä en mihinkään pysty, — sanoi Natasha. — Mutta missä on Nikolai?

— Nukkuu, luullakseni.

— Sonja, menehän ja herätä hänet. Sano, että pyysin häntä laulamaan.

Natasha jäi taas yksin nurkkaansa ja alkoi ajatella tuota äskeistä päähänpistoaan, mutta asia ei selvinnyt, eikä hän siitä niin suurin näyttänyt välittävänkään, vaan siirtyi mielikuvissaan taas niihin aikoihin, jolloin ruhtinas Andrei vielä oli hänen lähettyvillään ja rakastunein silmäyksin häntä katseli.

"Voi jospa hän jo pian saapuisi! Minä niin pelkään, ettei hän saavukkaan! Mutta minähän vanhenen aivan! Enkä enää sitten ole sama kuin nyt. Mutta kenties hän tänäpänä saapuu, kenties tuossa hetkessä. Kenties on hän jo saapunutkin ja istuu tuolla vierashuoneessa. Kenties hän on saapunut jo eilen, ja minä olen unohtanut." Hän nousi nurkastaan, laski kitaran kädestään ja lähti vierashuoneeseen.

Koko väki, opettajat, kotiopettajattaret ja vieraat istuivat jo teepöydässä. Palvelijat häärivät pöydän ympärillä, mutta ruhtinas Andreita ei ollut, kaikki oli ennallaan.

— Mutta tuossapa hän onkin, — sanoi vanha kreivi nähdessään Natashan. — No, istuhan tähän viereeni. — Mutta Natasha pysähtyi äitinsä viereen ja katseli ympärilleen aivan kuin olisi jotakuta etsinyt.

— Äiti! — lausui hän hiljaa. — Antakaa hänet minulle, antakaa, äiti, pian, pian, — ja taas oli hän pillahtamaisillaan itkuun.

Hän istuutui pöytään ja alkoi kuunnella vanhuksia ja Nikolaita, joka myös oli saapunut seuraan. "Jumalani, Jumalani, samat kasvot, samat keskustelut ja isä pitää kuppia kädessään samoin kuin ennenkin ja samoin hän puhaltaakin kuppiinsa!" ajatteli Natasha, tuntien kauhukseen miten vastenmielisiltä kaikki nuo henkilöt hänestä nyt tuntuivat ainoastaan sentähden että he olivat yhä entisensä kaltaisia.

Teenjuonnin jälkeen menivät Nikolai, Sonja ja Natasha arkihuoneeseen ja asettuivat lempinurkkuseensa, missä he aina keskustelivat salaisimmista sydämen asioista.

X.

— Tuntuuko sinusta joskus, — sanoi Natasha veljelleen, kun he olivat sijoittuneet nurkkaseensa, — tuntuuko sinusta toisinaan kuin ei enää olisi mitään odotettavissa elämäältä; kuin kaikki onni ja

ilo olisi mennyttä? Eikä silti tunnu ikävältä, mieli vain käy suruisaksi?

— Tuntuupa useinkin! — veli vastasi. — Usein on kaikki näyttänyt niin hyvältä, kaikki ovat olleet iloisia, mutta minusta on tuntunut kaikki ällöttävältä ja on tuntunut siltä kuin kaikkien pitäisi kuolla. Kerran rykmentissä ollessani en lähtenyt toisten seurassa huvittelemaan; kuului soittoa ... mutta minut valtasi äkkiä hirveä ikävä...

— Voi, käsitän tämän. Käsitän, käsitän, — keskeytti Natasha. — Olin vielä aivan pieni, kun sain kokea samaa. Muistatko, minua kerran rangaistiin luumujen syömisestä, ja te toiset tanssitte, mutta minä istuin luokkahuoneessa ja itkin. En koskaan unhoita tätä tapausta: olin murheellinen ja minä säälin kaikkia sekä itseäni että muita, kaikkia ihmisiä säälin. Ja siitä se johtui, että olin viaton, — puhui Natasha, — muistatko?

— Muistan, — veli vastasi. — Muistan, että tulin sitten sinun luoksesi ja tahdoin sinua lohduttaa, mutta minua, tiedäs, hävetti. Voi, miten naurettavia silloin olimme. Minulla oli silloin rakas lelu, jöröjukka, ja sen tahdoin minä antaa sinulle. Muistatko?

— Mutta muistatko sinä, — sanoi Natasha mieltävän hymyilevänä, miten kauvan, kauvan sitten, olimme silloin vielä aivan pieniä, setä kutsui meidät isän työhuoneeseen, tämä tapahtui jo vanhassa talossa, ja silloin oli jo pimeä; me menimme, ja yhtäkkiä seiso i edessämme...

— Neekeri, — jatkoi Nikolai iloisesti hymyillen, — tottapa sen muistan. En vielä nytkään tiedä, oliko se neekeri, vain unessako sen olen nähnyt vai liekkö siitä meille kerrottu.

— Se oli sellainen harmaa, muistathan, hampaat valkeat, seiso i siinä ja katseli meitä...

— Muistatko, Sonja? — kysyi Nikolai.

— Kyllä, kyllä, jotain sellaista minäkin muistelen, — vastasi Sonja arasti.

— Olen tästä neekeristä kysynyt isältä ja äidiltäkin, — sanoi Natasha. — He sanovat, ettei mitään neekeriä ole ollut. — Mutta näythän sinäkin muistavan!

— Muistan selvästi, aivan kuin tuossa vieläkin näkisin hänen hampaansa.

— Miten kummallista, aivan kuin unta. Minä pidän tällaisesta.

— Mutta muistatko, kun vierittelimme munia salissa, ja yhtäkkiä ilmestyi matolle — kaksi akkaa ja alkoivat siinä kieppua. Olikohan sekin oikein todellista? Muistatko, miten oli hauska?

— Muistan. Mutta muistatko sinä, kun isä sininen turkki yllä seiso i portailla ja ammuskeli pyssyllä?

Hymyillen ja nauttien he muistelivat kaukaisia huolettoman, runollisen lapsuuden aikoja, noita aikoja, joiden tapahtumista ei enää voi erottaa unennäköjä. He naureskelivat hiljalleen, ja riemu täytti heidän mielensä.

Sonja, kuten tavallisesti, jäi syrjään, vaikkakin kaikki muistot olivat heille yhteisiä.

Hän ei suuriakaan muistanut noista ajoista, ja sekin, minkä muisti, ei herättänyt hänessä sellaisia runollisia tunnelmia, kuin Nikolaisissa ja Natashassa. Hän nautti ainoastaan toisten ilosta, koettaen itsekin tekeytyä iloiseksi.

Silloin vasta Sonja innostui, kun alettiin muistella hänen saapumistaan Rostovien taloon. Sonja kertoi, miten hän oli pelännyt Nikolaita sentähden että tämän takissa oli pauloja, ja lapsenhoitajatar oli peloitellut, että hänet neulotaan kiinni näihin pauloihin.

— Mutta minä muistan, kun minulle sanottiin, että sinä olit syntynyt kaalinkuvun alla, — sanoi Natasha.

— Ja muistan, miten en uskaltanut epäillä, mutta tiesin hyvin, että minua uskoteltiin, ja minun oli niin paha olla.

Keskustelun aikana ilmestyi arkihuoneen takaoveen sisäkön pää.

— Neiti, kukko on jo täällä, — lausui tyttö kuiskaten.

— En välitä siitä, Polja, kärke viemään se takasin, — sanoi Natasha.

Nuorten keskustellessa tuli huoneeseen Dimmler ja meni harpun luo, joka seiso i nurkassa. Hän otti verhon harpulta, mikä tällöin päästi pahan säräyksen.

— Edvard Karlitsh, soittakaahan, olkaa hyvä, Fieldin nocturne, josta niin paljon pidän, — kuului vierashuoneesta vanhan kreivittären ääni.

Dimmler näppäytti soinnun harpusta ja nuoriin kääntyen hän lausui: — miten nuoret istuvat hiljaa!

— Niin, me filosofeerailemme, — vastasi Natasha, vilaisten sivulleen, mutta jatkoi taas puhettaan. Nyt puhuttiin unista.

Dimmler alkoi soittaa, Natasha hiipi hiljaa varpaillaan pöydän luo, otti siltä kynttilän ja vei sen toiseen huoneeseen. Yhtä hiljaa palasi hän takasin ja istuutui entiselle paikalleen. Huoneessa, etenkin sohvan seuduilla, missä nuoret istuivat, oli pimeä, mutta suurista akkunoista hymyili hopeakirkas täysikuu.

— Tiedäppäs, minä arvelen, — sanoi kuiskaten Natasha, kun Dimmler jo oli lopettanut soittonsa ja istuen paikallaan hiljaa hiveli harpun kieliä epätietoisena, lopettaisiko vai alkaisiko soittaa vielä jotain muuta, — arvelen että kun ihminen oikein muistelee ja muistelee, yhä vain muistelee, niin voi hän muistaa sellaistaikin, mikä on tapahtunut ennen hänen syntymäänsä...

— Se on sielunvaellusta, — sanoi Sonja, joka oli ollut tunnontarkka luvuihinsa ja muisti kaikki lukemansa.

— Egyptiläiset uskoivat, että meidän sielumme ennen ovat olleet eläimissä ja taas kerran palaavat eläimiin.

— Ei, en usko, että olemme olleet eläimissä, — sanoi Natasha yhä vielä kuiskaten, vaikka soitto jo kauvan sitte oli tauvonnut, — mutta minä tiedän varmasti, että olemme olleet enkeleinä tuolla jossain ja täälläkin olemme olleet, ja siksi kaikki muistammekin...

— Saanko minäkin yhtyä teihin? — kysyi Dimmler, joka hiljaa oli tullut nuorten luo, ja istuutui seuraan.

— Jos olemme olleet enkeleinä, niin miksi sitten olemme alennetut? — kysyi Nikolai. — Ei, se on mahdotonta.

— Miksi alennetut, kuka sinulle on sanonut, että olemme alennetut?... Miten tiedän, mikä minä olen ennen ollut, — intti vakuuttaen Natasha. — Onhan sielu kuolematon ... jos siis elän ikuisesti, niin olenhan jo ennenkin elänyt, olen elänyt kokonaisen iäisyyden.

— Niin, mutta vaikea on meidän kuvitella iäisyyttä, — sanoi Dimmler hiljaa ja vakavasti, vaikkakin hän nuorien luo tullessaan oli hymyillyt hyvänsuovan pilkallisesti.

— Miksi on vaikea kuvitella iäisyyttä? — sano Natasha. — Tämä päivä kuluu loppuun, tulee huomen ylihuomen, ja eilinen oli entispäivä...

— Natasha! Nyt on sinun vuorosi. Laula minulle jotain, — kuului kreivittären ääni. — Istutte siellä kuin mitkäkin salaliittolaiset.

— Äiti! Minua ei lainkaan haluta, sanoi Natasha, mutta nousi sentään seisaalleen.

Nuoret, vieläpä vanha Dimmlerkin olisivat mielellään jatkaneet keskustelua ja istuneet nurkkasessaan, mutta Natasha oli jo noussut, ja Nikolai istuutui klaveerin ääreen.

Kuten tavallisesti asettui Natasha seisomaan keskelle salia, missä oli paras kaje, ja alkoi laulaa äitinsä lempilaulua.

Hän sanoi, ettei tahtoisi laulaa, mutta siitä huolimatta hän lauloi tänä iltana paremmin kuin oli laulanut pitkiin aikoihin tai vastakaan pitkiin aikoihin lauloi. Vanha kreivi oli paraillaan työhuoneessaan neuvottelemassa Mitenjkan kanssa kun hän kuuli laulun. Hän hätäntyi ja sotkeutui määräystensä antamisessa kuin koulupoika, jonka tekee mieli tunnilta leikkimään, ja viimein hän vaiken kokonaan. Mitenjkakin vaiken ja kuunteli hymyillen. Nikolai ei irroittanut silmiään sisaresta ja hengittikin samoin ottein kuin sisarkin. Sonja kuunteli ja ajatteli, miten suunnaton ero on olemassa hänen ja ystävättären välillä, ja miten mahdoton hänen olisi edes suunnilleenkaan olla niin lumoava kuin serkun. Vanha kreivitär istui onnellisen surumielinen hymy kasvoilla ja kyyneleet silmissä ja silloin tällöin nyökäytteli päällään. Hän ajatteli Natashaa, omaa nuoruuttaan ja tyttären avioliittoa, jossa hänen mielestään oli jotain luonnotonta ja kauheata.

Dimmler oli istuutunut kreivittären viereen ja kuunteli silmät ummessa.

— Ei, kreivitär, — sanoi hän viimein, — hän on europalainen kyky, hänellä ei ole enää mitään opittavaa, tuollaista pehmeyttä, hellyyttä, voimaa...

— Ah! miten pelkään hänen puolestaan, miten pelkään, — sanoi kreivitär, unohtaen kenen kanssa puheli. Hänen äidinsilmänsä näki, että tyttäressä oli jotain liian paljon, mikä esti häntä tulemasta onnelliseksi. Natashan laulaessa juoksi pyrynä huoneeseen riemastunut neljäntoista vuotias Petja ja ilmoitti että oli saapunut joulupukkeja.

Natasha keskeytti äkkiä laulunsa.

— Hölmö! — kirkasi hän veljelleen, juoksi pöydän luo, heittäytyi sille lonkalleen ja pillautti niin katkeraan itkuun, ettei aikoihin saattanut rauhoittua.

— Rauhoittukaa, äiti, enhän minä, Petja kun niin säikäytti, — lohdutteli Natasha äitiä ja koetti hymyillä, mutta kyyneleet tulvivat yhä silmistä, ja nyyhkytykset tukkivat kurkun.

Eteisessä tunkeilivat naamioidut alustalaiset, karhut, turkkilaiset, kapakoitsijat, rouvat, toiset naurettavan, toiset hirveän näköisinä. He toivat huoneisiin iloa ja talven raikasta kylmää. Alussa he arkailivat, piilottautuivat toistensa taakse, mutta vähitellen pakkautuivat he saliin ja alkoivat yhä iloisemmin ja hartaammin laulaa, tanssia, kiertää piirissä ja leikkiä joululeikkejä. Kreivitär naureskeli heidän eleilleen ja siirtyi sitten vierashuoneeseen. Ilja Andreitshin naama loisti ilosta, kun hän katseli naamioittuja ja kaikesta näkyi että hän eli mukana. Nuoret hävisivät jonnekin.

Puolen tunnin kuluttua ilmestyi saliin uusia naamioittuja entisten lisäksi: vanha rouva vannehome yllä — Nikolai, turkkilainen tyttö — Petja, pajatso — Dimmler, husaari — Natasha ja tsherkessi — Sonja, jolla oli poltetulla korkilla tehdyt viikset ja kulmakarvat.

Pukuja ihmeteltiin, kiiteltiin ja naamioituja koetettiin tunnustella. Kiitoksista ihastuneina arvelivat nuoret, että kannattaisi sitä lähteä naapureillekin näyttämään onnistuneita pukuja.

Nikolai, jonka teki mieli kiidättää toisia hyvällä kelillä kolmivaljakollaan, ehdotti että lähdetäisi sedan luo Mihailofkaan, ja päätti ottaa matkaan kymmenkunnan alustalaisistakin.

— Ei, miksi lähtisitte häiritsemään vanhusta, — sanoi kreivitär, — ja minne te siellä mahtuisittekaan. Jos kerran lähdette, niin lähtekää Meljukoveille.

Pelageja Danilovna Meljukof oli leski, jolla oli joukko ala-ikäisiä lapsia, niillä opettajat ja

opettajattaret. Hänen tilansa oli Otradnosta neljän virstan matkan päässä.

— Kas sinä puhut järkevästi, rakkaani, — yhtyi keskusteluun vanha kreivi. — Minäpä pukeudun myös ja lähdän matkaan.

Mutta kreivitär ei suostunut päästämään kreiviä, sillä tämän oli kolottanut jalkaa jo useita päiviä. Päätökseksi tuli, että vanha kreivi jäisi kotiin, mutta tytöt pääsisivät matkaan, jos M-me Schoss suostuisi lähtemään mukaan. Sonja, joka muuten oli niin arka ja ujosteleva hyökkäsi innokkaimmin M-me Schossin kimppuun.

Sonja oli paraiten naamioitu. Viikset ja kulmakarvat sopivat hänelle verrattomasti. Kaikki ylistivät häntä kauniiksi, ja näistä kiitoksista tuli Sonja elostuneen tarmokkaaksi, mikä ei suinkaan ollut hänen luonteelleen ominaista. Jokin sisäinen ääni sanoi hänelle, että tänään jos milloinkaan ratkaistaan hänen kohtalonsa, ja tässä tsherkessi-puvussa hän näytti aivan uudelta ihmiseltä. M-me Schoss suostui lähtemään, ja puolen tunnin kuluttua helisi ja soi aisakellot ja tiukut, reenanturat kitisivät ja valittivat, ja portaiden eteen ilmestyi neljä kolmivaljakkoa.

Natashassa puhkesi ensimmäisenä joulutunnelma ilmoille, tarttui pian toisiinkin, kasvoi ja vahveni ja nousi huippuunsa silloin kun koko seurue nauraa rupattaen, huutaen, kirkuen tuli suojista pakkaseen ja asettui rekiin.

Kahden reen eteen oli valjastettu työhevosiä, kolmannen valjakon — vanhan kreivin — aisahevosenä oli orlovilainen juoksija, neljännen — Nikolain — aisoissa oli pieni pitkäkarvainen musta. Nikolai oli naispukunsa ylle vetäissyt husaariviitan ja vyöttänyt sen uumenilta. Hän seisoi keskellä rekeä ja kokoili ohjia.

Oli niin kirkas kuutamoo, että Nikolai erotti valjaiden välkkyvät metallikoristeet ja hevosten silmät, kun ne pelokkaina vilkuilivat pimeällä kuistilla meluavaa seuruetta.

Nikolain rekeen istuutuivat Natasha, Sonja, M-me Schoss ja kaksi palvelustyttöä; orlovilaisen rekeen sijoituivat Dimmler puolisoineen ja Petja; toisiin rekiin pakkautuivat naamioitut alustalaiset.

— Anna mennä, Sahar! — huusi Nikolai kreivin kuskille, jotta saisi tilaisuuden matkalla ajaa hänen ohitse.

Jalakset natisivat, kumea aisakello läpätteli, ja kolmivaljakko lähti liikkeelle. Sivuhevokset painautuivat aisoja vastaan ja vajosivat kääntyessään hohtavan valkeaan kovaan lumeen.

Nikolain valjakko lähti toisena; takaa kuului toisten melua ja vikinää. Aluksi kuljettiin hiljaista ravia kapealla tiellä.

Kun vielä kuljettiin puutarhassa, heittivät alastomat puut varjoja tielle ja peittivät kirkkaan kuun, mutta kun päästiin aukealle, kohtasi silmän timanttikirkas, sinertävän hohtava kuun valaisema, liikkumaton lumiaavikko. Ensimmäinen reki töksähteli kuoppaisella tiellä, toinen, kolmas, ja häikäilemättä rikkoen luonnon syvän rauhan luisuivat reet toistensa jälissä.

— Jäniksen jäljet, paljon jälkiä! — kajahti kylmässä, tyynessä ilmassa Natashan ääni.

— Miten kirkasta, Nicolas! — kuului Sonjan ääni.

Nikolai kääntyi katsomaan Sonjaa ja taivistui paremmin nähdäkseen. Jotkin aivan uudet, herttaiset kasvat mustine kulmakarvoineen ja viiksineen tähystelivät kuun valossa soopelikauluksen keskeltä.

"Tuo on ennen ollut Sonja", — ajatteli Nikolai. — Hän taivisti lähemmäksi tyttöä ja hymyili.

— Mitä te Nicolas?

— Enhän minä mitään, — sanoi Nikolai ja kääntyi taas hevosiin.

Kun seurue oli saapunut tasaiselle valtatielle, jonka reenjalakset olivat tehneet liukkaaksi ja hokat uurtaneet laville, alkoivat hevoset hoputtamatta kiristää ohjia ja lisätä vauhtia. Vasen sivuhevonen alkoi pää sivulle vääntyneenä tempo vetohihnojaan. Aisahevonen alkoi tasaisesti heilua ja viuhattaa korviaan, aivan kuin se olisi kysynyt: "jokohan tuota alkaisi, vai onko vielä aikaista?" Kaukaa edestä erotti selvästi valkealla lumella Saharin mustan valjakon, mutta kumean aisakellon äänestä voi päätellä että se eteni. Sieltä kuului huutoja, naurua ja naamioittujen ääniä.

— Jokohan nyt, rakkaani! — kirkasi Nikolai hevosille, kiristäen toisella kädellä ohjia ja viuhuttaen toisella ruoskaa.

Ja ainoastaan ilman suhinasta ja sivuhevosten tempailusta ja yhä taajenevasta kavion kapseesta saattoi huomata, miten hirvittävän lujaa valjakko lensi. Nikolai vilkasi taakseen. Kirkuen ja kiljuen hutkivat alustalaiset hevosiaan ja antoivat aisahevostenkin laukata pysyäkseen Nikolain kintereillä. Nikolain aisahevonen ravasi huimasti, ei ajatellutkaan rikkomista ja lupasi tarpeen tullen yhä vain lisätä vauhtia.

Nikolai saavutti Saharin valjakon. He laskeutuivat ahdetta ja tulivat leveälle niittytielle joen rannalle.

"Missä nyt oikeastaan olemme?" ajatteli Nikolai. "Varmaankin Käyrän niityllä. Eipä ollakaan, tämä on aivan outo seutu, missä en milloinkaan ole ollut. Tämä ei ole Käyrän niitty eikä Djomkinon ahde, vaan Jumala ties mikä liekkään seutu! Tämä on jokin vieras seutu, lumottu paikka. Mutta olkoon mikä onkin!" Ja kirkaisten hevosille alkoi hän pyrkiä Saharin valjakon ohi.

Sahar pidatti hevosiaan ja käänsi härmän peittämät kasvonsa ohi pyrkijöihin.

Nikolai päästi hevosensa täyteen vauhtiin; Sahar oikasi kätensä sojoon, mäiskäytti huuliaan ja hellitti ohjat.

— No koetetaanko, herra, — hän lausui.

Julmasti kiitivät valjakot rinnan, ja yhä nopeammin kapsahtelivat nelistäväin hevosten kaviot. Nikolain valjakko alkoi päästä edelle. Sahar seisoi yhä entisessä asemassaan ja kohotti toisella kädellään ohjakset ilmaan.

— Älä luulekkaan, herra, — huusi hän Nikolaille.

Nikolai päästi kaikki hevoset lentoon ja sujautti Saharin ohi. Hieno, höyheä lumi ryöppysi reessä istujain kasvoille, tiu'ut ja aisakellot kilittivät, ja valjakon varjot ja nopeasti puikkivat hevosten jalat sulautuivat epämääräiseksi sekamelskaksi. Jalasten vitinä ja naisten kirunta täyttivät ilman.

Nikolai pidätteli hevosiaan ja vilkasi ympärilleen. Yhä olivat he samalla kuun valaisemalla satumaisella tasangolla, missä tähdet tuikkaelivat.

"Sahar huutaa, että kääntäisin vasemmalle; mutta miksi kääntäisin vasemmalle?" — ajatteli Nikolai. "Emmehän toki ole matkalla Meljukovien luo, eihän tuo tuossa ole Meljukofka? Jumala ties, minne olemme matkalla ja mitä on tekeillä — mutta sangen kummaa ja suloista tämä on." Hän katsahti rekeen.

— Katsokaa, hänen viiksensä ja kulmakarvansa ovat aivan valkeat, — sanoi joku noista kummallisista, sievistä, vieraista ihmisistä, joilla oli pienet viikset ja kauniit kulmakarvat.

"Se oli varmaankin Natasha", — ajatteli Nikolai, "mutta tuo on M-me Schoss; mutta kenties ei olekkaan; tuota viiksiniekkää tsherkessiä en tunne, mutta siitä huolimatta häntä rakastan."

— Eikö teidän ole kylmä? — hän kysyi.

Tytöt eivät vastanneet, vaan hyrähtivät nauramaan. Dimmler huusi jotain, arvatenkin jotain hullunkurista, takana kulkevasta reestä, mutta Nikolain reessä istujat eivät saattaneet eroittaa hänen sanojaan.

— Niin, niin, vastasivat nauravat äänet.

Mutta tuossahan on taas tuo lumottu metsä rikkaine, tummine varjoneen, kimmeltävine timantteineen, pitkine marmoriporrasriveineen, satulinnat hohtavat hopeakattoineen, ja kuuluu jonkinlaista petojen kiljuntaa. "Mutta jos tuo sittenkin on Meljukofka, niin on sitäkin kummempaa, että kuljettuamme, Jumala ties missä, saavummekin Meljukofkaan", ajatteli Nikolai.

He olivat todellakin saapuneet Meljukofkaan, ja portaiden edessä oli heitä vastassa palvelijattaret ja palvelijat kynttilät kädessä ja iloisina vieraista.

— Keitä he ovat? — kyseltiin kuistilta.

— Naamioittuja Otradnosta, hevosista tuntee, — vastasivat äänet.

XI.

Pelageja Danilovna Meljukof, harteava tarmokas nainen, istui lasit nenällä ja viitta hartioilla tytärtensä ympäröimänä vierashuoneessa ja koetti paraansa mukaan tyttöjä huvittaa. He valoivat kaikessa rauhassa vahakuvia ja tarkastelivat kuvien varjoja seinällä, kun eteisestä alkoi kuulua jyrinää.

Husaarit, rouvat, noita-akat, pajatsot, karhut rykivät eteisessä, pyyhkielivät härmäisiä kasvojaan ja siirtyivät sitten saliin, missä kiireen kaupalla sytytettiin kynttilöitä. Pajatso — Dimmler ja rouva — Nikolai alkoivat tanssin. Kirkuvien lasten ympäröiminä menivät naamioidut kumartamaan emännälle, peittäen kasvonsa ja muuttaen äänensä, ja hajaantuivat sitten suureen saliin.

— Ah, on mahdotonta tuntea! Mutta Natasha sitten! Katsokaa, ketä hän muistuttaa! Todellakin muistuttaa hän jotakuta. Mutta Edvard Karlitsh miten onnistunut! Minä en tuntenut. Ja miten hän tanssii! Ah, herranen aika, ja tsherkessi sitten; todellakin mainion sopiva puku Sonjalle. Entäs tämä sitten? Olipa hauskaa! Tuokaa pöytiä, Nikita, Vanja! Ja me kun täällä kaikessa rauhassa istuimme!

— Ha-ha-ha!... Husaari, mutta husaari! Aivan kuin poika, ja jalat!... En totta tosiaan voi katsella... — huudettiin, hoettiin.

Natasha, nuorten Meljukovien lemmikki, katosi talon nuorten kanssa sivuhuoneisiin, minne vietiin korkkia ja kaikellaisia viittoja ja miesten pukuja. Kymmenkunnan minuutin kuluttua yhtyi naamioittuihin koko talon nuoris.

Pelageja Danilovna, joka oli järjestänyt tilaa vieraille ja antanut määräyksiä heidän kestitsemisestään, käveli lasit nokalla ja suu hymyssä naamioittujen keskellä, katsellen läheltä heitä kasvoihin, mutta sittenkään ketään tuntematta. Hän ei tuntenut Rostoveja, ei Dimmleriä, eipä edes omia tyttäriään eikä viittoja ja virkapukuja, joihin nuoret olivat pukeutuneet.

— Mutta kukas tämä sitten on? — puheli hän kotiopettajattareen kääntyen ja katseli omaa tytärtään, joka oli pukeutunut Kasanin tatariksi. — Varmaankin joku Rostoveista. Ja entäs te sitten, herra husaari, missä rykmentissä palvellette? — kysyi hän Natashalta. — Tarjoahan turkittarellekin hedelmäpuristetta, — sanoi hän tarjoilijalle: — sitä ei kiellä syömästä heidän uskontonsa.

Katsellessaan naamioittujen kumman hullunkurisia temppuja (nämä olivat varmoja, ettei kukaan heitä tunne eivätkä sentähden mitään hävenneet) Pelageja Danilovna toisinaan peitti kasvonsa nenäliinaan ja rekotti vanhuksen hyvänsuovaa naurua niin että täyteläinen ruumis hytkyi.

— Entäs Sashinettini sitten, Sashinettini! — hän hoki.

Kun oli tanssittu treppakkaa ja piiritansseja, järjesti Pelageja Danilovna kaikki, sekä säätyläiset että alustalaiset, suureen kehään; tuotiin köysi, sormus ja hopearuupla ja alettiin seuraleikit.

Tunnin kuluttua olivat kaikki puvut jo rypyissä ja epäjärjestyksessä. Korkkiviikset ja kulmakarvat olivat tahrineet hikiset, punakat kasvot. Pelageja Danilovnakin alkoi tuntea naamioittuja, ihaili ja kiitteli heidän pukujaan, mitkä hänen mielestään verrattomasti sopivat vallankin tyttöille, ja kiitteli kaikkia siitä että olivat tuoneet ilon taloon. Vieraat vietiin illalliselle ruokahuoneeseen, mutta alustalaisia kestettiin salissa.

— Ei, mutta saunassa ennustaminen se vasta on hirvittävää! — puhui illallispöydässä eräs Meljukovien talossa asustava vanhapiika.

— Miksikä? — kysyi talon vanhin tytär.

— Ettepä vain uskalla koettaa, siinä vaaditaan rohkeutta...

— Minä menen, — sanoi Sonja.

— Kertokaa, miten kävi sen neidin? — sanoi talon vanhimman jälkeinen.

— Niin, kerran meni eräs neiti, — alkoi vanhapiika, — vei mukanaan kukon ja pöytäkaluston kuten tapa vaati ja istuutui odottamaan. Hetkisen oli hän istunut, kun kuulee aisakellon ja tiukujen ääntä ... reki pysähtyy; joku tulee. Ovi avautuu — ja ilmielävänä seisoo hänen edessään upseeri; käy pöytään istumaan hänen viereensä.

— Ai! Ai!... — kiljasi Natasha kauhuissaan silmät selällään.

— Oikeinko hän tuota ... oikeinko hän puhuikin?

— Oikein, kuten ihminen ainakin; ja alkoi tyttöä suositella. Tytön olisi pitänyt häntä puhuttaa kukon lauluun saakka, mutta häntä alkoikin peloittaa. Häntä pelotti ja hän sulki käsillä silmänsä. Silloin tulija häneen käsiksi. Onneksi joutuivat palvelustyöt hätään...

— Miksi heitä nyt taas peloittelette! — sanoi Pelageja Danilovna.

— Äiti, olettehan itsekin käynyt ennustamassa... — sanoi tytär.

— Mutta miten sitä aitassa ennustetaan? — kysyi Sonja.

— Mennään vain aittaan ja kuunnellaan. Jos kuuluu jyskettä tai koputusta, niin tietää se onnettomuutta, mutta jos alkaa viljaa ripotella, niin on se onneksi.

— Äiti, kertokaahan, miten teidän kävi aitassa?

Pelageja Danilovna hymähti.

— Mitäs siitä, olen jo unohtanut... — sanoi hän. — Ja eihän teistä kukaan mene?

— Eipähän, minä menen; Pelageja Danilovna päästäkää minut, minä menen, — sanoi Sonja.

— Kun et vain pelkää.

— Luisa Ivanovna, saanko mennä? — kysyi Sonja M-me Schossilta.

Jos leikittiin sormusleikkiä, köyttä käännettiin, ruplaa kätkeettiin tai puheltiin kuten illallispöydässä, niin Nikolai ei poistunut Sonjan lähetyviltä ja katseli häntä aivan uusilla silmillä. Hänestä tuntui kuin olisi hän nyt vasta oikein todella tutustunut häneen. Ja tähän olivat syynä korkkiviikset. Natashankin mielestä oli Sonja tänä iltana niin iloinen, vilkas ja kaunis, ettei hän milloinkaan häntä sellaisena muistanut nähneensä.

"Tuollainen hän on, mutta minä olen täys hölmö!" ajatteli Nikolai katsellessaan Sonjan säihkyviä silmiä ja riemuitsevia, onnea hymyileviä kasvoja. Viiksien alle poskiin muodostui pienet, sievokset hymykuopat, joita Nikolai ei ennen muistanut huomanneensa.

— Minä en mitään pelkää, — sanoi Sonja, — Voinko lähteä heti? — Hän nousi pöydästä.

Hänelle neuvottiin aitta, sanottiin, miten hänen on vaiti seistävä ja kuunneltava ja lopuksi annettiin hänelle turkit. Sonja veti turkit yli päänsä ja vilkasi Nikolaihin.

"Mikä aarre tuo tyttö!" — ajatteli Nikolai. "Mitä olen ajatellutkaan näihin saakka!"

Sonja poistui käytävään lähteäkseen aittaan. Nikolai riensi pääkäytävälle, uskotellen että hänen on vari. Todellakin oli huoneissa ilma ummehtunutta väen paljouden johdosta.

Ilma oli yhä tyyni ja kylmä, kuu loisti taivaalla, mutta vielä kirkkaampana kuin vieraiden saapuessa. Kuun valo oli niin kirkas ja hangella loisti niin runsaasti tähtiä, ettei tehnyt mieli taivaalle edes katsahtaa, eikä oikeita tähtiä edes huomannutkaan. Taivas oli tumma ja ikävä, maa iloinen.

"Hölmö olen, hölmö! Mitä olenkaan odotellut näihin saakka?" ajatteli Nikolai, juoksi alas kuistilta ja lähti polkua myöten kiertämään rakennuksen nurkitse takakäytävälle, mistä tiesi Sonjan tulevan. Puolitiessä polun vieressä oli lumiharjaisia halkopinoja, joista varjat lankesivat lumelle; pinojen välistä ja niiden yli heittivät vanhat, paljaat lehmukset loukeroisia varjojaan lumelle ja polulle. Polku vei aittaan. Aitan hirsiseinä ja lumen peittävä katto kimaltelivat kirkkaassa kuun valossa aivan kuin ne olisivat olleet jalokivistä kyhätyt. Puu särähti puutarhassa, ja sitten kävi taas kaikki hiljaiseksi. Tuntui kuin keuhkoihin ei olisikaan ilma virrannut, vaan jonkinlainen

ikuisesti nuori voima ja ilo.

Joku laskeutui takakäytävän portaista. Viimeinen porras, jolle oli kulkenut lunta, narahti terävästi, ja vanhanpiian ääni lausui:

— Suoraan, suoraan polkua myöten, neiti. Älkää vain katsoko taaksenne.

— En pelkää, — vastasi Sonjan ääni, ja polkua pitkin Nikolaita kohti tulla sipsutti Sonja ohuvissa narskuissa valittavissa kengissään.

Sonja oli kääriytynyt turkkiin. Vasta kolmen askeleen päästä hän huomasi Nikolain; Sonjakaan ei nähnyt Nikolaita sellaisena kuin oli tottunut hänet näkemään ja jollaisena oli häntä aina hieman pelännyt. Hän oli naisen puvussa, tukka pörrössä, ja onnellinen, Sonjan mielestä aivan outo hymy huulilla. Sonja juoksi nopeasti hänen luokseen.

"Aivan toinen ja sentään sama", ajatteli Nikolai, katsellessaan tytön kirkkaan kuun valaisemia kasvoja. Hän pisti kätensä turkin alle, kiersi tytön syleilyynsä, likisti hänet rintaansa vasten ja suuteli poltetulta korkilta hajahtavia huulia. Sonja suuteli häntä keskelle suuta, likistäen hänen poskensa pienten käsiensä väliin.

— Sonja!... Nicolas... He juoksivat aitan luo ja palasivat sitten takasin kumpikin omia teitään.

XII.

Kun lähdettiin paluumatkalle Meljukofkasta, järjesti Natasha, joka aina näki ja huomasi kaikki, asiat sille kannalle, että hän ja M-me Schoss sijoittuivat Dimmlerin rekeen, Sonja ja alustalaistytöt Nikolain rekeen.

Kotimatalla ei Nikolai enää hoputellut valjakkoaan, vaan antoi sen juosta hiljalleen ja katsahti vähäväliä tässä salaperäisessä kuutamossa Sonjaan, etsien tässä kaikki muuntavassa valossa kulmakarvain ja viiksien alta entistä ja nykyistä Sonjaansa, johon oli päättänyt ikuisesti yhdistää kohtalonsa. Hän taivistui yhä likemmä katsomaan; ja kun tunsu entisen Sonjansa ja nykyisen, ja kun poltetun korkin haju herätti suudelman hurman, hengitti hän täysin rinnoin raikasta talvi-ilmaa; ja katsellessaan ohi kiitävää maata ja loistavaa taivasta hän tunsu taas olevansa lumotussa valtakunnassa.

— Sonja, onko *sinun* hyvä olla? — kysyi hän vähäväliä.

— On, — Sonja vastasi. — Entä *sinun*?

Puolitiessä antoi Nikolai ohjat kuskille, juoksi Dimmlerin valjakolle ja asettui reen siivelle seisomaan.

— Natasha, — kuiskasi hän ranskaksi sisarensa korvaan, — olen tehnyt päätöksen Sonjan suhteen.

— Oletko jo sanonut hänelle? — kysyi Natasha, loistaen ilosta.

— Voi miten olet kumman näköinen noine viiksinesi ja kulmakarvoinesi, Natasha! Ilahduttaako päätökseni sinua?

— Olen niin iloinen, niin iloinen! Olenkin jo ollut sinulle vihainen. En ole sinulle mitään sanonut, mutta mielestäni olet käyttäytynyt sopimattomasti. Hänellä on sellainen sydän, Nicolas. Miten olen iloinen! Olen usein ilkeä, mutta minua on hävettänyt kun olen yksin onnellinen, — jatkoi Natasha. — Nyt olen niin sanomattoman iloinen; no, jouduhan hänen luokseen.

— Ei, odotahan ... voi, miten olet hullunkurisen näköinen! — sanoi Nikolai, tarkastellen yhä sisartaan ja luullen hänessäkin näkevänsä jotain uutta, tavatonta ja lumoavaa hellää, jota ei ennen ollut hänessä huomannut. — Natasha, on jotain lumoavaa? Niinkö?

— Niin, — vastasi sisar, — teit oivan työn.

"Jospa ennen olisin nähnyt hänet tuollaisena", ajatteli Nikolai, "niin aikoja sitten olisin häneltä kysynyt, mitä olisi ollut tehtävä, ja kaikki olisin tehnyt, mitä hän olisi käskennyt, ja kaikki olisi ollut onnekseni."

— Olet siis iloinen, ja minä olen menetellyt hyvin?

— Voi, miten hyvin! Jouduimme hiljan kinasille äidin kanssa tästä asiasta. Äiti sanoi, että Sonja sinua pyydystelee. Miten saattaa sellaista väittää? Oli vähällä syntyä vakava riita. En salli kenenkään koskaan puhua tai ajatella pahaa Sonjasta, sillä hän on oikea hyvyyden perikuva.

— Siis hyvin tehty? — sanoi Nikolai ja katsahti vielä kerran sisartaan silmiin nähdäkseen tarkoitiko hän totta. Sitten hypähti hän reen siiveltä, saappaat narskuivat lumella, ja hän saapui omalle reelleen. Sama onnellinen hymyilevä viiksiniekka, kirkassilmäinen tsherkessi istui reessä katsellen soopelihilkan alta, ja tämä tsherkessi oli Sonja, ja tämä Sonja oli varmaankin hänen tuleva, onnellinen, rakas vaimonsa.

Saavuttuaan kotiin ja kerrottuaan äidille, miten olivat viettäneet illan Meljukofkassa, vetäytyivät neidit omiin suojiinsa. He riisuutuivat, mutta viiksiansä he eivät hävittäneet, ja istuivat vielä kauvan, puhellen onnestaan. He puhelivat siitä, miten elävät miehelässä, miten heidän miehistään tulee hyvät ystävät, ja miten he itse ovat onnellisia. Natashan pöydälle oli Dunjasha jo illalla asettanut kaksi kuvastinta ennustamista varten.

— Mutta milloin tämä kaikki toteutuu? Pelkään, ettei milloinkaan... Siinä olisikin jo liiaksi onnea!
— puheli Natasha noustessaan seisomaan ja mennessään kuvastimien luo.

— Istuuduhan, Natasha, kenties näet hänet, — sanoi Sonja.

Natasha sytytti kynttilät ja istuutui kuvastinten eteen.

— Näen jonkun viiksiniekan, — sanoi Natasha, nähdessään oman kuvansa kuvastimesta.

— Ei saa nauraa, neiti, — huomautti Dunjasha.

Sonjan ja sisäkön avulla sai Natasha viimein kuvastimet oikeaan asentoon; hänen ilmeensä kävi vakavaksi, ja hän vaikenä. Hän istui kauvan ja katseli yhä etenevää kynttiläriiviä kuvastimissa ja odotti (kuulemistaan kertomuksista huumaantuneena) näkevänsä milloin ruumisarkun, milloin *hänet*, ruhtinas Andrein, makaamassa arkussa. Mutta vaikka hän pienimmänkin täplän olisi ollut valmis pitämään ihmisenä tai ruumisarkkuna, ei hän sittenkään mitään nähnyt. Hän alkoi räpytellä silmiään ja poistui kuvastimen luota.

— Miksi muut näkevät, mutta minä en mitään? — hän sanoi. — Mutta istuuduhan sinä, Sonja; nyt on sinun välttämättä koetettava. Ainoastaan minun tähteni... Minua niin peloittaa tänään!

Sonja istuutui kuvastimen ääreen, järjesti kynttilät ja alkoi tarkastaa.

— Kyllä Sofia Aleksandrovna varmaankin näkee, — sanoi Dunjasha kuiskaten; — te kun aina vain nauratte.

Sonja kuuli Dunjashan sanat ja kuuli vielä kun Natasha kuiskaten sanoi:

— Minäkin olen varma, että hän näkee; hän näki viime vuonnakin.

Noin kolmisen minuttia olivat kaikki ääneti. "Välttämättä!" — kuiskasi Natasha, mutta ei päässyt pitemmälle — kun Sonja yhtäkkiä hypähti kuvastimen edestä ja peitti kasvonsa käsillään.

— Ah, Natasha! — hän sanoi.

— Näitkö? näitkö? Mitä näit? — huudahti Natasha, pidellen kuvastinta.

Sonja ei ollut nähnyt mitään. Hän oli juuri aikonut nousta kuvastimen äärestä kun samalla kuuli Natashan sanovan "välttämättä"... Hän ei tahtonut pettää Natashan ja Dunjashan toiveita, ja raskas oli istuakkin. Hän ei tietänyt, miten ja miksi hän kirkasi peittäessään silmänsä käsillä.

— Hänetkö näit? — kysyi Natasha, tarttuen Sonjan käteen.

— Niin. Odotahan ... minä ... näin hänet, — sanoi Sonja itsetiedottomasti, tietämättä vielä ketä Natasha oli tarkoittanut *hänellä*: Nikolaitako, vaiko Andreita.

"Mutta miksen sanoisi, että näin? Näkevähän muutkin! Ja kuka voi todistaa, olenko nähnyt tai ollut näkemättä?" välähti Sonjan mieleen.

— Niin, näin hänet, — hän sanoi.

— Missä asennossa? Missä? Seisoiko vai makasi?

— Ei, minä näin... Ensin ei ollut mitään, yhtäkkiä näin hänet pitkällään.

— Andrei pitkälläänkö? Onkohan hän sairas? — uteli pelästynyt Natasha ja katsoa tuijotti ystävättäreensä.

— Ei, päinvastoin, päinvastoin, kasvot olivat iloiset, ja hän kääntyi minuun, — ja tätä sanoessaan tunsu Sonja todellakin nähneensä kaiken, mistä kertoi.

— Niin, Sonja, mutta entä sitten?...

— Sitten en enää oikein eroittanut, jotain sinistä ja punasta...

— Sonja! Milloin hän palaa? Milloin saan nähdä hänet! Jumalani, miten pelkään hänen puolestaan ja itseni puolesta, ja kaikki minua kauhistaa... — puheli Natasha ja vastaamatta sanaakaan Sonjan lohdutuksiin hän meni vuoteeseen. Vaikka huoneessa jo kauvan oli ollut pimeä, lojui Natasha vielä valveillaan vuoteessa ja katseli jäätyneiden ruutujen läpi kylmään, kirkkaaseen kuutamoyöhön.

XIII.

Heti pyhien jälkeen tunnusti Nikolai äidilleen rakastavansa Sonjaa ja sanoi lujasti päättäneensä ottaa hänet vaimokseen. Kreivitär, joka jo kauvan oli ollut selvillä Nikolain ja Sonjan suhteista, kuunteli rauhallisena poikansa selityksiä ja sanoi että poika voi naida kenen haluaa, mutta hän ja isä eivät milloinkaan anna siunaustaan tälle liitolle. Nikolai tunsu ensi kerran, että äiti on häneen tyytymätön ja että hän rakkaudestaan huolimatta aikoo pysyä lujana päätöksessään. Kylmän välinpitämättömänä lähetti hän kutsumaansa miestä ja tämän saavuttua alkoi hän lyhyesti ja kuivasti Nikolain kuullen tehdä selvää asiasta, mutta voimat pettivät: kiukun kyyneleet nousivat kurkkuun, ja hän poistui huoneesta. Isä alkoi epäröiden neuvoa poikaansa ja kehoitteli häntä luopumaan aikomuksestaan. Nikolai vastasi, ettei hän voi syödä sanaansa, ja isä, nähtävästi hämmentyneenä, huoautti syvään, lopetti neuvonsa ja lähti kreivittären luo. Joutuessaan kiistaan poikansa kanssa, tunsu vanha kreivi aina syyllisyytensä. Omaisuuden hävittäminen oli hänen syynsä, ja siksi ei hän nytkään voinut suuttua pojalleen eikä pakoittaa häntä hylkäämään köyhää Sonjaa jonkun rikkaan tytön tähden; selvää selvemmäksi kävi hänelle nytkin, että Sonjaa

parempaa vaimoa ei Nikolai voisi löytää, kunhan vain olisivat paremmassa tilassa hänen raha-asiansa, joiden rappiutilasta ei saattanut muita syyttää kuin itseään, Mitenjkaa ja piintyneitä huonoja tottumuksiaan.

Isä ja äiti eivät enää puhuneet pojalleen tästä asiasta, mutta muutaman päivän päästä kutsutti kreivitär Sonjan luokseen ja soimasi häntä odottamattoman julmasti kiittämättömyydestä ja poikansa viekoittelemisesta. Sonja kuunteli vaiti ollen ja silmät maahan luotuina kreivittären julmia sanoja eikä käsittänyt vähääkään, mitä häneltä oikeastaan vaadittiin. Hän oli valmis uhraamaan kaikkensa hyväntekijänsä tähden. Uhrautuvaisuus oli hänen lempiajatuksiaan, mutta nyt hän ei käsittänyt, mitä hänen oli oikeastaan uhrattava ja kenen hyväksi. Rakastihan hän kreivitärtä ja koko Rostovien perhettä, mutta ei hän voinut olla rakastamatta Nikolaitakaan eikä olla tietämättä, että tämän onni riippui tästä rakkaudesta. Hän kävi vaiteliaaksi ja surumieliseksi eikä vastannut uteluihin. Nikolaista alkoi tuntua, ettei kauvemmin voi sietää tällaista asiain tilaa ja siksi hän lähtikin taas puhelemaan äidilleen asiasta. Nikolai milloin rukoili äitiä suostumaan hänen ja Sonjan avioliittoon, milloin taas uhkaili että vihityttää itsensä salavivhkaa, jos Sonjaa asian johdosta vainotaan.

Kreivitär vastasi Nikolain rukouksiin ja uhkauksiin odottamattoman kylmästi. Hän sanoi, että poika on nyt täysi-ikäinen ja saattaa siis menetellä mielensä mukaan. Ruhtinas Andreikin aikoo mennä naimisiin isästään välittämättä. Mutta samalla hän huomautti, ettei koskaan, tunnusta tyttärekseen sellaista *vehkeilijää* kuin on Sonja.

Vehkeilijä sanasta raivostuneena alkoi Nikolai kovaäänisesti pauhata äidilleen, ettei hän koskaan olisi saattanut ajatella, että äiti saattoi pakoittaa häntä myömään rahasta tunteita, ja jos asiat todella ovat sillä kannalla, niin hän viimeisen kerran puhuu... Hän ei ehtinyt lausua sitä ratkaisevaa sanaa, jota äiti pojan ilmettä katsellessaan kauhulla odotti, ja joka kenties ikuisiksi ajoiksi olisi jäänyt heidän välilleen hirveäksi muistoksi. Hän ei ehtinyt lopettaa sanottavaansa, sillä apuun ehti Natasha, joka oli viereisessä huoneessa kuunnellut äidin ja veljen keskustelua. Natasha oli kalpea, ja ilme hänen kasvoillaan oli tavattoman vakava.

— Nikoljenka, puhut tyhmyyksiä; vaikene, vaikene! Sanon sinulle, vaikene!... — hän melkein huusi, vaimentaakseen veljen äänen.

— Äiti, kyyhkyni, se ei ole lainkaan sentähden ... rakkaani, sydänkäpyni, — mairitteli hän äitiään, joka oli vähällä pillahtaa itkuun, mutta itsepäisyyden ja riitelemishalun kiihoittamana ei voinut eikä halunnutkaan antautua, vaan katsoa tuijotti kauhuissaan poikaansa.

— Nikoljenka, selitän sinulle myöhemmin, menehän nyt, mene; kuulkaahan, äiti, kyyhkyni.

Hänen puheissaan ei ollut mitään järkeä, mutta tahtonsa vei hän perille.

Äiti kätki kasvonsa tyttären rinnoille ja nyhyki; Nikolai nousi, tarttui päähänsä ja poistui huoneesta.

Natasha ryhtyi sovitteluun äidin ja pojan välejä ja saikin asiat sille kannalle, että äiti lupasi olla ahdistelematta Sonjaa, ja Nikolai ryhtymättä mihinkään toimenpiteisiin vanhempainsa tietämättä.

Nikolai oli lujasti päättänyt, että järjestettyään asiansa rykmentissä, hän ottaisi eron sotapalveluksesta, saapuisi kotiin ja ottaisi Sonjan vaimokseen. Surumielisenä ja vakavana lähti hän tammikuun alkupäivinä rykmenttiinsä. Vanhempain ja hänen välinsä olivat vieläkin kireät, mutta sydämessään tunsu hän olevansa intohimoisesti rakastunut.

Nikolain lähdettyä muuttui elämä Rostovien talossa sangen ikäväksi. Sielulliset ristiriidat saattoivat kreivittären sairaaksi.

Nikolain lähtö ja vielä enemmän kreivittären yhä jatkuva nurjamielisyydet tekivät Sonjan surumieliseksi. Yhä raskaampina painoivat kreiviä taloudelliset huolet, joita haihduttamaan olisi tarvittu tarmokkaita toimenpiteitä. Moskovalainen talo ja Moskovan läheinen tila olivat välttämättä myötävät, mutta sitä varten täytyi lähteä Moskovaan. Mutta kreivittären sairauden tähden siirtyi matka päivästä päivään.

Natasha, joka iloisena ja reippaana oli kestänyt sulhasen lähdöstä johtuneen suruajan ensi vaiheet, alkoi nyt päivä päivältä käydä yhä kiihtyneemmäksi ja ärtyisämmäksi. Häntä alkoi yhä ankarammin vaivata ajatus, että hänen onnellinen elämänsä aika, jonka voisi uhrata rakastetulleen, näin nyt kuluu turhaan, tuottamatta kenellekään iloa tai onnea. Sulhasen kirjeet häntä miltei aina ärsyttivät. Hänestä tuntui loukkaavalta, että silloin kun hänen kaikki aatoksensa ovat ainoastaan rakastetussa, tämä elää todellista elämää, näkee uusia maita, uusia ihmisiä, jotka herättävät hänen mielenkiintonsa. Mitä hauskeempia olivat sulhasen kirjeet, sitä enemmän ne Natashaa ärsyttivät. Hänen omat kirjeensä sulhaselle tuntuivat hänestä lohduttomilta, ikävän ja petollisen velvollisuuden tuotteilta. Hän ei osannut kirjoittaa, sillä hänestä tuntui, ettei sanoin taitanut ilmaista tuhannettakaan osaa siitä, mihin olisi kyennyt äänin, hymyin ja katsein. Hänen kirjeensä olivat klassillisen yksitoikkoisia ja kuivia, joita hän itse ei pitänyt minkään arvoisina, ja joihin äiti tavallisesti korjasi oikeinkirjoitusvirheet.

Kreivittären terveydentila ei parantunut; mutta Moskovaan muuttoakaan ei enää mitenkään saattanut tuonnemmaksi siirtää. Natashalle oli hankittava kappio, talo oli myötävä, ja sitäpaitsi odotettiin ruhtinas Andreita Moskovaan, missä vanha ruhtinas Nikolai Andrejevitch oli oleskellut koko talven. Natasha oli vakuutettu, että hänen sulhasensa jo oli saapunut Moskovaan.

Kreivitär jäi maalle, mutta kreivi Sonjan ja Natashan kanssa lähti tammikuun lopulla Moskovaan.

VIIDES OSA.

I.

Erikoisemmatta aiheetta tunki Pierre äkkiä ruhtinas Andrein ja Natashan kihlauksen jälkeen, ettei hän enää mitenkään saata jatkaa entistä elämäänsä. Niin syvästi kuin hän uskoikin niihin totuuksiin, joita näkemään hänen hyväntekijänsä oli avannut hänen silmänsä, niin riemukkaana ja innostuneena kuin hän olikin antautunut sisäistä ihmistään puhdistamaan ja uudesta synnyttämään — kaikesta tästä huolimatta tunki hän nyt, Natashan kihlauksen ja hyväntekijän kuoleman jälkeen, mikä sattui samoihin aikoihin, että tuon entisen elämän koko hurma oli hetkessä hävinnyt. Elämästä oli jäljellä vain tyhjä kuori: talo ja loistava puoliso, joka siihen aikaan oli erään ylhäisen henkilön suosiossa, suunnaton tuttavapiiri ja virka ikävyyttävine muodollisuuksineen. Ja tämä tyhjä elämä tuntui nyt äkkiä Pierrestä aivan illettävältä. Hän lopetti päiväkirjan pidon, vältteli vapaamuurarien seuraa, alkoi taas oleskella klubissa, mielistyi väkeviin, liittyi nuortenmiesten seuraan ja vietti sanalla sanoen sellaista elämää, että Helena Vasiljevna piti tarpeellisena häntä ankarasti varoittaa. Pierre tunki sydämessään, että vaimonsa oli oikeassa, ja lähtikin sentähden Pietarista Moskovaan, jottei saattaisi vaimoaan häpeään.

Saavuttuaan Moskovaan, suunnattoman suureen taloonsa, missä näivettyneet ruhtinattaret hallitsivat suurta palvelijajoukkoa, nähtyään kaupungilla ajellessaan Iveriläisen Jumalan äidin kappelin ja sen pyhäinkuvain edessä tuikkivat tuhannet kynttilät, Kremlin torin koskemattomat lumikinokset, issikat, Siftsevin rotkon kurjat hökkelit, nuo aito moskovalaiset vanhukset, joilla ei ole mitään pyyteitä ja jotka hätäilemättä elää retuuttavat aikansa, moskovalaiset akat ja rouvat, moskovalaiset tanssiaisat ja Englantilaisen klubin, — tämän kaiken nähtyään Pierre tunki taas olevansa kotona, hiljaisessa rauhan satamassa. Hän tuli Moskovassa rauhalliseksi, hänen oli lämmin, tuntui tutulta ja likaiselta kuin vanhassa yönutussa.

Moskovalaiset, vanhat ja nuoret ottivat Pierren vastaan kuin kauvan odotetun vieraan, jonka paikka oli aina ollut valmiina, vaikkakin täyttämättä. Moskovassa pidettiin häntä herttaisimpana, hyväsydämisenä, viisaana, iloisena, jalomielisenä vanhan ajan venäläisenä ylimyksenä, joka tosin oli jonkun verran hajamielinen ja kummallinen. Hänen kukkaronsa oli aina tyhjä, sillä se oli avoinna kaikille.

Teatterien palkkionäytäntöihin, huonoihin tauluihin, kuvapatsaisiin, hyväntekeväisyysseuroihin, mustalaisiin, kouluille, juhlapäivällisiin, remuihin, vapaamuurareille, kirkoille, kirjoihin — kaikkeen ja kaikille oli hän aulis antamaan, ja jollei pari hyvää ystävää olisi lainannut häneltä suuria summia varjellakseen hänen omaisuuttaan, olisi hänestä tullut keppikerjäläinen. Klubissa ei ollut ainoitakaan päivällisiä tai iltakemuja, joissa ei Pierre olisi ollut mukana. Heti kun hän juotuaan pari pulloa punaviiniä oli raskaine ruhoineen kierähtänyt tavalliselle paikalleen sohvaan, kokoontui hänen ympärilleen ystäviä, ja alettiin jutella, riidellä tai laskea leikkiä. Kun syttyi riita, niin pelkällä hyvänsuovalla hymyllään tai lyövällä kokkapuheella Pierre sovitti riitelevät. Vapaamuurarien ateriat olivat ikäviä ja pitkävetisiä, jollei Pierre ollut mukana.

Kun hän nuorten miesten illallisten jälkeen lopulta suostui toverien viettelyksiin ja hyvänsuovan herttaisesti hymyillen nousi sohvaltaan seuratakseen kiusaajiansa, niin huusivat ja kiljuivat kumppanit ilosta ja onnesta. Tanssiaisissa hän tanssi, kun oli puute nuorista miehistä. Nuoret rouvat ja neitokset pitivät hänestä, sillä ketään erityisemmin lähentelemättä hän oli kaikille yhtä ystävällinen, vallankin illallisten jälkeen. "*Il est charmant, il n'a pas de sexe*",^[70] — puhuivat naiset hänestä.

Pierrestä oli tullut samallinen entinen, hyväsydäminen Moskovassa elelevä kamariherra, jollaisia oli sadottain.

Miten olisikaan hän kauhistunut, jos joku seitsemän vuotta sitte, kun hän juuri oli saapunut ulkomailta, olisi sanonut hänelle, että hänen on turha etsiä ja ajatella maailmassa, että hänen elämänratansa jo aikoja sitten on uurrettu, edeltäpäin määrätty, ja että hänen kohtalonsa kaikista kiemurteleemisista huolimatta on oleva sama kuin kaikkien muidenkin hänen asemassaan olevien ihmisten. Hän ei olisi voinut uskoa näihin ennustuksiin! Olihan hän sydämensä pohjasta toivonut Venäjälle tasavaltaista hallitusmuotoa, oli toivonut itsestään tulevan milloin Napoleonin, milloin filosofin, milloin suuren sotapäällikön, joka kukistaisi Napoleonin. Olihan hän pitänyt mahdollisena ja intohimoisesti toivonutkin turmeltuneen ihmissuvun uudistumista ja luullut voivansa itse kohota täydellisyyden huipulle. Olihan hän perustanut kouluja ja sairaaloita ja vapauttanut orjatalonpoikansa.

Ja sittenkin oli hän nyt — uskottoman vaimon rikas mies, entinen kamariherra, joka mielellään herkutteli ja joi, kyläisen aterian jälkeen varovaisesti haukkua nalkutteli hallitusta, oli Englantilaisen klubin jäsen ja rakastettu seuramies moskovalaisissa piireissä. Kauvan kaivelikin häntä ajatus, että hän nyt itse oli samallinen entinen moskovalainen kamariherra, jollaisia hän seitsemän vuotta sitten oli niin sydämensä pohjasta halveksinut.

Toisinaan lohdutteli hän itseään sillä, että kaikki muuttuu, kunhan hän vain alkaa uuden elämän; mutta samassa kauhistui hän taas, kun muisti, miten moni oli täysin hampain ja hiuksin siirtynyt tähän elämään ja tähän Englantilaiseen klubiin ja lähtenyt sieltä hampaattomana ja kiiltävin kaljuin.

Kun hän ylpeyden hetkinä ajatteli asemaansa ja tilaansa, niin tuntui hänestä kuin olisi hän aivan

toisellinen kuin nuo entiset kamariherrat, joita oli ennen halveksinut. Ne olivat hänen mielestään ilettäviä, typeriä, tyytyväisiä ja onnellisia asemassaan, "mutta minä olen nytkin tyytymätön, ja yhä vieläkin tahdon tehdä jotain ihmiskunnan hyväksi", ajatteli hän ylpeyden hetkinä. Mutta nöyryyden hetkinä puheli hän itselleen: "Mutta kenties ovat kaikki nämä toverinikin, kuten minäkin, etsineet ja taistelleet löytääkseen elämälleen jotain omintakeista, uutta, ja ympäristön, yhteiskunnan ja rodun — noiden luonnon voimain, joita ihminen ei voi vastustaa — vaikutuksesta joutuneet samalle raiteelle kuin minäkin." Ja eleltyään jonkun aikaa Moskovassa, hän ei enää kohtalotovereitaan halveksinut, vaan alkoi heitä rakastaa, kunnioittaa ja sääliä kuten itseäänkin.

Pierrellä ei enää, kuten ennen oli ollut laita, ollut toivottomuuden, ikävän eikä ällötyksen hetkiä; mutta sama sairaus, joka ennen oli ilmaantunut raivoisina kohtauksina, oli nyt paennut sydämen syvimpiin sopukoihin eikä jättänyt enää hetkeksikään häntä rauhaan. "Miksi? Mitä varten? Mitä oikeastaan tapahtuu maailmassa?" — kyseli hän avuttomana itseltään monet kerrat päivän kuluessa, tahtomattaankin aprikoiden elämän ilmiöiden tarkoitusta. Mutta kokemuksesta hän tiesi, ettei saisi vastausta näihin kysymyksiin, ja siksi hän kiireimmän kaupalla tahtoikin niistä aina irtautua. Milloin tarttui hän kirjaan, milloin riensi klubiin, milloin taas lähti Apollon Nikolajevitshin luo jaarittelemaan kaupungin juoruista.

"Vaimoani, joka ei koskaan ole muuta rakastanut kuin omaa ruumistaan, ja joka on maailman typerimpiä naisia", ajatteli Pierre, "pitävät ihmiset järjen ja hienouden perikuvana ja kumartuvat maahan hänen edessään. Napoleon Bonapartea kaikki halveksivat niin kauvan kun hän oli suuri, mutta kun hänestä tuli surkuteltava narri, koettaa keisari Frans kaikin tavoin tyrkyttää hänelle tyttärtään laittomaksi aviopuolisoksi. Espanjalaiset ylistävät Jumalaa katolilaisen papiston välityksellä sen johdosta, että he kesäkuun 14 p:nä voittivat ranskalaiset, mutta saman katolilaisen papiston välityksellä ylistävät ranskalaisetkin Jumalaa sen johdosta, että he kesäkuun 14 p:nä voittivat espanjalaiset. Vapaamuurari-veljeni vannovat veriin ja henkiin olevansa valmiit uhraamaan kaikkensa lähimmäiselleen, mutta köyhien almurahoihin ei heiltä riitä ruplakaan; he yllyttävät Astraeusta Mannan Etsijöitä vastaan ja hommailevat veljeskunnalle alkuperäistä skotlantilaista mattoa ja asiakirjaa, josta ei ole löytänyt järkeä sekään, joka sen laati, ja jota kukaan ei todellisuudessa kaipaa. Kaikki olemme kristityitä ja tunnustamme anteeksiannon ja lähimmäisen rakkauden lait, mutta eilen ruuskittiin eräs karkuri sotilas, ja samojen rakkauden ja anteeksiannon lakien palvelija, pappi tarjosi sotilaille ristin suudeltavaksi ennen mestausta." Näin Pierre ajatteli; ja tämä yleinen, kaikkien tunnustama ja tietämä vale ihmetytti häntä yhä uudelleen, aivan kuin siinä olisi ollut hänelle jotain uutta, ja vaikka hän siihen jo oli niin kovin tottunut. "Käsitän tämän valeen ja vääryyden", hän ajatteli, "mutta miten on minun ihmisille tämä sanottava? Olen koettanutkin ja aina olen havainnut, että he sydämensä syvyydessä käsittävät asiat aivan samoin kuin minäkin, mutta he koettavat olla mitään näkemättä. Siis on kai niin tehtäväkin! Mutta minne joudun minä sitten, minä?" Pierre tunsu onnettomuudekseen, että hän, samoin kuin niin monet muut, etenkin venäläiset, oli herkkä näkemään ja uskomaan hyvän ja oikean mahdollisuuteen, mutta näki samalla liian selvästi elämän pahuuden ja valeen, voidakseen oikein todenteolla heittäytyä tämän elämän pyörteisiin. Kaikilla toiminnan aloilla hän näki pahuuden ja petoksen ylimmällä orrella. Meni hän minne tahansa ja ryhtyi hän mihin tahansa, pahuus ja vale olivat kaikkialla vastassa ja sulkiivat häneltä kaikki toiminnan tiet. Ja elää ja toimia sentään täytyi. Kauheata oli olla näiden ratkaisemattomien elämäkysymysten kalvamana, ja siksi heittäytyikin hän ensimmäisten viettelysten syliin, unohtaakseen nuo ainaiset kysymykset. Hän seurusteli kaikissa mahdollisissa piireissä, juopotteli mielellään, osteli tauluja, rakennutti, mutta enimmäkseen sentään lueskeli.

Hän luki ja luki kaikki, mitä käteen sattui. Kun palvelijat iltasin häntä vielä riisuiivat, oli hänellä jo kirja kädessä, ja kirja käteen hän nukkuikin. Herättyään lähti hän vieraskäynneille tai klubiin jaarittelemaan, täältä remuille ja naikkosten luo, remuilta taas jaarittelemaan, lukemaan, juomaan. Juopottelemisen kävi hänelle yhä enemmän sekä ruumiilliseksi että sielulliseksi välttämättömyydeksi. Vaikka lääkärit olivat sanoneet, että hänenlaiselleen lihavalle miehelle juopottelemisen on vaarallista, niin joi hän sittenkin, vieläpä julmasti. Hänen oli täysin hyvä olla vasta silloin, kun oli suurena suuhunsa kaataa loiskautanut muutaman juomalasin viiniä. Silloin tunsu hän ruumiissaan miellyttävän lämmön kiertävän, mieli kävi helläksi kaikkia lähimmäisiä kohtaan, ja järki oli valmis pintapuolin arvostelemaan kaikkia kysymyksiä, koskematta sentään niiden ytimeen. Vasta kun oli juonut pullon tai pari viiniä, tuntui hänestä ettei se sekava ja kauhistava elämän arvoitus, joka häntä ennen niin oli peloittanut, sentään ollutkaan niin kovin kauhea. Ollessaan pohmelossa, jaaritellessaan, kuunnellessaan toisten keskustelua, lukiessaan puolisten tai illallisen jälkeen — aina tuli tuo arvoitus hänen mieleensä jossakin muodossa. Mutta ainoastaan humalassa ollessaan saattoi hän puhella itselleen; "Ei mitään hätää. Kyllä sen selvittelen. Johan minulla onkin selvitys valmiina, mutta nyt ei ole aikaa, kyllähän sitten kaikki harkitsen!" Mutta tämä *sitten* ei tullut koskaan.

Mutta herättyään aamusin tunsu Pierre, että nuo kysymykset yhä olivat ratkaisemattomat ja yhtä kauhistavat kuin ennenkin. Kiireesti tarttui hän tällöin kirjaan ja riemastui, kun joku sattui tulemaan häntä tapaamaan.

Toisinaan johtui Pierren mieleen kuulemansa juttu sotilaista, jotka varaväessä ollessaan luotituiskussa etsivät kiihkeästi jotain tointa, unohtaakseen helpommin vaaran. Ja Pierren mielestä olivat kaikki ihmiset tällaisia sotilaita, jotka koettivat kukin tavallaan tukahuttaa elämisen pelkoaan: mikä kunnianhimolla, mikä korteilla, mikä lakien laadinnalla, mikä naisilla, mikä leluilla, mikä hevosilla, mikä valtiollisilla asioilla, mikä metsästyksellä, mikä viinalla, mikä valtion viralla. "Ei ole olemassa ei joutavaa eikä tärkeätä — kaikki on yhdentekevää elämässä: kunhan vain pelastuisi siitä jollakin tavalla!" ajatteli Pierre. "Kunhan vain ei näkisi *sitä*, tuota

II.

Syystalvesta saapui ruhtinas Nikolai Andrejevitch Bolkonski tyttäriineen Moskovaan. Entisyytensä, teräväjärkisyytensä ja kummallisuuksiensa perustuksella pääsi hän heti alunpitäen moskovaalaisten suosioon, ja ranskalaisvihamielisten mielipiteittensä johdosta, joilla tähän aikaan oli Moskovassa hyvä kaiku, kun suomut olivat karisseet useampain Aleksanterin ihailijain silmistä, joutui hän erityisen kunnioituksen esineeksi ja hallituksen vastustajain johtajaksi ja sieluksi.

Ruhtinas oli kovin vanhentunut tämän vuoden kuluessa. Yhtäkkiä saattoi hän kesken kaiken nukahtaa, hän unohti läheiset tapahtumat, vaikka tarkalleen saattoikin muistaa kauvan sitten tapahtuneet asiat. Vanhuuden merkinä saattoi pitää myöskin hänen lapsellista turhamaisuuttaan vastustuspuolueen johtajan kunniaista. Mutta siitä huolimatta saattoi hän herättää vieraissaan syvää kunnioitusta, erittäinkin silloin kun hän iltasin turkki yllä ja tekotukka valkeaksi puuteroittuna teepöydässä kertoeli katkonaisia muistelmiaan vanhoista ajoista tai vielä katkonaisemmin ja terävämmin arvosteli äskeisiä tapahtumia ja oloja. Vieraille tarjosi juhlallisen viehättävän näyn tämä vanhanaikainen talo suunnattomine kuvastimineen ja Katarinan aikuisine huonekaluineen. Palvelijat käyttivät vielä puuteroittuja tekotukkia, isäntä itse oli edellisen vuosisadan jyrkkä mutta teräväjärkinen edustaja, tytär lempeä ja kaino, ranskatar viehättävä. Mutta vieraat eivät tulleet ajatelleeksi, että paitsi niitä paria kolmea tuntia, mitkä he talossa viettivät, siellä elettiin vielä 22 tuntia vuorokaudessa, jona aikana talon salainen sisäinen elämä kulki rataansa.

Viime aikoina Moskovassa oli tämä sisäinen elämä käynyt ylen raskaaksi ja painostavaksi ruhtinatar Marialle. Täällä oli hän menettänyt elämänsä kalliimmat ilot — Jumalan ihmiset ja yksinäisyyden, jotka olivat virkistäneet ja voimistaneet häntä maalla. Pääkaupungin elämä ei tarjonnut hänelle mitään iloa eikä etua. Seuraelämään hän ei puuttunut. Kaikki tiesivät, ettei vanha ruhtinas päästänyt tyttärtään yksinään minnekään, itse hän ei jaksanut enää liikkua, ja siksi ei ruhtinatar Mariaa enää kutsuttukaan päivällisille tai illatsuihin. Miehelään menoa ei ruhtinatar Maria enää ajatellutkaan. Hän oli huomannut, miten kylmästi isä kohteli nuoria miehiä, jotka toisinaan eksyivät taloon, kenties juuri naimahommissa. Ystäviä hänellä ei myöskään ollut, sillä Moskovassa olonsa aikana hän oli surkeasti pettynyt kahden sydäntään lähinnä olleen henkilön suhteen. M-lle Bourienne, jolle hän ei ennenkään ollut voinut täydellisesti sydäntään purkaa, oli viime aikoina käynyt hänelle vastenmieliseksi, ja eräiden syiden perustalla hän alkoi häntä vieroaa. Julia Karagin, jonka kanssa hän oli viisi vuotta taukoamatta ollut kirjeenvaihdossa, tuntui hänestä aivan vieraalta, kun he nyt tapasivat toisensa Moskovassa. Julia, joka veljiensä kuoleman johdosta oli perinyt suunnattomat rikkaudet ja jota siis pidettiin Moskovon ensimmäisinä morsiamina, vietti kaiken aikansa ylhäisön iloissa ja huvituksissa. Hän oli aina nuorten miesten ympäröimänä, jotka Julian mielestä nyt yhtäkkiä olivat huomanneet hänen suuret ansionsa. Julia oli siinä iässä, jolloin suuren maailman naiset huomaavat avioliittoon pääsön olevan täparällä ja jolloin heidän kohtalonsa on ratkaistava tavalla tai toisella. Surumielisesti hymyillen muisteli ruhtinatar Maria tuorstaisin, ettei enää saata kenellekään kirjoittaa, kun Julia on täällä ja tapaa hänet kerran viikossa, vaikkei hänellä tästä kohtauksesta olekaan mitään iloa. Kuten vanha pakolainen kieltäytyi menemästä naimisiin naisen kanssa, jonka luona oli viettänyt illat monien vuosien kuluessa ainoastaan sentähden, ettei hänellä enää olisi näitä iltoja, samoin ruhtinatar Mariakin sääli, että Julia nyt oli Moskovassa, eikä hänellä ollut kelle kirjoittaa. Ruhtinatar Marialla ei ollut Moskovassa puhekumppania, ei ystävää, jolle olisi saattanut uskoa surunsa ja huolensa, ja niitä oli viime aikoina kasaantunut yhä vain enemmän. Ruhtinas Andreita odotettiin kotiin, ja pian oli lopussa vanhan ruhtinaan määräämä odotusaika. Mutta asian valmistamiseksi ei ruhtinatar Maria ollut saanut mitään aikaan, päinvastoin näytti kaikki entistään toivottomammalta. Kreivitär Rostovin nimen mainitseminenkin saattoi vanhan ruhtinaan raivoon, sillä muutenkin oli hän viime aikoina ollut miltei aina huonolla tuulella. Paljon surua oli ruhtinatar Marialle viime aikoina tuottanut kuusivuotiaan veljenpojan opettaminen. Kauhukseen huomasi ruhtinatar, että hän poikasta opettaessaan oli ärtyisä ja kiukkuinen, kuten isäkin ennen oli ollut häntä itseään opettaessaan. Vaikka hän lukemattomia kertoja oli itseksensä päätellyt, ettei kiivastuisi opettaessaan, niin sittenkin hän melkein joka kerta kun tavauspuikko kädessä oli istunut poikasen viereen ranskankielen aakkosia jankkaamaan, heti alkoi hätäillä ja tahtoi kiireen kaupalla ja mahdollisimman helposti siirtää kaikki tietonsa pojalle, joka aina oli peloissaan, että tati taas suuttuu. Kun poikanen vain vilkaisi sivulleen, heti alkoi tati vapista, hätäillä, kiivailla, korotti ääntään, toisinaan nykäsi kädestäkin ja asetti nurkkaan. Heti kun oli vienyt pojan nurkkaan, alkoi hän itkeä ilkeätä, pahaa luonnettaan, ja poikakin yhtyi itkuun, tuli luvatta nurkasta, raastoi tädin kosteita käsiä silmiltä ja alkoi lohdutella. Mutta enin tuotti hänelle surua isän ärtyisyys, joka aina kärjistyi tyttäreen ja viime aikoina alkoi muuttua täydelliseksi julmuudeksi. Jos isä olisi pakoittanut hänet yökaudet kumartelemaan pyhäinkuvain edessä, jos hän olisi häntä kurittanut, pakoittanut puita ja vettä kantamaan, niin ei olisi hänelle edes mieleen juolahtanut asemansa tukaluus; mutta tämä rakastava kiusaaja, jonka rakkaus oli tehnyt niin julmaksi ja saattanut kiusaamaan sekä itseään että tyttärtään, saattoi tieteen tahtoen loukata, halventaa häntä vieläpä suoraan todistaa, että hän oli aina ja kaikkeen vikapää. Viime aikoina oli isässä huomattavissa eräs piirre, joka enin kiusasi tyttärtä: hän alkoi yhä julkeammin ja julkeammin lähennellä M-lle Bouriennea. Kun ruhtinas Andrei oli ilmoittanut isälleen naimahommistaan, oli tämä kärttyisänä leikillään luvannut myös mennä naimisiin ja tehdä

ranskattaresta ruhtinattaren. Nyt näkyi tämä piloilla lausuttu ajatus häntä alkaneen miellyttää, ja siksi hän alituisesti loukkasi tyttärensä ja osoitti erityistä hellyyttä ranskattarelle, lisätäkseen (kuten Mariasta tuntui) tyttären tuskia.

Kerran Moskovassa vanha ruhtinas tyttärensä nähden (tämä arveli isän tahallaan tehneen tämän hänen nähtensä) suuteli ranskattarta kädelle, veti hänet luokseen, syleili ja hyväili. Ruhtinatar Maria kiivastui ja juoksi huoneesta. Hetken kuluttua tuli ranskattar ruhtinattaren huoneeseen ja alkoi hymyillen miellyttävällä äänellään rupattaa jotain hullunkurista. Nopeasti kuivasi ruhtinatar kyöneleensä, astui päättävänä ranskattaren eteen ja alkoi vihasta väräjävin äänin huutaen sättiä tätä: "Tämä on hävytöntä, alhaista, epäinhimillistä käyttää hyväkseen heikkoutta"... Hän ei voinut jatkaa. "Tiehenne huoneestani", hän kiljasi ja hyrskähti itkuun.

Seuraavana päivänä ei vanha ruhtinas sanonut sanaakaan tyttarelleen; mutta päivällistä syötäessä ruhtinatar huomasi, että isä oli tarjoilijan käskenyt alkaa neiti Bourienneesta. Kun tarjoilija aterian loputtua totuttuun tapaan tarjosi kahvia ensimmäiseksi ruhtinattarelle, joutui ruhtinas äkkiä raivon valtaan, heitti sauvallaan tarjoilijaa ja antoi heti paikalla määräyksen, että tarjoilija on lähetettävä sotapalvelukseen.

— Ei kuulla, vaikka kahdesti olen sanonut! ... ei kuulla! Hän on ensimmäinen tässä talossa; hän on paras ystäväni, — huusi ruhtinas. — Ja jos sinä vielä kerran rohkenet, — jatkoi hän tyttärensä kääntyen, — käyttäytyä kuten eilen, niin näytän sinulle, kuka on isäntä tässä talossa. Ulos! Tiehesi silmistäni; pyydä anteeksi häneltä!

Ruhtinatar Maria pyysi anteeksi neiti Bourienneelta ja isältään sekä omasta että tarjoilijan puolesta, joka oli pyytänyt hänen apuaan.

Tällaisina hetkinä hiipi ruhtinatar Marian sydämeen tunne, joka muistutti uhrin ylpeyttä. Ja sama isä, jota hän moitiskellen arvosteli, saattoi tällaisten hetkien jälkeen tyttären nähden etsiskellä silmälasiaan vaikka ne olivat aivan hänen vieressään, tai saattoi tykkänään unohtaa, mitä hetki sitten oli tapahtunut, tai vaappuen horjahtaa heikoilla jaloillaan, jolloin vilkasi sivulle nähdäkseen, olisiko joku huomannut hänen heikkoutensa, tai, mikä oli pahinta, saattoi äkkiä nukahtaa päivällispöydän ääreen, kun ei ollut vieraita, jotka olisivat häntä pitäneet virkeänä. "Hän on vanha ja heikko, ja sentään julkenen minä häntä arvostella!" ajatteli ruhtinatar Maria itseään halveksien tällaisina hetkinä.

III.

Vuonna 1810 oli Moskovassa ranskalainen lääkäri, joka oli sangen hyvässä huudossa suuren maailman keskuudessa. Hän oli komea, kaunis mies, herttainen ja ystävällinen, aito ranskalainen. Lääkärinä pidettiin häntä tavattoman taitavana, ja hän liikkui suurella maailmassa kuin vertainen ja ystävä. Hänen nimensä oli Métivier.

Ruhtinas Nikolai Andrejevitch, joka aina oli halveksinut ja pilkannut lääketiedettä, oli neiti Bourienneen neuvosta kutsuttanut luokseen tämän lääkärin ja oli kiintynyt häneen. Métivier kävi pari kertaa viikossa ruhtinaan luona.

Ruhtinaan nimipäivänä kävi koko Moskovan hienosto ruhtinaan talon edustalla, mutta ketään ei päästetty tervehdyksille ruhtinaan nimenomaisesta kiellosta, ainoastaan muutamia herroja oli käsketty kutsumaan päivällisille. Näiden luettelon oli ruhtinas jättänyt tyttarelleen.

Métivier oli myös aamulla tullut onnittelemaan päivän sankaria ja arveli lääkärinä voivansa *de forcer la consigne*,^[71] kuten hän lausui ruhtinatar Marialle. Hän meni ruhtinaan työhuoneeseen. Ruhtinas sattui tänä aamuna olemaan tavattoman huonolla tuulella. Hän oli kuljeskellut kaiken aamua huoneesta toiseen, tiuskinut kaikille, ei ollut ymmärtävinään, mitä hänelle puhuttiin, ja väitti, ettei kukaan tahdo häntä käsittää. Ruhtinatar Maria tunsu hyvin tämän hiljaisen, ärtyisän murinan, joka tavallisesti purkautui valtavaan raivokohtaukseen, ja siksi hän kaiken aamua olikin kulkenut kuin viritetyn pyssyn edessä, odotellen välttämätöntä laukausta. Lääkärin tulon asti oli aamu kulunut erikoisemmatta. Päästettyään lääkärin ruhtinaan työhuoneeseen, ruhtinatar Maria istuutui vierashuoneeseen oven viereen, mistä saattoi kuulla kaiken, mitä tapahtui työhuoneessa.

Ensin kuuli hän lääkärin äänen, sitten isän äänen, sitten puhuivat molemmat yhtä aikaa, ovi paukahti levälleen, ja kynnyksellä seisoi pelästynyt, kaunis Métivier ja hänen takanaan vanha ruhtinas yömyssä päässä ja aamunuttu yllä. Ruhtinaan kasvot olivat raivosta vääntyneet, ja silmäterät olivat painuneet alilautoihin.

— Etkö käsitä? — raivosi ruhtinas. — Mutta minä käsitän! Ranskalainen urkkija, Bonaparten orja, urkkija, tiehesi minun talostani! Tiehesi, sanon minä... — ja ovi paukahti kiinni.

Métivier kohautteli harteitaan ja meni neiti Bouriennea kohti, joka huudon kuultuaan oli rientänyt viereisestä huoneesta.

— Ruhtinas ei ole aivan terve, sappi ja verensyöksymä aivoihin. Rauhoittukaa, tulen huomenna, — sanoi Métivier, painoi sormen huulilleen ja poistui kiireesti.

Työhuoneen oven takana kuului tohvelien tissahtelua ja huutoa: "Urkkijat, kavaltaajat, kaikkialla kavaltaajia! Omassa talossaan ei saa hetkenkään rauhaa!"

Lääkärin poistuttua kutsutti ruhtinas tyttärensä puheilleen, ja tähän purkautui nyt isän vellova sappi. Tytär oli syypää siihen, että hänen luokseen oli päästetty urkkija. Olihan hän sanonut, ettei keitään muita saanut päästää taloon kuin ne, jotka olivat merkityt luetteloon. Miksi oli päästetty

tuo konna! Tytär oli kaikkeen vikapää. Tyttäreltä ei hän saa hetkenkään rauhaa, ei saa edes rauhassa kuolla, puheli isä.

— Ei, rakkaani, erotkaamme, erotkaamme! tietäkää se, tietäkää se! Kauvemmin en kestä, — sanoi ruhtinas ja läksi huoneesta. Mutta aivan kuin olisi pelännyt, ettei tytär mahdollisesti pidä hänen sanojaan täytenä totena, hän palasi heti takasin, kääntyi tyttärensä ja lisäsi mahdollisimman rauhallisella äänellä: — Älkääkää luulko, että olen sanonut tämän vihan vimmassa. Olen rauhallinen ja olen asian tarkoin punninnut. Ero on välttämätön. Etsikää itsellenne paikka!... — Nyt hän ei enää voinut hillitä itseään, vaan puhkesi sellaiseen raivoon kuin vaan rakastava ihminen saattaa puhjeta, ja nyrkit koholla ja itsekin nähtävästi kärsien hän huusi:

— Ja kun edes joku hölmö hänet naise! — Ovi mäjähti, neiti Bourienne kutsuttiin ruhtinaan luo, ja kaikki vaikenä.

Kahdelta saapuivat päivällisvieraat, joita kaikkiaan oli kuusi.

Vieraat — tunnettu kreivi Rostoptshin, ruhtinas Lopuhin veljenpoikineen, kenraali Tshatrof, ruhtinaan entinen sotatoveri, ja nuoremista Pierre ja Boris Drubetskoi — odottivat isäntää vierashuoneessa.

Muutama päivä sitten oli Boris saapunut lomalle Moskovaan ja oli halunnut tutustua ruhtinas Nikolai Andrejevitchiin. Hän oli osannut niin ovelasti käyttäytyä vanhuksen luona, että tämä poikkesi tavallisista säännöistään ja kutsui hänet päivällisille, vaikkei muuten kärsinytkään nuoria miehiä talossaan.

Vaikkei ruhtinasta oikeastaan pidettykään niin sanoaksemme "suureen maailmaan" kuuluvana, ja vaikkeikaan hänestä puhuttu turuilla ja teillä, niin sittenkin pidettiin erittäin mairittelevana tämän pienen suletun piirin tuttavuutta. Tämän oli Boris viikko sitten tullut käsittämään, kun kreivi Rostoptshin hänen kuultensa lausui ylipäällikölle, joka kutsui häntä päivällisille Nikolain päivänä:

— Kiitän, mutta sinä päivänä käyn aina suutelemassa ruhtinas Nikolai Andrejevitchin pyhänjäännöksiä.

— Ah niin, niin, — vastasi ylipäällikkö. — Mitenkä hän?...

Tämä pieni seura, joka vanhanaikaisessa vierashuoneessa odotti isännän saapumista, muistutti juhlalliseen neuvotteluun kokoontunutta lautakuntaa. Istuttiin hiljaa ja kun puhuttiin, niin aivan hiljaa. Isäntä ilmestyi vihdoon, mutta vakavana ja vaiteliaana. Ruhtinatar Maria oli vielä entistäänkin hiljaisempi ja arempi. Vieraat puhuttelivat häntä vastenmielisesti, sillä he huomasivat että hänellä oli muuta sydämellä tällä erää. Kreivi Rostoptshin yksinään koetti pitää keskustelua vireillä, kertoellen viimeisistä kaupungin tapahtumista ja valtiollisista uutisista. Lopuhin ja vanha kenraali lausuivat toisinaan sanasen.

Ruhtinas Nikolai Andrejevitch kuunteli kuin ylituomari kuuntelee esittäjää, toisinaan vain päätään nyökäyttämällä tai parilla sanalla ilmaisten että oli selvillä asiasta. Keskustelun sävy oli selvästi hallituksen vastainen. Puhuttiin tapahtumista, jotka selvästi osoittivat asiain menevän yhä hullummin; mutta jokainen juttu ja arvostelu pysähtyi tai pysäytettiin ihmetyttävän johdonmukaisesti niihin rajoihin, joiden ulkopuolella saatettiin joutua keisarin personaan.

Aterian aikana keskustelu siirtyi tuoreimpaan valtiolliseen uutiseen, siihen nimittäin, miten Napoleon oli riistänyt Oldenburgin herttuan alueet ja miten Venäjän hallitus tämän johdosta oli lähettänyt Napoleonille vihamielisen nootin kaikkiin Europan hoveihin.

— Bonaparte mellastaa Europassa kuten merirosvo anastamallaan laivalla, — sanoi Rostoptshin, toistaen jo usein ennenkin lausumansa sananparren. — Ihmetellä todellakin täytyy hallitsijain kärsivällisyyttä tai järjen pimeyttä. Nyt on tullut paavin vuoro, ja häikäilemättä aikoo Bonaparte kukistaa katolisen kirkon päämiehen, ja — kaikki ovat vaiti! Meidän hallitsijamme yksinään uskalsi vastustaa Oldenburgin herttuan alueiden ryöstöä. Ja sekin... Rostoptshin vaikenä, sillä hän huomasi joutuneensa asioihin, joita ei enää saanut arvostella.

— Oldenburgin herttuakunnasta on tarjottu toisia alueita, — sanoi ruhtinas Nikolai Andrejevitch. — Herttuota siirretään nykyään kuten minäkin siirtelen talonpoikiani Lisijagorista Bogutsharovoon tai rjasanilaisille mautiloille.

— Oldenburgin herttua on kestänyt onnettomuudet ihmeteltävällä tahdonlujudella ja alistunut nöyrästi kohtaloonsa, — sanoi Boris vaatimattoman kunnioittavasti.

Tämän hän sanoi sentähden, että hänellä oli ollut Pietarista lähtiessään kunnia tulla esitetyksi herttualle. Ruhtinas Nikolai Andrejevitch katsahti Borikseen ja aikoi lausua jotain hänen sanojensa johdosta, mutta muuttikin mieltä, sillä hänen mielestään oli Boris liian nuori, jotta hänelle kannattaisi vastata.

— Luin meidän vastalauseemme Oldenburgin herttuan asian johdosta ja minua hämmästytti nootin kelvoton sanamuoto, — sanoi kreivi Rostoptshin halveksivan huolettomasti, osoittaakseen puhuvansa asiasta, jota kykeni arvostelemaan.

Pierre katsahti naivin ihmettelevästi Rostoptshiniin, sillä hän ei saattanut käsittää, miksi nootin keho sanamuoto niin huolestutti kreiviä.

— Eikö ole yhdentekevää, kreivi, miten nootti on laadittu, — sanoi Pierre, — kunhan vain sen sisältö on repäsevä?

— Rakkaani, meidän 500 tuhannen miehisellä armeijallamme luulisi nähdäkseni voitavan aikaansaada hyvinkin sanamuoto.

Nyt Pierre käsitti, miksi Rostoptshinia huolestutti nootin sanamuoto.

— Nähtävästi on kirjoittaminen tullut muotiin, — sanoi vanha ruhtinas: — siellä Pietarissa yhä vain kirjoitetaan, ei ainoastaan nootteja, uusia lakejakin yhä vain kirjoitetaan. *Minun Andrjushani* siellä on Venäjää varten kirjoittanut kokonaisen nidoksen lakeja. Nykyään yhä vain kirjoitetaan!
— Ja hän alkoi luonnottomasti nauraa.

Keskustelu taukosi hetkeksi; vanha kenraali alkoi rykiä, kääntäen siten toisten huomion itseensä.

— Oletteko kuulleet viimeisiä uutisia Pietarista? Miten käyttäytyi Ranskan uusi lähettiläs sotilastarkastuksen aikana!

— Mitä? Niin, jotain olen kuullut; hän oli lausunut jotain sopimatonta Hänen Majesteettinsa kuullen.

— Hänen Majesteettinsa oli erityisesti osoittanut hänelle krenatieridivisionaa ja sen kunniamarssia, — jatkoi kenraali, — ja kerrotaan, ettei lähettiläs ollut tietääkseenkään ja oli vielä rohennut sanoa: "meillä Ranskassa ei vähääkään välitetä tuollaisista turhuuksista." Keisari ei ollut suvainnut sanoa mitään. Seuraavan tarkastuksen aikana ei keisari kertaakaan ollut puhellut lähettilään kanssa, kerrotaan.

Kaikki vaikenivat: asia koski keisarin persoonaa, ja sentähden ei kukaan voinut lausua mielipidettään.

— Hävyttömät! — sanoi vanha ruhtinas. — Tunnetteko Métivierin? Karkoitin hänet tänään luotani. Hän tuli tänne, päästivät hänet luokseni, vaikka niin hartaasti olin pyytänyt, ettei ketään päästettäisi, — sanoi ruhtinas, katsahtaen vihaisesti tyttärensä.

Ja vanha ruhtinas kertoi kohtauksensa ja keskustelunsa ranskalaisen lääkärin kanssa ja ilmaisi syyt, joiden perusteella piti häntä urkkijana. Vaikka nämä syyt olivat sangen riittämättömiä ja hämääriä, ei kukaan sentään vastustanut vanhan ruhtinaan mielipiteitä.

Paistiin tulvaessa tarjottiin samppanjaa. Vieraat nousivat paikoiltaan ja onnittelivat isäntää. Ruhtinatar Mariakin meni onnittelemaan.

Isä vilkasi tyttärensä kylmin, ilkein katsein ja käänsi ryppyisen, sileäksi ajellun poskensa hänen suudeltavakseen. Isän ilmeestä tytär saattoi lukea, ettei tämä vielä ollut unohtanut aamullista keskustelua, ja että hänen päätöksensä yhä vielä oli ennallaan, ja että ainoastaan vieraiden läsnäolo esti häntä toistamasta entisiä sanojaan.

Kun oli siirrytty vierashuoneeseen kahvin ääreen, ryhmittäytyivät vanhukset yhteen seuraan.

Vanha ruhtinas elostui ja lausui mielipiteensä uhkaavasta sodasta.

Hän sanoi, että Napoleon yhä kurittaa venäläisiä niin kauvan kuin nämä etsivät saksalaisten ystävyyttä ja sekaantuvat Europan asioihin, joihin Venäjän on vetänyt Tilsitin rauhansopimus. Venäläisten ei pitäisi taistella itävaltalaisia vastaan eikä heidän puolestaan. Venäläisten edut ovat idässä, mutta Bonapartea on kohdeltava jäykästi, ja rajat ovat miehittävät, eikä hän enää milloinkaan rohkene käydä rajan yli kuten v. 1806.

— Ja kuinka me, ruhtinas, saattaisimme taistella ranskalaisten kanssa! — sanoi Rostoptshin. Voimmeko me varustautua opettajiamme ja jumaliamme vastaan? Katsokaa nuorisoamme, katsokaa naisiamme. Meidän jumalamme ovat — ranskalaiset, meidän taivaanvaltakuntamme on — Pariisi.

Hän alkoi puhua yhä äänekkäämmin, nähtävästi sentähden että kaikki häntä kuuntelivat.

— Pukumme ovat ranskalaisia, ajatukset ranskalaisia, tunteet ranskalaisia! Te tyrkkäsitte niskaan Métivieriä sentähden että hän on ranskalainen ja konna, mutta meikäläiset rouvat ja neitokset ryömivät hänen jaloissaan. Olin eilen illatsussa. Viidestä rouvasta oli kolme katolilaista, ja ainoastaan pyhän paavin suostumuksella uskalsivat he sunnuntaina neuloa kanavakankaalle, mutta siitä huolimatta istuivat he miltei alastomina kuten saunan ilmoituskilvet, jos niin rohkenen lausua. Ah, ruhtinas, kun katselee meidän nuorisoa, niin tekee mieli mennä museosta noutamaan Pietari Suuren karanko ja sillä pehmittää kyljet, niin että hulluus lähtisi!

Kaikki olivat ääneti. Vanha ruhtinas katseli hymyhuulin Rostoptshinia ja nyökäytteli hyväksyvästi päätään.

— No, hyvästi, teidän ylhäisyytenne; olkaa terve, — sanoi Rostoptshin, nousten hänelle ominaisin nopein liikkein ja ojentaen isännälle kätensä.

— Hyvästi, kyyhkyni, häntä kuulee kuin harppua! — sanoi vanha ruhtinas, pidellen vierastaan kädestä ja tarjoten poskeaan suudeltavaksi. Muut vieraat seurasivat Rostoptshinin esimerkkiä.

IV.

Ruhtinatar Maria kuunteli vanhusten juttuja ja arvosteluja, mutta ei hän niistä mitään käsittänyt, sillä hän ajatteli vain yhtä asiaa: huomasiivatkohan vieraat isän nyrpeän ja vihamielisen mielentilan häntä kohtaan. Ei hän edes huomannut sitä, miten Boris Drubetskoi, joka jo kolmatta kertaa oli talossa, oli erityisen huomaavainen ja ystävällinen häntä kohtaan koko päivällisten ajan.

Hajamielisin, kysyvin katsein tuijotti ruhtinatar Pierreen, joka viimeiseksi oli jäänyt taloon, ja

hattu kädessä ja hymy huulilla tuli hänen luokseen, sitten kun vanha ruhtinas jo oli vetäytynyt suojiinsa. He jäivät kahden vierashuoneeseen.

— Voinko vielä hetkeksi istahtaa? — kysyi Pierre ja rehahti raskaine ruhoineen nojatuoliin ruhtinattaren viereen.

— Ah, kyllä, — ruhtinatar vastasi: — "Ettekö mitään huomannut?" kysyi hänen katseensa.

Pierre oli hyvällä tuulella kuten aina aterian jälkeen. Hän katseli suoraan eteensä ja hymyili.

— Oletteko jo kauvan tuntenut tuon nuoren miehen, ruhtinatar? — kysyi Pierre.

— Kenen?

— Drubetskoin.

— Vasta tuonaan tutustuin...

— Miellyttääkö hän teitä?

— Kyllä, hän on herttainen nuorukainen... Mutta miksi tätä minulta kysytte? — sanoi ruhtinatar, ajatellen yhä vain aamuista kohtausta isänsä kanssa.

— Siksi, että olen pannut merkille: nuoret miehet tulevat tavallisesti Pietarista lomalle Moskovaan ainoastaan sentähden että saisivat itselleen rikkaan vaimon.

— Oletteko tehnyt tällaisen havainnon?

— Olen, — jatkoi Pierre hymyillen, — ja tämänkin nuoren miehen käytöksestä huomaa, että missä vain on rikkaita tyttöjä, siellä on hänkin. Ja luen hänen ajatuksensa kuin kirjasta. Hän on nykyään kahden vaiheilla kehen rynnäkkönsä kohdistaa: teihinkö vai neiti Julia Karaginiin. *Il est très assidu auprès d'elle.*^[72]

— Käykö hän heillä?

— Käy, vieläpä useinkin. Ja tiedättekö, miten nykyään hakkaillaan? — jatkoi Pierre iloisesti hymyillen, sillä hän näytti olevan sillä hyvänsuovan ilvehtivällä tuulella, josta niin usein nuhteli itseään päiväkirjassaan.

— En, — sanoi ruhtinatar Maria.

— Jotta nykyään miellyttäisi moskovalaisia tyttöjä, *il faut être mélancolique.*^[73] Ja hän on sangen surumielinen neiti Karaginin lähetyvillä, — sanoi Pierre.

— Todellako? — sanoi ruhtinatar, katsellen Pierren hyvänsuovia kasvoja ja yhä vain ajatellen suruaan. "Helpottaisi", ajatteli hän itsekseen: "jos uskoisin jollekulle kaikki tuntee. Pierrelle tahtoisin kaikki ilmaista. Hän on niin jalo ja hyvä. Sydän keventyisi. Hän antaisi hyviä neuvoja!"

— Menisittekö hänen vaimokseen? — kysyi Pierre.

— Ah, Jumalani, kreivi, on hetkiä, jolloin menisin kenelle tahansa, — huudahti ruhtinatar yhtäkkiä itku kurkussa. — Ah, miten raskasta on rakastaa sydämelle läheistä ihmistä ja samalla tuntea ettei ... mitään (hänen äänensä alkoi väristä) saata tehdä hänen hyväkseen, surua vain tuottaa hänelle. Ja kun tietää, että toisin on mahdoton menetellä, niin silloin on ainoa keino — poistua, mutta minne minä menisin?...

— Mitä puhutte, mikä teidän on, ruhtinatar?

Ruhtinatar ei jatkanut, vaan hyrskähti itkuun.

Pierren hilpeys katosi. Huolestuneena hän alkoi kysellä ruhtinattaren suruista, pyysi häntä avaamaan sydämensä ja uskomaan hänelle kaikki. Mutta ruhtinatar pyysi pyytämistään Pierreä unohtamaan kaiken, mitä oli kuullut. Hän sanoi, ettei muista, mitä oli puhunut, ja ettei hänellä ole muita suruja kuin se, jonka Pierre jo tietää, nimittäin ruhtinas Andrein avioliitosta johtuva riita isän ja pojan välillä.

— Oletteko kuullut jotain Rostoveista? — kysyi ruhtinatar Maria, kääntääkseen keskustelun uusille aloille. — Minulle on kerrottu, että he pian saapuvat Moskovaan. Andreita myös odottelen joka hetki. Soisin että he tapaisivat toisensa täällä.

— Mutta mitä arvelee hän nyt tästä asiasta? — kysyi Pierre, tarkoittaen *hän* sanalla vanhaa ruhtinasta.

Ruhtinatar Maria pudisti päätään.

— Mutta mitä on tehtävä? Muutaman kuukauden kuluttua on vuosi ummessa. Ja tämä liitto on mahdoton. Tahtoisin vain pelastaa veljen ensi hetkiltä. Soisin Rostovien pian saapuvan. Toivon tapaavani Natashan. Te olette jo kauvan heidän tuntenut, — puheli ruhtinatar Maria, — sanokaa käsi sydämellä totinen totuus: minkälainen tyttö hän on, ja mitä pidätte hänestä? Mutta totinen totuus, sillä käsitättehän Andrein uhrautumisen suuruuden, jos hän tekee päätöksensä vasten isän tahtoa. Ja siksi minä tahtoisin tietää...

Epäselvä vaisto sanoi Pierrelle, että ruhtinattaren katkonaisissa mietteissä ja hartaisissa pyynnöissä *totisesta totuudesta* ilmeni kylmyyttä ja pahansuopuutta tulevaa miniää kohtaan ja että ruhtinatar olisi toivonut hänenkin lausuvan epäilyksiä ruhtinas Andrein valinnan johdosta. Mutta Pierre vastasi enemmän tunteidensa kuin järkensä ohjaamana.

— En tiedä, miten vastaisin teidän kysymykseenne, — hän sanoi punastuen, itsekään tietämättä miksi. — En todellakaan tiedä, minkälainen tyttö hän on; en mitenkään saa hänestä selvää, Hän on hurmaava; mutta miksi — sitä en tiedä, Siinä kaikki, mitä hänestä saattaa sanoa.

Ruhtinatar Maria huoahiti, ja hänen ilmeensä sanoi: "Niin, tätä odotinkin ja pelkäsin."

— Onko hän järkevä? — kysyi ruhtinatar Maria.

Pierre ajatteli.

— En luule, — hän sanoi, — mutta saattaa ollakin. Ei hän ainakaan koeta näyttää järkevältä... Mutta, hän on hurmaava, eikä mitään muuta.

Ruhtinatar pudisti taas tyytymättömänä päätään.

— Ah, miten tahtoisin häntä rakastaa! Sanokaa tämä hänelle, jos tapaatte hänet ennen minua.

— Olen kuullut, että he näinä päivinä saapuvat, — sanoi Pierre.

Sitten ruhtinatar kertoi Pierrelle, miten hän Rostovien saavuttua aikoo tutustua nuoreen miniään ja koettaa vanhaa ruhtinasta totuttaa häneen.

V.

Boris ei ollut löytänyt Pietarista rikasta puolisoa ja siksi hän nyt oli saapunut Moskovaan koettamaan onneaan. Täällä oli hänellä ratkaistavana valinta kahden rikkaimman välillä — ruhtinatar Marian ja Julia Karaginien. Rumuudesta huolimatta oli ruhtinatar Maria hänestä miellyttävämpi, mutta häntä oli jostakin syystä vaikea lähennellä. Kun hän viimeksi oli tavannut hänet vanhan ruhtinaan nimipäivillä ja tuon tuostakin koettanut ryhtyä keskustelemaan tunteista, oli ruhtinatar vastaillut hänelle umpimähkään, eikä nähtävästi lainkaan kuunnellut hänen puheitaan.

Julia sitävastoin oli ollut sangen otollinen hakkailtava, vaikkakin hän käyttäytyi jonkun verran omituisesti.

Julia oli nyt 27 vuotias. Veljiensä kuoltua oli hän suunnattomain rikkauksien perijätär. Hän ei ollut enää lainkaan kaunis, mutta itse luuli hän olevansa paljoa kauniimpi ja hurmaavampi kuin milloinkaan ennen. Tähän harhaluuloon oli syynä ensiksikin se, että hän oli rikas, ja toiseksi se seikka, että hänen ikänsä oli tehnyt hänet miehille vaarattomaksi, ja nämä saattoivat vapaammin käyttäytyä hänen seurassaan ja nauttia velvollisuuksista vapaina hänen illallisistaan, illatsuistaan ja hänen luonaan vietettävästä iloisesta elämästä. Miehet, jotka kymmenen vuotta sitten eivät joka päivä olisi uskaltaneet käydä talossa, missä oli 17 vuotias tytär, tekemättä haittaa tämän tyttären maineelle tai sitomatta itseään, saattoivat nyt käydä talossa milloin halusivat ja käyttäytyivät tyttären seurassa kuin tuttavat ainakin, ajattelematta avioliittoa tai sukupuolta.

Karaginien koti oli tänä talvena Moskovan hauskin ja vierasvaraisin talo. Illatsuja ja päivälliskutsuja oli tuon tuostakin, ja sitäpaitsi kokoontui taloon miltei joka päivä suuri seura, enimmäkseen miehiä, jotka söivät illallisen puoliyön aikoihin ja istuivat illallisen jälkeen vielä myöhään aamuun. Ei ollut kaupungissa tanssiaisia, huviretkiä, teatterinäytäntöjä, joissa Julia ei olisi ollut mukana. Hänen pukunsa olivat aina viimeisen kuosin mukaiset. Mutta tästä huolimatta näytti Julia kaikkeen kylläntyneeltä. Hän puhui kaikille, ettei usko ystävyYTEEN, ei rakkauteen, ei minkäänlaisiin elämän iloihin ja että hän odottaa rauhaa vasta *siellä*. Hän käyttäytyi kuin nuoret neitokset, joille elämä on ollut pelkkää pettymystä, tai kuin armaansa menettäneet tai julmasti petetyt. Vaikkei hänelle mitään tämän tapaista ollut tapahtunut, niin kohdeltiin häntä sentään aivan kuin asianlaita todellakin niin olisi ollut, ja itsekin hän uskoi, että oli suunnattomasti kärsinyt elämässä. Tämä kaihomielisyys, joka ei estänyt häntä pitämästä hauskaa, ei myöskään häirinnyt nuorten miesten ilonpitoa hänen kodissaan. Saapuessaan taloon uhrasi jokainen vieras ensin hetkisen emännän surumielisyydelle ja ryhtyi sitten maallisiin keskusteluihin tai tanssiin tai järkeä kehittäviin leikkeihin tai runojen laadintaan määrättyillä loppusoinnuilla, mikä leikki oli sangen tavallinen Karaginien talossa. Ainoastaan jotkut vieraista — niiden joukossa Boris Drubetskoi — syventyivät emännän surumieliseen mielenvireeseen, ja näiden seurassa antautui tämä pitkiin kahdenkeskisiin puheluihin tämän elämän turhuudesta. Näille hän avasi muistikirjansa, jotka olivat täynnä surumielisiä kuvia, merkkilausemia ja runoja.

Julia oli erityisen ystävällinen Borikselle. Hän surkutteli, että tämä niin nuorena oli pettynyt elämään, lohdutteli häntä ystävyydellä ja kaikella, mitä hän saattoi tarjota, sillä olihan hänkin niin paljon kärsinyt elämässä, ja avasi viimein hänelle muistikirjansa. Boris piirsi siihen kaksi puuta ja kirjoitti: *Arbres rustiques, vos sombres rameaz secouent sur moi les ténèbres el la mélancolie.*^[74]

Toiseen paikkaan hän piirsi hautapatsaan ja kirjoitti:

*"La mort est secourable et la mort est tranquille.
Ah contre les douleurs il n'y a pas d'autre asile".*^[75]

Julian mielestä oli tämä ihanaa. Hän vastasi eräällä lauselmalla, jonka oli oppinut ulkoa jostain kirjasta.

— Surumielisyyden hymyilyssä on jotain niin hurmaavaa. Se on valon säde varjossa, surun ja toivottomuuden välivivahdus, joka antaa toiveita lohdutuksen mahdollisuudesta.

Tähän vastasi Boris runolla:

*"Aliment de poison d'une âme trop sensible,
Toi, sans qui le bonheur me serait impossible,*

*Tendre mélancolie, ah, viens me consoler,
Viens calmer les tourments de ma sombre retraite
Et mêle une douceur secrète
A ces pleurs, que je sens couler". [76]*

Julia soitteli Borikselle harpulla surumielisimpiä hämylauluja. Boris lueskeli ääneen Lisa Rukkaa, [77] keskeyttäen vähäväliä lukemisen tunteenliikutuksesta, joka esti hänen hengittämästä. Tavatessaan toisensa suurissa seuroissa Julia ja Boris pitivät toisiaan ainoina rauhallisina ihmisinä maailmassa, jotka täydelleen käsittivät toistensa tunteet.

Anna Mihailovna kävi usein Karaginien talossa ja vietti aikansa äidin seurassa. Hän otti tarkan selvän Julian myötäjaisista, joiksi oli määrätty kaksi maatilaa Pensan kuvernementistä ja metsiä Nischninogorodin kuvernementistä. Hän oli alistunut Kaitsemuksen tahtoon ja liikutettuna hän katseli, miten hieno suru sitoi hänen poikansa rikkaaseen Juliaan.

— Aina on hän yhtä hurmaava ja surumielinen, tämä herttainen Julia, — puheli Anna Mihailovna talon tyttäreille. — Boris sanoo, että hänen sielunsa lepää teidän talossanne. Hän on kärsinyt niin suuria pettymyksiä ja hän on niin tunteellinen, — puheli hän äidille. — Voi, rakkaani, miten olen kiintynyt Juliaan, — puheli hän pojalleen: — en voi sitä sanoin kuvata! Ja kuka voisi olla häntä rakastamatta? Hän on taivaallinen olento! Voi, Boris, Boris! — Hän vaiken hetkeksi. — Ja miten säälän äiti rukkaa, — hän jatkoi. — Hän näytti äsken minulle tilikirjat ja kirjeitä Pensasta (heillä on siellä suunnaton maatila), ja hän raukka on aivan yksin. Häntä niin petetään.

Boris hymyili tuskin huomattavasti kuunnellessaan äitinsä puheita. Hän nauroi lempeästi tämän kömpelölle viekkaukelle, mutta kuunteli silti mielellään, vieläpä kyselikin yhtä ja toista pensalaisista ja nischninogorodilaisista maatioista.

Julia oli jo kauvan odotellut surumielisen ihailijansa kosintaa ja oli valmis antamaan myöntävän vastauksen, mutta Borista pidätteli vielä jonkinlainen selittämätön vastenmielisyys. Häntä ällötti Julian intohimoinen naimishalu ja luonnottomuus ja samalla hän kauhulla ajatteli, että tämän askeleen otettuaan hän ainaseksi on menettänyt mahdollisuuden valita itselleen puoliso, jota todella rakastaisi. Mutta hänen loma-aikansa oli jo lopullaan. Päiväkaudet hän vietti Karaginien talossa ja joka päivä hän asiaa aprikoidessaan päätteli, että huomenna ottaa ratkaisevan askeleen. Mutta tultuaan taas Julian lähetyville ja nähtyään hänen punakat kasvonsa, melkein aina puuteroidun leuvan, kosteat silmät ja ilmeen, josta näki, että tuo surumielinen olento milloin tahansa oli valmis hullaantuneena syöksymään avio-onnen syliin, Boris ei voinut lausua ratkaisevaa sanaa, vaikka hän jo kauvan oli mielikuvissaan ollut pensalaisten ja nischninogorodilaisten maatilain haltija ja jo oli suunnitellut miten käyttäisi niistä saamansa tulot. Julia oli huomannut Boriksen epäröimisen, ja toisinaan juolahti hänen mieleensä että hän oli vastenmielinen Borikselle, mutta pian sai hän lohdun naisellisestä turhamaisuudestaan, ja hän arveli, että Boris oli vain niin saamaton rakkauden tähden. Mutta hänen surumielisyytensä alkoi vähitellen muuttua ärtyisyydeksi, ja vähää ennen Boriksen lähtöä ryhtyi hän ratkaiseviin toimenpiteisiin. Näihin aikoihin ilmestyi Moskovaan, ja siis myöskin Karaginien vierashuoneeseen, Anatol Kuragin, ja odottamatta jätti Julia surumielisyyden, heittäytyi hillittömään ilonpitoon ja oli sangen huomaavainen Anatolin lähetyvillä.

— Rakkaani, — sanoi Anna Mihailovna pojalleen, — olen saanut tietää luotettavalta taholta, että ruhtinas Vasili on lähettänyt poikansa tänne Moskovaan naittaakseen hänet Julialle. Rakastan niin Juliaa että aivan käy sääliksi hänen kohtalonsa. Mitä sinä arvelet, rakkaani?

Kun Boris ajatteli, että näin tulisi lyödyksi laudalta ja että turhaan oli suitsuttanut kokonaisen kuukauden Julian surumielisyydelle ja että pensalaisista ja nischninogorodilaisista maatioista lasketut ja mielikuvissa jo käytetytkin tulot nyt näin siirtyisivät toiselle, ja vallankin tuolle Anatol hölmölle, täytti kiukku hänen mielensä, ja hän tunsu tulleensa loukatuksi. Hän lähti Karagineille ja päätti lujasti tällä käynnillä kosia. Julia tuli häntä vastaan iloisen ja huolettoman näköisenä, kertoi välinpitämättömänä, miten hänellä oli ollut hauskaa tanssiaisissa edellisenä iltana, ja kysyi, milloin Boris aikoi matkustaa. Vaikka Boris oli päättänyt tällä käynnillään puhua rakkaudesta ja sentähden olla oikein hellämielinen, niin alkoikin hän ärtyisenä puhua naisten häilyväisyydestä, miten naiset helposti voivat heittäytyä surusta iloon, ja miten heidän mielialansa riippuu siitä, kuka heitä kulloinkin liehakoi. Julia loukkaantui ja myönsi Boriksen sanat tosiksi. Mutta hän sanoi, että nainen tarvitsee vaihtelua elämässään, sillä jokainen kyllästyy aina vaan samaan.

— Siksi neuvoisin teille... — alkoi Boris, aikoen loukata Juliaa. Mutta samassa hän huomasi, että jatkaminen saattaisi hänet ikävään asemaan: hänen täytyisi kenties lähteä Moskovasta tyhjin toimin, ja näin olisivat hänen vaivannäkönsä menneet turhaan (mitä hän ei vielä koskaan ollut elämässään kokenut).

Hän pysähtyi kesken lausetta, loi silmänsä maahan, jottei näkisi Julian ilkeän ärtyisiä, epäröiviä kasvoja, ja sanoi:

— Enhän sentään ole tullut tänne riitelemään. Päinvastoin...

Hän katsahti Juliaan, nähdäkseen saattoiko jatkaa. Julian ärtyisyys oli kadonnut jäljettämiin, ja hän tuijotti rauhattomin rukoilevin katsein Borikseen. "Voinhan järjestää asiat niin, ettei minun usein tarvitse häntä tavata", ajatteli Boris. "Asia on pantu alulle, se täytyy siis lopettaa!" Puna nousi hänen poskilleen, hän katsoi Juliaa silmiin ja sanoi:

— Tiedättehän sydämeni tunteet!

Jatkaminen oli turhaa: Julian kasvot loistivat riemusta ja tyytyväisyydestä; mutta hän pakoitti Boriksen sanomaan kaiken, mitä tällaisissa tilaisuuksissa on tapa sanoa — että hän rakastaa

hätä eikä koskaan ole ketään naista niin palavasti rakastanut. Hän tiesi, että pensalaisista ja nischninovgorodilaisista maatioista saattoi vaatia tämän hinnan, ja hän saikin vaatimuksensa täytetyksi.

Sulhanen ja morsian eivät enää muistelleet puita, jotka tuudittaisivat heidät ikävään ja surumieleen. He suunnittelivat, miten perustavat loistavan kodin Pietariin, kävivät vieraskäynneillä ja valmistautuivat viettämään upeita häitä.

VI.

Tammikuun lopulla saapui kreivi Ilja Andrejevitch Natashan ja Sonjan kanssa Moskovaan. Kreivitär oli yhä vielä sairas eikä voinut matkustaa. Mutta hänen parantumistaan ei enää voitu odottaa, sillä kreiviä odotettiin joka päivä Moskovaan. Sitäpaitsi oli hankittava Natashalle kappio, Moskovan läheinen maatila oli myytävä, ja Natashan oli tutustuttava tulevaan appeensa, joka nykyään oleskeli Moskovassa. Rostovien moskovalainen talo oli kylmillä, he aikoivat viipyä kaupungissa ainoastaan lyhyen ajan, ja kun ei kreivitärkään ollut matkassa, niin päättivät he asettua vierailemaan Maria Dmitrijevna Ahrosimovin taloon, joka hartaasti oli tarjonnut taloan Rostovien käytettäväksi.

Myöhään illalla ajoi neljä kuormaa Maria Dmitrijevnan vanhan Tallikadun varrella sijaitsevan talon pihalle. Maria Dmitrijevna asui yksinään. Tyttärensä hän oli jo naittanut, ja pojat olivat kaikki valtion palveluksessa.

Hän oli yhä entisensä kaltainen: suora käytöksessään, suora puheissaan, sanoi kovaäänisesti ja päättävästi mielipiteensä kaikille ja kaikkialla. Koko olennollaan hän näytti nuhtelevan toisten heikkouksia, intohimoja ja intoiluja, joille hän ei tunnustanut olemisen mahdollisuutta. Aamunuttu yllä hän varhaisesta aamusta hääri talousaskareissa ja lähti sitten kaupungille. Pyhäsin hän meni kirkkoon ja sieltä vankiloihin ja kuritushuoneisiin. Näistä hommistaan hän ei koskaan puhunut kenellekään. Arkipäivinä kävi hänen luonaan kaiken säätyisiä henkilöitä apua ja neuvoja pyytämässä. Hänen maukkaita, ravitsevia päivällisiään kunnioitti tavallisesti kolme neljä vierasta, päivällisten jälkeen pelattiin bostonia; illalla luetutti hän itselleen sanomalehtiä ja uusia kirjoja ja kutoi itse sukkaa. Harvoin kävi hän vieraskäynneillä ja silloinkin vain kaupungin mahtavimpain luona.

Hän oli vielä valveilla kun Rostovit saapuivat. Eteisen oven salpa vingahti, ja Rostovit palvelijoinen astuivat kylmästä lämpimiin suojiin. Emäntä seisoi pää takakenossa ja lasit nenällä salin ovella ja katseli vihaisen näköisenä tulijoihin. Olisi luullut hänen olevan äkeissään vieraille ja tuossa tuokiossa karkoittavan heidät talostaan, ellei olisi kuullut, miten hän toimessaan jakeli palvelijoille määräyksiä vieraiden ja heidän tavarainsa sijottamisesta.

— Ovatko ne kreivin? — tuo tänne, — hän puheli, osoitellen matkalaukkuja ja tervehtimättä ketään. — Neidit tänne, vasemmalle. No, mitä siinä kuhnailette! — kirkasi hän palvelustytöille. — Teekeittiö kuntoon! Olet lihonut ja pulskistunut — puheli hän kylmän punaamalle Natashalle, vetäen häntä hilkasta luokseen. — Hoh, miten kylmä! Riisuuduhan nopeasti, — huusi hän kreiville, joka aikoi tulla suutelemaan hänen kättään. — Olet kohmettunut, luulen. Tuokaa rommia teepöytään! Sonjushka, *bonjour*,^[78] sanoi hän Sonjalle, ilmaisten tällä ranskalaisella tervehdyksellä jonkun verran halveksivan mutta silti ystävällisen suhteensa Sonjaan.

Kun kaikki olivat riisuutuneet matkapuvuistaan ja järjestäneet pukunsa, kokoonnuttiin teepöydän ääreen, ja Maria Dmitrijevna suuteli kaikkia järjestään.

— Olen ylen iloinen tulostanne ja siitä että tulitte luokseni asumaan, — hän puheli. — Olipa jo aikakin, — hän jatkoi, katsahtaen merkitsevästi Natashaan. — Ukko on täällä, ja poikaa odotetaan joka päivä. Teidän täytyy tutustua häneen, välttämäti. Mutta tästä saamme myöhemmin puhua, — hän lisäsi, katsahtaen Sonjaan, ilmaisten tällä katseellaan, ettei sovi puhua tästä asiasta hänen kuultensa. — Mutta kuulehan, — sanoi hän kreiville, — mitä hommia sinulla on huomenna? Keitä kutsun tänne? Shinshininkö? — hän taivisti yhden sormen. — Itkupussin, Anna Mihailovnan? Hän on täällä poikineen. Poika menee naimisiin! Sitten Besuhovin, vai miten? Hänkin on täällä vaimoineen. Hän karkasi vaimoltaan, mutta tämäpä heti kintereillä. Hän oli keskiviikkona luonani päivällisillä. Mutta nuo — hän osoitti tyttöjä — vien huomenna Iveriläisen jumalanäidin kappeliin ja sieltä palatessamme poikkeamme Aubert Chalmén luo. Sillä täytyyhän teidän teettää uudet puvut. Minusta ei ole nykyään apua, sillä nykyään käytetään tuollaisia hihoja! Tuonaan kävi luonani nuori ruhtinatar Irina Vasiljevna, ja oikein kauhistuin hänen hihojaan: aivan kuin tynnyreihin olisi kätensä pistänyt. Nykyäänhän kuosit muuttuvat joka päivä. Mutta sinullahan myös on joitain asioita? — kääntyi hän ankarana kreiviin.

— Onhan niitä kasaantunut asioita, — vastasi kreivi. On riepua hankittava, ja ostajakin sattui tulemaan talolle ja maatilalle. Jos niin ystävällinen olisitte ja ottaisitte tyttöset hoiviinne, niin pistäytyisin tästä päiväksi Marinskojeen.

— Hyvä, hyvä, kyllä heidät hoitelen. Ei heitä paremmin holhouslautakunta hoitelisi. Vien minne pitää, pauhaan ja hellittelen, — sanoi Maria Dmitrijevna, silitellen suurella kädellään lemmikkinsä ja ristityttönsä Natashan poskea.

Seuraavana päivänä vei Maria Dmitrijevna tytöt ensin Iveriläisen jumalanäidin kappeliin ja sitten m-me Aubert Chalméille, joka siihen määrään pelkäsi Maria Dmitrijevnaa että luovutti hänelle tavarat polkuhintaan päästäkseen vain pikemmin hänestä eroon. Maria Dmitrijevna tilasi melkein koko kappion. Kun he olivat palanneet kotiin, karkoitti hän huoneesta muut paitsi Natashan ja

viittasi lemmikkinsä luokseen.

— No nyt juttelemme hieman. Toivotan sinulle onnea. Kelpo pojan olet kietonut verkkoosi! Iloitsen onnestasi; hänetkin olen tuntenut tuollaisesta (hän kohotti kätensä noin kyynärän verran permannosta). — Natasha punastui ilosta. — Rakastan häntä ja koko perhettä. Kuulehan nyt. Tiedäthän että vanha ruhtinas on äkeissään pojan naimahommista. Todellinen tervaskanto! Eihän ruhtinas Andrei enää ole lapsi, ja voisihan hän ukottakin tulla toimeen, mutta ikävä on tunkeutua sukuun vasten isän tahtoa. Täytyy sovitella, hyvittelä. Olethan järkevä tyttö, osaat menetellä olosuhteiden mukaan. Käyttäydy järkevästi ja sävyisästi. Silloin kaikki käy hyvin.

Natasha oli vaiti. Maria Dmitrijevna luuli tämän johtuvan kainoudesta, mutta todellisuudessa oli Natasha nyreissään, kun hänen ja ruhtinas Andrein väliseen rakkauteen sekaantuivat sivulliset. Hänen mielestään oli tämä rakkaus jotain niin erikoista ja tavallisesta poikkeavaa, ettei kukaan sitä saattanut käsittää. Hän rakasti ainoastaan ruhtinas Andreita, ja tämä rakasti häntä ja tulee näinä päivinä ottamaan hänet omakseen. Muuta hän ei kaivannut.

— Kuulehan, tunnen hänet poikasesta, ja Mashenkankin tunnen, natosi, ja rakastan häntä. Sanotaan: nato on mato; mutta tämä ei karpäsellekään tee pahaa. Hän pyysi, että toisin sinut häntä tapaamaan. Huomenna menet isäsi kanssa heille. Ole oikein kiltti hänelle, olet häntä nuorempi. Kun omasi sitten saapuu, niin olet jo tuttava perheessä ja kaikki sinuun mieltäytyvät. Niinhän? Onhan se onneksesi?

— Onhan se, — vastasi Natasha kylmästi.

VII.

Maria Dmitrijevnan kehoituksesta lähti Ilja Andreitsh Natashan kanssa seuraavana päivänä vanhan ruhtinaan luo. Tämä vleraskäynti ei ollut kreiville mieluinen: pelko täytti hänen sydämensä. Hän muisti vielä ankaran ripityksen, jolla vanha ruhtinas oli vastannut hänen päivälliskutsuunsa nostoväen koonnin aikana, kun hän ei ollut voinut toimittaa määrättyä mieslukua. Natasha puki ylleen paraan pukunsa ja oli parhaimmalla tuulella. "Heidän täytyy minuun mieltäytyä", — hän ajatteli: "kaikkihan ovat minusta aina pitäneet. Ja olen valmis tekemään kaiken, mitä he vaativat, olen valmis rakastamaan heitä, vanhusta siksi että hän on Andrein isä ja tytärtä siksi että hän on sisar. Heidän täytyy siis minuun mieltäytyä!"

He saapuivat Nzdivisenkan varrella sijaitsevan vanhan, synkän talon edustalle ja astuivat eteiseen.

— No, Herra siunaa ja varjele, — supisi kreivi puoliksi leikillään ja puoliksi tosissaan. Natasha huomasi, että isä oli hädissään, kun he olivat tulleet eteiseen, ja kysyi nöyrästi, ovatko ruhtinas ja ruhtinatar kotosalla.

Kun oli ilmoitettu heidän tulostaan, joutuivat ruhtinaan palvelijat hätiinsä. Eräs palvelijoista pysäytti salissa lakeijan, joka oli lähtenyt ilmoittamaan vieraiden saapumisesta, ja he supisivat jotain keskenään. Samassa tupsahti saliin sisäkkö ja alkoi hätäisesti supattaa jotain palvelijoille, mainiten ruhtinattaren nimen. Viimein tuli eräs vanha, kiukkuisen näköinen palvelija ja ilmoitti Rostoveille, että ruhtinas ei voi ottaa vastaan ketään, mutta että ruhtinatar pyytää heitä luokseen. Ensimmäisinä tuli vieraita vastaan neiti Bourienne. Hän oli erittäin kohtelias ja saattoi vieraat ruhtinattaren luo. Ruhtinatar oli kiihtyneen ja pelästyneen näköinen, ja hänen kasvoillaan oli punasia läikkiä. Raskaasti astuen tuli hän vieraita tervehtimään ja koetti turhaan tekeytyä vapaaksi ja iloiseksi. Heti ensi silmäykseltä tuntui Natasha vastenmieliseltä ruhtinatar Mariasta. Hän oli hänen mielestään liian komeasti puettu ja näytti kevytmielisen iloiselta ja turhamaiselta. Ruhtinatar ei tietänyt, että hän jo ennen tätä kohtausta oli ollut nurjamielinen tulevaa miniää kohtaan. Tähän oli osaltaan vaikuttanut itsetiedoton kateus tulevan miniän kuulun kauneuden, nuoruuden ja onnen johdosta ja myöskin mustasukkaisuus veljen rakkauteen. Paitsi tätä voittamatonta vastenmielisyyttä oli ruhtinattaren mielentilaan vielä vaikuttanut isän silmitön kiukku, kun ilmoitettiin Rostovien tulosta. Hän oli huutanut ja pauhannut, ettei tarvitse Rostoveja eikä salli heidän tulla puheilleen, mutta ruhtinatar päästyköön luokseen jos haluaa. Ruhtinatar päätti ottaa vastaan vieraat, mutta sydän kurkussa hän odotteli isän tuhmuuksia, sillä tämä oli suuttunut silmittömästi Rostovien tulon johdosta.

— Niin, rakas ruhtinatar, toin nyt teille laululintuni, — puhui kreivi, kumarrellen ja vilkuen pelokkaana ympärilleen, aivan kuin olisi pelännyt vanhan ruhtinaan astuvan huoneeseen. Olenpa iloinen, kun te nyt näin tutustutte... Kovin on vain surullista, että vanha ruhtinas yhä sairastelee. — Lausuttuaan vielä jonkun yleisen kohteliaisuuslauselman kreivi nousi lähteäkseen. — Jos suvaitsette, niin jätän Natashani neljännestunniksi teidän hoiviinne, ruhtinatar. Käväisen Koiratorin laitaan Anna Semjonovnan luo ja palaan sitten hänet noutamaan.

Tähän pikku viekkauteen ryhtyi kreivi (kuten hän sittemmin selitti Natashalle) siksi, että nato ja miniä olisivat vapaammin saaneet keskustella, ja osaltaan myöskin siksi, ettei hänen olisi tarvinnut tavata vanhaa ruhtinasta, jota kovin pelkäsi. Tällöin hän ei ilmoittanut näitä syitä Natashalle, mutta tämä oli käsittänyt isän pelon ja rauhattomuuden ja tunsii itsensä loukatuksi. Hän punastui isänsä puolesta, suuttui yhä enemmän tästä ja näyttääkseen, ettei pelkää mitään eikä ketään, hän rohkean ärsyttävästi katsahti ruhtinatar Mariaan. Ruhtinatar vastasi kreiville, että hän on iloinen tämän ehdotuksesta ja toivoo, että hän mahdollisimman kauan viipyisi Anna Semjonovnan luona. Ilja Andrejevitch lähti.

Vaikka ruhtinatar Maria vähäväliä huolestuneena katsahti neiti Bourienneen saadakseen hänet

poistumaan huoneesta, ei tämä ollut tietääkseenkään, puhuihan vain puhumistaan kaupungin huvituksista ja teattereista. Natasha oli loukkaantunut palvelijain hälinästä eteisessä, isänsä rauhattomuudesta ja ruhtinattaren luonnottomasta puhelutavasta. Hänestä tuntui aivan kuin ruhtinatar vain armosta olisi ottanut heidät vastaan. Ja siksi tuntui kaikki hänestä vastenmieliseltä. Ruhtinatar Maria ei häntä lainkaan miellyttänyt. Hän näytti hänestä rumalta, teeskentelevältä ja kuivalta. Natashan sisu kiehahti yhtäkkiä, ja tahtomattaankin hän alkoi puhua ynseän välinpitämättömästi, mikä yhä enemmän vieroitti hänet ruhtinatar Mariasta. Kun he viitisen minuuttia olivat kankean teeskentelevästi keskustelleet, alkoi kuulua nopea tohvelien tissahtelu. Ruhtinattaren kasvoille ilmestyi kauhun väreitä, ovi avautui, ja huoneeseen astui vanha ruhtinas yönuttu yllä ja päässä valkea kalotti.

— Ah, neitiseni, — hän alkoi puhua, — neitiseni, kreivitär ... kreivitär Rostof, ellen erehdy ... pyydän anteeksi, anteeksi... En tiennyt, neitiseni, Jumala tietää, en tietänyt, että te olette kunnioittanut meitä käynnillänne; tulin tällaisessa puvussa tytärtäni tapaamaan. Pyydän anteeksi... Jumala tietää, en tietänyt, — hän toisteli luonnottomasti ja korosti niin räikeästi Jumala sanan, että ruhtinatar Maria aivan tyrtyi, loi silmänsä maahan eikä uskaltanut katsahtaa, ei isäänsä eikä Natashaan.

Natasha oli noussut seisaalleen ja istuutui taas tietämättä mitä hänen olisi tehtävä. Mutta neiti Bourienne vain hymyili herttaisesti.

— Pyydän anteeksi, pyydän anteeksi! Jumala tietää, en tietänyt, — mutisi vanhus ja tarkastettuaan Natashan kiireestä kantapäähän hän poistui huoneesta.

Neiti Bourienne tointui ensimmäisenä ja alkoi puhua vanhan ruhtinaan sairaudesta. Natasha ja ruhtinatar Maria katselivat ääneti toisiaan, ja mitä kauvemmin he näin ääneti toisiaan katselivat sitä ilkeämmin he ajattelivat toisistaan.

Kun kreivi palasi, tekeytyi Natasha tahallaan iloiseksi ja kiirehti lähtöä. Hän melkein vihasi tällä hetkellä vanhaa, kuivaa ruhtinatarta, joka oli saattanut hänet näin ikävään asemaan ja istunut hänen kanssaan puoli tuntia, puhumatta sanaakaan ruhtinas Andreista. "Enhän tosin saattanut alottaa keskustelua hänestä tuon ranskattaren kuullen", ajatteli Natasha. Sama ajatus vaivasi ruhtinatar Mariaakin. Hän tunsu sydämessään, että hänen olisi Natashalle pitänyt sanoa, ettei saattanut puhua veljestään ranskattaren tähden ja että hänen yleensä oli ylen vaikea koskea tähän avioliittoasiaan. Kun kreivi oli poistunut huoneesta, meni ruhtinatar Maria nopein askelin Natashan luo, tarttui tämän käsiin ja sanoi raskaasti huohtaen:

— Odottakaahan, minun täytyy...

Natasha katseli ivallisena tulevaa natoaan, itsekin tietämättä miksi.

— Rakas Natalia, — jatkoi ruhtinatar, — tietäkää, että iloitsen veljeni onnesta...

Hän pysähtyi, sillä hän tunsu, ettei puhunut totta. Natasha huomasi tämän ja arvasi syyn.

— Arvelen, ruhtinatar, ettei nyt sovi puhua tästä, — sanoi Natasha kylmän arvokkaasti, mutta itku kurkussa.

"Mitä sanoinkaan, mitä teinkään!" ajatteli hän heti kun oli poistunut huoneesta.

Sinä päivänä odotettiin Natashaa kauvan päivällispöytään. Hän istui huoneessaan ja itki kuin lapsi, nyyhkien ja nuuskuen. Sonja seisoj hänen vieressään ja suuteli hänen hiuksiaan.

— Natasha, mitä itket? — puheli Sonja. — Mitä heistä välittäisit. Kaikki muuttuu toiseksi.

— Ei, jospa tietäisit, miten se saattaa karmia ... aivan kuin minä...

— Älä huoli, Natasha; eihän se ole sinun syysi, älä siis välitä. Suutele minua, — lohdutteli Sonja.

Natasha kohotti päänsä, suuteli ystävärtään huulille ja painoi kyyneliset kasvonsa tämän rinnoille.

— En voi sanoa, en tiedä. Kukaan ei ole syyppää, — vaikeroi Natasha, — itse olen kaikkeen syyppää. Mutta tämä on niin sanomattoman kauheata. Voi miksei hän jo saavu!...

Itkettynein silmin tuli hän aterialle. Maria Dmitrijevna tiesi jo, miten Rostovien oli käynyt vanhan ruhtinaan luona, mutta hän ei ollut huomaavinaanakaan Natashan itkettyneitä kasvoja, vaan laski kovaäänisesti leikkiä kreivin ja muiden vieraiden kanssa.

VIII.

Samaksi illaksi oli Maria Dmitrijevna hankkinut Rostoveille pääsyliput operaan. Natasha ei olisi tahtonut lähteä mukaan, mutta vaikea oli kieltäytyä risti-äidin tähden, joka erityisesti häntä varten oli hankkinut pääsyliput. Kun hän valmiiksi pukeutuneena salissa odotti isää, sattuiivat hänen silmänsä suureen kuvastimeen. Kun hän näki että oli sievä, vieläpä sangen sievä, kävi hänen mielensä entistä surullisemmaksi, mutta samalla tuntui sydämessä niin suloiselta niin lämpimältä.

"Jumalani, jospa hän nyt olisi täällä, niin enpä enää käyttäytyisi niin tuhman kainosti kuin ennen, vaan aivan toisin nyt käyttäytyisin, luonnollisesti, kävisin hänen kaulaansa, pusertaisin rinnoilleni ja pakottaisin hänet katselemaan itseäni niillä pyytävillä, rakastuneilla silmillä, joilla hän niin usein minua katseli, ja sitten pakottaisin hänet nauramaan, kuten hän silloinkin nauroi. Hänen silmänsä — tuossa ovat edessäni ne silmät!" ajatteli Natasha. "Ja mitä välittäisin hänen isästään

ja sisarestaan: rakastan häntä, häntä ainoata, noine kasvoineen, silmineen ja hymyineen, joissa on samalla sekä miestä että lasta... Ei, parempi on olla häntä ajattelematta; en ajattele, unohdan kokonaan siksi kun hän saapuu. En kestä tätä vuottamista, kyyneleet täyttävät silmäni", ja hän poistui kuvastimen luota, vaivoin hilliten kyyneleensä. "Ja miten saattaa Sonja niin rauhallisena ja tyynenä rakastaa Nikolaita ja odottaa niin kauvan ja kärsivällisesti!" ajatteli Natasha, katsellessaan Sonjaa, joka myös jo oli saapunut saliin viuhka kädessä. "Ei, hän on aivan toista luuta. Minä en voi!"

Natasha tunsii olevansa tällä hetkellä niin herkällä ja hellällä mielellä, että hänestä tuntui liian vähältä rakastaa ja olla rakastettu. Hänen täytyi heti saada sulkea syliinsä oma rakkaansa, kuiskia hänelle ja kuulla tämän kuiskivan rakkauden sanoja, jotka tulvilleen olivat täyttäneet hänen sydämensä. Istuessaan isänsä rinnalla vaunuissa ja katsellessaan mieltävänä himmeästä vaunun akkunasta tuikahtelevia katulyhtyjä tunsii Natasha rakkauden yhä vain kasvaneen ja samalla ikävän. Hän unohti minne ja kenen kanssa kulki. Vaunujen pyörät vinkuivat lumessa, ja pian saapuivat Rostovit vaunujonossa teatterin edustalle. Hameitaan kantaen kiiruhtivat Natasha ja Sonja vaunuista; kreiviä auttoivat lakeijat, ja yhdessä saapuivat sitten Rostovit ohjelmakaupustelijoiden, naisten ja herrain keskitse permantoaitioiden käytävään. Teatterista kuului jo soitto.

— Natasha, hiuksesi ... kuiskasi Sonja.

Vahtimestari kiirehti kohteliaasti avaamaan naisille aition ovea. Soitto alkoi kuulua selvemmin, ja ovesta näkyi avokaulaisia ja -kätisiä naisia ja virkapukuisia miehiä. Permanto supisi ja välkkyi. Viereiseen aitioon tuli samassa eräs nainen, joka vilkasi Natashaan naisellisen kadehtivasti. Esirippu oli vielä alhaalla, soitettiin paraillaan alkusoittoa. Natasha oikasi pukuaan, meni Sonjan kanssa paikalleen ja alkoi tarkastella vastassa olevia valaistuja aitioita. Natashasta tuntui samalla suloiselta ja vastenmieliseltä kun tunsii, että sadat silmät taas pitkistä ajoista tarkastelivat hänen paljaita harteitaan ja käsiään. Nämä tunteet herättivät kokonaisen sarjan vastaavia muistoja, haluja ja pyyteitä.

Pitkiin aikoihin ei oltu kreiviä nähty Moskovassa, ja kun hän nyt ilmestyi aitioon kahden sievän neitosen seurassa, kiintyi kaikkien huomio hänen aitioonsa. Sitäpaitsi olivat kaikki kuulleet huhuiltaan Natashan kihlauksesta, ja kun hän tämän tapahtuman jälkeen nyt ensi kerran näyttäytyi seurassa, niin ei ollut kumma jos kaikki tahtoivat tarkastella erään Venäjän arvokkaimman sulhasen mielitiettyä.

Natasha oli maalla pulskistunut, kuten kaikki hänelle sanoivat, mutta tänään oli hän erityisen viehättävä aamuinen kiihtyneen mielentilansa vaikutuksesta. Erittäinkin pisti silmään hänen sielukas, kaunis, mutta samalla niin rauhallinen ilmeensä. Hänen mustat silmänsä katselivat ihmisiä, ketään erityisemmin etsimättä, ja hento, kyynärpäähän saakka paljas käsi lojui samettisella aition reunalla, vaistomaisesti pusertuen kokoon, vuoroin auveten soiton tahtiin.

— Katsokaa, tuolla on neiti Aljenin, — sanoi Sonja, — arvatenkin äitinsä kanssa!

— Herranen aika! Mihail Kirillitsh on yhä vain lihonut, — huudahti kreivi.

— Katsokaahan! minkälainen poimuhattu on meidän Anna Mihailovnulla!

— Karaginit — Julia ja Boris. Heti huomaa että he ovat kihloissa. Onko Drubetskoi kosinut?

— Onpa hyvinkin, tänään sain kuulla, — sanoi Shinshin, joka samassa tuli Rostovien aitioon.

Natasha alkoi katsella samaan suuntaan kuin kreivikin ja huomasi Julian, joka helmikoriste puuteroidulla paksulla kaulalla onnellisen näköisenä istui äitinsä rinnalla. Heidän takanaan näkyi Boris Drubetskoin sileäksi suittu kaunis pää, hieman taivistuneena Julian puoleen. Hän katseli alta kulmain Rostoveja ja supatti jotain morsiamelleen.

"He puhuvat meistä, minun ja hänen suhteistaan!" ajatteli Natasha. "Ja hän varmaankin rauhoittelee mustasukkaista morsiantaan: turha vaiva! Jospa he tietäisivät, miten vähän välitän heistä kaikista."

Taampana istui onnellisen ja juhlallisen näköisenä ja nöyrän alistuvana Jumalan tahdolle Anna Mihailovna viheriä poimuhattu päässä. Heidän aitionsa täytti kihlautuneita ympäröivä ilmakehä, jonka Natasha tunsii ja josta hän niin piti. Hän käänsi katseensa Karaginin aitiosta, ja yhtäkkiä muistui hänen mieleensä aamuinen nöyryyttävä kohtaas vanhan ruhtinaan talossa. "Mikä oikeus on hänellä vastustaa minun sukuun tuloani? Voi, paras on olla ajattelematta tätä asiaa kunnes Andrei saapuu!" vakuutti Natasha itselleen ja alkoi tarkastaa permannolla istuvia tuttuja ja tuntemattomia. Nojatuolien edessä permannolla seisoivat Dolohof nojaten selin näyttämöaitaukseen. Hänellä oli yllä persialainen puku, ja hänen kiharat hiuksensa olivat suitut päälle korkealle harjalle. Vaikka hän seisoivat näkyvällä paikalla ja tiesi että häntä katsellaan, oli hän kuitenkin vapaa ja rauhallinen aivan kuin olisi seissyt omassa huoneessaan. Hänen ympärilleen oli kokoontunut Moskovan loistavin nuoriso, joka kunnioittaen näytti katselevan sankariinsa.

Kreivi nyhkäsi nauraen Sonjaa ja osoitti hänelle tämän entistä ihailijaa. Sonja punastui.

— Tunsitko? — kysyi kreivi. — Ja mistä hän taas on ilmestynytkin, — kysyi kreivi Shinshiniin kääntyen, — hänhän hävisi jonnekin?

— Hävisi, — vastasi Shinshin. Meni Kaukasiaan, mutta karkasi sieltä ja joutui Persiaan, missä hänen kerrotaan olleen jonkun hallitsevan ruhtinaan ministerinä. Siellä hän surmasi shahin veljen. Ja nyt ovat Moskovassa naiset menettää järkensä hänen tähtensä! Dolohof — persialainen — alku ja loppu. Dolohovilta ei Moskovassa sanaakaan lausuta: hänen nimeensä vannotaan, hänellä kestitetään vieraita, kuten sterletillä, — puheli Shinshin. — Dolohof ja Anatol Kuragin ovat vieneet Moskovan naisilta järjen.

Viereiseen aitioon tuli kookas, kaunis nainen, jolla oli tavattoman paksu tukka, pitkälle paljaat hartiat ja kaula, jolla helyili kahdenkertainen helmikoriste. Hänen paksu silkkipukunsa kahisi, kun hän sovittelihe istumaan.

Natashan silmät kiintyivät naisen kaulaan, hartioihin, helmiin, tukkalaitteeseen ja hän ihaili hartiaain suloutta ja helmien ihanuutta. Kun Natasha jo toista kertaa tarkasteli komeata naista, käänsi tämä päänsä Rostovien aitioon päin. Hänen katseensa kohtasi kreivin katseen. Hän nyökäytti päätään ja hymyili. Nainen oli kreivitär Besuhof, Pierren puoliso. Kreivi, joka tunsi koko Moskovan hienouston, kumartui aition reunalle ja alkoi puhella kreivittären kanssa.

— Joko kauvan olette olleet Moskovassa, kreivitär? — alkoi kreivi. — Tulenpahan kättänne suutelemaan. Olen saapunut kaupunkiin vain asioille ja toin tyttäret mukani. Neiti Semjonof kuuluu näyttelävän verrattomasti. Kreivi Pjotr Kirillovitsh ei meitä koskaan unohda. Onko hän täällä?

— Kyllä hän lupasi tulla, — sanoi Helena ja katsahti tutkivasti Natashaan.

Kreivi siirtyi taas paikalleen.

— Eikö ole ihana? — kysyi kreivi kuiskaten Natashalta.

— Hurmaava! — Natasha sanoi, — häneenpä voi rakastua.

Samassa törähtivät alkusoiton loppusäveleet, ja kuului johtajan puikon naputus. Permannolla kiirehtivät myöhästyneet paikoilleen, ja esirippu nousi.

Heti kun esirippu oli noussut, syntyi aitioissa ja permannolla täydellinen hiljaisuus, ja virkapukuiset ja hännystakkiset miehet, nuoret ja vanhat ja avorintaiset, helmissä ja jalokivissä loistavat naiset alkoivat ahnaasti tuijottaa näyttämölle. Natashakin alkoi katsella.

IX.

Näyttämöllä oli permannolla sileitä lautoja, sivuilla maalattuja papereita, jotka kuvasivat puita, taustalla taas oli laudoille pingoitettu kangas. Keskellä näyttämöä istui tyttöjä, joilla oli yllä valkeat hameet ja punaset uumat. Eräs sangen turpea tyttö, jolla oli yllä valkea silkkipuku, istui erillään muista matalalla rahilla, jonka toiseen reunaan oli kiinnitetty viheriä pahvinoja. Kaikki he lauloivat jotain. Kun he olivat lopettaneet laulunsa, nousi silkkipukuinen rahiltaan ja meni kuiskaajan aukolle. Hänen luokseen tuli ihonmukaisiin silkkihousuihin pukeutunut paksuviiksinen mies, jolla oli väkipuukko vyöllä ja sulka hatussa. Hän huitoi käsillään ja lauloi.

Sulkaniekka lauloi ensin yksin, sitten lauloi turpea tyttö. Sitten molemmat vaikenivat, soitettiin, ja sulkaniekka alkoi sormillaan hypistellä tytön kättä, nähtävästi tahtia odotellen alkaakseen sitten yhdessä tytön kanssa laulaa. He lauloivat sitten yhdessä, ja kaikki alkoivat katsannolla paukuttua käsiään ja huutaa, mutta sulkaniekka ja tyttö, jotka olivat esittävinään rakastunutta paria, alkoivat hymyillen ja käsiään levitellen kumarrella.

Natashasta, joka juuri oli saapunut maalta ja muutenkin oli vakavalla tuulella, tämä kaikki tuntui kömpelöltä ja ihmeelliseltä. Hän ei voinut seurata operan sisältöä, eikä edes kuulla soittoa. Hän näki ainoastaan maalatut pahvikappaleet ja kummallisiin pukuihin pukeutuneet miehet ja naiset, jotka häärivät kummasti, puhuivat ja lauloivat kirkkaasti valaistulla näyttämöllä. Hän tiesi, mitä tämän kaiken piti esittää, mutta se tuntui hänestä niin peräti luonnottomalta ja vajanaiselta, että häntä alkoi sekä hävettää että naurattaa. Hän tarkasteli katsojien ilmeitä nähdäkseen niilläkin pilkan hymyn, mutta kaikki olivat sangen tarkkaavan näköisiä ja seurasivat innostuneina ja, kuten Natashasta tuntui, teeskennellyn ihastuneina toiminnan kulkua. "Kenties he ovatkin oikeassa!" ajatteli Natasha. Hän alkoi katsella vuoroon rasvatuita päitä permannolla, vuoroon avorintaisia naisia aitioissa ja erittäinkin viereisessä aitiassa istuvaa Helenaa, joka hieno rauhallinen hymy huulilla tarkkaavana katseli näyttämölle. Näyttämön kirkas valaistus, joka levisi katsannollekin, häikäisi Natashan silmiä, ja ihmispaljouden lämmittävä ilma raukasi kummasti. Vähitellen alkoi hän tulla jo aikoja sitte unohtamaansa huumaustilaan. Hän ei muistanut, kuka oli ja missä oli, ja mitä tapahtui hänen ympärillään. Hän katseli ja ajatteli, ja kummallisia hajanaisia ajatuksia alkoi väikkyä hänen mielessään. Milloin halutti häntä syöksähtää näyttämölle ja laulaa sama aria kuin laulajatarkin juuri lauloi, milloin halutti häntä viuhkallaan härnätä lähellä istuvaa vanhusta, milloin hypähtää Helenan aitioon ja kutittaa tätä.

Yhtäkkiä, kun näyttämöllä oli aivan hiljaista, ja orkesteri pohjusti alkavaa ariaa, narahti permannolla käytävän ovi, ja alkoi kuulua miehen askeleita Rostovien aition puoleiselta käytävältä. "Tuossa hän on — Kuragin!" — kuiskasi Shinshin. Kreivitär Besuhof kääntyi tulijaan ja hymähti. Natasha katsahti samaan suuntaan kuin Helenakin ja näki tavattoman kauniin adjutantin, joka itsetietoisesti mutta samalla kohteliaan näköisenä lähenei heidän aitiotaan. Tämä oli Anatol Kuragin, jonka Natasha oli nähnyt aikoja sitten tanssiaisissa Pietarissa. Hänellä oli yllä adjutantin virkapuku, yksinkertaiset olkalaput ja olkanauhat. Hän astui hillityn reippaasti, mikä olisi näyttänyt naurettavalta, jollei hän olisi ollut niin kaunis ja jollei hänen ilmeensä olisi ollut niin hyvänsuovan tyytyväinen ja iloinen. Vaikka esirippu oli ylhäällä ja näytös täydessä käynnissä, astui Anatol rasvattu pää pystyssä rauhallisena permannon käytävän matolla, helistellen kannuksiaan ja miekkaansa. Hän katsahti Natashaan, meni sitten sisarensa aitiolle, laski kiiltohansikkaisen kätensä aition aidakkeelle, nyökäytti päällään sisarelleen ja kumartuen tämän puoleen kysyi jotain, osoittaen Natashaa.

— *Mais charmante!*^[79] — hän sanoi, nähtävästi Natashaa tarkoittaen, minkä tämä huomasi

enemmän silmillään kuin korvillaan. Sitten lähti Anatol ensi riville missä istuutui Dolohovin viereen, tyrkkäsi kyynärpäällään tuota Dolohovia, jota muut niin kunnioittaen ja mairitellen kohtelivat, iski veitikkamaisesti silmää ystävälleen ja oikasi jalkansa sojoon rampin sivua vastaan.

— Miten ovat toistensa näköisiä veli ja sisar! — sanoi kreivi. — Ja miten kauniit molemmat!

Shinshin alkoi puoliääneen kertoa kreiville jotain Anatolin viimeisestä kepposesta Moskovassa. Natasha kuunteli tarkkaavana ainoastaan sentähden, että Anatol oli sanonut hänestä *charmante*.

Ensimmäinen näytös loppui, permanto alkoi liikkua; toiset menivät toiset tulivat.

Boris tuli Rostovien aitioon, piti aivan luonnollisina onnentoivotukset ja kulmat kohollaan, hajamielisesti hymyillen hän morsiimensa puolesta kutsui Sonjan ja Natashan häihinsä. Ja sitten hän poistui. Natasha oli keimailevan hilpeä ja puheli rauhallisena entisen rakastettunsa kanssa ja onnitteli häntä avioliiton johdosta. Nykyisessä huumaustilassa näytti hänestä kaikki yksinkertaiselta ja luonnolliselta.

Puolialaston Helena istui hänen vieressään ja hymyili kaikille samalla tavalla; ja aivan samoin hymyili Natasha Borikselle.

Permannelta tuli tulvimalla huomattavimpia ja järkevimpiä miehiä Helenan aitioon, sillä jokainen tahtoi nähtävästi näyttää, että on tuttava tämän kuuluisan naisen kanssa.

Kuragin ja Dolohof seisoivat koko väliajan rampin luona ja tähystelivät Rostovien aitioon. Natasha tiesi, että he puhuivat hänestä, ja tämä häntä kovin miellytti. Hän koetti asettua istumaan niin että tähystelijät näkisivät hänet sivulta, sillä siinä asennossa hän mielestään oli viehättävin.

Ennen toisen näytöksen alkua ilmestyi permannelle Pierre, jota Rostovit eivät vielä olleet tavanneet tällä käynnillään. Hän oli surullisen näköinen, ja oli käynyt entistään täyteliäämmäksi siitä lähtien kun Natasha hänet viimeksi oli tavannut. Ketään huomaamatta meni Pierre ensimmäiselle nojatuoliriville. Anatol meni hänen luokseen ja alkoi jotain puhua, osoittaen Rostovien aitioon. Nähtyään Natashan Pierre elostui ja lähti kiireesti astumaan Rostovien aitiota kohti. Hän nojautui aition aidaketta vasten ja puheli hymyellen kauvan Natashan kanssa. Heidän siinä puhellessaan kuuli Natasha Helenan aitiosta miehen äänen ja arvasi heti, että puhuja oli Anatol. Hän vilkasi ääntä kohti, ja hänen ja Anatolin katseet yhtyivät. Tämä katsoi melkein hymyillen häntä suoraan silmiin. Tämä katse oli niin ihastuneen mairitteleva, että Natashasta tuntui kummalta, ettei ollut tuttava miehen kanssa, joka oli niin lähellä häntä, katseli häntä noin silmiin, ja jota varmaan tiesi miellyttävänsä.

Toisessa näytöksessä oli paperille kuvattu hautapatsaita, ja kankaaseen oli tehty reikä, joka kuvasi kuuta. Verhot nostettiin lamppujen yltä, ja torvet ja bassoviulut alkoivat töröttää. Oikealta ja vasemmalta tuli paljon mustiin kaapuihin pukeutuneita ihmisiä. Ihmiset alkoivat huitoa käsillään, ja käsissä heillä oli jotain väkipuukon tapaisia. Sitten juoksi esiin vielä joitakin ihmisiä ja he alkoivat laahata muassaan tyttöä, jolla ensimmäisessä näytöksessä oli ollut valkea puku, mutta nyt taivaansininen. He eivät häntä heti vieneet, vaan lauloivat ensin kauvan hänen kanssaan. Viimein he hänet veivät, ja samassa lyötiin kulissien takana kolmasti johonkin metalliseen esineeseen, ja kaikki laskeutuivat polvilleen ja lauloivat rukouksen. Katselijain huudot keskeyttivät usean kerran toiminnan.

Tämän näytöksen aikana siirtyivät Natashan silmät usein permannelle, ja aina näki hän Anatolin, joka oli heittänyt kätensä rennolleen tuolinsa selkänöjan yli ja katseli häntä. Hänestä tuntui suloiselta, että tämä kaunis adjutantti oli niin hurmaantunut häneen, eikä hänelle pistänyt edes päähän, että tässä olisi ollut jotain paha.

Kun toinen näytös oli päättynyt, nousi kreivitär Besuhof paikaltaan, kääntyi Rostovien aitioon (hänen rintansa oli aivan paljastettu), viittasi sormellaan kreivin luokseen ja alkoi ystävällisesti hymyillen puhella hänen kanssaan, välittämättä vähääkään aitioon tulvivista ihailijoistaan.

— Mutta tutustuttakaa minut toki ihaniin tyttäriinne, — hän sanoi, — koko kaupunki heistä puhuu, mutta minä en heitä tunne.

Natasha nousi ja istuutui komean kreivittären viereen. Natasha oli niin mielissään tämän loistavan kaunottaren ylistyksistä, että oikein punastui mielihyvystä.

— Minäkin aijon nyt tulla moskovalaiseksi, — puhui Helena. — Ja kun ette häpeäkään pidätellä tällaisia helmiä maalla!

Suotta ei kreivitär Besuhovilla ollut hurmaavan naisen maine. Hän saattoi puhua aivan toista kuin ajatteli ja erittäinkin oli hän mestari imartelemaan luonnollisesti ja yksinkertaisesti.

— Ei, rakas kreivi, jättäkää te tyttärenne minun hoiviini. En tosin viivy täällä kauvan tähän erään, ettekä tekään. Koetan tehdä paraani hankkiakseni heille huvituksia. Pietarissa jo kuulin teistä puhuttavan ja olen aina halunnut teihin tutustua, — sanoi hän hymyillen Natashalle. *Hovipoikani* Drubetskoi teistä kertoi. Oletteko kuulleet, että hän aikoo viettää häitä? Ja mieheni ystävä Bolkonski, ruhtinas Andrei Bolkonski, on myös teistä kertonut, — sanoi hän erityisen merkittävästi, osoittaakseen, että tiesi Natashan ja ruhtinas Andrein rakkaussuhteet. Sitten hän pyysi, että toinen tytöistä siirtyisi hänen aitiionsa, jotta voisi heihin lähemmin tutustua. Natasha siirtyi.

Kolmas näytös tapahtui hovissa. Siellä paloi paljon kynttilöitä, ja seinillä oli partaniekkoja ritareita. Keskellä huonetta seisoivat kaksi henkilöä, arvatenkin kuningas ja kuningatar. Kuningas huitoi käsillään ja oli varmaankin kovin arkeillaan, koska lauloi niin huonosti. Laulettuaan hän istui vaaleanpunaselle valtaistuimelle. Tyttö, jolla ensimmäisessä näytöksessä oli valkea puku, toisessa taivaansininen, oli nyt pukeutunut pelkkään paitaan. Hän seisoivat valtaistuimen vieressä

hiukset hajalla. Hän lauloi kuningattarelle jostain surusta. Mutta kuningas häilytti ankarana kädellään, ja sivuilta tuli paljasjalkaisia miehiä ja naisia ja alkoivat tanssia. Viulut alkoivat soida hiljaa mutta sangen iloisesti. Eräs paksusäärinen, hentokäsinen tyttö erkani toisista, meni kulissien taakse korjaamaan pukuaan ja asettui sitte keskelle näyttämöä. Sitten alkoi hän hyppiä ja lyödä nopeasti jalkojaan yhteen. Permanto mäiky käsien paukkeesta, ja ilma värisi hyvähuudoista. Sitten asettui eräs miehistä huoneen nurkkaan. Symbalit ja torvet alkoivat soida äänekkäämmin, ja nurkassa seissyt mies alkoi yksinään hyppiä korkealle ja sätkiä paljailla sääriällään. (Tämä mies oli Duport, jolla oli 60 tuhatta ruplaa palkkaa vuodessa tästä taidostaan). Permannaolla, aitioissa ja yläriveissä alettiin paukuttaa käsiä ja huutaa täyttä kurkkua. Tanssija pysähtyi ja alkoi hymyillen kumarrella joka suuntaan. Sitten tanssivat vielä muutkin paljassääriset miehet ja naiset. Sitten huusi eräs kuninkaista jotain soiton säestyksellä, ja kaikki alkoivat laulaa. Mutta yhtäkkiä syntyi myrsky. Orkesterista kuului kromatisia gammoja ja septimisointuja, ja kaikki lähtivät juoksemaan ja laahasivat erään joukostaan kulissien taakse. Esirippu laskeutui. Taas syntyi katsomolla hirmuinen melu ja huuto, ja kaikki huusivat riemastuneina: "Duport! Duport! Duport!" Natashasta ei tämä enää tuntunut kummalta. Hymyilevänä ja iloisena hän katseli ympärilleen.

— Eikö Duport tosiaankin ole hurmaava? — sanoi Helena, Natashaan kääntyen.

— Ah, on, — Natasha vastasi.

X.

Väliajalla avautui Helenan aitio ovi. Raikas ilma löyhähti aitioon, ja samalla ilmestyi ovelle Anatol. Kumarissa ja pidellen miekkaansa, jottei koskettaisi kehenkään hän pujottelihe sisarensa luo.

— Sallikaa esittää teille veljeni, — sanoi Helena, vilkaisten hätäisenä vuoroon veljeensä, vuoroon Natashaan. Natasha katsahti yli paljaan olkansa kauniiseen Anatoliin ja hymähti. Anatol, joka läheltä oli yhtä kaunis kuin kaukaakin, istahti Natashan viereen ja sanoi, että hän jo kauvan on odottanut tätä onnea, aina Narishkinien tanssiaisista alkaen, jolloin hänellä oli onni nähdä Natasha. Anatol oli paljon viisaampi ja luonnollisempi naisten kuin miesten seurassa. Hän puhui rohkeasti ja kaunistelematta, ja Natashaa suuresti kummastutti, ettei tämä Anatol, josta oli kerrottu niin hirveitä juttuja, ollutkaan niin peloittava, päinvastoin hymyili hän kainon iloisesti ja hyvänsuovasti.

Anatol kysyi, miellyttikö opera Natashaa, ja kertoi sitten, miten neiti Semjonof pari päivää sitten oli kaatunut näyttämöllä.

— Mutta kuulkaahan, kreivitär, — sanoi Anatol äkkiä, kääntyen Natashaan kuin vanhaan tuttavaan, — me hommailemme täällä paraillaan pukukarusellia, teidän on tultava mukaan, siellä on sangen hauskaa. Kokoonnutaan Karaginin luona. Tulkaa, tulettehan, todellakin?

Puhuessaan Anatol ahmi hymyilevin silmin Natashan kasvoja, paljaita käsivarsia ja kaulaa. Natasha huomasi selvästi, että Anatol oli häneen ihastunut. Tämä häntä miellytti, mutta sentään tuntui Anatolin läsnäolo ahdistavalta ja raskaalta. Heti kun hän irroitti katseensa Anatolista tunsi hän, että tämä tarkasteli hänen hartioitaan, ja siksi hän taas etsi hänen katseensa. Mutta katsellessaan häntä silmiin tunsi Natasha kauhukseen, ettei heidän välillään ollutkaan sitä häveliäisyyden väliaitaa, joka aina oli erottanut hänet muista miehistä. Viiden minuttua tunsi hän, itsekään tietämättä miksi, että oli peloittavan lähellä tätä miestä. Kun hän kääntyi Anatolista, pelkäsi hän, että tämä tarttuu hänen paljaaseen käsivarteensa tai suutelee häntä kaulaan. He puhelivat jonkinjoutavista asioista, ja sentään tuntui Natashasta, ettei hän koskaan ole ollut niin lähellä ketään miestä. Natasha vilkuili Helenaan ja isäänsä aivan kuin olisi tahtonut kysyä, mitä tämä oikeastaan merkisi. Mutta Helena puheli erään kenraalin kanssa eikä huomannut hänen silmäyksiansä, isän katse taas ei tavallisuuden mukaan muuta sanonut kuin: "hauskaa, se minua miellyttää."

Katkaistakseen ikävän vaitiolon, jonka kestäessä Anatol muljosilmillään rauhallisena tuijotti häneen, Natasha kysyi, mitä tämä piti Moskovasta. Kysytyään Natasha punastui. Hänestä tuntui sopimattomalta puhella tämän miehen kanssa. Anatol hymähti aivan kuin olisi tahtonut häntä rohkaista.

— Aluksi se minua ei lainkaan miellyttänyt, sillä kauniit naisetehan tekevät kaupungin viehättäväksi, niinhän? Mutta nyt olen siihen kovin ihastunut, — Anatol vastasi, merkitsevästi katsahtaen Natashaan. — Tulettehan karuselliin, kreivitär? Tulkaa, — hän jatkoi, oikasi kätensä Natashan kukkavihkoa kohti, vaimensa äänensä ja sanoi: *Vous serez la plus jolie. Venez, chère comtesse, et comme gage donnez moi cette fleur.*^[80]

Natasha ei ollut käsittänyt Anatolin sanoja samoin kuin tämä itse, mutta hän tunsi, että noissa hämärissä sanoissa oli jotain sopimatonta. Hän ei tiennyt, mitä olisi vastannut, ja kääntyi selin Anatoliin aivan kuin ei olisi kuullut hänen sanojaan. Mutta heti kun oli kääntynyt hän ajatteli, että tämä mies on tuossa hänen takanaan, niin lähellä häntä.

"Mitä hän nyt ajattelee? Onko hän hämmentynyt? Onko hän suuttunut? Pitäneekö parantaa asia?" kyseli Natasha itseltään. Hän ei voinut olla katsahtamatta taakseen. Hän katsahti suoraan Anatolin silmiin, ja tämän läheisyys, ja vakavuus, ja hänen hymynsä hyvänsuova maire voittivat hänet. Hän hymyili aivan samoin kuin Anatolkin ja katseli suoraan tätä silmiin. Ja taas hän kauhukseen tunsi, ettei heidän välillään ollut minkäänlaista väliaitaa.

Taas nousi esirippu. Anatol poistui aitiosta rauhallisena ja iloisena. Natasha kääntyi katsomaan isänsä aitiioon ja oli täydellisesti ympäröivän ilmakehän täyttämä. Kaikki mitä hän näki ja tunsu tuntui hänestä aivan luonnolliselta, mutta entiset ajatukset taas — sulhanen, ruhtinatar Maria ja elämä maalla — eivät kertaakaan tulleet hänen mieleensä.

Neljännessä näytöksessä ilmestyi näyttämölle jonkinlainen paholainen, joka lauloi käsiään huitoen, kunnes hänen altaan irroitettiin laudat ja hän vajosi lattian alle. Muuta ei Natasha nähnytkään neljännestä näytöksestä. Häntä vaivasi ja kiehitti jokin. Syynä tähän oli Anatol Kuragin, josta hän ei voinut irroittaa silmiään. Kun he poistuivat teatterista, tuli Anatol heidän luokseen, etsi heidän vaununsa ja auttoi heitä istuutumaan. Natashaa auttaessaan hän puristi tätä käsivarteen, kynnärpään yläpuolelle. Natasha oli punakka ja kiihtynyt kun hän viimeisen kerran katsahti Anatoliin. Tämän silmät loistivat, ja hän hymyili hellästi.

Vasta kotiin saavuttuaan saattoi Natasha järkevästi ajatella illan tapahtumia, ja kun hän äkkiä muisti ruhtinas Andrein niin hän kauhistui ja huoautti teepöydän ääressä kaikkien kuullen. Hän punastui korvia myöten ja juoksi huoneesta.

"Jumalani! Olen hukassa!" sanoi hän itselleen. "Miten saatoinkaan näin menetellä?" hän ajatteli. Hän istui kauvan itkettyneet kasvot käsien varassa ja koetti järkevästi ajatella illan tapahtumia. Mutta hän ei saattanut käsittää näitä tapahtumia eikä edes omia tunteitaan. Kaikki tuntui hänestä hämärältä, käsittämättömältä ja kauhealta. Siellä, mahdottoman suuressa valaistussa salissa, missä paljassäärinen Duport koikki soiton tahtiin kosteilla laudoilla, missä neitokset ja vanhukset ja avorintainen, rauhallinen ylpeänä hymyilevä Helena kirkuivat ihastuneina, — siellä, Helenan siipien suojassa oli kaikki näyttänyt selvältä ja yksinkertaiselta; mutta nyt, kun hän oli yksin ja tarkasteli sieluaan, tuntui kaikki käsittämättömältä. "Mitä tämä oikeastaan on? Miksi pelkäsin hänen lähettävillään? Miksi nämä omantunnon vaivat?" ajatteli Natasha.

Olisipa äiti ollut täällä, niin hänelle olisi Natasha voinut kaikki kertoa vuoteessa. Hän tiesi, että ankara ja ehjäluntoinen Sonja ei olisi mitään käsittänyt tai olisi kauhistunut hänen tunnustuksistaan. Siksi päättikin Natasha yksinään ratkaista tämän kauhean kysymyksen.

"Olenko siis menettänyt ruhtinas Andrein rakkauden?" kyseli Natasha itseltään ja vastasi rauhoittavan pilkallisesti: "Olenpa hölmö kun tällaista kyselen itseltäni. Mitä sitten oikeastaan on tapahtunut? Ei niin mitään. En ole mitään tehnyt, enkä ole antanut tähän aihetta. Kukaan ei saa tästä tietää, enkä enää milloinkaan häntä tapaa", puheli hän itselleen. "On siis päivänselvä, ettei mitään ole tapahtunutkaan, eikä ole mitään kaduttavaa, ja ruhtinas Andrei voi rakastaa minua *tällaisenakin*. Mutta millaisena *tällaisena*? Voi, Jumalani, Jumalani! miksi hän ei ole täällä!" Natasha rauhottui hetkeksi, mutta sitten taas jokin sisäinen ääni kuiski, että vaikka tämä kaikki onkin totta, ja vaikkei mitään ole tapahtunutkaan, niin sittenkään ei hänen rakkautensa ruhtinas Andreihin enää ole yhtä puhdas kuin ennen. Ja taas tuli hänen mieleensä keskustelunsa Kuraginin kanssa. Hän näki edessään tämän kauniin, rohkean miehen kasvot, liikkeet ja hempeän hymyn sinä hetkenä, jolloin tämä puristi häntä käsivarteen.

XI.

Ruhtinas Vasili oli lähettänyt Anatolin Moskovaan, sillä Pietarissa oli tämä kuluttanut 20 tuhatta ruplaa vuodessa isän rahoja ja tehnyt saman verran velkoja, joita lainanantajat alkoivat vaatia isältä.

Isä oli ilmoittanut pojalleen, että hän nyt viimeisen kerran maksaa puolet tämän veloista, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että poika siirtyy Moskovan ylipäällikön adjutantiksi, minkä toimen isä hänelle oli hommannut, ja vihdoinkin koettaa hankkia itselleen rikkaan vaimon. Erittäin oli isä maininnut ruhtinatar Marian ja Julia Karaginin.

Anatol oli suostunut isän ehdotukseen, siirtyi Moskovaan ja asettui asumaan Pierren taloon. Pierre oli aluksi tyytymätön lankoonsa, mutta tottui pian häneen; he olivat toisinaan yhdessä remuilla, ja Pierre antoi lainan nimessä hänelle rahoja.

Moskovaan saavuttuaan pani Anatol, kuten Shinshin aivan oikein oli huomauttanut, rouvain päät pyörälle. Tähän vaikutti erittäinkin se seikka, että Anatol ei ollut heistä tietääkseenkään, vaan piti mustalaisyttöjä ja ranskalaisia näyttelijättäriä parempina. Erittäin läheisissä väleissä kerrottiin hänen olleen kuuluisan *mademoiselle Georgesin* kanssa. Hän oli vakinainen vieras Danilovin ja monien muiden Moskovan huimapäiden juomingeissa, joi kuin simppeä yökaudet eikä koskaan kuukahtanut pöydän alle. Kaikissa ylhäisön tanssiaisissa ja illatsuissa oli hän mukana. Kerrottiin hänellä olleen pikku seikkailuja ylhäisön rouvienkin kanssa ja hakkaili hän muutamia tanssiaisissakin. Mutta neitosten, vallankaan rikkaista perijättäristä, jotka melkein poikkeuksetta olivat rumia, ei Anatol vähääkään välittänyt. Tähän oli kenties osaltaan sekin syynä, että Anatol kaksi vuotta sitten oli laillisesti vihitty vaimoon, vaikkei tästä muut tietäneenkään kuin lähimmät ystävät.

Pari vuotta sitten, kun Anatolin rykmentti majaili Puolassa, oli eräs köyhä tilanhaltija pakoittanut Anatolin naimaan hänen tyttärensä. Pian kumminkin hän hylkäsi tämän vaimonsa ja lupaamalla apelleen hyvät lunnaat hän sai kulkea naimattoman kirjoissa.

Anatol oli sangen tyytyväinen itseensä, muihin ihmisiin ja asemaansa. Hän oli syvästi vakuutettu, että eli niinkuin pitikin, ja ettei milloinkaan ole tehnyt elämässään mitään pahaa. Ei hän kyennyt ajattelemaan, mitä muut ihmiset saattoivat kärsiä hänen tähtensä tai mitä seurauksia saattoi olla siitä tai tästä teosta. Hän uskoi lujasti, että samoin kuin sorsa oli luotu vedessä elämään, samoin

Jumala oli hänenkin elämänsä niin säätänyt, että hänen piti kuluttaa 29 tuhatta ruplaa vuodessa ja keikkua aina pinnalla yhteiskunnassa. Hän oli niin luja tässä uskossaan, että muutkin ihmiset hänet nähtyään pitivät luonnollisena hänen etuoikeutensa ja lainailivat hänelle rahoja, joiden takasin saannista ei ollut toivoakaan. Siksipä Anatol lainailikin oikealta ja vasemmalta.

Hän ei ollut peluri; ainakaan ei hän koskaan halunnut voittaa. Hän ei ollut turhamainen. Hänestä oli aivan yhdentekevää, mitä ihmiset hänestä ajattelivat. Vielä vähemmin saattoi häntä syyttää kunnianhimosta. Monasti oli hän isän kiusoilla tehnyt mitättömiksi tämän loistavat suunnitelmat ja teki aina pilkkaa arvonimistä ja kunniamerkeistä. Hän ei ollut itara ja avasi jokaiselle kukkaronsa. Mutta iloinen elämä ja naiset — niistä hän piti. Ja koska hänen mielestään ei tässä ollut mitään moitittavaa, ja koska hän ei kyennyt ajattelemaan, että muut ihmiset saattoivat kärsiä hänen teoistaan, niin piti hän sydämessään itseään nuhteettomana nuorena miehenä, halveksi sydämensä pohjasta konnia ja huonoja ihmisiä ja kulki rauhallisena pää pystyssä.

Remuilijoilla, miehisillä Magdalenoilla, on sama salainen anteeksi saannin toivo kuin nais-Magdalenoillakin. "Naiselle annetaan kaikki anteeksi, koska hän paljon on rakastanut, miehelle, koska hän iloisesti on elänyt."

Dolohof oli samaan aikaan taas ilmestynyt Moskovaan karkumatkaltaan ja seikkailuiltaan Persiasta. Hän eli komeasti, pelasi ja hummasi ja liittyi heti entiseen pietarilaiseen toveriinsa Anatol Kuraginiin, josta tiesi olevan itselleen hyötyä.

Anatol rakasti Dolohovia tämän järjen ja huiman luonnon tähden. Dolohof taas tarvitsi Anatolin nimeä, asemaa ja tuttavuuksia houkutellakseen rikkaita nuorukaisia peliseuroihinsa. Siksi hän hurjastelikin Anatolin seurassa ja tekeytyi toveriksi, salaten todelliset syyt. Paitsi tätä salaista tarkoitusta vaikuttivat Anatolin ja Dolohovin läheisiin väleihin sentään muutkin seikat. Dolohof oli elämässään tottunut hallitsemaan, se tuotti hänelle nautintoa, olipa käynyt melkein välttämättömyydeksi. Anatolia piteli hän käsissään kuin nukkea.

Natasha oli tehnyt Anatoliin syvän vaikutuksen. Operanäytännön jälkeen oli hän tuntijan elein kuvannut Dolohoville Natashan käsiä, hartioita, jalkoja ja hiuksia ja ilmoitti, että aikoi todenteolla ruveta häntä hakkailemaan. Tämän hakkailemisen seurauksia hän ei saattanut ajatella, sillä eihän hän koskaan kyennyt tekojensa seurauksia ajattelemaan.

— Komea on, veliseni, muttei ole meitä varten luotu, — sanoi Dolohof.

— Pyydän sisarta kutsumaan hänet päivällisille, — sanoi Anatol. — Mitä arvelet?

— Odota mieluummin kunnes joutuu miehelään...

— Tiedäthän, — sanoi Anatol, — *j'adore les petites filles*:^[81] he ovat pian kiehdotut.

— Saitpa jo kerran *nuoresta tytöstä*, — sanoi Dolohof, joka tiesi Anatolin naimisjutun. — Pidä varasi!

— Entäs, jos koettaisi toisten! Mitä? — sanoi Anatol, nauraen hyvänsuovasti.

XII.

Teatterissa käynnin jälkeisenä päivänä eivät Rostovit käyneet missään, eikä heitäkään kukaan käynyt tapaamassa. Maria Dmitrijevna keskusteli jostain asiasta kreivin kanssa. Natasha arvasi, että he puhuivat vanhasta ruhtinaasta ja koettivat keksiä keinoja hänen lepyttämisekseen, ja tämä häntä harmitti ja loukkasi. Hän odotti joka hetki ruhtinas Andreita ja lähetti kahdesti päivän kuluessa talonmiehen tiedustelemaan Vzdvishenkalle. Mutta häntä vain ei kuulunut. Natashasta tuntui elämä nyt raskaammalta kuin oli tuntunut Moskovaan saavuttaessa. Hän ikävöi kärsimättömänä ruhtinas Andreita, ja tähän ikävään sekaantuivat ikävät muistot ruhtinatar Mariasta ja vanhasta ruhtinaasta. Ja samalla häntä jokin peloitti ja kauhisti, jolle ei syytä tietänyt. Hänestä tuntui kuin ei ruhtinas Andrei saapuisikaan, tai jos saapuisikin, niin ehtii hänelle itselleen jotain ennen tapahtua. Hän ei voinut enää kuten ennen yksinään rauhallisena muistella sulhastaan. Heti kun ajatukset sulhaseen pysähtyivät, yhtyi niihin muita muistelmia: ruhtinatar Maria, vanha ruhtinas, teatteri ja Anatol Kuragin. Häntä alkoi taas vaivata kysymys, eikö hän sittenkin ole syyllinen, ja eikö hän jo ole rikkonut uskollisuuttaan. Ja hän alkoi taas pienimpiin yksityisseikkoihin saakka muistella sitä miestä, joka oli herättänyt hänessä niin käsittämättömiä ja samalla niin kauhistavia tunteita. Hän muisteli tämän miehen jokaista sanaa, jokaista liikettä ja jokaista ilmeen vivahdusta. Omaisten mielestä oli Natasha tavallista eloisampi, mutta todellisuudessa ei hän ollut lähimainkaan niin rauhallinen ja onnellinen kuin oli ennen ollut.

Sunnuntaina vei Maria Dmitrijevna vieraansa seurakuntansa kirkkoon puolipäiväjumalanpalvelukseen.

— En pidä näistä nykyaikaisista kirkoista, — hän puheli, tahtoen nähtävästi kerskua vapaamielisyydellään. — Kaikkialla on Jumala sama. Pappi on meillä erinomainen, tekee tehtävänsä nuhteettomasti, samoin diakoni. Ja eihän se hartautta lisää, jos kuorissa konsertteja lauletaan. En pidä sellaisesta, sulaa hullutusta!

Maria Dmitrijevna piti sunnuntaipäivistä ja osasi myös saada niihin juhlatunnelman. Lauvantaisin pestiin ja siistittiin perinpohjin; sunnuntaina ei kukaan tehnyt työtä, ei emäntä eikä palvelijat. Kaikki pukeutuivat juhlatamineisiin ja menivät kirkkoon. Isäntäväen pöydällä oli tavallista enemmän ruokalajeja, ja väki sai viinaa ja paistetun hanhen tai porsaan. Mutta missään ei juhlatunnelmaa niin huomannut kuin emännän leveillä, ankarilla kasvoilla, jotka loistivat vakavan

juhlallisina.

Jumalanpalveluksen jälkeen olivat vieraat kokoontuneet vierashuoneeseen kahvia juomaan. Palvelija ilmestyi ovelle ja ilmoitti emännälle, että vaunut olivat portaiden edessä. Tämä nousi ankaran näköisenä paikaltaan, heitti harteilleen saalin, joka hänellä oli aina vieraskäynnillä, ja ilmoitti lähtevänsä vanhan ruhtinaan luo puhumaan Natashan asiasta.

Maria Dmitrijevnan lähdettyä saapui Natashan ja Sonjan luo ompelijatar m-me Chalmén liikkeestä. Natasha siirtyi viereiseen huoneeseen, sulki oven ja alkoi tyytyväisenä koetella uusia pukujaan. Hänellä oli paraillaan yllä harsottu hihatton uuma, jonka selkäpuolta hän pää taivistuneena tarkasteli kuvastimesta, kun kuuli isänsä elostuneena puhelevan jonkun kanssa vierashuoneessa. Vieräs ääni sai hänet punastumaan. Vieräs oli kreivitär Helena Besuhof. Natasha ei ollut vielä kerinnyt riisumaan yltään uumaa, kun ovi avautui, ja huoneeseen astui hyvänsuovan kirkkaasti hymyilevä Helena, jolla oli yllä korkeakauluksinen orvokinsininen samettipuku.

— *Ah, ma délicieuse!*^[82] — sanoi hän Natashalle. — Hurmaava! Ei, rakas kreiviseni, — sanoi hän Ilja Andrejevitshille, joka oli tullut hänen jälissään huoneeseen, — tämä ei käy laatuun. Miten saatatte asua Moskovassa ja istua aina vain kotona? Ei, minä en teitä enää jätä rauhaan! Tänä iltana lausuu m-lle Georges luonani, ja sinne kokoontuu muutamia tuttaviam. Jollette tuo luokseni kaunottarianne, joille itse m-lle Georges ei vedä vertoja, niin en tahdo enää tuntea teitä. Mieheni ei ollut kotosalla, hän matkusti Tveriin, olisin muuten lähettänyt hänet teitä noutamaan. Saapukaa välttämättä, välttämättä yhdeksättä käydessä.

Hän nyökäytti päätään tutulle ompelijattarelle, joka notkisti kunnioittavasti polvensa, ja istuutui nojatuoliin kuvastimen viereen, heittäen hameensa taiteellisiin poimuihin. Hän ei vaiennut hetkeksikään, läpätti iloisen hyvänsuovasi ja oli haltioissaan Natashan kauneudesta. Hän tarkasteli Natashan pukuja ja kiitteli niitä, kiitteli myös omaa pukuaan *en gaz métallique*, jonka hän oli tuottanut Parisista, ja kehoitti Natashaakin laitattamaan samallaisen.

— Muuten, teille sopii minkälainen puku tahansa, ihana kaunottareni, — hän puheli.

Natasha loisti riemusta. Hän tunsu tulevansa onnelliseksi ja elpyvänsä tämän herttaisen kreivittären kiitoksista, joka ennen oli tuntunut hänestä niin arvokkaalta ja kylmältä, mutta nyt niin herttaisesti ja sydämellisesti puheli hänen kanssaan. Natasha tuli iloiseksi ja tunsu miltei rakastavansa tuota kaunista, hyvänsuovaa naista. Helena puolestaan oli myös sydämestään ihastunut Natashaan ja tahtoi hankkia tälle huvituksia. Anatol oli pyytänyt sisartaan hommaamaan kutsut, jotta saisi tavata Natashan, ja tätä varten oli Helena nyt saapunut Rostoveja tapaamaan. Tämän tapaamisen järjestäminen tuotti Helenalle huvia.

Vaikka Helena ennen oli vihannutkin Natashaa, kun tämä Pietarissa oli anastanut häneltä Boriksen niin ei hän nyt enää lainkaan muistellut koko asiaa, vaan toivoi sydämensä pohjasta, omaan tapaansa, hyvää Natashalle. Lähtiessään Rostovien luota Helena vei suojattinsa syrjään ja supatti hänelle:

— Veljeni oli eilen luonani päivällisellä. Olimme pakahtua nauruun. Poika rukka ei syönyt palaakaan, huokaili vain teitä muistellen, rakkaani. *Il est fou, mais fou amoureux de vous, ma chère.*^[83]

Näistä sanoista lensi Natasha tulipunaiseksi.

— Kas miten rakkaani punastuu, punastuu! — puhui Helena. — Tulkaa joka tapauksessa. Vaikka jotakuta rakastattekin, rakkaani, ei silti tarvitse nunnana elää. Vaikkapa jo olisitte kihloissakin, niin pitäisi sulhasenne varmaankin parempana, että kävisitte seuroissa kuin että menehtyisitte ikävään.

"Hän siis tietää, että olen kihloissa; varmaankin on hän miehensä kanssa, tuon rehellisen Pierren kanssa, tästä puhellut, ja he ovat nauraneet minulle. Eihän se siis ole vaarallista", ajatteli Natasha. Ja Helenan lähetyvillä tuntui hänestä taas luonnolliselta ja yksinkertaiselta se, mikä äsken vielä oli tuntunut niin kauhealta.

"Ja hän on suuren maailman nainen, niin herttainen ja rakastaa minua kaikesta sydämestään. Ja miksen todellakin huvittelisi?" ajatteli Natasha, katsellen ihmettelevät silmät selällään Helenaa.

Puolisten aikoihin palasi Maria Dmitrijevna vanhan ruhtinaan luota. Hän oli kiihtyneen ja alakuloisen näköinen, sillä hän oli nähtävästi joutunut ottelussa alakynteen. Kun kreivi häneltä kysyi, miten oli käynyt, vastasi hän vain lyhyesti, että asiat ovat hyvällä tolalla ja lupasi seuraavana päivänä kertoa tarkemmin. Kuultuaan kreivitär Besuhovin käynnistä ja illatsuun kutsuista Maria Dmitrijevna lausui:

— En pidä kreivitär Besuhovin tuttavuudesta enkä neuvo mitakaan hänen seuraansa pyrkimään; mutta jos kerran olet luvannut mennä, niin mene, haihtuvathan surusi hetkeksi.

XIII.

Kreivi Ilja Andrejevitsh vei tyttärensä kreivitär Besuhovin illatsuun. Vieraita oli joltisen paljon, mutta Natasha ei tuntenut juuri ketään. Ilja Andrejevitsh huomasi pian ikäväkseen, että melkein kaikki vieraat, niin miehet kuin naisetkin, olivat tunnettuja vapaista elämäntavoistaan. Eräässä nurkassa istui m-lle Georges nuorten miesten ympäröimänä, seurassa oli myös muutamia ranskalaisia, muiden muassa Métivier, josta oli tullut läheinen ystävä Helenan taloon. Kreivi Ilja

Andrejevitch päätti olla pelaamatta korttia tänä iltana. Hän aikoi istua koko illan tyttärensä vieressä ja lähteä kotiin heti kun m-lle Georges oli lopettanut esityksensä.

Anatol seiso i oven pielessä, odotellen nähtävästi Rostoveja. Tervehdittyään kreiviä hän meni Natashan luo ja seurasi tätä vierashuoneeseen. Heti kun Natasha näki Anatolin, valtasi hänet sama tunne kuin teatterissakin: turhamaisuudesta johtuva mielihyvä, että miellytti tätä ja samalla pelko, ettei heidän välillään ollut minkäänlaista siveellistä väliaitaa.

Helena oli sangen iloinen Natashan tulon johdosta ja ihaili äänekkäästi tämän kauneutta ja pukuja. Heti Rostovien saavuttua poistui m-lle Georges vierashuoneesta muuttaakseen pukua. Palvelijat alkoivat järjestellä tuoleja, ja vieraat siirtyivät paikoiltaan. Anatol siirsi tuolin Natashalle ja aikoi itse istuutua hänen viereensä, mutta vanha kreivi oli varuillaan ja ehätti hänet. Anatol istuutui heidän taakseen.

M-lle Georges ilmestyi vierashuoneeseen ja asettui luonnottomaan asentoon hänelle varatulle paikalle nojatuolien väliin. Hänen täyteläät, kuopalliset käsivartensa olivat aivan paljaat, ja toiselle olalleen hän oli heittänyt punasen saalin. Kuului riemastunutta supatusta.

M-lle Georges katsahti ankaran synkkänä yleisöön ja alkoi ranskankielellä lausua jotain runoa, missä puhuttiin äidin ja pojan välisestä rikollisesta rakkaudesta. Väliin paisutti hän ääntään, väliin kuiskasi, kohottaen juhlallisena päänsä; väliin hän kokonaan vaiken i ja alkoi sitten sähisten kuiskia, mulkoellen silmillään.

— *Adorable, divin, délicieux!*^[84] — kuului joka taholta.

Natasha katseli täyteläistä näyttelijätärtä, mutta ei kuullut eikä nähnyt mitään. Hän tuns i taas avuttomana joutuneensa siihen kummalliseen, järjettömään maailmaan, joka oli niin vieras hänen entisyydelleen ja missä ei saattanut tietää, mikä oli pahaa, mikä hyvää, mikä järkevää, mikä järjetöntä. Hänen takanaan istui Anatol, ja tuntien hänen läheisyytensä hän odotti jotain.

Ensimäisen runon jälkeen nousi yleisö paikoiltaan, ympäröi lausujan ja kiitteli häntä ihastuksissaan.

— Miten hän on ihana! — sanoi Natasha isälleen, joka oli noussut paikaltaan muiden mukana ja lähene i näyttelijätärtä.

— Ei minun mielestäni, kun teitä katselen, — sanoi Anatol, seuraten Natashaa. Ainoastaan Natasha kuuli hänen sanansa. — Olette hurmaava... Siitä hetkestä, jolloin teidät ensi kerran näin, en ole lakannut...

— Menkäämme, menkäämme, Natasha, — sanoi kreivi, joka oli palannut tytärtään etsimään. — Miten ihana!

Natasha ei vastannut mitään, katseli vain kysyvän ihmettelevin silmin isäänsä.

Jonkun ajan kuluttua m-lle Georges poistui seurasta, ja Helena vei vieraansa saliin.

Kreivi aikoi myös lähteä, mutta Helena rukoili häntä jäämään, sillä muuten hän sanoi tilapäisten tanssiaisten olevan pilalla. Rostovit jäivät. Anatol pyysi Natashan valssiin, likisteli tämän käsiä ja uumia ja sanoi, että hän on hurmaava ja että hän häntä rakastaa. Ekosesin tanssi Natasha taas Anatolin kanssa. Kun he jäivät kahden, ei Anatol puhunut sanaakaan, katseli vain Natashaa. Natashasta tuntui kuin olisi hän unessa nähnyt sen, mitä Anatol hänelle sanoi valssin aikana. Ensimäisen kuvion loputtua puristi Anatol taas Natashan kättä. Natasha katsahti häneen säikähtynein silmin, mutta Anatolin ilme oli niin hellän hymyilevä, ettei Natasha voinut sanoa hänelle, mitä oli aikonut. Natasha loi silmänsä maahan.

— Älkää puhuko minulle sellaisia: olen kihloissa ja rakastan toista, — sanoi Natasha hätäisesti ja vilkasi samalla Anatoliin.

Anatol ei hämmentynyt eikä suuttunut Natashan sanoista.

— Älkää puhuko minulle siitä. Mitä se minua liikuttaa? — sanoi Anatol. — Sanon vain että olen järjettömästi teihin rakastunut, järjettömästi. Onko se minun syy ni, että te olette hurmaava? Nyt on meidän vuoro.

Natasha oli kiihtynyt ja eloisa. Hän katseli suurin, säikähtynein silmin ympärilleen ja oli tavallista iloisempi. Hän ei suuriakaan käsittänyt illan tapahtumista. Tanssittiin ekosesi ja iso-isä; isä ehdotti kotiin lähtöä, Natasha pyysi jäämään. Hän tuns i Anatolin katseen seuraavan itseään koko illan. Sitten muisti hän, että oli saanut isältä luvan mennä naistenhuoneeseen pukuaan korjaamaan. Helena oli tullut hänen jälissään ja puhunut nauraen veljensä rakkaudesta. Pienessä arkihuoneessa oli hän taas tavannut Anatolin. Sitten oli Helena yhtäkkiä kadonnut, ja hän oli jäänyt kahdenkesken Anatolin kanssa. Tämä oli tarttunut hänen käteensä ja sanonut hellällä äänellä:

— En voi tulla teidän luoksenne, mutta saanhan toki joskus tavata teidät? Rakastan teitä mielettömästi. Saanhan joskus?... — Ja hän levitti kätensä sulkeakseen häneltä tien ja siirsi kasvonsa liki hänen kasvojaan.

Anatolin suuret loistavat silmät olivat niin lähellä Natashan silmiä, ettei tämä muuta saattanut nähdä kuin nuo silmät.

— Nathalie? — kuiskasi Anatolin kysyv ääni, ja joku puristi kovin Natashan käsiä. — Nathalie? "En käsitä mitään, minulla ei ole mitään sanottavaa", sanoi Natashan katse.

Kuumat huulet painuivat Natashan huulille, ja samalla tuns i hän taas olevansa vapaa. Huoneessa kuului Helenan askelia ja hameen kahinaa. Natasha vilkasi ensin Helenaan, sitten punakkana ja

vapisevana Anatoliin säikähtyneen kysyvästi ja lähti ovea kohti.

— Yksi sana, ainoastaan yksi sana, Jumalan nimessä, — puhui Anatol.

Natasha pysähtyi. Hän olisi välttämättömästi tahtonut kuulla tuon sanan, joka olisi saattanut selittää kaiken mitä oli tapahtunut ja johon hän olisi tahtonut antaa vastauksen.

— Nathalie, yksi sana, ainoastaan yksi sana, — toisteli Anatol yhä, sillä hän ei nähtävästi tietänyt, miten olisi jatkanut. Tätä hoki hän siksi kunnes Helena saapui heidän luokseen.

Helena vei Natashan vierashuoneeseen, ja Rostovit lähtivät kotiin ennen illallista.

Natasha ei nukkunut koko yönä: häntä vaivasi ratkaisematon kysymys, kumpaaako rakasti; Anatoliako vaiko ruhtinas Andreita. Ruhtinas Andreita hän rakasti — hän tuns selvästi, miten palavasti rakasti. Mutta hän rakasti myös Anatolia, sitä ei ollut epäileminenkään. "Olisiko muuten tämä kaikki saattanut tapahtua?" — hän ajatteli. "Koska tämän jälkeen saatoin hymyllä vastata hänen hymyysä, kun hän heitti hyvästejä; koska saatoin mennä niin pitkälle, niin onhan selvä, että häntä rakastin ensi näkemältä. Hän on siis hyvä, jalo ja kaunis, häneen ei voinut olla rakastumatta. Mitä on minun tehtävä kun rakastan häntä ja rakastan toistakin?" — puheli Natasha itselleen, löytämättä vastausta näihin kauheisiin kysymyksiin.

XIV.

Tuli aamu huolineen ja hommineen. Kaikki nousivat, alkoivat liikkua ja puhella. Taas tulivat ompelijattaret, taas tuli Maria Dmitrijevna, ja kutsuttiin teelle. Pyöreän rauhattomin silmin katseli Natasha kaikkia aivan kuin hän olisi tahtonut torjua jokaisen häneen suunnatun katseen ja koetti olla entisensä kaltainen.

Eineen jälkeen Maria Dmitrijevna (tällöin oli hän aina paraimmalla tuulella) istuutui nojatuoliinsa ja kutsutti luokseen kreivin ja Natashan.

— No, ystävät rakkaat, nyt olen asian aprikoinut pitkin ja poikki, kuulkaa siis neuvojani, — hän alkoi. — Eilen olin, kuten tiedätte, vanhan ruhtinaan luona. Hän huutamaan, mutta ei minua niin peloiteta! Latelin hänelle koko totuuden!

— Entäs hän? — kysyi kreivi.

— Hänkö? puolihullu ... ei tahtonut kuunnella. Mutta jättäkäämme jo koko juttu, näinkin jo olemme tyttö rukkaa kiusanneet. Neuvoni on tällainen: ajakaa asianne ja lähtekää kotiin Otradnoon ... ja odottakaa siellä...

— Ah, ei! — huudahti Natasha.

— Ei, matkustakaa, — sanoi Maria Dmitrijevna. — Ja odottakaa siellä. Jos sulhanen nyt saapuu tänne, niin syntyy ankara riita. Mutta kyllä hän täällä kahdenkesken vanhuksen kanssa asiat järjestää ja saapuu sitten sinne.

Ilja Andrejevitch hyväksyi heti ehdotuksen, sillä hän käsitti heti sen järkevyyden. Jos vanhus taipuu, niin hausempi on lähteä sitten tervehtimään häntä Moskovaan tai Lisijagoriin; jollei hän taas taivu, niin saattaa vihkiminen tapahtua ainoastaan Otradnossa.

— Oiva neuvo, — hän sanoi. — Minua vaan harmittaa että menin häntä tapaamaan ja vein hänetkin mukani, — jatkoi vanha kreivi Natashaa osoittaen.

— Ei, miksi harmitella? Kun kerran täällä olitte, niin oli käynti välttämätön. Jollei hän tahtonut, niin on se hänen asiansa, — puhui Maria Dmitrijevna, etsien jotain käsityölaukustaan. — Ja kappio on hankittava, miksi siis enää viivytelisitte; ja jos jotain puuttuu, niin kyllä teille lähetän. Vaikka mielelläni olisin teidät täällä pitänytkin, niin lähtekää sittenkin.

Löydettyään laukustaan sen, mitä oli etsinyt, hän antoi sen Natashalle. Se oli kirje ruhtinatar Marialta.

— Sinulle kirjoittaa. Miten hän on tuskissa raukka! Hän pelkää, että luulet, ettei hän sinua rakasta.

— Ei hän minua rakastakkaan, — sanoi Natasha.

— Olehan, älä puhu sellaista, — tuiskasi Maria Dmitrijevna.

— En usko ketään; tiedän, ettei hän minua rakasta, — sanoi Natasha rohkeasti, ottaen kirjeen Maria Dmitrijevnalta. Hänen kasvoilleen ilmestyi kuivan päättäväinen ilme, joka saattoi Maria Dmitrijevnan tuijottamaan häneen ja yrmistämään kulmiaan.

— Kuulehan tyttöseni, älä vastaa tuolla lailla! Puhun aina totta! Kirjoita vastaus.

Natasha ei vastannut sanaakaan ja meni omaan huoneeseensa lukemaan ruhtinatar Marian kirjettä.

Ruhtinatar Maria kirjoitti olevansa epätoivossa heidän välilleen sattuneen väärinkäsityksen johdosta. Isänsä tunteista välittämättä pyysi hän Natashaa uskomaan että hän ei saata olla rakastamatta veljensä valittua, tuon veljensä, jonka onnellille hän on valmis uhraamaan kaikkensa.

"Muuten", — hän kirjoitti, — "älkää luulko, että isäni teitä vihaa. Hän on sairas ja vanha mies, jolle täytyy antaa anteeksi. Mutta hän on hyvä, jalomielinen ja on rakastava sitä, joka tekee hänen poikansa onnelliseksi." Sitten pyysi ruhtinatar Maria vielä, että Natasha määräisi ajan, milloin he

saattaisivat taas toisensa tavata.

Luettuaan kirjeen Natasha istuutui kirjoituspöydän ääreen laatiakseen vastauksen. "Chère princesse", kirjoitti hän koneellisen nopeasti ja pysähtyi miettimään. Mitä saattoikaan hän kirjoittaa eilisten tapahtumain jälkeen? "Niin, niin, se on ollut ja mennyttä, nyt on kaikki toisin", hän ajatteli. "Välit Andrein kanssa ovat katkaistavat. Tokkohan sentään? Tämä on kauheata!" Ja vapautuakseen näistä kauheista ajatuksista Natasha lähti Sonjan luo ja alkoi yhdessä hänen kanssaan selailulla kuosilehtiä.

Puolisten jälkeen vetäytyi Natasha huoneeseensa ja alkoi taas lukea ruhtinatar Marian kirjettä. "Onko siis kaikki jo lopussa?" hän ajatteli. "Näinkö pian siis kaikki kävi ja koko entisyys on siis mennyttä!" Hänen mieleensä syöksähtivät entiset muistot ja rakkaus ruhtinas Andreihin, mutta samalla hän tunsi rakastavansa Anatol Kuraginia. Hän oli taas mielikuvissaan ruhtinas Andrein vaimona ja tunsi tuota niin usein kuvittelemaansa onnea, mutta samalla hän kiihtyneenä yksityisseikkoja myöten eli uudelleen eilisen kohtauksensa Anatolin kanssa?

"Miksei saata rakastaa molempia?" ajatteli hän toisinaan aivan kuin olisi ollut suunniltaan. "Silloin vasta olisin täysin onnellinen; mutta nyt on minun valittava, ja onnelliseksi tullakseni tarvitsen molemmat. Mutta Andreille on minun joko kaikki ilmaistava tai kaikki häneltä salattava. Kumpakaan en saata tehdä. Anatolin kanssa ovat taas välini selvät. Mutta näinkö siis iäksi jätän ruhtinas Andrein rakkauden ja onnen, joka niin kauvan on täyttänyt sydämeni?"

— Neiti, — kuiskasi salaperäisen näköisenä eräs palvelustyttö ja hiipi huoneeseen. — Eräs mies käski antamaan tämän teille. — Hän antoi Natashalle kirjeen.

— Mutta, Jumalan nimessä... — puheli tyttö. Silloin oli Natasha jo avannut kirjeen ja luki Anatolin rakkauskirjettä, josta hän ei käsittänyt sanaakaan, sen vain käsitti, että kirje oli häneltä, siltä mieheltä, jota hän rakasti. "Niin, rakastan häntä, eihän olisi muuten saattanut tapahtua, mitä tapahtunut on? Enhän muuten saattaisi nyt lukea hänen kirjoittamaansa rakkauskirjettä?"

Vapisevin käsin piteli Natasha tätä intohimoa uhkuvaa rakkauskirjettä, jonka Dolohof Anatolin pyynnöstä oli kirjoittanut, ja sitä lukiessaan hän oli kuulevinaan kaikuja omista tunteistaan.

"Eilen illalla ratkaistiin minun kohtaloni: joko saan teidät omakseni tai peityn mustiin. Muuta mahdollisuutta ei ole", alkoi kirje. Sitten hän kirjoitti tietävänsä, etteivät Natashan vanhemmat salli hänen naida Natasha, että on olemassa salaisia syitä, jotka hän ilmoittaa ainoastaan Natashalle, mutta jos Natasha häntä rakastaa ja suostuu hänen ehdotukseensa, niin ei mikään ihmisvoima voi riistää heiltä autuaallista onnea. Rakkaus voittaa kaikki esteet. Hän ryöstää Natashan ja vie hänet maailman ääriin.

"Niin, niin, rakastan häntä!" ajatteli Natasha lukiessaan kahdenteenkymmenenteen kertaan kirjettä ja etsien sen jokaisesta sanasta joitain erityisen syviä ajatuksia.

Sinä iltana lähti Maria Dmitrijevna Arharovien luo ja pyysi tyttöjä mukaansa, Natasha sanoi päätään kivistävän ja jäi kotiin.

XV.

Palattuaan kotiin illalla myöhään Sonja meni Natashan huoneeseen ja huomasi kummakseen, että tämä nukkui vaatteissaan sohvalla. Pöydällä sohvän vieressä oli levällään Anatolin kirje. Sonja otti kirjeen ja alkoi sitä lukea.

Hän luki ja katsahti vähäväliä nukkuvaan Natashaan saadakseen hänen ilmeestään selityksen kirjeen sisällölle; mutta minkäänlaista selitystä hän ei saanut. Natashan ilme oli tyynen rauhallinen ja onnellinen. Sonja vaaleni ja vapisi pelosta ja mielenliikutuksesta. Hän painoi käden sydämelleen, ettei pakahtuisi, heittäytyi nojatuoliin ja hertyi hillittömään itkuun.

"Miten on tämä saattanut tapahtua huomaamattani? Miten ovat asiat saattaneet kehittyä näin pitkälle? Eikö Natasha siis enää rakastakkaan ruhtinas Andreita? Ja kuinka on hän saattanut sallia tuon Kuraginin? Kuragin on petturi, rosvo, sitä ei ole epäileminkään. Mitä sanoo Nikolai, armas jalo Nikolai, kun saa tämän tietää? Nytpä käsitän Natashan kiihtyneet, päättäväiset ja luonnottomat kasvot toissapäivänä, eilen ja tänään", ajatteli Sonja: "mutta mahdoton on uskoa, että Natasha rakastaisi tuota Kuraginia! Varmaankaan hän ei ole tietänyt, keneltä kirje oli, kun sen avasi. Varmaankin on hän kirjeen johdosta loukkaantunut. Hän ei saattaisi tällaista tehdä."

Sonja kuivasi kyyneleensä, meni sohvän luo ja tarkasteli Natashan kasvoja.

— Natasha! — lausui hän hiljaa.

Natasha heräsi ja huomasi Sonjan.

— Oletko jo palannut?

— Olen — vastasi Sonja hiljaa.

Natasha hymyili riemastuneena.

— Ei, Sonja, en voi enää! — hän sanoi. — En voi enää sinulta salata. Tiedä, me rakastamme toisiamme!... Sonja, kyyhkyni, hän kirjoitti kirjeen... Sonja...

Sonja ei ollut uskoa korviaan ja katseli pyörein silmin ystävättäreensä.

— Entäs Bolkonski? — hän sanoi.

— Ah, Sonja, ah, jospa voisit aavistaa, miten olen onnellinen! — sanoi Natasha. — Sinä et vielä käsitä, mitä rakkaus on...

— Mutta, Natasha, onko siis entinen rakkautesi kokonaan sammunut?

Natasha katseli suurin, pyörein silmin ystävätärtään, aivan kuin ei olisi käsittänyt tämän kysymystä.

— Annatko siis rukkaset ruhtinas Andreille? kysyi Sonja.

— Ah, sinä et lainkaan käsitä; älä puhu tyhmyyksiä, kuulehan, — sanoi Natasha, ärtyen hetkeksi.

— Ei, en voi tätä uskoa, — toisti Sonja. — En käsitä. Miten saatoit kokonaisen vuoden rakastaa miestä ja sitten yhtäkkiä... Oletan vasta kolmasti tavannut Kuraginin. Natasha, en usko puheitasi, sinä lasket leikkiä. Kolmessa päivässä unohtaa kaikki ja näin...

— Kolme päivää, — sanoi Natasha. — Minusta tuntuu että olen jo sata vuotta häntä rakastanut. Minusta tuntuu etten koskaan ketään toista ole rakastanutkaan. Sinä tätä et saata käsittää. Sonja, odotahan, istuuduhan tähän. — Natasha sulki Sonjan syliinsä ja suuteli häntä.

— Minulle on kerrottu tällaisesta, ja sinäkin varmaan olet kuullut tällaisesta puhuttavan, mutta nyt vasta tunnen minkälaista tällainen rakkaus on. Tämä on aivan toista kuin entinen. Heti kun hänet näin tunsin, että hän on herrani, ja minä hänen orjattarensa, ja tunsin etten voi olla häneen rakastumatta. Niin, orjatar! Mitä hän käskee, sen teen. Sinä et tätä käsitä. Mitä on minun tehtävä, Sonja? — puheli Natasha onnellisen ja pelästyneen näköisenä.

— Mutta ajattele toki, mitä teet, — puhui Sonja, — minä en saata jättää asiaa tähän. Nämä salaiset kirjeet... Miten saatoit mennä niin pitkälle? — puhui hän kauhuissaan, salaten vaivoin inhoansa.

— Olenhan sinulle jo sanonut, ettei minulla ole omaa tahtoa; kumma ettet tätä käsitä: rakastan häntä!

— Mutta minä en salli, kerron kaikki! — huusi Sonja kyyneleet silmissä.

— Kuinka saatat, Jumalan nimessä... Jos kerrot, niin olet vihamieheni, — sanoi Natasha. — Tahdotko tuottaa minulle onnettomuutta; tahdotko, että meidät erotetaan toisistamme?

Nähtyään Natashan kauhun Sonja alkoi itkeä häpeästä ja säälistä.

— Mutta mitä on sitten tapahtunut teidän keskenne? — Sonja kysyi. — Mitä hän on sinulle sanonut? Miksei hän ole tullut tänne?

Natasha ei vastannut.

— Jumalan nimessä, Sonja, älä sano kenellekään, älä kiusaa minua, — rukoili Natasha. — Muista, että tällaisiin asioihin ei pidä sekaantua. Tunnustin sinulle...

— Mutta miksi tämä salaperäisyys? Miksei hän tule tänne? — kyseli Sonja. — Miksei hän suoraan pyydä kättäsi? Onhan ruhtinas Andrei antanut sinulle täyden vapauden. Jos siis haluat, niin... Mutta minä en luota häneen. Ajattele itse, Natasha, minkälaisia *salaisia syitä* saattaa olla?

Natasha katseli ihmettelevin silmin Sonjaa. Hän tuli nähtävästi itsekin vasta ensi kerran ajatelleeksi tätä asiata ja siksi hän ei tietänytkään, mitä olisi vastannut.

— Minkälaisia syitä, en todellakaan tiedä. Mutta kyllä syitä täytyy olla!

Sonja huohti ja ravisti epäilevästi päätään.

— Jos olisi olemassa syitä ... alkoi Sonja.

Mutta Natasha keskeytti hänet säikähtyneenä, sillä hän arvasi Sonjan epäilevän.

— Sonja, hänen sanojaan ei saata epäillä! Ei saata, ei saata, käsitätkö? — huudahti Natasha.

— Rakastaako hän sinua?

— Rakastaako? — toisti Natasha säälän hymy huulilla. Ystävättären järjen lyhyys häntä säälisti. — Luithan hänen kirjeensä, oletan nähnyt hänet?

— Mutta jos hän on konna?

— *Hän!* ... konna? Jospa tietäisit! — puhui Natasha.

— Jos hän on rehellinen mies, niin on hänen joko ilmaistava aikomuksensa tai jätettävä sinut rauhaan; ja jollet sinä ryhdy asiaan, niin ryhdy minä: kirjoitan hänelle asiasta ja puhun isälle, — sanoi Sonja päättävästi.

— Mutta minä en voi elää hänettä! — huudahti Natasha.

— Natasha, en käsitä sinua. Mitä oikeastaan puhut! Muista isää, muista Nikolaita!

— En kenestäkään välitä, en rakasta ketään muuta kuin häntä. Kuinka rohkenet sanoa, että hän on konna? Etkö tiedä, että häntä rakastan? — huusi Natasha. Sonja, mene tiehesi! En halua kanssasi kiistellä; mene, Jumalan nimessä, mene: näethän miten kärsin, — kirkui Natasha ilkeästi hillityn ärtyisällä ja epätoivoisella äänellä. Sonja pyrskähti itkuun ja poistui huoneesta.

Natasha meni pöydän luo ja kirjoitti hetkeäkään miettimättä ruhtinatar Marian kirjeeseen vastauksen, jota ei ollut aprikoimallakaan aamulla saanut kyhätynsä. Tässä vastauksessaan Natasha lyhyesti ilmoitti ruhtinattarelle, että väärinkäsitykset heidän välillään nyt ovat hävinneet, että hän, Natasha, aikoo käyttää hyväkseen ruhtinas Andrein jalomielisyyttä ja pitää itsensä nyt vapaana, johon ruhtinas lähtiessään oli antanut vallan. Hän pyysi ruhtinattarelta anteeksi

mahdolliset rikkomuksensa ja pyysi ruhtinatarta hänet unhottamaan. Ruhtinas Andrein vaimoksi hän ei mitenkään saata suostua. Kaikki tämä tuntui Natashasta tällä hetkellä niin helpolta, yksinkertaiselta ja selvältä.

Perjantaina piti Rostovien lähteä kotiin maalle, ja kreivi oli keskiviikkona lähtenyt näyttämään ostajalle Moskovan läheistä maatilansa.

Samaksi päiväksi olivat Natasha ja Sonja kutsutut suurille päivällisille Karaginin luo, ja Maria Dmitrijevna saattoi heidät sinne. Täällä tapasi Natasha taas Anatolin, ja Sonja huomasi, miten he puhelivat keskenään jostain ja miten Natasha oli huolissaan, ettei heidän keskusteluaan kuultais. Natasha oli koko päivällisten ajan tavallista kiihtyneempi. Kun he olivat saapuneet kotiin, ryhtyi Natasha puhumaan asiasta, mikä oli heillä molemmilla sydämellä.

— Sinähän Sonja puhuit hänestä kaikenlaista pötyä, — alkoi Natasha lempeällä äänellä, kuten puhuvat lapset ollessaan kiitoksen kipeitä. — Puhuimme hänen kanssaan asiat selviksi tänään.

— No, mitä hän sanoi, mitä? Natasha, miten olen iloinen, kun et ole minulle vihainen. Kerro minulle kaikki, sano koko totuus. Mitä hän sinulle sanoi?

Natasha mietti:

— Voi, Sonja, jospa tuntisit hänet niin hyvin kuin minä tunnen! Hän sanoi... Hän kysyi minulta, minkälaisen lupauksen olin antanut Bolkonskille. Hän riemastui kun kuuli, että ero riippuu minusta.

Sonja huoahhti surumielisesti.

— Ethän ole antanut rukkasia Bolkonskille, — hän sanoi.

— Kukapa tietää, kenties olenkin antanut! Kenties olenkin jo vapaa Bolkonskista. Miksi ajattelet minusta niin halpamielisesti?

— En mitään ajattele, en vaan saata tätä käsittää...

— Odotahan, Sonja, kaikki vielä käsität. Saatpa nähdä, millainen hän on miehekseen. Älä vain ajattele pahaa hänestä, älä myös minusta.

— En kenestäkään pahaa ajattele: rakastan kaikkia, säälin kaikkia. Mutta mitä on minun tehtävä?

Sonja pysyi lujana eikä antautunut Natashan hellän hyväilevään äänilajiin. Mitä pehmeämpi ja mairittelevampi oli Natashan ilme sitä vakavimmiksi ja ankarimmiksi muuttuivat Sonjan kasvot.

— Natasha, — sanoi Sonja, — pyysit, etten puhuisi sinulle tästä asiasta; mutta itse olet alkanut. Natasha, en luota häneen. Miksi tämä salaperäisyys?

— Taas, taas! — keskeytti Natasha.

— Natasha, pelkään puolestasi.

— Mitä tässä on pelättävää?

— Pelkään, että joudut turmioon, — sanoi Sonja päättävästi, säikähtäen itsekin sanojaan.

Vihan ilme välähti Natashan kasvoille.

— Haluankin turmiota, haluan, haluan, heti paikalla haluan. Se ei teitä koske. Ei ole se teille turmioksi, minulle, minulle. Jätä minut, jätä. Vihaan sinua.

— Natasha! — huudahti Sonja säikähtyneenä.

— Vihaan, vihaan! Olet vihamieheni iät kaiket!

Natasha juoksi huoneesta.

Hän ei enää puhunut tästä asiasta Sonjalle ja vältteli häntä. Kiihtyneen ihmettelevän ja syyllisen näköisenä kuljeskeli hän huoneesta toiseen, ryhtyen milloin mihinkin toimeen ja jättäen ne taas silleen.

Sonjan oli sydän pakahtua, mutta siitä huolimatta seurasi hän ystävättärensä jokaista askelta.

Eräänä aamuna — seuraavana päivänä piti kreivin saapua talonkaupoiltaan — huomasi Sonja, että Natasha oli taukoamatta katsellut vierashuoneen akkunasta kadulle, aivan kuin olisi jotakuta odotellut, ja sitten oli hän tehnyt kädellään jonkinlaisen merkin ohi ajavalle sotilashenkilölle, jonka Sonja oletti Anatoliksi.

Sonja alkoi entistä tarkemmin seurata ystävättärensä toimia ja huomasi pian, että Natasha oli koko puolisten ajan ja illan omituisen luonnottomassa mielentilassa: kyselyihin hän vastaili umpimähkään, puheli katkonaisin, sisällyksettömin lausein ja naureskeli aiheetta kaikelle.

Illateen jälkeen näki hän sisäkön hätäilevänä ja epäröivänä seisovan Natashan huoneen ovella. Hän päästi tytön huoneeseen ja jäi itse oven taakse kuuntelemaan. Hän kuuli että tyttö antoi Natashalle kirjeen.

Yhtäkkiä välähti Sonjan mieleen, että Natashalla oli tekeillä jokin kauhea suunnitelma. Hän koputti ovelle. Natasha ei avannut.

"Hän karkaa hänen kanssaan!" ajatteli Sonja. "Hän saattaa ryhtyä mihin tahansa. Tänään on hänen ilmeensä ollut erityisen huolestunut ja päättäväinen. Hän itki hyvästellessään setää", muisteli Sonja. "Niin, varmaankin karkaa hän Anatolin kanssa, mutta mitä on minun tehtävä?"

Setää ei ole täällä. Mitä on minun tehtävä? Kirjottaisinko Kuraginille ja vaatisin häneltä selvitystä? Mutta eihän hänen tarvitse vastata. Kirjoitanko Pierrelle, kuten ruhtinas Andrei käski onnettomuuden kohdatessa?... Mutta kenties hän onkin antanut rukkaset Bolkonskille, lähettihän hän eilen kirjeen ruhtinatar Marialle. Olisipa setä täällä..." Sonjasta tuntui kauhealta puhua asiasta Maria Dmitrijevnalle, joka niin rajattomasti luotti Natashaan. "Oli miten oli", ajatteli Sonja seistessään pimeässä käytävässä: "nyt jos milloinkaan on minun aika osoittaa, että muistan hyväntekijöitäni ja rakastan Nikolaita. Ei, vaikka kolmeen vuorokauteen en saisi silmäni ummistaa, niin sittenkään en poistu tästä käytävästä. Pidätän hänet väkisin enkä anna perheen joutua häpeään", päätteli Sonja.

XVI.

Anatol oli viime ajat asustanut Dolohovin luona. Karkaamissuunnitelman oli Dolohof jo muutama päivä sitten laatinut, ja sinä päivänä, jolloin Sonja oli kuunnellut Natashan oven takana, piti yritys toteutettaman. Natashan piti kymmeneltä illalla olla Maria Dmitrijevnan pihanpuoleisen käytävän luona, mistä Anatolin sitten piti hänet noutaa rekeen. Kolmivaljakolla piti sitten ajettaman 60 virstaa Kamenka nimiseen kirkonkylään, missä virkaheitto pappi odotteli vihittäviä. Kamenkassa oli odottamassa valjakko, jolla piti kiidettämän Varsovan tielle ja sieltä sitten kievarikyydillä ulkomaille.

Anatolilla oli passi, lupakirja hevosten saantia varten ja kaksikymmentä tuhatta ruplaa rahaa, joista Helena oli antanut kymmenentuhatta ja Dolohof hankkinut loput.

Dolohovin asunnon etuhuoneessa teekeittiön ääressä istui kaksi todistajaa: Hvostikof, entinen kirjuri, jota Dolohof käytti kätyrinään pelihommissaan, ja Makarin, virkaheitto husaari, hyväsydäminen lallus, joka oli rajattomasti kiintynyt Kuraginiin.

Suuressa työhuoneessaan, jonka seiniä peittivät persialaiset matot, karhunaljat ja monenlaiset aseet, istui Dolohof avatun kaapin edessä, selailien laskuja ja paperirahoja. Hänellä oli yllä itämainen matkapuku ja varsiniekkasaappaat. Anatol tuli virkapuku levällään etuhuoneesta ja meni työhuoneen läpi takahuoneeseen, missä hänen ranskalainen palvelijansa Dolohovin palvelijain avustamana täytteli viimeisiä matkalaukkuja. Dolohof luki rahoja ja merkitsi summat muistikirjaansa.

— No, — hän sanoi. — Hvostikoville pitää antaa kaksi tuhatta.

— Anna pois, — sanoi Anatol.

— Makarka (Makarinin hyväilynimi ystäväysten kesken), hän seuraa sinua empimättä, tuleen ja veteen. Sitten ovatkin laskut valmiit, — sanoi Dolohof, näyttäen Anatolille muistikirjaansa. — Ovatko oikeat?

— Ovat, tietenkin ovat, — sanoi Anatol, joka nähtävästi ei edes ollut kuullut Dolohovin esityksiä. Hän katsoa tuijotti suoraan eteensä ja hymyili.

Dolohof läimäytti kaapin oven kiinni ja kääntyi Anatoliin pilkallisesti hymyillen.

— Tiedätkö mitä? Jätä koko homma: ei ole vielä myöhäistä! — hän sanoi.

— Hölmö! — sanoi Anatol. — Älä lörpöttele. Jospa tietäisit... Piru ties, mitä tämä oikeastaan on!

— Sittenkin, heitä, — sanoi Dolohof. Puhun vakavasti. Tämä ei ole leikin asia.

— No, taas ja taas kiusaamaan. Mene hiiteen! — sanoi Anatol kulmiaan yrmistäen. — Tässä ei todellakaan ole aikaa kuunnella sinun tyhmiä jaarituksiasi. — Ja hän poistui taas huoneesta.

— Odotahan, huusi hän Anatolin jälkiin: — en laske leikkiä, puhun vakavasti. Tulehan tänne, tule.

Anatol tuli huoneeseen ja koetti tarkkaavana kuunnella Dolohovia, mutta selvästi huomasi, ettei hän aikonut totella hänen neuvojaan.

— Kuulehan nyt, puhun tästä asiasta viimeisen kerran. Miksi laskisin leikkiä? Olenko ollut ynseä hommillesi? Kuka on kaikki järjestänyt? Kuka on hankkinut papin, kuka passin, kuka rahat? Minäpä vain.

— Kiitos suuri kaikesta. Luuletko, etten ole tästä sinulle kiitollinen? Anatol huoahhti ja sulki Dolohovin syliinsä.

— Olen sinua auttanut; mutta täytyyhän minun silti sanoa totuus: yritys on vaarallinen, ja jos sitä tarkemmin miettii, niin on se järjetönkin. Annahan olla. Onnistut viemään tytön, hyvä. Luuletko asian silleen jäävän? Saadaan tietää, että olet nainut mies. Joudutpa silloin tekemisiin rikoslain kanssa...

— Ah! tyhmyyksiä, tyhmyyksiä! — sanoi Anatol äikeissään. Olenhan sinulle jo selittänyt. Olenhan? — Ja hän toisti taas Dolohoville ainakin sadannen kerran saman jutun. Hän puhui erikoisen innostuneena, kuten on lyhytjärkisten ihmisten tapana, kun he puolusteleivat mielipiteitään, joihin ovat tulleet oman järkensä avulla. — Olenhan sinulle selittänyt päätökseni: jos ensimmäinen avioliittoni puretaan, — sanoi hän, taivistaen yhden sormistaan, — niin olen vapaa. Jollen pääse vapaaksi, niin ei sekään mitään merkitse, sillä ulkomaille ei kukaan siitä asiasta tiedä. Eikö ole selvää? Älä enää jaarittele, älä, älä!

— Mutta jätä sittenkin! Sidot vain itsesi...

— Mene jo hiiteen! sanoi Anatol, tarttui tukkaansa ja poistui huoneesta. Heti hän kuitenkin palasi ja istahti kyykylleen nojatuoliin Dolohovin eteen. — Hiis tämän tietäköön! Katsohan miten lyö! — Hän tarttui Dolohovin käteen ja vei sen sydämelleen. — *Ah! quel pied, ma chère, quel regard! Une déese!*[85]

Dolohof katseli kauniilla röyhkeillä silmillään ystäväänsä ja hymyili kylmästi. Hänen teki vielä mieli pitää hauskaa Anatolin kustannuksella.

— Mutta kun rahat ovat lopussa, niin entäs sitten?

— Mitäkö silloin? Mitä? — toisti Anatol, hölmistyen täydellisesti tulevaisuutta ajatellessaan. — Mitäkö silloin? Enpä tiedä, mitä silloin... Mutta miksi puhumme tyhmyyksiä! — Hän vilkasi kelloaan. — Jo on aika lähteä!

Anatol meni takahuoneeseen.

— No, joko pian pääsette valmiiksi täällä? — huusi hän palvelijoille.

Dolohof korjasi rahat, huusi palvelijan ja käski tuomaan ruokaa ja juomaa läksijäisiksi. Sitten meni hän etuhuoneeseen, missä Hvostikof ja Makarin istuivat teekeittiön ääressä.

Anatol lojui työhuoneen sohvalla käsi poskella ja hymyili miettivänä. Hänen kauniit huulensa liikkuvat tuskin huomattavasti, kun hän itsekseen supatti jotain hellän vionoa.

— Tulehan hieman haukkaamaan. Ja juo jotain! — huusi Dolohof viereisestä huoneesta.

— Ei haluta! — vastasi Anatol, jatkaen yhä hymyilemistään.

— Tulehan, Balaga on saapunut.

Anatol nousi ja meni ruokahuoneeseen. Balaga oli kuuluisa ajuri, jolla oli Moskovan parhaat kolmivaljakot. Hän oli jo 5-6 vuotta tuntenut Dolohovin ja Anatolin ja oli usein kiidättänyt heitä kolmivaljakoillaan. Kun Anatolin rykmentti oli majoittunut Tverissä, oli Balaga usein kuljetellut Anatolia Tverin ja Moskovan välillä. Illalla oli lähdetty Tveristä, Moskovaan saavuttiin hämärässä ja lähdettiin paluumatkalle taas seuraavana yönä. Usein hän oli kuljetellut Dolohovia pakoretkillä. Mustalaisnaisten ja "rouvasten" kanssa, kuten Balaga sanoi, oli usein lennetty pitkin Moskovaa ja monta jalankulkijaa ja ajuria oli ruhjottu näillä retkillä. Mutta aina olivat "hänen herransa", kuten Balaga nimitti Anatolia ja Dolohovia, hänet pelastaneet pulasta. Monta hevosta oli Balaga näillä retkillä menettänyt. Usein olivat herrat pieneset hänet henkitoreisiin, usein juottaneet samppanjalla ja madeiralla, josta Balaga piti erittäin paljon, ja hän tiesi herroistaan paljon sellaista, josta tavalliset kuolevaiset olisivat joutuneet Siperiaan. Remuretkillään veivät he usein Balagan seuraansa, pakoittivat juomaan ja tanssimaan mustalaisten kanssa, ja tuhansia herrain rahoja oli solunut hänen käsitseen. Näillä retkillä pani Balaga parikymmentä kertaa vuodessa henkensä ja nahkansa alttiiksi vaaroille, ja ajorahat eivät suunnilleenkaan korvanneet piloille ajettujen hevosten arvoa. Mutta Balaga rakasti herrojaan ja tätä järjetöntä ajoa. Väliin lennettiin 18 virstaa tunnissa, ajurit ja jalankulkijat pylyilivät hangessa. Moskovan kaduilla ajettiin kuin kilparadalla. Tämä oli Balagasta hauskaa. Hänestä tuntui ihanalta kun takaansa kuuli juopuneiden äänien huutavan "anna mennä! anna mennä!" vaikka jo kiidettiinkin minkä hevosista lähti, ja kun talonpoika pää kumarassa hädissään hoputti hevostaan syrjään hänen valjakkonsa jaloista, hykerteli Balaga käsiään mielihyvystä. "Todellisia herroja!" ajatteli Balaga.

Anatol ja Dolohof pitivät myös Balagasta hänen mestarillisen ajotaitonsa tähden ja siksi että hän piti samallaisesta elämästä kuin he itsekin. Muilta osasi Balaga kyllä palkkansa periä, kiskoen 25 ruplaa parin tunnin ajosta. Harvoin viitsi hän itse lähteä ajoon muiden kanssa, panihan vain pojat reisuun. Mutta herrainsa kanssa lähti hän aina itse eikä koskaan vaatinut maksua työstään. Kun sitten palvelijoilta sai tietää, että herrat olivat rahoissa, meni hän parin kolmen kuukauden päästä aamulla aikaisin selvänä herrain luo, kumarsi syvään ja pyysi auttamaan pulasta. Herrat pyysivät aina oikein istumaan.

— Sallikaahan pyytääni, herra Fjodor Ivanitsh tai teidän jalosukuisuutenne, — puhui Balaga. — Hevoset ovat aivan huvonneet, pitäisi tästä markkinoille, jos siis voisitte.

Ja Anatol ja Dolohof antoivat hänelle tällöin tavallisesti tuhannen ruplaa, jopa kaksikin, rahavarojen mukaan.

Balaga oli vaaleaverinen, punakka talonpoika noin 27 ikäinen. Hänellä oli erittäin turpea punanen niska, nykänenä, pienet kiiluvat silmät ja harvahko parta. Varreltaan oli hän tanakka. Hänellä oli yllä lyhyt turkki, jonka ylle hän oli vetäissyt silkkivuorisen, ohuesta sinisestä verasta tehdyn viitan.

Hän risti silmänsä ja meni sitten Dolohovin luo, ojentaen tälle pienen, mustan kätensä.

— Fjodor Ivanovitshille! — hän sanoi kumartaen.

— Terve, veli; nyt on hänkin jo siis.

— Terve, teidän jalosukuisuutenne, — sanoi Balaga Anatolille, joka samassa tuli huoneeseen. Tällekin hän ojensi kätensä.

— Kysyn sinulta, Balaga, — alkoi Anatol, laskien kätensä Balagan olkapäille, — sanohan, rakastatko minua? Mitä? Pane nyt paraasi... Mitkä hevoset sinulla on?

— Ne, mitkä käskettiin, teidän lempihevosenne, villit, — vastasi Balaga.

— Kuulehan nyt Balaga? Vaikka koko valjakkosi menisi, niin kolmessa tunnissa on saavuttava perille? Mitä?

— Jos hevoset menevät, niin miten sitten saavumme? — sanoi Balaga silmää iskien.

— Halkasen tohnosi, jos ilvelet! — kirkasi äkkiä Anatol silmät muljollaan.
— Miksi ilveilisin, — sanoi ajuri naurahtaen. — Olenko säästellyt hevosiani, kun herraini etu vaatii? Parastamme me panemme, minkä koivista lähtee.
— No! — sanoi Anatol. — Istuudu sitten.
— Niin, istuhan! — sanoi Dolohof.
— Kyllä seisonkin, Fjodor Ivanovitsh.
— Olehan, istu, juo! — sanoi Anatol ja kaasi Balagalle suuren juomalasillisen madeiraa.
Ajurin silmät välähtivät viinin nähdessään. Kohteliaisuudesta hän ensin kielteli, mutta kolautti sitten lasin pohjaan ja pyyhki suunsa punaseen silkkiliinaan, jonka otti lakistaan.
— No milloin sitä sitten lähdetään, teidän jalosukuisuutenne?
— Niin ... (Anatol vilkaisi kelloaan) hetipaikalla lähdetään. Katsohan, Balaga. Luuletko ehtiväsi?
— Kun vaan lähtö onnistuu, niin miksipäs tuota ei ehdittäisi? — sanoi Balaga. — Tultiinhan kerran Tveristä seitsemässä tunnissa. Muistatteko vielä, teidän jalosukuisuutenne?
— Niin, tiedäs, kerran tulin joululle Tveristä, — alkoi Anatol hymyellen kertoa Makarinille, joka silmät heralla katseli sankariaan. — Uskotko, Makarka, henki ei tahtonut kulkea kun lensimme. Joutui kuormasto tiellemme, kahden kuorman yli ajoimme. Mitä?
— Mutta olipa minulla silloin myös hevoset, jatkoi Anatolin kertomusta Balaga. — Valjastin varsakkaat rautiaan sivuille, — Balaga kääntyi Dolohoviin, — uskotko, Fjodor Ivanovitsh, 60 virstaa pedot lensivät. En voinut enää pidellä ohjista, kädet kohmettuivat, oli kova pakkanen. Heitin ohjat. Ajattelin, pidelkää te, teidän jalosukuisuutenne. Heittäydyin itse reen pohjille. Ei tarvinnut siinä enää hoputtaa, pitele vain. Kolmessa tunnissa lensivät paholaiset. Ainoastaan vasen sivuhevonen kuoli.

XVII.

Anatol poistui huoneesta ja palasi hetken kuluttua yllä hopeavyöllä köytetty turkki ja päässä reimasti korvalle läsäytetty soopelinnahkainen lakki, joka sopi erittäin hyvin hänen kauniilleen kasvoilleen. Hän katsahti kuvastimeen, laittautui keikarimaiseen asentoon ja asettui sitten samaan asentoon Dolohovin eteen lasi kädessä.

— No, Fedja, hyvästi, kiitos kaikesta; hyvästi! — sanoi Anatol. — No, toverit, ystävät ... — hän mietti hetken, — minun ... nuoruuteni, jääkää hyvästi! — sanoi hän, Makariniin ja muihin huoneessa olijoihin kääntyen. Vaikka kaikkien pitikin seurata häntä matkalle, niin tahtoi Anatol tehdä tämän lähtöretken juhlallisen liikuttavaksi. Hän puhui harvalleen kovalla äänellä, rinta pystyssä ja heilutellen toista jalkaansa.

— Tarttukaa kaikki laseihinne, sinäkin Balaga. No, toverit, ystävät nuoruuteni aikojen, olemme elostelleet. Mutta milloinkaa taas tapaamme toisemme? Lähden vieraille maille. Olemme remuilleet; hyvästi pojat. Terveudeksi! Hurraa... — puhui Anatol, tyhjensi lasinsa ja paiskasi sen pirstaleiksi permantoon.

— Terveydexsenne, — sanoi Balaga, tyhjensi lasinsa ja pyyhki suunsa silkkiliinaan.

Makariniin syleili kyynelsilmin Anatolia.

— Ah, ruhtinas, miten on ikävä sinusta erota, — hän sanoi.

— Matkalle, matkalle! — huudahti Anatol.

Balaga pujahti ovesta.

— Ei, seis, — sanoi Anatol. — Sulje ovi, istahtakaamme hetkeksi. Kas näin.

Ovi suljettiin, ja kaikki istuutuivat.

— No, nyt eteenpäin mars pojat! — sanoi Anatol nousten paikaltaan.

Anatolin lakeija Josef antoi laukun ja miekan herralleen, ja koko seurue poistui eteiseen.

— Mutta missä on turkki? — kysyi Dolohof. — Hoi Ignatka! Käyppä pyytämään Matrena Matvejevnalta turkki ja soopelinnahkainen hilkka. Olen kuullut kerrottavan, miten tyttöjä ryöstetään, — hän lisäsi silmää iskien. — Tyttöhän saattaa hädissään syöksähtää puolialastomana pakkaseen; jos sitten hieman myöhästyt, niin heti pillahtaa itkuun, muistuvat mieleen "pappa ja mamma", viluttaa ja takasin kotiin. Ota sinä mukaasi turkki, kääri heti tulemilta ja vie rekeen.

Palvelija toi ketunnahkaiset naisenturkit.

— Hölmö, käskinhan tuomaan soopelinnahkaiset, Hoi, Matrjeshka, soopelinnahkaiset, — huusi Dolohof niin että huoneet kajahtelivat.

Kaunis, laihahko mustalaisnainen, jolla oli kirkkaat, mustat silmät ja sinervän mustat, kiharat hiukset, juoksi kiireissään punanen saali harteilla ja soopelinnahkaiset naisenturkit käsivarrella.

— Mitäpä minä välitän, ota, ei tule surku, — puhui hän, häveten nähtävästi herraansa ja samalla surkeillen kalliita turkkeja.

— Kas näin, — Dolohof sanoi. — Ja sitten näin, — hän jatkoi, nosti kauluksen, kiinnitti leuvan alta,

niin että ainoastaan osa tytön kasvoista jäi näkyviin. — Ja sitten näin, näetkös? — ja hän vei Anatolin kasvot kauluksen aukolle, näistä kiiluivat Matrjeshan hymyilevät silmät.

— No, hyvästi, Matrjesha, — sanoi Anatol ja suuteli mustalaistyttöä. — Ah, nyt ovat lystit täällä loppuneet! Tervehdi Stjeshkaa. No, hyvästi! Hyvästi, Matrjesha; toivota minulle onnea.

— No, antakoon Jumala teille, ruhtinas, paljon onnea, — sanoi Matrjesha.

Portaiden edessä oli kaksi kolmivaljakkoa, joita piteli kaksi nuorta ajuria. Balaga nousi etumaiseen rekeen ja alkoi kädet koholla kokoilla ohjia. Anatol ja Dolohof istuivat hänen rekeensä. Toiseen rekeen sijoittuivat Makarin, Hvostikof ja Anatolin palvelija.

— Ollaanko valmiit? — kysyi Balaga.

— Hoi menoon! — huudahti hän, kiertäen ohjat nyrkkiensä ympäri, ja valjakot lähtivät kiitämään pitkin Nikitskin puistokatua.

— Hei! Pois alta? Hei! — kirkuivat Balaga ja hänen vieressään istuva ajuri. Arbatin torilla tarttui reki vaunuihin, kuului rysäys, huutoja, mutta kolmivaljakko lensi pitkin Arbatia.

Ajettuaan parin kulmauksen välin Podvinskajaa pitkin Balaga alkoi pidätellä hevosia, käänsi takasin ja pysäytti valjakon Vanhan Tallikadun kulmaukseen. Nuori ajuri tarttui hevosten suupieliin, Anatol ja Dolohof lähtivät astumaan katukäytävää pitkin. Kun he olivat saapuneet portille, vihelsi Dolohof. Vihellykseen vastattiin, ja samassa töksähti kadulle sisäkkö.

— Tulkaa kartanolle, saattavat huomata; neiti tulee heti, — supatti sisäkkö.

Dolohof jäi seisomaan portille. Anatol seurasi sisäkköä kartanolle, kääntyi rakennuksen nurkan taa ja juoksi portaille.

Täällä seisoj Maria Dmitrijevnan jättiläismäinen ratsupalvelija Gavrila.

— Tulkaahan rouvan puheille, olkaa hyvä, — sanoi Gavrila jymeällä äänellään, ja asettui Anatolin eteen ovelle.

— Minkä rouvan puheille? — kysyi Anatol hätäisesti kuiskien.

— Tehkää hyvin, on käsketty viemään.

— Kuragin! takasin! — huusi samassa Dolohof. — Meidät on petetty! Takasin!

Dolohof otteli portilla talonmiehen kanssa, joka aikoi sulkea portin Anatolin jälkiin. Ponnistaen viimeiset voimansa riehtautui Dolohof talonmiehestä, tarttui pakenevan Anatolin käteen, vetäsi hänet portista, ja yhdessä alkoivat he sitten juosta valjakon luo.

XVIII.

Maria Dmitrijevna oli tavannut Sonjan itkemästä käytävästä ja pakoitti tämän tunnustamaan kaikki. Hän sieppasi Sonjalta Natashan kirjeen, luki sen ja meni sitten kirje kädessä Natashan huoneeseen.

— Kelvoton, hävytön, — sanoi hän Natashalle. — Suu poikki, en tahdo kuulla sanaakaan!

Hän töytäsi ihmettelevän Natashan luotaan ja sulki hänet huoneeseen. Talonmiehen käskei hän päästää kartanolle ne miehet, jotka saapuisivat illalla, mutta sitten heti sulkemaan portit. Lakeija sai toimekseen tuoda vieraat hänen puheilleen. Itse istuutui hän sitten vierashuoneeseen odottelemaan ryöstäjiä.

Kun Gavrila tuli ilmoittamaan, että ryöstäjät olivat paenneet, yrmisti Maria Dmitrijevna kulmiaan, nousi seisaalleen ja alkoi kädet selän takana astella mieltävänä pitkin permanttoa. Kauvan asteli hän näin ja mietti, mihin hänen olisi ryhdyttävä. Puoliyön aikana otti hän avaimen taskustaan ja lähti astumaan Natashan ovea kohti. Sonja istui yhä käytävässä ja itki. "Maria Dmitrijevna, päästäkää minut Jumalan nimessä hänen luokseen!" — rukoili Sonja. Maria Dmitrijevna ei vastannut sanaakaan, avasi oven ja meni huoneeseen. "Hävyttömästi, alhaisesti... Minun talossani... Kelvoton tytön letukka... Isää vain käy sääliksi!" ajatteli Maria Dmitrijevna, koettaen vaimentaa kiukkuaan. "Käskän kaikkia vaikenemaan asiasta ja salaan asian isältä, vaikka vaikeaksi se käynee." Maria Dmitrijevna oli astunut vakavan päättäväisenä huoneeseen. Natasha lojui liikkumattomana sohvalla kädet silmillä. Hän oli aivan samassa asennossa kuin silloinkin, kun Maria Dmitrijevna oli lähtenyt huoneesta.

— Kaunis juttu, sangen kaunis! — sanoi Maria Dmitrijevna. — Minun talooni saapuvat rakastajat! Älä suotta teeskentele. Kuuntele kun sinulle puhun. — Hän nykäsi Natashaa käsivarresta. — Kuuntele toki, kun puhun. Olet itsesi häväissyt kuin mikäkin tytön letukka. Kylläpä sinulle näyttäisin, mutta käy isääsi sääli. Salaan häneltä koko asian.

Natasha lojui yhä entisessä asennossaan, mutta hänen ruumiinsa alkoi suonenedon tapaisesti vapista. Hän oli tukehtua itkuun. Maria Dmitrijevna katsahti Sonjaan ja istuutui sohvalle Natashan viereen.

— Onnekseen pääsi hän kynsistäni, mutta kyllä minä hänet vielä tavoitan, — puhui Maria Dmitrijevna korkealla äänellään: — kuuletko, mitä puhun?

Hän pisti suuren kätensä Natashan päälle ja käänsi tämän kasvot itseensä päin. Maria Dmitrijevna ja Sonja hämmästyivät nähdessään Natashan kasvot. Silmät kiiluivat kuivina, huulet

olivat yhteen puserretut, posket kuopalla.

— Jättäkää mi ... nut ... mitä minusta ... minä kuolen... — puhui Natasha, riehtautui ilkeän nyrpeänä Maria Dmitrijevnalta ja heittäytyi entiseen asentoonsa.

— Natalia!... — sanoi Maria Dmitrijevna. — Tahdon sinun parastasi. Ole pitkälläsi, olehan, en sinuun koske, mutta kuuntele... En aijo puhua sinun syyllisyydestäsi, itse sen tiedät. No, niin! Mutta isäsi saapuu huomenna, mitä sanon hänelle? Mitä?

Taas alkoi Natashan ruumis hytkyä itkusta.

— No, jos hän saa tietää, jos veli, sulhanen!

— Minulla ei ole sulhasta, olen tehnyt eron, — kirkasi Natasha.

— Saman tekevä, — jatkoi Maria Dmitrijevna. — Mutta entäs kun saavat tietää; luuletko, että jättävät silleen? Ja entäs kun isäsi, tunnen hänet, vaatii hänet kaksintaisteluun, niin onko silloin hauska? Mitä?

— Ah, jättäkää minut, miksi tulitte häiritsemään? Miksi? miksi? kuka teitä pyysi? — huusi Natasha kohottaautuen vuoteelle ja katsellen ilkeästi Maria Dmitrijevnaa.

— Mutta mitä sitten oikeastaan halusit? pauhasi Maria Dmitrijevna kiihtyneenä, — oletko täällä vankina ollut, vai kuinka? Ja kuka esti häntä tänne tulemasta? Miksi aikoi hän sinut viedä kuin minkäkin mustalaistytön? Ja jos hän sinut olisi onnistunut viemäänkin, niin luuletko, ettei häntä olisi löydetty? Kylläpä isäsi tai veljesi tai sulhasesi. Mutta hän on konna, lurjus, kuuletko!

— Hän on parempi teitä kaikkia! — kirkasi Natasha, nousten seisaalleen, — jollette olisi tulleet sotkemaan... Ah, Jumalani, mitä tämä on, mitä tämä on? Sonja, miksi? Menkää!...

Ja hän alkoi itkeä niin katkeran toivottomasti kuin itketään ainoastaan niitä suruja, joihin itse ollaan syypäät. Maria Dmitrijevna alkoi taas puhua, mutta Natasha kirkasi: "Menkää, menkää! te vihaatte minua kaikki ja halveksitte!" Ja hän heittäytyi taas sohvalle.

Maria Dmitrijevna koetti vielä jonkun aikaa pehmittää Natashan luontoa ja taivuttaa häntä siihen, että kaikki salattaisiin kreiviltä. Kukaan ei saisi tietää asiasta, jos Natasha vain suostuisi kaikki unohtamaan eikä olisi tietääkseenkään asiasta. Natasha ei vastannut. Ei hän itkenytäkään, mutta häntä alkoi puistattaa ja viluttaa. Maria Dmitrijevna asetti patjan hänen päänsä alle, peitti hänet kahdella peitteellä ja toi hänelle lehmuskukkateetä. Mutta Natasha ei hievahtanutkaan.

— No, maatkoon sitten, — sanoi Maria Dmitrijevna, luullen Natashan nukahtaneen ja poistui huoneesta.

Mutta Natasha ei nukkunut, vaan lojui liikkumattomana ja kalpeana, tuijottaen suoraan eteensä. Koko yönä hän ei silmäänsä ummistanut, ei itkenyt eikä sanonut luotua sanaa Sonjalle, joka vähäväliä nousi vuoteeltaan ja tuli häntä katsomaan.

Seuraavana päivänä suuruksiin kreivi saapui kotiin matkaltaan kuten oli luvannutkin. Hän oli iloisella tuulella: talonkaupat olivat onnistuneet hyvin, niin ettei enää mikään estänyt kotiin lähtöä. Mielellään hän lähtikin tällä erää Moskovasta, sillä hänen oli kovin ikävä kreivitärtä. Maria Dmitrijevna riensi häntä kohtaamaan ja ilmoitti, että Natasha edellisenä päivänä oli äkkiä sairastunut. Lääkärikin oli käynyt, mutta nyt on jo pahin vaara ohi. Natasha ei sinä aamuna poistunut huoneestaan. Hän istui akkunan ääressä ja katseli rauhattomana suu nypyssä kiitäviä ajoneuvoja ja vilkasi hätäisesti taakseen, kun joku tuli huoneeseen. Hän odotteli nähtävästi tietoja Anatolilta ja oli varma, että tämä tulisi hänet noutamaan tai ainakin kirjoittaisi hänelle.

Kun kreivi tuli huoneeseen, kääntyi Natasha rauhattomana häneen, ja hänen kasvoilleen välähti taas äskeinen kylmä, jopa ilkeäkin ilme. Hän ei noussut edes isää tervehtimään.

— Mikä sinun on enkelini, — oletko sairas? — kysyi kreivi.

Natasha oli hetkisen vaiti.

— Sairas olen — hän sitten vastasi.

Kun kreivi levottomana kysyi, miksi hän on niin murtunut, ja onko kenties tapahtunut jotain hänen ja sulhasen välillä, vakuutteli Natasha, ettei mitään erikoista ollut tapahtunut, ja pyysi isää rauhoittumaan. Maria Dmitrijevnanakin vakuutteli, ettei mitään ollut tapahtunut. Tämä epäilyttävä sairaus, tyttären murtunut mielentila ja Sonjan ja Maria Dmitrijevnan hämmästyneet kasvot saattoivat kreivin epäilemään heidän vakuutuksiaan ja lopulta hän huomasi selvästi, että hänen matkalla ollessaan oli tapahtunut jotain erikoista. Mutta hänestä tuntui niin kauhealta ajatella, että jotain häpeällistä olisi tapahtunut hänen lempityttärelleen, ja samalla oli hänen rauhallinen mielentilansa hänelle niin kallis, ettei hän tarkemmin ruvennut utelemaan, vaan koetti uskoa ettei todellakaan mitään erikoisempaa ollut tapahtunut. Sitä hän vain pelkäsi, että Natashan sairaus mahdollisesti viivyttaa kotiin lähtöä.

XIX.

Heti kun Helena oli saapunut Moskovaan, alkoi Pierre miettiä, minne lähtisi; sillä hän ei hinnalla millään tahtonut asua vaimonsa kanssa saman katon alla. Natashan tapaaminen sai Pierren kiirehtimään aikeensa toteuttamista ja hän lähti Tveriin tapaamaan Josef Aleksejevitchin leskeä, joka oli luvannut luovuttaa mies vainajansa paperit.

Kun Pierre palasi takasin Moskovaan, annettiin hänelle Maria Dmitrijevnan kirje, jossa tämä pyysi Pierreä saapumaan kiireimmiten luokseen neuvottelemaan erittäin tärkeistä, ruhtinas Andreita ja tämän morsianta koskevista asioista. Pierre oli vältellyt Natashaa. Hän tunsu naineena miehenä olevansa liian lähellä ystävänsä morsianta. Mutta kohtalo vei hänet aina Natashan lähetyville.

"Mitä on sitten tapahtunut? Ja miksi tahtovat he neuvotella minun kanssani?" ajatteli Pierre hankkiutuessaan Maria Dmitrijevnan luo. "Kunpa vain ruhtinas Andrei pian saapuisi ja menisi tytön kanssa naimisiin", ajatteli hän istuessaan vaunuissaan.

Tverin puistokadulla kuuli hän jonkun huutavan häntä nimeltä.

— Pierre! Milloin olet saapunut? — huusi tuttu ääni. Pierre kohotti päänsä. Harmaa juoksijapari vilahti ohi. Ryöppynä sinkoili lumi reen keulaa vasten. Reessä istuivat Anatol ja hänen ainainen toverinsa Makarin. Anatol istui keikarimaisen suorana, sotilaan klassillisessa asennossa, pää hieman etukenossa. Majavannahkainen kaulus suojeli kasvojen alaosaa. Hänen kasvonsa olivat terveen punakat. Valkeatöyhtöinen sotilaslakki oli hieman toisella korvalla; toisella korvalla löyhyivät käherretyt, rasvatut vidin peittämät hiukset.

"Siinä on todellakin oikea viisas!" ajatteli Pierre, "ei ajattele koskaan hetken iloa edemmäs. Mikään ei saa häntä kuohumaan, ja siksi onkin hän aina iloinen, tyytyväinen ja rauhallinen. Mitä antaisinkaan tullakseni hänen kaltaisekseen!" ajatteli Pierre kadehtien.

Kun Maria Dmitrijevnan palvelija eteisessä päästeli Pierren turkkia ilmoitti hän, että rouva pyysi vieraan saapumaan makuuhuoneeseen.

Kun Pierre avasi salin oven huomasi hän Natashan istuvan akkunan ääressä. Hänen kasvonsa olivat kalpeat ja laihat, ja niiden ilme ilkeän ärtyinen. Hän katsahti Pierreen, yrmisti kulmiaan ja lähti huoneesta kylmän arvokkaana.

— Mitä on tapahtunut? — kysyi Pierre tultuaan Maria Dmitrijevnan makuuhuoneeseen.

— Kaunis juttu, — vastasi Maria Dmitrijevna: — viisikymmentäkahdeksan vuotta olen jo tässä maailmassa elänyt, mutta tällaista häväistystä en vielä ole kokenut.

Ja kun Pierre oli kunniasanallaan luvannut pitää tietonaan kaiken mitä kuulee, kertoi Maria Dmitrijevna, miten Natasha vanhempainsa tietämättä oli antanut rukkaset sulhaselleen, ja oli aikonut kreivin matkalla ollessa paeta Anatolin kanssa ja mennä salaa vihille. Kaikkeen oli alkusyynä ollut Helena, joka oli Natashan viekoitellut pauloihinsa ja tutustuttanut Anatoliin.

Pierre kuunteli niska kyyryssä ja suu avollaan Maria Dmitrijevnan kertomusta, eikä ollut uskoa korviaan. Miten saattoi ruhtinas Andrein morsian, tuo herttainen Natasha, jota hän niin rakasti, miten saattoi hän vaihtaa Bolkonskin tuohon Anatol hölmöön, joka sitäpaitsi jo oli naimisissa (Pierre tiesi Anatolin avioliittosalaisuuden)! Miten saattoi hän niin rakastua häneen, että suostui pakenemaan hänen kanssaan! — tätä ei Pierre saattanut mitenkään käsittää, eipä edes mielessään kuvitella mahdolliseksi.

Herttainen muisto Natashasta, jonka hän jo oli tuntenut lapsena, ei voinut sulautua Pierren sydämessä tähän alhaiseen, tyhmään ja julmaan kuvaan. Hän muisti vaimonsa. "Kaikki naiset ovat samallaisia", sanoi hän itselleen, ajatellen, ettei hän ole ainoa onneton, joka on sidottu kelvottomaan naiseen. Mutta siitä huolimatta hän itkuun pillahdamaisillaan surkutteli ruhtinas Andreita. Hänen kävi sääliksi tämän ylpeä luonne. Ja mitä enemmän hän surkutteli ystävänsä sitä enemmän hän alkoi halveksia vieläpä inhotakin Natashaa, joka äsken salissa oli niin kylmän arvokkaana kulkenut hänen ohitseensa. Pierre ei tietänyt, miten Natasha häpesi tällä hetkellä, miten hän oli toivoton ja halpa omissa silmissään. Hän ei tietänyt, että Natasha oli syytön tähän rauhallisen arvokkaaseen ja ankaraan kasvojensa ilmeeseen.

— Miten saattaisi hän mennä naimisiin? — tokasi Pierre kesken puheen. — Hän ei saata mennä naimisiin: hänellä on vaimo.

— Yhä parempaa, — sanoi Maria Dmitrijevna. — Se on vasta poika! Oikea konna! Mutta tyttö yhä vain odottaa, jo toista vuorokautta. Ainakin lakkaa hän nyt odottamasta. Hänelle pitää ilmoittaa asia.

Saatuun tarkat tiedot Anatolin avioliitosta Maria Dmitrijevna purki sisunsa sättimällä Anatolin pataluhaksi. Sitten ilmoitti hän Pierrelle sen asian, mitä varten oikeastaan oli kutsunut hänet luokseen. Maria Dmitrijevna pelkäsi, että kreivi tai ruhtinas Andrei, jota joka hetki odoteltiin Moskovaan, saisivat jollakin tavalla tiedon asiasta ja vaatisivat Anatolin kaksintaisteluun. Siksi pyysi hän Pierreä toimittamaan kiireimmiten lankonsa Moskovasta ja käski sanomaan, ettei tämä milloinkaan tulisi hänen lähetyvilleen. Nyt vasta Pierre käsitti, mikä vaara odotti kreiviä, ruhtinas Andreita ja Nikolaita, ja hän lupasi täyttää Maria Dmitrijevnan pyynnön. Annettuaan lyhyet, selvät määräykset Maria Dmitrijevna päästi Pierren vierashuoneeseen.

— Ole varuillasi, ettei kreivi saa asiasta vihiä. Tekeydy aivan tietämättömäksi, — sanoi Maria Dmitrijevna lopuksi. — Itse menen ilmoittamaan Natashalle, että hänen on enää turha odottaa. Voit jäädä päivälliselle, jos sinua haluttaa, — huusi hän vielä Pierren jälkiin.

Vierashuoneessa kohtasi Pierre kreivin. Tämä oli hämmentynyt ja kiihtynyt. Natasha oli hänelle juuri ilmoittanut antaneensa rukkaset ruhtinas Bolkonskille.

— Huonosti ovat asiat rakkaani, huonosti, — sanoi hän Pierrelle. — Hukkaan joutuvat nämä tyttöset äidittä. Kadun, että lainkaan lähdinkään maalta. Kevennän teille sydämeni. Oletteko kuullut, että Natasha antoi rukkaset sulhaselleen neuvottelematta kenenkään kanssa. Totta puhuen, en koskaan erittäin iloinnut tästä avioliitosta. Tosin on hän hyvä mies, mutta olihan isä

vastaan, eikä sellaisista liitoista koskaan tule onnellisia. Eihän Natashalta silti sulhasia puutu. Mutta sittenkin, olivathan he jo niin kauvan kihloissa; ja sopimatontahan on tehdä tällaisia päätöksiä isän äidin tietämättä! Ja nyt on tyttö sairas, ja Jumala tietää, mitä tästä vielä seuraa! Vaivaista on, kreivi, tyttöjen elämä äidittä...

Pierre huomasi, että kreivi oli aivan suunniltaan, ja siksi hän yrittikin siirtää keskustelua toisille aloille, mutta kreivi palasi yhä valittamaan surujaan.

Sonja tuli kiihtyneen näköisenä huoneeseen.

— Natasha ei ole aivan terve; hän on huoneessaan ja tahtoo tavata teitä. Maria Dmitrijevna on hänen luonaan ja hänkin pyytää teitä tulemaan.

— Niin, teidän olette Bolkonskin hyvä ystävä, varmaankin antaa hän teille jonkin tehtävän, — sanoi kreivi. — Ah, Jumalani, Jumalani! Miten kaikki oli hyvin!

Ja tarttuen harmaisiin harvenneisiin hiuksiinsa kreivi poistui huoneesta.

Maria Dmitrijevna oli ilmoittanut Natashalle, että Anatol on nainut mies. Natasha ei ottanut uskoakseen, vaan tahtoi kuulla asian Pierreitä. Sonja ilmoitti asian Pierrelle tämän mennessä käytävän kautta Natashan huoneeseen.

Kalpeana ja jäykän totisena istui Natasha Maria Dmitrijevnan vieressä ja loi Pierreen kuumeesta loistavat, kysyvät silmänsä. Hän ei hymyillyt, ei nyökäyttänyt päällään Pierrelle, katsoi vaan häneen totisena, ja hänen katseensa näytti kysyvän ainoastaan yhtä: oliko Pierre Anatolin ystävä, vaiko vihollinen niinkuin kaikki muutkin. Muuta ei hän näyttänyt Pierrestä välittävän.

— Hän tietää kaikki, — sanoi Maria Dmitrijevna, osoittaen Pierreä ja kääntyi sitten Natashaan. — Hän sanokoon, olenko puhunut totta.

Natasha vilkuili milloin yhteen, milloin toiseen aivan kuin koirain ja metsästäjäin ahdistama haavoittunut peto.

— Natalia Iljinitshna, — alkoi Pierre, luoden silmänsä maahan ja tuntien sääliä Natashaan. Hänestä tuntui sanomattoman vastenmieliseltä koskea tähän asiaan. — Onko se totta tai eikö ole, mielestäni pitäisi asian olla teille yhdentekevää, sillä...

— Eikö se siis olekaan totta!

— On, totta se on.

— Onko hän jo kauvan ollut naimisissa? — kysyi Natasha, — kunniasananneko?

Pierre vakuutti kunniasanallaan.

— Onko hän vielä täällä? — kysyi Natasha hätäisesti.

— On, näin hänet äsken.

Natasha ei nähtävästi enää jaksanut jatkaa ja viittasi kädellään kaikkia poistumaan.

XX.

Pierre ei jäänyt päivälliselle, vaan poistui huoneesta ja lähti talosta. Hän lähti kaupungille etsimään Anatol Kuraginia. Hänen mielensä oli kuohuksissa, veri pakkautui sydämeen ja hänen oli vaikea hengittää. Vuorilta, mustalaisten luota, Comonenon luota ei Pierre häntä tavannut. Hän lähti klubiin. Täällä oli kaikki ennallaan: vieraat istuivat ryhmissä ja keskustelivat kaupungin tapahtumista. He tervehtivät Pierreä. Eräs palvelija, joka tunsii Pierren tuttavat ja tavat, tuli hänen luokseen, tervehti ja ilmoitti, että hänelle oli varattu paikka pienessä ruokasalissa. Samalla hän ilmoitti, että ruhtinas N.N. oli kirjastohuoneessa, mutta T.T. ei vielä ollut saapunut. Ilmoista puhuttaissa kysyi Pierreltä eräs hänen tuttavistaan oliko tämä kuullut, että Kuragin on ryöstänyt Natasha Rostovin. Hän sanoi kaupungilla asiasta puheltavan. Pierre löi asian leikiksi ja sanoi, että koko juttu on sulaa pötyä, sillä hän kävi aivan äsken Rostoveilla. Pierre kyseli kaikilta Anatolia. Joku sanoi, ettei hän vielä ollut saapunut, toinen taas, että hän pian saapuu. Pierrestä tuntui kummalta kun katseli tätä rauhallista, välinpitämätöntä joukkoa, joka ei edes aavistanut, mitä tällä hetkellä oli hänen sydämessään. Pierre käyskenteli salissa, odotti kunnes kaikki vieraat olivat saapuneet, mutta kun Anatolia ei kuulunut, lähti hän kotiin.

Anatol söi sinä päivänä päivällistä Dolohovin luona, ja täällä ystävykset neuvottelivat, miten saattaisivat parantaa pilaamansa asian. Anatolin mielestä täytyi hänen välttämättömästi tavata Natasha. Siksi hän illalla saapuikin sisarensa luo neuvottelemaan, miten tuon tapaamisen järjestäisi. Kun Pierre turhaan Anatolia etsittyään oli palannut kotiin, tuli palvelija ilmoittamaan, että Anatol Vasiljevitsh on kreivittären luona. Helenan vierashuone oli vieraita äärillään.

Pierre astui vierashuoneeseen ja tervehtimättä edes vaimoan, jota ei vielä ollut tavannut Tveristä tulonsa jälkeen (hän vihasi vaimoan tällä hetkellä enemmän kuin koskaan ennen), hän meni suoraan Anatolin luo.

— Ah, Pierre, — sanoi kreivitär, mennen miehensä luo. — Etpä saata arvata, minkälaisessa pulassa on nykyään meidän Anatolimme...

Hänen lauseensa katkesi, kun hän näki, miten Pierre pää kumarassa, silmät säihkyen, varmoin, päättävin askelin lähestyi hänen veljeään. Hän tunsii tuon raivon ja voiman ilmeen miehensä kasvoilla, sillä samallaisena oli hän nähnyt hänet Dolohovin kaksintaistelun seuraavana aamuna.

— Missä te liikutte, siellä on saasta ja pahennus, — sanoi Pierre vaimolleen. — Anatol, tulkaa, minulla on teille puhuttavaa, — sanoi hän Anatolille ranskaksi.

Anatol vilkasi sisarensa ja nousi nöyränä seuratakseen Pierreä. Pierre tarttui hänen käteensä, riuhtasi luokseen ja poistui huoneesta.

— *Si vous permettez dans mon salon,*^[86] — sähisi Helena kuiskaten; mutta Pierre ei vastannut hänelle, vaan kiiruhti huoneesta.

Anatol kulki Pierren jälissä kevyen reippaasti kuten ainakin, mutta hänen kasvoillaan oli rauhaton ilme.

Kun he olivat tulleet työhuoneeseen, sulki Pierre oven ja alkoi puhua Anatolille katsomatta häneen.

— Te lupasitte naida kreivitär Rostovin ja aijotte ryöstää hänet.

— Rakkaani — vastasi Anatol ranskaksi (kuten Pierrekin oli alkanut), — en pidä velvollisuutenani vastata kysymyksiin, jotka tehdään tuollaisella äänenpainolla.

Pierren jo ennestäänkin kalpeat kasvot vääntyivät raivosta. Hän tarttui suurella kädellään Anatolin virkanutun kaulukseen ja alkoi puristella tätä puolelta toiselle. Anatolin kasvot ilmaisivat kauhun sekaista pelkoa.

— Kun sanon, että minulla *on teille puhuttavaa...* toisti Pierre.

— No, mitä nyt, tämä on tyhmää. Mitä? — puheli Anatol hypistellen revennyttä kaulustaan.

— Te olette konna, ilkiö, enkä käsitä, mikä saattaisi estää minua halkaisemasta teiltä kalloa tällä, — pauhasi Pierre, käyttäen näin taiteellista lausuntatapaa siksi että hän puhui ranskaa.

Hänellä oli kädessä raskas paperipainin, jonka oli nostanut lyömäasentoon. Samalla laski hän sen sentään takasin pöydälle.

— Lupasitteko naida hänet?

— Minä, minä, minä en aikonut; en ole muuten koskaan luvannutkaan, sillä...

Pierre keskeytti hänet.

— Onko teillä hänen kirjeitään? Onko kirjeitä? — kysyi Pierre lähestyen Anatolia.

Anatol vilkasi Pierreen, pisti heti kätensä povitaskuun ja kaivoi esille lompakkonsa.

Pierre otti kirjeen, heitti pöydän tieltään ja heittäytyi sohvalle.

— *Je ne serai pas violent, ne craignez rien,*^[87] — sanoi Pierre, vastaten Anatolin säikähdykseen.

— Niin, ensin kirjeet, jatkoi Pierre aivan kuin itsekseen muistellen tehtäviään. — Sitten, — sanoi hän hetkisen vaiti oltuaan, — teidän on huomenna lähdettävä Moskovasta.

— Mutta kuinka minä saatan...

— Ja kolmanneksi, — jatkoi Pierre kuuntelematta Anatolin puhetta, — älkää puhuko sanaakaan kenellekään teidän ja kreivitär Rostovin välisistä suhteista. Tiedän, etten tätä voi teiltä kieltää, mutta jos teillä on hitunenkin kunniantuntoa... — Pierre kulki muutaman kerran nurkasta toiseen.

Anatol istui pöydän luona ja pureskeli nyrpeänä huuliaan.

— Ja ettekö te jo viimeinkin voi käsittää, että huvituksillanne riistätte toisilta onnen ja rauhan, että omien ilojenne tähden riistätte toisilta elämän. Huvitelkaa vaimoni kaltaisten naisten kanssa, siihen on teillä oikeus; sellaiset naiset tietävät mitä heiltä vaaditte. Heillä on kilpenään samallinen saastainen elämä kuin teilläkin. Mutta mennä pettämään naimislupauksilla kokematon tyttöä, valehdella, varastaa, ryöstää... Ettekö käsitä että tämä on yhtä alhaista kuin vanhusten tai sylilasten kurittaminen!...

Pierre vaikeni hetkeksi ja katsahti Anatoliin, muttei enää vihaisena, vaan kysyvän tutkivana.

— Tätä en käsitä. Mitä? — sanoi Anatol, käyden yhä kopeammaksi kun huomasi Pierren vihan lauhtuvan. Sitä en tiedä enkä tahdo tietää, — sanoi hän Pierreen katsomatta. Hänen leukansa vapisi heikosti. — Mutta te lausuite sellaisia sanoja kuin alhaista, konnamaista. Sellaista ei kunnan mies kärsi.

Pierre katsahti häneen ihmetellen eikä voinut käsittää, mitä hän oikeastaan tarkoitti sanoillaan.

— Vaikka tämän sanoittekin kahdenkesken, — jatkoi Anatol, — niin sittenkään en voi...

— Tahdotteko hyvitystä? — sanoi Pierre pilkallisesti.

— Ainakin voitte peruuttaa sananne. Mitä? Jos tahdotte että täytän teidän toivomuksenne... Mitä?

— Peruutan, peruutan, — ehätti Pierre, — ja pyydän teiltä anteeksi. — Ja samalla vilkasi Pierre ratkenneeseen kaulukseen. — Ja rahoja annan, jos tarvitsette matkaa varten...

Anatol hymyili. Tämä arka, alhainen hymy, jonka Pierre muisti vaimostaan, saattoi hänet taas vihan vimmaan.

— Oh, tämä alhainen ja sydämetön rotu! — hän huudahti ja poistui huoneesta.

Seuraavana päivänä lähti Anatol Pietariin.

Pierre lähti ilmoittamaan Maria Dmitrijevnaalle, että tämän toivomus nyt oli täytetty. Koko talo oli kauhun ja hämmennyksen vallassa. Natasha oli kovin sairaana.

Maria Dmitrijevna kertoi Pierrelle syvästä salaisuutena, että Natasha kun oli kuollut, että Anatol oli nainut mies, oli nauttinut yöllä arsenikkia, jota oli hankkinut salaviihkaa. Nautittuaan pienen annoksen myrkyä oli hän kuitenkin niin säikähtänyt että herätti Sonjan ja ilmoitti hänelle tapahtuman. Heti oli ryhdytty tehokkaisiin toimenpiteisiin myrkyä vaimentamiseksi, ja nyt ei henki enää ollut vaarassa. Mutta silti oli hän niin heikko, ettei matkalle lähtöä voitu ajatellakaan, ja siksi oli lähetettykin hevoset noutamaan kreivitarta kaupunkiin. Pierre tapasi menehtyneen kreivin ja itkusta uupuneen Sonjan, mutta Natashaa hän ei voinut tavata.

Sinä päivänä Pierre söi puolista klubissa. Kaikki puhuivat nyt Anatolin ryöstörytyksestä. Pierre väitti itsepintaisesti koko juttua valeeksi. ja sanoi tämän huhun syntyneen siitä, että hänen lankonsa oli kosinut Natasha Rostovia, mutta saanut rukkaset. Pierre piti velvollisuutenaan salata asian oikean laidan ja puolustaa Rostovin perheen mainetta.

Kauhumieli odotteli Pierre ruhtinas Andrein paluuta ja pistäysi joka päivä vanhan ruhtinaan luo tiedustelemaan.

Neiti Bouriennelta oli vanha ruhtinas saanut tiedon kaupungilla kiertelevistä huhuista ja hän oli lukenut sen kirjeenkin, jossa Natasha ruhtinatar Marialle ilmoitti antavansa tämän veljelle rukkaset. Vanhus oli tavallista iloisempi ja odotteli kärsimättömänä poikansa tuloa.

Muutaman päivän päästä Anatolin lähdettyä sai Pierre ruhtinas Andreilta kirjeen, jossa tämä ilmoitti saapuneensa Moskovaan ja pyysi Pierreä poikkeamaan luokseen.

Heti kun poika oli saapunut, antoi vanha ruhtinas hänelle Natashan kirjeen, jonka neiti Bourienne oli puhaltanut ruhtinatar Marialta ja antanut vanhalle ruhtinaalle. Ja väritettyä kertoi sitten vanhus pojalleen koko pakenemisrytyksen.

Ruhtinas Andrei oli saapunut Moskovaan illalla myöhään, ja seuraavana aamuna saapui Pierre jo hänen luokseen. Pierre luuli tapaavansa ystävänsä jotenkin samallaisessa tilassa kuin oli Natashan tavannut, ja siksi hän kovin hämmästyikin kun vierashuoneeseen astuessaan kuuli ruhtinas Andrein työhuoneessaan kovaäänisen innostuneena puhelevan jostakin pietarilaisesta juorusta. Vanha ruhtinas ja joku outo henkilö keskeyttivät hänet vähäväliä. Ruhtinatar Maria tuli Pierreä tervehtimään. Hän huoasti, viitaten silmillään oveen, mistä kuului ruhtinas Andrein ääni, tahtoen täten nähtävästi ilmaista osanottonsa veljen suruun. Mutta Pierre huomasi hänen ilmeestään, että hän oli iloinen asian käänteestä ja siitä että Natashan uskottomuus niin vähän oli liikuttanut veljeä.

— Andrei sanoi tätä odottaneensakin, — sanoi ruhtinatar. — Tiedän, että hän ylpeydestä salaa tunteensa, mutta sittenkin on hän helpommin, monin kerroin helpommin kestänyt iskun kuin olin odottanut. Nähtävästi oli se niin sallittu...

— Mutta onko sitten kaikki auttamattomasti lopussa? — kysyi Pierre.

Ruhtinatar katsahti ihmetellen Pierreen. Hän ei lainkaan käsittänyt, miten saattoi sellaista kysyäkin. Pierre meni työhuoneeseen. Ruhtinas Andrei oli aivan muuttunut entisestä. Hän näytti terveemmältä, mutta otsalle kulmain väliin oli ilmestynyt uurre, jota Pierre ei ennen ollut huomannut. Hänellä oli yllä siviilipuku, ja huutoen tarmokkain elein hän väitteli isänsä ja ruhtinas Meshtsherskin kanssa. Puhuttiin Speranskista ja hänen odottamattomasta Siperiaan lähettamisestään ja sen syistä. Häntä oli epäilty isänmaan kavalluksesta, ja juuri äsken oli saapunut Moskovaan tieto hänen kohtalostaan.

— Nyt syyttävät ja tuomitsevat häntä kaikki ne henkilöt, jotka kuukausi sitten häntä jumaloivat, — puhui ruhtinas Andrei, — ja ne, jotka eivät saattaneet käsittää hänen tarkoituspäätöstään. Sangen helppoa on tuomita epäsuosioon joutunutta henkilöä ja kuormittaa hänen hartioilleen toisten erehdykset; mutta minä väitän, että jos jotain kunnollista on toimitettu tämän hallituksen aikana, niin on kaikki hänen työtään, hänen ainoan...

Ruhtinas Andrei keskeytti puheensa Pierren nähtyään. Hänen kasvonsa vavahtivat, ja niille välähti ilkeä ilme.

— Ja jälkimaailma on tunnustava hänen ansionsa, — lopetti ruhtinas Andrei ja kääntyi sitten Pierreen.

— No, miten sinä jaksat? Yhä vain paisut, — puhui hän vilkkaasti, ja uusi kurttu hänen otsallaan kävi entistään syvemmäksi. — Kyllä, olen terve, — vastasi hän Pierren kysymykseen ja hymähti.

Ja Pierre käsitti selvästi hänen hymähdyksensä tarkoituksen: "olen terve, mutta ken välittää terveydestäni." Keskusteltuaan hetkisen Pierren kanssa teiden kehnoudesta Venäjällä, heidän yhteisistä tuttavistaan, joita hän oli tavannut Sveitsissä, ja poikansa kasvattajasta Desallesistä, jonka oli tuonut mukanaan ulkomailta, ruhtinas Andrei taas iski vanhusten puheisiin ja alkoi kiivaana puolustaa Speranskia.

— Jos hän olisi kavaltaja, ja jos olisi olemassa todisteita hänen salaisista suhteistaan Napoleoniin, niin kylläpä niistä maailmalle toivotettaisiin, — puhui ruhtinas Andrei kiihtyneen nopeaan. — Itse en pidä Speranskista enkä ole koskaan pitänyt, mutta minä rakastan totuutta. Pierre huomasi miten hänen ystävänsä, kuten oli ollut niin usein hänen itsensä laita, tahtoi kiivailla ja kiistellä vieraista ja vähäpätöisistä asioista, vaimentaakseen täten raskaita sydänsuruja.

Kun ruhtinas Meshtsherski oli lähtenyt, tarttui ruhtinas Andrei Pierren käsipuoleen ja vei hänet

omaa huoneeseensa. Siellä oli vuode vielä korjaamatta, ja permannolla lojui avattuja matkalaukkuja ja laatikoita. Ruhtinas Andrei meni erälle matkalaukulle ja otti sieltä pienen lippaan. Lippaasta hän otti paperikäärön. Kaiken tämän hän toimitti sangen nopeasti ja sanaakaan sanomatta. Sitten nousi hän seisaalleen ja rykäsi. Hänen kasvonsa olivat synkät, huulet yhteen puserretut.

— Suo anteeksi että sinua vaivaan...

Pierre käsitti, että ystävä aikoi puhua Natashasta. Hänen leveille kasvoilleen ilmestyi säälin ja osanoton ilme. Tämä suututti ruhtinas Andreita, ja siksi hän kovalla äänellä jatkoi puhettaan ilkeän päättävästi:

— Olen saanut rukkaset kreivitär Rostovilta, ja huhu on kertonut, että sinun lankosi olisi häntä kosinut tai jotain sellaista. Onko se totta?

— Sekä totta että valetta, — alkoi Pierre, mutta ruhtinas Andrei keskeytti hänet.

— Tässä ovat hänen kirjeensä ja muotokuvansa, — hän sanoi.

Hän otti paperikäärön pöydältä ja antoi Pierrelle.

— Anna tämä kreivittärelle, jos hänet tapaat.

— Hän on kovin sairaana, — sanoi Pierre.

— Hän on siis vielä täällä? — sanoi ruhtinas Andrei, — Entä ruhtinas Kuragin? — kysyi hän kiivaasti.

— Hän matkusti jo aikoja sitten. Kreivitär on ollut kuoleman kielissä...

— Säälin häntä suuresti, — sanoi ruhtinas Andrei.

Hän hymähti kylmän ilkeästi ja epämiellyttävästi, kuten oli tapana tehdä hänen isällään.

— Herra Kuragin ei siis pitänyt kreivitär Rostovia kätensä arvoisena? — sanoi ruhtinas Andrei.

Hän pärskyi nenällään, jonkun kerran.

— Hän ei voinut mennä naimisiin, sillä hänellä on jo vaimo, — vastasi Pierre.

Ruhtinas Andrei alkoi nauraa ilkeästi, muistuttaen taas isäänsä.

— Mutta missä hän nyt oleilee, tuo teidän lankonne, saanko kysyä? — sanoi ruhtinas Andrei.

— Hän lähti Piet ... en muuten varmaan tiedä, — sanoi Pierre.

— No, niin, vähät siitä — sanoi ruhtinas Andrei. — Sano kreivitär Rostoville, että hän on ollut aivan vapaa ja on vastakin, ja sano, että toivotan hänelle onnea ja menestystä.

Pierre otti paperikäärön. Ruhtinas Andrei katsoi vielä hetken ystävänsä silmiin aivan kuin muistellen, eikö hänellä vielä olisi jotain sanottavaa, tai eikö kenties ystävällä olisi jotain huomautettavaa.

— Kuulkaahan muistatteko kun kiistelimme kerran Pietarissa, — sanoi Pierre, — muistattehan kun...

— Muistan, — vastasi ruhtinas Andrei kiireesti, — sanoin, että hairahtuneelle naiselle on annettava anteeksi, mutta en sanonut, että itse voin antaa. Minä en voi.

— Mutta eihän voi verrata tätä?... — sanoi Pierre.

Ruhtinas Andrei keskeytti hänet. Hän ärjäsi raa'asti.

— Niin, taas pyytää hänen kättään, olla jalomielinen ja muuta sellaista... Se olisi tosin jaloa, mutta minun luonnollani ei mennä *sur les brisées de Monsieur*.^[88] Jos tahdot olla ystäväni, niin älä milloinkaan enää puhu tästä asiasta ... koko tästä asiasta. No, hyvästi. Annathan siis...

Pierre poistui huoneesta ja meni tapaamaan vanhaa ruhtinasta ja ruhtinatar Mariaa.

Vanhus näytti tavallista pirteämmältä. Ruhtinatar oli entisensä kaltainen, mutta Pierre huomasi sentään, että hänkin oli iloinen asiain käänteestä. Heitä tarkastellessaan Pierre käsitti, miten syvästi he halveksivat ja vihasivat Rostoveja, ja miten olisi ollut mahdotonta mainita edes sen nimeä, joka kehen tahansa saattoi vaihtaa ruhtinas Andrein.

Aterian aikana puheltiin sodasta, jonka alkaminen näytti välttämättömältä. Ruhtinas Andrei puhui taukoamatta, kiustellen milloin isänsä, milloin sveitsiläisen kasvattajan kanssa. Hän oli ylen pirteä ja eloisa, mutta Pierre tiesi sielulliset syyt tähän mielentilaan.

XXII.

Samana iltana lähti Pierre Rostoveille toimittamaan ruhtinas Andreilta samaansa tehtävää. Natasha oli vielä vuoteessa, kreivi oli klubissa. Pierre jätti kirjeet Sonjalle ja meni itse Maria Dmitrijevnin huoneeseen, sillä tämä oli utelias tietämään, mitä ruhtinas Andrei oli arvellut asiasta. Kymmenkunnan minuutin kuluttua tuli Sonja Maria Dmitrijevnin huoneeseen.

— Natasha tahtoo välttämättä tavata kreivi Pietari Kirillovitshia, — hän sanoi.

— Kuinkas sitten? meneekö hän sitten teidän makuuhuoneeseen? Teillä ei ole siellä edes siistitty, — sanoi Maria Dmitrijevna.

— Ei, Natasha on pukeutunut ja odottaa vierashuoneessa, — vastasi Sonja.

Maria Dmitrijevna kohautti harteitaan.

— Milloinkahan se kreivitärkin saapuu; olen aivan menehtyä. Kuulehan, ole varuillasi, älä sano hänelle kaikkea... — kääntyi Maria Dmitrijevna Pierreen. — Sääli on häntä jo sattiäkin, niin on surkeassa tilassa, niin surkeassa!

Natasha seisoi keskellä vierashuonetta. Hän oli tavattomasti laihtunut: kasvot olivat kalpeat, ja ilme ankara, mutta hän ei näyttänyt lainkaan häpeävän, kuten Pierre oli olettanut. Kun Pierre ilmestyi ovelle, joutui Natasha hämilleen, sillä hän ei tietänyt, pitikö hänen mennä Pierren luo, vai pitikö odottaa häntä paikallaan.

Pierre astui nopein askelin hänen luokseen. Hän arveli, että Natasha tavallisuuden mukaan ojentaisi hänelle kätensä, mutta tämä pysähtyi hänen eteensä kädet rentoina sivuilla ja hengitti raskaasti. Tällaisessa asennossa oli hän usein ennenkin seisonut keskellä huonetta hankkiutuessaan laulamaan, mutta nyt oli kasvojen ilme aivan toinen.

— Pietari Kirillovitsh, — alkoi Natasha hätäisesti, — ruhtinas Bolkonski on ollut ystävänne, on vieläkin ystävänne, — korjasi hän (hänestä tuntui kaikki olleelta, kaikki tuntui nyt aivan uudelta). — Hän pyysi minua silloin turvautumaan teihin...

Pierre katseli vaieten Natashaan, ynisten nenäänsä. Hän oli näihin saakka sydämessään moittinut Natashaa ja koettanut häntä halveksia, mutta nyt kävi hänen niin sääliksi tyttö rukka, ettei hänen sydämeensä enää jäänyt moitteen sijaa.

— Hän on nyt täällä; sanokaa hänelle ... että hän antaisi minulla anteek ... antaisi anteeksi.

Hän pysähtyi ja alkoi hengittää entistään raskaammin, muttei itkenyt.

— Kyllä ... sanon hänelle, — puhui Pierre, — mutta...

Hän ei tietänyt, mitä sanoisi.

Natasha nähtävästi säikähti Pierren ajatuksia.

— Ei, tiedän, että kaikki on lopussa, — sanoi hän hätäisesti! — Ei, se on ainiaaksi mahdotonta. Minua vain vaivaa se, että olen häntä niin loukannut. Sanokaa hänelle ainoastaan, että pyydän häneltä anteeksi, anteeksi, anteeksi kaikesta...

Hän alkoi katkerasti itkeä ja istuutui tuolille. Milloinkaan ei ollut Pierre ketään näin säälinyt.

— Sanon hänelle, sanon vielä kerran hänelle, puhui Pierre. — Mutta ... tahtoisin tietää erään...

"Mitä tietää?" kysyi Natashan katse.

— Tahtoisin tietää, rakastitteko te... — Pierre ei tietänyt, miten nimittäisi Anatalia, ja punastui hänet muistaessaan, — rakastitteko te sitä huonoa miestä?

— Älkää nimittäkö häntä huonoksi, — sanoi Natasha. — Mutta minä en tiedä mitään, en mitään...

Hän alkoi taas itkeä. Ja yhä valtavampi sääli, hellyys ja rakkaus täyttivät Pierren sydämen. Hän tunsu, miten kyneleet tipahtelivat hänen lasiensa alta, ja hän toivoi, ettei kukaan niitä huomaisi.

— Älkäämme enään puhelko tästä, ystäväiseni, — sanoi Pierre.

Natashasta tuntui yhtäkkiä niin kummalta tämä lempeä, hellä, sydämellinen ääni.

— Älkäämme puhuko, ystäväiseni, sanon kaikki hänelle; mutta yhtä pyydän teiltä — pitäkää minua ystävänä; ja jos tarvitsette apua, neuvoa, lyhyesti, jos tahdotte keventää sydämenne jollekulle, ei nyt, mutta sittenkun sydämenne seestyy, niin muistakaa minua. — Hän tarttui Natashan käteen ja suuteli sitä. — Olen onnellinen, jos voin...

Pierre hämmentyi.

— Älkää puhuko minulle näin: en ole sen arvoinen! — kirkasi Natasha ja aikoi poistua huoneesta, mutta Pierre pidätteli häntä kädestä.

Hän tiesi, että hänen pitäisi vielä jotain sanoa Natashalle. Mutta kun hän oli sen sanonut ihmetteli hän itsekin sanojaan.

— Olkaahan, olkaahan; koko elämä on teillä vielä edessä.

— Minulla? Ei! Minä olen kaikki menettänyt, — sanoi Natasha häveten ja halveksien itseään.

— Kaikki menettänyt? — toisti Pierre. — Jollen olisi se kuin olen, vaan maailman kaunein, viisain ja paras ihminen ja olisin vapaa, niin tällä hetkellä ryömisin jaloissanne ja rukoilisin kättänne ja rakkauttanne.

Ensi kerran monesta aikaa vuodatti Natasha kiittollisuuden ja nöyrän sydämen kyyneliä. Hän katsahti Pierreen ja poistui huoneesta.

Pierre riensi myös miltei juosten eteiseen. Onnen ja liikituksen kyneleet puristivat kurkkua. Hän heitti turkit hartioilleen ja istuutui rekeen.

— Minne nyt? — kysyi ajaja.

— Minne? — kysyi Pierre itseltään. — Minne voi nyt lähteä? Eihän toki klubiin tai vieraisille? — Kaikki ihmiset tuntuivat hänestä niin sääliäviltiltä, köyhiltä tuntemansa rakkauden ja riemun rinnalla, tuon pehmeän kiittollisen katseen rinnalla, jonka Natasha kyynelissään oli häneen heittänyt.

— Kotiin, — sanoi Pierre ja välittämättä kymmenen asteen pakkasesta hän heitti

karhunnahkaturkit leveältä onnea huokuvalla rinnaltaan.

Sää oli kylmä ja kirkas. Tumma tähtitaivas kaareutui likaisten puolipimeiden katujen ja mustien kattojen yllä. Pierre katseli taivasta eikä tuntenut tämän maailman halpuutta taivaitten rinnalla, missä hänen sielunsa nyt liiteli. Arbatin torilla avautui Pierren silmille suunnattoman suuri tähtitaivas. Melkein keskellä tätä tähtiipiiriä, Pretshistenkan puistokadun kohdalla, oli toisten tähtien ympäröimänä ja syleilemänä, mutta lähempänä maata, mahdottoman suuri kirkas pyrstötähti, tuo 1812 vuoden pyrstötähti, jonka sanottiin ennustavan ennen kuulumattomia kauhuja ja maailman loppua. Sen pitkä pyrstö oli kaarella ylöspäin, ja se loisti kirkkain, valkein valoin. Mutta Pierressä ei tämä kirkas tähti pitkine, säteilevine pyrstöineen herättänyt kauhun tunteita. Päinvastoin: riemukkain, kyneleisin silmin hän katseli tätä kirkasta tähteä, joka mittaamattomat avaruudet huimaavaa vauhtia kiidettyään kierreradallaan nyt näytti pysähtyneen kuin maahan sujahtanut nuoli valitsemalleen paikalle tummalle taivaalle ja pyrstö tarmokkaasti kaarena loisti ja säteili kirkkaan valkeana toisten lukemattomien tähtien keskellä. Pierrestä tuntui, että tämä tähti täydellisesti kuvasi hänen uuteen elämään herännyttä, pehminnyttä sydäntään.

Toisen nidoksen loppu.

VIITSELITYKSET:

- [1] Olisi hän täytynyt hankkia.
- [2] Rakastan teitä.
- [3] Mutta mitä pirua teitte siellä nokkinne.
- [4] Isä rakas! Andrei!
- [5] Ystävättäreni, pelkään että tämän aamuinen Frühstück [-eine] (kuten sanoo kokki Foka) teki minulle pahaa.
- [6] Rohkeutta, enkelini!
- [7] Ei, se on vatsa; sanokaa Maria, että se on vatsa.
- [8] Jumalani! Jumalani!
- [9] Rakas kreivi, olette parhaimpia oppilaitani, teidän pitää tanssia. Katsokaapa, miten paljon kauniita neitosia.
- [10] Ei, rakkaani, istuskelen täällä seinustalla.
- [11] Hyväilynimitys Nikolaille (Suom. muist.)
- [12] Näin häviää maailman kunnia.
- [13] Hieman hassahtanut, sen olen aina sanonut.
- [14] Oikean hienon seurapiirin kerma, Pietarin seuramaailman intellektuaalisen olemuksen kaunis kukka.
- [15] Hyvin ansiokas mies.
- [16] Itse olet sitä tahtonut, George Dandin.
- [17] Ruhtinas Hippolyt Kuragin — ihastuttava nuori mies. Hra Krook. Tanskan hovin asiamies — syväjärkinen mies. Hra Shitoff, hyvin ansiokas henkilö.
- [18] Epäluulo on mairittelevaa!
- [19] On tehtävä eroitus Wienin kabinetin ja Itävallan keisarin välillä. Itävallan keisari ei koskaan olisi voinut näin ajatella, vain kabinetti sanoo niin.
- [20] Ah, rakas kreivini! Europa ei tule koskaan uskolliseksi liittolaiseksemme.
- [21] Teidän täytyy välttämättä tulla minun luokseni.
- [22] Preussin kuningas.
- [23] Tahdoin ainoastaan sanoa, että me turhanpäiten käymme sotaa *pour le roi de Prusse* (s.o. turhista asioista) (Käännöksessä menettää sanaleikki merkityksensä).
- [24] Tulkaa huomenna päivälliselle ... illalla. Tulkaa välttämäti ... Tulkaa.
- [25] Preussin kuninkaan kanssa ja tähden.
- [26] Tunnen elämässä vain kaksi todellista pahaa: ne ovat, omantunnon tuska ja sairaus. Ja ainoa hyvä on näiden pahojen puutos.
- [27] Mutta asia ei ole kuten te sen käsitätte.
- [28] Se on mieltäkiinnittävää, totta vieköön. — — — Mitä se Jumalan väki on?
- [29] Andrei, mikset ilmoittanut edeltäkäsin?
- [30] Sangen ihastuttavaa nähdä teitä. Olen hyvin tyytyväinen teidät nähdessäni.
- [31] Tiedäppäs, että hän on nainen.
- [32] Andrei Jumalan nimessä.
- [33] Mutta, hyvä ystäväiseni, sinun pitäisi päinvastoin olla minulle kiitollinen, että selvittelen Pierrelle hartaan tuttavuutesi tähän nuoreen mieheen.
- [34] Ruhtinatar, en tosiaankaan aikonut häntä loukata.
- [35] Haluaisin nähdä tuon suuren miehen.

- [36] Tarkoitatteko Buonapartea?
- [37] Ruhtinas, tarkoitan keisari Napoleonia.
- [38] Heti paikalla olen teidän käytettävänä.
- [39] Verraton vartalo ja nuoruuden tuoreus.
- [40] Mitä se on?
- [41] Vielä eräs anoja.
- [42] Eläköön Keisari!
- [43] Teidän majesteettinne, annattehan minulle luvan lahjoittaa Kunnialegionan ristin urhoollisimmalle sotilaistanne?
- [44] Sille joka on ollut urhoollisin tässä viimeisessä sodassa.
- [45] Teidän majesteettinne, sallinette minun kysyä pataljoonan päälliköltä?
- [46] Napoleon, Ranska, urhoollisuus.
- [47] Aleksanteri, Venäjä, ylevyys.
- [48] Rakkaani,
- [49] Hän se kaikki tekee.
- [50] Pelkäätte myöhästyväne.
- [51] Yksinvaltojen peruste on kunnia, se näyttää minusta epäilemättömältä. Muutamat aateliston edut ja etu-oikeudet näyttävät minusta keinoilta tukemaan tätä tunnetta.
- [52] Jos katsotte asiaa siltä näkökannalta.
- [53] Siinäpä ihana luontokappale.
- [54] Ihana nainen, yhtä henkevä kuin kauniskin.
- [55] Ylimys.
- [56] Lähetystöjen herrat.
- [57] Hovipoikani.
- [58] Sinisukka = oppinut nainen.
- [59] Tuo on tuleva vaimokseni.
- [60] Hänestä riippuvat nykyään sade ja pouta. (Ransk. sananlasku, jolla ilmaistaan, että joku on päässyt erityiseen suosioon).
- [61] Sananlasku: on harvinaista. Suom. muist.
- [62] Miellyttämishalu.
- [63] Hellyyksien mailla.
- [64] Orpanuus on vaarallinen naapuruus.
- [65] Avioliitot solmitaan taivaassa.
- [66] Rakas äitini.
- [67] Teidän kuuliainen poikanne.
- [68] Hiukset suitaan pääläelta otsalle ja niskaan ja latvat tasataan. (Suom. selit.).
- [69] Venäläisten kansallinen, kolmikielinen kitaraa muistuttava soittokone. Suom. huom.
- [70] Hän on kovin herttainen, mutta suvuton.
- [71] Rikkoa kiellon.
- [72] Hän on erittäin huomaavainen Juliaa kohtaan.
- [73] Täytyy olla surumielinen.
- [74] Yksinäiset puut, teidän tummat oksanne tuodittavat minut synkkeyteen ja surumieleen.
- [75] Kuolemassa on pelastus ja kuolemassa on rauha. Ah, suruja vastaan ei ole olemassa muuta suojaa.
- [76] Hellämielinen surumielisyys, sinä liian tunteellisia sieluja ravitseva myrkky, sinä, jota ilman onni minulle olisi mahdoton, tule, oi tule minua lohduttamaan; tule lohduttamaan synkän yksinäisyyteni kärsimyksiä ja vala salaista hurmaa runsaisiin kyynelvirtoihini.
- [77] Karamsinin romani.
- [78] Hyvää päivää.
- [79] Verrattoman ihana!
- [80] Olette kaunein seurassa. Tulkaa, rakas kreivitär, ja antakaa minulle pantiksi tämä kukka.
- [81] Jumaloin nuoria tyttöjä.
- [82] Ah, lumoava kaunottareni!
- [83] Hän on höperö, mutta höperyys johtuu rakkaudesta teihin, armaani.
- [84] Jumalallista, taivaallista, ihanaa!
- [85] Oi sitä jalkaa, rakkaani, oi sitä katsetta! Jumalatar!!
- [86] Jos suvaitsette minun vierashuoneessani.
- [87] Älkää pelätkö, en käytä väkivaltaa.
- [88] Tämän herran jälkiä.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed,

viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification

number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.